MARIN PREDA

DELIRUL

MARIN PREDA

DELIRUL

PARTEA ÎNTÂIA

I

Când mama lui Parizianu, sora mai mare a primei neveste a lui Moromete, se întorsese de la Paris însărcinată, mulți crezuseră că va ieși din asta un copil care n-avea să semene deloc cu cei din sat; fiindcă ce deosebire ar mai fi fost atunci între Paris și Siliștea Gumești? Boieroaica, doamna Guma, îl boteză ea însăși, iar Moromete, pe atunci flăcău tăcut, deschise gura și îl porecli Parizianul. Dar nici nu se putea un copil mai șters și mai siliștean decât cel pe care îl născu această viitoare cumnată a lui Moromete. Se pomeniră toți cu el că a ajuns flăcău, că se însură și făcu la rândul său un copil, pe Ștefan. Avea un singur merit: ținea la cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, ca și când i-ar fi fost frați, și la Guica, care era sora lui Moromete, ca și când i-ar fi fost lui a doua mamă. De ce? Nimeni nu știa.

Ceva din neînsemnătatea lui Parizianu se răsfrângea asupra fiului, cu toate că firea acestui băiat ar fi trebuit totuși să atragă atenția. Avea o veselie ciudată, inexplicabilă, din care nu răzbătea în afară, pe înțelesul celorlalți, decât câte-un cuvânt sau câte o expresie pe care le repeta până te scotea din sărite. Odată l-a ținut una o vară întreagă, zicea, orice i-ai fi spus, că n-are importanță, cum n-are, mă, importanță, se supăra omul, să-i spui lui tac-tău să vie să-și ia putina, că i s-au uscat doagele pe-aici, să nu mă pună pe urmă să i-o plătesc când o vedea că i se scurge zeama de varză prin ea… „n-are importanță“ răspundea el tărăgănat, cum n-are, mă, importanță, își ieșea ăla din pepeni, tu-ți paștele mă-tii, îți bați joc de mine, că acuși îți dau vreo câteva… Alteori însă era tăcut și aproape orb; trecea pe drum, întorcea capul și te vedea, dar nu-ți dădea bună ziua, oricine ai fi fost. Odată s-a întâmplat să se întâlnească chiar cu tat-său, care i-a spus ceva, și băiatul nu l-a recunoscut…

De mulți ani Ștefan lipsea de-acasă toamnele, iernile și primăverile, ca și Niculae, văru-său de-al doilea. Nu prea le venea însă la nimeni să creadă că un băiat așa ca el urma liceul din Pălămida. Era îmbrăcat prost, umbla desculț și Parizianu îl lua la secere îndată ce venea acasă în vacanță. Nu era văzut citind și nici nu uimise pe cineva cu inteligența lui, care în școală trebuie să crească negreșit, și nici prin cunoștințele lui, care ar fi trebuit de asemeni să-i rămână în cap în urma învățăturii. Taică-său, cu toate că îi

vedea bine notele mari cu care trecea clasa, parcă nici lui nu-i venea să creadă că fi-său știe carte. „Tu de ce nu citești, mă? îl întreba el cam supărat. O să creadă lumea că nu e nimic de capul tău!“ În loc să răspundă, băiatul repeta rânjind într-o parte (și în clipa aceea chipul lui se lumina ca un dovleac cu ochi și gură în care s-ar fi vârât o lumânare) acel cuvânt sau expresie care îl apuca și îl ținea săptămâni întregi ca și când n-ar fi fost întreg la minte.

Parizianu devenea tăcut. El își cunoștea copilul, își dădea poate seama că nu degeaba profesorii îi înscriau numai nouă și zece în carnetul lui de elev, că pesemne băiatul lui citea mult în timp ce era la liceu și că în vacanțe nu mai avea chef… I-ar fi plăcut totuși să-l vadă lumea cu cartea în mână și să-l laude și pe el oamenii cum îl lăudau pe Niculae…

Îl ura pe Niculae pentru acest lucru, dar și pentru că îl ura pe tat-său, pe Moromete. În privința asta se dovedea că puterea unei muieri ca Guica era mult mai mare decât credea chiar ea, Guica. Fără să recunoască, Parizianu nu avea în cap, ca și cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, altceva decât ea, că adică Moromete ar fi vinovat de toate, că s-a însurat a doua oară după ce Rădița, sora mijlocie a maică-sii a lui Parizianu, a murit și că prin această însurătoare soarta lor s-a schimbat în rău. Asta putea fi adevărat în ceea ce îi privea pe copiii lui Moromete, cei trei dintâi, din pricina celor trei din urmă, dar întrucât aveau toate acestea legătură cu Parizianu, care stătea liniștit în casa lui de la maică-sa și își muncea la fel de nestingherit cele câteva pogoane de pământ din care trăia? Zvonuri turburi, venite tot din partea Guichii, dădeau de înțeles că până și de moartea Rădiții era vinovat tot Moromete, fără să se spună însă în ce fel.

…Și iată că pe la sfârșitul unei toamne cu aproape un an înainte ca războiul să se apropie și de noi, și după câțiva ani de la fuga celor trei, un fapt brutal și neîndoielnic le sără inima lui Parizianu și Guichii; trecuseră mai multe zile de când se începuseră școlile și Niculae stătea tot pe-acasă; și se află că Moromete îl oprea pe fi-său, pe Niculae adică, să-și mai urmeze drumul lui, iar tat-său se pregătea să se ducă la București. De ce, ce se întâmplase?

Parizianu stătea în curte cu Ștefan când află știrea. Cioplea un țăruș. Cu ciorapul de gât Guica intrase în casă să-i spună și bătrânei. Parizianu era un om domol, abia mergea, abia deschidea gura, cu toate că nu-l durea nimic. Odată a pus umărul sub brișcă și a săltat-o să-i ungă o roată, în timp ce muierea lui și Ștefan erau sus pe cutie și s-au pomenit că se clatină căruța cu

ei cu tot… Nu s-ar fi putut însă spune că făcea tot ce putea cu forța aceasta care zăcea în el, și nu fiindcă n-ar fi fost vrednic, ci pentru că… Avea pe chip o expresie care o îndreptățise, pesemne, pe Catrina Moromete să-l asemene cu Guica: stau, parcă spunea, și să vie altul să spună că nu stă și el. Ce poți să mai faci după ce îți dai caii la apă?… Acești cai parcă semănau și ei cu stăpânul lor: erau voinici, în putere și intrau în curte foarte liniștiți, cu Parizianu între ei, cu câte-o mână pe spinarea lor; stăteau, ce puteau să facă? Nimeni nu știa că banii care-i trebuiau lui fi-său la liceu nu făcea rost de ei Parizianu, erau de la maică-sa de demult, de când fusese ea la Paris cu stăpâna de pe atunci a moșiei, îi strânsese unul lângă altul de pe vremea când leul era cât roata carului și avusese grijă încă de pe atunci să cumpere cu ei mahmudele… Târziu, când nepotul se făcu mare, și prețul aurului urcă, începu să vândă din ele în fiecare an ca să-i plătească lui Fănică (așa îi spunea bătrâna) taxele, cărțile și gazda…

Întâmplarea făcea ca tocmai în acel an mica ei comoară să se topească, dar nimeni din familia lor nu avusese pretenția ca Ștefan să termine liceul, de aceea îl și ținuseră în școala primară până ce terminase cursul complet, de șapte clase, ca pe urmă, cu trei, patru clase de liceu, cum spusese Parizianu, adică atunci când băiatul avea să aibă optsprezece, nouăsprezece ani, să plece la București și să se facă și el pe-acolo funcționar…

– Ei, uite-acuma să se ducă cineva înainte și să le spună ălora să nu stea de vorbă cu el, zise Parizianu icnind parcă de satisfacție, cu tesla în mână… În locul lor eu n-aș fi fugit numai cu caii și cu oile, continuă el cu un resentiment atât de proaspăt încât ai fi zis că acest lucru se petrecuse ieri, aș mai fi luat și ce era în lada aia, bănetul strâns de pe vânzarea grâului, și l-aș fi bătut eu pe el cu ciomagul, nu cum s-au lăsat ei de le-a înmuiat ăla oasele… Uite că au trecut anii și niciunul n-a mai ridicat nicio pretenție, și ar fi putut să ridice, fiindcă era dreptul lor, au muncit pe-acolo și și-au făcut… Acuma ce caută la ei? Dacă aș fi eu în locul lor știu eu ce i-aș face…

Parizianu se opri și se uită la fi-său cu o privire în care mocnea atâta ură străină parcă de el însuși încât ai fi zis că o parte din vină din toate acestea avea și Ștefan al lui, care sta pe pământul plin de troscot al curții și se uita la tat-său rânjind… Se vedea că nu mai putea de plăcere văzând ochii ca de cenușă aprinsă ai tatălui și ascultându-i glasul care îi tremura. Îi săreau lui Parizianu stropi din gură și vorbea la el, la Ștefan, cu tesla ca și când ar fi vrut să-i dea cu ea în cap dacă ar fi îndrăznit să-i spună că nu-l crede.

– Pe ce te bazezi? zise atunci Ștefan pe neașteptate.

Parizianu deodată tăcu și înghiți de câteva ori, nemaiștiind ce să spună.

– Cum pe ce mă bazez? zise el total nedumerit.

Asta era ceva proaspăt la fi-său și nu băgase încă nimeni de seamă, i se răspundea fără doar și poate la această întrebare, în timp ce el asculta răspunsul cu mintea rătăcindu-i prin salcâmi.

– Mă bazez pe faptul că ăia ar avea tot dreptul să-i dea un brânci din liftul unde lucrează Nilă, și să-i spună: ai făcut ce-ai vrut cu averea mamei, ne-ai gonit de-acasă și ți-ai bătut joc de noi! Acuma ce mai cauți?

Se lăsă o tăcere și Parizianu, domol, reluă cioplitul țărușului. Ștefan nu zicea nimic. În curând însă mișcările mâinii lui Parizianu se încetiniră, apoi se opriră.

– Iar ăla să nu mă mintă el pe mine, nu-l mai dă la școală fiindcă a rămas repetent. Parcă poate să iasă boier din orice prost. Ce și-a zis el, ia să vând eu din pământul ălora și să-l dau la școală, parcă la școală poate să învețe oricine! Trebuie să ai în tine sânge de om deștept. Trebuie să ai minte care să-ți zbârnâie, nu să fii gură-cască!

Niculae nu rămăsese repetent, iar gură-cască părea mai degrabă să fie Ștefan al lui. Dar Parizianu inventase pe loc ideea cu rămasul repetent, fiindcă nu înțelegea ce se întâmplase cu Moromete, în timp ce n-avea nicio îndoială că fi-său, desculț și dezbrăcat, strălucea…

– Pe ce te bazezi? zise Ștefan, uitându-se în jos, cu pleoapele lăsate și cu sprâncenele ridicate, semn al unei absențe a gândului aproape totală, deși se vedea că asculta cu cea mai mare atenție ceea ce spunea taică-său.

– Pe ce mă bazez? strigă Parizianu. Mă bazez pe chiondoroșenia lui, se uită la tine ca și când s-ar crede cel mai deștept din câți există, în timp ce nu știe nici măcar să ridice un pai de lângă el… Iar tat-său, dacă era ceva de capul lui, ajungea și el primar, nu umbla să vândă pământul și să râdă lumea de el. Nu mi-a spus mie Aristide? Mă, alde Parizianu, zice, vorbește tu cu Moromete, dacă e om deștept, îl fac primar… Eu mă retrag… Păi, de ce, domnule Aristide, n-ai mai găsit pe nimeni în partidul liberal cât e satu ăsta de mare? E, dar e ‘oți, zice, mie îmi trebuie unul care să nu fie oț! Și ce, se terminară oamenii cinstiți? E cinstiți, zice, da e proști, mie îmi trebuie unu și cinstit și deștept… Dacă ar fi venit la mine i-aș fi spus și ar fi ajuns și el cineva.

Adică să fi venit Moromete la el, la Parizianu! Ștefan deschise ochii și se uită țintă la tatăl său. Părea sătul de o veselie pe care o păstra în el cu o

lene asemănătoare întru totul cu a lui taică-său, deschise gura și zise din gât, rânjind:

– Pe ce te bazezi?

Ai fi zis că Parizianu a băgat de seamă că fi-său își bătea joc de el și că acum o să-i cârpească una. Dar el se gândea cu un efort considerabil.

Scena avusese loc cu adevărat pe la începutul lunii. Se aflau, în curte la părintele Provinceanu, Aristide și Toderici, și fiindcă mai erau și alții, intrase și Parizianu și se așezase și el jos mai la o parte. Toderici povestea cum ministrul nostru de externe, la Viena, adus în fața unei hărți care arăta România ciopârțită, leșinase. Trebuia să semneze dacă voiam să mai rămânem și cu ce mai aveam… „Ce mai încoace și încolo, domnilor, spusese Toderici, am fost trădați! Nimeni nu mai e cu noi, toți s-au repezit și au mușcat din trupul țării, fiindcă am fost noi plini de cumsăcădenie și n-am mușcat și noi din alții la momentul potrivit, să ne știe de frică…“

În clipa aceea, să fi fost orele șase seara, se lăsase soarele prin fundul grădinilor, aparatul mic de ebonită al părintelui anunță prin vocea unei femei: Ascultați simfonia a șasea de Beethoven… Radioul începu să difuzeze printre salcâmii stufoși și înalți, încremeniți parcă de apropierea asfințitului, și printre hămăiturile de câini de prin apropiere, cunoscuta, în altă parte decât aici, simfonie beethoveniană.

Nu ascultă însă nimeni acea încurcătură de sunete care nu semăna cu nimic din ce știau ei că înseamnă muzică. Cât timp să fi trecut? Părintele tocmai povestea ce i s-a întâmplat unuia de prin Mozăceni, noaptea, doi inși au vrut să-i ia caii, când băgaseră de seamă că muzica se întrerupe brusc și unul începe să spună, adică să citească ceva, cu o voce înaltă și încordată… Trecu mult până înțeleseră ce era; ceva grav, o răsturnare: cădea regele… „Ia uite, rupse în cele din urmă, cineva, tăcerea, căzu și regele… Ce-o să fie acuma?!… Aha… venea un general… Asta era bine, un general înseamnă armată, pe vremurile astea era exact ce trebuia, spusese Aristide. Dar cine o fi generalul ăsta?“ (Aveau să afle câteva zile mai târziu, când acest general avea să-i aducă la putere, ca să guverneze cu ei, pe legionari și statul român să se numească stat național legionar. În locul regelui care abdica, venea fiul său… Regii rămâneau…) „Mă tem, părinte, continuase Aristide, adică ce mă tem, sunt sigur că mâine dimineață nu mai sunt primar… Pe mâna cui dracu o să ajungă satul… E precis că generalul ăsta o să schimbe orientarea României spre nemți și atunci în mod fatal or să vie legionarii la putere… făcuse el această previziune, care se împlinise. Uite că le venise și ăstora

ceasul… Cine ar fi crezut? Ce mai faci Parizianu?“ zisese el apoi ca și când ar fi schimbat vorba, sau ca și când acum, în aceste ceasuri, gândul că era și el țăran ca toată lumea l-ar fi izbit cu putere și și-ar fi dat seama că nu e prieten de pildă cu vecinul său, Parizianu, și că ar fi cazul să devină.

Atât fusese ceea ce îi spusese Aristide lui Parizianu și niciun cuvânt despre Moromete și nici pe departe nu avusese loc dialogul dintre ei pe chestia că Aristide l-ar fi făcut om pe Moromete, dacă bineînțeles acesta din urmă ar fi venit la Parizianu să se sfătuiască cu el… Erau născociri de-ale lui, făcute fie să crească în ochii fiului, fie din nevoia pe care o simt în mod uimitor oamenii de a minți sau de a se minți fără măcar să-și dea seama că o fac… Da’ mai era ceva: ori de câte ori îl vorbea el de rău pe Moromete, Ștefan mai stătea ce mai stătea și pleca de-acasă, se ducea pe la unchiu-său, pe la Moromete adică, lucru care îl scotea pe Parizianu din sărite. Ce era în capul lui Ștefan? Intra în curtea unchiului cu acea veselie a lui înțepenită pe față într-un rânjet și ai fi zis că se aștepta să-l vadă pe Moromete schimbat în urma atâtor vorbe bune auzite cu câteva minute mai înainte de la taică-său și voia să-i contemple curios această nouă înfățișare… „Ce te rânjești, mă, Ștefane?“ îi spunea atunci Moromete când îl vedea și din glasul lui rece al lu’ Parizianu înțelegea, desigur, că unchiul era același, nu știa că tatăl său îl înjură și că nici n-ar asculta dacă cineva s-ar apuca să-i povestească. Ștefan părea să înțeleagă bine acest lucru, dar parcă de fiecare dată uita, și iar se ducea…

– Mă bazez pe faptul că Aristide e un om deștept și n-a mințit, răspunse Parizianu reluând cioplitul țărușului în timp ce broboane de sudoare, din pricina efortului de gândire, îi apăruseră pe frunte. Uite, continuă el, cine veni primar? Ai fi crezut? Chiar Tudor Bălosu, chioru… Aristide a știut… Ei, dacă unchiu-tău…

Dar parcă Parizianu nu mai îndrăzni nici el să susțină că dacă Moromete venea la el, ar fi fost azi primar. Ar fi trebuit pentru asta să fi fost legionar sau să fi avut un băiat, ca Tudor Bălosu, care să fi fost… Ori… Și în acest punct gândirea lui Parizianu parcă se întunecă, fiindcă nu mai ridică multă vreme privirea de pe vârful ascuțit al țărușului, iar când o ridică, nu văzu, nu-i păsă că fi-său Ștefan nu mai era acolo și că știa unde plecase.

II

Al lu’ Parizianu era primit la Moromeți cu o bunăvoință disprețuitoare. Și ar fi lipsit și bunăvoința dacă el ar fi băgat de seamă disprețul. De fapt nu prea înțelegeau ce căuta el pe la ei. Unchiu-său Ilie nu se vedea prin curte, dar erau mătușa și verișoarele. Catrina Moromete dărăcea niște lână sau cânepă în pridvor (pridvorul ăsta fusese făcut de curând), iar Tita și Ilinca dădeau la sucală știm, rămășițe din fuioarele curate din aceeași lână sau cânepă pe care o dărăcea mama.

– Aștezău, zise Ștefan, apropiindu-se agale de pridvor.

Ia uite, ăsta știa cum își zic muierile, pe scurt, când se văd una pe alta muncind ceva deosebit: aștezău, adică „așa să-ți ajute Dumnezeu!“ Mare deștept! Ca tat-său!

Nimeni nu-i răspunse. Al lu’ Parizianu rânji, ca și cum tăcerea cu care fusese întâmpinat i-ar fi sporit brusc veselia… Se așeză jos pe ultima treaptă a scării pridvorului.

– Unde e unchiu, mătușă? întrebă el.

Catrina se făcu că n-aude. Și ea știa că alde Parizianu o vorbea de rău pe ea și pe copiii ei și nu înțelegea ce mai căuta ăsta pe-aici… Venea să vadă ca să-i spună pe urmă lui taică-său să aibă ăla ce minți și ce râde?

– Vezi, Ilinco, că ăsta iar vine încoace, zise ea cu un glas care nu mai trăgea nădejde că ar putea avea pace cu cel despre care era vorba. Mă, Sande, continuă ea, du-te, mă, de-aici, că îmi încurci caierele, du-te pe la bâtu prin grădină să te învețe să beai tutun. Du-te și-i ajută la păpușit.

Desculț, cu picioarele și cu burta arse de soare, Sande, un băiețel de nici doi ani, se împiedică de pragul tindei și se întinse cu brațele înainte lovindu-se cu bărbia de podea. Începu să răcnească lung și ascuțit. Era ultimul copil al Alboaicii, fata dintâi a Catrinii, făcută cu primul ei bărbat, demult, în timpul războiului, pe vremea când și Moromete îi făcuse pe cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, cu Rădița, sora cea mai mică a mamei lui Parizianu, din Râca, o comună la șase, șapte kilometri de Siliștea, dincolo de Pământuri. Catrina își trase genunchii de sub darac și îl luă pe Sande în brațe.

O ridică în aer, ca și când o dorință uitată și obscură ar fi împins-o, revenindu-i în minte, să se uite la copil ca odinioară când fusese și ea fată și făcuse primul ei copil, pe mama lui Sande… Începu să-l întrebe privindu-l de jos cu capul dat pe spate, clipind rar, orbită parcă de o lumină care o vrăjea: voia, sau nu, să se ducă Sande la bâtu în grădină? Să-i ajute lui bâtu la păpușit tutun? Îl puse apoi jos și, fără să-i fi răspuns prin cuvinte, Sande

începu să coboare și cu mâinile și cu picioarele scările din partea cealaltă a pridvorului și o luă, călcând ca un rățoi, cu picioarele în părți, spre grădină.

Al lu' Parizianu se ridică și o luă și el spre poarta grădinii. Dincolo de ea într-adevăr Moromete stătea jos, dar nu păpușea tutun, păpușitul se făcea prin iarnă, ci își făcuse pentru el o păpușă din foi de tutun galbene ca lămâia, le scosese cotoarele, și cu un cuțit ascuțit ca briciul tăia felii subțiri, fine, care cădeau de pe butucul de lemn pe care erau puse, jos pe un ziar întins. Grămada era mare, să fi umplut cinci tabacheri, dar Moromete continua liniștit să-și facă de fumat…

– Uită-te, mă, Ștefane, și tu pe drum, și vezi dacă nu trece alde Gogu… pe mă-sa, zise el când băiatul lui Parizianu se așeză jos, de astă dată fără să mai dea bună ziua.

Gogu ăsta era agentul casei autonome a monopolurilor, avea dreptul să-i amendeze pe cultivatorii de tutun dacă îi prindea fumând. Ștefan însă nu se uită, fiindcă nea Gogu ăsta nu prea își exercita acest drept, din când în când doar, te pomeneai cu el că începe să se rățoiască la câte unul și să-l amenințe… Dar atât…

– Ce mai spune, mă, la radio, la părintele? zise Moromete.

– Unchiule, mai mult cântece și rugăciuni, răspunse al lu' Parizianu.

Și deodată expresia aceea de nătărău de pe chipul lui dispăru.

– Cum cântece și rugăciuni?! zise Moromete nedumerit.

– Păi sunt religioși, unchiule, zise Ștefan. Dar nu ca mine și ca dumneata.

– Dar cum?

– Ei, altfel… Mai așa, de! Mai intransigenți!

– Ei, nu mai spune!

În tot acest timp, pe nesimțite, se mai apropiase de ei, venind din fundul grădinii, un om. Era Ion al lui Miai, prietenul lui Țugurlan. Se așezase și el jos și rămăsese într-un fel nesilit, nemișcat și cu o expresie elocventă: „Am venit și eu, parcă spunea, și nu dau bună ziua ca să nu vă turbur, ca să nu mai spun că bună ziua am dat și ieri, așa că…"

– I-am văzut ieri cu mânecile sumese, spoiau primăria, zise Ion al lui Miai, dar cu un glas care dădea de înțeles că lăsa altora dreptul de a interpreta în bine sau în rău ceea ce văzuse el.

– Cine, Ioane?! se miră Moromete, la auzul unei știri despre o îndeletnicire atât de pașnică.

– Legionarii, Victor Bălosu, cu Marin Tâlvan, studentul, și cu mai mulți, dracu să-i ia, că nu-i cunosc, răspunse Ion al lui Miai.

– Și spoia și Bălosu? Sau spoia numai fi-său? continuă Moromete curios.

– Nu, erau numai ei, Bălosu cică nu prea ar mai vrea să se ducă pe-acolo, nu știu de ce, dar așa am auzit, răspunse Ion al lui Miai. Cică ieri la biserică a vorbit unul, ăsta al lui Tâlvan, ce-o fi căutat el în biserică? Popa Provinceanu cică n-ar fi zis nimic, n-ar fi avut adică cum să-l oprească. Regele, cică, cu șleahta lui de jidani!

– Ei, zise Moromete, văzând că Ion al lui Miai se oprise. Ce zicea că a făcut regele, cu șleahta lui de jidani? Care rege, ăsta micu, sau tat-său care a plecat?

– Ei, nu, ăla care a plecat, ăsta micu cică e cu ei, răspunse Ion al lui Miai supărat nu se știe de ce, poate de faptul că auzise el mai multe dar nu ținuse minte.

Se lăsă o tăcere. Mâna lui Moromete se opri din tăiat. Murmură ca un avertisment:

– Și muierile de-acolo din biserică, ce-or fi zis?

Adică nenorocit ai ajuns să nu-ți dai seama cui vorbești… Muierilor, ca și când bărbații ar fi pierit din satu ăsta…

Ion al lui Miai nu răspunse. Semăna cu o mică buturugă cenușie, bătută liniștit de ploi și arsă de soare. Al lui Parizianu, ca un mânz răsturnat, i se vedeau picioarele în aer, Moromete cu spinarea îndoită ca și când ar fi moșit un animal întins jos lângă el și care se chinuie să fete. Sande, în acest timp, trecuse pe lângă ei cu burta înainte și pierise pe după șira de paie ignorându-l complet pe bâtul, spre care fusese trimis…

– Unchiule, rupse într-un târziu al lui Parizianu tăcerea.

– În orice caz, zise Moromete în aceeași clipă, dacă se vor rezuma la spoitul primăriei, ca și când o muiere oarecare n-ar fi putut să facă chestia asta, atunci n-avem ce zice, dar ce-o fi căutat tâmpi tu ăla în biserică, nu înțeleg…

– Păi ți-am spus, unchiule, că sunt religioși, zise al lu' Parizianu parcă vexat. Au fost, dintre ei, și în Spania, unde cică „s-ar fi tras cu gloanțe în obrazul lui Cristos“.

– Și s-au dus ei să-l apere?! tresări Moromete.

Dar al lui Parizianu, care venise pe la unchiul pentru altceva, nu-i mai răspunse și, după o nouă tăcere, reluă:

– Unchiule, am auzit că pleci pe la București…
– Ei și?
– Mă iei și pe mine?
– De ce să nu te iau? se miră Moromete. Ce, îmi tocești căruța? Te iau, da ce cauți tu pe la București?
– Păi nu știi?
– Ce?
– Nici tata n-a mai putut să mă mai țină la liceu, și vreau să mă duc la București…
– Ce să faci acolo?
Al lu' Parizianu nu răspunse; Moromete însă parcă înțelese:
– Aha! făcu el sarcastic. Și continuă: Cum să nu, pregătește-te! Stai de vorbă cu tac-tău, cu alde mă-ta și cu alde bâtă-ta și fii gata! Și nu mâine și nici poimâine, și nici poimâine ailaltă, că am treabă, cum ar fi sâmbătă să zicem, ca să ajungem acolo sâmbătă seara, plecăm…
– Unchiule, zise al lu' Parizianu, parcă ar fi fost surd, redevenind cel care îl cunoștea toată lumea, aș vrea să vorbesc și eu cu Niculae, să-l întreb ceva, văz că nu e acasă, unde e?
Ca și când cine știe ce secret s-ar fi ascuns în faptul că Niculae nu era pe-acolo prin curte.
– Caută-l și tu prin grajd, zise Moromete. Vezi că bușumează caii, se duce cu ei pe la deal…
– Păi nu l-am văzut, zise Ștefan cu mintea aiurea.
Dar Moromete nu-i mai răspunse. Dacă nu l-a văzut, înseamnă că e plecat… Ce ți-e și cu băiatu ăsta al lui Parizianu… Când să zici și tu că e cel mai deștept băiat…

III

Nu erau prieteni ei doi, deși erau rude apropiate și Niculae se arăta străin atât de dușmănia lui Parizianu, cât și de disprețul alor săi față de el. Nu scoteau însă mai mult de două vorbe când se întâlneau, în rarele dăți când Ștefan venea anume pe la el să-l vadă. Asta se întâmpla mai ales la începuturile de vacanță și spre sfârșitul lor și inițiativa venea totdeauna de la Ștefan, niciodată de la Niculae. Îl îndepărta, poate fără voia lui, faptul că Ștefan avea un astfel de tată ranchiunos și că în ciuda faptului că Niculae ținuse la cei trei, Paraschiv, Nilă și Achim, ca și când i-ar fi fost frați buni,

nu putea ține și la Parizianu, care o înjura pe mama lui, a lui Niculae, fără nicio rușine?

Al lu’ Parizianu ieși din sat călcând agale, întâlnindu-se cu oameni în ochii cărora se uita fără să le dea bună ziua, nepăsător și surd când câte-o muiere îi spunea de la obraz, fără să i se adreseze, că degeaba s-a făcut mare și îl ține tat-său la liceu, nu e nimic de capul lui de trece el pe lângă un om bătrân și așteaptă ca ăla să-și scoată căciula la el și nu el, că e mai mic… De vreun an nu mai umbla desculț și avea un pantalon mai bun pe el, și purta cămăși bine călcate, cu mâneci scurte. Părul însă îl ținea tot claie pe cap, ai fi zis că nu știe ce e pieptenele și n-a auzit de foarfecă, îi creștea și pe ceafa…

Ajuns la gârlă al lui Parizianu se descălță de pantofi, intră în apă, apoi dincolo, la poala dealului, se așeză jos în iarbă, se încălță și își continuă drumul. Porumburile galbene, gata de cules, singure vorbeau de toamnă, soarele era viu, ca și când faptul că grâul fusese demult secerat nu însemna nicidecum că vara trecuse. Mărginind planurile de porumb, floarea-soarelui cu tipsiile plecate și coapte era însă o mărturie că septembrie lăsase mult în urmă luna coacerii…

Câini și oi umpleau însă câmpia înverzită a nu știu câta oară, cu orizontul ei îndepărtat ca un vis subțire, iar pâlcuri de băieți și fete stăteau în preajma a ceva de unde ieșea fum… Nu mai puteau coace decât dovleac alb, turcesc, adus cine știe de pe unde, porumbul nu mai era crud, cu lapte în el. Un fluierat îndelung și gâlgâit îl întâmpină pe al lu’ Parizianu, când apăru înaintând pe drumul de plan care despărțea izlazul de loturi. Se auziră chiar strigăte: „Băi, a lu’ Parizianu… Pe mă-ta…“ îl înjurau în felul acesta nedefinit și impersonal, la adăpostul depărtării și amestecului de behăituri de oi și râsete gâlgâite…

Pe chipul absent al lui Ștefan apăru o expresie silnică de ură. Se uită într-acolo și îi înjură și el global, de mamele lor, în șoaptă nepotolită. I se întâmpla adesea să nu-l lase în pace oamenii, deși nu le făcea nimic. Odată, tot pe izlaz, se ducea pe la gară, la un prieten, și se oprise la marginea unor porumburi ca orice ființă care simte o anumită nevoie și începuse să urineze. Nu văzuse că din urmă veneau două muieri, care, în clipa când el se încheiase la pantaloni și-și continuase drumul, începuseră să-l ocărască cu o pudoare veninoasă: tot așa, că degeaba se duce la liceu dacă nu-i e rușine și-i e lene să intre măcar în porumb, când vede două femei. „Parcă voi mai sunteți femei, fir-ați ale dracului să fiți, bolborosise el scos din

sărite. Fir-ați ale dracului cu mama voastră. Parcă n-ați mai fi văzut un om cu… Parcă în viața voastră nu v-ați fi…“ Muierile tăcuseră, dar îl pârâseră fiilor lor, care ăștia îl înjuraseră și ei la fel de urât, și îl amenințaseră când trecuse pe drum pe la porțile lor. „Oamenii simpli, cine a spus că sunt frumoși la suflet și plini de cuviință? gândi Ștefan grăbindu-se s-o cotească pe un drum mărginaș. Sunt niște… f… muma în cur! Ce le-am făcut eu la ăștia de mă înjură? Nimic nu le-am făcut. Să fie la alții idealismul popular, nu la mine“, mai gândi el, ca și când de mult l-ar fi zgândărit acest idealism pe care îl observase la unii și nu găsise să le dea răspunsul bine meritat.

Îl găsi pe Niculae întins pe miriște peste o dulamă, citind. Caii pășteau prin apropiere împiedicați, chiar foarte aproape de dulama întoarsă, li se vedeau frumoasele lor capete aplecate în iarba miriștii și li se auzea măcinatul fălcilor. Același soare viu din sat albea și aici văzduhul albastru, încărcat de nori liniștiți și înalți. Frumoasă toamnă! Un singur ochi parcă îi aruncă Niculae vărului său de-al doilea când îl văzu, nici mirat, nici bucuros: „N-o să stai mult și o să mă lași în pace“, parcă îi spunea el.

– Ce faci, Niculae, zise al lu’ Parizianu apropiindu-se și așezându-se pe dulamă. Ce citești?

Niculae se comportă ca și cum n-ar fi auzit întrebarea: se răsuci într-o parte și continuă să citească. Trecură astfel minute lungi în care fila cărții se întoarse, cu mișcarea sigură a tuturor celor care citesc în singurătate, de câteva ori. Apoi al lu’ Parizianu reluă:

– Ce citești atâta? zise el. Acum când tac-tău nu te mai lasă la școală mai bine te-ai apuca de agricultură…

Niculae își retrase cartea și o închise. Se ridică în capul oaselor. Se așternuse în aceste zile pe chipul lui o tăcere atât de grea, încât ai fi crezut că chiar dacă ar fi vrut să vorbească, n-ar fi avut puteri. Și chiar așa se întâmplă. Nu-i răspunse nimic lui Ștefan. În cei trei ani de când trecuseră din toamna aceea, când totuși Moromete îl dăduse să urmeze mai departe la școala normală, Niculae, la cincisprezece ani, pierduse spontaneitatea de odinioară, de pe miriști, când alerga și plângea în urma Bisisichii. Același băiat ar fi lăsat, astăzi, smintita oaie să se ducă. Trei ani de studii îl făcuseră să descopere în forul lui interior o voce care nu se auzea totdeauna, dar el știa că ea există și arăta veșnic atent la ea, s-o audă și s-o urmeze. Această atenție întoarsă în sine se citea aproape tot timpul în privirea lui care nu clipea. Ceva dur însă, ca de oțel, din luminile ochilor lui arăta că poate oricând să audă și vocile din afară, bineînțeles numai pe cele care meritau

să fie auzite, și să le răspundă fără cruțare, cu îndrăzneala celui care a descoperit în el însuși această a doua ființă care e singura care contează… gândul acesta intim care înmugurise, gândul propriu, irezistibil în creșterea lui.

– Vezi, fii atent, continuă al lu' Parizianu, să nu ajungi să semeni cu Cârstache al lui Dumitrache care are un cufăr naiv de cărți din care nu dă la oricine… Să nu ajungi adică și tu, ca el, un biet țăran posesor al unui biet cufăr de cărți…

– Nu există cufere naive… răspunse Niculae, ca în somn… Crezi că dacă vrei să mă iei pe mine la vale o să-ți ascunzi în felul ăsta, multă vreme, neghiobia? Fiindcă ești cam neghiob dacă ai venit pe la mine să-mi spui lucruri neplăcute…

Al lu' Parizianu nu se arătă surprins de acest răspuns, iar faptul că era făcut neghiob dădea chipului său o expresie bizară, de extremă încântare, ca și cum cuvintele celuilalt îi produseseră o revelație. Dar n-o dădea la iveală…

– Adevărul e, zise al lu' Parizianu grav, că trecând peste ura dintre familiile noastre, mă îngrijorează soarta ta…

– Și de ce te îngrijorezi tu de soarta mea? zise el.

– Cum, răspunse al lu' Parizianu, de ce nu te mai lasă unchiu Ilie să mergi mai departe? Îți retează drumul! De ce?

– Păstrează-ți îngrijorările pentru tine, zise Niculae, și dacă pentru asta ai venit, e mai bine să te cari. Cât privește ura dintre familiile noastre, continuă Niculae parcă surprins, de unde ai mai născocit și chestia asta?

– Ar fi bine să fie o născocire a mea… Multă vreme am făcut și eu ca tine, m-am prefăcut că nu bag de seamă nimic… Dar acum constat că această ură există…

– Eu n-am timp să fac astfel de constatări…

– N-ai timp? Ce dracu faci? Dacă la ceea ce ți se întâmplă nu ești atent, atunci la ce ești?

– Nu te privește…

Și Niculae se uită într-o parte, curios mai degrabă de o furnică agitată, care tocmai i se urca pe picior, decât de vărul acesta al său de-al doilea care ședea alături și venise la el din simpatie…

– Pentru mine lucrurile astea există, și trebuie să țin seama de ele, continuă al lu' Parizianu, și aș recunoaște că tata e vinovat și nu tușa Catrina, dacă asta ar ajuta la ceva. Dar să știi, în realitate tata e mai

nevinovat decât ea, cu toate că ea e credincioasă și se duce în fiecare duminică la biserică. De ce să zică despre tata că e „Guica al doilea mai prost“? Te-ai gândit la asta? Fără să mai vorbim că tu mă faci pe mine neghiob în față, când eu vin să te caut fiindcă îmi ești văr și că prefer să fiu străin cu un străin și nu cu o rudă.

Niculae izbucni în hohote.

– Ei na! făcu el arătându-l pe al lu’ Parizianu cu degetul. Ia uite la el ce patetic e!

Și lumini ascuțite de ironie batjocoritoare țâșniră din privirile ochilor săi verzi ca ai maică-sii. Al lu’ Parizianu, izbit de reacția celuilalt, la care se vedea că nu se așteptase, tăcu un timp. Sinceritatea nu deschide totdeauna ușile, cum s-ar părea.

– Regret, zise el atunci. O să plec la București și n-o să ne mai vedem niciodată! Puțin o să-mi mai pese de soarta ta!

– Asta vrea să însemne, zise Niculae, cu unde de veselie pe chip, că soarta ta o să fie bună! Ei, nu mai spune! De ce? Prin simplul fapt că pleci la București?

Și râse în hohote dându-și capul pe spate.

– Ești prea vesel pentru situația în care te afli, îl avertiză al lu’ Parizianu cu această idee care suna astfel: starea noastră sufletească și gândurile noastre trebuie să coincidă negreșit cu situația în care ne aflăm în mod obiectiv. Ești când prea vesel, când prea ironic, continuă el. Te consideri *au-dessus de la mêlée* și taxezi lumea fie cu râsete batjocoritoare, fie cu un zâmbet ironic din umbră…

Niculae își încreți fruntea, jumătate în sus și jumătate în jos. Un râs de astă dată stăpânit îi mișca în același timp în sus și în jos colțurile gurii.

– Fugi de-aici, îi spuse. Uite, fiindcă zici că n-o să ne mai vedem, să-ți spun, ca să știi, că nu te simpatizez fiindcă parcă mă văd pe mine, când mă uit la tine, bleg! Și parcă mi-e frică să nu ajung și eu, când o să am optsprezece ani, așa ca tine.

Și se întinse din nou pe spate pe dulamă, cu ochii deschiși spre bolta cerului. Ceva însă îl cucerise la vărul său, simpatia pe care i-o refuza prin cuvinte i-o acorda fără să știe printr-o expresie de surpriză și uimire pe chip, că are totuși un văr care, deși e cam bleg, s-a schimbat mult în ultima vreme…

– Atunci să-ți spun eu, zise al lu’ Parizianu, ca să știi de ce n-o să te mai simpatizez și o să te uit în satu ăsta…

Și tăcu, reflectând.

– Ei, ia să vedem! zise Niculae înțelegător, și expresia de simpatie de pe chipul lui se accentua. Să auzim! Sunt gata să ascult foarte atent un lucru care mă plictisește…

Te întrebai cum ajunsese băiatu ăsta a lui Moromete în numai trei ani de zile de când urma școala normală atât de străin de cel ce fusese odinioară. Această ironie… E drept că nici înainte nu-l puteai apuca de flanelă și să-l iai prin surprindere, dar te-ai fi așteptat ca școala să-i fi dat acea superioritate liniștită și modestă pe care o are orice băiat sărac căruia surorile, muncind din greu, abia izbuteau să-i plătească de la un an la altul taxele și cărțile. Rămăsese tot mic, nu se deșirase ca văru-său și n-avea ca el o claie de păr pe cap. Se tundea scurt.

– Îmi plac oamenii superiori, zise al lu' Parizianu, dar ce spectacol trist să vezi realitatea: cu cât sunt de superiori, cu atât sunt de mici în felul cum se poartă cu alții.

– Și cu ce ocazie, zise Niculae, ai devenit tu atât de filosof? S-ar putea zice că comportamentul tău te îndreptățește să te crezi și superior și mare!

– Da, afirmă al lu' Parizianu liniștit. Nu mi se poate reproșa nimic.

– Ei și? Nici nu e timp să ți se reproșeze ceva. Cine are timp să te bage în seamă? Îți urez drum bun și în momentele mele de restriște îți promit că o să-mi aduc aminte de tine și cine știe… Poți să știi?! zise el ironic, o să-ți cer sfatul…

Cuvintele îi erau rele, dar glasul îi era în sfârșit mai apropiat.

– Nu, zise al lu' Parizianu, tu nu ești mic, retrag ce-am spus, dar poți deveni datorită loviturilor pe care o să le primești. Adică nu numai tu, oricine poate deveni, dacă loviturile primite vor fi mai mari decât puterea lui de a le suporta. Cum poți ști care e puterea ta? Părerea mea e că puterea noastră stă în puterea unui gând care se naște în noi și care trebuie să rămână atât de ascuns încât nimic să nu-l smulgă de-acolo chiar dacă am muri, vreau să spun dacă am întâlni moartea în față. Îmi pare rău că noi doi nu suntem prieteni și eu să-ți spun gândul meu și tu pe-al tău… Când ne-am speria că suntem singuri pe lume și nimeni nu știe de noi, ne-am aduce aminte… Tu îl ai pe taică-tău, dar eu n-am pe nimeni, vreau să spun că tata nu-mi poate fi de niciun sprijin, deși eu știu că e un om bun și ține la mine și a făcut totul pentru… Dar asta e, că „totul" ăsta e prea puțin, acum că bâta nu mai are nicio mahmudea să vândă, trebuie să întrerup liceul fiindcă tata stă și nu muncește, zice, cu patru clase de liceu pot să devin și eu

funcționar… Ei, bine, nici nu-mi trece prin cap! Funcționar! rânji al lu' Parizianu batjocoritor, și deodată tăcu.

Ajunsese la punctul în care trebuia să-și spună acel gând al său ascuns și își amintise că vărul său mai mic nu-i era prieten, ca să i-l dezvăluie?

– Da, continuă el, dar iată că taică-tău face la fel ca tata, fără să aibă justificarea pe care o are tata. Te-ai gândit? Ce are cu tine? Fiindcă văd că și-a ridicat un pridvor în fața casei și a cumpărat la loc pământul vândut acum trei ani. A devenit foarte activ! exclamă al lu' Parizianu parcă uluit de această descoperire pe care o făcea chiar atunci. Fuga băieților, continuă el, parcă i-a dat noi puteri, în loc să-l slăbească… Și atunci de ce îți taie ție drumul? Ce poți înțelege?… Aici, exclamă al lu' Parizianu din nou patetic, suntem părăsiți de părinții noștri și de-aia noi trebuie să tragem o punte secretă pe care să n-o știm decât noi, fiindcă nimeni n-o să ne ajute și nimeni n-o să ne înțeleagă… Acceptăm să fim astfel aruncați în lume, continuă al lu' Parizianu din ce în ce mai îmbătat de propria sa gândire, și glasul lui vibra intens în liniștea miriștilor pustii, în care nu se auzea decât sforăitul și măcinatul fălcilor cailor, dar n-o să acceptăm fatalitățile mizerabile impuse de oameni…

– La ce te referi? zise Niculae surprins și atent. Ai spus ceva adevărat despre tata… Ce-o fi în capul tău… Sunt curios să știu…

– Nimeni n-o să ne ajute, zise Ștefan, din contră, o să fim curând trimiși în războiul care se apropie de noi…

– Ei și? Dacă ai să mori tu, crezi că o să se facă gaură în cer? zise Niculae parcă într-adevăr cu un zâmbet ironic din umbră… Crezi că cei mai bătrâni, dacă sunt bătrâni, merită să moară? Tata e vinovat, dar nu e păcătos, zise el îndârjit. Nu știu ce e cu el, în orice caz nu-l văd nici prin cârciumi, nici petrecând cu muieri de gât ca să pot să-l învinuiesc… E destul de posomorât… Știu eu de ce? Nu știu!

Glasul lui era din ce în ce mai potrivnic, și parcă îl dădea afară de pe miriști pe al lu' Parizianu. Chiar îi zise:

– Și tu când pleci?

Al lu' Parizianu tăcea. Ultima sa tentativă de a se împrieteni cu vărul său eșuase. Trăsăturile i se lăsaseră parcă în jos și expresia sa arăta o deprimare în care se ascundea însă și o uitare de sine salvatoare. „E un băiat bun, gândi el, nu-și învinuiește tatăl, n-are rost să-i mai sugerez ceva în plus despre această vinovăție, al cărei secret mie îmi scapă… Poate că el știe mai

bine… Dar nu mă respectă… Ca și alții din sat… Ce dracu am făcut sau n-am făcut eu de am ajuns aici?! Bine că plec…“

– Și ai intenția să-ți pui în aplicare, la București, gândul tău ascuns, de îndată, sau mai zăbovești câtva timp? reluă Niculae cu aceeași ironie în cuvinte, dar cu un glas blând și îndepărtat, parcă absent. Și fiindcă, posomorât și absent, și al lu' Parizianu tăcea, reluă: în fine, să nu zici că nu țin la rude, îți spun și eu: sunt prea mic ca să iau o hotărâre în ce mă privește. Stau pe-acasă! Ce aș putea face?! Tu ești mai mare, poți să te duci la București și, cu ajutorul lui Paraschiv, Nilă și Achim, să ajungi portar cu șapcă pe cap, pe care scrie „portar“.

Se uită într-o parte ca și când ar fi uitat că vorbește. O liniște se așternu între ei, pe care al lu' Parizianu o rupse în cele din urmă:

– Salvarea ta poate să vină, dacă ai puțin noroc, din faptul că, în ciuda aparențelor, nu răutatea te stăpânește. Trebuie însă să fii foarte atent la ce se întâmplă pe lume ca să te poți urca pe vasul care ți-e destinat… Eu de pildă, dacă m-aș lua după ceea ce îmi spun ai mei, ar trebui să mă duc pe la primărie și să mă fac secretar, să scriu acte de naștere și deces și să bag în buzunar, încântat, cei trei lei pe care omul necăjit mi i-ar pune în palmă după ce i-aș înmâna actul. Singura primejdie care mă pândește (de altfel ca și pe tine) e să nu văd cu propriii mei ochi. Breugel are un tablou cu niște orbi care merg înainte și dau într-o groapă. Curios e că cei care n-au căzut încă stau cu mâna întinsă și înaintează încrezători, orientându-se după cel din față, care în curând se va prăbuși…

Această ultimă tiradă Niculae n-o mai auzi. Privirea îi rămăsese neclintită într-o parte, întoarsă în sine, ca și când cei patru ani care îl despărțeau de vărul său de-al doilea ar fi apărut ca un zid și cuvintele aceluia și-ar fi pierdut, pentru el, orice înțeles. Al lu' Parizianu, el, înțelese: se ridică și plecă uitând să mai spună ceva, la revedere sau noroc, sau rămâi cu bine… Se uita la porumburi și la floarea-soarelui, dar parcă nu le vedea. Venise anume la vărul său, la care ținea, dar se despărțea de el fără să se uite înapoi… Nici amintire ai fi zis că nu ivea, călca peste pământul negru ca și când nimic nu i-ar fi spus nimic… Și ajunse acasă ca și când n-ar fi știut că a ajuns.

IV

Se trezi a doua zi spre seară. Dormi lung… întâlnirea cu vărul său îl istovise? Parizianu, mama și bâta încercară zadarnic să-l scoale la masă. Mârâia, dădea din picioare și continua să doarmă. Era a doua zi când se trezi, dar pentru el putea să fie și a treia zi, nimeni nu-i spusese cât dormise… Se așeză la masă…

Deodată tresăriră toți. De undeva de-aproape se auzi răbufnitura unei goarne. Suna Bărăgan. Bătrâna, pe prispă, se opri din tors (cu toate că fusese în tinerețile ei la Paris, tot cu obiceiuri de țărancă rămăsese), mama lui Ștefan ieși din tindă cu o expresie care spunea că singură acolo n-avea să înțeleagă ce-o să audă, iar Parizianu, cu toate că nimeni nu vorbea, zise:

– Ia tăceți! Să vedem ce mai spune Bărăgan!

Avea un glas care se auzea până la gară, acest Bărăgan, de aceea și fusese poreclit astfel… Băăăăăăăăââî, făcea, și acest strigăt gros și spart clocotea prelung peste toate ulițele, ai fi zis că nu ieșea din pieptul unui om, ci dintr-o hărăbaie spartă. Până și sunetul goarnei părea modificat, suna gros și atât de lung și de puternic încât abia rezista vocii care îi dădea viață, și te-ai fi așteptat s-o auzi cum plesnește în țăndări. În sfârșit, Bărăgan se opri și i se auzi vocea imensă:

– Toată lumea să se strângă mâine la primărie, băi! Are notarul și primarul nu știu ce să vă spună, e o întrunire, băăăăăăăăăî!…

Așa îi dădeau ordine totdeauna cei care îl puneau să sune, să spună acolo cuvântul întrunire. Asta atrăgea oamenii. Întrunirile însă încetaseră de câțiva ani, de când regele desființase partidele și înființase unul al său… Acum căzuse și regele… Ce putea fi?

– …Și percitoriu, băi! Că ăia care nu și-au plătit fonciirea, le ia păturile de pe ladă!

Asta cu fonciirea nu lipsea niciodată din urletele lui Bărăgan. Nu lipsea nici acum, după căderea regelui, semn că exista totuși ceva stabil pe lumea asta.

– …Tot mâine, bă, are să înceapă să treacă părintele Provinceanu pe la casele oamenilor cu căruțele să dați câte-un coș cu porumb pentru zugrăvitul bisericii. Zicea că oamenii, băi! Să nu închidă porțile, că e sfânta biserică, bă! Și directorul Toderici zice să dați copiii la școală, că vă amendează, bă! Băăăăăăăăăăăî! Și la întrunire să vie toată lumea, că vine prefectul, băi, și să nu vă pară pe urmă rău că n-ați venit…

Bărăgan se opri și o tăcere care piuia în urechi se așternu pe mica prispă a lui Parizianu. Bătrâna își reluă fusul. Muierea lui Parizianu intră în tindă și

își văzu de vatră cu o expresie neschimbată: nu înțelesese nimic! Ștefan se întinse ca un câine însoțindu-și datul pe spate peste marginea parmalâcului cu un căscat fără sfârșit, izbucnind în cele din urmă în râs fără rost. Voia cumva să spună că nici istoria cu biserica și cu amenințările lui Toderici nu erau noi și nici sosirea prefectului care avea adesea acest obicei, să vină în sat din când în când, și că murea de râs și de plictiseală în curtea casei părintești?…

Ziua trecu și se stinse pe nesimțite. Parizianu, muierea lui și bătrâna dormeau, când o voce se auzi pe după gardul apropiat de prispă al micii curți… Ștefan, care dormise mult și stătea treaz, o auzi, se ridică în capul oaselor, se dădu jos de pe prispă și se îmbrăcă în câteva mișcări. La poartă, ca o momâie, îl aștepta o fată. Parcă îi vorbi întunericul când el ieși și se chiorî la ea să vadă cine e: cerul era plin de stele, dar noaptea care se lăsase era încă neagră, ochiul care fusese în timpul zilei orbit de lumina soarelui încă nu se învățase cu întunericul care se lăsase parcă pe neașteptate…

– Vezi, mă, că te așteaptă Ioana, du-te pe la ea…

Erau o fată, un reproș și un gând vesel, amestecate: să ai un astfel de noroc să te aștepte o fată și tu să stai ca un prost și să trimeată ea pe cineva să te cheme… Al lu’ Parizianu mârâi, uimit, și neîncrezător, luat fără veste:

– A… Cum… Unde…

– La ea la poartă! Unde ai vrea?

Și fata plecă pe lângă gardurile liniștite, spre casă, sau poate spre altă poartă unde o aștepta și pe ea cineva, dar nu departe de casa părinților, fiindcă… Trebuia să fi fost vreo vecină… Ștefan se urni de îndată și plecă și el pe drumul lung al satului. Era liniște mare, sporită de șoaptele care se auzeau de prin curți sau tinzi.

Nimeni nu voia să fie auzit ce-i spune muierii sau copiilor și de aceea vorbeau încet, uneori nu se auzea decât un fel de murmur… Și de gâlgâitul câte unui fluierat care clocotea în depărtări topindu-se parcă într-o suferință fără speranță. Era neliniștea dorinței care știe că e oprită în aceste fluierături scoase prin simpla îndoire a limbii între dinți, încât fetele, asemeni celei care fusese trimisă la poarta lui Parizianu, puteau merge liniștite în întuneric de la o poartă la alta, cu știri tainice, apărate chiar de ei, flăcăii care le chemau astfel să iasă afară din casele părinților; o vorbeau urât pe aceea dintre ele care le-ar fi făcut pe plac: se îngrămădeau pe ea la poartă, dar nu se grăbea niciunul să se însoare cu ea… Ștefan nu voia să se însoare, dar pusese și el ochii pe una, Ioana Radei, o fată dintre cele care atrag nu prin

frumusețea lor, deși ea nu era chiar urâtă, și nici prin ușurătate, deși nu-și ținea nasul pe sus. Nici n-ar fi avut de ce: era lipsită de apărare, maică-sa era văduvă. Și sărac, și cu nasul pe sus, nu se mai uită nimeni la tine. Numele bărbatului acestei muieri, și chiar numele ei de Rada, era adesea uitat și înlocuit prin cuvântul Cărămidă. Într-adevăr, femeia vorbea greu și lat, parcă i-ar fi ieșit din gură nu cuvinte, ci cărămizi. C-o fi, c-o păți, făcea ea rar și îndesat și în clipa aceea vorbitul ei semăna și cu statura, care era mică, dar noduroasă. Șchiopăta… Cu mulți ani în urmă îi intrase în talpa piciorului un cui sau un mărăcine gros, nimeni nu știa, și piciorul i se obrintise. Nu mai avea formă, arăta ca o copită. „Nu te doare, ga Radă?“ o întreba câteodată câte cineva. „Mai mă doare“, răspundea ea cu vorbele ei grele… Și nu mai adăuga nimic și nici cel care o întreba nu mai avea vreun chef s-o compătimească, cu toate că femeia nu făcuse niciun rău nimănui. Era atât de săracă, încât vara aduna struguri de bozi de prin bălării. Ce făcea ea cu aceste fructe de iarbă negre și otrăvite? N-avea nici măcar o capră! Avea însă vreo două oi și creștea găini… Da, găinile astea îi ieșeau frumoase, grase și cu pene strălucitoare, ți-era milă să le tai, se pricepea la ele și la ouăle lor, cum le punea ea la lumină între ușă cu mișcări parcă ar fi îngenuncheat, să le descopere bănuțul… Într-adevăr, ținea oul în mână ca și cum ar fi fost de aur, și când îl dădea găzarului să-și cumpere și ea petrol pentru lampă gestul îi era reținut, ezitant și expresia prăpădită, ai fi zis că îi dă ăluia cine știe ce avere și ea cu ce mai rămâne? Trăiau muncind pentru alții, adică fata, fiindcă mamei îi ajungeau trei colaci pe săptămână, pe care îi căpăta, ca orice muiere, duminica spre ziuă de la alte muieri, când se ducea la cimitir să-și jelească bărbatul și făcea schimb de colaci. Ai ei erau mici și gloduroși, negri și tari… Se pricepea la găini, dar nu știa să facă pâine, și când muierea care îi primea îi găsea în cușnița ei acasă, îi recunoștea: ăștia sunt de la Cărămidă!… Fata era mai pricepută, dar întâi trebuie să descoperi că un lucru nu e bun și abia pe urmă să-l faci tu altfel, și cum poți să-l descoperi dacă n-are cine să te învețe? Ioana era mică, avea abia șaptesprezece!… Cu o vară în urmă o zăpăcise un băiat șoptindu-i că vrea să se însoare cu ea și ea îl crezuse… Pe urmă, după ce acela o făcuse atât de timpuriu să nu mai fie fată mare, îl drăcuise, dar nu cu obidă prea mare, se vedea că tot mai ținea la el, dar nu mai era atât de proastă încât, dacă el s-ar fi întors, să-l creadă și să se ducă iar cu el în grădină… De-atunci nimeni n-o mai văzuse la poartă și zadarnic fluierase unul care zicea că ținea la ea și ar fi vrut s-o ia… Putea fi adevărat, ei și? Dacă ținea la ea,

de ce n-o căuta la horă, ca pe toate fetele? Băiatul auzi și începu să stea lângă ea la horă. Dar ea se uita drept înainte. După horă știa ea ce urma, luatul batistei și fluieratul seara la poartă ca să ieși să ți-o dea. Și ce poți pe urmă să mai faci dacă pune mâna pe tine și începe să te înghesuie în stâlpul porții?… Îți pierzi capul, uiți de tine, în timp ce el nu uită și îți ridică fusta… Un surâs batjocoritor îi întindea colțul gurii în timp ce el îi ținea mâna și juca alături de ea în horă. Nici măcar nu vorbea prea mult cu el… Știa ea ce sunt vorbele, și ele te amețesc… Și pe urmă, între ei, încep să se laude… Să se ducă să facă întâi armata, să-i scrie de-acolo, să le spună fraților și surorilor lui să stea cu ochii pe ea, ei să nu i se simtă urma pe unde trece, să-i răspundă la scrisori, să-i trimeată o flanelă lucrată de mâna ei… Pe urmă, după ce se întoarce, dacă și atunci după doi ani mai ține la ea, atunci poate să-l creadă, nu când i-o șopti seara la ureche cu glasul fierbinte, ci ziua la prânz în casa maică-sii, că vrea s-o ia de nevastă, că o s-o ia… Ioana avea o prietenă, una din fetele lui Birică, cel cu mulți copii și cu fratele lor cel mare, Ion, care se însurase cu Polina lui Bălosu. De la această fată învățase Ioana cum să se poarte de aici înainte cu flăcăii, ținea la ea fiindcă era curată și deșteaptă fără să fi pățit nimic, deși îi licăreau și ei ochii și i se făceau deosebit de frumoși când băiatul cu care era în vorbă o lua de mână și intra cu ea în horă. Așa e când sunt mulți într-o casă, unii învață de la alții, în timp ce pe ea, pe Ioana, cine să fi învățat-o? Maică-sa nu-i spusese nimic, n-o oprise să iasă seara la drum, de frică să nu rămână nemăritată. Fiindcă și asta era adevărat… Multe se țin mândre și stau ele închise în casă, dar și flăcăii parcă încep să aibă ponogul găinilor; se uită la ele, văd că sunt cuminți, dar le ocolesc… Și într-o zi surata asta a lui Birică îi spuse: „Fă, tu te-ai uitat la ăsta al lu’ Parizianu, alde Ștefan? La toate horele vine aproape de noi și face ce face și zgâiește ochii la tine!!!“ „De ce nu la tine? se mirase Ioana. De unde știi că la mine?“ „Păi am vorbit cu el, l-am întrebat într-o zi: «Bine, Ștefane, asta înveți tu la școală, să te uiți la fete? Ce crezi tu că e o fată? Să-ți râzi tu de ea?» «N-are importanță!» îl aud că zice. «Cum, mă, n-are importanță? N-are pentru tine, dar pe ea ai întrebat-o dacă îi place să te chiorăști tu la ea?» «Dar tu ai întrebat-o, zice, dacă are nevoie de avocat?» Auzi al naibii!“ „Lasă-l în pace, răspunse Ioana, se uită și el, e flăcău…“

Și iată că deodată, la un an după aceste cuvinte, Ioana îi șopti acestei prietene a ei necruțătoare: „Surată, am să te rog ceva, dar să nu spui la nimeni“. „Bine, n-am să spun.“ „Treci diseară pe la Ștefan al lu’ Parizianu

și spune-i că îl aștept la poartă.“ „Bine, dar dacă află Vasile, ce te faci? Nu-ți mai place Vasile?“ (Ăsta era băiatul răbdător care aștepta să-și facă armata și apoi să se însoare cu ea.) „Ba îmi place, îi răspunse Ioana, dar dacă tu n-o să spui nimic nimănui, n-are cum să afle…“ „Eu n-o să spun, dar… treaba ta!“

Chemat la poartă de către această fată a lui Birică, al lu’ Parizianu nu era mai puțin uimit decât ea…

V

Pe drum se întâlni cu grupuri de băieți care se băgau în el să vadă cine e. A, da, al lu’ Parizianu, și treceau mai departe. N-aveau nimic cu el. Nu auziseră până acum că se ducea pe furiș la vreo fată care nu era a lui… Toată lumea îi zicea „al lu’ Parizianu“ cam în râs și la școala primară fusese înscris în registru Parizianu Ștefan. Abia la liceu secretarul de-acolo se înfuriase. „Cum Parizianu, când pe tine te cheamă Paul? Sau nu-ți place? Crezi că Parizianu e mai breaz? Ăsta e numele bunică-tii, după numele lui taică-tău, din Râca, fiindcă n-a fost căsătorită.“ Ștefan însă, căruia nu-i displăcea porecla, tot nu se împăcase cu numele de Paul și nu se știe cum făcuse că fusese înscris în catalog cu numele de Paulescu. Crezuse că o să-i meargă, dar secretarul îl urmărise până în pânzele albe și în cele din urmă Ștefan trebuise să accepte numele său adevărat… În realitate însă, și nu în registre, pe bunică-sa, sora primei neveste a lui Moromote, o chema Pilea, după porecla tatălui. Ale lui Pilea, li se spunea în Râca, Paul fiind un nume cu totul șters…

Ioana nu era în poartă, dar apăru îndată ce el se opri pe podișcă.

– Bună seara, Ștefane, sau n-ai gură, zise ea de lângă stâlp văzând că el tace.

Al lu’ Parizianu nu răspunse, dar se apropie de ea până nu se mai văzu că erau doi. Urmă o tăcere pe care tot ea o rupse:

– Am auzit că pleci! Și se miră cu o voce șoptită și batjocoritoare: Ei, cum, pleci, și nu-mi spui și mie?! Aștepți să trimit eu pe cineva să te cheme?

– Cum să n-aștept? îi șopti Ștefan. Să spună pe urmă prietena ta că… De mai mult de-un an de zile vin la horă să vorbesc cu tine și tu te faci că nu mă vezi… De când te-ai făcut mare ai uitat… Te faci c-ai uitat…

Drept răspuns fata se feri din fața lui și sări șanțul cu o mișcare iute și liniștită, încât ai fi zis că și-a ridicat și și-a lăsat brusc niște aripi invizibile. O luă pe drum înainte fără să se uite îndărăt, și Ștefan, după o șovăială, se urni din loc și porni în urma ei. Merseră astfel multă vreme.

– Ce, zise fata întorcând la un moment dat capul, n-ai mâncat în seara asta, de abia de miști?

– Nu, de ce? murmură al lu' Parizianu.

– Păi mergi lângă mine, ce mergi în urma mea? zise fata.

Unde îl ducea? După un timp ea coti pe cealaltă parte a drumului și se opri în dreptul unei porți. Dar nu era o poartă de casă, ci de loc, fără nimic pe el, lat de vreo zece pași și lung de se pierdea undeva în vâlceaua satului. Fata desfăcu un lanț din spate, ridică poarta și trecu dincolo. Ștefan o urmă. Locul era plin de trifoi și pe margini avea salcâmi înalți. Era al ei, rămas de la taică-său, singura avere pe care i-o lăsase…

De astă dată fata o luă înainte fără să-l mai îndemne, fiindcă numai ea știa acum unde îl ducea. Merseră aproape tot locul la vale până ce prin apropiere nu se mai văzu niciun fel de casă sau curte a cuiva. Nu mai era decât puțin până la gâldăul care se ghicea în fundul acestei mici grădini, unde un dud mare cu coroana bogată împiedica parcă locul să nu se verse în râu. Ioana se opri, ezitând. Unde să stea? Se așeză deodată jos și își trase fusta. Ștefan se lăsă și el în genunchi, și din aceeași mișcare se întinse cu fața în iarbă cu capul aproape de ea. Își rezemă fața în brațe și rămase astfel clipe nesfârșite. Tăcerea se așternu. Fata își ținea genunchii cu mâinile. Minutele care urmară nu fură stingherite de niciunul. Tăcerea curgea liniștită peste capetele lor în noaptea mereu neagră, ca și când s-ar fi întâlnit amândoi acolo anume ca să nu-și spună nimic prin cuvinte. În înaltul salcâmilor băteau țânțarii și încă ceva nedefinit, ființe misterioase care trăgeau de liniștea nopții ca de o pradă care în zori avea să piară și trebuia devorată înainte ca răsăritul să le-o smulgă din stăpânirea lor. În depărtare, într-un necontenit orăcăit, de parcă ar fi înghițit neîncetat apa care gâlgâia, se auzeau broaștele, deși apă era și alături. Fata nu-și schimbă cu un deget locul și stătea atât de firesc și de îndelung nemișcată încât ai fi zis că e o statuie, care prin miracol era vie, dar nu putea să arate asta decât prin voce. Ori, voce nu avea. Începuse să se audă însă cât era de vie: respira ușor, rar și regulat, și această respirație începu să crească pe nesimțite. Dar nu se mai știa, era a lui sau a ei? Flăcăul făcu deodată o mișcare nu atât bruscă, cât imperioasă, îi ridică fusta, i-o trase peste genunchi. Liniștită, cu o mișcare la

fel de hotărâtă ca și a lui, fata și-o întinse la loc fără să-și fi modificat șederea ei ciudată. El însă o apucă de umeri. I se supuse, încetinind ușor doar brutalitatea gestului lui printr-o împotrivire: nu ceda total impulsului care îl împingea pe el s-o culce pe spate. Se lăsă, și atunci el îi ridică iar fusta și ea nu se mai împotrivi. În întunericul grădinii trupul ei, cu fața în sus, avea lucirea pânzei de prin poieni, pe care el îl acoperi cu o mișcare violentă, ai fi zis că vrea s-o omoare. Pieriră parcă împreună în somnul ierburilor și al salcâmilor neclintiți… Nu se auzi nicio șoaptă, niciun murmur; tăcerea dintre ei doi începu să se consume într-o încordare știută numai de pământul pe care spinarea fetei îl făcea să ardă și de ierburile strivite, care se încălziseră și ele și îi învăluiau cu mirosul lor puternic, de sevă bogată, țâșnită din tijele fragede… Curând zbaterea ierbii se potoli și fata se ridică în capul oaselor și începu să-și dreagă părul în dezordine. Avea un bariș, se îmbrobodi cu el legându-l la ceafa, în felul acesta i se dezvelea obrazul și i se vedeau ochii strălucind în întuneric. Între timp noaptea se mai limpezise și cerul plin de stele începuse să alunge întunericul gros de seară, care acoperise, curând după apusul soarelui, pământul. Se vedea bine oriunde te-ai fi uitat. Mult timp ținu îmbroboditul și dezbroboditul fetei. Al lu’ Parizianu părea să-și fi pierdut graiul, își pusese capul în poala ei și nu zicea nici el nimic, ca și când mișcările ei liniștite și parcă rituale nu trebuiau turburate. Deodată ea chicoti:

– …Și pe-acolo pe la școală tu n-ai învățat să săruți, Ștefane?

Nu era un reproș, ci o curiozitate în chicotitul ei. Sau poate își dădea și ea seama că atât de mult se doriseră din clipa când el sosise la poarta ei, că uitaseră amândoi de asta?

– Cum să nu, zise Ștefan.

Ea aștepta cu un surâs în colțul gurii, care însă pieri sub sărutul lui, ca și luminile ironice din ochi, peste care se lăsară pleoapele.

– Și ce-o să faci tu acuma, Ștefane, că nu te mai dă tac-tău la școală? zise ea făcându-se că parcă n-a băgat de seamă că a fost sărutată și că s-ar fi putut ca lui să nu-i ardă în clipa aceea de altceva.

– Mă duc la București! răspunse el.

– Asta știu. Nu eram noi doi acuma aici, adăugă ea, dacă n-aș fi știut că pleci la București…

– Așa, murmură el. Și eu care țineam la tine de când erai mică.

– Nu mai spune! Cât de mare ești acum? chicoti ea din nou. Mai bine zi că eu am ținut la tine… De câte ori treceam pe drum spre biserică, te

vedeam… Într-o zi ai ieșit pe prispă cu pâinea în mână.

El începu să râdă:

– Ha, ha, ha!… Cu pâinea în mână! Mare brânză!

– Mare, exclamă ea cu un glas scurt, acoperind un gând.

Ce anume? Poate vrusese să spună că ea *îl văzuse*, în timp ce el nu știa, *n-o văzuse* pe ea?

– Aveai o carte în mână și te-ai dus sub salcâmi și te-ai întins cu spatele în sus. Într-o mână țineai cartea și în alta pâinea. Tocmai o scosese maică-ta din țest: „Nu rupe, mă, zice, că se încruzește“, am auzit-o din tindă, dar tu ai ieșit pe urmă cu colcovanul în mână…

– Și tu unde te duceai? zise al lu’ Parizianu cu un glas intrigat de această amintire a ei care părea într-adevăr îndepărtată. Câți ani aveai?

– Câți aveai și tu, răspunse ea ferindu-se, ca și când n-ar fi vrut să dezvăluie un secret atât de nepătruns al vieții ei.

– Și dacă eu aș fi plecat la București fără să afli tu, niciodată nu mi-ai fi spus că țineai la mine? zise al lu’ Parizianu.

– De ce? se miră ea. Crezi că lumea e așa mare? Ai fi aflat tu!

Îi dăduse capul la o parte și își reluase felul ei de a sta, schimbând însă poziția: ținea picioarele retrase într-o parte, în timp ce corpul i se sprijinea într-o mână aplecat în cealaltă parte, dar la fel de nestingherit, fără alte mișcări; cuvintele îi ieșeau din gură la fel de firesc, ai fi zis de nesimțit, cum îi era trupul îndoit spre flăcău.

– Așa este, zise al lu’ Parizianu, dar dacă eu te-aș fi uitat?

– Cu atât mai bine, zise ea. Adică nu că ar fi fost bine, dar aș. fi aflat și eu că m-ai uitat și te-aș fi uitat și eu. Adică de uitat nu te-aș fi uitat, de ce să mint, dar mi-aș fi luat gândul de la tine… Și-așa o să mi-l iau, că tot pleci, adăugă ea deodată cu resemnare parcă veselă.

– Mai ții minte cum ne-am jucat noi în toamna aia?!…

Ea nu răspunse și atunci el continuă să-i reamintească:

– Eram în grădina lui Mărin al lui Matei și alergam după voi printre glugile de coceni, să vă găsesc să vă ating cu coceanul de floricică… Nu știu de ce, te căutam pe tine și tu parcă ai fi știut, ai ieșit de unde te pitiseși, te-ai uitat la mine și ai luat-o la fugă spre fânarul lui nea Matei. M-am luat după tine și am intrat amândoi în fânar. Am aruncat bățul, am început să vin spre tine și tu te-ai dat îndărăt dinaintea mea până ai ajuns cu spinarea de perete… M-am apropiat de tine… Ți-am ridicat fusta… Să fi avut nouă sau zece ani…

– Ce mai îmi bătea inima, mărturisi ea deodată. Ai zice că ce știam noi atunci!… Uite că știam…

– Știam, zise el, dar nu puteam… N-ai să mă crezi… Acum parcă visez că se poate face pe lumea asta ceea ce îți luaseși gândul pentru totdeauna că se poate… ceva… care nu trăiește decât în visurile noastre. Până mai acum un an tot mai credeam că într-o zi o să ne întâlnim noi iar ca în fânarul lui nea Matei… Și pe urmă când am văzut că parcă nici nu mă cunoști, la horă când mă uitam la tine, îmi spuneam: ea nu mai știe, e fată mare, a uitat un lucru petrecut într-o joacă de copii…

– Cum să uit, Ștefane? zise ea. Ai dreptate, uitasem, dar când ai început tu să te uiți la mine, așa ca flăcău, nu ca un copil, mi-am adus aminte de tot… Dacă te-ai fi grăbit aș fi vrut să… n-aș fi vrut să…

Ea tăcu, bâlbâindu-se, dar el înțelese: ar fi vrut să se întâmple prima oară cu el, și n-ar fi vrut să se fi petrecut cu altul. Nu-și mai spuseră nimic multă vreme…

În acea clipă satul sări parcă în sus de țipete de cocoși… Unele erau treze și rele, prevestitoare de cine știe ce întâmplări care pândeau casele oamenilor, altele adormite, prelungiri ale somnului tuturor, a căror răgușeală ai fi zis că venea astfel din adâncurile viselor…

– Ștefane, șopti ea speriată, agățându-se de umărul lui, uite unul care se uită la noi.

– Unde îl vezi tu?

– Uite-l acolo!

– Nu e nimeni, o liniști el, e un brusture.

– Du-te și te uită.

Când el se întoarse, ea nu mai era acolo, coborâse spre râu. Al lu' Parizianu se așeză jos și se întinse cu ochii spre cer. Era în puterea nopții, Carul Mare se mișcase, dar Găina nu se vedea. Fata se întoarse și de astă dată se întinse alături de el. Se îmbrățișară amândoi în aceeași clipă, cu violență, și începură să se sărute. El scoase într-o vreme un soi de muget, parcă de părăsire, o scăpă din mâini și începu s-o muște de șoldurile ei încă nedeplin arcuite. Ea râdea, chicotea cu un glas inocent, dar puțin tremurător, și îl împingea să se dea la o parte, s-o lase, dar fără convingere…

– Ștefan, zise ea iarăși înspăimântată și se ridică într-un cot cu fața spre micul deal al grădinii.

Se înveli cu gesturile hotărâte și spontane care ne rămân multă vreme neatinse de ceea ce ni se întâmplă.

– Se face ziuă! murmură ea.

– Unde vezi tu? Mai e până la ziuă.

Într-adevăr, o lumină stranie începuse să lucească peste satul adormit și care era parcă a pământului, a salcâmilor și a ierburilor, străină de cerul îndepărtat. Nu era lumina de ziuă de care se temea ea, albastră spălăcită, care vestește zorile.

– Să știi că mi-e frică să nu mă vadă cineva, dacă mă prinde dimineața pe-aici și mă întorc singură acasă pe ulițe, zise ea. Ai grijă.

– Nicio grijă, murmură el cu răsuflarea încărcată și se îmbrățișară iar tăvălind iarba.

…Într-un târziu ea rămase cu fața în sus, în timp ce doar mâinile i se înfigeau în umerii lui și rar trupul ei avea o țâșnire care îl ridica pe el în sus cât era de greu. Nici gemete, nici șoapte nu ieșeau din gurile lor, ci li se auzea doar respirația înăbușită, egală și trează. Ea chiar încetă curând orice mișcare și întinse brațele în lături, ai fi zis că nu i se mai întâmpla nimic, dar nu-l gonea din pricina asta pe el, ar fi putut să stea astfel ceasuri întregi… Peste ei cântară a doua oară cocoșii, în timp ce pe cerul înalt străluceau și mai tare stelele, gonind cu lumina lor de pietre vinete lumina albicioasă care acoperea, asemenea unei cețe misterioase, satul prăbușit în somn. Deodată, amândoi, întâi el, apoi după el și ea, scoaseră strigăte de uluire. Se agățară unul de altul. Ea se arcui de la pământ de câteva ori tremurând și murmură cu un glas care îi cerea lui parcă s-o apere de ceea ce simțea pentru întâia oară:

– Ștefane, Ștefane!…

Și fețele lor se striviră una de alta, ca într-un chin îndelung, care cerea unul de la celălalt eliberarea… Închiseră ochii și rămaseră îmbrățișați, cu obrazurile lipite și parcă uitate, în timp ce Găina, de care se temea ea, apăruse ca o spuză de lumini la marginea cerului… Într-un târziu el ridică fruntea, apoi se ridică în capul oaselor.

– Mai e nițel și se face ziuă, îi șopti cu un glas de țăran care își trezește cu grijă tânăra lui muiere, la care ține atât încât ar dori din tot sufletul s-o cruțe de treburi, dar n-are încotro și trebuie s-o ia la deal, fiindcă îi așteaptă porumbul și îi așteaptă grâul…

– Ei și? zise ea deodată nepăsătoare. Sunt pe locul meu și stau pe el cât vreau. Ștefane, continuă ea cu un glas care parcă ar fi glumit… Să nu mă uiți! Știu că te duci de tot și că n-o să te mai întorci în sat, și când ți-o fi

bine n-o să te mai gândești la mine… Da’ măcar gândește-te și tu când ți-o fi rău și adu-ți aminte că…

Se opri și chicoti. Nu mai voia să-i spună gândul ei?

– Asta înseamnă că îmi dorești răul, zise el.

– Aha!

– Te lauzi! Ești o fricoasă! Dacă nu plecam, în viața ta n-ai fi ieșit noaptea cu mine în grădina asta.

– Și tu ești un fricos. De ce nu-mi spui că te duci la București și când ți-o fi bine o să mă chemi?

– Îți spun, zise el. Când mi-o fi bine te chem. Da’ mă aștepți?

– Te aștept doi ani, zise ea gânditoare. Se vedea că mai dinainte îi dăduse ea acest termen. Pe urmă, zise, nu te mai aștept. Mă mărit, mă!

Și avu în clipa aceea, în glas, o bucurie care era parcă o promisiune pentru el.

– Așa ar trebui să facem, zise și el pe gânduri. Tu să mă aștepți, eu să te chem… Dar cine poate ști ce-o să ni se întâmple? Mă duc la București și îți spun că atunci când o să-mi fie bine o să te chem. Și dacă n-o să-mi fie bine? înseamnă că nici pe tine n-o să pot să te chem…

– Așa e, zise ea. Ce rost ar avea?

– Ar avea un rost, zise el dibuind…

– N-ar avea niciun rost, Ștefane, spuse ea foarte hotărâtă. Ce o să fac eu pentru tine la București?

Numai aici putea să facă, însemna glasul ei, și anume să-l aștepte doi ani. Că ăsta era chiar timpul în care și Vasile acela, care stătuse și el lângă ea la horă de un an, avea să-și facă armata și să se întoarcă în sat, era o potrivire de care putea fi învinuită? Nu era oare timpul ei să fie aleasă de doi flăcăi, oricât ar fi fost ea fata Radei al cărei nume după bărbat era adesea uitat și i se spunea Cărămidă? Cea mai săracă din sat?

– Ce rost are o muiere dacă nu poate să facă nimic pentru un bărbat? Mai bine să stea nemăritată.

– Și dacă eu aș rămâne în sat, ce-ai face, Ioana?!

– Aș munci, mă!

– Bine, ai munci, dar ce ți-ar plăcea ție să fiu eu în sat?

– Să fii și tu învățător! Ce, n-ar fi frumos? Ți-aș face copii, pe care i-am da pe toți la liceu, până ar ajunge oameni mari…

Avea o nostalgie în glas, ca și când și-ar fi dat seama chiar din clipa aceea că chiar și așa, chiar cu un astfel de vis împlinit, ei doi ar fi rămas

oameni mici… El nu-i răspunse. Și ar fi putut, măcar prin cuvinte dacă nu prin tot gândul, să-i spună că ar fi fost într-adevăr frumos să se întâmple așa și să-i explice că totuși nu se putea fiindcă el n-avea studiile terminate și nici nu le putea termina fiindcă n-avea cu ce. Dar el tăcea. În ce punct se oprise gândirea lui și se despărțise de a ei?

– Să ajungă oameni mari? parcă mârâi el.

– Da, Ștefane!

– Oameni mari, repetă el, și deodată rosti parcă absent: Pe ce te bazezi?

– Cum pe ce mă bazez? se miră ea. Ileana Ruiu, învățătoarea aia din Surdulești, care a stat pe-aici vreo doi ani, are un frate care, tot așa, nu și-a terminat liceul și n-a mai putut nici ea să-l mai susțină, dar a fost numit învățător și așa… Și nici nu e ca tine, e un zăpăcit…

Fata se opri așteptând. Dar el tot nu-i răspunse. Ea însă era senină și în glasul, și în gândurile ei, fiindcă în clipele următoare, când el ieși din tăcerea lui și drept răspuns o întinse iar pe spate și o dezveli, ea nu se opuse, nu zise nimic, și îl luă în brațe ca și când el ar fi continuat să fie alături de ea, ca și când i-ar fi răspuns că da, așa va face, se va strădui să-i împlinească, în cei doi ani cât avea să-l aștepte, acel vis care era atât de frumos și atât de aproape de ea… Da, era aproape, îl ținea chiar în brațe și dacă n-ar fi fost nicio speranță în tot ce gândea ea, ar strânge-o el atât de tare și ar săruta-o atât de mult pe gură, încât îi tăia răsuflarea, și pe ochi de era aproape s-o orbească?

…Totuși nu-și pierdu atât de tare capul încât să nu vadă, uitându-se într-o parte pe cer, că se apropie zorile și că trebuia, îndată ce el avea să se desprindă de ea, să se ridice negreșit și să plece! Era pe locul ei, cum spusese mai înainte, dar prea departe de casă ca să nu înțeleagă cei care ar fi văzut-o plecând, la un astfel de ceas al dimineții, ce ispravă făcuse ea în noaptea aceea pe acel loc…

…Se înveli brusc, și de astă dată nu mai pierdu atât de mult timp până își drese părul și se îmbrobodi. Totuși nu pleca… Își luase obrajii în palme cu acea mișcare de mângâiere pe care o avem când ne ard, ca și când am dori astfel să-i potolim, și stătea iar nemișcată… Se simțea, acum când trebuia să se despartă de el, copleșită, dar nu de păreri de rău, ci de gânduri senine și încrezătoare, care chiar dacă o apăsau puțin, puterea inimii, la anii ei, era atât de mare încât putea crede că și răul era spre bine… Ei și ce? Dacă ți-era dat să-l trăiești, n-aveai încotro: pe această lume bucuria și suferința sunt împărțite și schimbătoare, nu se poate să aibă cineva tot

binele sau tot răul, asta nu s-a văzut: cei bogați au grijile lor negre pentru averea lor, cei săraci uită mai ușor de ei, doborâți de povara muncii, și când vremurile sunt bune și ies și ei la porțile lor mici, speranța care li se citește pe chipuri e mare și curată… Dovadă ea, care era atât de săracă, o iubeau doi flăcăi și dacă în anii care aveau să vie va trebui să și pătimească, amintirea acestei nopți o s-o ajute să mai și surâdă. Și unde era scris că partea ei va fi cea rea?

În clipa aceea, de pe o uliță îndepărtată a satului, cineva, un flăcău întârziat care se întorcea și el acasă tot așa, dintr-o grădină, începu să cânte din foiță. Era, pesemne, foiță de leandru, care nu plesnea, fiindcă se urca în noapte cu mare putere, în timp ce de sub țipătul ei înalt răzbătea o nostalgie sfâșietoare, dar întreruptă și reluată cu o forță sporită, tăcerea nopții întârziate năvălea parcă asupra cântecului și parcă voia să-l înăbușe… Flăcăul nu era fericit, sau era copleșit de o fericire prea grea, amenințat de o temere obscură… Cântecul lui se pierdu în depărtare și nu se mai auzi când se stinse: fu acoperit de cel al cocoșilor, care, de astă dată, izbucniră fără răgușeala adâncă dinainte de miezul nopții, țipau și ei, se făcea ziuă…

– Trebuie să plec, Ștefane, șopti Ioana hotărâtă. Mergi cu mine, dar nu alături, mergi mai în urmă și ține și tu capul în jos dacă te întâlnești cu cineva. Așa cum mă îmbrobodesc eu, continuă ea dezbrobodindu-se și acoperindu-și apoi obrazul așa cum fac muierile, legându-se sub bărbie, și nu la spate, nu mă cunoaște nimeni, dar pe tine te cunoaște, că ai părul mare… Când ajungem la răspântie la Bibina, rămâi în urmă și mă lași… Să ajungi bine la București, Ștefane, chiar dacă din pricina asta o să mă uiți, continuă ea și glasul îi tremura vizibil, de emoție sau poate de răceala dimineții. Poate nu mă uiți! Să ajungi om mare, fiindcă am ghicit eu, de-aia nu vrei să mă iei cu tine, fiindcă vrei să ajungi mare. Să ajungi! Îți urez, na! Dar dacă nu ajungi, întoarce-te, Ștefane! Eu am să te aștept…

Și se ridică și o luă spre poartă, fără să se grăbească, dar și fără să se mai uite înapoi. El o urmă îndeaproape, în tăcere. Nu-și mai spuseră niciun cuvânt și la răspântia despre care pomenise ea, el se opri și o urmări nemișcat până ce silueta ei subțire coti deodată pe o uliță și nu se mai văzu.

VI

Ștefan dormi iar până după prânz. Dormea adânc băiatu ăsta, se mirau toți cum nimic nu-l trezea, chiar dacă îl hâțânai tare de umăr să-l scoli. Nu

era însă ca tat-său: avea totdeauna un gând care îl punea în mișcare de îndată ce se trezea și pe care nu i-l ghicea nimeni. Dacă se așeza lângă tine, n-o făcea degeaba, dacă pleca, se ducea undeva… Drumurile lui erau curioase. În general ocolea satul prin ulițele lui cele mai de pe margine, stârnind nedumerirea: nu căuta decât rar pe cineva și ca de obicei se uita în ochii celor pe care îi întâlnea, țintă, întorcând chiar capul după om, dar fără să spună el noroc, sau bună ziua nene, ce mai faci… De ce colinda el astfel marginile satului? îi erau prea cunoscute drumurile dinăuntru? Îl atrăgea cumva misterul ulițelor mărginașe, în care oamenii trăiau mai aproape de singurătatea câmpiei, unde între ei și soarele de pe cer nu se așază niciun obstacol omenesc? Ce sunt așezările, decât paveze împotriva naturii nemiloase, a cărei viață n-are sfârșit, în timp ce a noastră are? Și atunci ne construim așezări durabile, cu o viață mai lungă decât a noastră? Trebuie să fie oameni îndrăzneți cei care nimeresc sau se așază de bunăvoie la margine. Dar stătea al lu’ Parizianu de vorbă cu vreunul din ei? Cu niciunul… Îi plăceau însă aceste ulițe care dădeau în câmpie, i se citea pe chip bucuria care era atât de mare încât oamenii, care nu rămân niciodată nepăsători când unul din ei le reamintește astfel cum ar trebui să fie toți, îl iertau. În sinea lor. Nu și unii față de alții, când se prefăceau că nu înțeleg: „Unde s-o fi ducând ăsta al lu’ Parizianu?“ se auzea câte-un glas nu prea mirat, totuși iritat de o curiozitate care nu-i era satisfăcută. „S-o fi ducând și el pe undeva, i se răspundea, pe la vreun băiat din ăștia de prin școli.“ Dar nu era văzut cu niciunul din aceștia, se ferea chiar de ei, desculț cum era și fără uniformă.

Această ciudățenie a lui de a porni razna crescuse cu anii în loc să-l părăsească și fiindcă nimeni nu știa dacă e prost sau deștept spuneau mai degrabă că e prost sau în orice caz tembel, așa ca taică-său. Astfel devine incredibilă soarta de care au parte apoi unii băieți ca al lui Parizianu, odată plecați din sat și în care cei care îi cunosc continuă să nu creadă până mor: „Cine, ăla mă? Al lu’ Parizianu? F… în… pe mă-sa?“ Iar dacă ajung rău nu se miră. Flăcăii, printre care n-avea de asemenea niciun prieten, cum n-avea printre elevii satului, îi spuneau în față: „Bă, al lu’ Parizianu! Bă, n-auzi? Un’ te duci?“ Cu un dispreț nepăsător, Ștefan se prefăcea că n-aude și nu se oprea, dar dacă cineva s-ar fi uitat la el să-l vadă mai de-aproape și-ar fi dat seama că se făcea crunt de o ură care i se aprindea ca un foc în priviri. Când era mai mic i se spusese într-o vreme Iocan, de către vară-sa Ilinca, fiindcă avea buza de jos lăsată, ca a aceluia, și nasul și gura date într-o parte. Și

urechile erau clăpăuge. Începuse să și le lege noaptea cu o basma, iar nasul și gura să și le îndrepte cu mâna în oglindă. Se îndreptaseră din voința asta a lui? Sau se îndreptaseră singure? Oricum căpătase un tic care îl părăsi târziu: își sugea mereu buza de jos. Când încetă, expresia chipului său se schimbă, deveni atentă și scrutătoare și numai absența privirii arăta că gândurile îi călătoreau totuși aiurea și expresia aceea era doar o mască: vedea doar când rânjea și atunci inteligența care îi răzbătea pe chip, când era absent, pierea și ceva neîmplinit și stingheritor apărea pe figura lui osoasă. Repede însă se împlini, arăta ca un bărbat, se rădea…

De astă dată, Ștefan, înainte de a se da jos de pe prispă, îl întrebă pe taică-său:

– Când a spus ieri Bărăgan să se adune oamenii la primărie? De dimineață sau după prânz?

Parizianu stătea pe prispă și fuma. Cute de nemulțumire fără înțeles îi stăruiau în jurul gurii care trăgea din țigare și al ochilor care clipeau orbiți de o lene iritată.

– Eu știu? zise el. Dar de ce, mă, Ștefane? stărui, văzând că fi-său n-a auzit.

Vocea îi era blândă. Niciodată n-o ridica contra băiatului, deși ai fi crezut, privindu-l, că nimic nu-l împiedica s-o facă. Totuși nici când Ștefan era mic nu-l văzuse vreodată cineva bătându-l.

– N-ai auzit ce-a zis? răspunse Ștefan. Vine prefectul! Și exclamă: Care prefect?

Parizianul își luă țigarea din gură cu mâna, buimăcit. Ce îl interesa pe fi-său prefectul? Și adică cum, care? îl cunoștea Ștefan?

– Știi tu cine e? zise Parizianu.

– Tocmai că nu știu. E unul vechi, sau unul nou, legionar? răspunse Ștefan încălțându-se cu pantofii, după ce își trăsese pantalonii.

El nici nu se gândea să ceară ceva să mănânce, se trezise cu gândul ăsta și era gata să plece, când maică-sa îi puse înainte pâine și brânză. Mâncă flămând: îi tremurau mâinile.

– Hai, tată, hai să vedem, spuse el apoi plecând, fără să se uite dacă tatăl său îl urma.

Nu-l urma și curând al lu’ Parizianu ajunse la primărie; se vedea din depărtare că acolo se strânsese lume multă, dar nu atât câtă se aduna cu câțiva ani în urmă în fața băncii din centrul satului când venea candidatul liberal sau țărănist. Al lu’ Parizianu întârziase, așa-zisa întrunire, sau ce era,

începuse, vorbea unul de pe treptele primăriei în timp ce oamenii îl ascultau împrăștiați pe toată lungimea șoselei și pe marginea șanțului. Căruțele care se întâmplau să apară pe panta care urca din vale, unde se afla primăria, se opreau încă din vârful dealului. Omul se da jos din căruță și cotea cu caii de căpăstru pe o uliță din apropiere. În mod ciudat, primarul, care ar fi trebuit să fie de față, lipsea. Erau însă alții, printre care băiatul primarului, Victor Bălosu, singur dintre toți îmbrăcat în cămașă verde. Peste această cămașă, care era uniforma lor, a legionarilor, Victor era încins cu o centură din piele și de la umăr spre centură purta o diagonală tot din piele, la capătul căreia atârna tocul revolverului. Arăta degajat Victor, cum fusese el și înainte, dar acum cu ceva triumfător și liniștit în felul lui de a fi. „Ei, iată, parcă spunea el, cine zicea că n-o să venim noi într-o zi la putere?“ Ceilalți însă erau mai crunți, al lui Tâlvan, studentul întârziat pe care îl văzuse Ion al lui Miai spoind primăria cu bidineaua, înalt cum era, arăta un chip împietrit și întunecat, plin de amenințări.

Nu s-ar fi zis că e legionar acest prefect, după înfățișare, dar după limbaj era. Scund și subțirel, cu voce plină, îndelung exersată. Nu păreau prea potrivite cuvintele lui cu cei care îl ascultau, nu vorbea pe înțelesul lor, cum făceau unii, și se îmbăta de propriul discurs, bucurându-se de o victorie care era greu să crezi că îi aparținea: vânturile timpului îl scoseseră la suprafață, cine știe de pe unde, cum avea să se întâmple și cu alții, mai mari ca el, și el se lăsase scos… Nu ne pasă de restul vieții, dacă un timp mai lung sau mai scurt suntem puternici și hotărâm soarta altora…

– …Guvernele diversiunilor și echivocurilor, spunea el în clipa în care al lu’ Parizianu se opri și se amestecă printre oameni, urmăreau adâncirea crizei prin care trecea țara, cu deviza, după noi potopul… Iată însă că țara nu s-a lăsat mulți ani să fie împinsă pe marginea prăpastiei: acești domni brătieni, tătărești și inculeți, cuziști și goghiști, în frunte cu regele, ca să nu mai vorbim de unii de teapa lui Madgearu și Călinescu (care și-a primit pedeapsa), credeau că tara va suporta la nesfârșit guvernele de amestecătură și de jaf, lipsite de directivă și de disciplină, fără un program unitar, având la bază un echilibru instabil de forțe, ce se subminau reciproc, scăpând din mâini situația în apropierea vremurilor grele care se anunțau și care au dus la știrbirea frontierelor noastre, amenințându-ne ființa națională… Vântul istoriei i-a curățat pe toți și a pus țara față în față cu ea însăși și cu noi: ce avem de făcut, cum să ne salvăm, cum putem apăra vetrele strămoșilor noștri? Un om providențial, generalul Antonescu, s-a pus în fruntea țării și a

armatei… Statul național legionar pe care l-a creat e un scut în fața vicisitudinilor care ne pândesc, a dușmanilor care ne-au rupt din trupul țării și trebuie să-l urmăm pe general la bine și la rău, el întruchipând, în aceste ceasuri grele prin care trecem, singura salvare…

Deși pomenise cuvintele „stat național legionar“, se vedea că gândul acestui prefect era îndreptat spre general și nu spre legionari. Idila dintre aceștia și acest șef militar era însă la începuturile ei și nimeni nu știa ce-o să se întâmple, nu știa nici el și curând își încheie discursul, se urcă într-o mașină care îl aștepta ceva mai încolo, cu șoferul la volan, și plecă lăsând adunarea pe mâinile celor din sat, ale lui Victor Bălosu și ale lui Tâlvan.

– Am eu acuma ceva foarte important să vă spun, începu Victor Bălosu când praful stârnit de plecarea prefectului se împrăștie. Locuitori, continuă el cu glasul lui spălat, legiunea vrea să facă, așa cum a spus căpitanul, o țară ca soarele sfânt de pe cer. Dar cu cine s-o facă? Cu hoții? Cu tâlharii? Această situație noi vrem s-o stârpim fără milă și de aceea o să aducem acum în fața dumneavoastră pe unul care a îndrăznit, în timp ce noi ne străduiam să introducem în satul nostru gândul căpitanului, să fure de pe frânghia vecinului său, domnul Jugravu, o piele de oaie pe care acesta o pusese să se usuce de cu seară și azi-dimineață n-a mai găsit-o… Acest cetățean se numește Pârvu Ilie, îi ordon domnului șef de jandarmi să-l aducă aici în fața satului…

Jandarmul, același care îl arestase pe Țugurlan, ascultase totul dus pe gânduri. Cine îi dădea lui ordine aici? Unde era primarul? La plasă apăruse o așa-numită „poliție legionară“, paralelă cu cea obișnuită, și care acționa pe cont propriu, cum se întâmpla și aici: pe Pârvu Ilie ei îl arestaseră, Victor și Tâlvan, nu el, șeful postului. Jandarmul stătea țeapăn ca un surd…

O mișcare stranie începuse în acest timp pe mica intrare de ciment a primăriei. Doi inși scoaseră afară o masă mare și grea și îi căutau un loc s-o așeze mai bine, mai în spate sau mai în față… În sfârșit găsiră de cuviință că stătea bine chiar lângă trepte, o vedea toată lumea. Alți doi îl scoaseră afară din primărie pe acel Pârvu, care părea să fie gata să se facă cu el orice-ar fi vrut cei care îl aduseseră aici: nu arăta nicio împotrivire, fiindcă nu știa ce-aveau cu el și era și el curios… Fu împins lângă masă și cu bruște icnituri urcat deodată cu burta pe ea. În același timp, nu se știe de unde, apăruseră încă doi, cu frânghii moi în mână, se vedea că fuseseră mai dinainte băgate la apă, în vreme ce i se trăgeau omului, cu precipitare, pantalonii și izmenele de pe el. Și înainte ca oamenii adunați să se

dezmeticească, cei doi cu frânghiile își luară avânt și îl croiră pe cel întins cu burta pe masă peste fundul gol cu atâta violență încât carnea lovită se agită parcă împotriva voinței omului, în spasme, brusc învinețită, în sus și în jos, în timp ce cu întârziere Pârvu Ilie, cu ochii holbați, scoase un răcnet care se înfipse ca un cuțit în valea din apropiere și se întoarse înapoi izbind auzul încă o dată… Cei doi își luară iar avânt și loviră din nou, în același timp. Cine erau ăștia? De unde ieșiseră? Nu-i cunoștea nimeni cu toate că se vedea, după pantalonii lor de aba neagră și după flanelele cărămizii, că erau tot din sat, în orice caz tot țărani… Pârvu Ilie încercă să sară jos, acum când înțelesese și el ce i se întâmpla, dar cei care aranjaseră masa îl ținură pe loc, încălicând peste grumazul și picioarele lui. Ai fi putut crede, văzând aceste zbateri, că se tăia gâtul unui animal…

Se auziră strigăte scurte și înspăimântate, acele strigăte gâtuite ale oamenilor în fața unei nenorociri care se petrecea sub ochii lor și când strigau îndemnându-se unii pe alții cu încordarea din urmă, căreia trebuie să i te supui, dacă vrei să nu fie toată lumea în primejdie: Săriți! Mă, ce se întâmplă aici? Puneți mâna!

– …Asta e pedeapsa legionară pentru toți hoții care ar îndrăzni de-aici înainte să fure, striga în acest timp, cu vocea sa spălată și fără să se teamă de răcnetele amenințătoare care se ridicau din mulțime, Victor Bălosu, în timp ce frânghiile ude se ridicau și cădeau peste trupul celui prins ca într-o menghine între picioarele celor doi. Aduceți stâlpul infamiei, continuă Victor făcând un semn celor doi care loveau și care se opriră.

Pârvu Ilie se ridică și își trase pantalonii. Chipul îi era vânăt, împietrit, mâinile îi tremurau. Se lăsă moale și căzu în patru labe… Loviturile primite îl leșinau abia acum, după ce încetaseră…

În acest timp, în mulțime, cineva care știa spuse că pielea aceea de oaie de pe frânghia lui Jugravu i se cuvenea lui Pârvu, Jugravu îi datora acestuia de un an de zile o dulamă pe care n-avea cu ce, sau nu voia să i-o mai plătească, și Pârvu Ilie își făcuse dreptate singur, așa cum se întâmplă des, neînțelegerile acestea aranjându-se cu timpul între vecini, fără să se meargă mai departe. Legionarii aflaseră și cum nici Jugravu nu știa ce-o să i se întâmple vecinului său, se învoise să facă o reclamație.

– Să vie Jugravu încoa, strigă cineva. Pârvu nu e vinovat.

Dar Jugravu nu era nicăieri. Se speriase, fugise? Doi inși aduseră un stâlp lat pe care îl bătură cu cuie de masă și pe care se afla sus o inscripție, așa cum îi spusese Victor Bălosu, „stâlpul infamiei“, îl ridicară pe Pârvu Ilie

în picioare și îl legară de el cu frânghii. Oamenii se uitau crunți și îngrijorați la acest spectacol, de care nu-și mai aminteau să se mai fi petrecut vreodată în satul lor. Jandarmul ducea câteodată din spate câte-un băiat care furase, cu cătușele de mâini și cu ceva scris pe o tăbliță, „cine-o face ca mine, ca mine să pățească“, dar o făcea ca să-l ferească de-un proces și de-o condamnare: îi dădea pe urmă drumul. Aici însă nu se afla în fața lor un băiat, ci un om ca ei, care avea familie, o muiere și copii și rude, care se aflau poate chiar printre ei și se uitau îngroziți… Cum se putea? Unde era judecata și martorii, care să spună adevărul? Cu ce drept se făceau ei judecători, Victor Bălosu și al lu’ Tâlvan?

Nimeni nu bănuia că înăuntru, în primărie, mai era unul care își aștepta rândul și care el, nu Pârvu Ilie, avea să aibă o soartă tragică. Lumea se împrăștia, dar nici legionarii nu mai socotiră prudent să-l aducă în fața oamenilor și pe celălalt. Așteptară să se împrăștie toți, apoi intrară înăuntru și îl puseră pe acest al doilea cu burta pe un birou și îl legară cu lanțuri. Era un ins atât de voinic și de înalt încât după primele lovituri pe care le primi, corpul său uriaș se zbuciumă cu atâta putere încât biroul se mișca din loc gata să se prăbușească într-o parte. Lanțurile îi albeau trupul. Cine era acest om? Era Dumitru lu’ Nae, prietenul lui Moromete, cel care chiar când vorbea în șoaptă i se auzea glasul departe pe uliți. Cine să-și mai aducă aminte de o întâmplare de demult, petrecută pe poiana fierăriei lui Iocan, când într-o zi de duminică Victor trecuse pe drum pe-acolo și fusese înjurat de cineva? „…în facultăți pe mă-sa“, se auzise până departe șoapta lui Dumitru lu’ Nae. Era adevărat că în felul acesta țâșnise din gura acestui om ura sa neputincioasă împotriva voiajorului Victor Bălosu care reușise împreună cu tat-său să pună mâna pe via lui, pe care o moștenise de la părinți… Se pomenise încolțit, îi murise un copil și i se mai întâmplase o altă nenorocire în casă, îi murise și o vită și se împrumutase pe vie, cu gândul că la sorocul cuvenit o să poată să înapoieze banii. Nu-i putuse înapoia și pierduse via. E drept că Bălosu nu i-o luase numai pe cât îl împrumutase, ci i-o cumpărase la prețul ei. Cumpărare silită. Când se ducea în deal la vii și își dădea seama că nu mai are ce căuta acolo, după ce toată copilăria verile și le petrecuse săpând-o și păzind-o, îl apuca deznădejdea. Ura care începuse să crească în el cu anii împotriva lui Bălosu și a lui fi-său, pe care, inocent (nebănuind ce îl poate aștepta din partea acestora, cândva, știindu-se voinic), nu și-o ascundea și nici nu scăpa prilejul să-i dea drumul, i se părea că e dreptul lui de om, împotriva unora care au profitat de

nenorocirea lui și i-au pus mâna tocmai pe un loc care e atât de prețios pentru orice ființă omenească de pe pământ… Via… Dar ce să înțeleagă și cum, Victor Bălosu, ura aceasta și cum s-o înghită? în special în acea dimineață de duminică în fața oamenilor, când trecuse pe lângă fierăria lui Iocan… îi vorbise frumos să nu-l înjure, îl rugase aproape… între patru ochi mai mergea, ar fi putut să se îmbete împreună numai ei doi, deși Victor nu punea niciodată băutură pe limbă, dar ar fi făcut-o și pe asta, și Dumitru lui Nae să-l înjure o noapte întreagă… Nu s-ar fi supărat… Dar plăcerea aceluia era să-l înjure de față cu oameni… De ce să-i facă asta lui, care în realitate îi făcuse un bine lui Dumitru lui Nae? Bani pe gratis nu putuse să-i dea, nu-i era nici rudă, nici prieten și nici nu-i dăduse pe vie mai puțin decât făcea… Și acum îl luase. Avea să-l învețe în sfârșit minte pe domnul Dumitru lui Nae, să-i piară cheful pentru totdeauna să-l mai înjure și să-și mai bată joc și de legiune cu aceeași ocazie…

– Treceți doi într-o parte și doi în alta, ordonă Victor, și bateți-l ca la fierărie, la patru ciocane, toți deodată, fiindcă ăsta e voinic și pe baza asta și-a bătut el joc de mine atâția ani. Să nu mai fie voinic…

Începură să-l bată astfel îndelung cu frânghiile, peste mijloc, peste fesele goale și la tălpi. Era bine legat în lanțuri, se zbuciuma zadarnic. Gemea greu, dar nicio clipă, până leșină, nu scoase un strigăt. Aduseră două căldări cu apă de la puțul de lângă cârciuma lui Valache și le turnară pe el. Dar omul nu e voinic în fibra lui, fiindcă e mare la trup. Dumitru lui Nae nu se trezea. Aduseră din nou apă și cu greu îl făcură să scoată un geamăt.

– Dezlegați-l și puneți-l și pe el la stâlpul infamiei, ordonă Victor.

Mai mult de o sută de lovituri primise Dumitru lui Nae până ce își pierduse cunoștința. Acum se mișca greu, ca și cum de fiecare picior i-ar fi atârnat ghiulele de fier. „Ce fac ceilalți oameni?“ se întrebă el cu o gândire aproape senină, așa cum facem când știm că nu mai avem mult de trăit și gândul ne stăruie la această lume pe care trebuie s-o părăsim. „Ce să facă, își răspunse tot el, ei nici nu știu ce mi se întâmplă mie aici. Doamne Dumnezeule, o să mor și îmi rămân copiii pe drumuri… Cum de nu mi-am dat seama ce zace în ăsta? Proști mai suntem, o viață întreagă…“

Îl urcară și pe el sus și îl legară de același stâlp cu Pârvu Ilie, spate în spate cu acesta. Dumitru lui Nae nu-și mai simțea tălpile și parcă stătea în aer… Și nici capul nu și-l putea ține drept din pricina suferinței care îi sfâșia ființa. Călăii săi crezură că omul, de rușine, își ascundea astfel fața și atunci îi trecură pe sub bărbie un lanț care să-i tină cu sila capul drept, pe

care însă i-l scoaseră, fiindcă trebuia să-l strângă bine ca să-i ridice bărbia din piept, fapt care putea, zise unul din ei, să-l stranguleze și să-l omoare… Veni un altul cu o idee mai bună și forfotind în jurul lui îi puseră în schimb o țepușă de lemn cu un capăt sprijinit în piept și cu celălalt sub bărbie… Căzu însă și țepușa, după ce îl răni. Avură o bănuială că într-adevăr nu mai e în stare să-și ridice capul și îl lăsară în pace…

În acest timp se dăduse drumul la copiii de la școală. Treceau în grupuri prin fața primăriei și se opreau și se uitau. Tâlvan le spuse la un moment dat:

– Copii, loviți cu pietre în acești ticăloși. Nu vă fie frică!

Și repetă îndemnul până ce într-adevăr se găsiră câțiva care se aplecară și aruncară în cei doi oameni cu pietre. Una îl lovi pe Dumitru lui Nae în bărbia lui lată. Dar el n-o simți. Oamenii, la care el se gândea în acele clipe grele pentru el, treceau pe drum, se opreau înspăimântați, își plecau apoi și ei frunțile ca și cei de la stâlp și se îndepărtau cu pași care deodată își pierdeau siguranța lor de totdeauna, izbiți de puterea gândului: „Ce ni se întâmplă? Ce putem face? Ce se apropie de noi?“

Spre seară, cei doi fură dezlegați și duși din nou în primărie. Unul din legionari deschise un dulap și luă de-acolo o sticlă pe care scria *rom*. O duse la gură și înghiți de câteva ori. Îi dădu apoi și lui Dumitru lui Nae să bea, care bău, și care apoi, clătinându-se, murmură:

– Dacă nu mor, o să vă omor eu cu parul, unul câte unul, ca pe gușteri, pe toți…

Legionarii râseră cu decență, ai fi zis cu oarecare respect. Îl credeau, dar acum fie ce-o fi… Poate moare el, și atunci… he, he…

Li se dădu drumul acasă.

VII

Dumitru lui Nae nu fusese adus cu sila la primărie și nici ținut cu sila până în clipa când cinci inși năvăliseră asupra lui și îl legaseră de masă. Venise șeful de post și îl mințise: „Du-te pe la primărie, i-a zis, ai niște impozite de plătit…“ „Dă-le dracu’ de impozite, răspunsese, n-am bani acuma, n-am vândut grâul…“ „Tocmai de-aia, du-te și aranjează chestia asta cu percitorul. Da’ du-te acuma că ăla pleacă mâine-dimineață și…“ „Bine, o să mă duc…“

Se dusese și la primărie se uitase cu obișnuitul său dispreț la Victor și la pistolul lui și nici nu-i dăduse bună ziua. Șeful de post nu născocise el istoria cu „percitoru“ și cu impozitele, așa i se spusese, așa transmisese și el. Abil, Victor Bălosu îi arătase ușa pe care scria *Perceptor* și îi spusese cu nepăsare: „Așteaptă acolo, că vine acuma domnul perceptor“.

Primăria avea ziduri groase și de-acolo de lângă biroul perceptorului cu ușa închisă Dumitru lui Nae nu auzise nimic din ceea ce i se făcea afară acelui Pârvu. Și dacă ar fi auzit? I-ar fi trecut lui prin cap că pe el îl așteaptă nu ceva asemănător, ci mult mai rău? Și dacă i-ar fi trecut, nu era prea târziu? Feciorii lui, rudele, prietenii, erau la casele lor și până să-i cheme cineva, până să vină… Abia când intraseră toți peste el în odaie își dăduse seama: căzuse într-o cursă. „Ei și?! gândise liniștit. Ce pot să-mi facă? Or să mă bată. I-a venit timpul lui Victor să se răzbune pe mine. Să se răzbune, fiindcă ce-o să-i fac eu pe urmă, o să strige mamă de ce m-ai mai făcut…“

Se zbătuse când puseseră mâna pe el, îi lovise, dar întâi că nici cei cinci nu erau niște prăpădiți și al doilea nu prea își dădea seama ce vor de la el: să-l bată sau doar să-l lege… să-l dea pe mâna șefului de post, cum făceau totdeauna cei care aveau puterea: nu se răzbunau cu mâinile lor. Încât nu se zbătuse cu toată ființa lui… Ce le-ar fi putut face el lor, sau direct lui Victor, dacă ar fi știut ce soartă îl așteaptă? Le spusese abia la urmă, după ce băuse din sticla de rom, că o să-i omoare pe toți ca pe niște gușteri, unul câte unul, dacă… Dacă mai apuca…

Dumitru lui Nae veni dinspre primărie pe șapte cărări. Mai încolo cei care îl văzuseră pe drum se mirară: ce l-o fi apucat, de s-a îmbătat, pe Dumitru lui Nae, care nu are obiceiul? încetul cu încetul însă își reveni și ajunse acasă de bine, de rău. Toată ființa lui era un foc, se mira singur că putuse să ajungă până la curte, fiindcă nu mai simțea pământul sub picioare. Îi săriră toți înainte: ce s-a întâmplat, tată?

– M-au bătut legionarii, spuse el și uimitoarea lui voce care se auzea departe și pe care crâncena bătaie nu o stinsese se auzi și acum și curând toată lumea află.

Dumitru lui Nae nu intră în casă, rămase lângă prispă și ceru muierii să-i aducă o pătură și un căpătâi. Așternu și se așeză cu fața în jos. Din când în când, gemea, dar nu prea tare. Ființa lui, în afară de unele semne (faptul că nu mai simțea pământul sub tălpi) nu luase în întregime cunoștință de ceea ce se petrecuse cu el, putea vorbi, putuse veni până acasă. Își scoase

cămașa, care din pricina serii care se lăsase, nu se vedea că e plină de sânge…

– Pe spinare, zise el, pe spinare m-au bătut mai rău.

Muierea aprinse lampa, veni cu o cămașă nouă și când se uită, aducând lampa aproape, scoase un țipăt… Nu era un țipăt de groază, ci de uimire: iată, nenorocirea, răul, s-a abătut asupra casei; omul care o ținea, bărbatul și tatăl, fusese lovit… O mai scăpa? Spinarea lui lată și puternică, spinarea care căra saci, spinarea care stătea primăvara și toamna aplecată asupra coarnelor plugului, spinarea sa lângă care crescuseră ocrotiți copiii, era zdrobită și dumicată în sânge. Încremeniți, nici copii care să nu înțeleagă și să se cutremure, dar nici bărbați care să pună mâna pe topoare și să se ducă să-și răzbune tatăl, fiii lui stăteau alături tăcuți, fără un gest, turburați de neînțeleasa întâmplare. De ce? Ce le făcuse tatăl lor acelor inși? Când?

Lângă prispă apăruseră toate babele de prin împrejurimi, care nu se lăsară impresionate de starea în care era Dumitru. Începură să șușotească: ce trebuia făcut? Una spuse că pentru răni trebuia dat cu unt de sunătoare. Dar, ca să ajungă, trebuia mult, că nici picioarele nu erau tefere, și plecară din casă în casă să caute. În acest timp o altă babă, uitându-se mai de-aproape, clătină din cap și spuse că Dumitru trebuia să bea numaidecât pietre roșii. Ce erau acestea? Chiar niște pietre roșii cunoscute pentru efectul lor asupra rănilor căpătate prin bătaie, flăcăii, după încăierările lor, le foloseau și ca prin minune se puneau repede pe picioare. Unde se găseau? Tot babele știau de pe unde să le culeagă, se găseau foarte greu și le păstrau cu grijă: erau pietre rare, care tămăduiau…

Seara târziu sosiră leacurile: o babă turnă în palmă unt de sunătoare și îl întinse cu grijă pe spinarea însângerată. Alături, o alta freca două pietre deasupra unei străchini cu apă. Frecatul acesta dură mult: bolnavul gemea. În cele din urmă se turnă apă într-o cană, Dumitru lui Nae fu ridicat de pe căpătâi și i se dădu să bea. Bău, dar jumătate din apă se întoarse înapoi și începu să-i curgă pe lângă gură…

– Ține-l bine, înghite, Dumitre…

Dar Dumitru scoase deodată un geamăt lung, apoi un suspin ca de ușurare și capul îi căzu pe căpătâi.

Muierea lui, care îi ținuse fruntea și care înțelese ca la lumina unui fulger că bărbatul ei nu mai era, își lovi amândouă palmele una de alta și scoase un țipăt înalt:

– Dumitre, Dumitre, strigă ea dându-și capul pe spate spre unica speranță pe care o mai cunoștea, cerul unde era Dumnezeu; Dumitre, ce le făcuși tu lor de te omorâră…

Dar înțelegerea morții nu vine deodată, ca un trăsnet. Muierea lui Dumitru intră în casă, veni cu lumânări, le aprinse la capătul bărbatului ei, apoi deodată mișcările i se opriră și scoase un urlet. De astă dată își pierdu firea și căzu îmbrățișându-și omul.

În lumina lămpilor agățate în cuiul din tindă și a focurilor din vatră pe stinse, ulița în care glasul puternic al lui Dumitru lui Nae se auzise atâția ani în toate casele află că Dumitru lui Nae a murit. Dar ca și pe muierea lui știrea nu-i lovi pe oameni chiar cu toată puterea: Dumitru făcea parte din viața lor, ei trăiau, deci nici el nu murise… Se culcară și adormiră. Abia dimineața când bocetele și vaierele începură din zori să umple acea parte a satului înțeleseră pe deplin ce se întâmplase. Cum, Dumitru lui Nae?

– Dumitru, mă?! zise Moromete adresându-se fetei care îi adusese știrea chiar acum (aseară se culcaseră toți mai devreme).

– Da, Dumitru, l-au bătut la primărie până l-au omorât. Așa mi-a spus unul din băieții ăia ai lui. A murit azi-noapte, pe prispă.

– Cine l-a bătut la primărie?

– Victor cu legionarii lui.

– Și el crede că o să scape viu de-alde Gheorghe și Ilie ai lu’ Nae? zise Moromete cu un glas turbure.

Ăștia erau frații lui Dumitru, oameni zdraveni care țineau unii la alții.

– Așa zicea și Ilie Pipa, și auzii că Victor ar fi fugit azi devreme, cu șareta, la gară. Dar că se întoarce el… Așa cică ar fi zis…

Moromete își plecă fruntea. „Cât, domnule, gândi el, a durat pacea și liniștea în satu’ ăsta? De ce dacă nu e pace și nu e liniște în altă parte trebuie să se ridice niște smintiți și s-o strice și aici? Cred ei, smintiții ăștia, că pe urmă nu se face iar liniște și pace pe pământ și n-or să alerge alții după ei cu furcile ca după niște câini?!“

După-amiază curtea lui Dumitru lui Nae se întesă de lume. Veniseră toți prietenii lui, Iocan, Marmoroșblanc, Moromete, Cocoșilă, veni și Țugurlan, care era îmbrăcat militar, era în permisie, fusese concentrat pe primăvară. Copii și fete tinere se urcaseră prin salcâmi și fetele plângeau tot uitându-se la Dumitru, ca și când ar fi fost un flăcău de seama lor. Dumitru lui Nae se odihnea acum în căruță, acolo îl pusese familia, în mijlocul bătăturii, când

își dăduseră seama câtă lume se înghesuia să-l vadă. Arăta frumos și într-adevăr mult mai tânăr, deși fusese omorât în floarea vârstei.

– Când știi că ai un dușman de moarte, de ce te duci la el când te cheamă? zise Țugurlan.

– L-a mințit jandarmul, zise Iocan. I-a spus că îl cheamă percitorul.

– Jandarmul, murmură Țugurlan și repetă: Jandarmul!

Cine să-l apere și pe jandarm în ochii lui Țugurlan și să-i spună că nici el nu știuse?

– Orice-ar fi făcut Dumitru, zise Moromete posomorât, tot punea mâna pe el. Doar dacă ar fi fugit.

– Ei și? zise Țugurlan. Tocmai! Să fi fugit din timp.

– Nici tu n-ai fugit, zise Cocoșilă, după ce l-ai bătut pe Aristide și i-ai luat arma jandarmului. Ai stat acasă ca un miel și au venit pe urmă și te-a luat în aceeași seară și te-a băgat la pușcărie.

Țugurlan tăcu. Așa era, dar nu erau aceiași oameni. Dovadă, la proces Aristide renunțase la plângere, sau dracu să-l ia ce făcuse, că după mai puțin de un an îl scosese din închisoare. Trebuia să facă doi.

– Victor vrea să ne spună că știe să omoare oameni! zise în cele din urmă Țugurlan. Să stea ei mult la putere că o să le arăt că și eu știu.

– Bărbat în întregimea cuvântului, zise Moromete, să-l omoare o stârpitură!

Și, negru la față ca și Țugurlan, parcă nu putu suporta acest gând și plecă imediat… Nici la înmormântare nu luă parte, care avu loc a doua zi după-masă, cu amândoi preoții satului și cu o mulțime nesfârșită în urma căruței în care Dumitru lui Nae, înconjurat numai de muieri, care aplecându-se asupra lui îl plângeau și țipau, și de flori, care îi încadrau chipul, porni spre cimitir. Îl opriră, după obicei, în dreptul fiecărei fântâni pe care o întâlniră în cale și la mijlocul fiecărei răspântii. Nu trecuse el pe acolo atâția ani și nu băuse apă din acele fântâni? La acele răspântii nu stătuse el de vorbă cu oamenii? Nu prin ele trecuse, flăcău, spre fata cu care avea să facă apoi copii? Rugăciuni cântate cu deosebită putere se ridicau spre înaltul cerului: cei doi preoți auziseră și ei cum murise acest bărbat și implorau pentru el forțele divine să-l aibă în pază, în acea lume fără verdeață spre care se îndrepta…

…Nimeni nu depuse, mai târziu, printre oameni, împotriva ucigașilor, mărturie despre felul în care fusese omorât… Și cu acest omor și nu cu spoitul primăriei cu bidineaua pătrundea astfel în sat, prin legionari, prima

adiere a furtunii stârnite în altă parte și care culcase nu demult la pământ, sub urletul sirenelor avioanelor de asalt, populații întregi, care fugeau îngrozite…

VIII

Ploi bogate, care se opriră curând, îl împiedicară pe Moromete să plece la București în sâmbăta aceea. Plecă de îndată ce pământul se uscă și cerul se făcu frumos și limpede.

Până la București era cam o sută de kilometri de mers pe drumul care intra în oraș prin Bolintin și Ciorogârla și ca să n-ajungă noaptea (nu se știe de ce, dar nu e bine să ajungi nicăieri noaptea) trebuia să plece dimineața devreme, pe la orele trei sau patru.

Plecă pe la orele trei și când se opri în dreptul lui Parizianu strigă o singură dată cu o voce dramatică:

– Ștefane!

Adică a doua oară n-avea să-l mai strige și dacă nu era gata, n-avea să-l aștepte: drumurile nu sunt nevinovate și cine nu ține seama de vremea când pleacă pe ele, nu mai are dreptul să se plângă dacă din pricina asta o pățește. Dar al lu' Parizianu ieși chiar atunci din casă. Se apropie de căruță, se uită înăuntru ca și când ar fi vrut să vadă dacă nu cumva dormea cineva în ea și șopti:

– Unchiule, uite-acuma, să-mi puie mama ceva în traistă.

Ăstuia îi ardea de glumă, credea că se duce până colea, la deal, să culeagă porumbul. Drept răspuns Moromete sări jos din căruță și mai controlă o dată hamurile pe cai, opritorile dacă erau bine trase, șleaurile dacă nu erau prea slabe, șușlețul dacă era bine strâns, să nu se desfacă în timpul mersului și să cadă fără să-l auzi. Când termină, Ștefan ieși iar din curte, de astă dată cu o valiză neagră de lemn în mână, și se urcă în căruță. Nimeni nu-l însoți, nici maică-sa, nici taică-său, despărțirea se petrecuse pesemne înăuntru.

– Și alde tac-tău de ce n-a ieșit mă, până afară, i-e frică să nu-l mănânc? spuse Moromete. Vai de capu-ăla al lui de prost, că mai bine nu ți-aș mai zice…

– Așa e el, unchiule, dar să știi că ține la dumneata, răspunse Ștefan din dosul spinării lui Moromete unde se tot foia, nici el convins de ceea ce îi

ieșise din gură. Altfel, continuă el, crezi că m-ar fi lăsat să merg cu dumneata în căruță?

Dar Moromete nu-l mai auzi, nu-i răspunse. Dădu bice la cai. Nu prea tare, ca s-o ia la trap mare, dar foarte decis ca s-o ia la trap mărunt: drumul era lung, trebuia mers fără grabă, să nu omoare caii, dar cu nădejdea să ajungă la timp. Primul sat în care intrară, Tătăreștii, era adormit, și tot așa și cele care veneau după el. Într-un târziu Ștefan se trezi și dădu de pe el paltonul cu care se învelise ca să doarmă: se făcuse lumină, soarele se urcase pe cer.

– Unchiule, zise el, unde suntem?

Moromete rămase mai departe nemișcat pe cutia căruții cu biciul rezemat de umăr și cu hățurile în mâini. N-auzea. Gândul drumului, gândul care îl mâna spre marele oraș, îl stăpânea atât de tare încât îi înăbușea cuvintele pe care le-ar fi putut spune? Nimeni nu mai știa de-atunci, de când cei trei fugiseră de-acasă luând cu ei caii, ce era cu el… Vorba îi era grea și rară, și o mască întunecată i se așternuse parcă pe chip. Ai fi zis că era la fel de mut ca și caii pe care îi mâna, ca și căruța pe care ei o trăgeau. Aveau viață în ei, dar n-aveau grai… Se gândeau și ei în timp ce își vedeau de același trap mititel, care era mai mult decât mersul la pas și mai puțin decât trapul cel mare? Mergeau în întâmpinarea soarelui, care îi aștepta în vârful unui deal, pe care ca să-l urce, se opriră singuri la pas și sforăiră cu putere și cu înțeles: nimeni, ai fi zis că spuneau ei, lovind în același timp aerul în toate direcțiile, cu cozile, nu poate avea pretenție să urcăm dâmbul ăsta alergând… Și își ridicară capetele în sus privind pe jumătate în urmă, mulțumiți parcă de înțelegerea care exista între ei și mogâldeața de pe cutie, a cărei voce și voință o cunoșteau și le era frică de ea, dar le și plăcea să i se supună.

Al lu' Parizianu se urcă alături de Moromete. Se frecă la ochi și se întinse… Satul prin care treceau parcă era tot Siliștea Gumești și asta te făcea să te întrebi dacă nu visezi, casele erau aceleași, acoperite de salcâmi, cu cele două odăi ale lor care priveau parcă lumea prin cele două ferestre mari, împreună cu ușa tindei, cu prispa cu parmalâc și cu gardurile care înconjurau aceleași curți mari, în care se și treziseră rațele în timp ce omul și toți ai lui mai dormeau încă, împreună cu căruța băgată în șopron, a cărei oiște se vedea ieșind afară, și cu caii din grajd… Ieșiră din acest sat bizar care îți dădea iluzia că n-ai plecat de-acasă și dincolo de deal îi întâmpină deodată o câmpie necunoscută. Soarele trecuse parcă la apus și niște văi se

vedeau în depărtare ca niște prăpăstii. Șoseaua se încolăcea și ea în bucle uriașe, care le scoase fără veste înainte o pădure întunecată. Moromete își duse mâna la chimir apoi trase de hățuri și opri caii. Al lu’ Parizianu se uită la el fără să înțeleagă. Ca și când băiatul nici n-ar fi fost cu el, Moromete, posomorât, sări jos, se duse în spatele căruții și întârzie îndelung. În față, caii făcură același lucru, întâi unul, apoi celălalt, cel din stânga, care era o iapă, desfăcându-și ușor picioarele și udând toți trei din belșug țărâna albă a șoselei. Când porniră, al lu’ Parizianu, cu ochii la chimirul umflat al lui Moromete, izbucni:

– Ăăăăă, îi e frică, ăăă, are bani în chimir…

Și se lipi de el și îl apucă de umeri într-o pornire de afecțiune ciudată care se retrase aproape în aceeași clipă în timp ce Moromete cu o mână biciuia caii și cu cealaltă dibuia alături de cutia căruții un otic lung și gros, cu care, se vede, era hotărât să se apere din fuga cailor lovind fără milă pe oricine ar fi încercat să-l oprească. Trecură astfel în goană prin pădurea neagră, care de nenumărate ori arăta lungi luminișuri făcându-te să crezi că în curând avea să se sfârșească, dar nu se sfârșea. Copacii erau stejari deși, cu frumoasa lor frunză care se vedea și pe jos în straturi subțiri, colorând pădurea în roșu, deși razele soarelui abia răzbăteau până sub coroana lor înaltă… Caii începură să gâfâie aspru și să-și încetinească goana, în timp ce printre picioare le apăruse spume cu clăbuci. Dar omul îi biciui atât de năprasnic încât deodată parcă se eliberă din mușchiuloasele lor corpuri un obstacol, care până atunci îi împiedicase să fugă și se puseră pe o goană nebună care aruncă de câteva ori căruța într-o parte, apoi în alta, gata s-o răstoarne sau s-o sfărâme de trunchiul unui copac. Goneau acum ușor, ai fi zis că zburau și Moromete începu să tragă de ei cu încordare, să nu-i scape din mâini. Al lu’ Parizianu abia se mai ținea pe cutie, nemaiștiind de ce să se agațe. De câteva ori fu gata să cadă pe spate și-și ridică în aer picioarele și se răsuci pe burtă, reușind cu greu să se așeze la loc pe cutia căruței, care sărea aruncându-l în toate părțile. În acest timp, într-un fel ciudat, Moromete, deși trăgea de hățuri, continua să biciuiască spinările cailor și se ținea în aer ridicat, dar nu ridicat de tot, cu genunchii îndoiți fără să-și miște prea mult tălpile. Niciun flăcău cu vinele tinere n-ar fi putut să țină mai bine ca el hățurile în mână…

Dar iată că ieșiră. Pădurea rămânea în urmă și caii încetară singuri goana și începură, acum gâfâind ca și când ar fi tras să moară, să se uite iar pe jumătate înapoi: ei, au mers bine? „N-o să vrei acuma să fugim mai

departe, fiindcă nu mai putem“, parcă spuneau ei. Moromete puse biciul jos și înfășură hățurile de loitră. Caii își încetiniră și mai tare mersul lor vioi și cu o încuviințare pe care parcă știau că o aveau se opriră în mijlocul drumului. Dar Moromete îi îndemnă blând:

– Die…

Adică nu chiar aici… Și îi opri singur mai încolo, departe de pădurea primejdioasă. Îi lăsă câtva timp, nu prea mult, să se odihnească, apoi își continuară drumul. După felul cum merseră te-ai fi așteptat ca în curând să apară în zare marginile orașului. Se și vedeau parcă, la buza câmpiei, case mari, strălucind sub norii în grămezi care apăruseră pe cer. Dar părerea se topi, satele începură să semene între ele și unul în care intrară la prânz și în care opriră, se numea chiar Siliștea, dar fără Gumești… Traseră la o cârciumă care se afla în mijlocul satului, la o răspântie de drumuri, lângă o fântână. Moromete dădu cailor să mănânce ovăz în trăiști pe care li le agăță de gât, apoi scoase din cutia căruții pâine și pui fripți și începu să mănânce și el cu al lu' Parizianu chiar acolo, cocoțați pe cutie.

– Mă, ăia de-acolo, strigă la un moment dat cârciumarul, care din întâmplare la ora aceea n-avea pe nimeni pe mica lui terasă din fața intrării, unde se vedeau patru, cinci, mese goale. De unde veniți? întrebă el ca orice țăran care dă cu ochii de necunoscuți, dar tot țărani…

Moromete strigă, deși distanța nu era mare și cârciumarul nu se dovedise că era un surd:

– Ne ducem la București!

Asta era de presupus. Ăsta era drumul. Dar de unde plecaseră? Moromete nu răspunse. În clipele următoare se așternu tăcerea peste acea răspântie de drumuri, turburată doar de rosul de falei al cailor. Niciun câine nu se auzi, niciun copil, niciun cocoș. Apoi din depărtare se zări înaintând un om în cămașă albă și vestă și în izmene, iar de alături se văzu cum trece o căruță cu un om în ea și cu o femeie cu gura parcă pecetluită de tăcerea acelui ceas, dar și de tăcerea gândurilor ei care nu prea erau învățate sau nu doreau cu tot dinadinsul să treacă în vorbire. Moromete vârî totul la loc în cutia căruții și când termină, fără să-i spună nimic lui Ștefan, care însă îl urmă, se duse și se așeză la o masă, unde îi ceru cârciumarului de băut. Să fi fost vinul care lumină deodată chipul lui Moromete? Se afla cu fața spre drumul care mergea înainte spre București și într-acolo întinse el deodată brațul și spintecă de sus în jos zarea îndepărtată:

– Fi-meu Paraschiv, zise el… Apoi repetă cu aceeași voce înaltă cu care îi răspunsese cârciumarului, ca și când era multă lume acolo și se vorbea cu glasuri amestecate, prin care ar fi vrut să răzbată, și ca și când ar fi știut că nimic nu poate fi înțeles dacă spui ceva numai o dată, fi-meu Paraschiv, uite-așa a tăiat Bucureștiul pe din două: jumătate e al lui.

Și nu mai spuse nimic. Al lu’ Parizianu se uita la el cu o expresie din care se vedea că a auzit cuvintele, dar nu le-a înțeles. Cârciumarul se apropie însă și-și trase un scaun.

– Chiar așa, nene? Ei cum, așa fecior mare ai?… Dă-mi voie atunci, continuă el văzând că după ce spusese cuvintele sale înalte, omul se posomorâse și pusese bărbia în piept, dă-mi voie, repetă el, pentru plăcerea mea, să bem împreună un chil de vin. Cine știe? Am și eu copii, poate am nevoie de un sprijin din partea unui om așa de puternic, cum zici că a ajuns băiatul dumitale.

Avea în glas o resemnare umilă și o tristețe care se vedea că era veche. Uite că a găsit pe cineva cu care s-o împartă. Se duse și se întoarse cu vinul. Și îi aduse lui Moromete și un pachet de țigări făcute, pe care i-l dădu. Băgase pesemne de seamă că omul se străduia cam prea îndelung să-și lipească țigara sa de mână, care se desfăcea mereu…

– Așa este, zise Moromete tot cu glas înalt, aprinzând și învăluindu-se apoi într-un nor de fum, atât de tare trase din țigare. Așa este! Îți spun ca să știi cum să procedezi. Când intri în București, oprești un om: unde stă, îl întrebi, Paraschiv al lui Moromete, din Siliștea Gumești? Și ai să vezi că toată lumea îl cunoaște.

Cârciumarul tăcu el, acum dus pe gânduri. Deodată oftă și turnă în pahare. Îi era așa de cunoscută povestea? Îi era așa de cunoscut omul, cu feciorul său ajuns atât de mare în marele oraș? Băură sticla din ce în ce mai înstrăinați, după ce în primele minute s-ar fi zis că mâhnirea adâncă pe care le-o pricinuia la amândoi soarta copiilor lor va face din ei doi prieteni… Moromete vârî pachetul de țigări în chimir, strivindu-l, și cu capul în jos și cu pași mari se ridică de la masă și o luă spre căruță. Dădu caii la apă, îi înhămă și porni fără să dea bună ziua celui care îl cinstise și fusese alături de el bând un pahar de vin…

Abia peste câteva ceasuri al lu’ Parizianu își veni parcă în fire și îl apucă iarăși brusc pe Moromete de umeri:

– Ăăăăăă, facu. A tăiat Bucureștiu pe din două. Jumate e al lui, ăăă!… Și deodată își aduse aminte de ceva și îl întrebă brusc: Pe ce te bazezi?

Moromete, surd, nu-i răspunse. Într-un târziu, cât să fi trecut? Câte ceasuri? Arătă înainte cu biciul: acum nu mai era o părere, se vedeau, cu adevărat, în zare pe o colină, clădiri mici, dar dese, care anunțau, desigur, pe cele mari, ale orașului. Le ieși însă în drum, ca un obstacol, un sat, apoi intrară într-un altul cu case mari și foarte frumoase și atât de lung încât ai fi zis că n-o să se mai termine niciodată. Ascultând de o pornire căreia nu i se putea împotrivi, al lu' Parizianu se dădu jos de pe cutie și se culcă iar pe fundul căruții, mormăind că să-l scoale și pe el unchiul când or să intre în București… Și își vârî capul în paie și adormi. Se prăbușise atât de adânc în somn încât când căruța pătrunse în mahalalele orașului, cu străzi rău pietruite și roțile începură să sune tare lovindu-se de pavaj și să-i zgâlțâie scoarțele și loitrele, el nu se trezi până ce Moromete nu îl împunse de mai multe ori cu codiriștea și nu-l strigă să se scoale, cu aceeași voce dramatică cu care îl chemase dimineața la plecare…

IX

– Scoal', mă, strigă, sărac de maica ta.

Al lu' Parizianu sări în sus ca ars uitându-se în jur fără să vadă și se urcă apoi la loc pe cutie. Moromete trase de hățuri și opri căruța în dreptul unui om care sta la o poartă asemeni unui țăran, cu o expresie care căuta parcă un gând să-l călăuzească, adică ce să facă, să mai stea acolo în dosul gardului sau să se ducă undeva, și unde anume?

– Mă, creștine, zise Moromete, unde e strada Cheia Roseti?

Omul făcu un semn deslușit cu mâna: înainte! Și ieși din poartă și o luă într-o parte, nu atât de disprețuitor, cât plictisit: să te apuci acum să-i explici unui țăran, care pe deasupra te mai trage și de brăcinari, zicându-ți creștine, unde e o stradă din centrul Bucureștiului, când el nici n-a intrat bine în oraș! Să meargă el înainte!…

Înfuriat, Moromete înțelese parcă gândul nerostit al aceluia și nu mai întrebă pe nimeni multă vreme, dar se vedea pe chipul lui o expresie neliniștită și țeapănă, ca a orbilor care nu văd unde merg. În cele din urmă se hotărî și opri de-astă dată în dreptul unei cârciumi în care intră. Nu sunt cârciumile locul unde poți afla mai bine decât de la oricine ceva? Al lu' Parizianu îl văzu însă ieșind de-acolo cu biciul în mână la fel de furios cum intrase. Nu-l întrebă însă nimic. Moromete puse talpa pe vătraiul loitrei, cu acea mișcare sigură a țăranilor care știu că ei sunt adevărații stăpâni ai lumii

și nu pot crede că au nevoie de alții ca să trăiască, se urcă pe cutie și apucă decis hățurile în mână. Al lu' Parizianu gândea: „Așa trebuia să facă de la început, ce să mai tot întrebe?“ Și într-adevăr Moromete nu mai întrebă nimic și în curând căruța, cu caii ei mici și cu cei doi de pe cutie, pătrunse pe marile bulevarde ale orașului. Al lu' Parizianu, deși avea ochii deschiși, ai fi crezut că nu se trezise bine din somn și doar un singur lucru îl făcea să tresară din ce vedea: luminile țâșnitoare ale reclamelor care spintecau cerul bucureștean în amurg și după care întorcea capul în toate direcțiile. Mulțimea de pe trotuare, mașinile care îi claxonau din urmă fără să știe de ce, tramvaiele ca niște magazii care veneau spre ei gata să-i strivească, ai fi zis că îi sunt prea cunoscute și nu-i stârnesc niciun interes. Caii mergeau înainte izbind din cozi. Erau foarte hotărâți, lăsați în voia lor… Călcau cu nădejde pavajul și era limpede că dacă cei doi de pe cutie nu știau unde merg, ei, caii, știau… Numai de câteva ori câte-un om în uniformă îi oprea și le schimba direcția: prima la stânga… a treia la dreapta… înainte până la piața cutare… în curând clădirile se făcură foarte mari și căruța pătrunse pe un bulevard lat, abia îi zăreai partea cealaltă, și care era aproape în întregime plin cu lumini, de jos de la vitrine până pe vârful blocurilor înalte… Pe una din străzile acestui bulevard caii cotiră la dreapta și chiar acolo la mică distanță de colț Moromete opri și sări jos din căruță: aceea era Cheia Roseti! Dar numărul? Numărul era chiar acolo. Aveau voie să stea în acel loc și să deshame? Aveau! Chiar alături se vedea un camion mare, la care erau înhămați tot cai, doi inși în halate albe încărcau și descărcau sticle de vin, sifoane și lăzi pentru restaurantul de pe colț. Moromete trase de opritori și despuie caii de hamurile lor grele… Nu arătau trudiți caii și avură sforăituri proaspete când omul luă din căruță trăiștile cu ovăz și li le puse în cap.

– Ei, mă, Ștefane, zise apoi Moromete întorcându-se spre al lu' Parizianu și vorbindu-i cu un glas parcă de avertisment, acuma să vedem ce face Nilă! O luăm întâi cu el, că ălălalt, Paraschiv, trebuie să fie extrem de ocupat și nu știu dacă o să aibă timpul necesar să stea de vorbă cu noi… Cât despre Achim…

Moromete tăcu, iar al lu' Parizianu nu zise nimic. Nici nu era sigur dacă înțelesese cuvintele, cu ironia lor întunecată. Ce căuta Moromete la București, de ce făcuse el acest drum, ce voia el să le spună celor trei din moment ce, judecând după cuvintele sale, dor nu-i era de ei și nici nu părea să-i fi iertat pentru fuga lor de-acum trei ani?

Al lu’ Parizianu nu fu de față la toată întâlnirea care avu loc între tată și feciori, povesti totuși lui taică-său, cât știa, câteva luni mai târziu, când Parizianu veni de Crăciun la București să-și vadă băiatul. Auzise lucruri bune despre el, el însuși le scrisese că e bine sănătos și că are servici, dar Parizianu voia să vadă cu ochii lui ce servici era ăla, dacă n-o fi cumva un nenorocit de servici, cum li se întâmpla multora, scriau acasă că sunt bine și când colo ei erau măturători de stradă. Paraschiv, la început, nu fusese?…

X

– …Întâi că nea Nilă a căzut parcă pe gânduri, începu Ștefan să povestească, când s-a pomenit cu noi în hol. Se uita în jos cu șapca lui de portar în cap (pe care într-adevăr scria *portar*), se ferea de unchiu, care sta înaintea lui cu biciul în mână și aștepta un răspuns la o întrebare pe care nici nu i-o pusese, dar care trebuia pusă… Dacă pe toate trebuie să le înțelegi numai după ce ți se spune prin viu grai, atunci mintea la ce mai folosește? N-aș putea să susțin că unchiu și-a ieșit din pepeni când a rostit cuvintele pe care o să vi le spun acuma, dar un străin care l-ar fi auzit ar fi putut crede. În realitate le-a spus cu multă îngăduință: „Tu ce crezi, Nilă, că Paraschiv vine singur încoace, fără să te duci tu să-i spui?“ Asta în loc de bine te-am găsit!… Iar nea Nilă, drept bine-ați venit, i-a năzărit să ne trimeată să ne plimbăm și noi prin oraș. După atâtea ceasuri de mers zdroncănind în căruță (am plecat din Siliștea pe la ora trei noaptea) numai de plimbat nu ne ardea nouă. Că acuma nu poate să se ducă după Paraschiv și Achim, că e în servici, dar că peste un ceas îi vine schimbul și… Bineînțeles că nu ne-am dus să ne plimbăm. Unchiu zice: „Tu n-ai aici o odaie unde să stăm să ne odihnim?“ Nea Nilă, tot așa, pe gânduri, zice „ba am“. Dar a spus-o cu un glas îndoit, parcă nici el nu și-ar fi dat seama dacă are sau nu. Am urcat sus cu liftul până la etajul unsprezece, unchiul mereu cu biciul în mână, și nea Nilă deodată a rânjit, acuma, iată, l-a prins și el pe taică-său cu o chestie la care n-o să aibă ce să zică: „Dă-l nabii de bici (tot așa zicea, ca acasă, nabii în loc de naibii), dă-l încoace că nu ți-l fură nimeni“. Și i-a luat biciul din mână și i l-a pus într-un colț. Pe urmă ne-a lăsat în odaie și a plecat, dar tot așa, dus pe gânduri, întrebându-se dacă să plece sau nu. Pe urmă îl vedem că se întoarce și zice așa, moale, mereu cu ochii spre genunchi: „Bă, voi nu vreți, până mă întorc eu, să faceți și voi o bae?“ Și a adăugat, parcă s-ar fi justificat: „E bae aici, pe coridor, cu apă caldă permanentă“. „Și de ce ai

crede tu, i-a răspuns unchiu Ilie mereu parcă furios, că n-am vrea?“ Nea Nilă și-a încrețit fruntea în sus, a nedumerire. „Veniți încoace“, zice. Și pe urmă în baie, mie: „Bă, ăsta al lu’ Parizianu, tu știi cum să umbli, fa tu aici, vedeți să nu vă frigeți, amestecați apa cum vă place, și uite aici aveți săpun și șervete…“ Când ne-am întors pe urmă în odaie, unchiul a tras un pui de somn. Zice: „Mă ăsta, Ștefane… Deștept om ăla care a inventat baia!“ Eu am plecat să mă plimb, dormisem chiar înainte să intrăm în București și baia îmi luase parcă oboseala cu mâna… Când m-am întors i-am găsit pe toți la masă, aduseseră pâine, vin și tot felul de salamuri, mâncau și beau și nimeni nu zicea nimic… M-am așezat și eu pe pat și am început să mănânc. După un răspuns pe care l-a dat nea Nilă m-am întrebat mirat ce vorbiseră ei până să viu eu? Nu-și spuseseră până atunci nimic? Sau își spuseseră totul și acum, în timp ce înfulecau, se gândeau? În realitate, cum mi-am dat mai pe urmă seama, stăteau la masă ca niște străini și numai faptul că unul era tată și ceilalți copiii lui îi împiedica să întrebe: „Bă, ce cauți tu aicea? De ce ne mănânci pâinea și ne bei vinul?“ Iar el pe ei: „Bă, de ce m-ați primit aici și m-ați așezat la masă dacă nu mă mai considerați ceea ce sunt, cel care v-a dat viață și a trudit să ajungeți oameni?“ Numai nea Nilă se vedea că era singurul care mai ținea la unchiu și el ar fi vrut să vorbească cu el. Nu-i plăcea ce s-ar fi spus dacă s-ar fi început vorba? Asta era sigur, în mintea lui se simțea mai aproape de el tăcând decât dacă s-ar fi vorbit… El se și bucura de venirea lui, nu ca nea Paraschiv și Achim care erau doar mirați, nu înțelegeau de ce venise și neînțelegerea asta era singurul lucru care le stătea pe cap ca un pietroi și îi împiedica să vorbească… Ori pe nea Nilă nu-l împiedica nimic, dar parcă totuși spunea: „Bă, e tata, tăceți din gură!“ Pe urmă cu un glas moale, spăsit, nu se știe de ce, parcă împovărat de păcate, tot el a început să vorbească, dar cum? Hodoronc-tronc, mie mi-a vorbit, dându-mi cu cotul că, zice, ce nabii caut eu la București. Ce dacă am patru clase de liceu?! Adică Bucureștiul era acum al lor, puseseră stăpânire pe el și nu mai dădeau voie să mai vie și alții… Nea Paraschiv a băut furios un pahar de vin și a sărit să mă apere, că știu carte, nu sunt prost ca el, ca nea Nilă, la care Nilă i-a răspuns că prost e el, nea Paraschiv, și hî, mi-a dat mie cu cotul, ca și când noi doi ne-am fi înțeles formidabil și zice că o să ajungă nea Paraschiv să-și facă în Colentina casă când și-o vedea el ceafa fără oglindă. A ieșit o încurcătură, nu știu ce a mai spus nea Nilă, nea Paraschiv a înțeles că i se contestă carnetul lui de maistru sudor-autogen, ca să reiasă că vorba spusă se referea tot la mine, că o să ajung șomer în Piața

Mare… Eu adică, nu nea Paraschiv… Ne-am uitat toți la nea Nilă cu ochii scoși din orbite. De ce se mai încontrase atunci cu toți, dacă nu la nea Paraschiv se gândise? Ăsta a fost primul subiect formidabil de discuție, care a fost mai lung, dar eu îl redau aici pe scurt. Al doilea a fost bazat tot pe încâlceală de cuvinte și tot nea Paraschiv s-a înfuriat îngrozitor. A fost un duel care merita să-l auzi, o să ți-l povestesc mai târziu, îi zise al lu' Parizianu lui taică-său, după care a urmat o foarte interesantă istorie cu un șobolan… Și asta merită o relatare cât mai detaliată, dar nu e acum timp de ea… În tot cazul era vorba de un șobolan dotat cu o mare vitalitate, dacă reușise el să urce până la etajul al unsprezecelea, și tocmai într-un bloc nou și să-și facă o gaură prin cimentul proaspăt… Probabil emigrase dintr-unul vechi și se știe că emigranții sunt de fapt niște mari aventurieri, mai zise al lu' Parizianu și privirea îi sticli batjocoritor la amintirea acelei întâmplări pe care o păstra însă pentru sine… Fiindcă tot nu voiau să arate că sunt fiii omului din fața lor m-au luat pe mine iar cu întrebări, când respectuoase (cine știe, dacă se va întâmpla să ajung și eu să tai Bucureștiul pe din două?), când disprețuitoare (dacă n-ajung nimic ce rost mai are respectul?). În orice caz n-a lipsit inteligenta întrebare dacă nu cumva am auzit și eu că la București umblă câinii cu covrigi în coadă… După care, binevoitori, ca rude bune ce-mi erau, au început să se certe la care din ei urma ca eu să rămân… Se termină cu cearta asta, cea mai potolită dintre toate, și începură toți să fumeze într-o tăcere care nu se mai sfârșea… Unchiul se străduia să înțeleagă… făcuse el bine că venise la ei? Se potrivea gândul cu care venise el cu ceea ce găsise? Erau măcar ei curioși să afle că tatăl lor avea în inima lui un gând pentru ei? Aveau măcar bănuiala, sau nu cumva își închipuiau că venise cu vechile lui pretenții, să-i constrângă, să le poruncească, să-i biciuie cu cuvintele lui usturătoare? Eu, care mersesem alături de el peste douăsprezece ore în căruță, știam că da, avea un gând pentru ei, la care ținea cu tărie, deși îndoieli rele îl asaltau… Și acum, uite, să vorbești cuiva despre un lucru pe care dacă l-ai spune, îți dai seama dinainte că celălalt nu te-ar crede în ciuda dovezilor pe care i le-ai înșira pe dinaintea ochilor? Fiindcă numai doritori să afle nu erau copiii lui… Ce să facă? Degeaba pusese hamurile pe cai și venise până aici? Și începu să clatine din cap. Clătină din cap a reproș, lucru care pe cei trei îi înfurie: iar a venit să… Fără să-și dea seama el chiar așa și făcu, începând cu o constatare, ca și când ar fi vorbit așa în general, nu copiilor lui: „A fi portar într-un bloc e bine un timp, dar dacă la un moment dat te dă afară, ce-i faci? Ai tu casa și munca ta

sigură care să te ajute să te însori și să-ți faci familia ta? Unde? Nu zice nimeni că a fi sudor nu înseamnă că ai leafa asigurată, dar unde stai? Se compară o odăiță de-asta cu o curte mare în care ai caii tăi și îți muncești pământul, între oameni?“ Și tăcu posomorât și disprețuitor. Asta era? Nu era mulțumit de feciorii lui. Asta o știau ei bine! De-aia venise atâta drum ca să le reamintească motivul pentru care fugiseră de-acasă: disprețul și nemulțumirea lui pentru primii săi născuți, pe care i-a luat totdeauna în râs, în timp ce pe ceilalți i-a corcolit? Între timp se terminase vinul și mă trimiseră la restaurantul din colț după vin. Alături era o cofetărie și m-am oprit lângă vitrină: mi-a lăsat gura apă. Am uitat de unchiu și verii de-al doilea și am intrat și am mâncat trei sarailii, atât de bune erau: în viața mea nu mâncasem așa ceva. Pe urmă am plătit și am ieșit și mi-am adus aminte de vin. Am cumpărat un chil și când m-am întors, unchiu arăta schimbat… Dar în rău, nu în bine… Nu mai voia să stea, da din mâini și spunea că și-a luat mâna de pe copiii lui… Ce s-o fi întâmplat? Le spusese sau nu, unchiul, gândul care îl purtase pe drum să vie să-i vadă? îmi părea rău că uitasem de ei și stătusem așa de mult în cofetărie, fiindcă eram și eu curios. Cel mai natural ar fi să credem că după mai bine de trei ani de zile i se făcuse pur și simplu dor de ei și venise să-i vadă. Dar numai dor nu era în inima lui. Cui îi e dor nu are sufletul întunecat… Atunci? Uite, numai ei pot să știe, încheie Ștefan arătându-i cu capul pe cei trei. „Ce v-a spus, nea Nilă?… Nea Achime?… Nea Paraschive?…“

Aici, Paraschiv, care de multă vreme se tot uita la al lu’ Parizianu cu ochii cât cepele (cine putuse să bănuiască până acum că ăsta, de când venise la București, i se urcase la cap și făcea pe deșteptul vorbind despre ei trei așa, ca despre niște nătărăi?), sări și îl întrerupse:

– Oprește-te, bă, și nu mai bate câmpii! De când te ascult mă dor urechile de tâmpeniile care îți ies din gură. Hai, bă, noroc Parizianu, se adresă apoi tatălui lui Ștefan.

Și ciocniră toți și băură însetați. Fiindcă se aflau într-o cârciumă și din clipa când al lu’ Parizianu începuse să povestească, uitaseră să mai ducă paharele la gură…

PARTEA A DOUA

I

Al lu' Parizianu râse batjocoritor, se sculă de la masă și le plăti consumația, le puse apoi mâinile pe umeri, îl rugă pe Nilă să aibă grijă de tatăl său, să-l ia să doarmă cu el și fără să le mai adreseze vreun cuvânt ieși din cârciumă și îi lăsă acolo să stea mai departe și să se îmbete toți patru pe cont propriu… Poate că tatălui său o să îi spună cei trei, ce se întâmplase totuși între ei și Moromete, de plecase unchiul său în aceeași seară îndărăt…

Se dădu jos și o luă spre Belvedere. Pe-aproape se afla clădirea marelui cotidian în redacția căruia fusese angajat de curând, de către chiar directorul și proprietarul ziarului, stârnind neîncrederea celor care, pentru a fi ajuns acolo unde acest tinerel ajunsese dintr-odată, le trebuise ani lungi de ucenicie și corvoadă: ce-o să facă, rânjiseră ei fără prietenie, cum o să se descurce? Fiindcă nimeni n-avea chef să-l învețe sau să-l cruțe. Nimeni nu știa însă că imediat ce al lu' Parizianu părăsise spațiosul birou al patronului acesta își chemase imediat secretara:

– Să vie la mine Niki Dumitrescu.

Era secretarul general de redacție, un ins scund și corpolent, fără să fie obez, cu o expresie liniștită și inteligentă pe chipul lui de asemenea rotund, fără să fie gras.

– Niki, îl luase imediat în primire patronul ridicându-și în sus enormele sale sprâncene țigănești, am trimis la tine un băiat neîmbrăcat, neîncălțat și nemâncat, dar care… Nu mă întreba ce impresie mi-a făcut fiindcă n-am timp să-ți răspund… Uite aici un ajutor pentru el, încasează suma de la casierie și fă ceea ce știi că e în obiceiul meu să fac în asemenea rarisime împrejurări. Dă-i restul de bani să-i ajungă până la prima chenzină și ia-l cu dumneata și învață-l ce este un ziar, cum se scrie și cum se tipărește. Nu-l pune pe el să scrie nimic, asta am s-o fac eu însumi, la timpul potrivit… Până atunci să n-aud de el, fiindcă înseamnă că o să aud de rău, strigase deodată patronul, și vinovat vei fi dumneata, și nu el, fiindcă nu mi-ai luat în serios recomandarea și nu te-ai ocupat de el cu toată sinceritatea și toată căldura.

– E în regulă, domnule director, șoptise secretarul general de redacție uitându-se direct în ochii patronului, nu înainte de a lăsa să se scurgă câteva

clipe lungi până să răspundă.

Nu era o glumă! Se gândea! Se întâmplase ceva între acel tânăr și patron și nu intra în discuție să pună la îndoială revelațiile sale, tocmai el, Niki Dumitrescu, care nu numai că îl admira, asemeni sutelor de mii de cititori care îi urmăreau articolele de pe prima pagină, dar îi era și devotat în adâncul sufletului, fiindcă într-un fel asemănător procedase și cu el cu mulți ani în urmă și îl ajutase să ajungă mâna lui dreaptă în redacție.

– E în regulă, repetase, vă promit că nu veți mai auzi nimic despre el decât atunci când veți considera că vă va fi util. Și atunci veți găsi în el omul pe care l-ați descoperit, gata să facă ceea ce o să-i cereți.

În acest timp, cât vorbise, secretarul general de redacție văzuse cum patronul își desface cravata sa de mătase de la gât și o aruncă pe birou. „Da, gândi el, iată, același gest…“

– Dă-i asta din partea mea…

Și ochii patronului se holbară spunând aceste cuvinte. Imediat, ca la un semnal, celălalt se ridicase în picioare: asta era semnificația acelei uitături: că tot ceea ce trebuia spus se spusese și că omul sau colaboratorul din fața lui trebuia să se ridice și să plece. Niki Dumitrescu băgase cravata în buzunar și se înclinase.

Ieșise apoi și o luase pe un culoar lung și într-adevăr în dreptul ușii care se afla la același etaj cu direcția și redacția politică îl aștepta un tânăr care arăta chiar așa cum spusese patronul său, nu atât neîmbrăcat și neîncălțat, cât slab, cu fața emaciată și cu o neliniște adâncă în privirea lui matură (ai fi zis că arăta de treizeci de ani și nu de nouăsprezece câți avea).

– De ce stai aici? Hai înăuntru, îi spuse Niki Dumitrescu cu un glas șoptit, familiar și aproape frățesc (trebuia să-i alunge neliniștea: patronul îl angaja).

Îi deschise o ușă și îi făcu semn cu mâna să intre. În birou se așeză și continuă cu același glas ca și când ei doi s-ar fi cunoscut demult și acum se revedeau și Niki era uimit:

– Ce e cu părul ăla de pe cap? Du-te și te tunde colea la colț. Uite așa ca mine să arăți, ca un bărbat, nu ca o fată. Ai bani?… N-ai, du-te și mănâncă și întoarce-te aici, că avem treabă. Unde stai? Ai casă?

– Nu, răspunse al lu’ Parizianu.

– Unde dormi?

– Am un văr care e portar într-un bloc, pe C.A. Rosetti…

– Dormi pe jos?

– Nu chiar. Ne înghesuim…

– O să vină și casa la rând. Cel mai bine e să-ți iei o garsonieră mobilată, o să te coste mult, dar nu merită să faci economie la bani și să stai într-o chichineață. Nu-ți merge gândul bine decât într-o cameră bună, asta e teoria mea… Ia pentru moment mia asta și du-te și fa ce ți-am spus. Te întorci peste două ceasuri aici la mine în birou, fiindcă trebuie să mergem pe urmă undeva.

Al lu' Parizianu gândea: „Eu nici nu știu cine e acest om, dar trebuie să fac tot ce-mi spune el. Mă tratează ca pe-un orfan sau ca pe-un ucenic, dar nu sunt oare și una și alta?" Și ieșise și se întorsese peste două ceasuri. I se vedeau vinele gâtului și urechile, deși nu era nimic mare la el, nici urechile, nici gâtul. Dar Niki Dumitrescu arăta mulțumit când îi aruncă o privire și îl văzu cât de golaș arăta acum, în timp ce al lu' Parizianu gândea: „Ăsta e un om serios, sau care nu prea are simțul umorului (nu vede cât de urât arăt…)".

Nu, Niki Dumitrescu nu găsea că băiatul arăta caraghios. Îl luă de braț și ieșiră imediat pe Calea Victoriei, ca doi vechi prieteni, care se bucură că sunt împreună și care vorbesc puțin: plăcerea era că mergeau unul lângă altul, nu prea grăbiți, cu un scop pe care îl știa numai unul, dar pe care avea să-l afle curând și celălalt. În dreptul „Galeriilor Lafayette" se opriră și cel mai mic de statură, dar cu mersul mai sigur, de bucureștean și care își cunoaște de mic străzile și marile magazine ale orașului său, îl luă de braț și intră cu el înăuntru. Urcară la etaj prin mulțimea care se înghesuia peste tot și în dreptul unui raion Niki Dumitrescu se adresă vânzătoarei:

– Vă rog să vedeți ce număr poartă domnul la gât și să ne dați o jumătate de duzină de cămăși, de toate modelele…

Și în timp ce vânzătoarea îi servea, cel mai scund de statură o interoga: cutare lucruri de lenjerie avea? Dar cutare? Și plăti și o luă înainte, spre alt etaj, unde al lu' Parizianu încercă un costum nou, pantofi în picioare, un palton, o căciulă și până și mănuși… Oricât se străduia să arate că e stăpân pe sine, se vedea cât e de fericit… Nu fiindcă i se cumpărau toate acele lucruri, ci fiindcă i se dovedea în felul acesta că i se pregătește ceva decisiv în viața lui: intra undeva, într-o familie necunoscută, dar puternică, de a cărei existență își lega soarta. Nu avea îndoieli: fusese primit pentru ceea ce știa că e el și nu din întâmplare sau dintr-o greșeală… Se întâmplase această minune…

– Ei bravo, îi zise apoi protectorul său în stradă fără să-l bată pe umeri, deși al lu’ Parizianu avea exact expresia stingherită a celui care se așteaptă tocmai la un gest de acest fel. Dar gestul nu fu făcut; o expresie liniștită de respect se citea pe chipul celuilalt. Acuma, continuă el, ai să pleci să te îmbraci cu toate astea și să te obișnuiești cu gândul că ești angajatul ziarului nostru. Ți s-a dat un avans din salariu, iată și restul, și uite și adresa mea (și îi dădu o carte de vizită). Vino diseară pe la mine, luăm masa împreună și stăm de vorbă să ne cunoaștem… Acum, mai zise acest om scund, o să te duc acasă, fiindcă n-ai să poți face un pas cu toate chestiile astea în brațe.

Și luară un taxi. La coborâre, ziaristul scoase din buzunar o cravată de culoare verde și i-o dădu spunându-i și din partea cui venea. Era ca un talisman: Niki îi ură noroc…

II

– Povestește, zise apoi Niki seara, la masă, în timp ce sora acestuia servea (era o elevă cu chipul alb ca de marmură și părul castaniu strălucitor îi cădea în valuri pe umeri și era uimitor ca o fată atât de tânără să aibă o astfel de bogăție de păr), fiindcă după câte am dedus eu, adăugă gazda, nu ești o rudă îndepărtată a patronului (pe cele apropiate le cunoaștem noi) și nici nu i-ai fost recomandat de cineva, te-a descoperit singur. Cum s-a întâmplat?

– Ce rău îmi pare, răspunse Ștefan, că nu știu să povestesc despre mine… Tot ce știu despre mine, adăugă el cu însuflețire, e că mă fascinează toți ceilalți. Dar ce sunt eu? Ce gândesc eu? Nimic… Am impresia că sunt nimic. Mă gândesc chiar ce-o să fac eu dacă…

Se poticni. Îi venise la timp gândul că nu trebuie să spună tot ceea ce îi trecea prin cap?

– Nu trebuie să-ți faci complexe, zise ziaristul. Așa este, nu știi nimic, dar o să te învăț eu. Nu te gândi că te-am angajat să scrii, ci să înveți, să ajungi să faci ziarul nostru singur. Scrisul, asta numai în cazuri de urgență… În orice caz mai târziu… Nu te gândi la asta…

Chipul băiatului se destinse și o secretă îngrijorare pieri din luminile ochilor săi. O mare încredere și o expresie totală de recunoștință i se așternu pe obraji, care de căldură se învăluiră parcă într-o ceață înmuindu-le asperitățile.

– În timpuri normale, patronul te-ar fi trimis la Paris, continuă ziaristul cu aceeași voce șoptită, care favoriza destăinuirile (era ros de curiozitate să afle cum nimerise acest băiat în biroul patronului și ce anume se petrecuse acolo între ei doi). Știi franțuzește?

– Atât cât se poate învăța în patru ani de liceu.

– Te descurci?

– Cred că da!

– Poate că chiar te trimite! Asta depinde de ce-o să ni se întâmple!

– Dumneavoastră ați fost?

– Desigur.

– Trimis de el?

– Da, răspunse ziaristul cu un glas care parcă adăuga: da, el poate face astfel de lucruri, și le face! Bineînțeles, reluă Niki Dumitrescu, să nu crezi că a trimis pe mulți la Paris, sau că toți patronii de ziare fac acest lucru.

– Nu?

În acest timp, eleva, ignorată atât de frate, cât și de musafir, după ce îi țintui cu priviri insistente, care scânteiau ca și când ar fi avut ochi cu mii de fațete, ca ai furnicilor, le servi cafele și se retrase.

– Mulțumesc pentru masă, Luchi, zise fratele, noapte bună.

Ștefan se răsuci uimit, ca și când abia atunci și-ar fi dat seama că masa nu se servise de la sine, și murmură și el ceva…

– Să vă fie de bine, răspunse eleva ironic și părăsi sufrageria fără să le arate chiar spatele, dar nici toată fața care într-o fracțiune de secundă i se păru lui Ștefan că avea gura strâmbată într-un surâs bizar, numai din profil se mai lăsă văzută și pieri urcând încet o scară interioară.

Niki Dumitrescu locuia pe bulevardul Banu Manta, într-o casă care din poartă și de la distanța pe care o crea o curte lungă semăna cu un mic castel: avea ferestre cu tot felul de cornișe și fațada cu tot felul de balcoane, iar acoperișul mici turnulețe țuguiate. Impresia pe care ți-o crea era că trebuia să fi avut multe camere, când de fapt nu avea decât patru mai mari și două mai mititele, sufrageria, holul și biroul formau o singură încăpere, e drept, foarte spațioasă și care la nevoie putea fi despărțită prin glasvandurile care însă stăteau date la perete, iar deasupra erau dormitoarele. Niki Dumitrescu și sora lui locuiau aici cu părinții (tatăl colonel pensionar), care se re trăseseră într-una din cele trei camere de sus, unde aveau tot ce le trebuia pentru ca să nu-i stingherească pe copii; nu luau masa împreună decât duminicile la prânz sau când aveau ca musafiri rude sau prieteni comuni.

Părinții avuseseră această inițiativă, cu gândul că Niki se putea oricând căsători, ca și Luchi de altfel… Să-și primească musafirii de vârsta lor fără să fie turburați de prezența bătrânilor, chiar invizibilă… Ștefan găsise ușor strada și casa, al cărei număr era apropiat de bulevardul Filantropia, și în costumul său nou și cu cravata patronului la gât, sunase la intrare, în stradă. Casa i se păruse și pe dinafară și era și pe dinăuntru, un vis. Mai ales acolo unde stăteau, jos, fără să mai știe ce este în rest, i se părea că se află într-o curte, dar care avea ziduri (încărcate de trei, patru biblioteci scunde, fără geam, de aplice care ardeau cu lumânări electrice și de tablouri nenumărate) și un plafon alb luminat de candelabre cu lumina discretă, care nu te orbea, dar lumina tot… Ferestrele însă erau cam mici, abia puteai să le descoperi, pesemne că așa fusese moda pe vremea când se construise această casă. Băuseră țuici și mâncaseră, la ele, măsline. Pe urmă eleva, care se vedea că era foarte pricepută în ale bucătăriei, adusese în niște cești un lichid care ai fi zis că era ceai, dar care avea gust de carne și înăuntru plutea un gălbenuș de ou nefiert. Pe urmă alte feluri, pe care al lu' Parizianu le mâncă întrebându-se cum se putea ca o fată să pregătească în felul acesta carnea cu ciuperci și totul să fie atât de fraged și de bun. La liceul din Pălămida, unde mâncase atâția ani la gazda sa griș cu lapte felul întâi și aproape invariabila mâncare de cartofi cu carne, carnea aceea, cu toate că el era veșnic flămând, era de nemâncat, nu numai că trebuia să tragi de ea, dar avea și acel miros greoi, pe care îl căpăta din pricina alăturării cu cartofii rău gătiți, mirosind și ei a ceva care îți amintea de originea lor de tuberculi crescuți în pământ… Nici acasă, maică-sa și nici bunica, așa pariziancă precum fusese, nu știau să facă altceva decât friptură prăjită în tigaie… Băuseră vin alb și pentru întâia oară îi plăcuse această licoare, pe care n-o cunoștea… Vinul de acasă nu-l deosebise niciodată de poșircă, acel scârbos preparat din prune și apă, pe care îl cumpărau cei săraci, iarna (de la mocanii care îl aduceau în putini), și pe care îl mâncau cu mămăligă…

– Trebuie atunci să presupun, zise Niki, că dacă nu știi să povestești despre tine însuți, poți s-o faci despre ceilalți…

– Și acolo mă poticnesc când intră în cauză simțirea mea, răspunse Ștefan.

– Încearcă, zise Niki. Cunoaște-te pe tine însuți, încercând să povestești despre ceea ce ți se întâmplă. Fiindcă n-o să te cred că te-a adus Dumnezeu din cer în biroul patronului și Sfântul Duh i-a suflat lui pe urmă în ureche că tu ești un băiat înzestrat.

Al lu’ Parizianu râse în voie de aceste cuvinte și spuse că e foarte ciudat, dar chiar că îi e greu să-și dea seama și să povestească cum s-au petrecut lucrurile. O să încerce însă.

– Când ajung la această acțiune de care pomeniți, de a te cunoaște pe tine însuți, mă simt foarte descurajat, începu el. Nu văd înaintea mea decât cerul și pământul, care îmi plac foarte mult. Pământul îmi place așa cum e, negru și tăcut. Îmi place că ne duce în spinare pe toți și ne dă și un adăpost final…

– Francezul are o expresie cu care te îndeamnă să explici până la urmă ce vrei să spui și cu care te ia și puțin la vale, zise Niki, văzând că băiatul tăcuse foarte filosofic: *et puis?* Așa este, și? *Et alors?*

„E un șmecher, gândea ziaristul, nu vrea să spună cum a ajuns el deodată în biroul patronului și cum de nu l-a strivit patronul cu un răcnet și nu l-a dat afară.“

– N-ai pornit-o cum trebuie, zise Niki fără ironie, lasă chestia cu cunoașterea de sine și spune de ce ai plecat de acasă.

– Am plecat să mă *arânesc*, zise al lu’ Parizianu. Adică să-mi fac un rost, că nu mai puteau părinții să mă țină la liceu.

– Nu te cred, zise Niki reflectând și tăind capătul unui trabuc pe care apoi îl aprinse și începu să-l țină în gură. Puteai să te „arănești“ și în sat… În zilele noastre învățătorul e chemat în concentrare. Puteai să ții locul unuia ca suplinitor și între timp să-ți dai examenele în particular.

– Așa aș fi făcut, recunoscu Ștefan surprins. Dar am plecat de acasă cu un gând. Numai că, să vedeți, gândul acesta… hm…! Când am ajuns la București, l-am pierdut!… Și am început să rătăcesc pe străzi… O să mă întrebați cum se poate pierde un gând… Nici eu nu-mi dau seama, adică nu pot să vă răspund cum s-a întâmplat că, odată ajuns aici, am uitat de ce am venit… Să știți, eu înțeleg greu, adăugă al lu’ Parizianu cu glasul celui care cere, pentru viitor, protecție… De pildă la cinema, când mergeam la liceu, și chiar și acuma, văd că lumea râde și eu nu înțeleg de ce. Adică văd faptele, dar nu înțeleg ce e de râs… În același timp am plecat din sat cu două amintiri grele… Una, o fată la care țineam și care tocmai când a aflat că o să plec din sat s-a hotărât să-mi arate că și ea ține la mine… Gândul la ea, că o lăsam acolo (e o fată cu firea puternică, dar foarte săracă, adică n-are nimic, nu se are decât pe ea, asta e toată averea ei, care însă te pune pe gânduri când o cunoști), gândul ăsta deci că avea să se piardă pentru totdeauna pe ulița ei într-un trecut tot mai îndepărtat, îmi apăsa inima, ca și

când… Poate că exageram, poate că nu ținea ea chiar așa de mult la mine, mi-a și spus că mă așteaptă doi ani și pe urmă se mărită, mi-a și dat de înțeles că are pe unul la care se gândește, dar e ceva să știi că ființa cuiva tinde spre tine și nu e ușor să scapi de dorința de a te uni cu ea, orice-ar fi, la bine și la rău. Am bănuiala, și mă simt și acum foarte trist când mă gândesc că lucrurile acestea nu ni se întâmplă foarte des în viață, poate chiar rar de două ori și foarte adesea chiar o dată și singurul gând care mă neliniștește este calea lăsată deschisă de ea, că oricând aș putea… Aș putea? Nu prea cred, cum să ai grijă de cineva și să-l legi de viața ta, când propria ta viață… Dar ce? Adică cum? Fiindcă la ele munca e un rost mare, sunt fericite când muncesc, le-am văzut chipurile aprinse sub basma, în timp ce întorceau peste mână jerba de grâu… Grija de bărbat să-i gătească, să-i facă copii, nu le ajunge, sunt ființe umane, au nevoie să scape din când în când de jugul existenței, care e mereu același, scularea, deretecatul, copiii să-i ștergi la fund, mâncarea, culcarea… Apoi iar, de la început… Sărbătorile sunt puține, petrecerile sărace… Mai mult sufletul petrece decât trupul… Câmpul e o sărbătoare mare, deși trupul trudește. Se simt întregi în cântecul ciocârliei și al pitpalacului și în răpăitul ploilor care le spală chipurile arse de soare… Mi-e drag de ea acolo, să-i văd mâinile vrednice înnegrite de arșiță, dar nu aici, într-o cameră unde poate ar tânji după soare, după păsări și animale… Poate că mă înșel, dar dacă nu mă înșel? Pot eu să risc?… Mă plimbam de dimineața și până seara pe străzi și bulevarde și orașul orbitor mă făcea s-o uit tot mai mult… Numai seara gândul la ea mi se furișa în inimă ca amintirea gestului timid și inocent al unui copil, o vedeam cum se culca și ea cu mine în același gând și apoi adormeam dus până dimineața târziu când o uitam cu totul… Dimineața îmi venea în minte satul, așa cum îl lăsasem, și mă întrebam ce s-o fi petrecând acolo? Fiindcă înainte de a pleca am asistat la o execuție publică, barbară, săvârșită de legionari, și pe urmă am aflat că în secret săvârșiseră și o crimă, în aceeași zi, omorâseră în bătaie pe unul din cei mai interesanți oameni din sat, nu știu pentru ce, e o enigmă pentru mine. Lucrul care m-a turburat era însă altul: satul era inert și pregătit parcă pentru a da noi victime. Cum e posibil acest lucru? Satul parcă era decapitat… Unde erau vechii conducători ai țărănimii?… Unde se ascunseseră, pe mâna cui lăsaseră ei pe foștii lor alegători? Rătăceam pe străzi și din când în când îmi venea în minte Dumitru lui Nae, un uriaș, întins în căruță, mort, și alaiul rudelor plângând deasupra lui jelania eternă, din care nu se înțelegea nicio clipă că moartea acelui om nu fusese firească,

ci cumplită… Într-o zi în plin bulevard se oprește în dreptul meu un camion și șoferul îmi strigă să urc alături. Am urcat, era un om de la noi din sat pe care îl chema Popa Gheorghe, dar lumea îi spunea, nu se știe de ce, Megherel. „Ce faci tu, pe-aici, mă, Megherel? îi zic. De când ai ajuns tu șofer la București?“ „Nu de mult“, zice ăsta și pe urmă aflu că era legionar și că lucra la *Casa verde*. M-am uitat la el în timp ce vorbeam și eram și atent la spusele lui să-mi dau seama de ce era el legionar. În câteva minute am aflat. „Păi dacă m-au chemat?“ a zis el. Fusese chemat. Pentru un om pe care în general nu-l cheamă nimeni nicăieri, și care nu știe ce se petrece pe lume, prima chemare e ca prima muiere, n-o alegi. O ducea bine, avea leafa mai bună, își căutase altă casă… „Bravo, mă, Megherel, îi zic, te-ai aranjat, țin’te bine!“ Între timp ajunsesem la destinație și ne dădurăm jos. *Casa verde* am crezut că era chiar verde, când colo, era o clădire obișnuită. „Așteaptă-mă nițel, zise consăteanul meu, să dau în primire lăzile astea, plimbă-te și tu nițel pe Chiogârli și vin și eu să mergem pe urmă să luăm ceva și să bem o bere. (Așa se spune la noi în sat la Cheiul Gârlei.) Am ieșit spre chei și am început să mă plimb. Mă gândeam. *Casa verde* arăta destul de pașnic, orașul părea și el liniștit, lumea se plimba pe străzi, nepăsătoare… În timp ce ici, colo, în marile vitrine apărea portretul unui general cu chipul sever și concentrat, expresie a siguranței de sine, care trebuia să ne fie transmisă și nouă. Și un alt portret (ăsta mă ținuse minute în șir în fața lui, era o pictură), o figură de bărbat chipeș, cu frizură înaltă, dar nu revărsată, cu ochii albaștri, chipul prelung, tânăr, cu un fel de șnur verde la gât în loc de cravată și cu o bundă țărănească în loc de haină. Sub acest portret ardeau lumânări. Hotărât, aceste lumânări aprinse erau menite să ne sugereze că omul acela era un sfânt, sau un martir. Știam cine e. Era Căpitanul, Corneliu Zelea Codreanu. Lumea trecea pe lângă el și în afară de mine, în acele minute nimeni nu se oprea să se uite. Se uitaseră înainte? De câteva ori văzusem legionari în grupuri mari, o dată trecând pe Splaiul Unirii, cântând, altă dată pe Calea Victoriei, îi urmărisem până la Palatul Regal. Nimic neliniștitor. Moartea lui Dumitru lui Nae mi se părea că e o crimă izolată, bazată pe răzbunare, și că acum, după ce luaseră puterea, legionarii n-aveau să mai fie cei dinainte… Megherel veni și intrarăm pe alături într-un bufet pe care scria *Frații Rochus*… în viața mea n-am mâncat mezeluri mai bune ca acolo cu Megherel ăsta, care a făcut cinste așa cum promisese, am băut bere… Franzela moale, mezeluri de-astea de îți tremurau fălcile când le mâneai și bere… hm! Eram foarte flămând, fiindcă

banii dați de tata se terminaseră și bietul nea Nilă, văru-ăsta al meu, tocmai îi născuse muierea, o trimisese la țară și păstra pentru ea aproape toată leafa, de unde să-mi mai dea și mie… Pe urmă ne-am despărțit și ne-am notat fiecare adresele și el mi-a mai dat și adresa unui alt consătean de-al nostru, profesor la liceul „Mihai Viteazul“, mare legionar ăsta, un individ foarte distins ca intelectual și care avea un picior equin… Mi-aduc aminte că l-am văzut o dată într-o vacanță de Crăciun în sat într-un pluton de legionari, mărșăluind pe șoseaua mare a comunei și cântând *Ștefan Vodă al Moldovei*. El era în frunte și din pricina șchiopătatului său foarte adânc, plutonul mergea mai încet, dar asta parcă impresiona mai mult, rărea ritmul cântecului și îi dădea o forță stăpânită, fără greș… M-am dus chiar a doua zi și am sunat la ușa lui. Nu era acasă, dar nevastă-sa mi-a spus că știe când se întoarce, să trec diseară pe la orele șapte, o să-i facă plăcere să vadă un consătean… „A, îl aud că mă întâmpină, deschizându-mi ușa, când am revenit și am sunat din nou. Al lu’ Parizianu, zice, ce e cu tine la București?“ Nu i-am răspuns, fiindcă denumirea al lu’ Parizianu, cum mi se spune în sat, deodată m-a șocat. Fiindcă bunica l-a făcut pe tata cu un parizian când a luat-o cu ea boieroaica de atunci a moșiei și și-a petrecut o vacanță la Paris, eu fiind, după cum vedeți, un fel de nepot al unui fel de Figaro care mi-a rămas și o să-mi rămână pentru totdeauna un necunoscut. Nu m-a supărat niciodată porecla asta, care în sat, în cataloage, se transformase în nume. Aici însă parcă m-a trezit dintr-o buimăceală, bineînțeles numai pentru câteva clipe, adică mi-am dat seama că deși sunt la București, de fapt n-am plecat încă din sat. Profesorul Cotigă (așa îl chema, Traian Cotigă, prenume de roman, cu nume de unealtă agricolă) chiar mi-a spus: „Ce mai e prin sat?“ ca unuia care, firește, vine de-acolo și se va reîntoarce acolo. „Nu mai știu nimic, i-am răspuns și nici n-o să mai știu.“ „De ce, vrei să rămâi la București? Dar ce-ai să faci?“ „O să văd!“… Am intrat în casă și profesorul m-a invitat să stau jos. Nu era grăbit, dar am înțeles că voia să știe dacă venisem la el cu un scop. Dacă da, era bine să intru direct în subiect, și el o să-mi spună îndată, fără ocol, dacă poate sau nu să facă ceva pentru mine. Expresia sa spunea că mai degrabă nu, nu fiindcă n-ar fi vrut, ci pentru că mari posibilități nu avea. Mi-a și spus preventiv: „Eu sunt acuma director al liceului, dacă vrei cumva să-ți continui studiile în particular, pot să te ajut…“ „Nu, dom’ profesor, zic, nu mai pot să-mi continui studiile.“ „De ce?“ zice el mirat. „Sunt prea mare, psihologic vorbind, pentru a mai face pe elevul. Am peste nouăsprezece ani.

Ar trebui să fiu student, în timp ce eu abia aș intra într-a cincea de liceu dacă aș continua.“ „A, da, înțeleg, zice, te-a dat taică-tău târziu la școală, mi-aduc aminte… Ei, exclamă el, atunci ar trebui să intri undeva… Dar unde?“ „Lăsați, dom’ profesor, zic, mă descurc eu. Dumneavoastră ce mai faceți?“ „Eu?“ zice el surprins de tonul meu, care parcă spunea: eu, al lu’ Parizianu, fac bine, dumneata ce faci! „Ce vrei să spui, zice el. Am impresia că tu îmi porți grija, în loc să ți-o port eu ție. I-auzi!“ „Dom’ profesor, zic, știți ce s-a întâmplat la noi în sat cu Dumitru lui Nae?“ „Da, mă, Ștefane, am auzit, și ce te nemulțumește?“ îl văd că se ridică din fotoliu și începe să se plimbe prin hol cu pași rari și adânci, deodată la pândă, fulgerându-mă din priviri. Piciorul său de cal parcă îmi bocănea în cap. „Cum, dom’ profesor, zic, de ce au înfăptuit legionarii de la noi această crimă? E o întâmplare care se va sfârși până la urmă cu pedepsirea celor vinovați, sau este un început?“ „Toată lumea ne pune tot felul de întrebări, îl aud că zice. Și noi, trebuie să ți-o spun din capul locului, nu răspundem decât celor de bună-credință. Celorlalți nu le răspundem. Tu cum ești?“ „Dom’ profesor, zic eu, toți suntem oameni și dacă suntem de rea-credință trebuie să ni se spulbere temerile ca să devenim de bună-credință. Nu este ăsta scopul oricărui partid care vrea să guverneze? Cred că nu presupuneți că e comod pentru dumneavoastră să guvernați peste dușmani. Și nici nu e posibil să-i înlături pe toți prin execuții publice dacă ei sunt mulți. Asta n-ar face decât să-i determine la prudență, dar v-ar pândi tot timpul și nu v-ar cruța în momentul în care s-ar ivi un prilej favorabil să vă răstoarne. Și atunci soarta pe care v-ar rezerva-o, odată învinși, n-ar fi de invidiat… Știu asta din istorie. Istoria a fost și rămâne pasiunea mea… în prezent istoria e foarte amenințătoare cu noi, ne-a și ciopârțit; sperăm toți că nu ne rezervă, din umbră, noi nenorociri… îmi dau seama că sunteți acuma împinși pe crestele ei și mă întreb și eu: Ce-o să se întâmple? Ce-o să fie?…“ Profesorul se plimba din ce în ce mai preocupat. În cele din urmă se opri în dreptul bibliotecii și începu să caute niște cărți. Făcu un pachet din vreo trei și veni cu ele spre mine. „Dacă te pasionează istoria, zise, ar trebui să cunoști și istoria *Mișcării*. După felul cum vorbești însă se vede că n-o cunoști. Uite, ia astea, citește-le și pe urmă stăm de vorbă. Pentru moment, răspunsul meu e următorul: Nu există pe lumea asta deplină armonie. Nu e posibil. Legiunea are dușmani. E o realitate, n-avem ce face. Tineretul însă e cu noi și viitorul țării e al tineretului. Sper că ești de acord cu acest lucru!“ „Dom’ profesor, nu știu dacă tineretul este în întregime sau chiar în majoritate cu

dumneavoastră și chiar dacă ar fi, în istorie au apărut și astfel de generații care au stârnit numai nenorociri. Toată chestiunea stă aici…“ „Frecventarea istoriei te-a făcut prea de timpuriu matur și sceptic, îl aud că îmi spune. Unde ți-e elanul? Care ți-e credința? N-ai vrea totuși să amânăm răspunsul la aceste întrebări fundamentale după ce ai să citești cărțile pe care ţi le-am dat?“… Am rămas pe gânduri, posomorât, cu cărțile în mână. Le citisem (erau *Pentru legionari* de *Căpitanul* lor, *Cărticica șefului de cuib* și *Cranii de lemn* de Ionel Moța) și mă întrebam de ce nu-i răspundeam, pe loc, că le cunoșteam conținutul. Le citisem în liceu și, fără să înțeleg chiar bine de ce, nu aderasem la ceea ce se spunea în ele… Stăteam acum din nou cu acele cărți în mână, tăcut și îmi spuneam ce-ar fi să mă uit o dată prin ele? Să le recitesc și pe urmă să revin la discuția cu acest om, care nu era un simplu legionar ca Megherel, și de la care puteam să întrezăresc, discutând, ceva din viitorul care ne aștepta? „Bine, dom’ profesor“, i-am spus, și m-am ridicat și am plecat. M-a condus până la ușă, și acolo a avut deodată o idee și m-a apucat de braț: „Știi ce, ce-ar fi să mergi cu mine?“ „Unde, dom’ profesor?“ „Poimâine, zice, se va întâmpla ceva în capitală, te iau cu mine.“ „Ce, dom’ profesor?“ „Ai să vezi! Vino la liceu la ora zece, plecăm de acolo!“ „Bine, dom’ profesor, zic după o clipă de șovăire, am să vin. Până atunci termin și de citit astea.“ Și îi arăt cărțile. „Perfect, la revedere, pe poimâine!“ Am ieșit în stradă și am luat-o pe jos spre C. A. Rosetti. Profesorul locuia pe undeva pe lângă Gara de Est. Pe drum mi-am adus aminte cum s-au petrecut lucrurile când am citit prima oară acele cărți, prima în special, când am ajuns la următoarea frază: „Mișcarea noastră, înainte de a fi mișcare politică, sau economică, este o mișcare spirituală în care de va intra un om, la celălalt capăt va trebui să iasă un erou“. Am ridicat capul și am întrerupt lectura. Să iasă un erou pentru ce? m-am întrebat. În ce scop? Eroii apar în vederea a ceva sau pentru ceva. În ce scop, deci, aveți voi nevoie de eroi? Răspunsul era inclus chiar în text… în scopul impunerii celorlalți oameni a *mișcării*, care era, înainte de toate, spirituală. Spirituală în ce sens? Primul sens era credința în Cristos. Dar credința în Cristos nu era ceva nou. Ce era atunci nou? Nou era o amenințare la adresa celor de o altă credință, în special a evreilor, care îl răstigniseră pe nazarinean. Asta era baza. Ce mai era? Mai era, în ceea ce se spunea în acele cărți, ceva total, care sugera că voia să ajungă la putere și să-i nimicească pe toți ceilalți, care erau *dușmani ai mișcării*. De ce erau dușmani? Nu se spunea. În numele a ce trebuiau nimiciți ceilalți? În numele

nației, din care voiau să facă ceva „ca soarele sfânt pe cer“. Cum? La asta iar nu exista nicăieri răspuns și de aici am înțeles că pentru ei nu era necesar să răspundă la o astfel de întrebare. Cum?! O să vedem noi! Să luăm întâi puterea și pe urmă ne punem pe treabă. În ce fel? Cu brațele suflecate… Cu gândul la Căpitan. Am reluat lectura și am citit altă carte și până la urmă am descoperit totuși o idee care explica în ce fel s-a produs nașterea șefului, a Căpitanului. Nae Ionescu, se spunea acolo, fundamentase această idee printr-o viziune a destinului românesc teologică și metafizică a istoriei. Nu oamenii, se spunea, fac istoria, ci Dumnezeu. El este singurul „cârmaciu“, „chivernisitor“, „guvernator“. El este păstor. El singur, pentru că el singur transcende lumea. El singur poate fi stăpân. El, sau supușii lui direcți, care se cheamă *Rex* sau *Dominus* (domn). Iar când „istoria e bolnavă“, când reprezentanții lui Dumnezeu refuză vrednicia misiunii (cum era cazul acum cu actualii politicieni, în frunte cu regele), se poate anume ca Dumnezeu să treacă peste rege sau domn și să facă istoria prin popor. În acest caz, poporul hotărăște și lucrează el singur. Poporul în totalitatea lui? se punea deodată această întrebare care m-a făcut să tresar. Nu. Ci poporul prin „aleșii“ lui. Dar nu prin cei pe care „îi alege“, ci prin cei care „se aleg“… Se alege deci din nație un om care hotărăște pentru popor (formidabil, mi-am spus, cum „se alege“?) dar nu dinafara acestuia, ci dinlăuntrul lui, căci el *este* poporul… El nu reprezintă viața, ci învierea. Menirea lui: destinul și ideea, ruperea istoriei și saltul în absolut (asta ar fi deci destinul și ideea: dar cum să rupi istoria? Și cum să sări în absolut?). Desigur, el „se alege din popor“ și face una cu țara, dar nu cu țara văzută, ci cu cea ideală. Imaginea lui simbolică este fulgerul care despică, nu cercul care împlinește. Sabia, nu coroana. De aceea în cântecele lor apăreau versurile: Țara, Căpitanul și Arhanghelul din cer (cel cu sabia care despică!). Fără ca să fiu chiar deplin conștient, în acei ani, eu aveam altceva în minte… Mie îmi plăcea credința simplă a părinților mei și lacrimile, la fel de simple, dar adevărate, ale tatălui (care nu e un om deosebit de ceilalți), când i-am citit prima oară când eram mic o poezie din manual, intitulată *Câinele soldatului…* suna așa, dacă mai mi-aduc bine aminte:

Rănit în războaie, soldatul căzuse
Și-n puține zile, chinuit muri,
Departe de muma, care îl crescuse
Și care-l iubi.

Câinele însă nu-l părăsește, se așază pe mormântul lui și moare și el odată cu stăpânul. Astea sunt pentru mine valorile absolute: sacrificiul pentru patrie, dar când ea e în primejdie și nu înainte, cu amenințări, devotamentul de care și un câine e în stare (darmite un om), libertatea de a ieși nestingherit pe câmp să-i culegem roadele, și încă alte valori spirituale ale civilizației noastre greco-creștine… Ajuns acasă la văru-ăsta al meu, am pus cărțile pe masă fără niciun chef nu numai de a le reciti, dar nici măcar de a le răsfoi. Văru ăsta al meu, Nilă, zice, văzând cărțile: „Ce e, mă, vrei să te faci și tu legionar?“ Avusese un glas cam absent, înghesuit de griji… Contingentul lui din regimentul Dorobanți era deja concentrat pe zonă, și zicea că trebuie să-i vie și lui, de la o zi la alta, ordinul… Săracul, se uita la mine cu grija asta în ochi, parcă mi-ar fi spus: ce-o să faci și tu, cu ce-o să plătești și tu chiria ca să mai stai aici… Dar nicio clipă nu mi-a făcut vreodată vreun reproș că de ce stau pe capul lui și nu muncesc… În schimb mi-au făcut ceilalți veri și încă cum?!… Aceeași istorie, că ce fac, că de ce am venit, că să ies la muncă, să vin la el la ateliere, la S.T.B. să vorbească el cu inginerul, să mă ia ucenic… Bine, o să vin, dar nu acuma… De ce nu acuma, cât o să te mai țină ăsta… „Hai, bă, a sărit atunci văru-ăsta mai bun la inimă, dați-vă *nabii*, adică naibii, ce, îl țineți voi, deștepților? Ăsta ajunge mare, nu ca voi!“ Formidabil, avea intuiție, avea încredere în mine. De unde știu ei ce gândim, acești oameni buni? Bineînțeles, om mare pentru el însemna în orice caz altceva decât ucenic, adică funcționar… Posibilitatea de a intra ucenic, bineînțeles că n-o respingeam din capul locului. În momentul acela eram însă preocupat de altceva: Unde voia să mă ducă profesorul Cotigă?… Ce urma să se întâmple în capitală?… „Mergem la biserica Sfântu Ilie Gorgani“, mi-a spus el îndată ce am ajuns la ora la care ne înțelesesem. Era îmbrăcat cu o flanea pe dedesubt, iar pe deasupra purta cămașa lor verde. Era cald și frumos, era octombrie… La biserica Sfântul Ilie Gorgani n-am înțeles bine ce era, o slujbă, nimic deosebit… În fața bisericii mulțime de legionari, tot în cămăși verzi. Ajunsesem târziu, nu mai aveam loc în biserică sau profesorul n-avea acces, pentru că nici n-a încercat să intre. Un grup de ordine proteja intrarea și spre sfârșitul slujbei am fost împinși departe încât n-am văzut decât capetele celor care ieșeau. Am tresărit: recunoscusem, în primii care apăruseră în pragul bisericii, pe generalul Antonescu și alături de el pe șeful Legiunii, Horia Sima. S-au urcat în mașini și au plecat. La întrebarea mea ce-a fost aici, profesorul mi-a

răspuns că o slujbă pentru Căpitan. Legionarii s-au pus în mișcare și am pornit și noi… Mergeam printre cei care nu erau organizați și pe drum, în timp ce ne îndreptam undeva, trecătorii se opreau și se uitau. Câte unul, gură-cască zelos, sau simpatizant, sau chiar legionar, dar mai mic, nechemat adică la această manifestație pe care încă n-o înțelegeam, lua poziție de drepți și saluta cu salutul lor legionar, cu mâna „de la inimă la cer". Plutoanele cântau un cântec din care am reținut versurile: *Cei ce-au căzut uciși de gloanțele dușmane, pășesc în rând cu cei ce au rămas.* Asta mi s-a părut interesant, nu era rău zis. Începeau să mă impresioneze, cu toate că acest efect pe care îl resimțeam îmi dădeam foarte bine seama că era în afara conștiinței mele. Există vibrații ale sufletului străine de noi. Această stare s-a accentuat pe măsură ce asistam la ceea ce se petrecea. În primul rând mulțimea adunată e ca o masă magnetică, mai puternică decât a ta. Am simțit acest lucru prima oară la un meci de fotbal, sport care mă distrează și pe mine ca pe toată lumea. La meciul acela am stat eu cuminte și cam plictisit vreun sfert de oră cu văru meu Nilă, el m-a luat cu el, dar curând după aceea acest entuziasm al tribunelor m-a făcut și pe mine să încep să răcnesc: Hai, Venus, hai Ripensia, huooo… Profesorul era mulțumit, îmi citea probabil pe față că aceste cântece nu mă lăsau indiferent. Ceea ce a urmat însă m-a zguduit de-a binelea. Să vedeți în ce sens. Pe bulevardul Brătianu și apoi la vale pe bulevardul Elisabeta ne-am unit cu alți legionari care ocupau toată lățimea bulevardului până la trotuare. Era o procesiune. În frunte era un cor, care cânta însă de astă dată ceva bisericesc, apoi veneau legionari purtând unii imense tăvi cu colivă, și. alții cruci sinistre pe umeri… În urma lor înainta o troiță uriașă, vie, formată din oameni, care mergeau fără s-o strice nici măcar cu un pas… Apoi veneau preoți în odăjdii, preoți legionari, și aproape amestecați cu ei, femei și bărbați în doliu. Nu înțelegeam. Era o înmormântare? Profesorul, care părea copleșit, mi-a făcut un semn: nu putea vorbi, era emoționat… După câteva ceasuri de mers am ajuns la *Casa verde* și acolo am văzut, câteva clipe după ce ne oprisem, cum sosesc unul după altul sicrie negre, lugubre, purtate pe umeri de legionari și depuse pe un podium în fața clădirii. „Sunt paisprezece", îmi șoptește profesorul. „De ce tocmai paisprezece?" îl întreb. „E Căpitanul, zice el, Decemvirii și Nicadorii." Am înțeles: Căpitanul unul, Decemvirii, zece, fac unsprezece și Nicadorii trei, în total paisprezece. Știam cine sunt și știam și cum muriseră, după ce ei cei dintâi asasinaseră pe Duca și pe Stelescu! Auzisem că pe Stelescu, după ce îl împușcaseră pe patul lui din

spitalul Brâncovenesc, îl ciopârțiseră în bucăți și începuseră într-un fel de dans primitiv, canibalic, al răzbunării, să țopăie în jurul trupului mutilat; îl urau în mod sălbatic pe acest disident trădător. Am înțeles… Era o deshumare și urma reînhumarea și sanctificarea lor chiar acolo, la *Casa verde*. Pesemne că fuseseră găsiți de legionari abia acum. Auzisem că pe *Căpitan* dușmanii săi îl îngropaseră la opt metri în pământ în adâncul unei păduri. Cum de dăduseră totuși de oasele lui?… Legionarii au început apoi să defileze prin fața sicrielor (eu cu profesorul am rămas pe loc să ne uităm). Prapure enorme stăteau ridicate alături de coroane de flori aduse de grupuri de legionari și erau depuse la capătul sicrielor. La un moment dat am văzut că se apropie un grup de ofițeri germani, cu zvastici pe braț, și depun și ei o coroană la sicriul Căpitanului. Generalul era și el acolo, iar șeful Legiunii s-a urcat pe podium și a început să facă un fel de apel. Defilarea se terminase. Ionel Moța! prezent! zic ceilalți, deși respectivul era de mult dus de pe această lume, Vasile Marin, prezent, Sterie Ciumetti, prezent. Am auzit odată un astfel de apel în pădure, la noi, într-o seară, adormisem acolo și legionarii veniseră și ei tot acolo să-și țină ședința lor conspirativă… Acum erau chemați la apel chiar cei ale căror rămășițe zăceau în sicriele negre. Căpitanul, prezent, Caranica, prezent, Belimace, prezent… Ce nume! Caranica și Belimace nici nu sunt români, ca și Corneliu Zelea (Zelinsky) Codreanu. Cei mai răi naționaliști sunt străinii! „Camarazi, zice șeful Legiunii, ne vom îndrepta după ceremonia înhumării spre Piața 6 Septembrie, pentru a ne aduce aminte, acolo, împreună, în fața tuturor legionarilor și a prietenilor lor, din capitală și provincie, de *Căpitanul* nostru și de ceilalți martiri care se vor odihni acum în veci la *Casa verde*… Sicriele au fost ridicate și înhumate. Nu mai vedeam nimic. Ne-am urcat într-un camion cu bănci și ne-am întors în oraș. Ne-am dat jos pe Cheiul Gârlei și apoi am luat-o pe Splaiul Unirii spre Piața 6 Septembrie… Pe drum înaintau alți legionari, cântând: *De cădem cu toții izbiți în frunte, ni-e draga moartea pentru Căpitan*, ziceau ei. Mai văzusem în jurul *Casei verzi* o inscripție pe o pancartă, ținută de unul la capătul sicrielor: *Pe locul unde au fost răpuși legionarii, legionari stau de gardă*. Asta avea un înțeles: legionarii, așa credeau ei, biruiseră, mulți căzuseră, dar iată, rămăseseră destui ca să stea acum de gardă pe locurile unde alții căzuseră. Asta, însă, cu moartea care le era dragă… Ce înțeles mai avea? Cine să-i mai izbească în frunte?… Pe Splaiul Unirii ne-a prins din urmă o coloană care avea șefii în față și în fața celor din față un singur șef. Acesta

înainta ca și când ar fi vrut să ia cu asalt ceva, deși mergea normal. Unduirea umerilor sugera însă o agresivitate abia stăpânită. Capul gol, mongoloid, cu păr negru, bogat, tuns însă la tâmple, dar cu o meșă coborându-i pe o parte a frunții… În spatele lui am zărit unul cu o figură mai blajină, de intelectual ardelean, în cioareci albi, cu bundă în spate, cu micul șiret verde la butoniera cămășii, în loc de cravată (șnurul acela al lor…). Alături de el, un legionar înalt, cu o claie de păr cât toate zilele pe cap, cânta sau striga ceva și expresia lui devenea în acele clipe stupidă… Ceilalți șefi nu aveau în înfățișarea lor nimic neobișnuit… În Piața Mare, sau 6 Septembrie, cum o botezaseră ei, se vărsau toate coloanele… Profesorul m-a dus cât a putut mai aproape de tribună. Mult prea aproape nu se putea. Am dat de un cordon care ne-a oprit. Dar se vedea bine. Am văzut cum au apărut șefii, profesorul îmi spunea cine sunt: ăsta e cutare, comandantul corpului „Răzleți“, ăsta e Radu Mironovici, comandant al „Bunei Vestiri“, ăsta e Dumitru Grozea, comandant al muncitorilor legionari… Radu Mironovici purta cizme înalte, pantaloni bufanți și cămașă verde, cu centură. În spatele tribunei ridicate la marginea pieței, un panou înalt, verde, pe care era zugrăvit, în această mărime uriașă, chipul Căpitanului care privea parcă dincolo de veșnicie spre acel absolut în care sărise ca să rupă istoria, cum spusese filosoful său… N-a trecut mult și au apărut Horia Sima și Generalul, amândoi, ca și Radu Mironovici, în cămăși verzi și cu centuri și diagonală, fără nimic pe cap… Așadar Generalul își lepădase uniforma sa de general și îmbrăcase cămașa verde. Arăta parcă bătrân și alb, generalul Antonescu, singur, ai fi zis chiar prizonier al celorlalți în mijlocul cărora stătea, bărbați tineri cu chipuri dure, voinici, cu frizuri bogate și negre… Mâinile Generalului erau aduse în față, ca la o slujbă, într-un reflex inconștient de supunere, sau umilință, sau poate dintr-o dorință de a fi firesc om, de a nu sta drepți, el, un general, Conducătorul statului, având în spate armate, în mijlocul acestor inși care se supuneau altei discipline, a lor singură, a organizației lor, ale cărei frâne nu el le ținea… În timp ce Horia Sima începuse să vorbească și o mare liniște se așternuse peste marea de oameni… Nu ascultam, mă uitam la general, care nu ținea capul chiar în jos, dar nici cu totul drept, trufaș și triumfător, cum îl ținea cel care vorbea… Ce se întâmpla cu el? mă întrebam. Chiar devenise, oficial, și el legionar? Aerul vag împovărat și expresia deloc senină a Generalului m-au impresionat, gânduri și întrebări chinuitoare păreau că turbură mintea lui de militar care își luase cu de la sine putere răspunderea

de a fi instaurat dictatura sa militară împreună cu o mișcare cu un trecut pătat de crime. I-am ascultat la radio discursul, când a luat puterea: „Vă chem la muncă și la ordine și vă chem să mă ascultați“. Te ascultăm, mi-am spus, dar ce-ai să faci? Ce ne spui? Și ne-a spus: o săptămână mai târziu, i-a adus pe legionari la putere. „Dom' profesor, zic eu, la un moment dat, am obosit, aș vrea să plec acasă…“ Nu eram obosit, dar mă plictiseau discursurile, care nu spuneau nimic. Aceeași frazeologie ca și în ziarele și cărțile lor, că anii trecuți au fost ani de tiranie, că armata germană, cea mai puternică din lume, garantează destinul nostru, că există două lumi care stau față în față, democrațiile cu tot cortegiul internaționalismului și revoluțiile naționale cu idealul unei noi ordini în această Europă bătrână… Căpitanul a spus la Schitul Rarău: „Dăruind această condică sfântului schit reînnoim jurământul nostru de a lupta uniți până la moarte pentru Cristos, Rege și Națiune, împotriva tuturor jidanilor, și de a rămâne uniți și dincolo de mormânt… În momentul în care se va pune chestiunea de a primi fiecare ce-i revine, în concertul european România va primi drepturile sale. Noi trebuie să înțelegem că dacă acum scăpăm momentul, l-am scăpat pentru veacuri întregi. Europa ce va veni nu va fi de douăzeci de ani, ci de secole. Să intrăm în lupă și vom învinge. În fața generației noastre se prăbușește o lume întreagă și se înalță alta. Tiranul înainte de revoluție era unul, după revoluție au fost mai mulți. E clar că doi oameni pe lume nu pot fi egali, cel care muncește, cu cel care nu muncește. Libertatea nu s-a realizat, au profitat însă unii: evreii. Politica secolelor 18 și 19 era o luptă a iudeo-masonilor cu poporul. Ei au falsificat istoria…“ Hodoronc-tronc! Așa vorbeau toți. Când să se închege ceva în mintea lor, apărea deodată țicneala asta: evreii, jidanii… Și dacă n-ar fi fost evreii? Ce s-ar fi ales de „mișcarea“ lor? Mă gândeam să-i spun chiar atunci profesorului, dar nu era acolo locul unei discuții. M-am înțeles cu el să-l vizitez după ce citesc cărțile, mi-am luat la revedere și am plecat… Am uitat însă de el, multe săptămâni, aveam alte griji, banii pe care mi-i dăduse tata la plecare se împuținaseră și dacă aveam ocazia să mănânc pe la silișteni de-ai noștri, nu ezitam, bineînțeles la ei acasă, la familiști… Mă duceam pe la ei și la plecare eram reținut la masă, deși eu protestam… Erau unii care lucrau pe la Malaxa, alții pe la Grivița, toți erau bucuroși să mai audă ce mai e prin sat… La toți, e clar, le spuneam că sunt funcționar la o editură, fiindcă știam că ei vor scrie în sat la rudele lor și vor spune și ce e cu mine… Dacă le spuneam că încă n-am găsit de lucru, ce ieșea? îl amăram degeaba pe tata…

Așa i-a venit rândul din nou lui Megherel, pe la sfârșitul lui noiembrie, după ce plătise consumația aceea de la frații Rochus. M-a primit foarte bucuros, numai că după masă muierea lui ne-a pus pe masă vin și vinul ăsta, nu știu de ce, parcă nu i-a priit lui Megherel… Din una din alta, deodată îmi dădui seama că Megherel vorbea în dodii… Nu știu ce spunea… Sunt oameni care nu pot ține în ei ceea ce știu, pesemne fiindcă au un sentiment obscur de solidaritate cu toți oamenii în mâna cărora se predau să-i judece pentru ce-au făcut… Povestesc totul primului venit vrând parcă să afle, de la unul care nu e implicat, dacă faptele pe care le va povesti i-au schimbat cumva soarta și nu mai seamănă cu oamenii obișnuiți, spre care acum aspiră cu un soi de deznădejde… Hotărât, Megherel nu-mi mai apărea acum ca un biet om simplu care săvârșise cu simplitate un act simplu, rămânând mai departe ceea ce fusese înainte… Era foarte neliniștit, aș putea spune îngrozit, dar nu în așa fel încât să ia în mod firesc hotărârea să se desprindă de lucrul care îl neliniștea și îngrozea, era parcă o spaimă abstractă, care e foarte neliniștitoare când apare la oameni ca el, fiindcă îți dai seama că le lipsește curajul să ia vreo hotărâre și suportă pasiv teroarea obsesiei… Umbre întunecate apăreau și dispăreau în povestirea lui, cu mare forță de sugestie, parcă vedeam totul, întregeam cu gândul ceea ce lipsea, refăceam singur legăturile în chiar clipele când povestirea lui incoerentă se poticnea… Că într-o zi („știi când, zice Megherel, în noaptea când a fost omorât și Iorga, știi că Iorga a fost omorât“, „știu“, zic) ei, camarazi de la *Casa verde*, l-au chemat înăuntru și s-au uitat la el în tăcere: o să plecăm, i-au zis, la noapte, undeva. Pe la miezul nopții. Să se ducă pe-acasă, să mănânce și să se întoarcă la ora douăzeci și trei. Noaptea asta a fost acum câteva zile, a adăugat Megherel cu o memorie ciudată, știa precis ziua, era în noaptea de douăzeci și șase spre douăzeci și șapte noiembrie. N-am înțeles la început ce importanță avea data, de ce o memorase el atât de bine. De anumite fapte cumplite se lipesc lucruri lipsite de importanță, ziua precisă când au avut loc, dacă ploua sau era cer senin, dacă era sau nu lună pe cer, ce oameni ai întâlnit, cum mergea motorul mașinii, dacă facusei plinul de benzină înainte de a pleca… „Făcusem plinul, nici eu nu știu de ce, povestea Megherel, cu toate că mi se spusese că nu vom merge departe, nu ne vom îndepărta mult, ba chiar deloc de București… Unde? N-au vrut să-mi spună. Camarade, o iai pe strada cutare. Mergi, camarade, drept înainte… Era o noapte întunecoasă. Nimeni nu vorbea. Dacă aș fi fost singur cu ei m-aș fi oprit și m-aș fi întors chit că… Dar nu eram singur. Mi-am dat seama că și înaintea

și în urma mea mai erau mașini, mergeau la distanță, dar avusesem timp să le văd la plecare demarând din curtea prefecturii poliției, una câte una. Fiindcă de-acolo am plecat. Cât să fi mers? Când m-am oprit m-am uitat la ceas, era ora douăsprezece și jumătate. Mașinile s-au strâns cu întârziere cam de un minut una față de alta, înaintea unei porți mari din care porneau ziduri cu sentinelă la poartă și ușile au început să se deschidă fără să fie trântite și din ele să se dea jos oameni. Erau în raglane și s-au apropiat de poartă și au intrat înăuntru fără ca sentinela să-i oprească… Am auzit cocoșii cântând, nu știu pe unde, undeva departe… Mă uitam bine să văd unde eram… Numai eu și cu încă doi rămăsesem la mașini, ceilalți șoferi făceau parte din grup, se duseseră și ei înăuntru… «Măi frate, ce închisoare sau cazarmă e asta?» l-am întrebat pe unul din ei. Ieșiserăm toți trei din mașini și ne aprinseserăm țigări. «Jilava!» zice. «Și de ce am venit, zic. Luăm niscaiva deținuți?» «Nu știu, zice. Camarade, îl aud pe urmă că mă mustră, nu cunoști secretul, de ce pui întrebări?» Și după câtva timp, tot el așa în șoaptă: «Aici sunt strânși cei care l-au omorât pe Căpitan… Cei care au dat ordinul, miniștri mari, dar și ăia care l-au executat… Erau la Văcărești… Ei, acum sunt aici, sub pază legionară…» Vorbele astea au fost spuse cu liniște. Adică totul e în ordine, paza e mai sigură, soldații, cine știe, cum sunt ei, băieți de la țară, habar n-au pe cine păzesc, pot să le dea și drumul, adică din neglijență să-i facă scăpați… Au fost cazuri… Hm! Vasăzică cei care l-au omorât pe Căpitan au fost prinși și sunt chiar aici… Bun! Și ce căutam noi acuma acolo la unu după miezul nopții?… N-am apucat să-mi termin gândul… Din închisoare, tot așa, ca dintr-o îndepărtare, am auzit împușcături… Răpăituri neîncetate, pâr-pâr, pâr-pâr, pâr-pâr, apoi s-a lăsat liniște… «S-a terminat cu ei», zice tot ăla care știa cine e înăuntru. Și aruncă țigarea. Atât durase… năvala peste ei, pregătirea, împușcarea, cât am fumat o țigare… Pe urmă s-au auzit cântece… Voci înalte, ca niște urlete… Mai pe urmă, a continuat Megherel, am aflat că pregătirea fusese făcută dinainte cu gardienii legionari, lacătul celulelor fusese scos din timp, au deschis ușile și au tras cu pistoalele în ei până le-au descărcat complet… Pe urmă cântecele au încetat și i-am văzut că ies și vin spre noi. Am dat drumul la motor. S-au urcat câte patru în fiecare mașină și dă-i drumul înapoi spre prefectură, camarade. Toți tăceau și la un moment dat unul îmi spune: «Camarade, știi cum pedepsim noi trădarea!» N-am răspuns nimic fiindcă n-am înțeles că mie îmi spuneau vorbele astea, adică eu să nu trădez,

apoi am înțeles și i-am răspuns: «Știu, cum să nu știu!…»“ Un om când povestește, el retrăiește totul în fața noastră, continuă Ștefan.

Altfel de ce-ar povesti? Nu ceea ce îmi destăinuise Megherel mă impresionase, ci un sentiment care îl trăise el atunci când fuma acea țigare și îl retrăia acum în fața mea, fără să-l numească: jocul expresiei lui în care se întipărea, apărând și dispărând, un gând fără scăpare, m-a urmărit pe urmă și pe mine stârnindu-mă aceeași neliniște, deși eu nu eram implicat, dar mă simțeam fără să-mi dau seama cum… Ce retrăia fără putință de scăpare Megherel, în timp ce îmi povestea, dincolo de cuvinte? Nu era chiar așa, că se făcuse legionar pentru simplul motiv că i se ceruse să fie, că adică fusese chemat, și el răspunsese la chemare fără să știe ce face. Dacă i s-ar fi cerut acest lucru înainte ca legionarii să ia puterea, hotărât că n-ar fi răspuns la chemare. Dar acum răspunsese… De ce? Pentru că era conducător al statului un general care garanta pentru ei, un general care îi chemase să conducă țara cu el și în țară erau legi, era o ordine… Ei, legionarii adică, împreună cu generalul, erau statul… Nu guvernaseră atâția până atunci, ducând țara în impas? Acum a venit generalul… I-a adus și pe legionari; înseamnă că știe el ce face… Și deodată din chiar prefectura poliției, adică a statului, porniseră într-o noapte în cel mai mare secret mașini înțesate cu ucigași, se duseseră cu ele undeva și asasinaseră oameni… Cum așa? De ce în secret? Unde era judecata? De cine se fereau? Cum adică, la putere fiind, faci lucruri care nu trebuiau aflate? Dar după ce se vor afla? Ce va fi… Când o afla Generalul… Și aici spaima lui Megherel îi aducea umbre rătăcite în priviri. În ce se băgase? Și dacă va trebui să răspundă? Ei, eu, consăteanul lui, ce credeam? Ce-o să se întâmple? „Nu știu, mă, Megherel, de unde să știu? Cine poate să știe“, i-am răspuns. Avea încredere în mine sau își pierduse busola. Am plecat și de-atunci nu l-am mai văzut… Era la prânz. Am trecut pe-acasă, am luat cărțile și m-am dus să-l văd pe profesorul Cotigă. „Ei, mă întâmpină el avansând asupra convertirii mele un entuziasm pe jumătate, acum înțelegi?“ „Nu înțeleg, dom’ profesor, îi spun eu cu toată sinceritatea, nu mi-ați răspuns la întrebările pe care vi le-am pus data trecută. Nu pot trece peste ele. Sunt realități brutale. Vedeți, lângă Dumitru lui Nae zace acum Nicolae Iorga. Și știți ce-a răspuns al lui Tâlvan când l-a întrebat cineva (Megherel îmi spusese, auzise și el de la unul din sat): «Și cum te simți acuma dumneata, când știi că ați omorât un mare om al acestei țări?» Tâlvan a răspuns: «Mă simt extraordinar de satisfăcut». Vasăzică nicio scuză, niciun regret… Vasăzică nu se aruncă vina pe un grup

de fanatici, crima e însușită…“ „Ștefane, mi-a răspuns el, în orice mișcare sau partid, apar, fie că ne place sau nu ne place, tendințe extremiste… În revoluția franceză, montagnarzii și Gironda, în timpurile noastre Hitler dă ordin să fie omorâți Roehm și toți partizanii lui cu tendințe extremiste de stânga *fora proces*, la noi în partidul național-țărănesc a apărut stânga lui Iunian care a simpatizat cu comuniștii, în timp ce partidul cu Maniu în frunte au făcut cartel electoral cu noi, ca să-l înfrângă pe Tătărăscu în alegeri. La ruși, partidul social-democrat s-a rupt în două și au apărut bolșevicii, de stânga, și menșevicii, mai de dreapta, care au fost pe urmă striviți. Dar *nu cu proces*, ci în timpul fierberii revoluției… Nu trebuie să te sperii… Politica unui partid, oricât de ideale i-ar fi principiile, în practică naște opoziție, dușmani, pe care ori îi nimicești, ori te nimicesc ei pe tine. Înțelegi?“ „Ce vină aveau aici Iorga și Dumitru lui Nae?“ l-am întrebat. „După știrea mea, zise profesorul, Iorga era vinovat direct de moartea Căpitanului. Cine l-a pus să-l dea în judecată pe Căpitan? În orice caz, trebuie să știi, regele a informat dinainte un număr de personalități despre intenția sa de a-i da ordin lui Armand Călinescu să-l lichideze pe Căpitan, și Iorga a fost printre ei și a acceptat. A fost pedepsit. Cât despre Dumitru lui Nae, ăsta totdeauna ne-a înjurat în sat la noi… Era și el un dușman al Legiunii. Desigur, unul mai mic… dar acolo în sat era mare…“ „Deci temerile mele sunt justificate: aveți de gând să faceți noi victime. Dacă un legionar are un dușman personal, cum a avut Victor Bălosu, jos cu el.“ Profesorul se uită la mine cu ochi măriți: „Nici eu nu m-am înșelat cu tine, îl aud că îmi spune, și tu ești un om care tăgăduiește și nu unul de bună-credință, căruia îi place să afle adevărul. Cunosc specia: ai mereu ceva de zis, cu toate că ți se răspunde cinstit la toate întrebările. Tipul acesta de om din care faci parte o întoarce mereu cu obiecții peste obiecții, cu raționamente, distincțiuni, diversiuni, denaturări, reprobări… În fundul inimii tale ne ești dușman… ai un spirit negativ, care se pune imediat în mișcare îndată ce ți se afirmă ceva înalt… Ai citit cărțile, dar n-ai înțeles nimic, în timp ce atâția tineri de vârsta ta le înțeleg și aderă la credința pe care o găsesc în ele… Nu vrei să pui umărul, să acționezi cot la cot… Te consideri inspector din oficiu al istoriei contemporane, nu vrei să te încadrezi, ne pândești… Comunitatea de dragoste și muncă ți se pare servitute, ești un individualist, veleitar al autonomiei totale a scumpei tale persoane… Absorbirea ființei tale într-un ideal (care te depășește!) ți se pare subjugare nedemnă… Din fericire, dragă Ștefane, cazul tău, pe măsură ce

va trece timpul, și nu foarte târziu, se va simplifica mult…“ Profesorul tăcu. Ultimele lui cuvinte sunaseră ca o promisiune. Am început să râd: „În ce fel, dom’ profesor? O să mă puneți în piața publică și o să-mi dați douăzeci și cinci la cur?“ „Nu, asta nu, fiindcă te vei grăbi tu să te simplifici: în fața victoriilor noastre spiritul tău negativ te va face mic și meschin. Nu vei conta! Fiindcă: cineva care stă pe dinafară nu poate să judece ce e înăuntru.“ „Cum să nu, i-am răspuns. După acțiunile care sunt rezultatul hotărârilor dinăuntru.“ „Linia morale; legionare, zice el, își are apărătorii ei: sunt morții noștri, martirii Legiunii. Iar judecătorii ne sunt comandanții noștri. Iar ei se ghidează de credința noastră comună, puterea noastră de abnegație… Incapacitatea ta de aderare, pe lângă lașitate, îți va mai aduce și alte daruri, fiindcă mintea îți merge, e chiar uimitor că te pasionează istoria nu ca simplu școlar, ci ca un om matur care se leagă de ceva care aparține umanității cu toată puterea lui de gândire și simțire… Dar, păcat de tine, ți-o spun sincer, ești lipsit de ideal… Conștiința ta va fi curând populată de viermi și coropișnițe…“ „Sunteți prea sever cu mine, dom’ profesor, i-am răspuns. Nu sunt un tip viermănos. Vreau să vă mai pun o întrebare.“ „Pune-o, dacă crezi în mod sincer că răspunsul meu îți va folosi la ceva.“ „Da, e o întrebare-cheie. Ar fi naiv din partea mea să vă întreb de pildă ce s-ar întâmpla dacă, prin absurd, dar nu chiar atât de absurd, din moment ce lucrul e prevăzut chiar în *Cărticica șefului de cuib*, ați fi judecat greșit de șefii dumneavoastră, care nu pot fi infailibili, și condamnat la moarte? Dacă justiția nu există și judecătorii vă sunt doar șefii, și din moment ce există și pedeapsa legionară, eroarea e posibilă în stil mare, oricât de comună v-ar fi credința. Mi-ați răspunde probabil că e cu neputință ca șefii să greșească. Nu? Că nu se poate ca prezidentul consiliului de judecată legionar, camaradul Dumitru Grozea și ceilalți membri, Corneliu Georgescu, comandantul «Bunei Vestiri», Papanace și Vasile Iovin, să greșească. Așa scrie aici în ziar, că ședințele vor fi secrete și vinovatul n-are dreptul la avocat.“ „Bineînțeles că aș răspunde, a exclamat profesorul. E absurd ceea ce spui.“ „De ce? Singur ați afirmat că într-un partid pot apărea tendințe extremiste. Și dacă ați nimeri, fără să știți, într-una asemănătoare celei în care s-au pomenit partizanii lui Roehm, de care pomeneați și pe care alți șefi o reprimă fără milă? De unde știți ce fel de legionar sunteți? Nu sunteți unul mic și aveți șefi la care țineți… Și dacă șefii ăștia, care n-au obiceiul să dea socoteală celorlalți legionari, alunecă spre o tendință extremistă? Vreți să spuneți că o să aflați dumneavoastră dinainte și o să vă orientați?

Încotro? Dacă ies victorioși extremiștii? Teoria dumneavoastră cu extremismul dintr-o mișcare politică e foarte interesantă, dar am impresia că nu mergeți cu concluziile până la capăt.“ „Nu e posibil, zice profesorul, Legiunea e unită.“ „De unde știți?“ „Știu! afirmă profesorul cu tărie, deși se vedea că nu știe și că întrebarea mea îl turburase. Știu foarte bine. Pune întrebarea ta cheie, continuă el, și hai să ne despărțim. Nu ne înțelegem.“ „Mi-ați spus că n-am un ideal. Spuneți-mi, am zis eu, considerați idealul dumneavoastră unicul ideal posibil?“ „O să-ți răspund… Da, îl consider unicul ideal posibil și nu uita că pe vremuri când Isus a coborât în mijlocul poporului său, unii s-au convertit, alții l-au tăgăduit. Acești tăgăduitori, ai căror urmași sunt jidanii de azi, poartă asupra lor, în veșnicie, stigmatul ucigașilor de Dumnezeu. Ei sunt o primejdie continuă pentru neamurile credinței pe care vor să le dezbine și să le prăbușească, răzbunându-se astfel pentru hula dobândită prin tăgadă. Tăgăduitorul și hulitorul în ascuns al Legiunii este, față de legionari, ceea ce este jidanul față de creștin…“ „Nu mă amenințați, dom’ profesor, i-am răspuns, suntem consăteni și o lege nescrisă spune că cei dintr-un loc, dacă se întâlnesc în alt loc, trebuie să se ajute între ei, ca să nu piară…“ „Nu te ameninț, ci te avertizez, tocmai ca să nu pieri…“ „Vă mulțumesc, dom’ profesor“, i-am mai zis, și m-am ridicat și am plecat… Ce fac eu, mi-am spus pe urmă afară, neliniștit. Sunt singur, fără sprijin, într-o lume amenințătoare. De ce am venit eu la București? Și deodată mi-am amintit: am venit la București să mă duc la Grigore Patriciu să mă angajez la ziarul lui. De ce nu mă duc? Și am luat hotărârea să mă duc chiar a doua zi. Îl cunoșteam de mulți ani din articole și, încetul cu încetul, gândul meu se fixase asupra lui ca și când ar fi făcut parte din familia noastră… îmi devenise din ce în ce mai apropiat… Și tata îi citea articolele și spunea, dând din cap: „Ăsta e un om…“ Pe urmă mi-am dat seama, nu mă dusesem la el de la început de frică să nu sufăr un eșec, pentru că ce-aș mai fi făcut după aceea? Spaima care mi se strecura în inimă la acest gând era atât de rece, încât am uitat până și de gândul că plecasem de acasă cu această idee în cap. Instinctul m-a ferit de primejdie și o să vedeți de ce. Dacă m-aș fi dus atunci, așa speriat cum eram, în mod sigur aș fi suferit un eșec. Așa, după ce am cunoscut puțin orașul și m-am simțit în el singur și amenințat, am căpătat o încredere. „Trebuie să mă ajute. El este aici singura ființă, după părinții mei, care mă poate sprijini să ajung ceva.“ Eram sigur de mine în neliniștea mea. Secretara lui s-a uitat la mine puțin uimită, dar nu total. Cum credeam eu că o să mă primească? m-a întrebat,

dar tot ea a dat din cap: Poate, să încercăm… „Să știi că puterea lui e mai mare ca a unui ministru. Uneori îl aud cum strigă la ei: «Domnule ministru, bagă de seamă, am de două ori mai multe date decât am nevoie, ca să te dărâm…» Și așa și este, a continuat secretara. Dar cu noi se poartă minunat… Nu e exclus să te primească, dar fii atent, când ridică glasul, să nu mai întârzii nicio clipă în birou…“ S-a întors imediat și mi-a făcut semn cu capul: intră. Am intrat… Marele ziarist lucra. S-a uitat la mine, s-a întrerupt și mi-a spus: „Stai jos și spune fără ocolișuri ce dorești“. Fără ocolișuri! Dacă eram bun la ceva, atunci trebuia să arăt asta pe scurt, acești mari oameni n-au timp de digresiuni și nici chef să fie impresionați de nefericirea personală a altora. Nu pot face ceva pentru noi decât dacă suntem utili la ceva. Gândul de a mă face ziarist încolțise în mintea mea ceva mai demult, de când mi se publicase un articol într-un ziar din Turnu-Măgurele despre tuberculoza care bântuia orașul Alexandria, unde avusesem o prietenă, o fată care murise de piept, asemeni tatălui ei, de la care și luase boala. Era ca un focar acest oraș. Eram indignat. De ce nu se făcea nimic? Articolul mi s-a publicat imediat, așa cum îl scrisesem eu, cu sentimentul de durere care mă stăpânea. Toată lumea, tot orașul unde eu eram elev, Pălămida, a citit cu emoție mărturia mea. Am fost, firește, încurajat de ziar să le mai scriu, ceea ce am și făcut.. Încă de pe atunci am înțeles că acest mod de a merge direct la țintă era înzestrarea mea și m-am bucurat când Grigore Patriciu mi-a spus să fac tocmai așa. Nu faptul că n-avea timp îl determina, ci era un examen hotărâtor. Nu m-am grăbit. M-am gândit puțin. Pe urmă l-am privit drept în ochi și i-am spus: „Domnule Patriciu, sunt un tânăr ziarist care vine la dumneavoastră ca la un tată“. Cui nu-i place să fie considerat un tată al cuiva? Înseamnă că el este în inima lui, ceea ce, în cazul meu, era perfect adevărat… „De ce, îl aud că zice, și din glasul lui cald, bărbătesc, am înțeles că am câștigat, ești orfan?“ „în această lume, da! i-am răspuns. Dar nici în satul din care am plecat nu mă mai simt în siguranță“, am adăugat eu cu un sentiment dramatic. „Ce e în sat?“ mă întreabă tresărind. „Ce e și aici!“ îi răspund. A urmat o tăcere. „Presupun că știi unde ai venit…“, zice. „Cum să nu, vă citește toată lumea la noi, de atâția ani…“ „Bine, așadar știi că un ziarist trebuie să scrie. Restul nu contează, dacă îți sunt sau nu ca un tată. Scrie-mi un material despre ce e în sat și adu-l încoace. Un ziarist trebuie să scrie și bine, și repede. Îți dau trei zile, fiindcă ești începător.“ „Pot să scriu tot ce știu? Tot?“ „Mai ales! a scos el un strigăt care m-a ridicat imediat în picioare. Mai ales! Dacă apare

sau nu, decid eu, dar dumneata trebuie să-mi scrii tot ce știi.“ M-am înclinat și am ieșit. Eram fericit, îmi bătea inima așa de tare încât mă sufocam. Cât durase audiența? Un minut… dar sunt minute decisive… M-am dus acasă și am pus pe hârtie ce am povestit până acum, în altă formă, bineînțeles… Am găsit un titlu pentru neliniștea mea: *Daca ar ști generalul…* L-am scris cu sentimentul că sunt inspirat și am început să relatez totul, călăuzit de această idee… Dacă ar ști într-adevăr generalul! Știa oare? Făcea ceva, să ne alunge neliniștea de viitorul sumbru care ne amenința? Peste trei zile am venit cu articolul pe care marele ziarist mi l-a dat înapoi, doar uitându-se la titlu, să-l bată la mașină secretariatul de redacție. Pe urmă l-a citit… Nu l-a citit, aș putea spune că l-a sorbit. Erau vreo zece pagini. Cât să fi trecut? Tot așa, un minut, trei minute… „Așa este, a răcnit el bătând cu palma peste hârtii și holbându-se la mine. *Daca ar ști generalul!* Știe sau nu știe? Asta e întrebarea. Dumneata presupui că nu știe… Rămâi la această presupunere… Dar articolul nu poate, bineînțeles, să apară, însă te angajez! Unde ai mai scris?“ „În foaia județeană *Drumul nou“* „Ce județ?“ „Teleorman!“ Și-a vârât din nou capul în articolul meu, pe care îl tot sucea și-l întorcea ca pe-o ciudățenie, în timp ce îmi făcea cu mâna semn să ies… M-am înclinat și am ieșit…

III

Niki Dumitrescu nu rupse tăcerea care se lăsă după ce Ștefan se opri. Arăta mulțumit, pe chip avea un joc de expresie ca și când îi stătea pe limbă să-i spună băiatului imediat ceva. Dar nu-i spuse, își aprinse alt trabuc. În acest timp se auzi o ușă închisă undeva în apropiere, apoi liniștea casei reveni, blândă și bogată.

– Nu fumezi? zise Niki.

– Nu, răspunse băiatul.

– De mâine vii cu mine în tipografie, reluă Niki, și o să începi să înveți întâi cum se paginează un ziar, pe urmă cum se citește și se dă materialul la cules. Nu e greu, dar la telegramele și evenimentele externe trebuie să le dai singur titlul, cu alte cuvinte să le rezumi. Îmi pare bine, văd că știi să dai un titlu și să rezumi. Ai stofă, cum se zice… Și într-adevăr, ai dreptate, povestești bine despre alții, așa și trebuie să fie, ziaristul nu trebuie să exprime în primul rând decât ceea ce preocupă opinia publică. Așa este, toți suntem neliniștiți și toți ne întrebăm dacă generalul știe… Dar, are dreptate

profesorul acela cu picior equin: fii prudent! Nu căuta să sfâșii singur perdeaua care ne împiedică să vedem viitorul. N-ai toate datele și nici nu le poți avea… stai pe lângă mine… Când vrei să faci ceva, chiar să scrii, spune-mi mai înainte. Acuma, mai zise ziaristul, apropo de versurile acelea legionare care ți-au părut interesante. Nu sunt ale lor…

Kameraden die Rotfront und Reaktion erschossen
Marschiem in Geist in unseren Reihen mit.

E un cântec național-socialist al trupelor de asalt ale lui Hitler pe care l-am auzit în '37 la olimpiada care a avut loc în Germania și însemna cam ce ai auzit: *Camarazii pe care i-a împușcat Frontul roșu și reacțiunea mărșăluiesc în spirit în rândurile noastre*… Comuniștii de la noi n-au omorât niciun legionar, încât în versurile pe care le-ai auzit „Frontul roșu" a fost eliminat, ca și cuvântul reacțiunea. Îmi pare bine că ești un băiat atât de matur. Patronul nu s-a înșelat… Bine, acuma hai să mergem să ne culcăm…

A doua zi Ștefan își începu ucenicia care se termină pe nesimțite în trei săptămâni. Adică într-o zi, fără să i se spună ceva dinainte fu lăsat pe la orele opt seara singur în redacție, cu materialele pe birou, articolul patronului, știrile culturale și din provincie și cu telegramele externe pe care din oră în oră intrau niște fete în biroul lui și i le puneau pe masă în plicurile lor de la agenții… Le citea, le dădea titluri și le trimitea sus… Pe la orele zece urcă la etajul opt, unde era tipografia, și găsi aproape jumătate din ziar gata făcut. Așa se întâmpla, paginatorii cam știau ei cum e cu pagina economică, cu pagina întâia (în stânga articolul patronului, în dreapta un alt articol mai mic, al unui ziarist cunoscut, în centru cea mai importantă știre externă, jos începutul unui reportaj sau cea mai importantă știre politică externă ori de pe frontul războiului), afară de vreo indicație specială paginatorul putea face ziarul singur. Ștefan nu interveni decât ca să decidă care din cele două reportaje externe pe care le avea deja culese de o săptămână să fie preferat. „Luați o piatră în gură?" îi zise acest paginator jovial. Ștefan mai interveni la pagina externă, pe care o repaginară, din pricina unei știri care îi fu adusă sus și pe care, citind-o, o găsi cea mai interesantă, o dădu la cules și o puse în capul paginii pe patru coloane. De obicei pagina aceasta era trimisă la calandru la sfârșit, tocmai pentru că în ultimul moment, până la miezul nopții, mai putea sosi o știre senzațională care nu putea lipsi dintr-un ziar de mare tiraj. „Nea Gogule, zise Ștefan la

urmă, ai fost atent? N-am făcut vreo prostie?“ „Nicio grijă, zise Gogu, am douăzeci de ani de când trag plumb pe nas prin tipografii. Pe răspunderea mea, puteți pleca să beți o bere la Gambrinus și când vă întoarceți vă dăm ziarul de semnal și ne uităm toți. Dacă e ceva, recalandrăm… Dar fiți liniștit…“

Al lu’ Parizianu plecă la Gambrinus, căută o masă, apoi ceru un debrețin și o halbă. Berăria era de obicei aglomerată și plină de animație. Oamenii erau veseli. „De ce nu? gândea Ștefan. Așa am fost noi întotdeauna, încrezători în steaua noastră. E adevărat, dar cu această veselie pe chip mulți dintre noi putem muri. Rămân ceilalți, desigur, cărora istoria le va face dreptate. Dar dacă nu le va face? Această veselie nu ar deveni retrospectiv vinovată?“ I se aduse halba și debreținul. O oră mai târziu, Ștefan, cu paginatorul, răsfoiau ziarul. Nu găsiră nimic care să le atragă atenția că le-ar fi scăpat ceva…

În ziua următoare Ștefan se duse dimineața la redacție. Dar parcă nimeni n-ar fi știut că tot ziarul fusese lăsat pe mâna acestui băiat de nouăsprezece ani, abia ieri angajat. Nu-l felicitară, dar nici nu-i făcură vreun reproș… Asta se întâmplase cu câteva zile înainte ca Parizianu să vină la București. Era în preajma Crăciunului. Zăpadă bogată căzuse peste oraș și se lăsase gerul. Ștefan își găsise o garsonieră foarte scumpă, dar pe care nu ezită să o închirieze, undeva în Cotroceni, pe strada Romniceanu. Îi plăcuse tocmai fiindcă era la marginea cartierului și prin geam se vedea un mic deal… Parizianu nu-i știa încă adresa lui fi-său dar i-o știa Nilă, care veni cu el și cu Paraschiv și cu Achim și după ce se minunară de luxoasa încăpere îl luară pe Ștefan cu ei și se duseră undeva într-o cârciumă. Acolo îi povesti Ștefan tatălui, dar și celor trei, ce știa el despre felul cum decursese întâlnirea dintre Moromete și feciorii lui…

Ziua, cotidianul la care intrase Ștefan, era un ziar tânăr, abia își serbase zece ani de existență.

Grigore Patriciu (era un pseudonim, îl chema Ilie Dobre) construise cu banii săi înalta clădire în care se afla acum, e drept, nu dintr-odată, ci, cum se spunea în lumea dușmanilor lui, de fiecare dată când săvârșea un gros șantaj. „Etajul și șantajul“, formulase cineva această manieră de a parveni în lumea presei, și publicul îl accepta pe marele ziarist, pe care îl citea totdeauna cu interes, cu șantajele lui cu tot, fiindcă era un îndrumător de opinie bun. Numai la început o pornise sub tutela unui om politic, care îl subvenționase pentru interesele lui… Se povestea că îndrumător spiritual îi

fusese un mare poet cu care era prieten și care avea un verb foarte coroziv, care, tot așa, fusese într-o zi chemat de un puternic al zilei să-i dea bani să scoată o foaie. I se dăduse o sută de mii de lei. N-apucase el să publice primul număr, și adversarul acelui om politic îi trimisese poetului un mesaj prin care îl invita la el să stea împreună de vorbă într-o chestiune importantă. Marele poet se dusese. „Domnule, cică i-ar fi spus acela, dumneata, poet atât de însemnat, să te înhami la carul politic al unor astfel de oameni?“ „Ce oameni?“ a răspuns poetul indignat. „Cum, dar nu-ți dai seama? Să faci un ziar cu astfel de indivizi deocheați te compromiți definitiv.“ „De ce deocheați?! se mirase poetul candid, sunt băieți buni, doctori la Paris, adăugase el, ehe!“ „Ascultă, n-ar fi mai bine să nu te bagi dumneata în politică, ci să faci așa o revistă literară, în care să discutați, voi ăștia, oamenii de cultură, chestiuni așa, literare și culturale? Politica e murdară!“ „Nu, de ce, răspunse poetul senin, ne interesează și politica. Ce, numai dumneavoastră sunteți bărbați de stat? Și noi suntem! Nu ne lasă indiferenți treburile cetății și ale țării…“ „Ascultă, exclamase atunci acel puternic al zilei și îl numise pe poet pe numele lui mic, câți bani ți-a dat omul dumitale să-i scoți foaia?“ „O sută de mii de lei!“ exclamase poetul admirativ… Ce, e o glumă? parcă spusese el încântat și mulțumit. „Și dacă îți dau eu patru sute de mii de lei și te subvenționez să scoți o revistă literară? Nu e mai bine?…“ „Adu banii încoa și dă-i în p… mă-sii de lichele“, a răspuns atunci poetul fără ezitare. Așa se născuse o revistă literară și murise un ziar politic. Patronul *Zilei* care pe atunci era un om foarte tânăr procedase într-un chip asemănător, dar devenise repede independent și temut, în timp ce își cucerea cu hotărâre publicul său. Scopul nu scuză mijloacele, dacă avem altele la îndemână. Dar ce putea să facă un mare poet, pe care îl frigeau degetele să scrie? Ca și un ziarist care își simțea vocația, dar banii erau la alții? îndată ce clădirea se înălță la opt etaje, marele ziarist renunță la sursele de câștig care i-ar fi știrbit reputația și se dedică în întregime informării opiniei publice. Pătrunsese la sate și tirajul crescuse considerabil. Avea o cultură politică și sociologică temeinică și cu toate acestea stilul său rămăsese simplu și direct și de aceea dilemele și interogările lui erau atât de dramatice și în forma lor, accesibilă, nu numai în fondul lor, pe care îl exprimau și nenumărați alți ziariști (unii chiar în ziarul lui), dar cu un stil mai pretențios și mai sofisticat…

E tot ceea ce reținu Ștefan din ceea ce colegii lui de redacție nu întârziară să-i povestească despre patron. Ei povestiră mai multe, fie

admirativ, deși relatau lucruri care nu erau deloc de admirat, fie cu aere de trădători care știau că trădarea e mică și nu va ajunge la urechea patronului, chit că acest băiat ar fi putut s-o facă, era ultimul lui protejat. Ei și? Și ei fuseseră, și patronul îi iubea așa cum erau, poltroni sau bârfitori, fiindcă își făceau bine meseria, nu trăgeau chiulul și erau tot timpul pe teren de unde se întorceau cu știri și materiale interesante. Intuind poate acest adevăr dar și pentru că unica lui grijă era să învețe mai repede să facă ziarul, Ștefan le uita spusele în aceeași clipă. Nu-i credea?… Adevărul era întrucâtva mai nuanțat… Prin 1929 actualul patron al *Zilei* era redactor la un ziar procarlist (înaintea lui Carol) cu orientare naționalistă, de dreapta, înființat de un bogătaș și condus de Nae Ionescu, filosoful, cel cu ruperea istoriei și saltul în absolut. I.G. Duca, liberal, cel care avea să fie asasinat câțiva ani mai târziu de către legionari pe peronul gării Sinaia, îl chemă într-adevăr într-o zi pe Patriciu cum îl chemase și pe marele poet și îi dădu acum să înființeze un ziar cu o orientare anticarlistă. Așa a apărut *Ziua*. În 1930 Carol al II-lea se întoarce pe tron și întreabă: „Cine e contra mea?“ „Maiestate, i se răspunse, toată lumea e procarlistă, în afară de banditu-ăla de Grigore Patriciu.“ „Să vie la mine“, a zis regele. Marele ziarist se prezentă la palat unde nu se știe ce s-a petrecut dar redactorii *Zilei* au simțit. Patronul devenise favoritul regelui. În mare, ziarul, desigur, apăra interesele partidului liberal, dar ca să mascheze ducea câte-o campanie împotriva câte unuia din membrii lui marcanți, cum a fost cazul cu ministrul domeniilor, Constantinescu Porcu, care într-adevăr așa era el, cam porc… Lumea zicea, uite domnule, ăsta e independent, dacă n-ar fi, nu s-ar lega de un astfel de potentat. Acum patronul redevenise anticarlist, dar abia după abdicarea acestuia din septembrie. Cuvântul său părea acum și mai dramatic. Oricum, nicio șovăire nu-l clătinase când partidul ale cărui interese le apărase până de curând căzuse odată cu regimul care fusese înlocuit de Carol cu unul al său personal. Căzuse și acest regim. Marele ziarist se ridicase drept ca un stâlp și îl salutase pe general ca și când de mult ar fi așteptat venirea la putere a acestuia. Ce se întâmplase? Cum de rămăsese în picioare? Nimeni nu știa… După ce asculta în tăcere tot felul de supoziții, Ștefan deodată rânjea: „Pe ce te bazezi?“ exclamă el. Redactorii îl înțelegeau dar erau și derutați de veselia lui. Părea chiar cam țicnit. Intra de pildă prin birouri și îi spunea câte unuia cu mâna întinsă drept avertisment: „Ești prea vesel pentru situația în care te afli!“ Cuvinte fără noimă pe care le repeta în discuție drept replică. Îi scotea din sărite, dar tăceau, fiindcă Niki îl proteja. Dar și

acestuia îi răspunse de câteva ori la întrebarea „Ce mai faci, Ștefane?“ „Mă simt extraordinar de satisfăcut.“ „Chiar așa? zise Niki uitând de unde veneau aceste cuvinte. Ia vezi, ia-o mai încet.“ Câțiva căutară și găsiră explicația acestei euforii: băiatul ăsta de țăran își idolatriza patronul, venea de-acolo de la țară cu principii de devotament proaspete și se simțea sigur pe el, îi lua în balon… Nici ei nu erau mai breji, lucru care, la rândul său, îl uimea pe Ștefan, aveau un limbaj corupt parcă de țigănisme, se înjurau fără jenă de mamă când se înfuriau și Ștefan asistase din primele zile la o scenă bizară acolo, într-o redacție din București, și nu undeva printre flăcăii din Siliștea. Niki îi convocase să macheteze împreună numărul de Crăciun și de Revelion al ziarului. Cutare va scrie pagina cutare, cutărescu pe cealaltă și așa mai departe. Unul din ei tăcea, fuma dintr-un trabuc prost cu care împuțea pe toată lumea, și parcă dormita. Era un ins mai vârstnic și care avea o pleoapă căzută peste ochi, deși ochiul n-avea nimic. Din pricina asta ți se părea că picotește. Era blând, afabil, îl luase pe Ștefan, după Niki, sub protecția lui, ieșiseră seara la un bar (de pe Brezoianu, la *Arizona)*, unde Băjenaru (așa îl chema pe acest redactor) chemase și așezase pe fiecare picior câte-o damă și le cântase deodată înviorat de un demon al deșuchelii, zbârnâind din buze ca și când ar fi ținut între dinți un zdrâng…

Foaie verde și-o cucută
Ef, alaref, of, of…
Te cunoști că ești…
Ef, alaref, of, of…

Niki se ridicase în picioare și începuse să tragă cu creionul și să însemne spațiul rubricilor, cronică literară, cronică, nu știu ce, nu știu cum… pagină umoristică de revelion, Băjenaru… „Eu pagină umoristică de Revelion?“ sărise Băjenaru din amorțeala lui. Și cuprins de o indignare uriașă începuse deodată să-i înjure pe toți de mamele lor, de muieri, de copii… Și se ridicase și părăsise ședința, în râsetele generale. Știau că totuși își va face pagina, erau toți ca niște actori care își ascundeau parcă viața adevărată prin violențe de acest fel, care erau, desigur, greu de imaginat că se puteau petrece și acasă la ei, în familie, față de nevastă și copii.

Știau tot ce se putea ști pe atunci pe lume și Ștefan află și el de îndată de unde. Nu din telegramele de presă, ale căror titluri mari, pe ultima pagină, rezumau doar reflexul palid al vieții cotidiene a istoriei care se desfășură în

secret față de oameni, deși mișcările ei exterioare mari păreau spectaculoase. Hitler a avut în ziua cutare, cutare întrevedere cu generalii săi. În ce scop? Nimeni nu știa nimic. Anglia urmează să fie atacată prin Gibraltar, rezumase Ștefan o telegramă, dar nu se spunea nicăieri de ce tocmai pe-acolo și nu direct din Germania spre Londra. În același timp, se spunea și acest lucru (și Ștefan dădea titluri mari), câte mii de bombe s-au aruncat în ziua precedentă asupra capitalei britanice. Hitler a avut o întrevedere cu Mussolini. De ce? Avea asta vreo legătură cu dezastrul pe care tocmai îl suferiseră italienii în Grecia? Cine putea să știe? Și ce-o să se întâmple? Nu se spunea nimic. Presa înregistra aceste semne ca niște simboluri și din când în când patronul le interpreta rezumând informații care nu apăreau nicăieri. De unde se informa? „Îți spun eu, zise Niki, dar nu-i spuse, ci într-o seară, pe la orele zece, îl duse într-o încăpere mai ferită, pe care scria *Radio ascultare* și care era plină de inși de la redacția politică și de tehnicieni cu căști la urechi, care aveau alături maldăre de foi stenografiate; era știrile din restul lumii neînvinse, cenzurate de marile agenții controlate de învingătorii continentului, germanii, care la ora aceea cuceriseră Austria, Cehoslovacia, Polonia, nordul Europei, îngenuncheaseră Franța, se pregăteau să strivească Anglia, fuseseră primiți cu trupele de Ungaria și România și toată lumea se întreba: cui îi va veni rândul? Și va îndrăzni cineva să le reziste? Patronul cumpărase din străinătate și făcuse să fie instalată în clădirea ziarului său o puternică și modernă stație de radio ascultare care recepționa pe viu discursuri de ale lui Churchill, pe care nicio agenție europeană nu le transmitea în întregime, sau recepționa știri și comentarii la evenimente din viața Europei subjugate, transmise din Grecia sau Istanbul. Cele mai senzaționale le afla de îndată șeful acestei stații, un inginer poliglot, își lua din când în când casca de pe cap și spunea: Molotov e la Berlin. Se prefigurează un conflict între Rusia și Germania din pricina trupelor germane pe teritoriul Finlandei. Și a doua sau a treia zi dădea detalii: Hitler flutura pe la nasul lui Stalin împărțirea prăzii sigure care va deveni curând Imperiul Britanic. Trimisul lui Stalin însă dorea să rămână, pentru moment, la problemele Europei, cum ar fi România, Bulgaria, Turcia… De pildă garanțiile date de Germania României reprezintă un act ostil față de interesele Rusiei. „în ce sens?“ întrebau redactorii, așteptând încordați răspunsul în semiîntunericul misterios al camerei pline de aparate. Răspuns care nu venea. „E tot ceea ce am auzit, răspundea inginerul. Mâine poate mai aflăm ceva.“ „Cine dă știrea?“ „Nu e o știre, sunt ipoteze pe care

le face BBC-ul.“ A doua zi le spunea: „Rusia vrea să ajungă la Dardanele…“ Citeau apoi textele stenografiate, descifrate și bătute la mașină. Nu dădeau spre publicare nimic, știau că aceste știri nu puteau apărea. Singur patronul le putea comenta cu abilitate și numai astfel își făceau drum spre cititor.

IV

Ștefan, cu gândul la tatăl său, pe care îl lăsase să petreacă acolo cu cei trei în cârciumă, nu observă când intră în birou că la cealaltă masă stătea Niki și lucra. Ștefan era de serviciu de noapte și secretarul general îl ajuta să pagineze numărul de Crăciun care trebuia să apară în ajun. „De ce l-oi fi lăsat pe tata să doarmă la Nilă? se întreba al lu’ Parizianu. O să mă duc după el să-l iau cu mine… A, nu, nu, știu de ce… la ce m-am gândit în clipa aceea: până seara vor fi toți beți, cu tata în cap… Lasă să stea acolo… Sunt prieteni, pe lângă că sunt rude… au multe să-și spună“…

– Bună, Ștefane, zise Niki. Pe lângă faptul că intri de-afară și trebuie totdeauna să dai bună ziua, sunt și mai bătrân ca tine… Ce e cu tine, ți s-a întâmplat ceva? Ai intrat în birou și te-ai uitat la mine drept în ochi, mai adăugă el, semn că aștepta o explicație.

Nu era nicidecum supărat, ci doar curios.

– Mă scuzați, zise Ștefan… Odată nu l-am recunoscut pe tata pe drum, cu toate că am dat nas în nas cu el… A trebuit să aud multe cuvinte până să-mi dau seama că mergeam pe șosea, că m-am întâlnit cu tata și că mă întreba unde mă duc… „Bă, zice, Ștefane, ce e cu tine?“ Acuma tocmai mă gândeam la el. L-am lăsat într-o cârciumă cu verii lui și nu-mi mai aminteam de ce i-am spus unuia din ei, cel la care și eu am stat, să-l ia la el să doarmă peste noapte. Mă simțeam vinovat…

Ștefan se așeză la biroul său, unde îl aștepta un maldăr de telegrame.

– Ți-am dat ieri un reportaj, zise Niki, de ce nu i-ai dat drumul?

– Mi s-a părut că e nepotrivit pentru ziarul nostru, răspunse Ștefan ezitând.

Spusese „ziarul nostru“ firesc, ca și când ar fi lucrat la el de cel puțin câțiva ani. Și-l însușise.

– Cum nepotrivit? Ți l-am dat eu! tresări Niki.

Se lăsă o tăcere. Secretarul general, în ciuda faptului că se afla în fața unei opoziții, părea mai degrabă curios să afle motivele acestei opuneri

decât să-și impună autoritatea. Ștefan gândea: „De ce nu i-o fi dat drumul el și mi l-a dat mie? La el a venit materialul, scris pe plic…“ Era trimis de agenția *Transocean* și Ștefan aflase de la ceilalți că materialele acestei agenții trebuiesc aruncate la coș fără măcar să te mai ostenești să le citești conținutul: puține știri, și acelea tendențioase… restul, materiale germane de propagandă.

– Fii atent, îl preveni Niki, din când în când trebuie să dai drumul și la câte-un material de-ăsta. Patronul s-ar supăra dacă ar afla…

„Nu cred“, gândi Ștefan, deși știa și el că marele ziarist se dăduse direct și cu toată puterea talentului său de partea Generalului… Ori, generalul îi adusese la putere pe legionari, care, aceștia îl atacaseră cu violență pe patron în presa lor verde cerându-i capul… „E timpul să terminăm cu acest țigan din Ciorogârla, care a otrăvit atâția ani conștiințele și a făcut presa de râs cu șantajele lui“, se ceruse. Îl apărase Generalul și *Ziua* apăruse mai departe. Grigore Patriciu știuse să fie recunoscător și generalul avea acum în el un sprijinitor sigur al dictaturii sale. Dar generalul lăsase să intre pe teritoriul țării „instructori“ germani. Nu era deci de crezut că patronul îi simpatiza? „Nu e de crezut“ gândi Ștefan senin, deși citise nu demult articole de-ale lui în care era învinuită de orbire și condamnată politica vechilor partide, care nu intuiseră din vreme puterea Germaniei și nu se orientaseră spre ea. Ștefan înțelesese că reproșul era altul: o politică mai clarvăzătoare de apropiere dar nu de supunere față de Germania putea să ne ferească de *diktat*-ul de la Viena, de care aliații noștri occidentali nu ne feriseră. Și gândul că patronul ar fi germanofil nici măcar nu-l atinsese pe Ștefan.

– Ce cauți, fa, aici? îl auzi în clipa aceea pe Niki apostrofând cu o violență neașteptată pe cineva care tocmai intrase în birou.

Ridică fruntea din hârtii și văzu în mijlocul încăperii o fată. Privirea sa se întâlni cu a ei, care i-o susținu, clipe mai lungi decât ar fi putut-o face o necunoscută pe care o vezi prima oară. Era foarte frumoasă și purta o haină de blană de oaie și o căciulă foarte șic dată ușor pe ceafa. Ștefan rămase cu ochii pe ea într-un dialog mut. „Pe cine cauți?“ „Pe tine“, spunea parcă privirea ei. „Chiar pe mine?“ „Da, chiar pe tine.“ „De unde mă cunoști?“ „Am auzit de tine și am venit să te văd…“

– Ieși, fa, afară, tu-ți dumnezeul mă-tii, rupse Niki fulgerătoarea vrajă care se abătuse asupra lui Ștefan. Ieși afară, să nu mă ridic eu să te dau.

În mod ciudat, frumoasa fată nu protestă auzind cum i se vorbea și se supuse, se dădea înapoi mergând cu spatele și într-adevăr se topi repede din birou.

– E dama redacțiilor, zise Niki. Are și sifilis și sculament… Ți le dă pe amândouă deodată…

Ștefan rămase mut. Părea neîncrezător. Apoi deodată se închină:

– Doamne păzește, zise el.

– E stilul ei, zise Niki. Îți ia piuitul în câteva secunde. Nu-ți vine să crezi că o fată așa de frumoasă e o curvă. Să vezi ce-a pățit Cancea cu ea…

De fapt îl chema Cangea. Era un redactor care făcea rubrica palatului de justiție, un băiat nu cu mult mai mare decât Ștefan și foarte stricat. Fuma în permanență țigare de la țigare și pe chipul său nu se stingea această patimă pe măsură ce era satisfăcută, ci dimpotrivă, intoxicația îi făcea chipul aproape roșu și buzele i se învinețeau fripte de jarul care le atingea, fiindcă fuma țigările până la cotor… îi plăcea să bea și își risipea leafa la hipodrom umblând apoi cu cerșitul prin redacții fiindcă nu mai avea cu ce să mai mănânce. Scria însă bine, micile lui cronici erau totdeauna interesante. Ștefan se lăsase tapat din primele ore de acest băiat frizat, cu chipul aprins și în veșnică agitație după o sută de lei, care începuse să-i fie refuzată…

– Ai avut timp să-l cunoști pe ticălosul ăla de Teodorovici? zise Niki. Tipul ăla scund, chel și aproape damblagiu, care abia își târâie picioarele prin tipografie…

– Șeful corectorilor, exclamă Ștefan. Nici ăsta n-are bani… Ah, făcu el, acuma îmi dau seama, el mi-a trimis-o pe fata asta, fiindcă mi-a și spus, după ce i-am dat o sută împrumut (vorba vine, a băgat-o în buzunar cu un aer neglijent, parcă mi-ar fi spus: o s-o mai vezi tu îndărăt la paștele cailor). O să-ți trimit, zice, o fată foarte drăguță… Vasăzică așa, drept recunoștință că i-am dat bani, voia să mă îmbolnăvesc…

– Am încercat să-l dau afară, dar s-a opus patronul, zise Niki. El e codoșul ordinar al acelei dame. Acuma toată lumea știe, dar la început, primul care a pățit-o cu ea a fost Cancea. L-a îmbolnăvit. Era să se curețe. Să vezi de ce. S-a dus la un medic să se trateze și ăla i-a dat să ia sulfamide câte două din două în două ore și dracul să-l ia și pe doctorul ăsta, ce i-o fi spus sau ce-a înțeles Cancea, că nu trebuie să bea… Și tot înghițea pe-aici prin redacție pastilele, așa pe uscat, până l-a văzut cineva: „Mă tâmpitule, zice, tu iai alea fără să bei nimic?“ „Așa mi-a spus doctorul“, zice. „Du-te,

idiotule, imediat și bea un kilogram de apă, sau vrei să te ducem la Belu cu dricul primăriei?“

Ștefan se posomorâse… Lucrară în tăcere timp de vreo oră, apoi deodată începu să-l înjure de mamă pe șeful corectorilor și îi spuse lui Niki că acum când vor urca sus în tipografie o să se ducă peste el și o să-i tragă două perechi de palme, așa bătrân cum e!

– Lasă-l în pace, îl sfătui Niki. Așa cum se întâmplă în mod curios, lumea ține la păcătoși. N-ai face impresie bună dacă ți-ai pune mintea cu el.

– Au dreptate țăranii să se uite cu un ochi foarte neîncrezător spre orașe, pe care le consideră exact așa, pline de hoți, de prostituate și boli lumești, zise Ștefan.

Niki avea un fel de a fi vesel fără ca vreo trăsătură a chipului său s-o arate, ci doar semne imperceptibile, câte-o exclamație, hm, sau o privire insistentă și fulgerătoare pe care ți-o acorda, parcă îndemnându-te: mai zi, e hazliu ce-ai spus, amuzant…

Intră o curieră care aduse noi telegrame. Niki îi dădu material să-l ducă sus și Ștefan îi întinse și el un teanc de hârtii tăiate cu foarfeca și lipite cu pelicanolul nelipsit al oricărui secretar de redacție. Pe ușa pe care ieși fata intră Băjenaru. Își încheiase pagina sa umoristică și acum rătăcea fără treabă prin birouri pufăind din trabucul său prost. Niki îl întrebă dacă sunt noutăți la Radio ascultare.

– Nu, și nici nu cred că vor fi, acum de Crăciun, răspunse Băjenaru. N-o să înceapă Hitler invazia Angliei chiar acum, de Anul Nou!

Și se îndreptă spre ușă urându-le celor doi la mulți ani. Era clar: se ducea acasă să-și petreacă fericit sărbătorile, lăsând grija invaziei pe seama altora. La noi aici era pace! O obținusem cu un preț greu, totuși eram în picioare, nu ca Polonia sau Cehoslovacia (care încetaseră să mai existe). E drept că îi aveam pe legionari, dar o să vedem și cu ăștia ce-o fi… Așa gândeau toți, așa gândea și Băjenaru. Patronul era puternic, protejat de general, lefurile erau mari…

– Ți-ai încasat gratificația? îl mai întrebă Niki.

– Cum să nu, de dimineață, zise Băjenaru încântat. Nu știu cine răspândise zvonul că anul ăsta patronul o să dea gratificațiile noastre de sărbători pentru înzestrarea armatei. Zvonuri! mai spuse tot el și părăsi încăperea.

– Am primit și eu gratificație, zise Ștefan încântat. Vă mulțumesc, mi-a spus casierul că dumneavoastră ați intervenit pe lângă patron spunând că

lucrez bine și el a fost de acord.

Niki se uită la el drept, confirmând prin tăcere. Apoi zise:

– Ziaristul nu trebuie să fie chinuit de griji materiale. În afară de cazul când îți risipești toți banii într-o singură zi, cum face Cancea.

– În viața mea, nici eu, nici tata, n-am văzut atâția bani deodată, exclamă Ștefan.

– Ce-ar fi să faci cinste, zise Niki cu gravitatea lui senină, atât de odihnitoare. După ce terminăm sus, în așteptarea numărului special, mergem undeva într-un loc foarte plăcut, într-o bombă, îi spune *Tunelul norvegian*. E aici, pe bulevard…

Ștefan tresări de bucuros ce era că i se cerea să facă cinste (și urma cu adevărat să facă, să plătească adică el, ca un bărbat de seamă cu alt bărbat și avea și cu ce, fără să se cunoască!) și îi zâmbi protectorului său:

– E o mare plăcere pe care mi-o faceți, va fi sărbătoarea mea de Crăciun…

V

Câteva ore mai târziu cei doi ziariști ieșiră în frigul de afară al orașului și o luară spre bulevardul Elisabeta, unde se afla bomba numită *Tunelul norvegian*. Orașul arăta feeric în jocul de lumini al reclamelor și al cinematografelor, numeroase aici, și care țâșneau albastre sau roșii prin noaptea albicioasă făcând să se vadă ninsoarea sus, în înaltul cerului. Tramvaiele urcau spre Universitate și coborau la vale spre Cotroceni pline de oameni înăuntru și de zăpadă pe spinările lor de omizi uriașe, cu capul încărcat de sârme din care țâșneau din când în când câte-o ploaie de scântei orbitoare. Oameni se aflau și pe jos, intrând sau ieșind de prin localuri, înotând parcă în fulgii bogați care li se puneau pe căciuli și paltoane. Bărbați. Iar femeile care apăreau la această oră târzie erau duse de braț spre destinații necunoscute, cu chipurile ascunse în gulerul blănilor, cu privirile sticlind în noaptea de decembrie, asemeni, parcă, animalelor a căror piele o purtau pe ele, pe corp și la gât.

– Că i se spune tunel, înțeleg, zise Ștefan în timp ce se dezbrăca la garderobă, dacă mă lăsați singur nici nu știu dacă mai pot ieși de-aici, dar de ce norvegian, nu înțeleg.

Într-adevăr coborâseră ca printr-o hrubă în acest local pe niște scări nesfârșite și abia luminate pe care dacă se întâlneau două persoane se

striveau până să poată trece. Jos însă deodată apărea, la acea adâncime unde n-ai mai fi crezut că e ceva, un bar circular, spațios și plin de candelabre orbitoare de lumini. În mijlocul lui orchestra de jaz îți spărgea urechile, iar pe pista de dans se dansa, în timp ce la mesele care o înconjurau se beau băuturi tari, cocteiluri care se preparau îndelung undeva în spate. Deasupra și jur-împrejurul sălii se vedeau un fel de loji, separeurile, cu perdele de catifea roșie desfăcute, lăsând să se zărească domni eleganți, la mese cu femei în rochii de seară decoltate, sau cu spinările goale. Chelneri în fracuri turnau cu grijă în paharele acestor domni… Fumul de țigări făcea aerul cețos, în ciuda luminăției puternice. Niki fu recunoscut de îndată de un astfel de ins în frac și condus într-una din loji. Așezându-se, ziaristul îi puse mâna pe braț și îi spuse:

– Uite, îți recomand pe domnul Paul Ștefan, și adăugă ca și când ar fi pronunțat o formulă magică: lucrează la noi!

Chelnerul se înclină cu un aer semnificativ cu fața puțin într-o parte: când acest nou domn de la *Ziua* va veni aici singur, parcă spunea el, va fi bine servit… Niki se uita în sus la omul în frac fără să-i spună nimic, dar cu o privire interogativă, fără să cerceteze lista de pe masă, adică ce le dădea să mănânce și să bea, ce aveau astăzi deosebit?

– Domnul sărbătorește intrarea sa la *Ziua*, spuse el.

– Am înțeles, zise chelnerul. Avem icre negre. Șampanie.

– Perfect, confirmă Niki. Pe urmă ce mai ai?

– Pește proaspăt. Șalău. Pot să vă fac șalău meunière sau Colbert. Pe urmă puțin curcan.

– E în regulă, zise Niki, apoi adăugă, cu expresia sa gravă accentuată de o intimitate veche cu acest chelner: domnișoara Luminița?…

– Da! Să-i spun să vie?

– Spune-i! Și pune și pentru ea un tacâm.

Aceasta era una din cântărețele barului. Chelnerul se înclină și ieși. Ștefan se uita în jos, acaparat de atmosfera de petrecere a bombei. Părea să nu fi auzit bine dialogul dintre Niki și omul în frac. *Arizona*, unde fusese el cu Băjenaru, era o cârciumă cuminte, cu fete mari, față de acest loc de petrecere fascinant, ascuns la cincisprezece-douăzeci de metri în inima Bucureștiului. În aparență totul părea decent și civilizat, bomba însă își justifica numele: viața din ea trăia sub o mare presiune, simțeai acest lucru din sclipirile ochilor tuturor de pe la mese, bărbați și femei, din expresiile parcă de triumf de pe chipurile lor care parcă spuneau, petrecem, moartea

nu există, sau dacă există, scadența ei e îndepărtată, acum suntem învingători noi și nu ne pasă de ea… Jazul dezlănțuit, cu instrumentele lui bizare, întețea această tensiune de viață cu țipete înalte, reluate până la paroxism, vrând parcă să alunge din toți cei care erau acolo orice umbră de gând negru, orice strop de neliniște, orice temere cu privire la viitor. Acum trăia prezentul. Clipa lui trebuia întâmpinată cu hohote de veselie, iar hohotele de veselie sporite prin zbieretele alămurilor. Și aceste hohote se auzeau din când în când, însă repede reprimate. Nu venise încă ora când puteau gâlgâi fără frână. Nu se băuse destul. Trupurile nu se apropiaseră încă atât de tare cu ajutorul dansului, care era abia la început, pentru ca atât glasurile, cât și mișcările, și râsetele să devină ușoare, pentru ca plutirea gândului într-o lume fără bariere morale să dea iluzia visului… Lumea ideală e lumea visului… Trebuie s-o căutăm… Nu putem trăi fără ea…

– Formidabil, spuse Ștefan revenindu-și parcă dintr-o buimăceală și își trase scaunul mai aproape și îi arătă lui Niki o față parcă lovită brusc de o mare tristețe.

– La ce te gândești? îl întrebă Niki cu liniștea sa protectoare în glas.

– S-ar zice că ne entuziasmăm, că sărbătorim faptul că la această oră mii de bombe cad asupra altora și îi îngroapă de vii în adăposturile lor. De fapt, spuneți-mi, strigă Ștefan ca să se facă auzit printre țipetele orchestrei, care e vina Angliei?

– Foarte mare, răspunse Niki.

Și îi făcu semn să amâne discuția puțin mai încolo. Orchestra îi împiedica. Și apoi, iată icrele negre și șampania… Și iat-o și pe cântăreață… Niki făcu prezentările și Ștefan se ridică de pe scaun.

– Ce faci tu? o întrebă ziaristul cu o afecțiune de om care ai fi zis că demult nu mai era el un tânăr și acum doar le proteja pe femei, dar nu le mai iubea ca un bărbat. Ai? Ce faci? Mi-a fost dor de tine, mai adăugă el în timp ce o trăgea ușor spre el și o săruta părintește pe frunte.

Și o ținu strâns pe după umeri, ca și când ar fi asigurat-o astfel că necazurile ei, dacă le-a avut, le va lua el asupra lui pe toate și acum o invita să fie doar fericită. Chipul femeii, altfel nu prea expresiv, înflori și într-adevăr își pierdu aerul ei puțin cam înghețat de cântăreață care trebuia să placă la mulți și căpătă unul plin de însuflețire, menit să placă numai unuia.

Începură să mănânce. Omul în frac răsucea ceremonios sticla de șampanie în frapieră. O ridică apoi și învelind-o cu șervetul o destupă și turnă în cupe. Lichidul fierbea ridicându-se spre buza cristalului.

– Ștefane, zise Niki, în statul român au fost patru puteri: legiuitorul, adică parlamentul, executivul, adică guvernul, justiția și a patra, ghici!

– Presa, zise Ștefan.

– Ei, nu mai e, zise Niki coborând glasul fiindcă tocmai atunci orchestra se oprise și membrii ei puneau instrumentele pe scaune, trebuie să-ţi temperez puțin entuziasmul tău de novice. Nu mai suntem ce-am fost! În septembrie, după ce a luat puterea, generalul ne-a chemat la el și ne-a spus: s-a terminat cu dezmățul presei (așa a numit el libertatea noastră!). Trebuie să serviți interesele poporului român și nu ale jidanilor! Trebuie să simțiți cotul! Cotul cu cine? Nu ne-a spus, dar era clar, cu el, cu armata! Presa își pierde dreptul de a mai fi în mod direct în serviciul opiniei publice! Dar să nu ne pierdem speranța! Într-o zi s-ar putea să ne recăpătăm libertatea pierdută! Într-un viitor îndepărtat pe care nu-l întrevăd cu claritate. Când? După terminarea războiului? Se vor întoarce frumoasele zile din Aranjuez ale presei libere? Tu ești tânăr, s-ar putea să le apuci, eu s-ar putea să mor în acest război al cărui sfârșit e nebulos… Să bem pentru această speranță, în sănătatea ta!

Și puse mâna pe cupă. Ștefan o luă pe a sa și ciocniră amândoi între ei și apoi cu cântăreața. Băură. În câteva clipe expresia tânărului ziarist, sub efectul băuturii pe care o sorbi toată, în loc să se tempereze, cum vrusese cel mai în vârstă, se lumină parcă pe dinăuntru, ca și când acea speranță pentru care băuseră era pentru el aproape, întrezărind-o sub o secretă revelație. Pentru el nu era nimic nebulos. Privirile îi scânteiau.

– Această mărturisire pe care mi-ați făcut-o aș fi vrut să v-o fac eu, zise Ștefan. Nu dumneavoastră, ci eu s-ar putea să pier în acest război care până acuma văd că ne-a cruțat și speranța de care vorbeați s-ar putea ca eu să n-o mai apuc împlinită… Dar nu-mi pasă, am puțini ani, dar am și gustat clipe de fericire pe această lume. Pot să și mor! Beau în sănătatea dumneavoastră, care m-ați primit cu sentimente frățești…

Chelnerul tocmai le umpluse din nou cupele. Ciocniră și băură din nou. Apoi continuară să mănânce.

– Anglia, spuse Niki în timp ce li se schimbau farfuriile și tacâmurile, e principala vinovată de prăbușirea alianțelor după pacea de la Versailles. În timp ce Germania se înarma și nu-și ascundea câtuși de puțin intențiile de a sfărâmă aceste alianțe și a se răzbuna pentru războiul pierdut în 1918, Anglia și Franța asistau fără să facă nimic la răspândirea ideilor național-socialiste în Europa. Ideile astea combinate cu altele, de exemplu cu

mișcarea pacifistă foarte puternică după război, aveau să sape autoritatea armatei și a guvernelor atât de mult, încât Franța, de pildă, când a fost pusă în situația să lupte, s-a prăbușit în șase săptămâni. Dar, adăugă Niki, fapte care nu ni se vor dezvălui decât târziu dacă o să apucăm să le mai citim, s-ar putea să arunce în țăndări toate ideile noastre de azi, care ne apar atât de clare și logice.

– Münchenul e un fapt, zise Ștefan.

– E adevărat. Și mai sunt și altele, dar, hm…

– Spuneți-mi, l-ați văzut pe Hitler de-aproape?

– Bineînțeles, chiar în iulie, în seara zilei de 19, când ne-am dus, patronul și cu mine, să-i ascultăm marele lui discurs din Reichstag… Dar apropo de München. Știi cum a fost întâmpinat Chamberlain la întoarcere, la Londra?

– Nu! zise Ștefan curios.

– Noroc, zise Niki, că astăzi se vede, cu ajutorul radioului și al presei, că nu numai un om poate greși, ci și un popor întreg. Întâi un lucru uluitor s-a petrecut în Camera Comunelor. Chamberlain, acest om era pur și simplu entuziasmat de ceea ce făcuse și mulțimea îl aștepta cântând și strigând: „Bravo, bătrâne Neville…“ „Dragii mei prieteni, le-a răspuns el, pentru a doua oară în istoria noastră pacea fără pierderea onoarei a fost adusă din Germania pe Downing Street. Cred că, de astă dată, o să avem pace pentru cât vom trăi.“ Ziarul *Times* declară că „niciodată un cuceritor, în urma unei victorii repurtată pe câmpul de luptă, nu s-a întors încoronat de cei mai nobili lauri“. Colosal! După ce au sedus o țară atât de mică cu alianțele ei, Cehoslovacia adică, trădând-o, s-a considerat că trădătorul s-a încununat cu lauri. Intrând în Camera Comunelor, Chamberlain e întâmpinat cu același entuziasm și în momentul în care Churchill, luând cuvântul, spune adevărul, că în realitate Anglia suferise o înfrângere absolută și totală, el trebuie să se oprească, înainte de continua, până când furtuna de proteste care se ridică în urma declarației sale să se potolească.

– Și?! zise Ștefan. Cum și-au revenit?

– Și-au revenit! zise Niki cu umor. S-au înfuriat că Hitler a călcat pactul, a ocupat și restul Cehoslovaciei. Ei, na! Pe Hitler probabil l-o fi pufnit râsul când i s-o fi dat să citească protestul.

– Ziceai că l-ați văzut pe Hitler de-aproape…

– Da, eram, cum ți-am spus, cu patronul și sute de ziariști din lume să ascultăm acest discurs anunțat din timp. După căderea Franței eram curios,

ca toată lumea, să știu ce e în capul diabolic al acestui om care își fascinase atât de tare compatrioții încât îl urmau cu atâta frenezie războinică oriunde îi ducea. Și voiam să-l văd la față… Și ascultasem alte discursuri la radio indirect… formidabil cum striga, eu știu limba germană, și trebuie să-ți spun că textul citit ulterior nu redă efectele oratorice extraordinare pe care le resimți ascultându-l… E o forță dezlănțuită… Aveam locuri bune în Reichstag, noi, ziariștii, și literalmente m-am uitat minute în șir holbat la el și mi-a trebuit multă vreme până să scap de ochii lui bizari, albaștri dar și violeți, de o limpezime și o putere de îmblânzitor de șerpi… De astă dată a strigat mai puțin… Era sigur de sine, după atâtea cuceriri, vorbea adresându-se cu abilitate genială la mai mulți, spunând în esență că el nu vede niciun motiv de a prelungi acest război. Englezilor: vă ofer pacea! Germanilor: vedeți, dacă vom fi siliți să luptăm mai departe nu e vina noastră, am făcut tot ce-am putut. Țărilor eventual neliniștite de soarta lor: nu doresc noi cuceriri. Numai pe Churchill nu l-a cruțat (ăsta nu mai era naivul Chamberlain!) și a încercat să sugereze englezilor că între ei și germani, adică între pacea care s-ar putea stabili nu există decât un obstacol: acest om și un pumn de politicieni. Că el nu știe dacă acești politicieni și-au făcut o idee justă de ceea ce ar însemna continuarea luptei. Ei declară, e adevărat, că chiar dacă Marea Britanie va trebui să piară, vor continua războiul din Canada. Trebuie presupus că singuri acești gentlemeni se vor duce acolo, poporul, teamă mi-e că va trebui să rămână în Anglia și el va vedea războiul cu alți ochi decât acești așa-ziși șefi din Canada. Credeți-mă, domnilor, eu simt un adânc dezgust pentru acest tip de politicieni fără scrupule care pricinuiesc unor națiuni întregi ruina. Mi-e aproape dureros să mă gândesc că aș fi fost ales de soartă să dau o lovitură finală structurii pe care acești oameni au și zdruncinat-o… Domnul Churchill o fi fără nicio îndoială deja în Canada, unde banii și copiii celor care au interes să facă războiul au și fost expediați. Pentru milioane de alte ființe, totuși, un lung calvar o să înceapă. Domnul Churchill ar trebui, poate, să mă creadă, când eu prezic că un mare Imperiu va fi distrus, un imperiu pe care eu n-am avut niciodată intenția să-l distrug, nici măcar să-l slăbesc… la această oră, cred că e de datoria mea, înaintea conștiinței mele, să fac apel o dată mai mult la rațiune și la bun simț în Marea Britanie și aiurea. Mă consider în postura de a lansa acest apel fiindcă nu sunt învinsul care cerșește favoruri, ci învingătorul care vorbește în numele rațiunii… Impresionant, nu? S-a luat o pauză și eu m-am dus la telefon să dictez

ziarului prima informație despre acest senzațional discurs. Pe urmă am început să trag cu urechea: nemții erau veseli. Propunerile Führerului erau atât de generoase încât era imposibil ca englezii să nu le accepte. Ori tocmai atunci BBC-ul anunța că nici vorbă, Anglia respinge hotărât aceste propuneri. Bineînțeles nu era un răspuns oficial, dar oricum, era atât de brutal, încât militarii pe care îi vedeam prin imensa sală arătau pur și simplu increduli, înainte de a deveni consternați. Cum? Ce e cu englezii ăștia? se întrebau. Ai auzit?! sunt țicniți… Patronul era și el stupefiat, îi tremura mustața… „Ca să vezi, zicea, cum se prăbușește o civilizație. Asistăm la preludiul unui dezastru. În fond, zice, toate imperiile au o viață mai mult sau mai puțin îndelungată, nu văd de ce cel britanic ar trăi la infinit"… Am mai stat la Berlin câteva zile. Pe 22 iulie, lordul Halifax răspunse oficial lui Hitler la radio că Anglia nu acceptă propunerile de pace ale Germaniei. Din increduli și stupefiați, nemții arătau acum pe străzi chipuri mânioase și îndârjite. Pe ei discursul lui Hitler îi câștigase. Pe englezi, nu. *Meine Herren*, va fi deci război… Ca și când până atunci nu fusese… Și într-adevăr e cazul ca atâta cerbicie să te pună pe gânduri… Și-așa și este, preparativele sunt lungi și minuțioase, suntem în decembrie… Eu am crezut că în august, cel mult în septembrie, invazia va avea loc…

– Eu cred că la primăvară, zise Ștefan, tot așa, prin mai. Până atunci îi distruge cu bombardamentele.

În timpul cât vorbise Niki, intrase în separeu încă o femeie, care îi șușotise ceva la ureche cântăreței. Cântăreața se ridicase și ieșise. Cealaltă îi luase locul, dar atenția ei era îndreptată asupra lui Ștefan, nu a lui Niki.

– Ce mai faci tu, Aida? Ai mâncat și tu ceva? o întrebă Niki. Și fără să-i aștepte răspunsul o îndemnă: servește-te. Să-ți torn și un pahar de șampanie.

Era foarte tânără, o brunetă, cu o expresie surâzătoare… Se uita la Ștefan cu această expresie pe chip. Tânărul însă se uita la ea fără s-o vadă, rămânând binevoitor. Un ins apăru pe podium și anunță programul cântăreței, care își făcu apariția… Ștefan se aplecă iar peste marginea plușată a separeului și începu să asculte…

De la mine la Ploiești
Nu-i departe când iubești,

începu Luminița cu o voce puternică, joasă și voalată, foarte plăcută care parcă îți sugera: dacă vrei, mă asculți, dacă nu, eu n-o să te tulbur cu o

voce țipătoare, numai ca să mă fac admirată; știu eu că nu cânt rău… Între timp ceața de fum de țigări se îngroșase. Rumoarea crescuse. Veselia se întețea. Toate mesele fuseseră ocupate.

– Nu te-ai purtat frumos, zise Niki după vreo jumătate de oră când Ștefan, răsucindu-și la loc umerii, văzu că fata nu mai era cu ei. Ea pentru tine venise, continuă Niki, ca să petreci seara cu ea și pe urmă s-o iei cu tine acasă. Sunt fete bune și curate, asta și cu Luminița sunt cele mai drăguțe din câte cunosc eu…

– Da, zise Ștefan, îmi pare rău, dar eu mă simt bine, n-am nevoie de vreo femeie când sunt fericit…

– Acuma ești? îl întrebă Niki intrigat.

– Da… Mă simt așa de bine! Și sunt și conștient de fericirea mea și îmi trece prin cap că asta e și din pricina tinereții mele. Parcă sunt beat, dar nu de șampania pe care am băut-o… Cât despre Anglia, să știți că a apărut o enigmă la orizont. Eu am dat titlul telegramei: *Anglia va fi bătută în Gibraltar.* De ce în Gibraltar? Ați citit-o?

– Da, nu văd nicio enigmă, zise Niki. E adevărat că Gibraltarul e poarta prin care intră și iese flota engleză din Mediterana, ei și? O bătălie pentru Gibraltar ar face necesară intrarea Spaniei în război. Nu știm nimic de Spania…

Și cei doi ziariști continuară astfel pasionați discuția lor, emițând tot felul de ipoteze asupra viitorului. Cântăreața se întoarse după un ceas și Niki îi spuse:

– Acum noi trebuie să plecăm, mai avem treabă, dar ne întoarcem. Și adăugă: Ștefan o roagă pe Aida să-l scuze, el e un timid în fond, nu că nu i-ar fi plăcut de ea. I-a plăcut foarte mult, așa să-i spui, și data viitoare să vină iar la masa noastră…

– Bine, am să-i spun, zise cântăreața zâmbind.

Ștefan plăti. Se ridicară apoi și plecară să dea drumul ultimelor pagini ale numărului de Crăciun… După aceea însă, pe la orele unu, Niki reveni singur la *Tunelul norvegian:* se dovedi totuși că șampania băută îl cam amețise pe băiat, Niki băgase de seamă și îl trimisese acasă să se culce…

VI

„Și dacă totuși îi scriu acum Ioanei să vină la București? se întrebă al lu' Parizianu acasă, înainte de a adormi. Oare au valoare cuvintele pe care le

spunem când suntem fericiți? De ce i-am spus eu că dacă îmi va fi bine am s-o chem? Am crezut că am s-o fac? Da, de-acolo am crezut… Pentru că în realitate… cu totul altceva, nu dacă îmi va fi bine, ci dacă îmi va fi aproape rău, în sinea mea gândind: cum e mai rău? Ceva din care nu mai poți ieși… Când exiști doar ca să nu pieri, adică așa cum li se întâmplă aproape tuturor oamenilor. Atunci o fată ca ea, care îți inspiră cu ființa ei atâta bucurie, mai poate să te împiedice să nu disperi și să-ți termini viața în beție, sau să te sinucizi. Ioana, Ioana! Frumos ar fi din partea mea să-ți scriu că nu mi-e bine și nici speranțe nu sunt și să nu mă mai aștepți. Și totuși nu, am forțat destinul și mi-a reușit, dar mai departe? Dacă legionarii îl ucid pe patron? Generalul întârzie să dea vreun semn că n-ar lua în spinarea lui crimele lor… Ar fi timpul să vorbească, să treacă la fapte. Nu trece. În aceste condiții, patronul *Zilei*, găsit mort în locuința lui, asasinat nu se știe de cine… o crimă în plus de care opinia publică nu s-ar mira… Nu s-ar mira… Ca și când să zicem, dacă s-ar indigna, asta ar putea, în aceste timpuri, să însemne mare lucru. Încât s-o lăsăm pe Ioana în pace, ea e singura ființă din lume care se gândește la soarta mea și care nu va suferi dacă nu-i voi da de știre până ce flăcăul ei se va întoarce din armată… Atunci îl va lua pe el și legătura dintre noi se va rupe definitiv… Dar mai e până atunci… Poate că generalul… Și atunci…“

Ștefan adormi cu lumina aprinsă. Dimineața, când se trezi, o stinse nedumerit și readormi până spre prânz, când se sculă și se duse la redacție. Nu mai aveau nimic de făcut până a doua zi de Crăciun, dar erau toți acolo și răsfoiau numărul special cu nașterea lui Cristos. Șaisprezece pagini. Ninsoarea se oprise și un soare strălucitor bătea în fereastra biroului secretariatului de redacție. Niki nu venise.

– Haideți, zise Băjenaru îndreptându-se spre ușă. Hai după vin! Haideți să batem coca de cozonac și să pregătim caltaboșii…

Cancea, cu un aer grăbit, îl urmă. Plecară unul câte unul. Ștefan rămase singur, se pregătea și el să plece… Curios, se apucase să citească telegramele sosite între timp, stătea în picioare în spatele biroului și soarele îi ardea ceafa… Da, nicio noutate senzațională… Deși dormise aproape zece ore, starea pe care i-o mărturisise lui Niki aseară, când acesta îi reproșase că nu fusese atent cu fata aceea, nu-l părăsea. Ștefan se gândea puțin excitat că acum se va duce să-și vadă tatăl și pe cei trei, pe care cu o mare plăcere o să-i ia la vale, să-i sperie când o să deschidă portofelul și o să-i dea lui taică-său, în fața lor, înainte de a pleca acasă, câteva mii de lei

din maldărul pe care n-o să aibă cum să nu li-l arate la toți… Pe urmă o să le propună să meargă iar undeva să mănânce și să bea. Figura o merita în special Paraschiv, căruia tot nu-i venea să creadă că Ștefan nu mai trebuie să vină la el la ateliere ca ucenic… Ștefan nu uita cum îl primise Paraschiv la el acasă, într-una din rătăcirile lui nesfârșite prin marele oraș… Era cam a treia zi pe seară de când terminase și ultimul franc pe care îl mai avea în buzunar din ce îi dăduse Parizianu la plecare și îi era foame… Câteva zile uitase că nu mânca nimic, dar în cele din urmă simțise că nu-l mai țin picioarele. Nilă, cu o expresie care parcă primea dinainte semnele nenorocirii pe care o va simți când va fi chemat în concentrare și va pierde postul său atât de bun de portar și o să-i rămână nevasta pe drumuri, nu-l întreba nimic, parcă visa la ceva, cu privirea pierdută… Și atunci Ștefan, fără să se gândească, se dusese la Paraschiv, așa cum nimerește un câine flămând locul unde poate înghiți ceva. Și într-adevăr, îl găsise pe Paraschiv la masă. Locuia undeva la marginea Bucureștiului, în Colentina, Ștefan făcuse drumul pe jos. „Ce e, mă, cu tine?“ l-a luat Paraschiv în primire. „Ce să fie, nimic…“ „Cum nimic? Tu nu vezi că ești mort de foame?“ „Chiar mort nu sunt…“ „Nu ești, dar nici mult nu mai ai! continuase Paraschiv cu dispreț, și se adresase muierii, o țigancă voinică și urâtă (te întrebai cum din atâtea fete care umpleau cartierele și chiar S.T.B.-ul unde lucra el, Paraschiv nu găsise și el o nevastă mai ca lumea): Dă-i, fa, o strachină de mâncare“ (tot strachină zicea, după aproape patru ani de când era bucureștean). Țiganca, numai lapte și miere, spusese: „De ce mă, Paraschive, vorbești așa urât cu el? Ți-e rudă, mă, Paraschive, neam din neamul vostru, vorbește-i, mă, frumos, Paraschive, că e și el ostenit și flămând, săracu… Tu până ți-ai făcut un rost, câte n-ai răbdat?“ Paraschiv grohăise cu buzele lui împletite și protestase: „Unde vezi tu că vorbesc urât, dar de ce a venit la București și n-a stat acasă? Și nici la mine la Ateliere să-l fac lucrător nu vine“. „Treaba lui, vine el, Paraschive, și cum e băiat cu carte ce-o să zici când o să-l facă mai mare ca tine?“ „Da’ ce, tu crezi că așa merge? se înfuriase Paraschiv. Câți cu carte n-am văzut eu, șomeri bacaloriați. El nici măcar nu e bacaloriat. Ești bacaloriat, mă?“ „Nu sunt“, răspunsese Ștefan în timp ce mânca din farfuria pe care țiganca îi pusese din cratiță câteva linguri de cartofi cu o părere de carne, care nu se știa dacă nu era un zgârci… „Ei, păi vezi! exclamase Paraschiv, uitându-se furios la muierea lui. Nu e bacaloriat! Ei, vezi?“ „Ai, mă, Paraschive, se rugase țiganca mieroasă și ipocrită, totuși mai bună decât el, lasă-l, mă, Paraschive, să mănânce liniștit, nu-l face să

înghiță cu noduri.“ Paraschiv, cu toate că n-avea deloc chef să tacă, tăcuse. Ștefan terminase într-o clipire, lihnit cum era, nici măcar n-avusese timp să vadă ce mănâncă, atât de foame îi era. Ca maistru sudor autogen, Paraschiv avea leafa bună la S.T.B., totuși mâncase și el același fel de mâncare iluzoriu, pe care muierea lui i-l dăduse lui Ștefan, din pricină că strângea bani să-și facă o casă a lui în Colentina… Locul îl și cumpărase… Totuși era și el nemulțumit de cum se simțea, după o zi de muncă… Nu-i păsa de Ștefan, dar se vedea că se simțea abătut… Desfăcuse tabacherea și începuse, mohorât, să-și răsucească o țigare. O aprinsese, dar țigarea nu e nici ea bună când ai mâncat puțin și prost. Și deodată Paraschiv își adusese aminte de ceva. Da, era o risipă, dar ce putea face. Nici așa nu se putea trăi. Se uitase la muiere și se hotărâse brusc, fie ce-o fi… „Ia fă, fă, o cafea“, bolborosise el. Asta era! Cu asta se mai aranjau lucrurile. Dar una singură, pentru el! Pentru ea și pentru văru-său de-al doilea, nu!

Ștefan, amintindu-și, își dădu capul pe spate și râse singur în hohote lungi în biroul secretariatului de redacție… „Și cu toate astea, gândi el, Paraschiv avea dreptate și nu eu. Acuma zarurile sunt aruncate, dar atunci cine putea să ghicească? Nici eu însumi nu speram ca în numai câteva săptămâni să ajung la acest mare ziar ceea ce alții nu ajung niciodată…“ Nu mai târziu decât acum câteva zile intrase în biroul lui un domn distins și important care s-a recomandat cu infinit respect: „Cutare, corespondent al *Zilei*, din Iași“. Ștefan lucra, i-a făcut semn, fără să se ridice, să ia loc, în timp ce nu-i acorda o privire. Abia într-un târziu, după un sfert de oră, terminând ceea ce avea de citit, s-a îndreptat în scaun și i-a strigat în stilul patronului: „Ei, care mai e atmosfera la Iași? și nu l-a lăsat să răspundă: Știrile dumneavoastră, i-a zis, sunt prea administrative. Și a bătut cu palma în birou, insistent: Nu e loc pentru corespondențele dumneavoastră, cu toată bunăvoința…“ Acela, parcă răpit de plăcere, i-a răspuns… Știa deja cum îl chema… Că dacă i-ar da știri politice senzaționale, n-ar apărea… „Asta judecăm noi, i-a răspuns Ștefan, dumneavoastră scrieți-le!“ El a surâs încercând nu fără succes să-l seducă, s-a apropiat cu pieptul de birou și a început să-i povestească… O defilare cu turburări… Niște purtători de zvastici, când au ajuns în dreptul tribunelor unde erau mulți ofițeri germani pe care acele zvastici mari ridicate în sus trebuiau să-i încânte, au fost împrăștiați și bătuți măr de legionari, arestați și băgați la beci… Ei vedeau în zvastici (nu știau, adică, hm! ce însemnau ele pentru nemți) semnul cuziștilor… O ironie subțire licărea în privirile impozantului domn, făcând

această remarcă… Avea haz acest corespondent… Ștefan a devenit și el mai amabil, i-a promis că o să-i facă pe cât posibil loc mai mult în numerele pentru provincie ale cotidianului și acela a plecat mulțumit… Putea să-și petreacă sărbătorile în tihnă…

Ștefan își duse mâna la ceafa încântat și acum la amintirea întâlnirii cu impozantul corespondent… Se întoarse și văzu soarele orbitor. Deschise fereastra și se rezemă de pervaz. Era iarnă, cerul însă și zăpada albă, feerică, aminteau de primăvară… Telefonul sună, Ștefan se desprinse alene de fereastră și cu gesturi absente, în timp ce în ochi îi strălucea o lumină statornică și parcă fanatică de bucurie fără nume, ridică receptorul:

– Alo, da! *Ziua!*

– Cu domnul Paul Ștefan, vă rog!

– Eu sunt!

– Bună dimineața, Ștefane! se auzi în clipa următoare în pâlnia neagră de ebonită o voce cristalină de femeie.

Glasul era îndepărtat și în același timp apropiat, chiar lângă obrazul lui.

– Bună dimineața, răspunse Ștefan fără mirare, dar cu un glas moale, parcă în vis.

– Ce mai faci? zise femeia.

– Ce să fac?… Îmi văd de treabă…

– Foarte bine, aproape că strigă cu un entuziasm bizar vocea, urmată însă de un chicotit pe o tonalitate mai mică. Cred și eu, te duci la *Tunelul norvegian*, acest loc de perdiție, și petreci și mănânci icre negre și bei șampanie și la alții nu te gândești. L-ai invitat numai pe frati-meu! Doar eu te-am primit la noi, să nu crezi că Niki a venit la bucătărie și și-a legat șorțul la spate, să gătească escalop cu ciuperci.

Glasul se opri. Urmă o tăcere. Ștefan zise.

– N-am îndrăznit…

– Asta nu înseamnă că de-aici înainte să îndrăznești, ripostă vocea. În cazul cu *Tunelul* însă poate că ar fi mers. Ascultă, Ștefane, reluă glasul, ce faci dumneata de Revelion?

– Nimic, răspunse Ștefan.

– Nu ești invitat nicăieri?

– Ar fi greu, zise Ștefan. Abia am trei luni de când sunt bucureștean.

– Bine, atunci te invit eu la noi de Revelion. Să nu te simți stingherit că nu mă cunoști decât pe mine și pe Niki. O să fie plăcut și o să te simți bine.

– Vă mulțumesc, domnișoară, e o surpriză frumoasă pe care mi-o faceți.

– Atunci te așteptăm, mai zise vocea și spuse la revedere și închise.

„Cum o cheamă pe fata asta? se întrebă Ștefan rămânând cu mâna pe aparat într-o nemișcare lungă. Și cum arată la față? E frumoasă, urâtă?… A, da… Aspect de elevă… Luchi o cheamă… Hm! Frații își povestesc întâmplările… I-a spus Niki că am petrecut aseară la *Tunelul norvegian*… Asta e bună… Ar fi vrut s-o invit… Aiurea… M-a luat în balon…“

Ștefan se smulse de lângă telefon și își îmbrăcă paltonul. Coborî și o luă pe jos spre Cheia Roseti (cum spuneau cei trei) să-l întâlnească pe taică-său, care voia să plece și să fie de Crăciun acasă.

VII

Pe drum își numără banii. Ar fi vrut el să-l dea gata pe Paraschiv, dar dacă cheful de aseară nu-l simțise, chiria pe care trebuia s-o plătească chiar în aceste zile avea să-i înghită cel puțin o treime din salariu. E drept că în asta intra totul și lumina și căldura și că timp de o lună de zile (o veșnicie!) nu mai avea nicio grijă cu frumoasa lui garsonieră, dar oricum, dacă îi mai dădea și lui taică-său trei mii de lei, îi rămânea prea puțin ca să mai aibă cu ce să-și cumpere cărți, cum dorise îndată ce-și simțise buzunarul plin de bani. O carte costa cât o masă! Chiar alături de ziar, în centrul pieței, descoperise o clădire în formă de chioșc, numită *Casa anticarilor.* Alta în București asemănătoare nu mai văzuse. Se aflau înăuntru, fiecare cu mica lui încăpere înțesată cu cărți, șase anticari, pe care îi puteai vizita circular și găsi la ei orice carte ai fi dorit. Așa cel puțin îi spusese unul din ei, un domn a cărui chelie și figură căpătaseră parcă culoarea hârtiei prăfuite, și care îi câștigase de îndată lui Ștefan simpatia, prin sugestia pe care i-o făcuse acesta că el nu era simplu negustor de cărți, ci un intelectual, fost profesor. „În trei zile vă fac rost de cartea pe care o căutați, îi șoptise el tânărului ziarist, ca și când l-ar fi inițiat astfel într-o taină în care nu erau inițiați obișnuiții și vulgarii cititori de rând. El știa, pasionații cuvântului scris căutau lucruri rare, nu istorii de adormit Mițura… Ștefan îi spusese cine e, unde lucrează și că dorește să-și facă o bibliotecă. „Eu vă fac biblioteca“, îi răspunsese anticarul. „Două mii îi ajung tatei, hotărî Ștefan în timp ce liftul îl ducea sus în mansarda în care Nilă avea odaia lui de portar cu gândul că, chiar a doua sau a treia zi de Crăciun, să se ducă la acest anticar și să-și umple odaia cu cărți. Tata nu se așteaptă nici la o mie, ba chiar nu se așteaptă la nimic, la atât de scurt timp de când am plecat de-acasă, așa că

mai bine renunț la proiectul de a-l da gata pe Paraschiv, arătându-le câți bani am, le mai plătesc o masă și o să văd eu cât îi dau tatei. Bunicii mai degrabă ar trebui să-i dau, să-i cumpăr ceva. Fiindcă fără *mamudelele* ei ar fi fost imposibil să ajung ceva mai mult decât Oprescu, secretar de primărie, sătesc, plus darul beției, care ar fi venit și el negreșit…“

Cei trei, cu Parizianu, îl așteptau, cu toate că nu se înțeleseseră asupra orei. În ajunul Crăciunului Paraschiv nu mai lucra, Achim îl lăsase pe asociatul său să facă vânzare singur în micul lor *consum alimentar* pe care îl închiriaseră în apropierea pieței Obor, și venise și el să-și ia la revedere de la Parizianu, iar lui Nilă îi venise și lui schimbul, era liber și el.

Paraschiv arăta, nu se știe de ce, abătut. Venise cu țiganca de nevastă-sa și cu încă o prietenă sau rudă a acesteia, tot țigancă dar mult mai tânără și mai frumoasă; abia aveau loc toți în mica încăpere. În schimb, spre surprinderea lui Ștefan, Nilă arăta vesel ca și cum cineva îi confirmase că lucrul pe care îl dorea el din tot sufletul (să nu primească adică acel ordin de chemare de care se temea) se împlinise; cineva, acolo la regimentul lui 5 Dorobanți din Giurgiu hotărâse: uite, pe Nilă, din Siliștea Gumești și care are acum un post bun la bloc Algiu, pe Cheia Roseti, mai lăsați-l, că i-a născut muierea copil mic și cine să aibă grijă de ea dacă nu el? Achim, la fel ca și Paraschiv, nu era în apele lui… Nu există secrete militare! În general totul se află și aflase și el că unitatea lui militară nu era nici ea la adăpost de concentrări, cu toate că era greu să înțelegi la ce-ar folosi: căile ferate, acolo își făcuse el armata, era un an de când o terminase și fusese lăsat la vatră cu specialitatea conductor de tren. Ei, atât de puțini câți erau, îi spusese un fost camarad pe care îl întâlnise întâmplător la piață, vor fi concentrați. Să facă anume ce? se mirase Achim. La infanterie, da, o iei de la capăt cu mânuirea armei, la artilerie, la fel, pui mâna pe tun și-i spui bine te-am găsit, dar la C.F.R. pe ce pui mâna? Pe…? Ceri ostașului să-ți arate biletul de voie sau de lăsare la vatră, te uiți bine la ștampilă și-l dai îndărăt… Ei?! De ce trebuie să fii concentrat pentru chestia asta?… „De ce, de nece, răspunsese acela, pe primăvară așa, ne cheamă și pe noi!“ Și, ce era mai rău, concentrările astea deveniseră mobilizări, trecea anul și nu mai dădea drumul la nimeni acasă decât în permisie. Cincisprezece zile și gata, înapoi, la companie, pe zonă.

– Ei, ce sunteți așa plouați? zise Ștefan fără să se mai dezbrace. Hai să mergem!

Dar nimeni nu zise nimic și nu se urni de pe pat. „Iată niște oameni care nu se grăbesc, își spuse Ștefan în sinea lui, rămânând în picioare lângă ușă. Chibzuiesc îndelung dacă e mai bine acolo unde le spun eu să meargă decât aici unde sunt și stau.“

– Hai, bă, urniți-vă, că n-am timp de pierdut, le spuse Ștefan cu brutalitate. Mergeți, bine! Nu mergeți, eu am plecat cu tata să-i cumpăr ceva bunicii. Hai, tată!

Parizianu avu o privire de supunere. Paraschiv beli ochii: băiatu ăsta se schimbase de te apuca amețeala. Acasă era cam… Aici să nu-l cunoști… Așa este, sunt oameni care în sat la ei sunt așa cam cânți, și îndată ce pleacă din el ajung departe, te uiți și cu toate că vezi bine că tot ăla e, seamănă adică la ochi și la nas, e alt om…

Parizianu se ridică imediat și își îmbrăcă dulama. Paraschiv își desfăcu buzele lui împletite:

– Bă, stați mult?…

– Atât cât vă hotărâți voi, zise Ștefan sarcastic.

– Păi nouă ne e foame, zise atunci Paraschiv răgușit parcă de furie, totuși cu un glas în care răzbătea o greu ascunsă umilință.

Dacă nu mai venea Ștefan? Ar fi trebuit atunci să bage toți mâna în buzunar și să se ducă să cumpere de mâncare. Totuși Ștefan îi întrebase dacă merg sau nu… Ce era cu ei? Le mergea azi mintea mai greu decât auzeau cuvintele?

– Dacă vă e foame, zise Ștefan, mergeți cu câinii la poame. Nu vă întrebai adineauri?

– Unde să mergem? zise Paraschiv.

– Cum unde? Tot la cârciumioara aia unde am fost ieri. Nu e bine acolo? Vinul nu e bun și ieftin și fleicile excelente? Vă găsim acolo…

Parizianu nu știa câți bani are fi-său în buzunar și de aceea se posomori când ajungând în marele magazin al Galeriilor Lafayette de pe Calea Victoriei Ștefan începu să cumpere tot felul de lucruri pentru bunică-sa și maică-sa. Șoșoni îmblăniți, pieptare de oaie, broboade mari și groase de lână, stămburi…

– Tu de ce zici că faci figura asta? îl întrebă Ștefan cu nepăsare, intuind adevărul.

Aceste lucruri care costau atâția bani erau, după părerea lui Parizianu, complet inutile. Atât mama, cât și bunica puteau foarte bine trăi și fără ele. Mult mai interesant ar fi fost dacă i-ar fi dat lui Parizianu alde fi-său, să le

bage în chimir, toate hârtiile acelea foșnitoare pe care le cheltuia cu atâta ușurință… Și nu se însenină decât atunci când Ștefan, dându-i să ducă acele lucruri vârâte într-un sac mare de hârtie, îi spuse, întinzându-i o mie de lei (în ultimă instanță, prudent, Ștefan îl arsese cu una):

– Și asta pentru tine. Faci ce vrei cu ea, îți cumperi ceva, o păstrezi, o bei…

– Bine, mă Ștefane, șopti Parizianu și în clipa aceea, în timp ce mulțimea care forfotea intrând și ieșind din magazin îl împingea ba într-o parte, ba în alta, vocea i se altera brusc. Bine, să trăiești și tu… să fii sănătos… Nu ne-am căznit degeaba… ne pare bine la toți că…

Tăcu câtva timp, apoi mută sacul de la dreapta la stânga:

– Numai să…

Își revenise și îi scăpase o îndoială, pe care Ștefan o și prinse:

– Numai să ce, ce?

De la emoție și după ce se văzuse cu sacul plin și o mie de lei în buzunar îi trecea prin cap să spună un anumit lucru care îi stătea înșurubat în creier cine știe de când, poate chiar din sat… Dar, prevăzător, se opri la timp:

– …Să nu pățești ceva…

– Ce să pățesc?

– Zic și eu… Orice-ai spune, tu ești băiat crud, cu toate că… Vezi și tu cum cheltui banii, minți el deodată înviorat că îi venise această idee. Să-ți vezi, adică, de treabă și să nu dai în darul beției…

Ștefan îl bătu protector pe umăr și îl împinse să traverseze. Se întoarseră la Blocul Algiu să lase sacul în camera lui Nilă. Dar Nilă încuiase și luase cheia cu el. Coborâră și îl rugară pe portar să aibă grijă de sac până se întorc.

Cârciuma în care intrară arăta la fel ca și ieri, ai fi zis că se aflau în ea aceiași oameni: muncitori, camionagii, țărani care făceau negoț la București, sau cu treburi, ca Parizianu. Cei trei, cu cele două țigănci, cu toate că între timp mâncaseră zdravăn și erau la a patra sticlă de vin, arătau ca și mai înainte, foarte posaci, în afară de Nilă, a cărui încântare de sine chiar sporise puțin. Deși nu era nevoie, Nilă îi îndemnă pe ceilalți:

– Beți, bă! Hai, bă, să bem!… Hai noroc!…

Euforia sa parcă avea acum un înțeles mai obișnuit: paștele mă-sii, parcă spunea, să bem și să ne distrăm, ce-o mai fi pe urmă, mai vedem noi… Ștefan ceru chelnerului două fripturi de porc pentru taică-său și pentru el, și două țuici mari înainte. Țigăncile se mai dezmorțiseră:

– Hai, mă, Paraschive, noroc, spuse muierea lui Paraschiv cu glasul ei mieros, punând mâna pe pahar… Și nu mai fi supărat pe Ștefan, că nu ți-a făcut nimic, măi Paraschive…

Și îl luă de gât și râse de el și de posăceala lui. Paraschiv tresări:

– Eu supărat pe Ștefan? De unde p… mă-tii o mai scoseși și pe-asta?

– El, mă Paraschive, ar trebui să fie supărat pe tine și nu tu! Și uite că el nu e!

– De ce să fie el supărat pe mine? blodogări Paraschiv. Că ce? Că l-am îndemnat să vie la noi la ateliere? Mai bine făcea!

Ștefan tresări. Așadar ăsta chiar era supărat pe el că nu-l ascultase și nu venise să se facă ucenic sub comanda lui.

– De ce, nene? zise el. De ce ar fi fost mai bine să vin la tine la ateliere?

– Cum de ce? Ia gândește-te și tu, răspunse Paraschiv, și îi arătă mâinile: poate cineva să-mi ia mie din mână aparatul de sudură? Pe câtă vreme tu, ce faci? Acuma ți-e bine, ai odaie frumoasă, ai bani, nimic de zis… Dar ceva al tău ai!?!

Și fiindcă stătea alături îl apucă pe Ștefan de reverul hainei și îl zgâlțâi în timp ce îi spunea, cu ochii ieșiți din orbite de o furie adâncă, stropindu-l cu salivă:

– Ai haine scumpe, ți le-au dat, de unde ai ștofa asta?

– Ei, de unde o am? zise Ștefan.

Paraschiv însă deodată își reveni: întrecuse măsura. Dădu paharul pe gât.

Nilă râse în felul acela al lui pe care îl avea și în sat, când te uitai la el și n-aveai ce să-i mai faci:

– El și-a cumpărat loc de casă, zise el.

Adică asta vrusese să spună Paraschiv, când zisese că Ștefan n-are nimic al lui! O astfel de neghiobie rar a mai auzit, parcă spunea Nilă.

– De unde să le aibă, mă, Paraschive, se miorlăi țiganca, și le-a cumpărat și el, vezi să nu se supere Ștefan pe tine și de ce să trăiți supărați, mă, Paraschive, când sunteți rude?

Nilă îi da înainte cu veselia lui, ai fi zis că nu auzea tot ce se spunea. Cealaltă țigancă parcă era mută. Achim însă și Parizianu aveau pe chip și în priviri acea expresie care dă pe cineva de gol de partea cui ține: de-a lui Paraschiv. „Ăștia au vorbit ceva între ei și i-au spus și lui tata și i-au băgat îndoiala în suflet, gândi Ștefan intrigat: cuvintele lui ciudate pe care mi le-a spus la ieșirea din magazin, se leagă cu ale lui Paraschiv. Ce-o fi?“

Paraschiv însă nu-i dădu mult timp de așteptat: furia îi juca iarăși în priviri.

– Tocmai fiindcă suntem rude îi spun, zise el. Câți ani mi-a trebuit mie ca să ajung maistru? Doi ani! Ei, lui i-ar fi trebuit mai puțin fiindcă are liceu la bază. Așa, cât le dau eu legionarilor lui? Nici șase luni nu le dau! O să vedeți! Și atunci, strigă el, ce-o să facă cu hainele astea? (Și îl apucă iar pe Ștefan de stofa mânecii și trase de ea cu dispreț, avea ceva cu hainele lui, ca un taur care vede veșminte roșii.) O să le vinzi și o să mai trăiești din vânzarea lor o lună, două, și pe urmă? O să dormi pe sub poduri, cu milogii, că n-o să mai stai tu în odaie cu storuri la geam, cu cearceafuri albe colilie pe divan și baie cu oglindă alături…

– De ce, mă, Paraschive, vorbești așa, o să-l primim la noi și o să stea la noi până și-o găsi și el alt rost, zise țiganca. Ce-ai mă, tu, cu el, Paraschive?!!

Parizianu arăta foarte neliniștit, uitase de friptură, pe care între timp chelnerul i-o pusese în față pe masa de lemn, îi arăta fiului o privire albă care parcă îl întreba: Nu e așa, cum zice Paraschiv? Poți să zici că nu e așa? Ștefan, ca și taică-său, uitase și el de friptură.

– Adică părerea ta e că legionarii sunt ai mei, că, adică, eu sunt legionar, și că legionarii mi-au dat și bani și haine! murmură Ștefan.

– Nu, că ți-am dat eu banii și hainele, murmură Paraschiv deodată abătut și aproape negru la față.

– Și chestia asta i-ai spus-o și lui tata…

Paraschiv își lăsă capul în pământ. Ștefan se posomori și el și începu să mănânce îndârjit. Bău apoi două pahare de vin unul după altul și rupse tăcerea care se lăsase asupra mesei:

– Și mă rog, de unde ai tras tu concluzia că legionarii sunt plini de bani și de haine și care cum se duce la ei îi primește și le umflă portofelul cu mii de lei, și îi îmbracă de sus până jos?

Paraschiv tăcea; răspunsese mai înainte la întrebarea asta: cine altcineva putea să-i dea?

– Mi-ai tăiat tot cheful, nene! zise Ștefan cu un glas înghețat. Acuma îmi dai voie să ghicesc și eu ceva, ca și tine, în ce te privește?

– Vorbește cu el, mă, Paraschive, zise țiganca văzând că acela tăcea.

– Uite, zise Ștefan, eu am să scriu pe o hârtie ce-o să-mi răspunzi tu când o să te întreb.

Și într-adevăr scoase din buzunar un carnet și scrise în el ceva. Apoi zise.

– E adevărat că orice ți-aș spune eu, că nu sunt legionar, nu m-ai crede?

Paraschiv se foi în scaun și își aprinse o țigare din care trase cu atâta sete, încât hârtia se arse până la jumătate. Nu răspunse. Era deci adevărat. Ștefan le arătă ce scrisese: Nean-său Paraschiv n-o să răspundă fiindcă nu-i vine a crede că a putut el, Ștefan, să ajungă ce-a ajuns, în trei săptămâni, ce alții n-ajung nici în trei ani. Nilă rânji ca de-o mare comedie când citi aceste cuvinte de pe carnet. Achim nici nu se uită și nici țigăncile. Parizianu nu se lumina deloc la față.

– Ziarist, izbucni deodată Paraschiv scălămbăindu-se. Ce ziarist? Toți sunteți cu ei, ce-mi spui tu mie aicea…

Și Paraschiv își însoți ultimele cuvinte cu izbituri cu dosul palmei în lemnul înnegrit al mesei, sub nasul lui Ștefan. Oricum, atâta dușmănie era de neînțeles… La urma urmei se știa că legionarii nu numai că nu se fereau, dar erau chiar mândri că sunt legionari și Ștefan, dacă ar fi fost, i-ar fi putut răspunde pe față: da, așa este, ei și?

– Tată, ai mâncat? zise deodată Ștefan.

Nu mâncase, dar Ștefan nu-l cruță:

– Să mergem la gară. Mănânci acolo!

Și chemă chelnerul și plăti ceea ce comandase pentru el și taică-său și ceea ce consumase Nilă.

– Voi plătiți-vă singuri ce-ați mâncat și ce-ați băut, le spuse celorlalți. Chiar atât de prost nu sunt să vă bateți joc de mine și eu să vă mai și plătesc masa.

– Vezi, mă, Paraschive, ce-ai făcut? zise atunci țiganca speriată. Nu ți-am spus eu mă, Paraschive, de-acasă, să nu te legi de el?

O privire buimacă avu și Paraschiv, când văzu că Parizianu și Ștefan ieșeau pe ușă, fără să se uite înapoi. Avea pe chip o expresie parcă paralizată a oamenilor dominați de stări patologice de moment, care nu trec până nu se consumă. La el se vedea că încă nu se consumase. Și că dacă Ștefan n-ar fi plecat ar mai fi avut multe să-i spună. Ridică mână asupra muierii:

– Când ți-oi da una acuma, îți mut fălcile în partea ailaltă! Toarnă mă, Nilă, din sticla aia și nu te mai rânji nici tu p-acilea…

Nilă însă rânji și mai tare. Dar turnă vin.

– Hî! făcu el. Acuma trebuie să-ți plătești consumația…

El nu trebuia. Pe el nu se supărase Ștefan.

Parizianu luă un tren foarte aglomerat, acum, de sărbători, toate erau la fel.

– Și nu te mai lua după Paraschiv ăsta, îi spuse Ștefan pe peronul gării. Știu că ții la el, dar când îți spun eu o vorbă, e cazul s-o crezi așa cum ți-o spun, că n-am niciun interes să te mint.

– Bine, Ștefane, te cred, dacă spui tu, gata, nu mai e nimic de zis, dar nu te supăra nici tu pe el. Dacă asta e în mintea lui, ce să-i faci…

– Ba nicidecum, să nu-l mai văz în ochi, răspunse Ștefan, scos din sărite. N-ai văzut că avea ceva cu mine?

– Eu știu, Ștefane? Se gândește și el. În vremurile astea trebuie să te uiți bine pe unde calci!

– Da, și crezi că tocmai el, care l-a gonit pe tat-său din casă, o să mă învețe el pe mine cum devine cazul? Fiindcă de ce a plecat tat-său, unchiu Ilie, imediat? L-au gonit, asta e…

Parizianu nu mai zise nimic. Știa că fi-său ținea la Moromete și n-ar fi vrut să-l supere acum, la despărțire, spunându-i că Moromete a meritat cu vârf și îndesat primirea care i-a fost făcută…

Abia după ce trenul plecă Ștefan uită și el de Paraschiv, cu ochii lui ieșiți din orbite de ura sa turbure… „Hm! Cred că beția l-a împins să-și dea pe față nobilele-i sentimente. Cu toate că lui tata i-o fi spus când nu era beat. Cert este că sufletul lui e ros de o nemulțumire care, se pare, n-are remediu. Nu cumva acest dezrădăcinat visează noaptea curtea părintească mărginită de salcâmi și aude, în somn, nechezatul cailor și miriștea bătută de soare? Și că numai ambiția și pornirea împotriva tatălui îl împiedică să se întoarcă acasă? Și uite că și eu, stăpânit de furie, am uitat să-l întreb pe tata: de ce o fi venit Moromete la cei trei?! Fiindcă nu se poate ca ei să nu-i fi spus vărului și prietenului lor de-o viață, ce căutase Moromete la București…“

VIII

În acest timp, în ajunul sărbătorilor, generalul Antonescu, „câinele roșu“ cum i se spusese pe vremuri, și despre care doar puțini se întrebau dacă știe sau nu știe ce se petrece cu legionarii pe care îi adusese el la putere să guverneze (populația, cu instinctul ei milenar care o face totdeauna să ghicească sigur adevărul așa cum știe să nască și să moară fără să-și pună atâtea întrebări, era convinsă că, bineînțeles, dictatorul știa totul), se

pregătea ca totdeauna la ora prânzului, în ziua de 24 decembrie 1940, să părăsească Președinția Consiliului și să se ducă acasă. Era îmbrăcat în uniforma sa de general și se plimba cu o expresie posomorâtă de la un capăt la altul al vastului său birou, întârziase să dea ordin să i se tragă mașina cu paza care îl însoțea în fața intrării. Soției, care îl aștepta și care îi telefonase, îi răspunsese că mai are treabă. Dar nu mai lucra. În cele din urmă, colonelul Elefterescu, aghiotantul și șeful său de cabinet, aștepta și el să-l vadă ca de obicei ieșind la orele 13. În cele din urmă generalul se opri și puse mâna pe unul din telefoanele de pe biroul său.

– Mamă, zise el după ce formă un număr și un glas de femeie în vârstă îi răspunse de la celălalt capăt al firului. Ești singură acasă?

– Nu sunt, dar de ce?

– Vreau să iau masa cu tine, numai noi doi. Știi, femeilor, adică nevestelor, le place, când un bărbat trăiește un moment greu, să-i dea ele sfaturi, povețe… Nevastă-mea m-ar stingheri și m-ar irita… Maria a și intrat în rolul de soție a conducătorului statului, știi, are idei… N-am nevoie de ideile nimănui, ale mele mi-ajung…

– Bine, te-aștept, zise bătrâna.

Jumătate de oră mai târziu conducătorul statului, *le Conducător*, cum i se spunea în revistele mondene din țară scrise în limba franceză și în ziarele străine din Europa, așa cum i se spunea lui Mussolini *Duce* sau lui Franco *Caudillo*, se afla în locuința mamei sale, fosta sa locuință, și își scotea cizmele cu vădită ușurare.

– Nu știu ce să mai port în locul cizmelor, zise el parcă nedumerit, după câteva ore simt că îmi strâng picioarele ca într-o menghină, oricât de largi ar fi. Am îmbătrânit, mamă.

– Ți se pare, zise ea, așa e cizma! Fă și tu niște băi, întreabă doctorul…

– Dar nu totdeauna pățesc chestia asta, se liniști generalul îmbrăcând un halat și așezându-se la masă.

Generalul nu împlinise încă șaizeci de ani, dar în ședințele de consiliu era auzit adesea spunând cu deplină seninătate, ba chiar cu un soi de mândrie care însoțește adesea cuvintele celor mai în vârstă: „Ascultați-mă pe mine, că sunt om bătrân“.

Într-adevăr, era. Avea în urma lui un război mondial, primul, și douăzeci de ani de carieră în care, de la căpitan la general, nu călcase pe roze. În 1917 fusese șef al Biroului 3 Operații (post cheie în Marele Stat-Major, care se afla pe atunci în Moldova) și era atât de neînduplecat cu cadrele militare,

făcea să fie schimbați, mutați, pedepsiți atâția maiori, colonei și chiar generali, încât, pentru aceste durități și pentru fidelitatea sa față de mareșalul Prezan, asupra căruia avea o mare influență, fusese poreclit câinele, și fiindcă avea părul și chipul roșcat, „câinele roșu“. Ce devenise după război, în România Mare? Se știa că prin 1924 fusese numit atașat militar în Anglia. Dar pe urmă? Ca în orice profesiune unde celor buni li se face adesea loc prin forța împrejurărilor și jocul valorilor (nu poți promova șef chiar totdeauna un individ recunoscut de toți ca incapabil), precum și prin jocul adversităților (aprobăm și sprijinim un ins înzestrat ca să terminăm odată cu un altul, care, deși e la fel de dotat, e o canalie) fostul șef al Biroului 3 Operații, șef de promoție la Saint-Cyr, unde foarte rar se întâmpla ca un străin să fie astfel recunoscut de profesorii francezi drept cel mai bun, ajunse, zece sau cincisprezece ani mai târziu, general și șef al Marelui Stat-Major al armatei. Atunci, sau mai înainte, regele, neliniștit de activitatea *Gărzii de fier* (denumire nouă a Legiunii după dizolvarea ei), a vrut să știe ce părere are acest militar neînduplecat despre legionari și i-a pus întrebarea direct în cursul unei lungi audiențe: „Ce crezi despre *Garda de fier?“* „Nu pot da un răspuns categoric, ar fi zis generalul, pentru că și vechile partide au putregaiul lor.“ „Știu firma, ar fi reluat regele, dar nu știu ce este în spatele ei…“ „Eu sunt cel mai mare adversar al acelora care turbură viața internă a statului, oricine ar fi. Avem nevoie de unire, altfel ne prăbușim“, ar fi răspuns generalul. Iată-l deci pe acest militar încă necunoscut de corpul electoral, apărător al ordinii existente, deci și al monarhiei, dar sugerând în același timp unirea forțelor politice dispersate. Intra și *Garda de fier* printre ele? Asta voia probabil să știe și regele. Dar generalul se feri să se pronunțe. Legionarii însă n-aveau nicio influență printre cadrele superioare ale armatei și atunci au pus ochii pe el și au început manevrele menite să-l atragă de partea lor. N-au făcut-o însă direct. Cu câțiva ani mai înainte niște rămășițe din fostul partid conservator constituiseră un nou partid denumit *Liga Vlad Țepeș,* din care făceau parte, printre alții, Grigore Filipescu, Alex. Perietzeanu, Emil Ottulescu, Nicolae Mareș (prieten cu viitorul dictator) și Zizi Cantacuzino, generalul isteric și ramolit care mai târziu prin țipetele lui patriotarde reușise să influențeze completul de judecată militar care judecase și nu condamnase la moarte pe asasinii liberalului I.Gh. Duca. *Liga Vlad Țepeș* a făcut parte din parlamentul Iorga, din 1931 până în 1932, după care șeful acestui partid fantomă, Grigore Filipescu, a făcut cartel cu țărăniștii. Ceilalți și-au

îndreptat atunci privirea spre *Gardă*, căreia, după părerea lor, tocmai asta îi lipsea, adică un stat-major de oameni cu experiență politică, așa cum erau ei, șefii *gărzii* fiind, după părerea lor, prea tineri și prea violenți. Dar ei înșiși aveau nevoie de „un om de suprafață“ și s-au gândit că nu putea fi un altul mai potrivit și mai nepătat decât generalul Antonescu. Doi ani au pândit ei un moment prielnic pentru a organiza o întâlnire între acest militar prestigios și Codreanu, șeful Gărzii de fier. Prima perioadă de întâlniri n-a dus la niciun rezultat. Generalul era reticent. Întrebat ce program de guvernământ ar avea Garda dacă ar veni la putere, Codreanu s-a dovedit nepregătit să ofere un răspuns cât de cât coerent. „Nu doresc acum să iau puterea“, a spus el. „Atunci de ce agiți masele? s-a mirat generalul. Cine să ia puterea? Dacă împingi țara la revoluție, vei avea roadele culese de Kerensky, fără ca dumneata să fii un Kerensky.“ Iată-l deci pe general cunoscător și temător de consecințele care pot surveni dacă ridici masele fără să ai un program politic pe care să li-l oferi: masele fac atunci revoluție cu program comunist. „Luați atunci dumneavoastră puterea și noi vă sprijinim“, ar fi răspuns Codreanu. Propunere neclară! Ce însemna *vă sprijinim?* Și cum *să ia?* „Puterea nu e un obiect, domnule Codreanu, pe care pui mâna și-l bagi în buzunar, ea aparține națiunii și trebuie s-o faci în numele ei și al unui ideal de cinste și dreptate… Altfel unde ajungi?“ Era mult dispreț în glasul generalului la adresa acelui extremist care agita tineretul fără să se gândească măcar la consecințele actelor sale… Pe la sfârșitul anului 1937 Antonescu este solicitat să intre în guvernul Goga, survenit în urma căderii liberalilor, provocată de cartelul țărăniștilor cu legionarii… Autorul acestui dezastru politic a fost Iuliu Maniu, a cărui patimă pentru combinații și manevre de culise îl orbise atât de tare încât din dorința de a-l învinge pe Tătărăscu în alegeri nu-și mai dăduse seama cu cine se unise. Pentru acele timpuri un cartel nu obliga la mare lucru, era adevărat, puteai denunța oricând actul, fără să ai coșmaruri că din punct de vedere moral ai încurajat un partid extremist periculos pentru națiune să se afirme pe scena politică. Mai târziu însă, această celebră figură a vieții politice dintre cele două războaie din țara noastră avea să plătească printr-un sfârșit tragic, pe patul unei celule, acest act al său de politician mărginit, care uitase că politica nu înseamnă joc pentru putere, ci sacrificiu în slujba colectivității naționale, care nu-ți dă votul ca să manevrezi la nesfârșit, cu oricine și în orice condiții, numai ca să-ți înfrângi adversarii. Împăturindu-și buletinul cu semnul partidului tău pe el, omul aruncă în urnă o speranță care

îi smulge în acele clipe din inimă un adânc suspin: va fi mai bine? Lupta lui pentru existență va fi mai ușoară? Viitorul lui și al numeroșilor lui copii va fi pus la adăpost? Va putea închide ochii liniștit că țara e bine apărată, armata bine echipată și urmașii săi vor continua să trăiască liberi în țara lor? Eșecul guvernării partidelor și prăbușirea prestigiului lor în mase în 1937, s-a datorat desigur tocmai faptului că au uitat cum arată privirea și chipul unui alegător în fața centrului de votare. Cât timp poți minți pe cineva? Uneori foarte puțin. Antonescu nu avea încredere nici în noul guvern în fruntea căruia se afla marele poet și refuză să facă parte din el. Regele îl convocă la palat. „Suveranul României uită tot ce-a fost între el și generalul Antonescu și-l roagă să facă și el la fel“, l-a întâmpinat Carol al II-lea cu aceste cuvinte pe fostul șef al Marelui Stat-Major al armatei. O tăcere grea se așternuse între cei doi. Toată lumea militară știa că generalul îl insultase pe suveran și că acesta, ca să se răzbune, îl destituise din fruntea Marelui Stat-Major. Ce se întâmplase? Unii credeau că generalul ar fi refuzat o invitație la o recepție la palat trimițând regelui, în scris, următorul bilet: „Sire, dacă m-ați fi invitat să vin singur, aș fi executat un ordin, cu soția mea însă nu pot veni să facă conversație cu o țiitoare“. Regele trăia pe atunci, în văzul lumii, cu Elena Lupescu, o frumoasă evreică, și se îngrijea prea puțin de faptul că prestigiul monarhiei era astfel grav atins. Citind biletul, Carol al II-lea ar fi început literalmente să urle, să vină imediat ministrul apărării naționale și să pregătească decretul de destituire. În realitate, marele public nu știa, pe atunci, în fapt, care a fost cauza destituirii și a celor două procese din viața sa, unul de bigamie, câștigat ușor la casație, și unul mai grav, de depășire de atribuții, unde a fost strălucit apărat de o rudă a sa îndepărtată, un profesor universitar de drept, Mihai Antonescu, pe care generalul, recunoscător, avea să-l facă mai întâi ministru și apoi vicepreședinte al consiliului. „Sire, i-ar fi răspuns generalul în acea zi când fusese chemat să facă parte din guvernul Goga, am fost târât în procese, dat afară din Marele Stat-Major, și acum sunt chemat aici. Nu mai am nimic de adăugat.“ „Antonescu, ar fi reluat regele, ești soldat, îți ordon să iei conducerea Ministerului Comunicațiilor.“ „Maiestate, în fața ordinului mă supun, dar maiestatea voastră știe câte nereguli sunt la acest minister. Nu pot patrona necinstea cuibărită acolo și deci nu voi putea accepta contractele oneroase și scandaloase încheiate la Ministerul Comunicațiilor. De ce mă trimiteți tocmai pe mine acolo? Aș fi silit să plec curând. Socotesc deci că mult mai bine ar fi să mă numiți la apărarea

națională, unde sunt atâtea lucruri de făcut pentru armată." Regele a acceptat. Mai târziu, îngrijorat de ascensiunea legionarilor în alegerile care se pregăteau, l-a convocat din nou la palat și l-a întrebat: „Cunoști situația politică din țară. În locul meu, ce-ai face?" „Una din două, maiestate, sau trebuie să respecți constituția și în acest caz este necesar să te sfătuiești cu cei care au dat jos guvernul Tătărăscu, domnii Maniu și Codreanu, sau să dai o lovitură de stat și să-ți alegi un om cu care să faci ce vrei!" Regele i-a răspuns că preferă prima soluție, adică să respecte constituția. „în acest caz, a reluat Antonescu, cred că ar fi bine să faceți un guvern naționalist cu baze lărgite, Goga, Vaida, Codreanu." „Te însărcinez, a spus atunci Carol al II-lea, să determini o cerere de audiență la palat a domnilor Maniu și Codreanu." Generalul a acceptat și s-a adresat prietenului său, Nicolae Mareș, să-i înlesnească întâi lui o întâlnire cu Codreanu. Și întâlnirea a avut loc la Predeal în vila generalului. Auzind despre ce e vorba, șeful *Gărzii* a refuzat să ceară audiență regelui. Ce voia de fapt? Nu-l interesa guvernul Goga-Cuza? Era cert, cuziștii erau demult adversarii gărzii. „Rău faci, domnule Codreanu, ar fi zis atunci acel Nicolae Mareș, nu vezi cum generalul Antonescu îți deschide drumul?" „Domnule Mareș, i-ar fi răspuns Codreanu, drumul mi-l deschid eu cu sabia." Și ar fi schițat cu brațul întins câteva mișcări ca și când ar fi avut în clipa aceea cu adevărat o sabie în mână… Acest răspuns nu i-ar fi displăcut generalului, deși acel Mareș a pretins ulterior că i-ar fi făcut o impresie penibilă. Un lucru însă e cert: cei doi n-au rupt punțile între ei, dimpotrivă, se pare că s-au simțit bine împreună, au ieșit în pădure cu schiurile și s-au lăsat chiar filmați… Și astfel regele nu reuși să facă guvernul de coaliție al partidelor de dreapta, sugerat de general… S-a prăbușit și guvernul naționalist Goga-Cuza din pricina presiunii internaționale exercitate asupra regelui: măsurile rasiste ale acestui guvern indignaseră opinia publică democratică din Europa. Carol al II-lea îl alungă de la putere și chemă pe patriarhul bisericii să formeze un nou guvern, în care generalul își păstra Ministerul Apărării Naționale… Ce s-a petrecut însă în acei ani cu șeful *Gărzii?* Cum i-o fi venit și de ce tocmai atunci, când era atât de aproape de țelurile sale, după ce atâția ani dovedise multă viclenie și prudență, îmbinând asasinatul cu apărarea legală la bara justiției, ca în procesul Nicadorilor când fusese achitat din lipsă de probe? Ce se întâmplase, deci, de îi venise ideea meschină și fatală de a trimite lui Iorga o scrisoare ofensatoare? Marele cărturar, indignat, în loc s-o arunce și el la coș, îi venise și lui ideea la fel de nefastă pentru el de a o aduce la

cunoștința regelui, asupra căruia avea o influență neștirbită. „Și ce să fac eu cu ea, dom' profesor?" l-ar fi întrebat suveranul. „Maiestate, cer arestarea și judecarea autorului." Regele cere avizul guvernului și al mai multor personalități politice care nu făceau parte din guvern. Antonescu se opune: „Maiestate, este un abuz de putere, legionarii vor reacționa, maiestatea voastră veți reacționa din nou și vom asista la asasinate și execuții". Regele însă nu-l mai ascultă și se debarasă de acest militar pe care îl suporta din ce în ce mai greu. Îi luă Ministerul Apărării Naționale. Dar previziunea acestuia se împlini; generalul însă nu știa că regele urmărea acum să realizeze cea de-a doua soluție pe care tot acesta i-o sugerase, adică să dea o lovitură de stat. Pentru aceasta însă trebuia să nu mai respecte constituția, să decapiteze *garda*, al cărei șef refuzase să ceară audiență la palat, să desființeze complet regimul partidelor. Numai astfel putea apoi să guverneze ca dictator. Ocazia de a termina cu Codreanu, oferită de Iorga, trebuia deci folosită fără ezitare. Și regele o folosi… Ce-a făcut generalul în timpul dictaturii carliste care s-a prăbușit după doi ani, la câteva luni după prăbușirea Franței și izgonirea Angliei de pe continent, resimțită de noi îndeosebi prin dictatul de la Viena, când o parte din Ardeal ne-a fost smulsă? O mare primejdie plutea pe deasupra întregii noastre țări. Pentru noi și în general totdeauna pentru urmași rămâne o perpetuă enigmă faptul că fiecare oră a istoriei cheamă pe scenă omul ei, care adesea e menit unui destin tragic. De ce vine acel om pe scenă, când nenumărate indicii îi spun că ar trebui să se ferească? Fapt e că în iulie 1940 șefii marilor partide, goniți demult de rege din viața politică a țării, dar nu eliminați, au continuat, ei, să stea retrași, deși purtau o grea răspundere. Și pe acest vid de putere a apărut generalul. Spre sfârșitul acelui iunie 1940 acest militar implacabil ceru o audiență la palat care i se acceptă. Lacheul îl întâmpină și îl rugă să treacă pe la adjutantul de serviciu, ceea ce el, indignat, refuză. Atunci își făcu apariția mareșalul palatului, Urdăreanu, care, uitându-se la el ca prin sticlă, îi spuse: „Domnule general, vă rog să arătați care e obiectul audienței dumneavoastră la rege". „Și la ce-ți servește dumitale să afli?" „Așa cere protocolul!" „Țara se prăbușește și dumneavoastră vă țineți de protocol", i-a răspuns generalul și a părăsit imediat palatul. Regele, firește, află de incident și trimise un ofițer adjutant după general, pe care îl primi îndată și direct. „Antonescu, îi strigă el rămânând în picioare, spune la toți cu care ai de-a face că nu eu am consimțit la cedarea teritoriilor, ci Consiliul de Coroană." „Maiestate, strigă și generalul, am îndurat umilințe peste

umilințe pentru ca armata noastră să fie bine înarmată și să poată face față cu onoare în vremuri de vitregie. Aceste vremuri au venit și eu am fost împiedicat de oamenii politici ai maiestății tale să-mi fac datoria. Vreți măcar acum, când am ajuns numai la începutul catastrofei care a venit la scadență, să mă ascultați?“ „Te ascult, Antonescu! Vorbește!“ „Sire, o să spun fără patimă, însă deschis, ceea ce am de spus în acest ultim ceas, începu generalul însă deloc fără patimă, cum promisese, cer voie respectuos maiestății tale să arunc o scurtă privire înapoi pentru a urmări vinovații de azi de la sursă, vinovați ce n-au încetat, în ultimii zece ani, cea mai nedemnă persecuție împotriva mea. Acest lucru e necesar fiindcă cel puțin în această clipă, dacă nu va dispărea ura cu care interesații și vizații ți-au prezentat deformat toate strigătele mele de alarmă din trecut, prezența mea la palat va fi și ultima și nu eu voi purta răspunderea în fața istoriei și a țării de gravele consecințe care vor decurge de aici. Pentru că, sire, documentele care se găsesc la Marele Stat-Major al armatei arată că a fost un om care a strigat cu disperare, la timp, de nenumărate ori și la toate urechile, că se va aprinde casa. Cum însă maiestatea ta nu vei avea timp să citești aceste documente în aceste clipe grele în care prăbușirile se vor succeda într-un ritm vertiginos și colții fiarelor dușmane și ai lichelelor vor începe să apară chiar în capitala țării, pe la toate colțurile, și poate nici nu vor mai fi existând aceste documente în totalitatea lor, îmi iau eu, cu îngăduința maiestății tale, libertatea de a cita numai câteva fulgerătoare dar edificatoare fraze. Sire, vă amintiți mandatul imperativ pe care mi l-ați dat în 1933 să organizez și să redresez armata? Cu asigurările și sprijinul regal am pornit la o muncă titanică. Dar chiar a doua zi forțele oculte, toți beneficiarii incorecți ai unor situații preponderente, toți cei care făcuseră dovada incuriei și nepriceperii și care se simțeau amenințați de prezența și măsurile luate (fiindcă eram hotărât să-i scot cu biciul de pe unde se aciuiaseră și sugeau ca niște căpușe din trupul țării) s-au coalizat între ei și mi-au paralizat toate inițiativele, cu scopul secret de a dovedi maiestății tale că generalul Antonescu nu este ce pretinde a fi, ci un însetat de putere care nutrește doar ambiția de a lovi în toată viața politică românească. După numai câteva luni de zbateri și de umilințe am ajuns la convingerea că voi fi înfrânt, chiar dacă formal aveam să mai rămân încă un an sau doi în fruntea Marelui Stat-Major. Planul meu general de reorganizare a armatei a rămas literă moartă. Situația este cunoscută. Am declarat primului-ministru: țara este astăzi într-o totală imposibilitate de a se apăra dacă va fi atacată. Ce

facem dacă acest lucru se va întâmpla? Adăpostindu-se în spatele alianțelor și al Micii Antante, alianțe și înțelegeri care sunt bune, dar care nu-și dovedesc eficiența decât în clipa când vine furtuna (și astăzi s-a văzut cât au fost ele de eficiente), primul-ministru se uita la mine ca la orice militar care totdeauna a pus și va pune înaintea omului politic veșnica placă: armata nu e înarmată! Armata așa și pe dincolo! Și bineînțeles, bani, atac asupra bugetului, pe care el, omul politic, trebuie să-l țină în echilibru, să nu cadă de la putere. I-am spus: se pot găsi în această țară oameni care să nu fie neliniștiți și care să nu se întrebe în fiecare zi cu inima strânsă și fruntea încrețită ce ne facem dacă ne surprind evenimentele nepregătiți? Cohorta lor este nenumărată și întreabă ce-au făcut atâția ani conducătorii? Răspund eu: s-au certat. Au discutat. Au făcut rând pe rând proiecte peste proiecte și cu aceeași ușurință cu care le-au făcut unii, cu aceeași ușurință le-au rupt alții. S-au acuzat și continuă să se acuze reciproc de necinste, de hoție și de nepricepere.

La fel s-a întâmplat la Roma, când ea ardea și când barbarii răsturnau, unul după altul, hotarele imperiului. La fel s-a întâmplat cu Bizanțul, când turcii erau deja pe străzile Constantinopolului. La fel au făcut nobilii polonezi și curtenii, în timp ce alții le tăiau cu spada vaste teritorii din frumoasa lor țară. Ce e de făcut? m-a întrebat primul-ministru. Ce e de făcut? Nici măcar nu e nevoie de atât de mulți bani, cum s-a spus. Trebuie însă înlăturați fără milă toți șarlatanii, farseorii, feneanții, toți prevaricatorii care ridicându-se la treptele de conducere prin alte mijloace decât acelea pe care le dau trecutul, meritul și munca lor, n-au făcut decât să anihileze acțiunea celor animați, desigur foarte mulți, de gândul datoriei. Primul-ministru a spus că va lua măsuri. Dar cât de liber este în acțiunile lui un prim-ministru într-un regim al partidelor? Gândul lui este fixat neîncetat la următoarea mișcare a adversarului, în timp ce interesele vitale ale țării trec pe planul doi. Gândul domnului Tătărăscu era cum să câștige din nou viitoarele alegeri și coșmarul lui era cu ce lovitură împotriva sa vine domnul Maniu de fiecare dată când se întoarce în capitală de la reședința sa din Bădăcin. Sire, când un șef de stat-major spune cele arătate mai sus primului-ministru al țării și le lasă și ca documente scrise, din trei una: ori este un nebun, ori este un calomniator, ori spune un adevăr. Faptul că nu am fost imediat internat pentru demență și faptul că nu am fost pus imediat sub acuzare de calomnie, cât și faptul că nu am fost de asemenea imediat destituit din înalta funcție pe care o dețineam, arată că spuneam un adevăr.

Ministrul apărării naționale, generalul Anghelescu, a continuat să mă saboteze. În cele din urmă consorțiul Uică, Glatz, colonelul Tătărăscu, Moruzof, au reușit să mă dea afară în ciuda furtunoasei ședințe a parlamentului, care aproba acțiunile mele. Reflectează cineva, acum, sire, din cei vinovați, la urmările acțiunilor lor? Eu, deși cu nimic nu sunt vinovat, când văd unde am ajuns simt cum îmi sar tâmplele din loc de rușine, de durere și de umilință. De la generalul Măldărescu până la generalul Samsonovici, de la generalul Uică până la generalul Anghelescu, de la acesta până la Argeșanu, toți miniștrii de război, de la unul până la toți și de la toți până la unul sunt vinovați. Toți șefii de stat-major de război și până astăzi, toți fără nicio excepție, în cap cu mine, trebuiesc dați în judecată." „La ce-ar folosi, Antonescu?" strigă regele văzând că generalul se oprise. Patima din glasul acestuia îl răscolise și pe el, avea o voce parcă sălbatică, simțindu-se pesemne amenințat și hăituit de violența gândirii generalului, zadarnic acoperită sub formulele protocolare. Îl ținuse și stătuse și el tot timpul în picioare, în sala tronului. „E prea târziu acum, reluă Carol al II-lea. Important în ceasul de față e să întărim «Partidul Națiunii» pe care abia l-am înființat. Partidul meu! După cum bine știi, am băgat pe domnul Horia Sima în guvern ca ministru al educației naționale, șeful de acum al *Gărzii* și prietenul dumitale. În loc să ne ținem de procese și răzbunări, mai bine strângem rândurile." „Sire, zise generalul fără șovăire, refuz să colaborez cu cei vinovați de situația dezastruoasă a armatei, situație care ne pune în pericol ființa neamului. Ar însemna să-mi leg numele de crimele lor." „Aș putea să-ți ordon, dar n-o fac", strigă regele…

De ce n-o făcuse? Era îndârjit și nu vru să-l mai lase pe general să continue: își întoarse fața, și militarul care jurase credință Coroanei își pocni scurt tocul cizmelor și se retrase fără să mai rostească niciun cuvânt. El era și mai îndârjit decât suveranul său… Astfel se încheie audiența.

Câteva zile mai târziu generalul fu ridicat de la vila sa din Predeal și i se fixă domiciliu forțat. De aceea nu-i dăduse ordin regele să intre în guvern, fiindcă îi venise chiar atunci ideea să-l închidă pe acest militar primejdios care, era limpede de la o poștă, voia puteri totale și desigur o schimbare de regim totală.

Trebui să i-o cedeze nu mai târziu decât în septembrie și să abdice. După dictatul de la Viena el pierdu încrederea tuturor și, încolțit, își aminti de general. Trimise și-l chemă la palat și fără șovăire de-astă dată îi încredință puteri dictatoriale și misiunea de a forma guvernul. Acesta

încercă, dar nimeni nu-l sprijini, toți cereau abdicarea lui Carol al II-lea, considerat vinovat, el și regimul său, de acceptarea dictatului de la Viena. Regele încredință Coroana fiului său Mihai, și părăsi pentru a doua oară țara împreună cu Elena Lupescu, de astă dată pentru totdeauna. O săptămână mai târziu generalul îi aducea pe legionari la putere.

IX

– Ce fac eu, mamă? începu generalul cu o voce senină, așezându-se la masă și gustând din țuica tare de Ardeal din care își turnă un păhărel.

Starea aceasta de seninătate i-o transmitea maică-sa. Acasă la el îl mușca aproape totdeauna, când intra pe ușă, sentimentul blestemului: fiul soției sale se născuse paralitic. Acum era mare, umbla cu rotile. Nici nu-l ținea acasă, vederea lui îl demoraliza, mai ales acum, când avea nevoie de toată puterea de credință în destinul său; îi închiriase un apartament în alta parte și plătea un om să aibă grijă de el. Maică-sa, deși se apropia de optzeci de ani, el n-o vedea bătrână, lângă ea simțea că viața lui e curată, sau că se putea oricând îndrepta atâta timp cât ea trăia.

– Ce s-a întâmplat, Ioane?! zise bătrâna văzându-l că îi e greu să-i vorbească. Dacă ai fost cumva silit să te minți pe tine însuți, mai zise ea, să n-o faci cu mine, fii pe deplin sincer cum ai fost totdeauna.

– Mamă, începu generalul cu o voce dramatică, a trecut o lună de zile de la masacrul de la Jilava și din beciurile poliției și tot nu pot să mă împac cu gândul că am căzut într-o cursă pe care mi-am întins-o singur și din care n-o să mai scap. Cum să mă împac? Sub numele meu se comit asasinate. La ce folosește justiția unei țări? Degeaba îmi spun că oamenii aceia erau vinovați dacă vinovăția lor n-a fost stabilită de justiție… Ce să fac, mamă?

– Spune-mi și mie, Ioane, de ce erau vinovați oamenii aceia? zise bătrâna uitându-se la fiul ei cu severitate.

Ținea mâinile împreunate țărănește în poală. Apoi, în timp ce el începu să vorbească, își despreună mâine și îi puse sarmale în farfurie. Fiul ei era credincios, ținea obiceiurile, dar ea nu avea în clipa aceea altceva, nu se așteptase că el o să vrea s-o vadă. Generalul mâncă multă vreme în tăcere. Capul îi era plin de nume și de crime comise de unii când erau la putere, apoi drept răspuns, de alții când veniseră ei în locul acelora și luaseră puterea. Ce să-i spună bătrânei? Să-i treacă pe dinainte filmul diavolesc al patimilor umane? Tocmai de aceea, pentru ca în sfârșit justiția să-și spună cuvântul, la două săptămâni după ce luase puterea, dăduse un decret lege de înființare a unei comisiuni speciale de Anchetă Criminală, care să cerceteze și să pună sub acuzare pe toți cei care săvârșiseră crime împotriva legionarilor. Dar cum să-i explice maică-sii, fiindcă ea l-ar fi întrebat: crimele legionarilor aveau să fie și ele judecate? Că aceste crime nu mai

puteau fi judecate?! De ce? Pentru că sunt la putere! N-avea să înțeleagă că ăsta era jocul și că nimeni, în istorie, venind la putere, nu-și judecă propriii partizani. Bătrâna n-ar fi înțeles.

Comisia aceea, știa bine, s-a pus pe lucru și în câteva săptămâni a emis treizeci și trei de mandate de arestare, deci foarte repede, și nu cum i-a reproșat conducerea Legiunii că lucrările tărăgănau. A fost arestat generalul Gabriel Marinescu, fost prefect al poliției capitalei și pe urmă sub dictatura lui Carol al II-lea ministru de interne, au fost arestați generalul Ion Bengliu, fost inspector general al jandarmeriei, generalul George Argeșanu, fost prim-ministru, Radu Pascu, fost prim-președinte al Curții de Apel, colonelul Zeciu, fost prim-procuror militar, maiori și colonei din jandarmerie, directori de poliție și de Siguranță, agenți de poliție, ofițeri și subofițeri de jandarmi… în luna noiembrie 1938, din ordinul lui Carol al II-lea, toți aceștia au organizat uciderea lui Corneliu Codreanu și a celor trei asasini ai fostului prim-ministru Ion Gh. Duca și a celor zece asasini ai lui Stelescu, toți paisprezece deținuți în penitenciarul special din Râmnicu-Sărat. Toți fuseseră judecați și niciunul nu fusese condamnat la moarte. Transportați într-o noapte în două camioane spre București, Corneliu Zelea Codreanu și ceilalți treisprezece au fost uciși pe drum, prin strangulare, de paisprezece jandarmi, în dreptul pădurii Tâncăbești, apoi duși la închisoarea Jilava și îngropați. Pe urmă au fost împușcați avocatul Făgădaru și doi șoferi, lângă Cluj. A fost ucis locotenentul Nicolae Dumitrescu la prefectura poliției capitalei, prin strangulare, în ianuarie anul următor, și profesorul Vlad Cristescu. Generalul fusese apoi informat, în acei ani, de sinuciderea legionarei Constanța Grecu, tot la prefectură, în realitate a fost ucisă, apoi aruncată de la etaj în curte. Alți legionari în număr de șapte au fost tot atunci împușcați în comuna Huedin, tot lângă Cluj. Pe urmă, o lună mai târziu au fost uciși prin strangulare, pe drum, într-o camionetă, șapte legionari pe când erau transportați de la prefectura poliției capitalei la crematoriul Cenușa, unde au și fost incinerați. Trei legionari din închisoarea legiunii de jandarmi Soroca au dispărut, spunându-se că au evadat, în realitate au fost omorâți și băgați în pământ cu lopețile, prin apropiere. A fost împușcată Nicoleta Nicolescu, o cunoscută legionară, în drum spre Jilava, într-o noapte. Fuseseră împușcați, în mod public, în seara de 21 septembrie 1939, pe locul unde fusese asasinat primul-ministru Armand Călinescu, cei șase asasini ai lui, la care s-au adăugat trei legionari, omorâți la prefectura poliției în aceeași zi. În urma acestui asasinat, Carol al II-lea

dă un ordin de represalii, prin Urdăreanu, a doua zi, și sunt prinși și executați peste o sută patruzeci de legionari din toate județele, câte trei din fiecare județ, și tot atunci sunt împușcați o sută de legionari din închisori, din întreaga țară, printre care șefi legionari ca Gheorghe Cumă, Victor Dragomirescu și Gheorghe Clement. Decapitarea Mișcării! De ce să-i spună toate astea bătrânei? Să nu mai poată dormi la noapte? Au fost implicați prefecți de județe, miniștri, comandanți de jandarmi, inspectori și comisari de poliție. Toate acestea au fost descoperite și stabilite de comisiunea specială formată de el, de Antonescu. Comisa asta însă, nu se știe de ce, nu era pe placul legionarilor, care urmăreau să se răzbune singuri și direct, călcând peste legi și peste ordinele lui. Și au și făcut-o! La început a încercat să se liniștească spunându-și că acei oameni au scăpat astfel de tortura judecății și execuției, dar pe măsură ce trecea timpul și detaliile care îi erau aduse la cunoștință se înmulțeau, și-a dat seama că mâinile lui nu mai sunt curate, pentru că, și-a spus, dacă unul singur dintre aceștia a fost nevinovat, și numai justiția și dreptul lor la apărare l-ar fi ajutat să răspundă la această întrebare, și în loc de aceasta el a fost executat, el, generalul Antonescu, e responsabil. La gândul că acest singur om a putut să trăiască clipa când ușile celulelor s-au deschis și a văzut pe asasini cu pistoalele în mâini, simțea că întregul lui destin a luat-o pe un drum fatal, la capătul căruia, dacă mai trăia, va trebui să răspundă: ce a făcut, pe cine a adus la putere?

– Copiii mei, mamă, zise generalul, pe care i-am crezut curați, a căror cămașă verde am îmbrăcat-o și pe care i-am ocrotit și i-am îndrumat, sunt niște asasini setoși de sânge și nu niște spirite capabile să înțeleagă ce e justiția și dreptatea, ca să poată guverna. La Jilava se găseau șaizeci și cinci de deținuți, care trebuiau judecați. Nu toți erau, poate, vinovați… Nu toți, poate, aveau aceeași vină. Toți au fost împușcați mișelește, orbește, din sete de răzbunare. Dintre aceștia numai douăzeci și opt aveau mandate de arestare în regulă; restul erau arestați fără nicio normă, printr-un abuz scandalos al poliției, care e în mâna legionarilor, și trimiși acolo unde aveau de asemeni în mână o închisoare a lor. Câți nevinovați, nu unul, vor fi fost printre cei peste douăzeci deținuți fără mandate emise de comisiunea specială formată de mine? După ce au terminat cu cei din Jilava, au masacrat alți deținuți la poliție. La victime s-au găsit despicături în cap, semn că fuseseră folosite, pe lângă pistoale, și topoarele. Mi s-a relatat că victimele și-au pus păturile în cap, să nu vadă… Numai Gabriel Marinescu

a stat drepți și a primit gloanțele înjurându-i. Ăstuia nu-i păsa: știa de mult, încă de pe vremea când executase ordinele lui Carol al II-lea, ce soartă îl așteaptă; ce fac eu, mamă, acum când informațiile mele duc spre vârfurile legiunii, care au luat această hotărâre? După săvârșirea faptei s-au adunat toți la *Casa verde* și au sărbătorit răzbunarea, au cântat cântecele lor, care acum nu mi se mai par sfinte, ci cântece lugubre de moarte, în jurul cadavrelor care stau lungite la picioarele lor…

– Iorga a fost omorât în același timp, nu e așa, Ioane?

– Da, mamă.

– Cum s-a întâmplat? întrebă bătrâna, a cărei farfurie era albă.

Ea postea, ca toate bătrânele, care încep să se desprindă încetul cu încetul de această lume și să se gândească din ce în ce mai mult la lumea cealaltă. Nu s-ar fi putut spune că înțelesese ce era cu toți cei care uciseseră și fuseseră apoi, la rândul lor, uciși. Nu-i cunoștea și ce nu cunoști nu pricepi. Pe Iorga însă îl cunoștea. Era om cam din generația ei, cu care se mândrea, și fiul ei știa acest lucru. Cum de nu avusese grijă de el? Ea nu-i punea această întrebare, îl întreba însă cum s-au întâmplat lucrurile: poate că n-a avut cum să-i împiedice pe acei oameni să facă ce-au făcut?!… Fiul înțelese și începu să povestească:

– Până la cutremurul din noapte de nouă spre zece noiembrie, profesorul, după rapoartele pe care le-am primit, locuia la Vălenii-de-Munte, cu doamna Ecaterina Iorga, nevastă-sa, și cu cumnată-sa, doamna Lucia Bogdan, care nu-i era numai rudă, ci și colaboratoare la instituțiile culturale unde el era conducător. Cât a stat la Vălenii-de-Munte a fost păzit de legionari tocmai ca, la ordinul meu, profesorul, pe care îl știam moralmente răspunzător de moartea lui Corneliu Zelea Codreanu, să nu pățească ceva. Era răspunzător moralmente, dar nu în fața justiției și nu aveam de gând să influențez comisia ca să-l pună sub acuzare. Eu nu le-am spus nimic legionarilor, dar ar fi trebuit să-l pun sub paza armatei și nu a lor. Dar n-am putut bănui că vor trece peste lege și peste mine… Cei deferiți comisiei de anchetă la început au fost închiși la Văcărești, conform legilor în vigoare, prefectul poliției însă, colonelul Zăvoianu, a restituit mandatele spre a fi emise pe închisoarea Jilava. Comisia, pe drept cuvânt, a refuzat, dar s-au făcut demersuri la ministrul de interne, Constantin Petrovicescu, și apoi și în alte locuri, fără știrea mea, eu nebănuind nimic și fiind de bună-credință și pe deasupra nici oamenii din jurul meu neavând vreun motiv să-

și închipuie ce se punea la cale, și s-a obținut modificarea regulamentului închisorilor militare, care mi s-a dat la semnat…

Dar generalul se opri; masacrele îl obsedau: mama lui îi pusese o întrebare precisă și el începuse din nou să se gândească, de astă dată cu voce tare, la ceea ce mai făcuseră „copiii lui“ în acea noapte. Da, conform acelui decret, pe care îl semnase fără să-i descopere dedesubturile, puteau să fie arestate la închisoarea militară și persoanele trimise în prevenție de comisiunile de anchetă. Prin acest mijloc, comisiunea a fost silită să dispună transferarea deținuților la Jilava, unde legionarii domneau pe deasupra legilor, refuzând de pildă să lase să pătrundă avocații celor întemnițați, spre a le apăra viața, deși aceștia aveau în scris autorizația președintelui comisiei. Hm! Puțin le păsa lor de președintele comisiei. După execuțiile de la Jilava s-au întors la prefectură ca niște bandiți de codru, unde le-au continuat, oameni cu galoane de ofițeri în poliție, puși acolo să apere populația de crime și nu să le săvârșească ei.

Fiindcă închisoarea Jilava era o închisoare militară, prim-procurorul miliar a fost sesizat telefonic de comandantul închisorii despre măcelul petrecut acolo. Prim-procurorul a anunțat și el telefonic, între alții, pe comisarul de serviciu, un anume Tofan, de la prefectura poliției. Ăsta a dat și el telefon prefectului Zăvoianu, dar nu l-a găsit; era pesemne la *Casa verde*, să sărbătorească răzbunarea. L-a găsit în schimb pe maiorul Orășeanu, care s-a înfuriat și i-a interzis să raporteze cele întâmplate Parchetului civil. Peste puțin timp același comisar Tofan află și de omorurile din aresturile poliției și își dă raportul celor doi, Zăvoianu și Orășeanu, care sosiseră și ei între timp la prefectură. Ăștia îi interzic să emită vreo hârtie oficială către Parchet. „Da, a zis acest Tofan, dar am și anunțat telefonic pe procurorul de serviciu.“ În clipa aceea procurorul acela și cu prim-procurorul tocmai intrau pe ușă. Au cerut să fie conduși în beciurile poliției. Au coborât jos și acolo au văzut, prin gratii, cadavrele. În acest timp, Orășeanu îi spunea acelui comisar Tofan: „Ți-ai mâncat capul! Nu cunoști răzbunarea legionară. O vei cunoaște!“ După aceea a coborât în arest, unde a dat ordin șefului arestului să spele sângele și să șteargă toate urmele, amenințându-i pe toți, chiar și pe soldații care fuseseră de gardă, să-și țină gura. Și și-o țin! Nu toți. Ancheta însă e îngreuiată, martorii principali neagă, indiciile sunt spulberate. Toate astea s-au petrecut în cursul nopții de douăzeci și șase noiembrie.

– …A doua zi, după prânz, ușa camerei doamnei Iorga s-a deschis și trei persoane au apărut în prag, zise generalul. Alți patru se găseau în camera alăturată. Din cauza cutremurului casa profesorului se dărâmase și el se mutase în vila sa de la Sinaia unde lucra la o nouă operă, *Istoria universală*. După cele relatate de ai lui, marele savant știa că viitorul său este destul de sumbru și nu credea că legionarii îl vor lăsa multă vreme în viață. Dacă e așa, i-ar fi spus ai lui, de ce nu pleca din țară? Ar putea să se ducă în Italia și să locuiască în Casa românească din Veneția, până la limpezirea situației. El a răspuns atunci că nu e laș să-și părăsească țara. Să fi fost ăsta cu adevărat gândul lui? I-aș fi dat imediat pașaportul, căci nu voiam ca prezența lui în țară să fie veșnic o ispită pentru cine știe ce act nechibzuit din partea vreunui fanatic legionar.

Din partea celor fanatizați te poți aștepta la orice surpriză. Regret acum că nu i-am dat un ordin de exil. L-aș fi salvat viața. Dar eu cred mai degrabă că profesorul se temea ca nu cumva, printr-o cerere de plecare, să nu precipite răzbunarea dușmanilor săi, pe care prezența mea în fruntea statului îi putea ține în frâu, și, cine știe, până la urmă să poată astfel scăpa și să-și vadă liniștit de lucrările lui. Și evenimentele au dovedit că avea dreptate. Desigur, ași fi putut să-i dau o escortă care să-l însoțească până la ieșirea din țară, murmură generalul izbit de acest gând care dacă i-ar fi venit la timp, crima nu s-ar mai fi comis.

– Și de ce nu i-ai dat-o, Ioane?

Mama și fiul rămaseră năuciți, uitându-se unul la altul fără să clipească. Iată, deodată, pusă în față, fără putință de a o mai ocoli, *vina*, fatala vină pentru care oamenii acestei țări nu-l vor ierta niciodată. Și încă, mama lui nu știa cât de mare era această vină! Numai el știa că totul se petrecuse fiindcă el, generalul, făcuse, în acele prime luni de guvernare, o fuziune și spirituală și afectivă cu legionarii (deși crimele lor anterioare ar fi trebuit să-l îndemne la prudență) și le dăduse, în fond, *mâna liberă*. Cert, marele savant nu era un om pe care să-l iubești ca politician, dar nu asta era valoarea lui în ochii poporului și el ar fi trebuit să nu-l uite, să-l pună sub pază, da, să-l scoată din țară și să-i salveze viața.

– Mamă, își feri el privirea mohorât, am fost înșelat: mi-a plăcut elanul lor spiritual, sacrificiul lor de sine…

Care elan spiritual? Avea memorie bună fiul ei, uitase? Asasinatele anterioare dovedeau nu elan spiritual, ci cultivarea exaltată a terorismului… Fanatismul răzbunării poate duce și la sacrificiul de sine, dar poate oare,

această stare de spirit sălbatică, să poarte numele nobil de sacrificiu de sine? Bătrâna însă își cruță fiul.

– Bine Ioane, ai fost înșelat, te cred, spune mai departe cum s-au petrecut lucrurile cu Iorga.

– În ziua aceea, când i-a văzut pe acei inși barând ușa de la intrare, doamna Iorga s-a ridicat neliniștită de la biroul ei și i-a întrebat cine sunt. Unul dintre indivizi i-a răspuns: „Poliția legionară a Capitalei. Am venit să-l luăm pe domnul profesor Iorga pentru un interogatoriu.“ „Profesorul e bolnav, le-a răspuns femeia, nu poate ieși nicăieri.“ „Bolnav?! s-a mirat unul dintre ei. pupă câte știm noi, e perfect sănătos.“ În clipa aceea a intrat pe ușă bucătăreasa, cu tava cu ceai pentru profesor. Doamna Iorga i-a făcut un semn disperat să plece de-acolo, dar indivizii s-au luat după ea, care i-a dus în odaia unde Iorga lucra. Curând au coborât iarăși în odaia doamnei, cu profesorul înainte. În vestibul savantul s-a îmbrăcat și în timp ce voia să-și pună galoșii a avut presentimentul morții și a avut o ezitare: „Am voie, i-a întrebat el pe cei șapte, să-mi iau galoșii?“ Adică voi rămâne în viață și în acest caz galoșii îmi trebuiesc, sau mă veți ucide și în acest caz galoșii nu-mi mai sunt de folos? Firește, nu-i costa nimic pe aceia să-i spună că da, da, îți vor fi strict necesari, dar s-ar fi putut să-l tortureze și să-i răspundă în doi peri, și atunci soția a alungat cu spontaneitate această clipă grea și a răspuns ea în locul acelora: „Te rog să-ți iei galoșii, fiindcă poți să răcești“. Profesorul a vrut apoi să meargă la baie, dar cei șapte l-au împiedicat: „N-avem timp“, i-au spus ei. Au coborât și au ieșit. Unul din ei își uitase pălăria în biroul profesorului și i-a cerut servitoarei să i-o aducă. În acest timp, Iorga s-a adresat soției sale: „Te rog să ai grijă, i-a zis el, de notele de la *Istoria universala*,. Știi cât am muncit la ele, vezi să nu se piardă“. Ce însemnau aceste cuvinte? Savantul spera, în acea clipă, că se va reîntoarce mai devreme sau mai târziu și va putea din nou să utilizeze acele note? O mașină era garată ceva mai jos și în drum spre ea grupul s-a întâlnit cu fiica profesorului, care, speriată, auzind că tatăl ei e dus la București la un interogatoriu, a cerut să fie luată și ea. I s-a răspuns însă sec: „Nu e loc în mașină“. Profesorul a fost așezat în față împreună cu unul din indivizi, restul în spate, în timp ce unul a rămas pe jos și i-a salutat pe cei care au plecat cu salutul legionar… A doua zi corpul savantului a fost găsit împușcat pe câmpul de lângă comuna Strejnic. S-au tras în el nouă gloanțe de pistol. Înainte de a fi ucis, marele savant fusese torturat și batjocorit, avea barba smulsă și pe corp urme de lovituri, răni, tăieturi…

– Ioane, zise bătrâna palidă, de ce i-ai adus tu pe oamenii ăștia la putere?

Acum nu mai voia să-l cruțe. Povestirea o zguduise.

– Mamă, zise generalul imediat, semn că se aștepta ca ea să-i pună această întrebare, de ce am venit eu însumi la putere? Ca să salvez țara! Și i-am adus pe legionari cu mine fiindcă așa cum îți spusei am crezut că martirii lor sunt pentru ei nu un prilej de răzbunări și fărădelegi, ci un permanent imbold de sacrificiu pentru binele țării.

Expresia bătrânei era de surzenie. Răspunsul n-o mulțumea.

– Da, ai crezut, dar de ce ai crezut!? zise ea. Asta e întrebarea și la ea trebuie să răspunzi.

Fiul rămase tăcut și copleșit.

– De ce am crezut? Cum s-ar fi putut altfel? Nici în cei care se jertfesc nu mai putem crede? Atunci în cine să credem? în jidani și masoni? în bolșevici?

– Ioane, cu mine nu vorbi așa, că eu nu știu cine sunt nici jidanii, nici bolșevicii și nici masonii, zise bătrâna, chiar dacă tu o să încerci să-mi explici. Orice mi-ai spune, nu poți învinui pe oameni de la Dumnezeu, ca evreii, că sunt evrei, ca și când ei s-ar fi hotărât în burțile mamelor lor să fie jidani pe pământ, ca să poată alți oameni, care nici ei n-au avut niciun rol când s-a hotărât, în burțile mamelor lor romånce, să fie români, să-i împuște pe urmă când s-or face mari pe cei care s-au născut din burți de evreice.

Bătrâna era foarte indignată. Ea continuă, liniștită, însă fără milă.

– Nu de la mine ai învățat toate astea, ci de la legionari. Și nu de mic, și nici de tânăr, ci de curând!

– N-am învățat, mamă, nimic de la ei, dar m-am întâlnit cu ei în ideea că nimeni n-a câștigat în țara românească aur din cer, nimeni n-a făcut averi din nimic, ci din sudoarea tuturor. Și cei mai bogați oameni de la noi, posesori de aur și de industrii, sunt tocmai evreii.

– Asta e altceva, zise bătrâna, n-ai decât să cercetezi cine a făcut averi și a îngrămădit aur din sudoarea tuturor și să le iei averile și aurul îndărăt, dar nu numai de la evrei, ci și de la români. Sau crezi că hoțul român e mai breaz decât hoțul evreu?

Și se ridică și îi aduse fiului caltaboși și îi dădu să desfacă o sticlă de vin. Generalul avea umerii încovoiați.

– Dar eu am auzit, continuă bătrâna, și nu de acum, dar n-am vrut să-ți spun fiindcă mi-am închipuit că știi, că legionarii încă din primele zile au

început să intre prin case cu pistoalele în mână și să înspăimânte copiii, să bată lumea în piața publică, să aresteze și să omoare, să-și însușească prăvălii și magazine cu forța, silindu-i pe evrei cu revolverul în ureche să semneze că le-ar fi vândut, să ocupe clădiri, să ia oamenilor mașinile de pe stradă. Asta de la început, Ioane. Și tu ai îmbrăcat cămașa lor verde! Ce zice lumea asta?

– Mamă, șapte zile să fi fost pe săptămână în una singură și tot n-aș fi putut, chiar de la început, să-mi dau seama de tot… Mi-era gândul la un singur lucru: cu cine să ne aliem acum? Țara e în pericol. Și am hotărât: ne așezăm pe Axa Roma-Berlin și mergem sută la sută în această direcție. Ori triumfam cu Axa, ori cădem cu Axa. Dacă vom cădea cu Axa, de pe hartă nu vom dispărea, o națiune constituie o realitate, peste care nu se poate trece, cade doar regimul. Ce putem face după ce politica franco-engleză ne-a adus unde ne-a adus? Să luptăm noi singuri cu toți?

Dar pe bătrână n-o interesa orientarea externă a regimului, ci cea internă.

– Ce-ai avut nevoie de legionari?

Aceeași întrebare necruțătoare. Bătrâna continuă:

– De la început trebuia să vezi ce faci cu ei. Ori, ori!

– Mamă, zise generalul, le-am spus: uitați ce-a fost în trecut și nu căutați să vă sustrageți de la răspundere în fața legii, fiindcă eu aflu și țin minte…

Ei na! Mare lucru le-a spus! Și dacă a aflat și a ținut minte, ce-a făcut?! Bătrâna era furioasă.

Generalul dădu farfuria la o parte și îi turnă întâi mamei sale, apoi lui, din sticla cu vin alb. Între timp bătrâna mâncase și ea puțină brânză.

– Sărut mâna, mamă, și la mulți ani de sfântul ajun… Nu ți-am spus, diseară trebuie să mă duc la președinție să sărbătorim, membrii guvernului, cu Horia Sima, împreună cu suveranul și regina-mamă, pomul de Crăciun… Ți-nchipui cu ce inimă mă duc…

Generalul bău și umerii săi se mai ridicară.

– …Le-am spus, mamă, de la început: noi să-i lăsăm pe cei care au comis ilegalități să-i condamne istoria. Eu nu i-am făcut lui Carol al II-lea nimic când am avut în mână puterea, deși el e cel mai mare vinovat de represiunile care au fost ordonate împotriva voastră și de situația țării, așa cum ne-a lăsat-o moștenire. Sire, i-am spus, trebuie să pleci, ai pierdut încrederea poporului tău, generațiile viitoare te vor judeca. Dar nu l-am arestat și nu l-am trimis eu în fața unui tribunal. Vă spun asta pentru binele

vostru. Eu sunt bătrân și curând dispar. Voi rămâneți… Și vă mai spun ceva: n-am nicio ambiție personală. Când am ajuns ce-am ajuns, nu sunt nebun să cred că voi ajunge eu regele României sau al Rusiei… Nu m-au ascultat, deși toate problemele le abordam împreună în Consiliul de Miniștri, îi povățuiam, le puneam la dispoziție întreaga mea experiență de viață.

Da, era adevărat, dar vedea bine cu ochii lui cum îi răspundeau în doi peri, sau făceau pe naivii când le aducea fapte și nu lua nicio măsură contra lor. I se raporta: comisarii de românizare fac abuzuri (și încă știa sigur că stihia aceasta care începuse, cu românizarea, era străină de spiritul poporului, dar își dăduse aprobarea). Domnul ministru al economiei naționale îi răspundea candid: „Am auzit și eu că s-au făcut abuzuri, însă nu mi s-au dat nume! Unii comisari, în loc să-i țină în loc pe jidani, s-au pus de acord cu ei.“

Ia uite! Să te indignezi, nu altceva! Dacă i-ar spune mamei ar pufni în râs, cât e ea de bătrână și severă. Și ca să-i arate că sufletul lui fusese tot timpul chinuit de problemele tragice ale regimului său (asta voia să arate, că erau tragice, fiindcă el n-a vrut să se întâmple toate acestea) generalul continuă:

– …Le-am spus: instituțiile noastre fundamentale, biserica, școala, magistratura, armata, trebuie să funcționeze într-o notă de continuitate și legalitate. Dacă le perturbăm activitatea prin introducerea abuzivă a politicii, le abatem de la menirea lor. Călinescu, Carol al II-lea, Gavrilă Marinescu s-au crezut eterni și de aceea au făcut ce-au făcut. Eu nu pot urma drumul acesta căci nu vreau ca mâine să mă duc în fața comisiei de anchetă. Vreți să suspendați inamovibilitatea pe timp de un an. Nu pot să aprob așa ceva! Ce-ar ajunge magistratul? Un biet om hăituit de factorul politic și nu unul chemat să judece și să aplice legile. Dacă începeți cu răzbunări și loviri vă veți ridica opinia publică în cap… Le-am spus, prețurile cresc, luați măsuri. Resping ideea cartelelor, dar organizați aprovizionarea, dormiți acasă, nu pierdeți nopțile în ședințe secrete de cuiburi. Ce secrete aveți de ascuns?… Mi se aduce la cunoștință că profesorul Iacobovici, un mare chirurg, e destituit din funcția de medic primar al Așezămintelor Brâncovenești, ca să vină în locul lui un medic legionar. Am ordonat: Ministerul Justiției! Este o crimă să ne batem joc de puținii oameni de știință pe care îi avem. Eu nu sunt o firmă închiriată de oameni care comit acte care depășesc relele fostului regim. Rog pe domnul ministru Iasinschi să transmită această rezoluție a mea domnilor de la

spitalul Brâncovenesc, care dacă nu înțeleg aceasta, dovedesc că nu merită locurile pe care le-au ocupat și trebuiesc schimbați fără întârziere.

Le Conducător cita și el un caz în care intervenise. Dar uita să-i spună mamei sale miile de cazuri în care se săvârșiseră abuzuri asemănătoare, și de care el știa bine.

– Degeaba mă învinuiești mamă, continuă generalul, că mă port rău cu evreii. Eu n-am urmat nici exemplul domnului Hitler, să-i bag în lagăre. Le-am cerut doar celor care au venit în țară în ultimii trei ani să plece în răstimp de două luni.

– Unde să plece, Ioane? zise bătrâna.

– De unde au venit.

– Și dacă au venit tocmai din Germania domnului Hitler?

– Ce pot să fac eu? zise generalul. Să se ducă în Palestina. Acolo e țara lor. Și sunt și englezi acolo, care pot să-i protejeze. În orice caz, am dat ordine severe să se înceteze cu samavolniciile împotriva lor, și s-au încetat.

Nu era adevărat, dar trebuia s-o liniștească pe bătrână!

– Dar vezi că ei nu pleacă și mă silesc în felul ăsta să-i bag în lagăre. Și când pleacă duc cu ei mari sume de bani, aur, valută străină, costume de haine, câte douăzeci deodată! exclamă generalul indignat.

– Și ce-ți trebuie ție costumele lor? zise bătrâna cu dispreț. Ești șeful statului, ai timp să le numeri costumele? Și zici că nu-i bagi în lagăre. De ce îi bagi?

Generalul se mohorî și mai mult.

– Pentru că s-au apucat de comerț, de comunism, de tot felul de agitații.

– Da? zise bătrâna. Și de când comerțul a devenit o agitație?

– Am vrut să spun speculă…

Se bâlbâia în fața ei. Reluă, îndârjit:

– Să stea acolo, în lagăre, până se vor hotărî să plece din țară. Eu trebuie să mă țin de cuvânt. Am anunțat un lucru pe care nu l-am făcut, adică nu i-am băgat în lagăr până acuma, și ei (jidanii) își bat joc de mine. Trebuie să luăm această măsură și să-i silim pe jidani să muncească, pentru că numai așa îi vom face să plece. Și măsura asta o s-o luăm nu numai pentru ei, ci și pentru greci, armeni, țigani, care au intrat clandestin în țară.

Hotărât, acest lucru nu-i plăcea deloc bătrânei mame. Ridică vocea:

– Cine ți-a dat ție dreptul să gonești din țară oameni care se simt bine la noi? Niciodată nu s-a întâmplat asta în istorie. Suntem un popor ospitalier și

am rămas totuși români de-a lungul veacurilor. Cine îți dă dreptul? repetă bătrâna. Ce lege? Unde s-a mai pomenit una ca asta?

– Mamă, șopti generalul, orice stat are dreptul să controleze imigrările. Nu e o noutate ceea ce facem noi. În Rusia de azi, de pildă, nu intră nimeni. Și mâine-poimâine și Statele Unite vor începe să nu mai primească cu brațele deschise chiar pe toți aventurierii… După douăzeci și șapte noiembrie am desființat poliția legionară și portul de armă individual, reluă generalul cu aerul că a convins-o pe mama lui în chestiunea evreiască și poate acum să continue neturburat, și am convocat imediat Consiliul de Miniștri. Știam totul, și n-aveam de ales: ori alung imediat mișcarea legionară de la putere și o desființez ca partid politic, și atunci eram obligat să trimit toate vârfurile legionare în fața comisiei speciale de anchetă, lucru care m-am hotărât că nu-l puteam face fără să provoc războiul civil în țară, cu mari primejdii pentru hotarele noastre, ori mă prefac că nu acord lucrurilor decât o gravitate de circumstanță, folosind însă prilejul să le iau pentru început la toți armele, să-i scot din poliție și treptat și din alte posturi cheie, de pildă să schimb încetul cu încetul pe toți prefecții de județe legionari și primarii de prin comune… În ce privește viitorul, vom mai vedea.

Firește, alesese ultima soluție. Ședința începuse pe tema ordinii în țară. Ministrul de interne, Petrovicescu, întrebat fiind, răspunsese desigur că rapoartele primite de la inspectoratul jandarmeriei arătau că liniștea cea mai perfectă domnea în țară. Nu s-a semnalat nicăieri vreun incident. De la Siguranță a primit aceleași informații în ceea ce privește capitala. Auzindu-l pe canalia asta vorbind astfel luase hotărârea ca la prima ocazie să-l destituie pe el, pe directorul general al Siguranței, Ghika, și pe ajutorul acestuia, Maimuca. Ăștia trei știau totul și îi aruncaseră totdeauna în obraz minciunile cele mai nerușinate. „Dumneata, i-a spus, ai mai venit în consiliu cu astfel de rapoarte în timp ce noi ne-am pomenit cu ceea ce știm cu toții că s-a petrecut. Te rog să iei imediat măsuri și să schimbi toți primarii legionari care nu sunt oameni de seamă, gospodari respectați în sat. În douăzeci de zile îmi raportezi de executare. La sate nu se face politică, ci se face gospodărie, se face administrație. Vreau să știu ce primari erau la 6 septembrie, ce primari s-au schimbat, care este situația și ce primari se schimbă în urma ordinului dat… În al doilea rând, să se înceteze cu răzbunările pe întreg teritoriul țării; foștii jandarmi, toți comisarii și agenții care au comis acte de violență și bestialitate, să fie scoși, dar să se înceteze

execuțiile. Dacă mai aud de violări de domiciliu sau ridicări de persoane, pentru aceasta veți trage toate consecințele, domnule ministru de interne. Un alt punct: la gări, la autorități, nu mai are ce căuta garda legionară. Avem pentru asta organele de Siguranță ale statului. Nici la radio, nici la poștă, nici la telefoane nu mai au ce căuta aceste gărzi. Ele nu pot servi decât pentru serviciile lor legionare. Și repet: cine mai poartă în mod individual și izolat, pe străzi, armă, va fi dezarmat imediat și dat pe mâna justiției. Nici dumneavoastră nu aveți voie să purtați armă, cu atât mai mult n-au dreptul s-o poarte adolescenții de șaisprezece ani. Veți evacua toate casele și antreprizele ocupate ilegal, sau prin vânzări silite. Am auzit că și miniștrii s-au instalat confortabil în case care nu le aparțin. Cine v-a dat dreptul să dispuneți astfel de averea altuia? Această stare de anarhie trebuie să înceteze!“ „Ați spus, domnule general, că suntem responsabili de departamentele noastre, a luat cuvântul atunci Rioșanu. Ca să fiu responsabil eu, ca ministru al poliției și al Siguranței, ar trebui ca atât la poliție, cât și la Siguranță să am oamenii mei. Ori, eu nu sunt sigur nici de domnul Mironovici, prefectul poliției capitalei, nici de domnii Ghika și Maimuca de la Siguranță. Pentru actele lor eu declar în mod oficial că nu pot răspunde.“ „Da, i-a confirmat, și eu am auzit că domnul Ghika ar fi scos din vamă o mie două sute de revolvere, pe care le-a împărțit nu știu cui. Să anchetezi: pentru ce omul ordinii împarte arme, în ce scop și pe banii cui le-a cumpărat?“ „Domnul Ghika nici nu mai tratează cu mine, a zis Rioșanu. Iar domnul Mironovici, noul prefect de poliție, nici până acum nu s-a prezentat la mine să depună jurământul.“ „Cheamă-l la minister și dacă nu vine, vom pune în locul lui alt prefect. La fel și cu șeful Siguranței, domnul Ghika. Dacă nu intră în ordinea legală, să-mi propui alt șef de Siguranță. Spune-i domnului Ghika imediat că îl voi destitui în câteva ore dacă își mai permite să ignore guvernul generalului Antonescu.“

Știa că n-o va face, dar știa în același timp că nici Ghika nu-l va sfida. Acest avertisment era dat pentru oameni ai aceluiași regim. În același timp însă, pentru a se asigura că hotărârile acestea se vor executa l-a chemat după aceea pe ministrul armatei de uscat care nu era legionar, bineînțeles, atâta prudență avusese să țină acest minister sub mână și i-a dat ordinele necesare.

– Ca să nu-i alarmez, zise generalul adresându-se iar mamei sale, în timp ce se ridica de la masă și se așeza într-un fotoliu, mai mulțumit acum de sine văzând că maică-sa nu-l mai întrerupea, am trecut la chestiuni

curente. Soția mea a primit o scrisoare de la doctorul Costinescu… Doctorul ăsta, prin munca lui, a realizat la Moroeni niște sanatorii minunate, așa cum nu a reușit statul să facă niciodată. Am fost acolo și am văzut. Rar găsești, chiar în străinătate, condițiuni mai perfecte și mai proprii ca acestea. După atâtea decepții pe care le-am avut vizitând alte spitale, am avut în sfârșit satisfacția să găsesc o instituție admirabil condusă, organizată și utilată din toate privințele și i-am lăudat public printr-un comunicat. Ei bine, tocmai când doctorul Costinescu citea rândurile mele, au venit și l-au dat afară ca pe-un servitor, când aceasta era tocmai opera lui de-o viață. „Domnule Iasinschi, i-am spus eu acestui incapabil, dumneata, ca ministru al sănătății, cum ai putut săvârși o astfel de samavolnicie?“ „Domnule general, zice, cei care ne-au cerut acest lucru spun că acolo sunt multe nereguli.“ „Le-ai constatat dumneata?“ „Nu!“ „Când vei avea mai multă experiență și vei trece prin ce-a trecut generalul Antonescu, vei vedea că sunt oameni care nu se dau în lături de la nimic, numai ca să ajungă cât mai sus. Așa a ajuns generalul Argeșanu prim-ministru, acest om care nu era în stare să citească un ziar… A făcut cineva anchetă ca să se vadă dacă există nereguli, cum ți s-a spus dumitale?“ „Acum se face.“ „Procedura este inversă: întâi anchetă, și apoi măsura. Dar eu m-am dus acolo și te rog și pe dumneata să pierzi o zi, să te duci, și ai să te închini și dumneata ca român în fața acestei opere. Dacă ai fi văzut dumneata această operă înainte, nu te-ai fi luat după toate șoaptele.“ Știam eu că nu se luase după șoapte. Era o hotărâre directă și cinică a acestui Iasinschi. Ce mă interesa pe mine însă era să le adorm bănuielile: vedeți, parcă le spuneam, discutăm, guvernăm împreună. Intrați în legalitate și totul e în ordine. „Aș fi fericit ca măcar unul la sută din ce este acolo să fie la toate spitalele noastre, i-am mai spus. Numai așa nereguli să ne dea Dumnezeu în țara românească. Sub administrația generalului Antonescu, nu urez să fie alte nereguli decât aceste nereguli de care spui dumneata că ar fi. Dacă prin aceste nereguli semnalate de dumneata, s-a creat această situație înfloritoare, eu sunt fericit.“

Luați din scurt, Ghika și Maimuca și Radu Mironovici au intrat în legalitate. Arătau foarte docili în ședința de consiliu care a urmat. Ca și generalul, jucau și ei comedia înțelegerii. Dar între timp acel Rioșanu îi raportă că ministrul de interne, Petrovicescu, nu executa totuși ordinele lui, ale Conducătorului, iar Horia Sima, care era vicepreședinte de consiliu, deci mâna lui dreaptă și care putea să-i vorbească direct, făcuse să se producă

între ei un schimb de scrisori: avea nevoie de documente, ca să explice cu ajutorul lor ceea ce avea de gând să facă, adică să arunce vina pe el în cazul că va ajunge vreodată să ia puterea deplină. Ce spunea în prima scrisoare, dar și în a doua? Că îi așteaptă un faliment economic, deoarece un regim legionar nu poate să dăinuiască cu o structură economică liberală. Și că aici e centrul nevralgic al problemei și nicăieri în altă parte. Și încă ceva: că e trist că orice îi semnala în acest domeniu el, generalul, privea totul cu neîncredere. Cum să nu privească? Atât în Germania cât și în Italia domnul Hitler și ducele Mussolini s-au sprijinit pe economia burgheză. El nu putea dărâma economia liberală, inclusiv pe cea evreiască, fiindcă această economie era a burgheziei românești. „Vreți să conduceți odată cu mine, dar două capete nu pot duce un singur corp, îi răspunsese lui Horia Sima, bineînțeles tot în scris… Lăsați-mă să guvernez, altfel nu va fi bine. Vă restitui scrisoarea.“ A urmat o nouă scrisoare, în care se spunea că e necesară o guvernare totalitară, în spirit legionar, că un mare asalt al lumii vechi găsește în el, în general, un om încrezător și că duhul legionar îi depășește pe toți. Cu alte cuvinte, să se supună lui. I-a răspuns repetând că un organism politic, social și economic trebuie să asculte de o singură conducere. Șeful regimului legionar era el, generalul. De aceea îmbrăcase cămașa verde…

– Rioșanu însă, mamă, continua să-mi aducă rapoarte din care reieșea că legionarii se organizează și se înarmează. În ce scop? Acum, în ajunul sărbătorilor mi s-a semnalat că există indicii că de Anul Nou se pregătesc să comită în toată țara astfel de omoruri încât cele de până acum sunt doar niște exerciții palide. Ar fi vorba să fie asasinați toți foștii oameni politici din sate și orașe, pentru ca țara să înceapă noul an purificată de „lepra trecutului“. Am dat ordin lui Rioșanu să ia măsuri energice și am alarmat armata să împiedice această noapte a Sfântului Bartholomeu legionar. Abil, Horia Sima a bătut în retragere și a trimis o telegramă prefecților, că pe baza unei informații false s-a transmis un ordin din partea internelor ca să se vegheze la viața foștilor oameni politici care ar fi amenințată. Nimic, a zis el, nu este adevărat, dar prefecții să aibă totuși grijă ca anumiți agenți provocatori să nu profite de sărbători și să se dedea la turburări. Deci, mamă, acești oameni nici nu se gândesc să mă asculte. Ei vor ca eu să devin în mâna lor un om de paie. Și nici măcar asta pentru multă vreme. Continuă și vor continua să pună la cale noi răzbunări. Dacă sunt și eu pe listă? Dacă numele meu e deja trecut pe una din echipele lor ale morții și acea echipă a

morții a și jurat să mă omoare? De-asta am venit la tine, să mai vorbesc cu mama mea înainte să cad, astăzi sau mâine, sau peste două săptămâni, sub gloanțele unei astfel de echipe. Le stau în cale, asta e limpede. Au legături directe peste mine, cu ambasada germană, și în felul ăsta cu factori decisivi din fruntea Reichului german. Dacă mă ucid, ce va deveni, mamă, țara și armata? Pe nemți eu îi țin la respect, fără mine ne vor ocupa spre a potoli dezordinele și dezmățul legionar care va domni. Poate că vom avea chiar soarta Poloniei!

– Dacă știi asta, apără-te, și apără și țara, zise bătrâna, ce mai stai? Gonește-i!

– Și să înceapă noi omoruri? Fiindcă ei nu se vor lăsa și va trebui să dau ordin să se tragă în ei.

– Nu da ordin să se tragă în ei decât dacă vor trage ei cei dintâi în armată. Atunci n-o să ai încotro și o să trebuiască să dai ordin armatei să se apere. Ce poți face? zise bătrâna fără șovăire.

În clipa aceea chipul ei semăna izbitor cu al fiului, în ciuda vârstei, și al fiului cu al mamei. Aveau același gând și aceeași voință. Fiul nu luase puterea fără știrea mamei și se spunea, puțini o știau, că într-un anumit moment decisiv, când generalul șovăia dacă să împartă sau nu puterea și cu alții, ea îl îndemnase să n-o împartă. Era tăcută, dar destul de afurisită. Norei îi era frică de ea și nu numai ei. Acum nu mai aveau de ales. Nici mama, nici fiul nu se gândeau că mai era încă timp să scape de angrenajul fatal în care intraseră, și odată cu ei țara, și pentru care el abia urma să răspundă.

– Ești mai tare, continuă ea, ai armata de partea ta și populația atât așteaptă. Dacă faci acest lucru, lumea va răsufla.

Generalul turnă din nou vin în pahare.

– Și dacă trupele germane îi vor apăra? zise el din nou, încovoiat de povara destinului său. Sunt în țară unități și instructori care pot interveni. Pot eu să intru în conflict cu Germania?

– Nu poți, zise bătrâna după câteva clipe. Dar urcă-te fără veste în avion și du-te și vorbește cu Hitler ăla. Spune-i că țara e cu armata și nu cu legionarii!

– Mamă, și dacă Hitler…

– Prea mulți dacă, zise bătrâna sigură pe judecata și intuiția ei. Nu te lăsa.

– Bine, mamă, parcă simt că mi-e sufletul mai liniștit. Ai dreptate: nu eu voi fi vinovat dacă se va dezlănțui un război civil. Mă duc! Mulțumesc că se adeverește că noi cei mai tineri avem nevoie să fim încurajați de cei bătrâni… Sunt fericit că ești mama mea… Și n-ai nicio grijă. Evreii de la noi nu vor avea soarta celor din alte țări… „Bineînțeles, gândi generalul, în lagăr tot îi bag și la muncă tot îi pun, dacă nu vor să plece…“

Își lepădă halatul și își trase cizmele. Se făcuse târziu. Trebuia să se mai ducă și pe acasă și să-și îmbrace un costum de gală, pentru pomul de Crăciun care îl aștepta la președinție…

X

Plecând de la bătrâna mamă, *le Conducător* ajunse în câteva minute acasă și arătă soției un chip senin, fără să-i spună însă ce discutase el cu maică-sa, ceea ce nu însemna că generalul își ascundea totdeauna, față de ea, gândurile.

– Ce mai face mama? îl întrebă ea cercetându-i chipul destins cu acea gelozie pe care nicio femeie nu și-o poate reprima când știe că bărbatul ei, într-un ceas greu, s-a dus la altă femeie, chiar dacă această femeie e maică-sa.

De unde știa soția dictatorului că era vorba de un ceas greu? Tot de la el. O întrebase el însuși de câteva ori: ce facem cu legionarii ăștia? Adică și ea, soția lui, era chemată să se gândească și să dea un răspuns și avea chiar motive să creadă că nimănui, până atunci, nu-i mai dezvăluise el acest gând… „Ce se întâmplă?“ îl întrebase ea, dar el, posomorât, rămăsese tăcut și destăinuirea scontată nu se produsese.

– Mama e sănătoasă, zise generalul, unde dă Dumnezeu să fiu și eu tot atât de tare și cu mintea limpede ca ea.

– Nu poți să te plângi de slăbiciune și de lipsă de limpezime în judecată, zise Maria general Antonescu orgolioasă. Ai dat jos un rege pe care mulți au vrut să-l dea și au fost înfrânți.

Dar dictatorul n-o încurajă să insiste, tăcu și începu să se îmbrace. Asta era acum în mintea ei, că el dăduse jos un rege și că alții nu reușiseră s-o facă. Maică-sa nu-i spunea astfel de lucruri care acum nu mai aveau niciun rost și care nici măcar nu erau întru totul adevărate. Regele era deja compromis prin prăbușirea granițelor, nimeni, nici el, generalul Antonescu, n-ar rezista în urma unor astfel de nenorociri…

O oră mai târziu, *le Conducător* se afla în marea sală de recepții a Președinției Consiliului de Miniștri. Membrii guvernului și Horia Sima, care nu se despărțea nicio clipă de cămașa sa verde cu diagonală din piele, de la capătul căreia lipsea însă pistolul, sosiseră și îl așteptau pe general și pe tânărul rege care în astfel de ocazii venea însoțit de regina-mamă. Era o compensație pe care dictatorul i-o acordase pentru anii ei triști când, gonită de la palat de metresa regelui, trebuise să se întoarcă în Grecia, țara ei de unde cu douăzeci de ani în urmă fusese pețită, după ce mai întâi (cel puțin așa se spunea) rămăsese însărcinată. Tânărul Carol trecuse pe atunci pe acolo fără intenția de a se căsători, avusese cu ea o aventură cu totul negândită și se pomenise apoi, spre uluirea lui, obligat s-o ceară…

Tânărul suveran și regina-mamă sosiră curând și ceremonia sărbătoririi pomului de Crăciun începu. Generalul, cu toate că arăta senin, avu câteva clipe de neatenție, pe care și le scuză singur, înainte de a-și rosti micul discurs.

– Deși e sărbătoare, maiestate, tot nu pot să uit că mulți dintre supușii maiestății tale stau poate zgribuliți într-o odăiță fără foc și nu pot și ei, în aceste ceasuri, să trăiască clipe de bucurie simplă, din pricina lipsurilor și mizeriei…

– Să întărim „ajutorul legionar“, zise Horia Sima, și să trimitem echipe prin cartierele și casele sărace, cu daruri. Dacă domnul general ar propune maiestății voastre un decret prin care s-ar putea, în mod oficial, de pildă prin emiterea de timbre, spori fondurile acestei organizații, am avea timp ca chiar de Anul Nou să sărim în ajutorul a multi…

Generalul însă nu răspunse și făcu pe un ton sobru urări de sănătate și fericire familiei regale. I se făcură apoi lui însuși aceleași urări de către miniștri și aprinseră apoi pomul, care străluci încărcat de lumânări și becuri colorate… „Voi da, la timpul potrivit, ordin generalului Șteflea să-mi urmeze la conducerea statului în cazul că aș muri și să continue lupta cu legionarii până când îi va alunga definitiv de pe scena istoriei, gândea dictatorul. Hitler trebuie convins… Mă voi duce la el! Numai în lipsa mea să nu se întâmple ceva, deși nici lui Horia Sima nu-i e ușor să ia hotărârea de a transforma idila noastră într-o despărțire sângeroasă… Nu e destul de popular ca s-o facă… deși smintiții ăștia nu se mai întreabă ei dacă sunt sau nu populari…“

Generalul avea umor, care însă nu era deloc apreciat. Acum avusese în sinea lui și râsese singur fără ca asistența să-și dea seama care fusese pricina

acelei exclamații nedeslușite și aproape guturale care îi ieșise lui din gură, ceva care semăna cu un fel de da, da, da, desigur, hm, hm… Odată i se prezentase cererea familiei unui preot legionar, care murise. Familia voia, conform dorinței celui mort, să-l îngroape pe preot pe un afet de tun. Cum însă acest lucru era un privilegiu doar al militarilor cu grade mari, generalul trebuia să facă o excepție și să le dea dezlegarea și ordinul respectiv. Avusese, ca și acum, aceeași exclamație înăbușită, ridicase ochii spre șeful lui de cabinet ca să-l ia martor al acestei stupidități și scrisese pe hârtie rostind și cu voce tare: „Popă pe tun, nici dracu n-a văzut. Aprob ca să se vadă“. Și semnase. Șeful de cabinet, colonelul Elefterescu, nu râsese însă deloc de această glumă reușită a Conducătorului nici acolo, de față cu el, și nici în birou, după ce ieșise și rămăsese singur cu hârtiile…

XI

Noaptea se lăsase repede peste acest ajun de Crăciun și orașul își aprinsese luminile la ora când în iunie soarele scânteiază sus pe cer în plină după-amiază. Străzile erau pline de oameni care forfoteau mergând sau venind de prin piețe și magazine, încărcați cu pachete. Aveau expresii care semănau în mod ciudat cu a proaspătului bucureștean, Nilă, care la ora aceea, împreună cu Paraschiv și Achim, continua să petreacă în cârciuma în care îi lăsase al lu’ Parizianu și tat-său cu cele două țigănci: le-a spus lor cineva, bucureștenilor, că războiul îi va ocoli, că suferințele sunt pentru alții și că viitorul le va da dreptate, așa cum le-a mai dat de-atâtea ori… Oricum, parcă își spuneau ei, să uităm ce-o fi, să nu luăm zadarnic *acont*, când o fi să fie o să vedem atunci ce-o să facem… E plăcut și îndrăzneț să gândești, dar dacă gândirea nu duce la acțiune, ce rost mai are? Ori, ce acțiune putea fi întreprinsă împotriva acestui vârtej satanic care începuse din mijlocul Europei și în fața căruia marile puteri ori se prăbușiseră, ori căzuseră la înțelegere cu tartorul în care unii credeau că l-au descoperit pe Anticrist, și care purta denumirea falsă de Adolf Hitler?

La Jilava însă, unde cu o lună în urmă avusese loc masacrul care îl decisese pe general să deschidă lupta împotriva „copiilor lui“, domnea o noapte perpetuă, unde becurile din celule nu se stingeau niciodată și unde cei care scăpaseră de la moarte luaseră demult acel *aconto* de care bucureștenii se fereau: erau deținuții comuniști, la care generalul nu se gândise în urările lui de Crăciun, și care scăpaseră de la moarte nu datorită

lui, ci hotărârii soldaților. „Cine sunteți voi, le strigaseră ei legionarilor, când aceștia vruseseră să dea buzna și dincolo de celula douăzeci unde într-adevăr stăteau de gardă nu legionari, ci soldați cu armele încărcate. Ce căutați voi aici, civili, să omorâți oameni dintr-o închisoare militară? De paza lor răspundem noi.“ Un legionar a dat atunci un ordin scurt: „Mai târziu“, a spus el și au plecat.

Deci cu acest *mai târziu* în minte întâmpinau acești încarcerați sărbătorile acelui an, un *aconto* teribil, care oricând putea aduce după el restul promis, și nu cu pachete în brațe și cu nepăsarea pe chip… Acești oameni însă nu erau vindicativi decât cu autoritățile, dar nu cu oamenii, și nici măcar cu soldații de pază pe care dacă i-ar fi acuzat, ar fi însemnat să se condamne implicit pe ei înșiși pentru că nu știuseră să-i atragă de partea lor, să le insufle același ideal și aceeași voință de a-l atinge și să se ridice în masă cerând autorității represive eliberarea lor. Întemnițarea era o dovadă că dacă ar fi fost lăsați liberi, oamenii i-ar fi urmat… De ce, altfel, ar fi fost închiși, dacă nu erau primejdioși pentru ordinea stabilită? Fuseseră condamnați de vechiul regim la închisoare, noul regim legionar îi amenința cu exterminarea… Ei, și? Ce valoare are o viață petrecută în lanțuri? Pentru că, pe această lume, cei puțini care dețin toată puterea dețin și toată libertatea, în timp ce lor, celor mulți, nu le rămâne decât munca rău plătită și jignirea și umilința la care ești supus dacă vrei să-ți păstrezi demnitatea, să nu-ți pleci privirea în fața slugii obraznice a celui bogat și atotputernic, să sari în ajutorul celui oropsit și exploatat și să ceri o viață mai bună și pentru el… Nu poți face nimic dacă nu te gândești tu însuți să sfărâmi această orânduire și să instaurezi alta, în care toți oamenii să fie liberi și să se bucure toți de șansa pe care natura o dă fiecăruia să fie el însuși și să guste fericirea la care are dreptul pe această lume… Nu vor reuși să atingă acest ideal? Vor fi uciși? Erau de mult obișnuiți cu acest gând… Mai rele erau gândurile nedorite, nechemate, care cutreierau mintea în somn, care chinuiau sufletul cu doruri sfâșietoare; prezența zidurilor acelui fort întunecat și umed, și amenințarea din afară, acel *aconto* pe care îl luaseră, era o dovadă a zădărniciei lor absolute… Când vor lua puterea, dacă nu vor muri până atunci, vor trebui să desființeze închisorile împotriva oamenilor care luptă pentru un ideal… De ce să închizi un om care nu se gândește decât la alții? Și când semenii săi îl ascultă și îl susțin?…

Tânărul revoluționar, cu ochii deschiși în lumina sinistră a becului care nu se stingea niciodată, gândea că întâmplările legate de recrutarea lui erau

cele mai frumoase amintiri din cruda sa viață, când, văzute din afară, puteau să-i pară mamei și tatălui său cele mai triste și umilitoare… Fiindcă, și-au spus cu ani în urmă autoritățile, ce poate să fie în mintea unui băiat de șaisprezece ani? Agitator comunist periculos! Haida-de! La vârsta lui alții l-au sedus și apoi manevrat, cum putea el să știe ce era aceea o grevă, cum fusese cea de la Grivița în ‘33, ca să se ducă apoi după acei greviști, la procesul lor, tocmai la Craiova, ca mânzul după iapă, cu petiții și semnături în buzunar…? Ia să-l trimitem noi mai bine înapoi în satul său natal, la *urmă*, să-l dăm pe mâna părinților și a rudelor, să audă plânsul mamei și să vadă rușinea pe chipul tatălui și să-și bage mințile în cap! Și l-au dat pe mâna jandarmilor să-l ducă acasă din post în post, pe jos și cu mâinile la spate, în cătușe, ca pe un răufăcător.

Băiatul era mic de statură, dar avea forță în el, a pornit-o la drum astfel, cu soldatul alături, cu arma la spinare și cu ordinul de aducere în buzunar; curând a ostenit jandarmul. „Bă, da tu n-ai picioare? i-a zis el binevoitor. Ia să stăm jos și să-mi spui ce prostie ai făcut. Sau ești un simplu vagabond? Știi că am ordin să te bat pe drum, ca să te înveți minte să mai faci ce-ai făcut? Dar eu nu te bat că mi-e milă de tine, dar când ne-om apropia de postul următor unde trebuie să te predau, o să-ți dau doar una peste nas să-ți curgă puțin sânge, să nu fiu eu pedepsit că n-am executat ordinul. În tot cazul, tu să te plângi că te-am bătut, știi să te plângi? Ia să te văd…“ „Protestez, a zis atunci băiatul cu ochii scăpărând de furie, împotriva tratamentului barbar la care m-a supus acest jandarm în timpul drumului…“ „Mă, al dracu mai ești, ți-aș scoate cătușele dacă nu mi-ar fi frică să n-o iei la goană… Ar trebui atunci să trag după tine, ferească Dumnezeu… Ei, hai să mergem și spune ce-ai făcut…“ „Nu sunt vagabond, a început el, sunt trimis la urmă, fiindcă am fost judecat de Consiliul de război al corpului 2 armată. Am fost acuzat că răspândesc manifeste revoluționare și s-au gândit că dacă mă trimit la tăticul și la mămica, o să mă potolesc…“

Era destul de semeț când a rostit aceste cuvinte. În orice caz soldatul s-a posomorât și n-a mai avut niciun chef să mai pălăvrăgească cu el, și nici lovitura promisă nu i-a mai dat-o!… El însă, băiatul, care la șaisprezece ani apăruse în fața unei instanțe militare, n-a uitat să protesteze când a fost predat șefului noului post de tratamentul la care fusese supus pe drum. „Bine ți-a făcut, te-n… pe mă-ta, i-a răspuns șeful de post după ce a citit ordinul de trimitere la urmă. Și a chemat un nou soldat, să-l ducă mai departe spre postul următor. Fir-ați ai dracului cu agitațiile voastre, de mici

vă intră bolșevismul în cap“, a mai spus acest șef, care părea destul de avizat în legătură cu agitațiile și bolșevismul. Era însă mai mult filosof decât agresiv. Ai fi zis că o să-l ia la bătaie pe cel adus, cum scria în ordin (tratament aspru!) dar nu i-a făcut nimic. „Sete ți-e, mă? Picioarele nu te dor? s-a răstit șeful. Stai dracului și te odihnește în colțu-ăla și dă-i, mă, o cană cu apă și o buca’ de pâine…“

Soldatul care l-a luat apoi în primire era un ins vesel, râdea fără motiv, își bătea joc de el și îi dădea palme, nu prea tare, dar nici încet… „Na, făcea, să te înveți minte să-ți mai faci de râs părinții și frații… De ce nu te ții de meserie, mă? O, că nu ești tu frati-miu, că ți-aș arăta eu ție, te-aș beli de piele, să mă faci tu să știu că ești adus acasă din post în post…“ Și îl pocnea iar după ceafa…! Ăsta își ascundea plăcerea de a lovi făcând pe stâlpul familiei care n-ar putea suporta ca frati-său să-i facă lui o astfel de figură… Noroc că s-a lăsat noaptea și întunericul parcă i-a mai închis, acestui țăran tâmpit, gura… A doua zi, în zori, a pornit-o din nou, cu un altul. Ăsta era un ins tăcut și neprietenos, n-a scos o vorbă tot timpul, dar mai bine așa decât cel dinainte, fiindcă nici nu l-a bătut, nici nu i-a făcut morală. Avea grijile lui. N-avea timp și nici chef să se ocupe de-ale altora. Atâta doar că în clipa când l-a predat postului următor l-a îmbrâncit violent peste prag și băiatul cu mâinile la spate cum era și luat fără veste a căzut foarte rău cu fața pe dușumea și cu toate că a înțeles de ce fusese îmbrâncit, îl apucase o ură clocotitoare care ținuse cel puțin câteva clipe. Pe urmă se ridicase și-și înălțase semeț fruntea. „Ce-ai cu el, mă?“ spusese șeful blând, în timp ce citea ordinul. Apoi, la urmă, apropiindu-se de băiat: „Ce-ai cu el?!“ repetase la fel de blajin și în clipa următoare îi cârpise două palme atât de grele încât băiatul se împleticise de câteva ori și în cele din urmă căzuse izbindu-se cu spatele de unul din pereții biroului. După care, plictisit parcă, acest jandarm cu părul alb, îl dăduse pe mâna altui jandarm, fără să-l întrebe dacă îi e foame sau sete.

Mersese… Era mai puțin rău decât crezuse că poate fi rău. Așa ni se pare când întâlnim răul, că nu e atât de rău pe cât de rău îl credeam… Și deodată îl întâlnise… Era foarte rău, mult mai rău decât își închipuise, pentru că nu se mai oprea și băiatul vedea moartea cu ochii. Tot om era și acest jandarm, dar ăsta avea chipul posac, pleoapele parcă prăbușite în jos de dezgust și gura subțire de ucigaș care lovea fără încetare, fără înțeles și fără sfârșit. O singură exclamație ieșea din gâtul său răgușit de băutură: „De ce, mă?“ Și ridica laba și dădea cu toată puterea în chipul copilului din fața

sa, pe care îl aștepta cu răbdare să se ridice de jos după fiecare lovitură. Era șef de post, dar nu semăna cu ceilalți, se vedea că ura omul, să nu-l vadă, ca și când ar fi fost bolnav de vederea lui, ca și când această ființă numită om l-ar fi torturat pe el mai înainte, l-ar fi răstignit, i-ar fi bătut cuie în epoleții lui de jandarm, i-ar fi deschis gura cu baioneta și i s-ar fi urinat în ea… „De ce, mă?“ făcea, cu o răgușeală iritată și cinică, fără să se mai obosească să spună de ce, ce. „Ah, Doamne, Dumnezeule, gândise băiatul, dacă nu mă țin tare ăsta o să mă trimită la *urmă* mort, într-o căruță.“ Și se ținuse tare. Își spusese că loviturile cele mai rele n-au venit încă și că în timp ce le suporta pe cele prezente trebuie să se pregătească să le primească pe cele viitoare, care vor veni mult mai târziu și vor fi mult mai cumplite decât cele pe care le primea în clipele acelea. Și pe urmă n-are rost să te arăți, cu nemernicul ăsta, bățos. Și nu se mai sculase și rămăsese jos ca mort, cu brațele deschise a nepăsare… Nu așa arată cineva care nu mai trăiește? „Aruncă o căldare cu apă pe el“, mormăise jandarmul neîncrezător, dar nemișcarea corpului de pe jos îl trezise din furia sa rece și ucigătoare și încetă să mai dea în el. Dăduse ordin să-l vâre la arest (era seara) și să-i dea un colț de pâine și o cană de apă. Îi era, pesemne, frică să nu moară arestatul, n-avea, desigur, chef să se ocupe pe urmă de formalități pentru un mort și proces-verbal și anchetă…

„Ei, cum e, mă?“ îl întrebase după ce venise de la cârciumă și îl trezise cu un picior. Băiatul nu răspunsese, dar privirea sa liniștită, neagră, lucea neclintit, fără să clipească, dar vie sub lumina lanternei… „Tu, mă, să te ridici contra statului? continuase jandarmul nepotolit, dar fără pofta de a mai lovi. A statului, mă? grohăise răgușit. Tu știi ce-i ăla stat? Statul e țara!… Contra țării te ridici tu? Am văzut eu cum ai venit până aici… S-au uitat la tine că ești mic… Ești mic, dar ai fi în stare să ne belești pe noi toți, dacă bolșevicii tăi ar veni la putere. Eu vin de departe, mă, și n-am nicio speranță cu voi. Cel mai blăstămat cuvânt, mă nepoate, e cuvântul comunism… Să-ți iasă din cap, altfel o să mori și e păcat de tinerețile tale… Am avut un frate, continuase jandarmul împuțind tot arestul cu mirosul de băutură, îl chema Plitoc Artimon… Se însurase și el cu o frumoasă muiere din Șmerinca și într-o zi, când făcea o căpiță de fân în grădină, aude o fată că îl strigă la poartă: «Bădițăartimoane!» «Ei, cee?» «Bădițăartimoane, zice, du-te până la *Sil Soviet*, că vor să te întrebe ceva.» «Mă duc, zice, dar să mă îmbrac, că sunt desculț și în izmene.» «Nu-u-u, zice, du-te așa, nu e nevoie să te îmbraci, că nu te duci la nuntă.» Și s-a dus. A înfipt furca în stog și a plecat la *Sil Soviet*. Dus a fost! Auzi, nepoate!? strigase jandarmul cu ochii

cât cepele. Dus a fost. Nu s-a mai întors. Ce făcuse bietul Plitoc? Nimic! Nimic!“ Dar convins singur că nu fusese și nu putea fi auzit după ce îl bătuse atât de rău pe acest băiat și crezând că printr-o zgâlțâitură îi putea deschide urechile, îi apucase fălcile ca la cai, îi rânjise dinții și îi uriașe: „Șei mai blăstămat cuvânt, Ionică, mă, băiete, e cuvântul comunism… O să fie vai și-amar de pielea ta dacă nu bagi bine în cap ce-ți spun…“ Băiatul însă nu auzise nimic, deși înțelesese totul, că la mijloc era ceva cu un anume Plitoc Artimon… Ăsta nu era român, cu numele lui de lipovean, iar fratele lui, aici de față, un bețiv și un călău… Bine că trântise ușa și plecase. Putea să doarmă…

A doua zi, în zori, i se adusese un ceai dulce și o jumătate de franzelă. Ce se întâmplase? Avea remușcări fratele dispărutului Plitoc Artimon? O, ce dulce era ceaiul și ce dumnezeiască era franzela albă și pufoasă mirosind a grâu… îl uitase pe acest jandarm cu fratele său chemat la *Sil Soviet* și care nu s-a mai întors… Plecase mai departe…

Și cu astfel de alternări și surprize (căci în satul următor plutonierul care îl primi, deși citise ordinul în care i se spunea să-l bată, îl mângâie pe cap și îl întrebă simplu: „De ce ai plecat de-acasă dacă n-ai niciun rost?“), mersese neîncetat timp de șapte zile, de dimineața până seara… Țăranii se uitau la el, când trecea prin sate, unii cu asprime (cum să ai milă de-un hoț?!), alții cu bunăvoință, băiatul nu semăna a răufăcător, o fi fugit și el de-acasă, de bine n-a fugit… Câte-o muiere îi dădea apă și câte o felie de pâine, pe care băiatul o mânca ținându-și cătușele în față.

Și s-a pomenit în micul lui sat natal. Ei și? Ce știe un sat? Bine că pe drum n-a mai întâlnit un jandarm, cu o istorie îndepărtată, care făcuse din el neom. Cel din satul lui și-a tras cureaua armei mai spre spate și l-a luat și l-a dus el singur la părinți. „Domnule Dascălu, zice, uite ce-a ieșit din băiatul dumitale. Nu e meseriaș cinstit, ci un delicvent al consiliilor militare… Are noroc că e minor, altfel n-ar mai fi văzut lumina soarelui. Vezi ce faci cu el, că eu am ordin să mi se prezinte în fiecare zi la post să-mi iscălească o foaie de prezență.“ Nu se adunase lume, cum se temuse băiatul pe drum, deși jandarmul întârzia la poartă tocmai de aceea, ca să vină oamenii și băieții și fetele de seama lui și să-l vadă. Nu venise însă nimeni. Țăranii se fac că nu văd când unul din ei pățește ceva, nu aleargă, ca la mahala, să caște gura, și băiatul spusese: „Ai ordin să mă aduci acasă, nu să mă ții aici cu cătușele la mâini“. Șeful de post înghițise. Tatăl nu se întindea la vorbă, aștepta și el ca

jandarmul să se ducă dracului… „Ce e cu tine, mă, băiete?“ l-a întrebat apoi după ce au rămas singuri în timp ce mama izbucnise în plâns.

El însă era bucuros. Își freca mâinile, care fuseseră atâta timp legate, și se uita liniștit și surâzător la părinți și la frați. Mama e făcută să nu înțeleagă și să plângă, gândise el. Ba nu, e făcută să înțeleagă, dar să plângă că înțelege prea mult. Tatăl să fie aspru, fără să înțeleagă nimic, sau să fie blând, fără să înțeleagă însă totul, ci numai puțin. Fiindcă nu avea el dreptate? Dar neînțelegerea tatălui și plânsul mamei nu ținură mult. Știau ei că hoț nu era, le spusese lucruri bune despre el chiar Anișoara, sora lui mai mare, care era muncitoare în București… Dar nu știau și ei singuri că lucruri obișnuite nu se petrecuseră cu el nici cât stătuse acasă și fusese mic?… Nu-i era frică de întuneric, scotea caii, punea o pătură pe unul și încăleca și pleca pe lot. „Mă, îl întreba tatăl, la miez de noapte, singur pe câmp?“ „Ce-are a face dacă e miez de noapte și e câmp?“ Sau alteori, chiar când cei mari ezitau să meargă în pădure: „Mergeți cu mine!“ zicea și le insufla astfel curajul care nu le lipsea nici lor, dar care șovăiau, fiind seara, în fața pădurii tainice. Sau se ridica de la masă când mâncarea n-ajungea: „Nu mi-e foame!“ zicea și chipul lui era senin ca și când ar fi avut hrana sa secretă care îi dădea nepăsarea față de ceea ce are în el omul animalic și forța care rezulta din această renunțare.

La școală mergea desculț încă de pe la sfârșitul lui februarie și învăța de pe cărțile altora fiindcă tatăl n-avea cu ce să i le cumpere pe-ale lui; ieșea cel dintâi în clasă, avea o memorie deosebită, îi ajungea să citească o singură dată lecția și să rețină și să nu uite nimic… Nu se știa de unde și cum citise atâtea lucruri… Fără ca părinții să-și dea seama de ei înșiși și de fiul lor și fără ca fiul să știe de unde se adăpase tânăra lui îndrăzneală, în anii în care se spun cuvintele grele și copiii slabi nu le înțeleg, dar cei tari le primesc și se întăresc cu ele ca și când ar bea o licoare vrăjită, Ionică se împlinea în firea lui până într-acolo încât trebuia adesea pedepsit pentru încăpățânarea în care persista după ce își forma o credință a lui, un sentiment al lui, o pornire a lui care îi făcea pasul ferm și dârz, care îi ridica fruntea în mijlocul altora și nu-i păsa dacă acest lucru se termina pentru el printr-o pedeapsă. Nu putea fi altfel, chiar dacă tatăl și învățătorul, care îl învățaseră aceste lucruri, copleșiți de greutatea vieții, își plecau adesea fruntea, și mama plângea… Știau, după ce plecase de-acasă, din scrisorile lui, că învățase o meserie, că micii patroni la care lucrase țineau la el și că

nu era un băiat fără căpătâi. Dar o apucase pe acest drum al lui și uite-l că încăpuse pe mâna jandarmilor!

„Mâine plec de-acasă, tată, răspunsese el după ce șeful de post se îndepărtase, vinde ceva și ajută-mă! Suntem mulți cei ce suferim…

O să învingem…“ Tatăl își plecase privirea. Nu întrebase mai multe. Într-o zi, când Anișoara o să vină iar pe-acasă, o s-o roage să fie cu ochii pe el și să-l împiedice să facă un lucru pe care ar putea să nu-l facă, să-l învețe (căci ținea la ea) să fie mai cu băgare de seamă, să nu ia el în piept singur această lume și să-și piardă viața. „A doua oară, Ionică, îți dai seama? N-or să te mai aducă acasă, or să te bage la zdup, așa mic cum ești!“ îi spusese. „Știu, tată, o să mă feresc, n-ai nicio grijă. Nu sunt singur…“ Tatăl oftase… Avea atâția copii!…

Zece. Unul era mai dârz decât toți ceilalți. Ăsta era Ionică… Trebuia ajutat! Și îl ajutase. Vânduse cele două oi pe care le avea și îl lăsase să plece acolo unde îl chema soarta…

Unde? Într-un fort, într-o noapte fără sfârșit… Reușise, timp de șase ani de activitate, ani care făcuseră din el un bărbat și un revoluționar, să se ferească de oamenii Siguranței și ai jandarmeriei. Dar în acest an puseseră mâna pe el… și se încheiaseră astfel acei frumoși ani ai primei tinereți, în acest ajun de Crăciun, care îl despărțea desigur de moarte… Fiindcă era limpede, după sărbători, acel *mai târziu*, care le fusese promis de către legionari tuturor celor care erau întemnițați dincolo de a douăzecea celulă a fortului Jilava avea să le fie dat, și cu asta o groapă din noroi negru, clisos, din curtea fortului, avea să le astupe gura și ochii, și odată cu asta toată îndrăzneala și toate idealurile…

XII

În câteva zile Ștefan își umplu suprafața lăzii studioului cu cărți. Anticarul său cu chelia de culoarea hârtiei învechite se făcea că nu-l vede când mai erau și alți inși înăuntru și răsfoiau volumele din rafturi. Îndată după aceea se apropia însă de el și îi băga în buzunarul paltonului o carte învelită în jurnal și legată cu sfoară ca un pachet oarecare. Purtarea lui îl înveselea pe Ștefan. De ce se temea de ceilalți și de el nu? Îl cunoștea tot atât de puțin ca și pe ei. „Dacă vreți doar s-o citiți, îi spunea, veniți și mi-o dați tot mie, cititul vă costă o nimica toată!“

Cartea însă era scumpă. Erau, spunea anticarul, dintre ultimele cărți franțuzești scrie înainte, care mai pătrundeau în țară. Insă erau destule, și după câteva zile Ștefan se opri. Lectura îl subjugă, dar încă mai demult, din liceu, observase, la un moment dat, un lucru care îl mirase. Își făcea pentru perioade de luni întregi liste încărcate de autori și cărți și își spunea: „După ce o să le termin și tot ceea ce scrie acolo în ele o să iasă de pe hârtie și o să intre în capul meu, e sigur că mintea mea va fi alta, voi fi mult mai deștept și mai inteligent…“ Și se ducea în biblioteca liceului și a orașului și se punea pe citit. După ce termina, rămânea țintuit locului de nedumerire; mintea îi era aceeași, absolut neschimbată și din reacția celor din jurul său își dădea seama că nu se înșela deloc, nimeni nu observa la el vreo transformare care să-i mire. Probabil că e prea puțin, gândea el și își făcea o nouă listă și mai încărcată. În câțiva ani făcuse nenumărate astfel de liste, dar lăsase la o parte obiceiul de a se mai controla dacă de la un an la altul, după atâtea lecturi, devenea sau nu mai inteligent. Citea acum doar din pură plăcere și curiozitate, pe care ni le excită totdeauna gândirea sau fantezia altora.

Cărțile oraculare îl încântau, filosofiile îl amețeau, marea literatură îl zguduia, dar, așa cum îi spusese lui Niki, toate acestea nu reușeau să-i dea lui o conștiință de sine care să-i alunge, de pildă, senzația aceea care îl făcea adesea să-și spună: „Ce sunt eu? Ce gândesc eu? Am impresia că sunt nimic“. Când se întreba însă dacă această inconsistență a ființei sale îl făcea să sufere, Ștefan își dădea seama cu aceeași nedumerire că dimpotrivă, se simțea ușor și liber, în ciuda încărcăturii pe care o acumulase atâția ani în biblioteci. Continua totuși să-i invidieze pe cei care aveau o gândire a lor grea de importanță. Odată, într-o bodegă, auzise pe unul din aceștia spunând: „Moartea e o chestie periculoasă pentru orice cetățean!“ îl drăcuise și îl admirase în sinea lui… Într-adevăr… pe mă-sa, îl înjurase el printre dinți, se putea spune mai mult despre moarte, și cu o gândire a ta mai originală decât exprimase individul acela prin această propoziție a sa, stând bățos în mijlocul altora cu paharul de vin în față și cu o expresie de siguranță de nezdruncinat pe chipul său solemn?

Totuși Ștefan fu luat fără veste în ajunul Anului Nou de o carte care îl neliniști. Citea la ea când se făcuse târziu și era gata să uite că trebuie să se radă și să se îmbrace: era invitat la Niki să petreacă acolo seara de Revelion. Posomorât, întoarse cartea cu coperțile în sus și sări din pat. Se îmbrăcă repede, așa cum fac tinerii, cu mișcări rapide și sigure, al căror secret mai

târziu îl pierd și se învârtesc de colo până acolo prin casă încât totdeauna ajung cu întârziere nu numai la teatru sau la concerte, ci și când au o întâlnire cu o femeie.

Jumătate de oră mai târziu, Ștefan sună la ușa ziaristului. Aproape imediat se auziră pași apropiindu-se și deodată Ștefan se pomeni ochi în ochi cu o fată cu chipul ușor prelung, cu părul bine întins pe cap, într-o cărare, și odihnindu-i-se în valuri pe gât și pe umeri. Expresia ei îi luase pesemne tânărului piuitul, fiindcă ea izbucni brusc în râs când îl văzu cum arată ca și cum ar fi știut sau chiar calculat că el va rămâne astfel uluit când o să-i deschidă ușa.

– V-ați schimbat pieptănătura, mormăi Ștefan în antreu, dezbrăcându-și paltonul.

Nu, era aceeași, dar bucuria iradia intens din întreaga ei ființă. Atâta tot. Data trecută, când luase masa cu ei, nu era astfel pentru că bucuria nu era în ea, să dea chipului ei atâta lumină.

– Am întârziat, mai spuse el. Vă rog să mă scuzați.

Fata nu-i răspunse. Pieptănându-se în oglindă Ștefan văzu o inscripție scrisă cu tuș, pe o foaie de hârtie școlărească: *Păstrați toate speranțele, voi ce intrați!* Ce era cu versul acesta întors pe dos de pe poarta *Infernului* lui Dante? Din casă nu se auzea nimic și când Ștefan intră în hol nu văzu ceea ce se aștepta, oameni adunați: nu era nimeni.

– N-ai întârziat deloc, din contră, ai venit prea devreme, zise fata. La București Revelionul începe ceva mai târziu. E abia zece. Dar n-are nicio importanță, ia loc, Niki tocmai se îmbracă…

„Iar eu n-am adus nimic, flori sau ceva, gândi Ștefan. Ce să fac, am uitat, își mai spuse el în timp ce privirea i se rotea peste pereții spațiosului hol, uitând de fată. Ce-o fi cu prostiile astea?“ continuă el în gând, cu dispreț, observând noi inscripții agățate fie de tablouri, fie de aplicele cu lumânări dintre ele. Se ridică și începu să treacă de la una la alta și să le citească. N-aveau niciun sens, cel puțin cea din antreu avea unul. „Ești palidă, Luiza“ scria pe ușa din colț care ducea probabil la baie. „Ei și, ce vrea să spună?“ se strâmbă Ștefan. Mai încolo o bucățică de sfoară era cică intestin de brontozaur pitic, descoperit în Valea Vinului. Ștefan ar fi dorit să zâmbească, dar avea sentimentul că a nimerit într-o casă unde urmau să-și petreacă Revelionul niște puști. Nu se potrivea deloc cu starea de neliniște pe care i-o stârnise cartea la care tocmai citea, sentiment care de când intrase sub protecția ziarului la care lucra, scăzuse din intensitate. „O să

stau până se face miezul nopții și după ce începe noul an, când veselia o să fie în toi, o s-o șterg englezește“, se hotărî el cu gândul să reia și să termine lectura întreruptă. Lângă un tablou zări o bucățică de os subțirel atârnând de o sfoară invizibilă. „Fragment din papagal trac, descoperit în comuna Fleașca de jos“, citi el; apoi: „Toată atenția lui Golopenția“. Își ridică privirea și renunță, se întoarse în fotoliu și se așeză cu o stare de spirit de nerăbdare că pierde timpul într-un loc unde nu se simțea bine, în timp ce acasă… „Toată atenția lui Golopenția! repetă. Cine paștele mă-sii o mai fi și Golopenția ăsta, căruia trebuie să i se acorde atâta atenție?“

Fata, care îl lăsase singur în acest timp, reintră și se scuză, prezentându-l părinților:

– Nici eu nu sunt gata, zise ea, dar tata, care e un om foarte interesant, o să te distreze mai mult decât ce-ai citit pe pereți. Mamă, adăugă ea întorcându-se spre o femeie cu o înfățișare energică, el este un coleg al lui Niki de la ziar, domnul Paul Ștefan. I se spune, în satul de unde tocmai a picat, adăugă ea fără urmă de ironie, al lu’ Parizianu…

Ai fi zis că glasul ei era încărcat de nostalgie… Fusese, probabil, felul ei de a-l lua peste picior, sugerând parcă unor ascultători absenți că musafirului acesta posomorât îi zboară acum, probabil, gândul spre satul lui natal, de care îl legau atâtea amintiri…

„De unde știe fata asta cum mi se spune în sat? se întrebă Ștefan mirat, ridicându-se în picioare, dând mâna cu părinții fetei. De la Niki, desigur… Interesant pe dracu,“ continuă el așezându-se și aruncându-le bătrânilor, care tăceau, priviri pe deasupra.

Și totuși fata își cunoștea tatăl. Cel puțin pentru ea și pentru maică-sa el era un om neobișnuit. Mama îl iubea și îl iubise totdeauna mai mult pe el decât pe copii, și această dragoste pe care anii n-o stinseseră începuse încă de pe vremea când se măritase cu el, tânăr sublocotenent care își ținea sabia lângă piciorul bine strâns pe pantalonul elegant, mulat perfect pe pulpă, în cizmele înalte lustruite ca o oglindă, până azi, când era colonel pensionar, apropiindu-se de șaptezeci, cu copii mari, Niki trecut de treizeci și cinci de ani și Luchi făcută mult mai târziu, dar mare și ea… Îl îngrijea neobosită și avea noroc că ea însăși era o femeie care nu luase în viața ei o aspirină și își crescuse copiii energic, fără să-i divinizeze, deși ar fi avut de ce, fiindcă toate neamurile mureau după ei, erau frumoși și inteligenți fără să fie precoci, rămânând tot timpul copii la vârsta lor și plini de marele lor farmec, la care nu rezistă nimeni… afară de mama lor. Cel puțin nu arăta.

Nu arăta nici pentru soțul ei, dar apăreau bineînțeles semne izbitoare. De pildă, stăteau amândoi închiși în odaia lor zile întregi. Mama cobora în bucătărie și lua cu ea mâncarea gătită (aveau o bucătăreasă) și o ducea sus. Ce făceau ei acolo? Fata trăsese cu urechea curioasă. Nimic nu făceau. Vorbeau. Nu mai terminau de vorbit… Ce își spuneau, de ce era atât de pasionant să-și audă glasurile atâta vreme? Greu de înțeles… Istorii de demult… Uneori, enervată, fata o scotea din odaia ei și o trimitea la piață. Se ducea, dar nu trecea mult și suna telefonul. „Tu ești, mamă? răspundea fiica. Ei, ce este?“ „Dă-mi-l pe tata!“ cerea femeia cu energie și fata îl chema și nu se știe ce-i spunea la telefon. El răspundea sibilinic, dar așezându-se însuflețit în fotoliu s-o asculte. Odată, tot așa, plecase de-acasă într-una din acele vizite în care femeile se întâlnesc singure, fără bărbați. Doamna colonel Dumitrescu intrase în casă și se dusese direct la telefon. „Ce faci, Petrică?“, își întrebase ea soțul pe care abia îl părăsise. Și se așternuse cu el pe vorbit, fără să-i pese de privirile rele și ascuțite ale celorlalte, care în ceea ce le privea, demult le pierise cheful să mai țină la soții lor egoiști, plicticoși, maniaci și plini de ticurile cele mai enervante, urme din bărbații care fuseseră odinioară, fără de care, era adevărat, nici ele nu mai puteau trăi, dar la a căror moarte se gândeau adesea cu seninătate și chiar cu ușurare…

Colonelul Dumitrescu spărgea nuci cu un instrument special de spart nuci, oferea soției, tânărului din fața sa și mânca în tăcere, dar cu aerul că face conversație și numai mestecatul îl împiedica să i se audă cuvintele. Turnă apoi vin roșu în pahare, zicând că e un lucru perfect, o combinație minunată, nucile cu puțină pâine și sare și să bei după ele un vin roșu mai sec.

– De-acolo de la țară ne vin toate, continuă el vrând pesemne să-l flateze pe musafir, ceea ce și reuși.

Ștefan tresări și îl întrebă pe acest domn în vârstă dacă nu cumva s-a născut sau are rude la țară.

– Nu, zise colonelul, m-am născut în București, dar avem rude la țară și eu și nevastă-mea.

– Mă scuzați că vă întreb, reluă Ștefan, ce sunteți, vreau să spun, ce faceți… cu ce vă ocupați?

– Eu am fost militar de carieră, răspunse tatăl lui Niki cu neascunsă mândrie.

Și spuse gradul cu care ieșise la pensie.

– Formidabil, zise Ștefan, ce părere aveți despre actualul război? Pe celălalt l-ați făcut?

– Da, am fost și în retragere, în Moldova… Actualul război, zise colonelul, nu mai e un război cum știe toată lumea, cu atacuri de infanterie și cu asalturi cu baioneta la armă, cum se arăta prin cărțile de citire… O mitralieră, sau un cuib de mitraliere bine plasate într-o anume cotă, poate să toace o masă compactă în atac de zeci de mii de oameni… Dar ce zic eu o mitralieră! Arma asta apăruse și în primul război. Elementul care a dus la prăbușirea Franței au fost formațiile masive și independente de tancuri, care au spart frontul într-un anume punct, au pătruns adânc în spatele trupelor inamicului și le-au distrus tot ce ține de-un război, statele majore, căile de comunicații și de aprovizionare, transmisiunile și au băgat panica în ele, prin acțiuni de învăluire și încercuire… Vă pasionează războiul? zise colonelul oferind nuci. Ce spun eu e simplu, dar e tragic. În felul acesta s-a prăbușit o armată în care toată lumea își punea speranțele.

– Dom’ colonel, zise Ștefan cu un efort de a înțelege bine acel lucru simplu pe care îl auzise, francezii nu aveau tancuri?

– Ba da, numeric nu erau inferior nemților, dar tancurile lor erau împrăștiate pe la unități…

– Adică cum?

– Asta era concepția lor, fiecare unitate de infanterie să aibă artileria și tancurile ei. Cum să vă explic? Imaginați-vă o armată care n-ar acționa ca unitate omogenă, ci s-ar împrăștia în fiecare sat. Nimic mai simplu pentru inamic decât să atace fiecare sat în parte, să-l lichideze cu mase compacte de armată și să câștige în felul ăsta victoria. Așa au făcut nemții, atacând cu mase compacte de tancuri pe cele ale francezilor, împrăștiate pe la unități. După asta victoria le-a căzut în gură ca o pară mălăiață…

– Eu credeam, zise Ștefan, că au câștigat datorită faptului că au ocolit linia Maginot, prin nord, strivind Olanda și Belgia și căzându-le în felul ăsta francezilor în spate…

– Da, așa au făcut, admise colonelul, dar capacitatea de manevră a tancurilor e destul de rapidă. Dacă francezii ar fi avut și ei ca rezervă strategică unități mari de tancuri, ușor le-ar fi putut îndrepta spre inamic și le-ar fi putut face față. Am fi asistat la o bătălie gigantică de mașini și nemții n-ar mai fi câștigat, francezii împreună cu englezii ar fi reușit să stopeze ofensiva germană și pe urmă să câștige… Așa, a avut loc dezastrul de la Dunkerque…

– Dom’ colonel, cum sunt posibile astfel de erori?! zise Ștefan.

Colonelul își desfăcu brațele neputincios, adică nici el nu înțelegea și n-avea un răspuns la o astfel de întrebare.

– Și acum?! reluă Ștefan. Ce-or să facă nemții?

Colonelul repetă gestul: n-avea nicio idee.

– Nu pot să-mi dau seama, zise el. Probabil că la primăvară or să invadeze și or să le vină de hac și la englezii ăștia!

– De ce vorbiți așa? Nu-i simpatizați? zise Ștefan.

– Nu! Din pricina lor țara noastră e acum ciopârțită, zise colonelul.

– Fiindcă n-am luptat, zise Ștefan, nu puteau să lupte alții pentru noi. Și nici nu eram așa singuri, aveam *Mica Antanta*, care în realitate nici nu era așa mică: România, Cehoslovacia, Iugoslavia… Aveam și un imn comun. De ce n-a funcționat *Mica Antanta?* Vă închipuiți că n-ar fi fost o glumă! Trei țări mobilizate toate deodată și intrând hotărâte în război… Dar *Mica Antanta* n-a funcționat. De ce?

– Cum?! se miră bătrânul militar. Cum să funcționeze?

– Foarte simplu, zise Ștefan, când Cehoslovacia a fost amenințată de Hitler și pe urmă ocupată, România și Iugoslavia ar fi trebuit să mobilizeze și să declare război Germaniei. De ce n-au făcut acest lucru?

– Din pricina Franței și Angliei, care au ajuns cu nemții la o înțelegere, la München, și Cehoslovacia s-a supus. Nu puteam să declarăm noi război nemților fără ca Cehoslovacia să ne-o ceară și fără ca aliații noștri, Franța și Anglia, să nu fie de acord. Or ei se hotărâseră să abandoneze pe cehi. Ce mai puteam face noi?

– Formidabil, exclamă Ștefan. Și ce va fi în viitor? Vom avea o pace germană, o *pax germanica?*

Colonelul dădu iar din umeri: nu știa nimic. Cine putea să știe? „A avut dreptate fi-sa, gândi Ștefan, colonelul e într-adevăr un om interesant, spune numai ce știe, nu se aventurează în discuție, cum fac de obicei oamenii bătrâni și devin astfel obositori.“ Vru să-l mai întrebe ceva, dar soneria zbârnâi și fata ieși în hol și o luă spre ușă să deschidă.

XIII

Curând casa se umplu de musafiri.

– Mamă, Luchi, ce facem noi aici? Unde e vestita țuică pe care o păstrăm din august, ca să ne delectăm cu ea acuma? Copii, la masă!

Și Niki se duse și dădu la o parte perdeaua trasă care acoperea sufrageria. Aprinse lumina. Și atunci se văzu acolo masa întinsă, cu fața de o albeață strălucitoare încărcată cu farfurii, pahare și tacâmuri.

O femeie de vreo șaizeci de ani care nu semăna a bucureșteancă, probabil o rudă de-a familiei colonelului de la țară, fiindcă nu avea expresie de slujnică, intră cu un ibric mare în mână și începu să toarce cu pricepere în niște cești mici de pământ din lichidul gălbui. Apoi împreună cu alta (care era desigur bucătăreasa familiei, fiindcă arăta mai sprintenă și mai veselă, vrând parcă tot timpul să spună: eu vă pregătesc sărbătoarea, de pe urma mea mâncați toți, dacă n-aș fi eu, ce v-ați face?) aduseră cârnați de porc și începură să servească.

Țuica era fiartă și musafirii, după ce o duceau la gură și sorbeau, tușeau. Mirosul ațâțător de cârnați țărănești ardeiați umplu casa.

Ștefan avusese dreptate, musafirii lui Niki și ai sorei lui, deși nu erau chiar niște puști, erau toți foarte tineri în jurul a douăzeci și cinci de ani și după cum înțelese el unii erau studenți, colegi de-ai fetei de la medicină (așa află că „eleva“ era în realitate studentă în anul trei, să fi avut prin urmare douăzeci și doi sau douăzeci și patru de ani și nu șaisprezece cum i se păruse lui), iar alții prieteni vechi, cel puțin doi dintre ei se purtau cu ea extrem de familiar, ceea ce lui Ștefan îi stârni un ușor dispreț, fără să știe însă de ce. Unul mai ales se insinua ca și când ar fi fost de mult iubitul ei. Să fi fost! Ei și? De ce trebuie să lași să se vadă asta? Îi punea mâna pe braț, îi șoptea la ureche… Cerea de unul singur te miri ce și fără rost, un pahar de sifon, ca și când ar fi fost un tipicar dintre cei care sunt foarte grijulii cu micile lor afecțiuni, o carte pe care i-o adusese el și în care se uita apoi minute întregi, după care o închidea cu un aer semnificativ și i-o dădea înapoi, dar fără să spună ce-l determinase să caute tocmai atunci ceva în cartea aceea, dimpotrivă, intervenea în conversație cu o vorbă de spirit exact în sensul în care se discuta, sugerând însă că mintea sa are un mers paralel, dar care rămâne un secret față de ceea ce el exprimă direct… Și era ziarist, dar nu la *Ziua*, prieten cu Niki. Adrian și mai cum? Așa i se spunea, Adrian, și șoptindu-i discret, un vecin îi spuse: Popescu! Aha, deci Adrian Popescu, mare brânză, gândi Ștefan cu ostilitate simțind instinctiv că acest personaj care îi era antipatic era, fără efort vizibil, centrul atenției tuturor, fără să înțeleagă de ce. Era mic de statură și cu o expresie de mare sinceritate pe figura lui albă pe care briciul încă n-o înăsprise, cu ochi frumoși albaștri care însă, când vorbea, se răsuceau într-o parte ca și când ar

fi vrut să se ferească cât mai mult de vreo complicitate cu ceea ce gura povestea… Gura vorbește! Treaba ei! Ochii au altă treabă! Și din când în când doar, când începea să râdă de vreo comedie pe care propriile cuvinte o puneau sub văzul tuturor, participau și ochii, care rămâneau deodată bulbucați, parcă ar fi văzut apă și s-ar fi speriat să nu se înece…

Celălalt era un taciturn, cu sprâncene negre și groase. El nu era familiar cu fata, îi arunca însă din când în când priviri timide dar parcă mai sigure decât ale celui dintâi, în timp ce expresia feței arăta o îndârjire înțepenită, pe care n-o schimba nicio glumă din câte se spuneau. Avea însă o voce blândă și când deschidea rareori gura se vedea că e inteligent și are simțul umorului, dar că era ceva impropriu firii lui să râdă cu gura până la urechi, sau chiar să zâmbească: lucrurile comice, vorbele de spirit, toate te pot delecta fără să-ți arăți neapărat dinții sau să-ți întinzi gura într-un rânjet… Când Ștefan dăduse mâna cu el, nu-și spusese numele… Ceilalți arătau în acele minute așa cum arată totdeauna oamenii când sunt invitați și când, în mod curios, îi apucă o foame care e mai mare decât ar fi fost la ei acasă și singuri: expresii în așteptare, concentrate asupra farfuriei.

Cârnații și țuica se topiră. Se aduseră iarăși cârnați și un nou ibric cu țuică fiartă. Din când în când telefonul suna în birou și Luchi o lua într-acolo și întârzia câtva timp. Alteori revenea imediat și îl chema fie pe fratele ei, fie pe unul din părinți. Erau felicitările care se țeseau peste tot întinsul orașului, prin rețeaua telefoanelor; toți oamenii hotărâseră în acel ceas când de Anul Nou nu-i mai despărțeau decât câteva minute să vorbească numai de bine, să nu spună nimic neplăcut, să ascundă tragediile pentru mai târziu, să-și dorească toți fericire…

Când la radio se auzi bătând ceasul și tânărul rege își începu mesajul se destupară sticle de șampanie și se stinse lumina electrică, rămânând aprinse doar sfeșnicele de argint din mijlocul mesei ale căror lumânări galbene de ceară îi duse pe toți cu mintea cu un secol în urmă și avură sentimentul că cei de atunci, care își luminau astfel casele, n-au murit, ei sunt aceștia, cei de azi, care stau în picioare în acele clipe și vor trăi la fel și în secolele următoare când lumina aceasta naturală le va reaminti în fiecare an de viața lor din secolele trecute. Gongul bătu. Și atunci năvăli în casă, de afară, zgomotul petardelor, cu plesnituri care izbeau parcă în ferestre cu pietre. Toată lumea ridică cupele și toți începură să se ducă de la unul la altul, să ciocnească și să-și facă urări. Ștefan se uita acum cu alți ochi la sora lui Niki și i se părea că într-adevăr arăta trecută de douăzeci de ani, părul ei atât

de frumos și chipul ei ușor prelung ca al copilelor de paisprezece ani nu mai puteau înșela pe nimeni.

De ce credea el că fusese o înșelătorie la mijloc, nu se întreba, dar acum era convins că ea, cu bună știință, îl înșelase acolo la ușă, când îi deschisese și izbucnise în râs. Râsul acela!… Hm!…

Se reașezară la masă și începură să-și taie fiecare bucăți mari din cei doi purcei de lapte rumeni pe care cele două femei tocmai îi aduseseră pe tăvi. Ștefan mânca, dar o urmărea fără să se uite pe Luchi și nu era atent la conversația care începuse să devină însuflețită. Nu înțelegea de ce chipul ei exprima o fericire atât de vie, fiindcă la mijloc nu puteau fi cei doi care dădeau semne că o cunosc și sunt familiari cu ea. De câteva ori observase că se uita la ei fără să-i vadă și îi asculta fără să dea semne că e cel puțin atentă la ceea ce i se spune… La ce era ea atunci atentă? La ce se gândea? Chipul ei se lumina din interior atât de intens! Ce era în sufletul ei? Deodată Ștefan ridică paharul și fu pe punctul de a-i face o urare de unul singur, din simpatie, să-și exprime acest brusc sentiment care îi năpădise inima. În aceeași secundă privirea ei îl surprinse și îl fulgeră: să nu îndrăznești, parcă îi spuse și după ce văzu că brațul lui coboară paharul, își luă privirea de la el și acea lumină, peste care trecuse parcă un nor, reveni pe chipul ei și în aceeași clipă izbucni în râs:

– Domnul Paul Ștefan e și acum indignat de felul cum a fost primit și parcă înghite cu noduri. A vrut să mă apostrofeze. Noroc că am băgat de seamă la timp și i-am transmis prin telepatie că e periculos să mă insulte.

Ștefan răspunse că e adevărat și își exprimă gândul său, că ar fi nimerit la un Revelion al copiilor.

– Ei na! că tare mai ești tu în vârstă, răspunse Luchi. Mie trebuie să-mi spui tanti!

– Apropo de telepatie, Niki, zise Adrian, anul ăsta văd că nu l-ați mai invitat pe Dan Lazarovici.

– Ba l-am invitat, zise Niki, o să vină mai târziu.

– Și la drept vorbind, Luchi, ce ne-ai pregătit pentru anul ăsta cu Mihai? întrebă cineva. Să știi că dacă ne mai faceți figura de anul trecut cu reclamele, eu plec, pe cuvântul meu!

Luchi izbucni în hohote cu o satisfacție molipsitoare. Se vedea că și acum savura figura pe care le-o făcuse anul trecut.

– Dar ce-a fost cu reclamele astea? întrebă cineva care nu știa.

– Luchi s-a așezat la un moment dat la pian și Mihai a venit lângă ea și au început să cânte amândoi reclame, el din gură, ea acompaniindu-l cu clapele. Toate reclamele care există, despre bere, șampanie, vinuri, săpun, parfumuri, sutienuri, mănuși, medicamente, antiveneriene, ciorapi Adesgo, stofe Serg, bocanci Dermata, pâine Gagel, biscuiți Herdan, cafea Pașalică, o adevărată enciclopedie, dacă ar fi fost reprezentanții acestor firme de față și le-ar fi putut însuși pe gratis fiindcă Mihai improviza versurile prins de o inspirație frenetică… A fost amuzant vreo oră, dar pe urmă Mihai nu se mai oprea. Știți, pe el când îl apucă… Astă-vară, la Eforie, s-a așezat în patru labe cu fața spre mare și a început să latre la valurile înspumate, care spălau plaja… Un minut a fost amuzant, dar n-a ținut un minut…

Și Adrian își întoarse ochii într-o parte, care rămaseră astfel albi și bulbucați, în timp ce mesteca tacticos. Mihai îl ascultase posomorât. El era taciturnul, despre el se vorbea, al doilea prieten al fetei. Numele său de familie, pe care evita să-l decline, era Spurcaciu. Arăta complet străin de personajul care era astfel divulgat celorlalți și nu reacționă, continuând să mănânce multă vreme în tăcere. Nu-i păsa că se putea crede că uriașe la valuri? Nu părea abstras, ascultase totul cu atenție.

– Mă îndoiesc, zise el în sfârșit, că ai putut fi de față când am urlat eu la mare. După informațiile mele, în acele clipe tu îi dădeai târcoale domnișoarei Filderman, a cărei cunoștință i-ai făcut-o când ea se afla pe closetul turcesc fără ușă al tătarului unde își închiriase o odaie. Gustul tău pentru astfel de situații paradoxale nu e încă binecunoscut…

Obrajii lui Adrian se înroșiră brusc, urechile i se făcură liliachii. Numai ochii îi rămaseră albi și liniștiți, privind într-o parte. Era deci adevărat?

– Nicicum să nu te temi de câinele ce latră, ci de cel ce tace, zise el și se porni singur pe un râs care nu curgea, ci era, din secundă în secundă, sugrumat.

Era orgoliul lui: citea cărți mari și avea memorie bună; acum, pesemne, citise, înainte de a veni, proverbe, fiindcă nu era cunoscut ca admirator al înțelepciunii populare orale și spontane. Își pocnea în cap adversarii cu idei neașteptate, din Saint-Simon, dacă citea din el (și într-o vreme, citise aproape un an), din Cardinalul de Retz, din Rivarol, Montaigne… Râdea cu satisfacție, văzându-i, dacă nu uluiți, cel puțin surprinzi și înghesuiți fără replică. Numai Mihai era rezistent și își rumega replicile neiertătoare fără grabă. Efectele lor se bazau tot pe o memorie bună, dar de alt gen, fapte din viață, alese bine și spuse cu necruțare. Ca totdeauna la această vârstă tinerii

nu se țin minte unii pe alții fiindcă abia de cunosc ceva din ei înșiși. Ziaristul voia să scoată la iveală din taciturnul lor prieten lucruri compromițătoare ca să-l scadă, bineînțeles, în ochii fetei, dar uite că tăcutul Mihai nu era tăcut și la minte. În mod curios, scena cu domnișoara Filderman se petrecuse aievea, o văzuseră amândoi din stradă în fundul curții acelui tătar, în poziția numită, și spre seară Adrian Popescu se plimba cu ea pe faleză. Amicul său deci îl văzuse cu ea. Când știi că ai la activ astfel de întâmplări, de ce ataci?

Dându-și seama că nu avusese niciun efect compararea lui Mihai cu un câine tăcut, Adrian reluă:

– Măgarul când te lovește, să fugi și să-i mulțumești, că mai câștigat ești!

Asta era mai bună, dar doctorul Spurcaciu nu-l lăsă să jubileze:

– Da, zise el, pot să te și bat!

Luchi izbucni în râs. Îi plăceau amândoi acești prieteni ai ei. Spurcaciu îi fusese coleg, el terminase medicina chiar în anul care trecuse de câteva minute și lucra la un spital din capitală. Urmase chirurgia. Se spunea că el și Luchi se logodiseră, dar logodna dura prea mult, fără să-i ducă la căsătorie, dar nici la ruptură. Se întâmplase ceva între ei? Nimeni nu reușise să afle. În ceea ce-l privea pe Adrian Popescu, el era prieten cu Niki și nu li se părea anormal că era intim și cu sora lui.

Soneria zbârnâi. Niki se duse și deschise și când acești întârziați intrară și luară loc la masă toți ceilalți îi întâmpinară cu auri și euri, știm noi și ahauri ironice și aluzii puerile, cum spunem toți când suntem în vervă, ajutați de-un pahar de vin, când unii dintre cunoscuții noștri se află într-o situație neelucidată…

XIV

Era un triunghi! Doi bărbați și o femeie, femeia voinică, tânără, de o frumusețe care avea s-o facă celebră mai târziu pe Ingrid Bergman, plină de farmec, cu chipul rotund, gura cărnoasă și fină, ochii imenși, de vacă, dar sclipind de o inteligență din adâncuri… Unul din ei intrase ținând-o de braț, să n-o piardă, și când, cu un surâs răutăcios, Luchi îi despărți și o așeză pe ea lângă Ștefan și pe el aiurea, el avu, o clipă, o expresie descumpănită… Era de mulți ani amantul ei și nimeni nu înțelegea de ce un tip așa ca el, surd de-o ureche și nu prea talentat, scria mici povestiri realisto-simbolice

asupra cărora nimeni nu se pronunța când le citea în cenaclul său (ținea un cenaclu) fiindcă era gazdă, dar pe care revistele literare i le publicau nu se știe de ce, fără codeală, nimeni deci nu reușea să priceapă drept cine se credea el că nu se căsătorea cu această adorabilă creatură care scria versuri (mai bune decât proza lui) și care îl iubea statornic și cu fidelitate de atâta vreme… Cora Petrașincu, căci așa o chema, era un mister pentru toți și dacă se duceau la prietenul ei la cenaclu, se duceau numai ca s-o vadă pe ea… Individul, care era bucureștean de-a doua generație, avea, sau cum spuneau ceilalți, era un bou cu nume de cal, îl chema Sebastian Murgu, totuși nu era lipsit de o anume forță din moment ce această femeie se învârtea și ea în jurul lui ca și când ar fi fost beată și rezista la toate încercările prin care trecea, liberă fiind și atât de cunoscută, și la care era supusă de toți bărbații din generația ei, pictori care îi schițau necontenit portretul, poeți care îi dedicau versuri sau chiar volume, tineri prozatori cu gâtul gros și cu succes de public doritori să se însoare și să aibă copii cu un asemenea exemplar rarisim… Ce-o ținea legată de surdu-acela? Îl înjurau cu exasperări înalte, prin cafenelele literare, ridicând în sus un braț și izbucnind în hohote stupefiate: ce paștele mamei lui îi făcea? Îi dădea bani? De unde? Că la cenaclu nici măcar un ceai nenorocit nu servea, și nici când luai masa cu el nu plătea, se făcea că n-aude nici cu urechea ailaltă… Era clar că n-avea, abia îi ajungea pentru el… Atunci?! îi doreau, și nu în secret, să-l vadă cu coarne, căci să fie părăsit nu mai aveau nicio speranță, dar coarne da, și încă cum, numai să apară unul… și s-o trezească pe Cora din somnul ei… Căci cu frumoșii ei ochi mari deschiși fata asta parcă era lovită cu leuca, adormită și parcă împrumutase ceva din surzenia parțială a nesăratului ei amant… Și iată că într-o zi, să fi fost un an, un an și ceva de-atunci, în cenaclul lui Sebi, căci așa îi ziceau, apăru un ins care era chiar omul dorit de toți… Bărbat cu o puternică personalitate, tânăr inginer care câștiga bine, îmbrăcat cu grijă, cu niște ochi care apăsau lucrurile și oamenii să se dea ceva mai îndărăt dinaintea lui, Dan Lazarovici, căci așa aflară că îl chema, puse stăpânire de îndată pe cenaclu, pe care îl deturnă rapid de la naivele lui îndeletniciri literare și îl abătu spre ocultism, științele esoterice… Le luă mințile luni în șir, cu enigme care stăteau deschise, vizibile, pipăibile, în fața oamenilor și pe care nimeni nu le putea dezlega… îi luă încet cu misterul piramidei celei mari și a marelui sfinx, arătând că astfel de cuburi de paisprezece tone, puse unul peste altul și șlefuite la milimetru, nu puteau fi opera unor ființe de pe această planetă… Că civilizația prebiblică a fost o

realitate halucinantă… că uriașele edificii din Tiahuanaco și Sacsayhuaman… Că Lemurienii și Atlantizii, care au trăit în Pacific pe un vast continent și care s-a scufundat în ape înaintea timpurilor istorice, ne-au lăsat, din acest leagăn al umanității, semne și enigme fantastice care sunt dovedite pe bază de documente arheologice irefutabile… Ce știm noi cu știința noastră greoaie și brutală? Barbault Armand a redescoperit în zilele *noastre L'Orpotable*, al lui Paracelse, aurul de băut, primul grad al elixirului de viață lungă… Are cartea acasă, unde acest alchimist al secolului XX povestește el însuși istoria acestei descoperiri… „Aqua chiorenția, îndrăzni unul într-un târziu să-l ironizeze. Mă Lazarovici, exclamă el, de unde dracu ai născocit tu toate chestiile astea? Pe cuvântul meu că mi-ai făcut capul călindar." Râseră. Ăsta era Ion Varlam, debutant ardelean, cu capul pătrat, apreciat pentru spontaneitatea reacțiilor lui, a căror tâmpenie care se ironiza pe ea însăși era cea mai gustată… Țineau la el și fiindcă era băiat bun, când avea un ban, nu-l punea la ciorap… îl înjurară însă să tacă din gură. „A reflectat vreodată cineva de ce primele cuvinte din Biblie încep prin a afirma existența cuvântului? reluase Lazarovici, care nici nu auzise întreruperea. La început a fost cuvântul și cuvântul era Dumnezeu…" S-au gândit? îi interogase el. Forța cu care Dumnezeu crease lumea era cuvântul. Nu era extraordinar? Putea cineva să afirme că e vorba de o simplă metaforă? De ce pur și simplu nu s-a spus: La început a fost Dumnezeu și voința lui, care a creat lumea. De unde au luat înțelepții care ne-au lăsat Biblia ideea despre cuvânt, dacă nu din lumea fantastică a civilizației prebiblice, care a pierit, dar în care cuvântul, prin puterea lui magică, putea smulge munții din loc? E oare de crezul că geniul lui Cristos a putut inventa el singur atât de minunate imagini, pe care le-a folosit în scopul noii sale doctrine, în timp ce ele exprimau realități uluitoare ale unei alte lumi ale cărei urme de neșters subzistă în Biblie, la Platon, în memorabilele lui exemplificări despre uriași și în atâtea monumente miraculoase, anterioare potopului, și care zăpăcesc pe savanți? „Credeți că vă pot explica de ce, de pildă, eu pun acuma mâna pe Ion Varlam și iată, pleoapele lui încep să se bată, se închid? continuase Lazarovici ținându-i mâna aceluia. Ți-e somn, Ioane, dormi, gata, ai adormit, ia spune, nu-i așa că te afli la Polul Nord? Ți-e frig? Cum dracu de-ai plecat acolo fără palton și căciulă de blană? Cred și eu că sufli în pumni, văd că dârdâi, dar n-am ce-ți face…"

Și dacă n-ar fi fost învinețeala pe care Ion Varlam începuse s-o capete pe obraz și felul frenetic cu care își izbea și îmbrățișa coastele bâțâind de frig,

ar fi crezut că Lazarovici se înțelesese cu el dinainte să se lase hipnotizat… Cora Petrașincu era fascinată… „Eu nu cred, spunea ea mereu, nu cred deloc, cred că v-ați înțeles, e imposibil, încearcă și cu mine…“, i se auzea tot timpul, în întâlnirile următoare, glasul iritat, când Lazarovici îi transporta astfel și pe alții în cele mai îndepărtate părți ale globului, de la Ecuator și America de Sud, până în Asia centrală și Capul Bunei Speranțe. Lazarovici însă refuză să-i facă pe plac și nimeni nu înțelegea de ce. „Știu eu de ce“, răspundea el, sporind astfel și mai mult misterul comportării lui. I-o luase, sau nu, lui Sebi, pe Cora? Nimeni nu știa precis, dar îi vedeau împreună, ieșeau la cafenea, la teatru… Fără nicio îndoială Cora îl înșela, în sfârșit, pe surdul ei amant… Apariția, în viața cuplului, a acestui personaj neobișnuit se datora, așa cum aflară, lui Sebi însuși… Ceea ce pe cei care doriseră coarne groase pentru el îi nedumerea acum, când se întrebau de ce făcuse el acest lucru… Cică ar fi fost colegi în studenție… Ridicau iarăși în sus un braț, stupefiați, înjurând furioși de astă dată că în mintea unui semen de-al lor, un bărbat, poate locui atâta imbecilitate obtuză… Fiindcă există și imbecilitate mai sprintenă și mai prudentă…

La cenaclu se ducea Adrian Popescu, prietenul lui Niki, care era, la ziarul unde fusese angajat, redactor al paginii culturale. Era un descoperitor de talente, frecventa deci toate cenaclurile. O adusese cu el și pe Luchi, pe care, deși medicinistă, o interesa literatura fără nicio aspirație secretă de a o face, pur și simplu găsea că lumea literară și artistică e mai interesantă decât restul. Luchi, la rândul ei, îl adusese în casa lui Sebi pe colegul ei, Mihai Spurcaciu, care tăcea stoic de la începutul până la sfârșitul ședinței. Numai apariția lui Lazarovici îl făcuse să tresară. „Că are puterea de a hipnotiza, asta o are și un prăpădit de la Moși, dacă intri într-o baracă și dai doi lei, îi spusese el fetei, dar că are o inteligență în ebuliție, foarte interesantă, asta e cert și e cu totul altceva.“

XV

Surd, sau făcând perfect pe surdul, Sebi nu reacționă la exclamațiile cu care fu întâmpinat. Lazarovici însă plimbă asupra tuturor, așezându-se, privirea sa care te dădea puțin înapoi și pălăvrăgeala căpătă, în mod abil, alt sens: Sigur, pe noi ne-ați disprețuit, n-ați vrut să fiți aci când bate gongul, să ciocniți cu noi și să ne urăm reciproc realizarea tuturor dorințelor… Sebi explică: părinții lui făcuseră și ei Revelion acasă, cu invitați, și îl rugaseră

să stea cu ei măcar un ceas… Și Lazarovici? Această întrebare nu se puse, dar se citea pe chipuri. Curând însă se șterse: acela se uita la ei neclintit, cu o gravitate care nu era o morgă, ci expresia nealterată a ființei sale și parcă le spăla creierul cu acea privire a lui care dezgolea totul fără impudoare, dar cu o forță irezistibilă. Expresia sa era, în acest timp, elocventă: nu înțeleg aluziile și exclamațiile. Vreți să-mi explicați? Nu-i explica nimeni, mâncau cu mare poftă și multă vreme o tăcere care nu stingherea pe nimeni se așternu asupra tuturor. Numai cele două femei intrau și ieșeau, schimbând farfurii și aducând feluri gătite.

Pe Ștefan frumusețea vecinei lui îl lăsă rece, dar și pe ea prezența lângă umărul ei a acestui tânăr cu chipul emaciat parcă o irita: nu-i arunca nicio privire și mânca alături, din pricina asta, cu scârbă parcă, fără pofta pe care ar fi avut-o dacă ar fi fost pusă lângă amantul ei. Simțind că apropierea lui nu-i făcea fetei nicio plăcere, Ștefan gândi: „E o idioată, ține la individul cu care a intrat la brațetă. Femeile sau bărbații care se iubesc prea mult unii pe alții sunt indecenți și idioți. Ce poți găsi la celălalt, încât restul muritorilor să-ți facă silă?“ Și Ștefan se hotărî să-i adreseze acestei femele ceva jignitor, păstrând însă, dacă va putea, buna-cuviință. Nu avu însă timp. Cora Petrașincu se ridică de la masă și rugă pe cineva, fără să roșească, să schimbe locul cu ea, justificându-se că se simțea penibil să stea în capul mesei ca o babă (căci acolo fusese așezată).

– Mai am încă mult, zise ea cu un glas volubil, până să ajung să fiu așezată cu respect, în capul mesei.

– Nu prea mult! zise Ștefan tare, simțind în același timp un junghi în inimă de emoția necuviinței rostite fără voie.

Spre uimirea lui, izbucniră râsete generale.

– Ți-a zis-o, Cora, rosti Luchi, care râdea cel mai tare.

În acest timp de mult radioul așezat în hol începuse să transmită muzică de dans și deodată Luchi trase cu urechea, surprinsă. Se ridică de la masă și spuse:

– Bem cafelele în hol? Cine mă ajută să dăm covorul la o parte?

– Tanti, eu te ajut, zise Ștefan ridicându-se.

Izbucniră din nou în râsete; hotărât, băiatu-ăsta avea haz… și în timp ce răsuceau împreună covorul, el îi șopti cu timiditate:

– Nu știu să dansez decât tangou, dar tare aș dori să dansez cu dumneavoastră…

– Dacă o să mă inviți la timp și n-o să ți-o ia altul înainte, zise Luchi, fără însă să te faci ridicol stând la pândă, de ce nu?

Credea că nu va avea loc de atâția dansatori, când văzu că ziaristul, Adrian Popescu, nu dansa deloc, Cora Petrașincu nu dansa nici ea fiindcă nu dansau nici cei doi bărbați cu care venise (asta era ceva nemaivăzut!), dansau în schimb Niki, sora lui, domnul colonel și alți invitați pe care Ștefan nu-i cunoștea și care își arătau abia astfel personalitatea lor care până atunci rămăsese ștearsă: femeile se făceau frumoase și pline de viață, partenerii lor căpătau contururi viguroase și pline de farmec. Dansând, legături invizibile care țineau nu numai gândul, dar și trupul, înlănțuite, cedau. În niciun fel, decât aparținându-ți legal, sau printr-o legătură, nu puteai strânge în brațe și privi atât de aproape pe fata aceea frumoasă sau pe doamna aceea cu ochii încărcați de misterul feminității ei grele. Iată, acum se putea… Apucând-o fără nicio jenă de mijloc te lipeai deodată de ea și prins brusc de o beție începeai să plutești astfel cu trupul ei în brațe sub protecția muzicii care se revărsa în aer ca o apă a paradisului.

– Ah, domnișoară, îi șopti Ștefan la ureche fetei, care îi acordă imediat chiar primul tango, nici nu știi cât de fericit sunt că te-ai gândit la mine și că m-ai invitat aici…

– Sigur, zise Luchi, s-a văzut după felul cum ai intrat…

– Eram sub impresia unei lecturi neobișnuite, ceva teribil, și inscripțiile de pe pereți mi s-au părut copilărești.

– Și pe urmă n-a fost ideea mea să te invit, ci a lui Niki, zise fata, dar glasul ei nu era rece și Ștefan răspunse:

– Bineînțeles, nici nu m-am gândit, dar invitația propriu-zisă mi-ați făcut-o totuși dumneavoastră. Ce glas aveați! Dacă ați ști cum am tresărit auzindu-mă chemat: Bună dimineața, Ștefane! Glasul venea parcă dintr-un tărâm minunat! îmi dați voie să păstrez în suflet timbrul acelei voci?

– Ce șmecher ești! Ce-ai fi vrut, să zic așa (și fata încercă să-și îngroașe glasul ca al unui bărbat, sporindu-i în clipa aceea pentru Ștefan și mai mult farmecul): bună dimineața, Ștefane!

El izbucni în râs.

– Și pe urmă mă simt uluită de cât poți fi de mincinos!

– De ce?

În acest timp el îi simțea trupul ei subțirel numai cu puțin mai mic decât al lui dansând neîncetat și ritmic lipit de al său.

– Stai mai întâi să-ți spun ceva, zise ea. Ești un băiat voinic?

– Nu înțeleg.
– Poți să te bați cu cineva?
– Nu prea grozav, dar fac față.
– Faci față?
– Da, chiar exagerat, dacă mă gândesc bine. Adică semăn cu un englez, trebuie să mi se dea două palme ca să reacționez și atunci furia mă face mai puternic decât celălalt.
– Fiindcă, zise ea în șoaptă, am impresia că ai un corp prea ușor… Nu mi-ar fi plăcut dacă mi-ai fi spus că nu ești și voinic.
– Dacă vrei, zise el, mă duc și-i dau două palme ăluia care a venit ultimul și nu-și lasă prietena să danseze.
– Cine, Sebi?
– Sebi îl cheamă?…
Și Ștefan se opri la timp ca să nu-l înjure de mamă. Ea înțelese ceva din tonul lui și veselia îi spori pe chip.
– Înainte să te întreb de ce m-ai făcut mincinos, vreau să-ți întorc complimentul pe care n-o să-l uit niciodată. (Nu e de mirare că sunt prea ușor, asta coincide și cu sufletul meu a cărui lipsă de greutate, deși mă face să mă simt fericit, câteodată mă pune pe gânduri și mă face invidios…)
– Invidios pe cine?
– Eu știu? Pe cei care sunt cineva… Îmi permiteți deci să vă întorc complimentul? Simt că dansez cu o minunată trestie care se încovoaie mlădioasă la suflarea vântului…
Pe ea o cuprinse o poftă de râs atât de mare încât se opri din dans, ținându-l însă de mână mai departe, și își dădu capul pe spate hohotind îndelung.
– Am impresia, zise ea apoi, că e o farsă pretenția ta că te-ai fi născut la țară…
– Dar unde?
– Eu știu? Prin vreun cartier de șmecheri de pe-aici…
– Aveți dreptate, prin vinele mele curge sânge parizian…
– Ah, da, zise ea, al lu’ Parizianu. Tata e din Paris?
– A fost făcut acolo…
Muzica încetă deodată, se opriră și el îi sărută mâna. Se înclină înaintea ei și vru să se retragă auzind cum radioul relua transmisiunea cu muzică de valsuri. Ea îi spuse:
– Te învăț eu în cinci minute.

– Imposibil, zise el, în vals trebuie să conducă bărbatul și cum ai să mă înveți?

– Te învăț.

– Nu aud muzica, zise el. N-aud ritmul…

– Ascultă-l, îți cânt eu, răspunse ea.

Și îi traduse prin graiul ei, care era surprinzător de timbrat, ritmul valsului.

– Formidabil, zise el, începând deodată să danseze.

Dar nu mai putură vorbi. În curând el obosi. Neștiința îl făcuse să se miște cu încordare, broboane de sudoare îi apărură pe frunte. El îi șopti:

– Ne oprim, dar te rog, nu dansa cu altcineva… Pot să te rog?!

– Bine, zise ea, hai să ne așezăm…

– Și acum, zise el apoi, pot să te întreb de ce mi-ai spus că sunt mincinos? Nu sunt, sunt curios să știu cum cineva ne poate judeca greșit.

Ea surâse enigmatic și privirea îi alunecă spre cei doi prieteni ai ei care împreună cu Dan Lazarovici și Cora Petrașincu făcuseră un grup. Prins în conversație părea Adrian. Arăta concentrat ca și când ceva grav s-ar fi petrecut între el și Lazarovici. Așa arăta el totdeauna, văzut de la distanță, când discuta cu cineva. Doctorul Spurcaciu, cu sprâncenele lui groase și negre, părea absent și ai fi zis că avea gura pecetluită de o taină care îl obseda mereu. Stătea însă liniștit cu taina lui, care era în realitate el însuși… Cum ar fi putut deci s-o descifreze? Ce-ar mai fi rămas din el dacă această taină ar fi fost scoasă la lumina zilei?

– Uite că începe un tango, zise Luchi.

Și Ștefan se ridică și începură din nou să danseze.

– Pot să-ți garantez, zise Luchi, că nu te-am judecat greșit. Ești fericit? îl întrebă ea deodată.

– Da!

– Ai obiceiul să spui vorbe în vânt?

– Nu!

– Ai stări de spirit trecătoare și contradictorii?

– Nu.

– Te-ai exprimat așa: N-am nevoie de-o femeie când mă simt fericit.

– Când?

– Ei, când!

Deodată el își aminti și rămase mut de uimire. Asta se petrecuse la *Tunelul norvegian*, când Luminița, prietena lui Niki, îi adusese la masă pe

fata aceea, pe care el o respinsese.

– Vezi cât ești de mincinos, zise Luchi sarcastic, observând că el își amintise propriile cuvinte. Presupun că a doua zi după ce ai fost la *Tunelul norvegian* nu ți-a dispărut fericirea peste noapte. Și atunci cum poți să-mi spui mie că vrei să-mi păstrezi în suflet timbrul vocii mele pe care ai auzit-o a doua zi dimineața la redacție când ți-am telefonat… Fericit cum erai, cred că m-ai uitat imediat…

– V-am uitat, șopti el, dar vocea mi s-a întipărit în suflet…

Arăta foarte turburat. Nici fata nu mai râdea, dar expresia chipului ei, luminat de marea ei bucurie interioară, nu se schimbase. Cu aceste dezvăluiri însă tăcerea se așternu între ei.

– Nu mai spui nimic? zise ea într-un târziu. Sau acum ești nefericit?

Dar Ștefan nu era atent. Ca și cum ar fi înaintat prea mult pe un teren primejdios, tăcea… „Niki i-o fi spus sau ea l-o fi tras de limbă?“ se întreba el, și în clipa aceea luă hotărârea să trăiască astfel nu numai față de alții, ci mai ales față de el însuși și să reziste tuturor ispitelor care l-ar face să semene cu toți oamenii. Cât timp gândul lui fusese la Ioana, își mai spuse el, cum ar fi putut să-și petreacă acea noapte frumoasă cu o străină? Ioana nu l-a dus în grădina ei fără să știe că băiatul cu care ea voia să se mărite s-ar putea să afle. Dar ea îl iubea pe el și n-a putut să-l lase să plece fără să fie, măcar un ceas, fericită cu el, cu toate că exista primejdia să-l piardă și pe celălalt, dacă nu l-o fi și pierdut…

– Bine, cavalere, văd că ți-am trezit amintiri melancolice cu indiscreția mea, te rog sincer să mă scuzi…

El tresări:

– Nu, exclamă turburat. Și se bâlbâi: nu, cum, de ce…

– Și să te previn de ceva, zise ea, acum o să mâncăm plăcinte, în care eu cu Cora am băgat răvașe insultătoare. Să nu te superi dacă îți pică vreunul foarte dezagreabil.

„Ce drăguță el“ gândi Ștefan în timp ce muzica oprindu-se, se desprinseră. Și se așeză într-un fotoliu, singur și îngândurat, în timp ce Luchi dispărea la bucătărie.

XVI

Răvașele nu erau însă atât de insultătoare încât să nu stârnească răcnete și râsete din toate părțile. Luchi umbla ea însăși cu tava cu plăcinte și se

oprea în dreptul fiecăruia să-și aleagă. Era ruptă plăcinta, scos bietul și după ce era mâncată, fiecare era obligat să citească el însuși ceea ce i se spunea. „Prezența ta, ne este foarte grea“, se nimeri să-i cadă domnului colonel acest text. Bătrânul se roși și Luchi se repezi la el și îl sărută:

– Papa, nu te supăra, pregătește-te să râzi și tu de alții, nimeni nu va fi scutit.

Taciturnul Spurcaciu citi: „Pentru doi lei ești în stare, să-ți calci părinții în picioare“. Se strâmbă plictisit în timp ce toată lumea râdea. Nu era adevărat, bineînțeles, tânărul chirurg ținea la părinți și nu era un zgârcit. „Sub aerul său trist, se ascunde un carierist“, citi Ștefan răvașul său și se strădui și el să râdă cu ceilalți de această tâmpenie, care într-adevăr îl găsise, dacă nu chiar trist, cel puțin îngândurat. „Ai părul foarte mare, mai ales pe picioare“, citi Adrian Popescu acest text care era desigur destinat unei femei. Scăpase ieftin.

– Nu se poate, protestă Luchi, trebuie să mai mănânci o plăcintă.

Și îi aduse tava. Ziaristul se execută și citi: „Cum să nu te simți stingher, dacă nu ai caracter?“ Nu râse nimeni, și Adrian roși brusc și se posomorî. Avea aerul că Luchi i-a pregătit anume răvașul, deși el nu se simțea deloc stingher, iar în ce privește caracterul, nimeni nu-i reproșase vreodată că n-ar avea. „Dacă ai mânca mai puțin urât, nu te-am antipatiza atât“, citi unul din invitați care tocmai mânca și încetă brusc să mai mănânce, stârnind o explozie de râs generală.

În acest timp Niki trăsese covorul la loc, parchetul gol dădea o impresie prea mare de nemobilat.

– Ce jucăm acum? întrebă Luchi. Ioachime sau întrebări și răspunsuri?

– Întâi Ioachime, strigă Adrian.

– Ba nu, ca să ne dezmorțim, întrebări și răspunsuri, zise doctorul Spurcaciu, spre uimirea lui Ștefan, care deodată avea chef să se distreze.

– Cine pune întrebările? zise Luchi.

– Eu, zise Sebi, plecându-și abia perceptibil capul înspre urechea cu care nu auzea.

– Ba nu, strigă amanta lui, eu pun întrebările.

Bine, toată lumea acceptă.

– Stați, știe toată lumea jocul? zise Luchi. Ștefane, ai să înțelegi repede, întrebările sunt spontane și răspunsurile trebuie să fie la fel. Nimeni n-are voie să gândească. Dă-i drumul, Cora.

– Ce este singurătatea poetului? întrebă ea cu o voce a cărei sinceritate neafectată deodată îi plăcu lui Ștefan.

– Un număr de circ neanunțat în program, strigă în clipa următoare doctorul Spurcaciu.

Ia uite? își bătea joc de poeți… Un număr de circ… Hm!

– Ce este o lacrimă? reluă imediat fata.

– Un cântar în așteptarea greutăților, răspunse Adrian după o ezitare generală.

Adică? Lacrimile n-au semnificație dacă nu sunt cântărite? Sau ele sunt doar fondul durerii și abia înțelesul lor le dă greutate?

– Ce este beția? reluă fata.

Tăcere. Tocmai la un lucru atât de obișnuit se poticniseră.

– O filă albă între altele colorate, răspunse Sebi într-un târziu.

– Prea simbolic! strigă cineva, slab…

– Ba nu, e foarte bun… Beția e o uitare, ca o filă albă, excelent…

– Ce este uitarea? zise atunci poeta auzind cuvântul uitare.

– Un măr copt în care s-a înfipt o suliță, zise Lazarovici, și urmară exclamații: formidabil, să-ți vină atât de repede un răspuns atât de sugestiv…

– Ce este întoarcerea? reluă poeta cu sinceritatea ei pătimașă.

– Aproape nimic, zise Niki, dar ar putea să fie un fulg de zăpadă.

Bravo! Frumos! Întoarcerea e o iarnă care vine! Bravo, Niki.

– Ce este ultima seară înainte de plecare?

Ștefan tresări. Ar fi vrut să răspundă el la această întrebare, dar nu-i venea în minte nimic. Înțelesese: trebuia totdeauna o metaforă cât mai criptică, dar în același timp cât mai adevărată și expresivă.

– Ce este un an nou? reluă poeta nemaiașteptând răspunsul.

– O poveste de dragoste care se sfârșește.

Slab, deși anul comparat cu o femeie iubită nu era prea rău…

– Ce este o tristețe?

– Un drum care se împotmolește înainte de a ajunge la liman, răspunse doctorul Spurcaciu stârnind strigăte de admirație.

Cum îi venise? Doctore, dumneata ești suspect, după ce căsăpești oamenii acolo la spital, ori citești poezie ermetică, ori o faci…

– Ce este un revelion?

Ștefan, care tocmai lăsase jos paharul pe care îl golise tot, se pomeni răspunzând:

– Un pahar de vin în care s-a turnat otravă.

Hm! De ce otravă? Așa! Oricum, era foarte spontan…

– Ce este femeia iubită? întrebă deodată cu alt glas Cora Petrașincu.

Acum era acum! Ei, ce era femeia iubită? Clipele se scurgeau și întrebarea risca să rămână fără răspuns.

– E ultima întrebare, anunță poeta. Vă puteți gândi și la mai multe răspunsuri…

Desigur, nu puteai răspunde spunând ceva total adevărat, n-ar fi avut niciun haz, trebuia totdeauna însoțit răspunsul de o țicneală de limbaj care nu spunea nimic. O batistă care mai flutură încă, spuse cineva. Trezirea melancolică după o noapte fără constelații, zise un altul. Un vânt care începe să bată, se auzi un glas. Și așa mai departe. Toți se declarară mulțumiți, acest joc încetă și începu imediat celălalt. Luchi împărțea deja fiecăruia câte o foaie de hârtie și un creion. Noul joc consta, îi explica ea lui Ștefan, în a lăsa imaginația liberă pe un subiect dat. Subiectul însă îi era străin, spuse el când auzi despre ce era vorba, două nume de femei, care fură numite *cele două orfeline*.

– Nu-i nimic, zise Luchi, scrii ce vrei, va fi cu atât mai amuzant.

Odată scris trebuia să dai hârtia mai departe și să continui ce-a scris celălalt… La această oră domnul colonel și mama copiilor, precum și invitații lor mai în vârstă se retrăseseră. Se puseră toți pe scris, conștiincioși ca niște școlari. Ștefan ar fi vrut să nu ia parte, nu înțelegea ce trebuie să facă, dar nici a doua oară nu voia să ceară să i se explice. Cine erau cele două orfeline? Era stupid, ei le cunoșteau, dar el habar n-avea… Nu scrise nimic, și se pomeni curând cu o hârtie care îi fu trecută. Citi: „Populația bucureșteană se obișnuise demult cu apariția pe bulevard a două femei maiestuoase și păguboase, pe care le chema pe una domnișoara Carapancea și pe cealaltă Cămărășescu. Nu va uita nimeni vreodată farmecul straniu și stuficol al acestor orfeline. Viața nu avusese grijă de ele… La vârsta fragedă de…“ Și urma o istorie în același stil urmuzian care se oprea brusc și Ștefan trebuia să o continue. Nu-i venea însă nimic în minte și dădu foaia mai departe fără să fi scris nimic… La următoarea însă își aminti de un cântec pe care îl cântase anul trecut la revelionul pe care îl făcuse cu alți tineri din sat, elevi ca și el, invitați tot de către unul din ei care era prieten cu ceilalți… „Domnișoara Carapancea, văzând ce se întâmplă și nemaiputând să rabde, scrise el, se apucă cu mâinile de cap și începu să zbiere, cântând:

Vai, vai, ce durere
Uite vaporul cum piere
Și marinarii ce moare,
Și cere ajutoare!“

Era vorba de vasul Titanic! Iată cum trecerea timpului făcea dintr-o tragedie o comedie în gura celor tineri. După ce totul se termină, Sebi adună hârtiile și începu să le citească… Portretul celor două orfeline era grotesc, se spunea despre ele că își ungeau părul insistent cu o pomadă făcută din seu de oaie și sfeclă și că aveau interese comune pe care le purtau într-o sacoșă murdară numită *profesorul Golopenția*. („Trebuie să aflu și eu ce e cu Golopenția ăsta!“ gândi Ștefan.) Aveau mersul cuneiform. Erau strâns unite în afară de momentele când se certau pentru o bucată de iască pe care o prăjeau împreună într-o tigaie în mansarda lor de pe strada *Puțul cu apa rece*… Urma o scenă în care apăreau personagii și aluzii pe care Ștefan nu le înțelegea, dar care le stârneau lor hohote de râs.

XVII

Profită de un moment în care nimeni nu-l luă în seamă, ieși în antreu, își îmbrăcă paltonul, își îndesă căciula pe cap și se pomeni afară. Nu voia să plece, ci să rămână singur… Nu ieșise încă din lunga curte, că auzi pași iuți în urma lui.

– Ștefane, zise Luchi, fiindcă ea era. Avea o patimă în glas, dar și un soi de avertisment: Nu se pleacă așa, îi șopti. Niciodată nu vei mai fi invitat nicăieri dacă pleci astfel.

– Mă întorc, zise el, n-am vrut să plec. Cum ai crezut?!

– Întoarce-te chiar acum și pe urmă, după ce pleacă toată lumea, te invit eu la o plimbare prin cartierul nostru.

El tresări:

– Mă inviți tu?

– Da, eu te invit…

– Bine, zece minute mă plimb și mă întorc.

Lectura acelei cărți îl preocupa din nou și veselia celor pe care îi lăsase în casă punea parcă un zid între el și ei. „Ce ciudat, gândi ieșind în stradă și trăgând cu nesaț în piept aerul rece al nopții, legionarii nu există, nimeni n-a fost omorât, războiul se rezumă la niște bombardamente pe undeva departe

și totul e cum nu se poate mai bine într-o lume în care putem să ne distrăm senini legând cuvinte încrucișate…“ Pe urmă însă avu îndoieli: „Și dacă ei au dreptate? Adevărurile acestei lumi nu le posedă unul singur, acest dușman al lui Hitler a fost înainte șeful guvernului din Danzig și intim al acestuia… Cine știe ce s-o fi petrecut între ei și acum strigă în fața omenirii: Fiara țâșnește din adâncuri. Trebuie să ne coalizăm într-un singur efort și să închidem prăpastia. Dar, domnule Rauschning, cartea dumitale a apărut abia acum, nu crezi că e prea târziu? Abisul e căscat și fiara e pe pământ și se pregătește, după ce a sugrumat pe atâția, să sară iar în gâtul altora… De ce n-ai fugit de îndată ce ai văzut-o și să ne fi alarmat mai devreme?… în orice caz, își mai spuse Ștefan deodată, pierdut în fața propriilor sale revelații, o să i-o dau și lui Niki s-o citească și să văd el ce crede?…“

Și se întoarse. Când intră în hol rămase țintuit locului. Într-un fotoliu stătea Cora Petrașincu, și pe un scaun, în fața ei, Lazarovici, care vorbea cu ea. Ceilalți ascultau în tăcere, împrăștiați pe scaune, întorși cu fața spre cei doi. Ochii lui Dan Lazarovici stăteau ficși, fără să clipească, îndreptați asupra fetei. Lui Ștefan i se păru că erau parcă gata să-i sară din orbite. Se așeză încet, curios, cât mai aproape… Ce se întâmplase? Ștefan, care nu știa nimic, îl întrebă în șoaptă pe Adrian Popescu: ce era, de ce leșinase fata? I se făcuse rău?

– Cora, zise Lazarovici, dacă nu faci un efort să mă auzi, te trezesc… Fă un efort… Suntem împreună, stăm de vorbă și avem puterea să vedem și să auzim lucruri pe care în stare de trezie nu le auzim și nu le vedem niciodată… Tu ai vrut, de atâta vreme mi-ai tot spus că nu crezi și că să încerc și cu tine. Poftim! Ți-am făcut pe plac! Dă un semn că mă auzi!

Fata, cu ochii închiși, gemu. Era ca un semnal de suferință.

– Să știi că nu mi-e nimic mai ușor decât să pun mâna pe brațul tău și să te trezesc. Dar ar fi mai interesant să călătorim puțin împreună, am vedea și am auzi lucruri fascinante, pe care muritorii de rând nu le pot auzi și vedea. Vrei? Da? Dă un semn!

Fata gemu din nou. Nimic nu arăta că totul nu era decât o comedie. Ștefan înțelese: acest domn era un hipnotizator. O vie curiozitate puse stăpânire pe el. Nu văzuse niciodată un astfel de fenomen.

– Cora, reluă acela, acuma trebuie să vorbești. N-o să ne înțelegem împreună dacă vorbesc numai eu singur.

Broboane mari de sudoare apăruseră pe tâmplele hipnotizatorului. Ochiul crescut nu clipea.

– Da, te aud, șopti deodată fata.

– Da, dar de ce așa de greu!? Se poate? Unde ai fost?

– Aici am fost…

– Nu, n-ai fost aici, ai fost departe, în India, cu o mie de ani înaintea lui Cristos. Să ne întoarcem acolo…

– Da, zise fata, ce frumos e, văd elefanți mulți… Este o armată, exclamă ea nedumerită…

– Ei, spune-mi ce vezi…

– Este un război…

– Da, bine, război e și la noi… Unde îți merge gândul? Să nu-mi vorbești de războiul de la noi… E un război acolo?

– Da, niște oameni forfotesc în jurul unui fel de cal troian. Dar nu e un cal… E un proiectil… Soarele strălucește pe cer… Armatele coboară un deal, precedate de elefanți care duc în spinare războinici cu turbane în jurul capului… În pădurea vecină mișună alții… Proiectilul…

Fata gemu din nou, Lazarovici îi luă mâna:

– Nu te neliniști, spune ce vezi…

– S-a lăsat întunericul! strigă fata. Proiectilul e în cer, a fost lansat, urcă în flăcări… Bate vântul… Suflă, îndoaie copacii… Norii s-au înroșit, plouă cu sânge… Soarele se învârtește pe cer… Apa fierbe, peștii din ea sunt fierți…

– Perfect, zise hipnotizatorul, putem să-i mâncăm gata fierți, rasol…

– Elefanții cad din cer, continuă însă fata, alții aleargă de colo-colo, chihăind de groază în pădurea prinsă în flăcări… Cai și căruțe zac în toate părțile, calcinați… Mii de căruțe zboară prin aer și cad pe jos din toate părțile… E întuneric mare și bat vânturi înghețate… La orizont se face lumină…

Corpul fetei suferea în ființa lui, mișcările îi erau însă stăpânite, nu părăsea fotoliul, nu da din picioare sau din brațe. Stătea liniștită, din gât doar îi ieșeau implorări inconștiente adresate omului care o ghida în acele adâncuri insondabile și o făcea să vadă acel spectacol terifiant.

– Cora, zise Dan Lazarovici, ce înseamnă asta? Spune exact ce s-a întâmplat, unde ești, și ce vezi.

– Sunt în India, cu o mie de ani înainte de Cristos.

– Mai trăiește cineva din ce vezi?

– Da, zise fata, zeii s-au adunat deasupra armatelor și sunt apucați de groază văzând cum se prăbușesc puterile universului…

– Ei, pe dracu, zise hipnotizatorul, noi trăim, dacă se prăbușeau acum trei mii de ani, nu mai vedeam noi acum lumina soarelui… Ia mai bine să te fac eu pe tine să vii mai aproape de noi… Am să te trezesc și… (se uită la ceas) ai să uiți totul și exact peste zece minute să-i cârpești lui Sebi două palme atât de țepene încât să-i muți fălcile și să-i sară o măsea din gură pe care s-o scuipe în fața noastră…

Și apropiindu-și mâna de frumosul ei chip adormit, descrise în aer un cerc și-și pocni brusc degetele de podul palmei. Ea clipi cu o mică nedumerire (se vedea că nu-și amintește nimic din clipa când fusese adormită) și, veselă, se uita la cei din jur și începu, firesc, să trăiască clipa reală.

– De ce nu-mi dați și mie un pahar cu vin? protestă ea și în animația generală care urmă nimeni nu-i acordă o atenție deosebită, ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat.

Nimeni nu-i puse vin în pahar dintr-o scăpare care se întâmplă adesea în mod ciudat… Fiecare vrea să spună ceva copleșitor și mințile se rătăcesc. Foarte interesant… în subconștientul nostru păstrăm viziuni apocaliptice ale unor războaie de mult apuse… Le-am primit supraviețuind, prin milenii… Și războiul de acum va lăsa astfel de urme înspăimântătoare… De pildă ce trăiesc în aceste clipe englezii… Da, teribil… Franța și Anglia plătesc pentru lipsa lor de vitalitate. Franța a și plătit. Anglia a rămas singură. Dar cui îi vine să creadă că civilizațiile occidentale vor pieri? Dar ce se va întâmpla? Cine poate să știe? O să vedem! Hitler e mâna destinului, dar în ce scop, nimeni nu poate să descifreze… America!… America? S-a și anunțat că nemții au construit un avion care poate zbura peste Atlantic și arunca asupra New-Yorkului bombe care să-i facă să sară în aer zgârie-norii… Ăștia nici n-au armată, cu democrația lor stupidă… Or să dea de dracu dacă se amestecă…

– Bine, Sebi, dar de ce nu-mi pui și mie vin în pahar!? zise Cora Petrașincu în mijlocul animației generale și Sebi n-o auzi, dar ea se ridică și o luă spre el ferindu-se de fotolii și picioare, ca o pisică uriașă atrasă de pradă, și îi cârpi amantului ei două palme îndesate care aproape că îl aruncară pe jos de pe scaunul pe care ședea.

Și atunci toți își amintiră că Dan Lazarovici îi dăduse acest ordin pe care însă nimeni nu crezuse că ea, trează fiind, și în toate mințile, îl va executa. Sebi, uluit, se redresă în scaun și spuse:

– Ce este? Ce e cu tine? Ești nebună?

Dar vorbind își duse mâna la gură și stupefiat și-o privi plină de sânge. Nu scuipă însă nicio măsea, cum spusese hipnotizatorul. Indicația asta fusese pesemne un abuz… Mai bizar era că fata arăta perfect liniștită, nu dădea nicio explicație și nu cerea niciun fel de scuze.

– Cum adică, exclamă ea fără indignare, eu spun că n-am vin în pahar și el se face că n-aude!

El nu auzise se pare nici ordinul pe care ea îl primise, altfel s-ar fi grăbit să-i toarne vin în pahar… Deși, orice-ar fi făcut, le șopti Lazarovici celor din jur, Sebi tot n-ar fi scăpat fără s-o încaseze…

Și cu acest final și mai grotesc decât jocurile lor grotești a căror mărturie stătea risipită prin casă, hârtii aruncate pe jos și prin fotolii, toată lumea se ridică și începură toți să-și ia la revedere. Revelionul fusese foarte reușit, îți mulțumim, Luchi, dă-i lui Sebi o compresă, i s-au umflat obrajii… Pe curând, Niki, încă o dată succes în noul an, poate ne chemi la nuntă… Pa, Adrian, pa, doctore, vorbim la telefon… Sebi, nu fi supărat, ai înțeles ce s-a întâmplat, a făcut-o sub stare de… Nu-i spune nimic Corei, ea tot nu crede, nu știe absolut nimic din ce i s-a întâmplat și dacă insiști, ar putea să se simtă jignită…

XVIII

Odată cu toată lumea plecă și Ștefan, deși nu uitase că fusese invitat la plimbare. Nu căută să aibă cu Luchi niciun semn de înțelegere și nici nu crezu în sinea lui că această fată își va ține promisiunea și va ieși să se plimbe cu el. De ce ar face acest lucru? Puțin îi lipsi să nu-și continue drumul până ce ieși în stradă și o luă împreună cu ceilalți spre piața Filantropiei, unde, spuse cineva, puteau găsi taxiuri.

Se întoarse.

Dar apoi, văzând o siluetă în mantou cu guler de blană ridicat și cu capul gol înaintând fără grabă dar cu o sprinteneală de viețuitoare tânără în mersul ei nestingherit de zăpada rău curățată a curții, inima începu să-i bată cu violență. Iată, își spuse, nici acel Adrian, nici acel doctor Spurcaciu nu erau prietenii ei. Luchi era o fată care nu iubea pe nimeni și acum îi ieșea lui înainte, să se plimbe cu el.

– Ai venit? îi șopti cu glasul sugrumat.

Multe minute după aceea, vorbind, glasul i se îneca și suflarea i se tăia ca și când ar fi urcat un deal. Această emoție, ca un șoc neprevăzut și

inexplicabil, n-o avusese până atunci niciodată. Ființa de lângă el, prin voința ei de a fi hotărât să iasă din casă și să meargă aproape de brațul lui, i se părea coborând dintr-o poveste, cu chipul ei care nu înceta să fie ca un bulgăre de lumină chiar și afară, în întunericul încă gros al nopții, și cu bucuria ei care îi înflorea într-un surâs perpetuu; nu se stingea nici când trebuia să vorbească.

Mergeau încet spre Șosea, unul lângă altul, fără să se țină de braț, dar foarte aproape. El se uita drept înainte și o asculta cu atenție, fără să înțeleagă nimic din spusele ei, nici din propriile cuvinte. Dacă era adevărat că domnișoara numită Cora Petrașincu… domnul numit Lazarovici… Acel Sebi… Nu, nicio vorbă, sunt foarte buni prieteni, lumea e rea… Cora e o fată minunată… Am râs de m-am prăpădit când am văzut că nu ți-a plăcut deloc, și nici tu ei… A fost un episod imprevizibil… două ființe care nu s-au mai văzut până atunci și care n-au nimic să-și reproșeze, să simtă o astfel de dușmănie fățișă unul față de celălalt…

– Foarte ciudat, Ștefane, de când te cunosc faci numai lucruri care mie îmi plac foarte tare, deși nu mă cunoști, ca să am bănuiala că ești un cuceritor care lucrează abil… deși cuceritor ești… destul de șmecher, dar îți spun, cu efect numai asupra mea…

– Ce lucruri care îți plac am făcut eu? zise Ștefan liniștit.

– Tot ce-ai făcut! răspunse ea.

– De unde știi? mai zise el, în timp ce își dădea seama de unde și în timp ce ea răspundea:

– E atât de ușor să afli ce face un om…

Ieșiseră la Șosea și Ștefan văzu troienele albe de zăpadă și arborii negri despuiați de frunze. Toată ființa lui o pândea pe a ei, totul în jur era inexistent…

Se opri și îi luă capul în mâini și își lipi obrazul de el… Clipe nesfârșite rămaseră astfel și el o luă apoi în brațe și începu s-o sărute cu patimă pe ochi și pe gură…

– Te iubesc, Luchi, îi șopti el prins de o beție care îi trecu și prin fața ochilor ca o fantasmă.

Se clătină.

– Și eu te iubesc, Ștefane, îi răspunse ea îndată, însă cu un glas mai liniștit. Mi-a plăcut cât de frumos ai vorbit de fetele de la țară! Am ascultat toată povestirea ta, în seara aceea, când Niki te-a invitat la noi, cu toate că

tu nu m-ai băgat în seamă deloc. M-am retras în camera mea și am lăsat ușa deschisă. Am auzit totul…

Și spunând aceste cuvinte și fără ca el să-și dea seama, ea făcu un pas ferm înapoi, îl apucă de braț, se lipi de el și făcură cale întoarsă.

– Dar nu cred, Ștefane, că tot ceea ce am auzit și tot ce-ți spun eu că mi-a plăcut ar fi fost de ajuns ca să-ți deschid ușa așa cum ți-am deschis-o…

Și din nou glasul ei sună ca un avertisment; dacă el va crede acest lucru, nu va fi bine.

– Totul se va sfârși înainte de a începe, dacă te iei după cuvintele mele, rosti ea cu patimă.

– Da, conveni el înfiorat ca de-o taină. Și parcă îi făcu un jurământ: n-o să mă iau după mărturisirile tale, Luchi, pe care s-ar putea să le regreți, sau poate chiar le regreți în clipa de față. Numai ceea ce simt eu e ceva adevărat și numai după asta o să mă iau.

– N-o să te gândești la mine? exclamă ea.

– Nu, zise el parcă cu o decizie dureroasă.

Și se uita drept, de astă dată sigur pe el, copleșit dar liniștit… Nu era ăsta singurul lucru care îl putea ghida, simțirea și cutremurarea inimii lui când îi vedea chipul? Ea putea să spună orice, el va rămâne statornic și o va păstra în inimă nu cu secretele sfâșiate, ci întregi. Se opriră, dar numai o secundă. Luchi deschise poarta și o luă înainte, fără să-l invite, dar fără să-și ia la revedere. Silueta ei care se îndepărta astfel prin curtea lungă, fără să se uite înapoi, îi aminti lui Ștefan de Ioana, care tot așa, îl dusese undeva, luând-o singură și tăcută înainte…

Și în clipa aceea înțelese că i se întâmplă în viață ceva decisiv și la fel de buimăcitor ca și minutele care îi hotărâseră destinul în biroul marelui ziarist. De ce se întâmpla așa? Nici nu voia să afle, era un fapt, mersul ei liniștit, nešovăielnic, dar fără grabă, arăta intenția ei de a fi cu el fericită ca și Ioana, acum, în aceste clipe, înainte de a se trezi mâine ca dintr-un vis, cu regretul acela adânc că n-a putut trăi până la capăt, cum se întâmplă totdeauna în vis, ceea ce ar fi fost un miracol dacă s-ar fi putut împlini… Se va împlini… Se luă după ea fără să se grăbească s-o ajungă și aștepta să vadă dacă va deschide și va închide ușa în urma ei. Bineînțeles că n-o închise decât după ce el intră. Nu era ușa care da în hol, ci direct, printr-o scară laterală, în camera ei.

Ștefan n-o lăsă să-și vină în fire, ca și când ar fi știut mai dinainte, ghidat de instinct, că totul s-ar spulbera dacă ea ar fi lăsată să reia

cunoștința cu viața ei anterioară, patul în care dormise până atunci singură și se simțise, cine știe, bine, și s-ar putea, la apropierea unui intrus, să-l alunge pe el afară, cărțile ei din bibliotecă și raftul mic al studioului, dulapul ei unde își ținea rochiile, lampa ei de pat pe care o stingea cu un gând plăcut înainte de a închide ochii furată de somn… O îmbrățișă și îi șopti cu respirația fierbinte că trebuiau să se iubească fără să mai scoată niciun cuvânt și fără să mai piardă nicio clipă… Ea își dădu capul înapoi și îl privi de departe, uluită dar și fascinată, în timp ce în priviri îi licărea o curiozitate intensă… Nu protestă nici măcar de formă, când el, uitând că nu e Ioana în grădină, îi ridică, după ce o culcă pe pat, rochia care îi dezveli picioarele și dădu de obstacole pe care Ioana nu le avea, și în fața cărora el rămase câteva clipe dezarmat: îmbrăcămintea intimă, în care Luchi semăna iar cu fetița inocentă de paisprezece sau șaisprezece ani. Se ridicară în capul oaselor și ea chicoti înveselită și îi șopti la ureche că trebuie să se dezbrace amândoi. Ceea ce și făcură, sub lumina galbenă, potolită, a veiozei. Ea se uită apoi la el gol și curiozitatea din privirea ei crescu; îi șopti iarăși, dar nu la ureche:

– Arăți bestial!

Și luminosul ei chip în loc să arate spaimă, rămase liniștit, privindu-l. Surâsul îi spori, frumoșii ei dinți albi sticleau în clar-obscurul încăperii. Corpul ei avea linii armonioase, dar abia uitându-se la ea Ștefan avu vag sentimentul că gândul lui la Ioana trebuia să înceteze: fetei ăsteia îi era frică. Ce era cu ea? Tremura, deși chipul ei rămânea mereu parcă în extaz. O luă în brațe și începu s-o mângâie, cu toate că el însuși simțea în adâncul ființei sale un tremur adânc…

– Nu mă lua în seamă, îi șopti fata fără ca surâsul ei minunat s-o părăsească. Tremur ca o proastă, mi-e frică…

Și tremurul ei spori și mai tare, când văzu pe chipul lui ceva străin și imperios. Ca să se apere parcă, îl luă în brațe, îl luă de gât și în clipa următoare dinții i se înfipseră în umărul lui înăbușindu-și un țipăt ascuțit. Nedumerit, Ștefan rămase o clipă nemișcat în ființa ei care nu voise să-l primească de bunăvoie, apoi înțelese: Luchi nu semăna cu Ioana pentru simplul motiv că pe la Ioana înaintea lui trecuse un altul, în timp ce el era pentru Luchi primul ei bărbat… „Doamne Dumnezeule, gândi, fata asta a așteptat atâția ani ca să vin tocmai eu? Într-adevăr, ce i s-o fi întâmplat încât s-a hotărât, în prima seară când ne-am declarat că ne iubim, să nu mai fie

fecioară? Cum se poate? Nimeni nu i-a declarat iubire până acum, ei, care e atât de frumoasă și sufletul ei e atât de curat…?“

Luchi îl strângea mereu în brațe în timp ce el i se uita în ochii ei divini în care curiozitatea licărea mereu, mai potolită, dar nu stinsă: Da, înțelegea cum e, parcă spunea privirea ei, își dădea seama că încă nu putea fi pentru ea mai mult din pricina durerii… Dar printre durere, da, iată, corpul i se răsucea cutremurat și nu mai prejos de bestialitatea lui… O știință rapidă îi cutreiera mintea și parcă îmbătrânea subit… Așa i se părea, nu știa că ea rămânea pentru el tot ca înainte. O tristețe grea o împiedica să vadă pe chipul lui transformarea care prevestea sfârșitul! Aproape strigând el se ridică jumătate peste corpul ei și îi îmbrățișă șoldurile, nemaiștiind ce să facă. Își trăi complicitatea cu corpul ei într-o singurătate care nu-l părăsi nici după ce, mai târziu, îi regăsi privirea și surâsul și îi văzu iarăși lumina apărând pe frumoasele ei trăsături. Da, dar lacrimi fierbinți îi spălau ei chipul și surâsul ei era parcă înstrăinat. Tăceau. Cuvintele nu mai aveau valoare, misterul pe care ele îl acoperiseră mai înainte nu mai exista, zburase parcă din preajma lor asemeni unei păsări al cărei ascunziș ar fi fost brusc descoperit.

– Acuma trebuie să pleci, zise ea stăpânindu-se deodată și ștergându-și lacrimile. Se luminează de ziuă și n-ar fi bine să fii văzut străbătând curtea la o oră așa de târzie.

Revenise cu picioarele pe pământ. Ștefan încercă timid câteva mângâieri zadarnice. Pământul parcă îi fugea de sub picioare. Ea știa cine e el, arăta neschimbată, dar lumina chipului ei era acum glacială. „Nu trebuie să insist“, gândi Ștefan și se îmbrăcă și plecă. În ușă ea avu un gest de tandrețe, îl apucă de gât, îl sărută și îi spuse:

– Inscripția de pe poarta *Infernului* lui Dante, cu care te-am întâmpinat, a fost scrisă special pentru tine.

El dădu din umeri, nu înțelese, dar nu mai spuse nimic.

Se întoarse acasă și se culcă. Avea sentimentul că i s-a întâmplat ceva copleșitor, dar straniu și nefiresc. Câteva amănunte bizare dădeau parcă târcoale bucuriei care îi făcea inima să bată mereu cu pulsații înalte, care nu coborau. Dar nu reuși să descifreze aceste amănunte: de ce se plimbaseră atât de puțin? Parcă se plimbaseră prea puțin, ea întrerupsese plimbarea. Și de ce vocea ei fusese prea liniștită, când îi răspunsese că și ea îl iubește? Și ce era cu inscripția aceea din *Infernul* lui Dante? Valul fericirii, însă, îl urcă iarăși sus pe crestele lui și uită de aceste semne. Nu trebuia oare să se

întâmple chiar așa? Cui să i se întâmple, și cine să trăiască un astfel de ceas dacă nu un băiat și o fată? îl trăiești acel ceas, chiar dacă nu te-aștepți, și tocmai de aceea e cu atât mai minunat…

PARTEA A TREIA

I

În anul următor 1941, pe ziua de 18 ianuarie, generalul Antonescu se urcă pe neașteptate în avion și plecă, după o scurtă preparativă diplomatică de urgență, la Berlin, să-l vadă pe Hitler. Îndată după plecarea și apoi după întoarcerea sa începu în țară o activitate legionară foarte febrilă și spectaculoasă. În universități, în marile centre din provincie, capii legionari se deplasau peste tot și țineau discursuri bombastice și incoerente, din care nu lipsea însă o idee foarte clară, subliniată de mai multe ori: credința și atașamentul legiunii față de marele Reich, de Führer-ul Adolf Hitler, de care legiunea își lega soarta.

Ce-i spusese generalul lui Hitler și cum îi primise acesta spusele? Mulți ani mai târziu, cei care îl însoțiseră pe Antonescu în această călătorie și când nimic nu-i mai lega de secretul ei, povestiseră, fie că luaseră parte la eveniment, fie că generalul însuși îl relatase, că dictatorul german îl primise pe Antonescu răcnind, cum făcea aproape totdeauna cu aliații pe care nu-i iubea și pe care voia în felul acesta să-i intimideze și să-i domine înainte ca ei să deschidă gura. Căci el știa că nimeni nu venea la el să ofere, ci să ceară ceva, fie o slăbire a puterii sale asupra lor, fie alungarea unui dușman care câștigase mai mult teren pe lângă el, *Führer*-ul atotputernic. Numai că generalul nu era doctorul Hacha, nenorocitul președinte al republicii Cehoslovace care, cu un an în urmă, în 15 martie 1939, de la Hitler nu se întorsese decât după ce semnase actul de deces al țării sale. Istoricul povestește că ceruse să-l vadă pe Hitler ca să discute cu el chestiunea represiunii trădătorului cu rang de monsenior, Tiso. Bătrânul Hacha voia să aibă din partea *Führer*-ului acordul generos să ducă această represiune până la capăt. În loc de acesta, dictatorul îi vorbi aspru, copleșindu-l cu reproșuri și amenințări că armata sa era pregătită să se arunce asupra micii sale țări și *Luftwaffe* gata să facă din Praga un rug de flăcări… Hacha, care era un om în amurgul vieții și nu mai avea mult de sperat de la ea, sau ar fi trebuit să nu mai aibă, fiindcă fusese până atunci, în țara lui, înainte de a ajunge președinte, membru respectat al Curții Supreme, părăsi orice atitudine demnă și se umili atât de tare încât tuturor celor de față nu le venea să-și creadă urechilor: fondatorii republicii Cehoslovace, Beneș și Masaryk, spuse el, împreună cu guvernarea lor i-au inspirat întotdeauna o astfel de

aversiune, că îndată după schimbarea de regim (adică după München!), el s-a întrebat dacă folosește la ceva ca Cehoslovacia să fie un stat independent… Ce sperase înjosindu-se astfel? Guvernul lui, continuase el coborând ultimele trepte ale nemerniciei, încearcă, prin toate mijloacele, să-i reducă la tăcere pe partizanii lui Beneș și Masaryk… Perfect! exclamase Hitler întrerupându-l brutal și îl dăduse pe mâna lui Goering și Ribbentrop, care îl închiseseră într-o odaie și acolo îl somaseră să semneze o declarație care fusese pregătită dinainte și în care se spunea în esență și în mod cinic chiar ceea ce tocmai declarase el însuși, Hacha, mai înainte, că adică nu folosea la nimic ca țara sa să mai existe. Tot ce mai rămânea din ea era „o autonomie etnică conform caracterului ei propriu“, adică doar faptul că mai erau numiți cehi și nu țigani, sau altă denumire. Hacha înțelesese în sfârșit în ce bârlog nimerise și refuzase să semneze. Îl înghesuiseră, se luaseră după el în jurul mesei, cu stiloul în mână. Bătrânul fugea, uitându-se cu groază înapoi la documentele de pe masă și la cei doi care nu-l slăbeau; asemeni unor bandiți care știau că prada nu le poate scăpa, ei îi spuneau că nu *Führer-ul* îi chemase acolo, nici ei doi, și că venise singur, la cererea lui. Opinia internațională nu s-ar fi alarmat prin urmare dacă ar fi auzit a doua zi că președintele Hacha a suferit un atac de cord și a murit. Hacha chiar avu acest atac, dar doctorul fusese și el prevăzut, îl reanimă cu o puternică injecție și se trezi între chipurile celor doi pirați ai granițelor, care îi vârau iar stiloul sub nas să semneze. Semnase! După spusele uneia dintre secretarele sale, povestește istoricul, *Führer*-ul, după ce semnă și el documentul, se precipită în biroul său, luă în brațe toate femeile care erau de față și strigă: „Copii, e cea mai frumoasă zi din viața mea! Numele meu va rămâne în istorie, voi fi considerat drept cel mai mare german care a trăit vreodată“.

A doua zi trupele Reichului, fără să tragă un glonț, ștergeau țara doctorului Hacha de pe hartă.

Generalul Antonescu nu fu însă dat pe mâna celor doi. El ridică din primele clipe glasul și începu și el să strige la individul care se agita ca o paiață de la un capăt la altul al imensei săli a Cancelariei Reichului.

Cei de față se uitau cu înfățișări scofâlcite de atâta scepticism la acest general roșcat, care, se vedea după înfățișarea lui, nu era mai puțin smintit decât celălalt, cu deosebirea că cel din urmă ar fi putut da imediat un ordin și i-ar fi putut rezerva aceeași soartă ca nefericitului Hacha. Așa și credeau că o să se întâmple. Era însă acest militar care își lua chip de efigie un ins

după care să fi fugit în jurul mesei, și care, în cele din urmă, el și țara lui să sucombe dispărând de pe suprafața Europei?

Deodată Hitler încetă să mai strige și se opri.

Se opri în secunda următoare și Antonescu.

– Ce este, domnule general, zise Hitler, cu o voce joasă și spartă, amenințătoare dar liniștită. Ce se întâmplă în România?

Toată furia sa, adevărată dar și simulată, se stinsese ca și când n-ar fi fost, și acum generalul avea în fața sa un om căzut într-o tăcere bănuitoare și încărcată de primejdii, mult mai greu de înfruntat decât răcnetele dinainte.

– Domnule Hitler, începu generalul cu vocea sa sigură, plină de încredere în sine, persoana mea nu contează, ci numai destinul națiunilor noastre, care cere ca legionarii să părăsească, treptat, în România, puterea pe care nu sunt pregătiți s-o exercite și această putere să rămână, în aceste vremuri în care pacea nu e încă încheiată și armele n-au tăcut, armatei române, care se bucură de încrederea națiunii, indiferent dacă eu sunt sau nu în fruntea ei… Avem nevoie de liniște și securitate în această parte a Europei, și România, ca și Marele Reich, reluă generalul, după ce interpretul se opri, terminând de tradus, și nu e nevoie decât să ne uităm pe hartă ca să înțelegem de ce. Vrea domnul Hitler să ignore pericolele care ar surveni în urma unor grave tulburări pe care guvernarea legionară n-ar întârzia să le provoace necontenit în țară? Crimele lor sunt o dovadă, și aceste crime…

Hitler, în picioare, în spatele biroului, asculta căzut într-un mutism total, cu meșa de păr deplasată de la locul unde era văzută în toate ziarele și jurnalele cinematografice, cu chipul posomorât, fără rază de lumină, care de altfel nu apărea niciodată pe chipul lui nici când privirile îi luceau de o încredere fanatică în sine și nici când, prin forța personalității lui demonice, făcea mulțimile să strige cuprinse de isterie. Interpretul continua să traducă impecabil cuvintele dure ale acestui general cu voința extremă, gata să moară, dar nu să renunțe la convingerile sale, care erau expresii ale unor realități neîndoielnice de-acolo din țara sa. Hotărât, gândea marele tartor furios și stăpânit, ăsta nu era doctorul Hacha să alerge Goering și Ribbentrop după el în jurul mesei. E drept că nici granițele României nu erau aici, în inima *Reich*-ului, cum au fost cele ale acelor parveniți de cehi, dar o lovitură în stomac tot au primit prin *Diktat*-ul său din august de la Viena. Ungurii au dorit asta. Pur și simplu le-a făcut pe plac, deși lui,

această sfârtecare între vecini nici măcar nu i-a făcut cine știe ce plăcere. Plăcere mare ar fi simțit dacă trupele sale ar fi efectuat ele această sfârtecare, în folosul Reichului. Poate că ar fi trebuit ocupată această țară (cu petrolul și grânele ei). Desigur, mai târziu, de ce nu? Dacă se va ivi cea mai mică necesitate și vor fi înlăturate pericolele unei intervenții ruse… Vom vedea… Acest general gata la orice, de pildă, era el credincios marelui Reich și lui, *Führer*-ului personal, după *Diktat*-ul de la Viena? Nu ascundea el ranchiuna și trădarea? Îl privi pe sub sprâncene, cu un rictus pe care mustața îl ascundea, dar care îi întuneca cumplit chipul și îl izbi sinceritatea pe care înfățișarea acestuia o exprima. Mare actor? Nu, mare actor era el, Hitler, numai el știa să monteze și să joace în așa fel o comedie, încât omenirea să-l creadă că a fost și este animat de cele mai bune intenții, chiar și atunci când în văzul tuturor a călcat în picioare toate tratatele. Râsese până la lacrimi într-o zi când i se pregătise drept cadou lui Ribbentrop de ziua lui, sau ceva în genul ăsta, o cutie cu toate tratatele pe care le semnaseră și se constatase că aproape nouăzeci la sută dintre ele fuseseră călcate…

Da, nu se putea înșela, gândea Hitler, acest general îi era sincer credincios, nu juca nicio comedie și se bucura de încrederea poporului său. Își aminti că rapoartele agenților săi secreți din România vorbeau bine despre el. Nici acei mistici naționaliști români, numiți legionari (care lui Hitler nu-i plăceau deloc, erau prea mistici și prea naționaliști), nu se plângeau de șeful statului care îi adusese la putere. El îi adusese! Dacă acum dorea îndepărtarea lor, înseamnă că avea de ce. Făcu un gest și, intimidat, interpretul opri relatarea pătimașă și rece a crimelor legionarilor, în care generalul se angajase și care pe Hitler nu-l interesau…

– Nu pot accepta, domnule general, zise el cu aceeași voce coborâtă și parcă spartă, decât în caz extrem, ca legionarii să fie goniți de la putere… Încercați, dacă e posibil, să colaborați. Ei aduc în conștiința românească încrederea și credința fără rezerve în mișcarea național-socialistă, pe care nici armata dumneavoastră și nici poporul care o urmează nu le pot aduce în măsură suficientă, ca să cimenteze prietenia și alianța dintre popoarele noastre. Evitați turburările. Sunteți conștient de pericolele care ar surveni!

Și Hitler ridică fruntea, dominator. N-avea decât să studieze mai târziu, acest general, spusele sale, după minuta care îi va fi înmânată, dacă e atât de greu de cap și n-a înțeles care este fondul răspunsului său. Fiindcă într-adevăr, generalul, cu toată siguranța sa de sine, rămăsese îndârjit în fața

dictatorului: nu înțelesese clar. Ceru interpretului să i se repete, dar Hitler se apropiase, îi întinsese mâna, i-o strânsese și ieșise grăbit din imensa încăpere însoțit de intimii săi, conducători ai partidului și șefi ai Wehrmachtului.

Întrevederea, cu toate urmările care aveau să decurgă din ea, și pentru general, și pentru noi și mai ales pentru Hitler însuși, patru ani mai târziu, se încheiase.

Niciun protocol special de despărțire nu urmă, afară de faptul că musafirul fu reținut de Hitler la dejun. Generalul primi textul dactilografiat al schimbului de cuvinte care avusese loc (în afară de răcnetele de la început ale *Führer*-ului) și care, recitit atent, dădea, nu însă fără un avertisment, mână liberă generalului. Da, în caz extrem îi putea goni. Dar nu trebuia să uite că oricând Hitler îi putea aduce înapoi și da jos pe el, pe general, fiindcă legionarii aduceau credința fără rezerve etc. Cum putea, deci, să i gonească pe legionari? se întrebă generalul în avionul care îl aducea, a doua zi, înapoi. Numai *în caz extrem și fără turburări*. Cum s-ar putea întâmpla acest lucru? Se vor opune…

II

Le Conducător luă imediat cunoștință de activitatea febrilă a legionarilor, de întrunirile lor al căror sens nu-i scăpa, de descinderile lor în lojile masonice de unde pretindeau că vor da la iveală lucruri senzaționale: erau un avertisment pentru el, pentru general, care, se sugera, era sfătuit și influențat de miniștri membri ai masoneriei… S-a dus la Hitler, ei și? Ce-a putut obține? Dacă ei vor divulga ceea ce știu, nimeni nu-l va mai putea salva… Cu vârfurile germane aveau și ei legături…

Dar chiar în noaptea care urmă se petrecu pe străzile capitalei unul din acele fapte care sunt parcă un semnal bizar, dat din adâncurile secrete ale întâmplării, protagoniștilor aflați în conflict: un grec ucise cu un foc de revolver un maior german care se plimba liniștit crezându-se în această țară în deplină siguranță. Ce era cu acest grec? Parcă se poate ști ce e cu un grec? Acești urmași ai lui Ahile și Agamemnon țin mereu să ne arate că nu sunt niște simpli urmași a căror gândire îndrăzneață a slăbit, prin secole, cu ceva. Sunt aceiași! Când i se aduse la cunoștință actul acestui grec ciudat, generalul scoase un adânc suspin: Iată mâna soartei! Cine era vinovat de acest asasinat, de faptul că el putuse fi săvârșit în plină stradă? Ministrul de

interne, generalul Petrovicescu, bineînțeles. Și mai cine? Șeful Siguranței, Ghika, directorul general al polițiilor, Maimuca, prefectul poliției capitalei, Mironovici. Și îi destitui imediat, pe toți, și astfel toată agitația legionarilor, în fața acestui act grav, păli: lovitura fusese bine dată. Cine pierde internele, poliția și Siguranța și nu are nici armata de partea sa poate să spună adio puterii. Firește, poate nu era o ruptură, se va vedea dacă generalul, în fața reacției lor energice, a legionarilor, avea să revină asupra hotărârii sale, sau, în orice caz, să numească în locul celor destituiți tot legionari.

Și scoaseră în stradă manifestanți care în după-amiaza zilei de 20 ianuarie strigară lozinci în fața Universității, a Palatului Regal și a Ambasadei germane, cerând ca demișii să fie repuși în funcțiile lor și: *jos masonii* (unii nu știau ce sunt ăștia și strigau *nasonii) jos jidovitul Rioșanu* și *vrem guvern legionar.* Această lozincă indica ceva nou, guvern legionar total, în orice caz fără indivizi ca acel Rioșanu care de-acolo de la interne unde se cocoțase pusese la adăpost mulți dușmani ai legiunii, ferindu-i astfel de răzbunarea legionară; în plus, acest jidovit își permitea el însuși să se declare pe față dușman al Mișcării…

Pe la orele nouă seara, câteva mii de manifestanți venind dinspre Bulevardul Lascăr Catargiu și conduși de șefi care se expuneau cu îndrăzneală intrară în Piața Victoriei și strigară aceleași lozinci în fața Președinției Consiliului de Miniștri. Se cerea de asemenea îndepărtarea unor membri din guvern, precum și a unor înalți funcționari ai statului care erau acuzați că fac parte din masonerie sau sunt protectori ai acesteia și ai evreilor. Liniștit și tăcut generalul privea totul prin fereastră. Îi văzu în cele din urmă pe toți ridicând mâinile și ovaționând. Colonelul Elefterescu pătrunse în cabinet și raportă că în Timișoara, Caracal, Târnava-Mare și Târnava-Mică, Craiova și Iași sunt atacate chesturile de poliție, prefecturile și telefoanele și ocupate prin forță.

– Și ăștia ce strigă acum? întrebă generalul mulțumit parcă de știrile rele care i se raportaseră.

– În momentul de față vă aclamă pe dumneavoastră și pe Horia Sima.

– Hm, făcu generalul nemulțumit. Și cine e în fruntea lor?

– Viorel Trifa și Dumitru Grozea.

– Dumitru Grozea, hm, comunist ăla? Asasinul de la Jilava?

Generalul nu era deloc satisfăcut, ca și când acel Grozea era chiar comunist și, auzi, să te aclame un comunist și un asasin. În curând manifestanții se retraseră pașnic. Generalul rămase la Președinția

Consiliului până noaptea târziu, ținând sub stare de alarmă toate marile unități militare de uscat, aer și marină, dându-le însă ordine să se abțină de la orice inițiativă, chiar dacă, așa cum se întâmplase în provincie, chesturile, prefecturile și telefoanele erau atacate și ocupate. Nicio clipă însă nu se gândi să satisfacă cererile manifestanților, adică ale vârfurilor legionare, să revină asupra demiterilor pe care le operase și să mai dea și afară pe oamenii săi de încredere, acuzați de a fi masoni sau jidoviți și să pună în locul lor partizani de-ai lui Horia Sima. Dimpotrivă, chemă la el pe noii titulari, îi instrui, le dădu ordine ca a doua zi dimineața să se prezinte la datorie și să-și ia posturile în primire. Erau toți militari, generali cu tâmple cărunte, cărora le cunoștea aptitudinile și credința, nu se înverziseră ca stupidul general Petrovicescu. Un tâmpit mai mare ca ăsta nu-i fusese dat să vadă în viața lui plină de peripeții, afară, poate, de generalul Angelescu… Dar parcă și ăla avea măcar darul de a-și ascunde incapacitatea… Ăsta nici măcar la atâta nu se pricepea…

A doua zi, 21 ianuarie, generalul Mitrea porni într-o mașină militară spre prefectura poliției, să-și ia postul în primire. Prefectul însă, Radu Mironovici, refuză să-l predea. Din biroul său, generalul Mitrea raportă lui Antonescu că prefectul se împotrivește și nu vrea să părăsească prefectura. *Le Conducător* îl chemă pe prefect la aparat și îl somă să se supună ordinului său, acesta promise că spre prânz va preda postul… Simultan însă centre vitale ale capitalei erau ocupate, clădirea Radioului, depozitele de benzină, comisariatele de poliție, sediile obișnuite și sediul central din strada Romei, cu tot cartierul, care cuprindea străzile Londra, Washington, Argentina, până la Calea Dorobanți; din comunele suburbane veneau de asemeni știri proaste. Generalul Antonescu însă nu reacționă, deși de la o oră la alta i se raportă că din capitală mai rămâneau sub controlul guvernului doar acele clădiri și instituții unde existau gărzi militare bine înarmate cum erau ministerele, poșta, gările, telefoanele și, firește, cazărmile… Dimpotrivă, generalul continua să ducă tratative cu prefectul poliției, care promitea mereu că va preda prefectura, însă fără să se grăbească să pună în practică această promisiune… Încercă să ducă tratative și cu ceilalți șefi legionari, la urma urmei cu vicepreședintele Consiliului de Miniștri, Horia Sima. Ce însemna asta? Se ridicau împotriva lui?!

Ce se întâmpla? Astfel vorbea el în marea sală de recepție de la Președinție înconjurat de militari și civili, pașnic, demonstrativ, liniștit, deși pe chipurile celorlalți nu întâlnea, răsfrântă, această liniște a sa al cărei

substrat nu-l înțelegea nimeni. Militarii îl priveau preocupați, cu întrebarea în priviri: De ce nu le dădea ordin să scoată armata? Nu, nu, trebuia vorbit cu ei, să părăsească clădirile ocupate, să se retragă, să intre în ordine. Dar toți șefii lor, în frunte cu Horia Sima, își părăsiseră posturile pe care le ocupaseră până atunci prin instituții și ministere și dispăruseră fără urmă… Nu erau de găsit… Nu mai era nicio îndoială, rebeliunea era totală și n-avea de gând să dea, în mod pașnic, înapoi prin discuții și tratative…

III

În dimineața aceleiași zile, când bucureștenii, fără să știe ce se întâmplă, începuseră să audă de peste tot pârâituri de arme automate și focuri de puști sau de pistoale, fără să vadă pe străzi clar cine erau cei care trăgeau și în cine, Grigore Patriciu convocase pe toți redactorii în biroul său și, informat fiind, îi informă la rândul său că în țară și în special în capitală, legiunea trecuse la luptă pe față împotriva generalului Antonescu.

– Domnilor, le spuse el, cine a fost până acuma în secret legionar trebuie să se decidă și să iasă la lumină. A sosit momentul critic pentru toți: ori murim noi, ori mor legionarii. În orice caz, un lucru e clar, dacă ei înving, nu ne vor cruța. Încât armele pe care le-am găsit în pod și prin W.C.-uri, pitite și bine împachetate, cu muniția aferentă, vă stau la dispoziție, înarmați-vă și trageți ori în mine, ori în legionari.

O tăcere grea se lăsă în spațiosul birou, întreruptă doar din când în când, ca o părere, ca un lucru neverosimil, de împușcăturile care se auzeau din oraș. Neîncrederea se așternea pe chipurile redactorilor. Ei, chiar așa, vor trebui să pună mâna pe arme și să tragă fie într-o parte, fie în alta? Adică cum, lucrurile astea nu se puteau aranja într-un fel fără ei, sau, și mai bine, fără arme? Și într-adevăr, cine mama dracului adusese aceste arme în clădirea ziarului? Erau chiar arme adevărate, frumoase, cu țeava proaspătă, prin care nu se trăsese încă, învelite în hârtie ceruită. Le descoperise chiar ieri o femeie de serviciu, făcând curățenie, după care, furios, patronul ordonase să se caute peste tot, și căutările nu fuseseră zadarnice. Erau legionarii din interior care ajutaseră în timpul nopții aceste depozitări? Fără îndoială. Din administrație. Fiindcă din redacție cine putea fi? Ei, ia să vedem! Dar nimeni nu se dădu pe față. Increduli, continuau să nu ia cunoștință de faptul că viața lor atingea un punct arzător din fața căruia nu mai puteau da nici înainte, nici înapoi. O pârâitură de mitralieră foarte

apropiată, ai fi zis că venea chiar de sus, din tipografia ziarului, zgâlțâi biroul patronului.

– Se trage de la noi? strigă el. Cancea, fuga și vezi!

Cancea strivi în scrumieră cu o mișcare febrilă țigarea care îi frigea buzele, sări și dispăru pe ușă.

– Domnilor, continuă patronul, armele sunt alături. Cine vrea și cine se pricepe să tragă cu ele se înarmează. Cine nu, n-are rost să riște. O armă în buzunar naște întrebarea legitimă: împotriva cui voiai să tragi cu ea?

Mitraliera care trăsese prin apropiere făcuse deodată să fie abandonată credința naivă că evenimentele care au avut până acuma loc în lume și care izbucneau deodată și aici puteau fi aranjate de alții și ei, redactorii acestui ziar, feriți de vreo opțiune dramatică.

– Știm împotriva cui să tragem! strigă deodată Niki și toată lumea tresări. Ne înarmăm, patroane! Bineînțeles, cine vrea, poate să plece acasă!

– Trebuie să știți că în aceste ore nu ne putem bizui, sau să ne așteptăm să nu ne putem bizui pe sprijinul generalului, deși chiar acum o să iau legătura cu șeful său de cabinet, zise patronul. Când orele sunt decisive, și când, probabil, partida se decide în altă parte, viața altora, aflată în primejdie, poate fi ignorată. Noi putem fi ăia, și în caz de victorie, toată lumea să ne sanctifice pentru convingerile noastre. Prefer să trăiesc!

Foarte bine, se putea citi pe chipurile tuturor. Am înțeles, patroane! Gata! Toți am fost militari, e război civil, știm ce avem de făcut. Incertitudinea se spulberase și se vedea cum gândirea lor, neliniștită până atunci, după decizie redevenise liberă și erau mai veseli decât ieri sau alaltăieri. O să tragem, parcă spuneau ei. Cu legionarii ăștia nu e de trăit, f… muma'n… Ce adică, numai ei știau să umble cu pistoale? Știm și noi! Și le încărcau și umblau cu ele cu gesturi delicate și sigure; așa cum se cuvenea cu aceste jucării grele care puteau scuipa moarte din mica lor burtă. Și le puneau piedica și se uitau încântați la țevile lor brunate… Ștefan și-l vârî pe-al său în buzunarul de la spate și ca și când ar fi știut mai bine decât alții că fără muniție chestia aia nu făcea doi bani își luă mai multe încărcătoare decât alții.

Cancea se întoarse și spuse că s-a tras din apropiere, dinspre prefectura poliției, dacă nu chiar dinăuntru… în orice caz, ceva se petrece acolo, trecătorii spun că au văzut un tanc intrând în curtea prefecturii și că după aceea au început împușcăturile… Așadar, tancuri?! Asta era un semn că

armata intrase în acțiune? Patronul, înconjurat de redactorii săi, vorbea cu Președinția Consiliului de Miniștri.

– Domnilor, spuse el apoi, aruncând receptorul în furcă, generalul ne transmite să ne facem datoria ca ziariști și să spunem opiniei publice adevărul. În cazul în care am fi atacați, să cerem sprijinul armatei, care va sosi imediat la fața locului. Notați-vă următorul număr de telefon, memorați-l… Și le spuse un număr. Da, continuă el apoi, turburările au cuprins întreaga capitală, situația e foarte critică. Cine vrea să plece și să scrie ce se întâmplă? Paul Ștefan!

– Da, patroane.

– Lasă-ți arma în sertarul biroului și înarmează-te cu stiloul și bloc-notes-ul și aruncă-te în vâltoarea evenimentelor. Cu pistolul în buzunar poți fi prins și împușcat pe loc fie de legionari, fie de militari, în timp ce fără el poți să te strecori. A venit timpul să ne arăți ce poți.

– Am înțeles, patroane.

– Niki, rămâi în redacție și-mi aduci, din oră în oră, știri de pe teren. Cine mai vrea să plece?

Plecară toți marii reporteri ai ziarului, după ce, dezamăgiți, trebuiră și ei să-și scoată pistoalele și muniția din buzunar și să le pună pe loc de unde le luaseră. Tocmai după ce starea lor de spirit se schimbase făcând acel salt misterios care transformă un om pașnic, grijuliu cu viața sa și chiar laș, într-un luptător decis, care a înțeles că altă soluție decât să lupte nu mai există, chiar dacă va trebui să moară…

„Străzile sunt pustii, gândi Ștefan afară, cum să dau eu de vâltoarea evenimentelor?“ Dar văzu că în restaurante existau totuși oameni care stăteau la masă și mâncau. E drept că nu arătau prea veseli, dar nici cine știe ce speriați nu păreau. Ștefan împinse ușa Capșei și vru să intre înăuntru, dar apariția unui tanc care venea din josul Căii Victoriei îl făcu să iasă afară, în timp ce chipuri cu priviri sticlind de ironie din dosul geamului parcă îl îndemnau: „Du-te, dacă ești de-al lor! Sau ești doar un gură-cască? Să nu te trezești cu un glonț în cap…“

Ștefan se luă după tanc care în apropierea Palatului telefoanelor încetini și apoi opri. Abia după aceea apărură, înaintând în ordine și cântând ceva în care se distingeau cuvintele *urla dușmanii*, două formațiuni de legionari. În ciuda ordinei, și poate din pricina cântecului și mai ales a caracterului foarte amestecat al acestor două grupuri (pălării și căciuli, șepci de elevi, oameni maturi dar și adolescenți), adunătura aceasta părea o haită întărâtată și mai

ales foarte sigură că prada pe care o urmăreau le va cădea fără doar și poate în brațe. Se auziră ordine, legionarii se opriră și începură toți să tragă în ferestrele uriașe de la parter și în marea ușă a intrării Palatului telefoanelor. Groasele geamuri se umplură cu o spuză de găuri fără să se spargă și să cadă jos… Vrură apoi să dea năvală în înalta clădire dar riposta neașteptată dinăuntru îi culcă pe toți la pământ: două mitraliere începură să tragă în ei amândouă deodată și focul venea parcă de sus, de la un etaj, oblic… Tancul nu mai era un adăpost sigur. Când se lăsă liniștea, se auziră niște strigăte de groază uluită, și alergând spre unghiul de sub clădire, care îi ferea de tirul mitralierelor, toți începură s-o ia la goană, la vale, în direcția Cișmigiului. Tancul se căznea să-și îndrepte turela cu țeava tunului sus, de unde se trăsese, dar legionarii dinăuntru se pare că habar n-aveau cum se face acest lucru. Țâșni înainte și vira la dreapta… Atunci ieșiră afară din clădire soldați, și Ștefan, care fusese cât pe-aici să fie curățat de un snop de gloanțe în pasajul Vilagros unde se refugiase, auzi comanda unui ofițer:

– După ei, trebuiesc prinși toți și cine nu se predă, trageți.

Ștefan țâșni de la locul său, ocolind morții și răniții.

– Domnule sublocotenent, zice, sunt de la *Ziua*, îmi dați voie să vă însoțesc?

– Legitimația, ceru ofițerul, în timp ce îi pipăia rapid buzunarele, să vadă dacă n-are armă.

Ștefan își scoase legitimația.

– Pe riscul dumneavoastră și, în orice caz, rămâneți la distanță, zise ofițerul grăbit și o luă la fugă cu soldații după el, urmărindu-i pe legionarii în dezordine.

Prinseră mulți dintre ei înainte ca aceștia să iasă pe Bulevardul Elisabeta și să-și piardă urma. Rebelii se dădeau de gol: fugeau. Se trăgea în ei, și atunci, înspăimântați, se opreau și ridicau mâinile.

Pistolul pe care îl găseau asupra lor le era luat și erau strânși unul câte unul chiar la poarta Cișmigiului. Pistolul acela era dovada că sunt rebeli. Mulți scăpaseră. Ștefan se uita la ei și ar fi vrut să-i ia la întrebări, voia să știe ce gândeau, chiar crezuseră că Palatul telefoanelor o să se predea de îndată ce aveau să tragă ei în geamuri? Dar ofițerul îi luă și îi duse și Ștefan rămase singur.

Din când în când, câte-o mitralieră toca. Apoi liniștea încordată revenea asupra orașului. Tramvaiele totuși mai circulau. „Hm! Ridicul atac!“ gândi Ștefan nedumerit.

Urcă pe strada Sfântul Ionică din nou spre pasajul Vilagros, pe care îl străbătu și ieși departe traversând străzi și bulevarde aproape goale de trecători. Abia după un timp își dădu seama că mergea spre o direcție de unde se auzeau împușcături. Se oprea și trăgea cu urechea. Nimeri pe Dorobanți, unde la numai câteva minute după ce se adăposti văzu aceeași scenă ca la Telefoane. O altă instituție era atacată și atacul respins. Morți și răniți acopereau Calea Dorobanți. Strigătele celor vii, care cărau pe cei răniți, aveau pesemne o strânsă legătură cu tirul unei mitraliere așezate undeva în clădirea imediată și în spatele căreia se aflau soldați care știau să tragă și ofițeri să comande.

Ștefan văzu, fără să-i vină să creadă parcă, un soldat izolat apărând de după un colt și luând-o liniștit de-a lungul Căii Dorobanților ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat pe-acolo. „Pesemne e un sol“, gândi Ștefan, deși acest sol nu purta nimic alb… Câtva timp merse liniștit, atâta vreme cât intra în unghiul de apărare al clădirii asaltate. Dar pe urmă el ieși din acel unghi. Cine era? Un curier? Atât de imprudent? Sau era un ostaș în permisie, un țăran care venea cine știe de unde și se ducea cine știe încotro? Puțin îi păsa, își vedea de drum, spre destinația pe care o știa singur, unde trebuia negreșit să fie, pesemne, chiar astăzi, prezent… Oricum, zdravăn nu era! Credea că împușcăturile și morții aceia de pe stradă nu-l priveau? Civilii năvăliră deodată asupra lui cu răcnete și în câteva secunde îl trântiră jos în zăpadă, îl traseră de picioare, îl loviră… Cineva se apropie cu un bidon și începu să toarne apă pe el.

– Bă, ce e cu voi, sunteți nebuni? strigă soldatul. Bă, astâmpărați-vă, ce-aveți cu mine?

Un chibrit fu aprins și aruncat pe el. Și soldatul luă deodată foc și începu să ardă ca o pălălaie. Nu apă, ci benzină se turnase peste el. Începu să urle, și să se rostogolească pe jos, dar lichidul era îmbibat în mantaua și în vestonul lui, până la piele. Dădea din mâini, inocent, contra flăcărilor, crezând că astfel le va stinge, necrezând parcă în ele, ca și când nu le-ar fi simțit, deși îl ardeau, în acest timp alte strigăte le acopereau pe ale lui, în timp ce din clădirea asaltată mitraliera trăgea în rafale scurte. Unghiul ferit sub care se petrecuse scena unde soldatul murea ars de viu fu reperat și curând cei care mai rămăseseră prin apropiere și vrură să fugă căzură secerați. Era curios cum, în isteria lor, acești rebeli încă nu înțelegeau că împotriva lor se putea trage. Din clădirea asediată trei militari ieșiră și ridicară pe camaradul lor carbonizat.

„Ce să fac eu acum?!“ se întrebă Ștefan simțind deodată o paralizie a voinței, continuând să se uite de-a lungul străzii pe care zăceau, ici, colo, oameni morți și nemaiștiind dacă să mai stea acolo sau să se îndepărteze. Apoi voința îi reveni și își spuse că trebuia să afle cum se numea instituția atacată, ce era acolo. Fiindcă trebuia negreșit să scrie ce-a văzut, era, poate, singurul gazetar care nimerise și văzuse ceea ce se întâmplase aici… Ieși din gangul în care se pitise și o luă înapoi, spre Piața Romană, uitând că nu aflase încă numele instituției asediate. Intră într-o bodegă, se așeză la masă, își scoase carnetul și începu să scrie. Dar se opri, cei din bodegă se uitau la el prea insistent și cu priviri în care era greu să ghicești ce gândeau. Rupse hârtia și o aruncă, apoi ceru chelnerului o gustare. „Am să scriu la redacție, dacă legionarii mi-ar găsi în buzunar textul cu istorisirea scenei de pe Dorobanți, m-ar împușca pe loc“, gândi el prudent.

Se întoarse la redacție.

– Scrie, îi spuse Niki după ce îl ascultă.

Alți reporteri care se întoarseră spre orele patru după-amiază arătau posomorâți. Nu înțelegeau: după informațiile lor legionarii câștigau teren și armata nu acționa decât când era atacată. Ce făcea generalul? Știri alarmante veneau din provincie: doi comandanți de mari unități terestre trecuseră de partea rebelilor și porniseră spre capitală, unul din Brașov, altul de undeva din Moldova. Se cunoștea și numele lor: generalii Dragalina și Coroamă.

– Din ce sursă e știrea asta? întrebă Niki.

– Ai dreptate, zise reporterul, nu e o știre, ci un zvon de pe stradă. Dar știi, uneori zvonurile… Și ăsta e foarte interesant…

– O să verificăm, zise Niki și puse mâna pe telefon.

Avea cunoștințele lui la Marele Stat-Major. De-acolo i se răspunse că generalii în cauză sunt la posturile lor și nicio mișcare de trupe fără ordin nu e în această clipă semnalată. Dar că, îi spuse ofițerul de stat-major lui Niki, îi mulțumește că le-a telefonat și acest zvon va fi raportat Conducătorului statului.

– De ce nu reacționează armata? mai zise Niki.

– Executăm ordinele domnului general, răspunse sec ofițerul.

Bineînțeles! Chiar dacă ar fi știut mai multe, cum să-i fi spus?

Pentru un ziarist însă și întrebările naive pot avea succes. Poți să știi?

– Ștefane, patronul a plecat acasă și mi-a spus să trimit imediat la el reporterul care a aflat lucrurile cele mai interesante. Ai terminat de scris?

– Da, răspunse Ștefan.

– Du-te! Lasă-mi manuscrisul să-l dau la bătut la mașină și fii atent pe stradă, n-are niciun rost să te expui inutil. Dacă mori, n-o să mai fie nimic de făcut, nu uita chestia asta, fiindcă am impresia, după ochii tăi, că nu-ți dai seama că *după aceea* totul s-a terminat…

– Îmi dau seama, murmură Ștefan.

Dar tot după privirea lui se vedea că nu-și dădea. Ei cum! Chiar așa? Nu mai e nimic?… parcă întreba el. „*După aceea* totul se ia de la cap, asta se știe, de ce vrei să mă sperii?“

IV

Ștefan nu știa exact pe unde s-o ia ca să ajungă pe strada general Berthelot, unde stătea patronul, dar știa direcția, mai fusese la el o dată, era o catedrală prin apropiere. Străzile pe care le străbătu, Brezoianu și Câmpineanu, erau liniștite, se vedeau chiar trecători pașnici mergând în toate direcțiile spre țintele spre care îi chemau interesele lor. Prin apropiere era Palatul Regal dar nimic deosebit nu se auzea dintr-acolo. „Regele, pesemne, nu intră în discuție“, gândi Ștefan.

În apropierea casei patronului se dădu la o parte și intră aproape în zid, gata să fie strivit de o coloană de mașini care parcă erau conduse de șoferi beți: erau două autocamioane și două turisme înțesate de oameni. Camioanele barară strada în ambele sensuri, iar mașinile începură să manevreze să întoarcă spre direcția din care veniseră. „Ce e cu ăștia, se întrebă Ștefan, de ce fac asta? Sunt legionari, dar ce instituție vor să atace?… Instituție?!“ se miră el. Între cele două camioane se afla doar casa patronului și niciun fel de instituție. Nu cumva?!… Văzu apoi că oamenii din mașini se dădeau jos și se îndreptau într-adevăr spre casa marelui ziarist. În fața porții staționa mașina lui, cu șoferul înăuntru, care deodată țâșni din ea și o luă la fugă ca scăpat din pușcă. Cineva trase în el și îl culcă la pământ, s-ar fi zis că a fost lovit în plin, dar în clipele următoare își reluă goana cu și mai mare putere și se salvă după un colț de stradă. „Ce să fac eu acuma?! se întreba Ștefan, cu aceeași senzație de paralizie a voinței pe care o mai simțise astăzi o dată. Îl vor omorî pe patron, Doamne, Dumnezeule…“ Dar ca și atunci această senzație îl părăsi aproape imediat, se dezlipi de lângă zid, traversă în goană strada și intră alături într-un mic restaurant așezat pe colț. Se căută în buzunare și ceru cârciumarului o fisă.

Se îndreptă spre telefon. Ce noroc, la telefon nu era nimeni. Formă numărul patronului.

– Alo, da, se auzi vocea zbierată a marelui ziarist.

– Patroane, zise Ștefan în șoaptă, dar distinct, aici Paul Ștefan. Sunteți atacat de legionari! V-au înconjurat casa.

O secundă de tăcere urmă după acest mesaj dramatic, apoi Ștefan auzi:

– Sunt mulți?

– Da, patroane, cincizeci, șaizeci…

– Telefonează armatei, strigă Grigore Patriciu fără ca vocea lui să fi trădat cea mai mică teamă.

Și închise imediat și formă el însuși numărul Președinției Consiliului și telefonă și el. După care se repezi în dormitor, își îmbrăcă la iuțeală haina, își trase pantofii și coborî în vestibul cu două pistoale în mână. Era singur în casă, afară de socri, care locuiau mai jos împreună cu doi servitori. Pe soție și fiică le trimisese încă în cursul dimineții la un prieten mai sigur. Socrii locuiau într-un fel de parter mai scund, cu ferestrele cu apărătoare de metal. Acolo intraseră legionarii forțând ușa, înspăimântându-i pe acești bătrâni să spună unde se află Patriciu, pe unde pătrund circuitele telefonice în clădire și dacă există vreo scară care să lege direct, prin interior, parterul și etajul. Bătrânii, tremurând de spaimă, spuseră, e drept fără să se grăbească, pe unde intră firul telefonului în casă și un legionar se duse și îl tăie cu patentul. Scară spre interior? se mirară bătrânii. Nu exista. Intrările erau separate. Spre parterul adevărat, cel mare, și spre etaj se intra prin ușa din față. Ei, da, dădură legionarii din cap, văzuseră și ei ușa aceea, dar cu ce s-o spargi? Ieșiră și unul din ei aduse dintr-un camion și vârî o rangă groasă, cu vârful ascuțit, lângă broască, în timp ce alții doi izbeau cu umărul. Lucrau fără grabă, ca și când ar fi fost inși pașnici, meseriași tocmiți să facă o treabă, în cazul de față să deschidă o ușă ale cărei chei fuseseră pierdute. Cu mijloace cam rudimentare, era adevărat, dar asta era situația… În sfârșit masiva ușă de stejar pârâi, se rupse din broască dar rămase, spre enervarea celor de afară, într-un lanț gros, pe dinăuntru. Începură să izbească în el cu ranga. Zadarnic. Veni unul mai ingenios care înțelese că balamalele vor ceva mai ușor decât acel lanț și într-adevăr în câteva minute aruncară ușa peste cap. Culcat pe burtă și pitit în unghiul zidului, unde se termina spirala scării interioare, cu pistolul în mână, marele ziarist aștepta. Știa că n-o să poată opri el singur cincizeci de legionari să intre în casă, dar dacă îi oprea măcar un sfert de oră, poate că armata sosea. Ori, acest sfert de oră chiar

trecuse și viața lui era agățată de o clipă… Iată-i în prag… Când umbrele lor negre deveniră amenințătoare, fără să fi intrat cu totul în casă, ziaristul îndreptă pistoalele într-acolo și ochi. Deodată însă trei din aceste umbre țâșniră din vestibul și se pitiră sub scară. Ce bine că nu trăsese, l-ar fi descoperit unde era și l-ar fi lichidat, năvălind toţi pe scări. Ori, acum îi pândea el să iasă de sub scară. Numai că alți cinci dădură năvală în hol și atunci ziaristul, fără să se mai gândească, trase în ei cu amândouă pistoalele, focuri neîntrerupte, realizând, fără să-și dea seama, impresia că sunt mai mulți în casă care se apără și sunt bine plasați. Doi legionari fură loviți și zăceau morți pe uriașul covor din hol, ceilalți trei se ascunseseră și ei sub scară, de unde începură și ei să tragă în direcția de unde se trăsese în ei. Gloanțele găuriră zidul din spatele ziaristului, care nu se ghemui, ci trase iar, ținându-și atacatorii sub scară, în timp ce afară…

Afară se întâmpla ceva. Un ofițer sosise cu patru-cinci soldați care fuseseră imediat dezarmați și închiși împreună jos unde se aflau socrii ziaristului, dar în același timp un pluton de infanterie comandat de un căpitan își făcuse apariția într-un fel mai prudent, adăpostindu-se chiar pe după autocamioanele care barau strada. Căpitanul vru să iasă și unul din atentatori întinse pistolul să-l împuște, dar căzu sub gloanțele unui sergent, care și el fu omorât de un legionar în aceleași secunde. Se auzi un glas: „Ne-a surprins armata, executarea în cinci minute“.

Un grup de legionari dădu buzna prin ușa spartă. Dar Grigore Patriciu îi întâmpină cu gloanțe și alți câțiva dintre ei căzură; ceilalți se retraseră. Un foc foarte intens venea din interior, de sus, de la el, care își apăra casa și viața, și cei de sub scară nu ieșeau, în timp ce alți soldați soseau și în stradă se încingea o luptă… Dar deja se vedeau legionarii sărind gardurile curților vecine și pierind astfel și soldați dezarmând pe cei care rămăseseră derutați în curte, neștiind dacă învinseseră sau erau învinși…

Fură prinși treisprezece, printre care, așa cum declară fiecare la scurtul interogatoriu pe care ofițerul li-l luă, șeful acestei bande, un „doctor“ conferențiar la Academia de înalte studii comerciale care se însărcinase personal cu executarea acestei acțiuni, un contabil, un student, un avocat, funcționar la Ministerul Educației Naționale (domnul avocat se plictisise de procese și vruse să tragă și el cu pistolul într-un om), un funcționar la Banca Națională, și ăsta se plictisise de cifre și ieșise în stradă, un profesor care își părăsise catedra pentru a lua parte la atentate, un frizer, un tâmplar, un inginer… Soldații îi luară și ofițerii rămaseră în holul în care ușa de la

intrare și a vestibulului erau sparte. Ziaristul coborî și întoarse cu piciorul indivizii pe care îi omorâse… îi întoarse o dată, de două ori, izbind în ei cu violență, în chipurile lor moarte, înjurând crâncen… Cei prinși fură scoși afară de soldați cu baionetele la armă și marele ziarist le spuse, sfredelindu-i cu privirea:

– Canaliilor! Am trecut de partea domnului general, care v-a adus la putere… Ar fi trebuit să ne venerați! În loc de asta… Ticăloșilor! În fața plutonului de execuție, acolo să sfârșească blestemata voastră guvernare… Afară cu ei, mai strigă el, ca și când ar fi învins definitiv, în timp ce legionarii prinși rânjeau.

– Să nu vă închipuiți că ați scăpat de răzbunarea legionară, zise „doctorul“, care nu credea nici el, în ceea ce îl privea, că viața lui era în primejdie.

Continua s-o amenințe pe-a altora.

Un sergent, care pesemne simțise el ceva gloanțe pe la urechi, foarte apropiate de capul său (puțin lipsise să nu fie găurit) și în orice caz văzuse că un camarad, tot sergent, zăcea pe trotuar fără viață, îi dădu „doctorului“ un pat de armă în piept care aproape că îl dărâmă.

– Mișcă, bă, îi zise și îl izbi din nou, de astă dată în obraz, cu pumnul său negru cu care acasă izbea vita în spinare, la care însă „doctorul“ rezistă, deși în clipa următoare sângele îl podidi pe nas și pe gură.

De unde apăruse Ștefan? Din micul restaurant de unde urmărise totul, comportarea bâlbâită a primilor soldați, care costase viața unuia dintre ei, apoi intervenția de astă dată eficientă a unui pluton.

– Măi băiete, vino cu mine să bem un coniac, îi spuse marele ziarist în timp ce trupa ieșea. Vino încoace! Nu cred că legionarii au pregătit contra mea două echipe ale morții… Acum putem asista liniștiți la nimicirea acestor pitecantropi. Dacă nu cumva generalul a pierdut, undeva mai sus, partida și atunci suntem pierduți toți, ca națiune… Crezi că ar fi posibil? Crezi că ar mai fi putut, în acest caz, să mă salveze armata? Ce rost ar mai fi avut? Să apere un ziarist…

O nouă mașină apăruse între timp, o dubă neagră, care oprise însă dincolo de autocamionul care fusese pus de-a curmezișul străzii și din ea se dădură jos indivizi care de departe semănau cu niște medici, în realitate fiind simpli încărcători de cadavre. Oameni de la morgă… În câteva minute strada fu curățată de aceste ființe umane care nu mai păstrau din viață decât

formele, hainele care îi îmbrăcau și pe cei vii și asemănarea cu ei, chipuri cu sprâncene și păr pe cap, vinete însă ca pământul din care se născuseră…

Sus, la etaj, marele ziarist avea în biroul său un mic bar, din care scoase pahare și coniac. Mâinile nu-i tremurau când turnă din sticlă, doar mustața îi tresărea și nu se potoli nici după ce înghiți deodată tot paharul, ca pe poșircă. Era totuși coniac fin, franțuzesc. Laba sa enormă nu părăsea umărul băiatului, pe care îl strângea fără să știe. Se dezlipiră de lângă bar și se așezară în fotolii. Dar marele ziarist, deși aparent ai fi zis că e stăpân pe sine nu era. Fusese. Acum totul părea în dezordine în ființa lui… Tușea sec, gâfâia, un picior îi sărise în sus izbind mica măsuță pe care pusese paharul… Numai mâinile îi stăteau liniștite pe brațele fotoliului, mâinile cu care trăsese…

– Cine e? urlă el deodată, sărind în picioare agitat și căutând pistoalele. Afară! răcni el văzând cine era, cei doi bătrâni, socrii săi de la micul parter, care apăruseră în ușă ca două fantome, cu groaza și vinovăția pe chipuri, groază și vinovăție pe care ziaristul le descifră cu intuiția fără greș a celor stăpâniți de o mare surescitare. Afară, f.. muma în c… să nu vă prind pe-aici, că n-am acuma chef de voi… În loc să… vă împușc… Cărați-vă…

Avea chef să împuște, îi plăcuse ce făcuse și acum voia, pesemne, să continue… Ștefan își dădu capul pe spate și izbucni în hohote, în timp ce Grigore Patriciu își turna din nou în pahar. Râse și el și în clipa aceea, cu dinții rânjiți, avu o expresie sălbatică.

– Mă băiete, zise în timp ce încerca telefonul mort, ai văzut prin oraș nemți?

– Nemți? tresări Ștefan. Nici picior.

– Pe unde-ai fost?

– Am văzut cum au atacat Palatul telefoanelor. Pe urmă am văzut cum au prins pe o stradă, pe Dorobanți, un soldat și i-au dat foc cu benzină.

Dar omul care trecuse pe lângă moarte nu era atent la moartea altora. Tăcu câtva timp, apoi își reluă întrebarea sa care îl obseda: văzuse sau nu, Ștefan, nemți prin oraș? Așadar nemții nu interveneau? Apoi: clădirea ziarului în mâinile cui se afla? Apăruseră, cumva, din interior, legionari? Nu?

– Bine, mergem atunci la ziar, spuse el, și coborâră, în timp ce își îmbrăca din mers paltonul cu guler lat de blană de oaie și își luă căciula. Uite-l și pe-ăsta cum a fugit și m-a lăsat singur, f… în c… pe mă-sa de

șofer, care mănâncă de la mine pâine de ani de zile, zise el în stradă. Știi să conduci?

– Nu, patroane, răspunse Ștefan.

– Mergem pe jos…

– Nu mergem pe jos, mi-e frică mie acuma… pentru dumneavoastră. Mă duc eu fuga și mă întorc cu mașina de serviciu a ziarului.

– Bine, du-te!

V

În acest timp generalul continua să asiste, fără să ia nicio măsură represivă, la consolidarea cuceririi capitalei de către rebeli. Se apăra însă, trimise trupe să ferească Palatul Regal, gările, Marele Stat-Major al armatei, comandamentul militar al capitalei. Dar două apeluri ale sale către țară nu fură difuzate: radioul era în mâna legionarilor, iar garda militară care îl păzea primise ordin să interzică doar intrarea și ieșirea din clădire, dar nu și să-i scoată pe rebeli din fața microfoanelor.

Încă înainte de căderea serii dirigintele oficiului poștal al Președinției, un om cu vederea bună, observă un du-te-vino necontenit de civili și gardieni în cazarma gardienilor publici, care se afla chiar în apropierea Președinției. Urcă sus și raportă colonelului Elefterescu care raportă imediat generalului. Generalul ceru un binoclu și verifică personal faptul. Ce făceau ăia acolo, atât de aproape de el?

Ordonă ca un ofițer de jandarmi cu un pluton din garda Președinției să se ducă acolo, să vadă ce este, și să ceară civililor să părăsească imediat clădirea cazărmii. Fără incidente. Să nu se tragă. Trupa se deplasă imediat într-acolo și rămase afară, intrară în curte doar ofițerii, să transmită ordinul generalului. Ce bâlbâială! Fură imediat făcuți prizonieri și închiși într-unul din birourile cazărmii, unde se mai găseau și alții, un colonel, comandantul gardienilor publici și ofițeri instructori ai gardienilor, dezarmați și închiși.

Trupa se retrase și raportă cele întâmplate. Calm, generalul ordonă să fie trimise la fața locului trei tanchete, cu aceeași misiune. Incidentul anterior se repetă: ofițerul care comanda blindatele se dădu jos să-și îndeplinească misiunea, și drept orice răspuns legionarii îl făcură și pe el prizonier, înconjurară carul și începură să tragă cu pistoalele în vizoarele lui și în ușa din spate, care rămăsese deschisă. Echipajul fu forțat să iasă afară și tanchiștii fură făcuți prizonieri. Comportarea bizară a generalului și

caracterul pașnic al ordinelor lui fură înțelese cum se cuvine de șefii rebeli care ordonaseră ocuparea acestui punct apropiat de Președinție: generalul se temea. Hm! Avea și de ce! Și de entuziasm, ieșiră afară și începură să tragă în geamurile din spatele Președinției Consiliului, stârnind panică mare printre funcționare și telefoniste… Cele două tancuri primiseră ordin de la ofițerul prizonier să tragă, dar acestea, potrivit pesemne unui consemn anterior, traseră întâi cu proiectilele de tun de manevră.

– Dacă nu încetați, le spuse ofițerul legionarilor, salva următoare va fi cu proiectile adevărate.

Curtea se goli și focurile încetară. Tanchetele ieșiră și ele din curte, dar luară poziție în fața intrării. Generalul ordonă cabinetului său militar să i se trimită trupe (dar nu multe!) și să se instaleze tunuri în jurul localului Președinției. Să fie blocate cu trupe bine înarmate toate bulevardele și șoselele care dădeau în Piața Victoriei, Lascăr Catargiu, Calea Victoriei, șoseaua Bonaparte, șoseaua Kiseleff… în același timp dădu ordin ca o campanie de care de luptă din regimentul 1, care de luptă din Târgoviște să intre în același dispozitiv de apărare.

Urlete de indignare apărură repede în presa legionară, în ediții speciale pe care scria cu titluri de-o șchioapă: S-a tras cu tunul în legionari! Nu-ți venea să crezi. Parcă ar fi zis: s-a tras cu tunul în sfinți. Bucureștenii trebuie să fi fost foarte impresionați citind informația. I-auzi! Cum o fi îndrăznit generalul să comită o asemenea faptă? În realitate nici măcar nu se trăsese, dar era clar, nu fuseseră aduse tunurile și tancurile acolo numai de paradă: la ordin, aveau să tragă. Deci era ca și când s-ar fi tras…

Un maior care sosi cu trupele la Președinție primi și el același ordin blând, să se ducă la cazarma gardienilor publici și să-i determine pe legionari să înceteze focurile și să plece de acolo. *Le Conducător* era acum supărat, s-ar fi putut spune chiar jignit. Să se tragă asupra lui?! Dar în mod curios părea mulțumit de întâmplare. Dacă n-ar fi fost afrontul personal pe care îl primise ai fi zis că le mulțumea ălora de-acolo că veniseră și se instalaseră atât de aproape de el. Cum informațiile care îi soseau arătau că și sediul legionar din strada Romei și împrejurimi era înțesat de legionari înarmați și cum strada Romei era aci, la doi pași, putea să spună că stătea bine înconjurat de ei… Situația se clarifica: cine mai putea da acum înapoi și scurta idilă să fie reluată?

Maiorul trimis să transmită ordinul Conducătorului fu primit cu gloanțe răzlețe, care nu-l nimeriră, el înaintă prin curte fără teamă și focurile

încetară. Ieși un individ scund și vânjos, pesemne șeful rebelilor, care îl întrebă pe maior ce dorește.

– Domnul general ordonă să vă predați, zise ofițerul. Ați tras asupra lui, sunteți pasibili de pedeapsă. În caz contrar, tancurile vă vor nimici până la unul.

Individul stătu câteva clipe pe gânduri… Ce se întâmpla? îndrăznea generalul să tragă în legionari?! se citea întrebarea pe chipul lui. În loc să-l ia prizonier și pe acest ofițer, se pomeni răspunzând că ei nu pot evacua cazarma până nu vor primi un ordin de la camaradul Stănicel, care se afla la sediul din strada Romei… Și că va trimite acum un curier să raporteze despre amenințarea care se crease… Maiorul ieși afară și începu să aștepte. Curând sosi răspunsul lui Stănicel, că localul cazărmii nu putea fi evacuat decât cu ordinul scris al lui Horia Sima. Și urma să vină, sau nu, acel ordin? Nu se știa. Ofițerul plecă…

– Lasă-i în pace, zise generalul după ce i se raportă. Să li se transmită că le dau răgaz până mâine la ora douăsprezece. Au timp până atunci să doarmă, să se trezească dimineața cu mintea mai limpede și să se gândească dacă vor să trăiască sau să moară.

…Marele ziarist, singur în casa sa cu ușile sparte și cu telefonul tăiat, aștepta din ce în ce mai nerăbdător întoarcerea lui Ștefan, care însă întârzia, trecuse mai bine de-o oră și el tot nu venea. Ce s-o fi petrecând acolo? Se duce în cele din urmă la bodega de-alături și dădu telefon. O voce străină îi răspunse din propriul său birou.

– Cine e acolo? întrebă patronul.

I se răspunse: Dumitrescu.

– Cine, tu ești, Niki?

– Nu e Niki, spuse vocea, ci Ionel.

– Ionel Dumitrescu de la personal? Ce cauți dumneata în biroul meu? strigă patronul indignat.

– Nu mai e biroul dumitale, dar n-ar fi rău să vii până aici și să-ți iei la revedere, răspunse funcționarul batjocoritor.

– Canaliilor, ați pus mâna pe ziar, strigă patronul agățând receptorul și înțelegând fulgerător de ce nu mai venea Ștefan.

Legionarii intraseră în redacția ziarului și puseseră mâna pe armele pe care cu o zi înainte le ascunseseră; ocupaseră clădirea, pesemne nu le mai dăduseră voie nici redactorilor să iasă.

Unde să se ducă acum? Tot acasă era mai bine, cel puțin până vine, totuși, unul din reporteri să-i spună ce s-a întâmplat… Oricum, chiar dacă ar vrea să se ascundă acolo unde o trimisese pe soție și fată, cum să ajungă pe jos? Se făcuse de mult întuneric când sosiră, veseli nevoie mare, ca și când ar fi venit de la o petrecere, Ștefan și Niki.

– Ce e cu voi? zise patronul nedumerit.

– Nu mai avem ziar, răspunse Niki.

– Și d-aia ești dumneata așa de încântat?

– Nu, răspunse Niki.

Și povesti că venind pe jos pe Brezoianu, văzuseră o scenă.

– Ce scenă?

– Au început devastările, zise Niki. O grămadă de țigani și de țigănci, cu gâște îndopate pe umeri, ne-au ieșit înainte hăulind: hai la ribiliune! Hai la ribiliune! Și au intrat în alt magazin… prin fereastră, adăugă Niki râzând. Ne-am uitat și noi…

Patronul rânji:

– Crezi că e de râs? Legionarii sunt pe străzi?

– Sunt, cu puștile la umăr, dar nu ne-au făcut nimic… Cel puțin pentru moment… Aveți timp să vă ascundeți… Trebuie să plecați de-aici, nu sunteți în siguranță.

– Și la ziar ce s-a întâmplat cu voi acolo? zise patronul. Cum ați scăpat?

– Paginam, eram sus în tipografie, zise Niki, când văd că intră doi tipi și se apropie de mine. „Cărați-vă, zice, din această clipă taraba voastră e răsturnată!“ Și arăta cu mâna spre masa de paginație. Am plecat toți, ce era să mai facem, clădirea era ocupată. Ne-au lăsat să plecăm.

– Deci n-au distrus mașinile în tipografie? zise patronul.

– Nu! Din biroul meu am mai dat câteva telefoane să văd ce se petrece la celelalte ziare neînverzite: același lucru, n-am mai găsit pe nimeni din cunoștințele mele. Nu e bine! exclamă Niki, Radioul și toată presa în mâinile lor… Generalul e mut în fața țării, nu i se aude glasul… Nu știm ce e cu el…

– Nu înțeleg, zise Patriciu. Trimit un pluton să mă apere pe mine și nu trimit nimic să elibereze Radioul, sau măcar sediul ziarului, să putem să-i tipărim ordinele către țară…

Șoferul care fugise se întorsese și stătea în prag cu aerul cel mai firesc din lume. Patronul îl măsură cu o privire ucigașă, dar nu-i zise nimic, avea

nevoie de el, să plece de-aici și să se ascundă la prietenii unde își trimisese soția și fata. Îi spuse să aștepte afară în mașină, în câteva minute vor pleca.

– Ar fi o explicație, zise Niki, după ce șoferul dispăru și privirea sa inteligentă sticli. Dumneavoastră nu m-ați întrebat, aproape involuntar, dacă mașinile au fost distruse în tipografie? Poate că la fel și generalul, ca și dumneavoastră, se gândește la viitor, zise Niki. Dacă legionarii din Radio distrug instalațiile?

– În cazul în care s-ar încerca scoaterea lor de-acolo?

– Bineînțeles!

– Da, dar un ziar tot îi trebuie în aceste momente critice. Nu, se îndoi Patriciu, cu o privire stranie, ai fi zis rătăcită, de albă ce era. Ceva grav se petrece în aceste ore… Și noi stăm și așteptăm… Și nu știm nimic… Și nu putem face nimic… Ca vitele la tăiere…

Cei doi îl priveau însă liniștiți, parcă înțelegând: marele ziarist lua cunoștință abia acum de pericolul prin care trecuse. Exaltarea clipelor trăite apărându-și viața, ca și surescitarea care pusese după aceea stăpânire pe el îl părăsiră ca un val care se retrăgea și acum gândirea și simțirea lui erau speriate de suflul rece al neantului, care fusese cât pe-aci să-l înghețe.

– Nu, nu, repetă el, nu e bine ce face acest general care ne ține, fără să ne spună nimic, pe marginea prăpastiei… Dacă după toate semnele e cu adevărat pierdut, ce-a făcut el cu țara?… Nu știa că poartă răspunderea? Mâine în zori s-ar putea să ne pomenim șterși de pe hartă, ca o națiune incapabilă să-și păstreze liniștea în interior… Astfel de turburări trebuiesc reprimate energic din primele ore și rupt fără șovăire pactul politic încheiat cu niște bandiți pe care în mod imbecil i-ai adus la putere… Ce așteaptă?!

Și privirea sa, vizibil înspăimântată, rătăci pe chipurile calme ale celor doi tineri. Dar nu găsi la ei confirmarea pe care o aștepta și atunci se liniști și el. Pe oameni îi mai ghidează și instinctul. Iată, acești doi băieți au aerul că ei știu că nu va fi nimic din ceea ce se temea el. Or fi având dreptate. Poate că la această oră rebelii erau de mult puși cu botul pe labe…

VI

Dar rebelii nu erau deloc puși cu botul pe labe și faptul că din instituțiile rămase încă neocupate erau, când voiau să ocupe, primiți cu gloanțe, nu le spunea nimic. Presa lor de seară parcă urla: blestemata hidră masonică își arată colții prin rânjetul sinistru al jidovitului Rioșanu…

Achim Moromete se opri din citit chiar la această frază. Era acasă la el, pe Calea Văcărești și se pregătea să mănânce. Deși auzise cu urechile lui că în oraș se trage, nu-și părăsise Consumul lui alimentar din Obor decât seara târziu, dar cumpărase un ziar să-l citească acasă și să-și dea seama ce se întâmplă.

Achim Moromete nu era însurat, dar trăia de câtva timp cu o fată căreia îi spunea totuși nevastă, ca un țăran care face formele la oficiul stării civile abia după câțiva ani după ce s-a convins că n-a făcut o neghiobie, adică a luat una cu care nu se potrivește, sau nu se ține de casă, sau dracu mai știe ce poate să mai iasă din ea… încât doi, trei ani stai așa, poți să faci și copii, care pe urmă, la nunta ta, pot fi destul de mari ca să-și aducă aminte că au văzut-o pe mă-sa mireasă… Fata cu care trăia Achim nu era țărancă de origine ca să înțeleagă toate acestea, dar pe vremea aceea în București era cunoscut în toate straturile sociale cuvântul concubinaj, care exprima o realitate consfințită ca un fel de a doua stare civilă, atât era de răspândită… Fata acceptase deci cu ușurință să devină femeia acestui tânăr negustor din Obor care îi plăcuse prin voința pe care o aducea cu el de la țară de a-și face un rost, deși era atât de tânăr… Era, adică, un om serios, pe care te puteai bizui și nu unul care după trei luni te lasă și te schimbă cu alta. Și nu se înșelase. Angela, așa o chema pe fată, era frumoasă și foarte săracă, nu avea nimic în afara salariului ei de țesătoare, care nu era nici el prea ridicat, fiindcă abia învățase această meserie, era mică, și de curând părăsise casa tatălui ei cu patru copii, muncitor calificat la *Lemetru*. Se cunoscuseră chiar la Obor, când fata intrase în micul Consum alimentar al lui Achim…

Ștefan o văzuse de câteva ori și îi plăcuse de ea și aproape îi părea rău că Achim n-o lua hotărât de nevastă… „Ai putea s-o pierzi“, îi spusese el de față cu ea și atunci Achim o luase pe fată de gât, și trăsese de ea silind-o să se învârtească jur-împrejurul lui ca un titirez, în timp ce îi răspundea lui Ștefan: „Pe cine, pe Angela asta a mea s-o pierd? Păi nu găsesc alta?“

Fata râdea.

Aveau două camere într-o casă cu un singur etaj. Proprietarul ocupa și el două camere jos, într-o curte destul de mare în spate să țină orătănii, în timp ce zidul opus creștea chiar din trotuar, fără grilaj. Achim și concubina lui treceau prin curte și urcau la ei pe o scară complet separată. Ea spăla bine această scară ca și odăile pe care le închiriaseră, și le aerisea tot timpul, chiar și iarna, spre deosebire de proprietar, care era un bătrân cam sordid, părăsit de copii, îl vizitau așa, din an în paști… Soția lui, bătrâna, avea un

aer de cotoroanță, sub care se ascundea însă o ființă care păstra din tinerețe amintirea unei femei (ea era aceea) nu numai fără prejudecăți, dar care se căsătorise de vreo trei ori și nu ajunsese să se uite urât tocmai ea la o fată care trăia în concubinaj. „Treaba ta, îi spusese, riscul e să rămâi borțoasă și să te lase cu copilul în brațe". „Nu mă lasă el", răspunsese fata cu o veselie al cărei secret îl știa numai ea. Și mai adăugase: „Și cu acte, dacă e să te lase, tot te lasă, chiar dacă ai un copil în burtă". „Asta așa e, răspunsese proprietăreasa, totuși într-o zi, poți să-i spui, dacă te țin curelele: Mă iubești? Da!? Atunci ne căsătorim. Nu vrei? Adio! înseamnă că nu mă iubești!" Fata râsese cu nepăsarea oamenilor naturali care nu iscălesc o hârtie privind soarta lor decât siliți de împrejurări cu totul străine de adevărata lor viață, mai ales când nu există avere la mijloc (atunci devin cumpliți), hârtie care nu valorează pentru ei mare lucru.

Trăiau mereu bine și asta nu pentru că fata se străduia, se potriveau. Când Angela văzu că Achim nu citise decât un rând din ziar și se oprise, o pufni râsul; îl cunoștea: dacă citea mai mult îl durea capul…

– Cine p… mă-sii e Rioșanu ăsta?!! făcu el zgâlțâind ziarul ca și când ar fi vrut să scuture din el în felul ăsta înțelesul care îi scăpa. „Blestemata hidră masonică își arată iar colții", repetă Achim. Bă, f… muma în c… nici cu ăștia nu mi-e frică, ha, ha, ha…

Și zvârli ziarul și se uită la concubina lui triumfător. Ei doi, el adică în primul rând, fiindcă ea era un copil, erau mai presus de toate acestea. Cum? Simplu: fiind mai prejos… jos de tot, nu sus, unde sunt vârtejurile… Că pot să treacă și peste tine? Ei, na! Sigur că pot să treacă! Dar întâi să te nimerească, adică să fii acolo pe unde trece el bezmetic… fiindcă lumea e mare și e loc să treacă și prin altă parte, al doilea, când vine, te poți agăța de ceva, sau te poți piti… N-o să stai ca prostu în picioare, te trântești la pământ, că n-ai galoane… Îți vâri fața în pământ… S-ar putea să rămâi acolo?! P… mă-sii! Ce, ești primul?

Și Achim izbucni în râs fără să-i spună fetei de ce, dar ea râse cu el ca și când l-ar fi înțeles… O trase aproape de pat, în timp ce tigaia sfârâia pe plită, și o ocroti sub brațul său, legănând-o ca pe o fetiță ce era, având încă pe chip și o expresie elocventă ca și când ar fi arătat cuiva o dovadă. Nu era?! Nu era ea frumoasă? Și nu era a lui? Mai vrea cineva ceva? în filatura ei ea muncește, el face negustorie… Mare, mică, asta el Nu stă! Nu fură! Nu-și bea banii, cum au spus unii în sat mai anii trecuți, tâmpitu-ăla de Scămosu, care l-a văzut într-o zi de gât cu servitoarea aia a popii, se

îmbătase și el o dată, și ce? Singurul lucru de care îi pare și lui rău acum e că nu i-a spus măcar el, Achim, care era mai mic, lui taică-său, o vorbă bună și să nu-l fi lăsat să plece așa întristat și dând din mâini și spunând că și-a luat mâna de pe ei. Cuvinte, care dacă stai și te gândești la ele, înțelegi ce spune Ștefan, că nu-i era lui bine în sufletul lui când le spunea. Dar ce se mai putea face? Adică ce-ar fi vrut? Să și-o țină mâna aia mai departe pe ei? Nu se mai putea, de mult ar fi trebuit și el să-și dea seama că trei copii pe șase pogoane și o casă cu nouă inși în ea nu era o soluție, trebuiau să plece… Că el n-a înțeles și n-a vrut, cine e de vină că au trebuit să fugă cu caii și cu oile și alde Paraschiv să mai bage și mâna în chichița lăzii? Rău! Dar ce era de făcut? Cu ce să fi început, singuri cum erau, fără un ban în buzunar?

– Să știi, zise fata, că poți să-i scrii și să le spui și lui nea Paraschiv și Nilă să scrie și ei câte-o scrisoare tatălui vostru în care să spuneți una, alta, vorbe bune… E păcat că l-ați lăsat să plece așa, n-aveți doi tați…

Achim își păstră mai departe pe chip expresia aceea preocupată pe care o avusese prima oară când îi povestise Angelei toată istoria, expresie care revenind o făcuse pe fată să-i ghicească gândurile, și nu-i răspunse multă vreme.

– Dacă ar fi după mine, continuă ea, ne-am urca în tren într-o sâmbătă și ne-am duce noi doi acolo în sat, pe la el, să-i arătăm că ținem la el, nu mi-ar fi rușine. Să-ți spun drept, nu e bine să te mai iei după nea Paraschiv, ce rost are, treaba lui dacă nu poate să uite bătaia pe care i-a tras-o taică-său înainte de a fugi… Și pe nea Nilă l-a bătut și uite că el a uitat de mult…

Achim rupse tăcerea.

– Și Paraschiv a uitat, zise el pe gânduri, dar nu trebuia atunci să bem… El când bea începe să fiarbă, indiferent cu cine e la masă. Cu scrisoarea e așa: noi i-am scris în toamnă, cuvinte bune, cum spui tu… nu mai ții minte? Paraschiv și Nilă au băgat în plic și fotografii cu muierile lor de gât…

– Da, sigur, și pe mine nu m-ai lăsat, zise fata.

– Nevastă, zise Achim grav, se apropie ceasul. Ți-am mai spus: în primăvară facem formele și atunci ieșim în lume… adăugă el ca și când Bucureștiul ar fi fost al lui și după căsătorie urma s-o arate pe Angela bucureștenilor. I-am spus lui taică-tău: în martie căsătoria, la moși nunta… Ne trebuie bani…

– Știu eu, zise fata, dar vreau să spun…

– Nu mă iau după Paraschiv, continuă Achim ștergându-se la nas cu primul deget al mâinii, un gest reflex care îi rămăsese din sat, de când era mic: nu-l mânca nasul, ai fi zis că gestul îl ajuta să-și adune gândurile. Dar în momentul ăla, continuă el, nici eu nu mai știam ce să zic. Cum adică, după atâția ani și după ce de bine, de rău ne-am făcut fiecare un rost aici la București să ne întoarcem iar în sat și să mâncăm nouă inși dintr-o strachină? Fiindcă așa am trăit noi până ne-am făcut mari, dar și după ce ne-am făcut mari, aia e, nu e o simplă vorbă pe care ți-o spun, așa e… Ce rost ar fi avut, unde să fi stat dacă ne-am fi însurat și cu ce să-și fi făcut fiecare casa lui? Un om trebuie să aibă o casă, exclamă Achim. Bine face Parachiv că adună bani, și noi trebuie să adunăm. Nu? În casa ta faci copii, îi crești, îi înveți… Și ce ne dădea tata? Odaia în care țineam grâul… Aia era, alta n-avea… De ce n-a muncit el înainte, când eram mici, ar fi avut un rost, poate că tot muncind așa an cu an am fi ajuns și noi ca alții să ne cumpărăm locuri de case și un pogon, două să ne ajungă. Dar el n-a muncit… Ne-a crescut, nu zic nu, dar nu ca alții, care cu mai puțin de cincisprezece pogoane, cât am avut noi împreună cu ale mamei noastre de-a doua, au făcut copiilor un rost și n-au stat la poartă pe podișcă să se uite cum trece lumea pe drum… Fiindcă așa făcea, te întrebai cum nu i se ura de atâta uitat. Ce să vezi la un om?! se miră Achim. Om ca toți oamenii: cu nas, ochi, gât, urechi… Ce poate să fie altceva? Nu, pentru el era cine știe ce, să-l fi văzut cum se uita, ai fi zis că ăla pe care îl lua el în primire cu ochii, de departe, e un ghimpașă și nu un simplu țăran desculț și cu izmenile rupte… Intra cu el în vorbă, ce să spun, nu se mai văzuseră de dimineață, și ce faci Stane, ce faci Gheorghe, c-o fi, c-o păți, dandana mare… Scoteau tutun și te uitai la ei din curte cum vorbesc ca și când mare brânză ar fi avut să spună unul altuia, mai ales dacă mai venea încă unul tot așa, să stea la taifas, că încolo nu mai aveau nimic de făcut, le terminaseră pe toate… A fost bine… Pentru el. Pentru noi cum avea să fie bine?

– Da, Achime, zise fata, așa este, dar sunteți copiii lui.

– Asta am înțeles eu, are dreptate Ștefan. Dar nu se poate ce vrea el.

– Sigur că nu se poate, dar nea Paraschiv ar face bine să nu mai bea, fiindcă din pricina lui v-ați purtat toți urât cu tatăl vostru, v-ați luat după Paraschiv. Nici mie nu-mi place cum arată când bea. Ții minte în ziua aia când am fost pe la el și m-a înjurat și mi-a zis fa?

– A glumit și el, zise Achim râzând, dar fata ieși de sub brațul lui și îi răspunse fără ranchiună, dar și fără cruțare:

– Mie nu-mi plac glume de-astea, fă n-are decât să-i spună țigăncii lui și s-o înjure cât vrea. Mie să-mi spună domnișoară, că asta sunt pentru el și când o să-ți fiu nevastă, sunt cumnată. Cumnată să-mi zică, nu fă. Și nici să mă înjure. Ți-o spun ca să știi, să nu te mire sau să ți se pară nu știu cum când o să i-o spun și lui în față!

– Fă, ia vezi că acu nu te mai iau!

– Ei, nu mai pot eu că nu mă mai iei tu! zise ea totuși potolită.

Fiindcă glumind, el o aproba în acest fel, altfel s-ar fi supărat.

Foarte bine! Soția fratelui trebuie respectată.

– Gata masa, nevastă? schimbă el discuția.

– Gata!

– Păi atunci ce facem noi aici?

Fata scoase dintr-un dulap mic și aduse pe masa pe care așternuse o față de pânză cu broderii în formă de struguri o farfurie cu varză acră care înota în zeama ei, o franzelă și tacâmuri. Luă apoi de pe plită tigaia cu carne de porc tăiată în bucățele mici, adică în jumări, cum îi spusese el că îi place și care demult umpluse odaia cu mirosul ei ațâțător, puse farfuriile și începură să mănânce. Achim înfuleca direct din tigaie. Din când în când băga lingura în strachina cu varză, căuta zeama acră și sărată și sorbea. Îi cam plăcea mâncarea lui Achim! Nu se îngrășase, dar ceva tot apăruse, la nici douăzeci și cinci de ani, claviculele lui abia se mai vedeau și gâtul i se îngroșase sub bărbie cu o beregată mare care ieșea înainte. Avea însă un obraz rotund cu trăsături de flăcău care îl făcea să arate mult mai tânăr decât era, dacă la această vârstă cât avea el, cinci, șase ani în plus sau în minus puteau fi observați. Iar sub coșul pieptului nu avea niciun fel de rotunjimi, cum ai fi putut crede uitându-te la gâtul lui, avea burta suptă.

Deodată, de undeva, un zgomot de geamuri sparte trosni în fereastră cu violență. Tresăriră. Apoi săriră în picioare și deschiseră geamul. Fusese un zgomot de distrugere, care se repetă. Se uitară de-a lungul străzii pustii și prost luminate. Un camion oprise în dreptul unei case și se vedeau oameni forfotind. Ce era? Ce se petrecea? Se vedea clar: ei loviseră în geamurile acelei case și acum spărgeau ușa cu rângile.

– Achime, mi-e frică, zise fata. Cine-or fi? De ce sparg?

Achim nu-i răspunse. Cu o privire limpede și lacomă se uita să vadă ce-o să se întâmple, ca și când întreaga lui ființă ar fi avut nevoie să vadă ce există, tot așa cum avea nevoie de hrană.

– Intră în casă, zise el.

Dar fata nu intră. Curând ușa fu spartă și nu trecu mult și atacatorii, după ce dăduseră buzna înăuntru se întoarseră trăgând după ei de guler inși pe care îi sileau cu lovituri de armă să urce sus pe platforma descoperită a camionului. Unul era în pijama, nu fusese lăsat să se îmbrace, ceilalți, printre care și un bătrân, apucaseră să ia ceva pe ei. Bătrânul se mișca greu, nu se putea urca sus. Fu îmbrâncit cu înjurături, „mână jidane“, apucat de cap și de picioare și aruncat sus ca un sac. Motorul mergea, dar nu plecă. Alți indivizi, între timp, dăduseră foc casei. Se întoarseră cu bidoanele goale și urcară. Camionul demară.

Scena durase puțin și fusese aproape mută, cei luați, în mod straniu, nu scoseseră țipete, nu se apăraseră, nu se zbătuseră. Numai flăcările care urcau încet spre geamurile de la etaj erau o dovadă pentru cei care, ca și Achim și fata lui, se uitau printre crăpăturile ușilor și ferestrelor, că tot ceea ce se petrecuse, se petrecea aievea și nu era o halucinație. Nu sări nimeni să stingă flăcările care ardeau parcă într-un oraș mort.

– Achime, ce se întâmplă, unde îi duc pe oamenii ăia? spuse fata închizând fereastra.

Nu-i mai era frică nici ei, dar în privire îi apăruse o îndoială:

– Și dacă nimereau la noi?

– Nu, zise Achim, proprietarul nostru nu e jidan.

– Și ce-o să le facă?

– Ce crezi?

– Îi împușcă?!

– Aia e, ai ghicit, zise Achim.

– Dar de ce?

– De ce crezi?

Și Achim își arătă capul, îl ciocăni.

– Sunt nebuni? zise fata.

– Mai rău, îi spuse Achim, dacă s-au ridicat ei chiar contra șefului statului? Ăla o să pună armata pe ei și o să-i omoare pe urmă și pe ei pe toți. Cred că mâine-dimineață n-o să mai auzim de ei… Un prieten de-al meu din Obor, continuă Achim dând farfuria la o parte, nu, că să mă fac și eu legionar. „Mă băiete, zic (și aici glasul lui Achim căpătă o tonalitate ca atunci când vorbim de o mare și groaznică primejdie), mă băiete, nu te băga în chestia asta și leapădă dracului cât mai e timp cămașa aia verde și centura de pe tine, fiindcă (și aici glasul îi deveni bătrân) nu te văd bine, în nici trei

luni se termină cu ei, fiindcă nu trăiește nimeni cu pistolul în spate…“ Acuma, uite… Numai că…

Și Achim nu mai zise nimic. Ar fi vrut poate să spună că până să se termine cu ei mai aveau timp să facă ce-au văzut adineauri? Rămăsese nemișcat cu privirea sa limpede neclintită, ai fi zis că un gând neașteptat îi tăiase glasul și uitase să mai vorbească. Fata încerca să-i ghicească acest gând, dar de astă dată expresia lui nu-i mai amintea de nimic cunoscut ei, nu i-o mai văzuse niciodată. Achim însă nu era stăpânit de un gând, ci de o stare, al cărei înțeles nu se traducea nici în mintea lui prin cuvinte, n-ar fi știut, dacă ar fi fost întrebat, să spună ce simțea: „Te gândești că tu te-ai născut să trăiești și să vezi tot ce se întâmplă fără să pățești nimic?“ Ar fi rămas uluit: „Nu! Cum!? De ce?!“. Dar acesta era sentimentul adânc care dădea înțeles vieții lui.

– Vezi, mâine nu deschide, stai acasă, zise fata foarte decisă. Să nu te întâlnești pe stradă cu vreunul din ăștia și, cine știe de ce, să te omoare.

Achim ridică spre fată o privire care nu vedea, se uita totuși la ea lung… Apoi plivirea i se bulbucă treptat, arătând ca și când ochii i-ar fi ieșit din orbite de furie.

– Să mă omoare?! făcu el. Pe mine, mă?! Eu, mă!!?

Cum, pe el, Achim Moromete, marele Achim din Siliștea Gumești?

– Da, pe tine, zise fata.

El se frânse atunci pe spate de indignare, își reveni, își lovi genunchii cu palmele și zise (semăna, în acest gest, fără ca el să știe, cu tatăl său părăsit, al cărui fel de a fi îl privise de mic copil fără înțelegere; acum acest fel de a fi vorbea prin el):

– Cum fă, exclamă el, tu nu știi că eu sunt scutit în păr?

Ea râse, deodată, înțelegându-l: sigur că da, uitase, el era scutit… Nu știa cum în păr, ăsta era unul din multele lui cuvinte de la țară pe care nu le pricepea, dar era scutit, era clar…

– Achime, nu glumi, îi zise.

Achim întinse atunci mâinile spre ea. Nu era la un gest care să însemne ceva mai mult decât ocrotire, dar ceva se întâmpla îndată ce o lua în brațe. Ea veni și el o culcă pe pat. N-o mângâie. Se uita la ea, la chipul ei, deaproape, lovit parcă de o mare nehotărâre. Asta i se întâmpla totdeauna. Își pierdea graiul și rămânea multe minute ca și când ar fi fost lovit în cap pe la spate. Îi venea s-o mănânce și nu știa ce să facă… Și pe urmă deodată își aducea aminte și se repezea asupra ei ca un lup. Așa făcu și acum… O iubi

cu aceeași violență care parcă nu era a lui, păstra pe chip o expresie de uluire… Da, iată, parcă spunea, fata asta, ptiu, de la ea vine totul, el la început nici nu s-a gândit… Da, de la brațul cu care se încleșta de grumazul lui, de la sărutările ei ca focul… zvârcolirile ei care îl amețeau…

…Afară, în noapte, de pe Calea Văcărești și Dudești alte case erau golite de evrei, jefuite acolo unde erau prăvălii, incendiate și victimele urcate în camioane și duse spre o destinație de unde n-aveau să se mai întoarcă. Cine ghida aceste ridicări? De unde știau legionarii cu atâta siguranță în dreptul cărei case să se oprească? Desigur nu erau luați toți evreii din acest cartier, cineva deci avea o listă de adrese? Ce ieșea la iveală? Ura împotriva evreilor care făcea parte din mentalitatea acestei mișcări extremiste și care până atunci, până a nu fi venit la putere, mocnise în sufletul legionarilor timp de aproape două decenii, ținută oarecum în frâu de general după luarea puterii, se dezlănțuia acum în această noapte, liberă de orice opreliști.

…La câteva sute de metri, în linie dreaptă de casa în care Achim își îmbrățișa femeia, un copil, bolnav de scarlatină, în casa bunicului, stătea îmbrăcat cu paltonul pe el… Apoi era dezbrăcat și vârât sub plapumă… Apoi iar îmbrăcat… Maică-sa umbla șchiopătând prin casă, aruncând priviri neliniștite pe geam, prin care jocul reflexelor arăta că de jur-împrejur casele ardeau în flăcări. De ce șchiopăta mama? se întreba copilul curios, și ar fi întrebat-o și cu glas tare dacă febra nu i-ar fi dat iluzia că a și întrebat-o, că o și văzuse, și că el știa de ce, numai ea se zăpăcise și nu părea să-și dea seama de unde îi venea șchiopătatul. Când se auzise cum afară geamurile erau sparte cu violență, ea își scoase un inel din deget (îi cunoștea acest inel, când îi săruta mâna îi vedea briliantul) și îl vârâse într-un pantof. Pe urmă se încălțase cu acest pantof… Pe urmă se repezise să-l îmbrace pe el iar, să fugă cu el. Dar unde? Tatăl încerca s-o liniștească. „Stai liniștită, îi spunea. Nu e nimic de făcut. Poate nu vin aici…“ Dar curând ușa fu spartă dintr-o singură lovitură și în casă năvăliră legionari cu pistoalele în mâini. „Îl luați numai pe el“, ordonă unul din ei. În clipa aceea, copilul îl văzu pe taică-său cum își duce mâna în buzunar și apoi imediat la spate (amândouă mâinile) și se înghesuie între șifonier și perete. Se auzi un zgomot: cădea ceva, dar legionarii nu auziră nimic și îl îmbrânciră pe om afară…

Totuși, după două ore el se întoarse și povesti cum scăpase ca prin minune. În stradă, în timp ce se pregăteau să-l urce împreună cu alții în camion, apăruse, mergând puțin cam împleticit, popularul actor C.G. care, vesel nevoie mare, ca și când ceea ce se petrecea era ceva sărbătoresc, se

amestecase printre legionari și îi felicita; „Bravo, băieți, dați-i înainte… A, Moscovici, strigase el când îl văzuse, tu vino cu mine să bem un șpriț“, și îl luase de gât și se îndepărtase astfel cu el cântând „Sfântă tinerețe legionară“. Se cunoșteau de douăzeci de ani… Între lumea teatrelor și lumea presei nu era un zid, dimpotrivă… Știa el ce îl așteaptă pe ziaristul Moscovici, om de stânga trecut, desigur, pe lista celor care urmau să fie exterminați? Pândise clipa și se prefăcuse beat? Iată că îi reușise. Legionarii îl recunoscuseră și știau cumva că era un legionar important? Dar era? N-a reușit să afle, nici n-a încercat, s-a lăsat dus de el într-o cârciumă, unde într-adevăr de astă dată marele actor s-a îmbătat tun…

Și spunând acestea tatăl rămase apoi tăcut… Se gândea la ceva… Da, își aminti. Se duse în colțul dintre șifonier și perete unde se chircise mai înainte și dădu șifonierul la o parte. Scoase de-acolo un obiect masiv, o tabacheră de aur… „Tată, zise băiatul, am văzut când ai aruncat-o… Și mama“, se lăudă el, spunând ceea ce văzuse că făcuse și mama… Și cu toate că era atât de mic, înțelese de ce: dacă scăpau, să nu piară de foame… Auzise ce spusese bunicul: „Au venit vremuri grele pentru neamul lui Israel…“

…Camioanele soseau pe un loc viran din fața Abatorului, erau descărcate și începeau de îndată uciderile. Apoi camionul pleca și sosea altul. Ai fi zis că această activitate tăcută nu avea în ea nimic sinistru: oamenii coborau liniștiți, rudele își dădeau mâna să nu cadă, săreau, și mișcările lor erau firești, așa cum sar în general oamenii care au făcut o călătorie de ocazie, au ajuns la locul unde aveau ei treabă și se dau jos… Mai rămânea, înainte de a se duce fiecare în ale lui, să-i mulțumească șoferului pentru că a fost amabil și apoi să se îndepărteze… Deodată însă farurile se aprindeau și îi orbeau. Duceau mâinile la ochi. Era ultimul lor gest de oameni vii. O mitralieră izbucnea de undeva din întuneric și îi secera în câteva secunde. Indivizi cu pistoale în mâini se apropiau după aceea de ei și trăgeau în cei care mai trăiau încă. Nu scăpa nimeni… Sadicii, cei care nu erau doar asasini, lepădăturile speței umane care înotau în masa legionarilor ca peștele în apă, nu se mulțumeau numai cu atât, umileau apoi acești morți, îi târau în abator și cu rânjete infame îi agățau în cârlige…

Bucureștenii nu știau nimic. Stăteau închiși în apartamentele lor și credeau și ei, stingând luminile veiozelor și adormind, așa cum credeau și Achim Moromete și Ștefan și Niki, că a doua zi când se vor trezi dimineața

generalul îi va anunța prin ziare și la posturile de radio că acest coșmar, care începuse în septembrie anul trecut, a luat sfârșit și că legionarii, cu cântecele lor tenebroase, care proslăveau moartea, de care nu se putea spune că nu avuseseră parte și pe care o și dăduseră altora și abia aveau de gând s-o dea din plin de-aici înainte, fuseseră măturați și împinși înapoi și zăvorâți în întunericul din care ieșiseră. Există însă coșmaruri care nu trec odată cu somnul. Deschizi ochii, clipești nedumerit și viziunea care te-a înspăimântat nu se îndepărtează…

VII

Niculae Masă, strungar la Atelierele Grivița, se trezise și el ca toată lumea dimineața, dar nu clipise din ochi nedumerit. Țăran de origine, el îi spusese demult muierii, nu de ieri de azi, ce trebuie să facă dacă i se va întâmpla să piară: „Îți vezi, creștino, de treabă. Dacă mai ești tânără îți găsești un om ca și tine, cu copil și văduv și îți duci viața mai departe. Tot ce te rog e să-mi păstrezi în casă, într-un colț, fotografia noastră de la cununie, să nu mă uite băiatul“.

Niculae Masă era moldovean. Numele lui era o poreclă dată de oameni bunicului, om cu stare, căruia îi plăcea să stea mult la masă și să invite și pe alții. „Hai la masă, zicea, și mulți veneau și se așezau la masa lui, care nu se știe cum făcea acest om, că îi dădea un aer de petrecere chiar când era zi de lucru. Fiul, tatăl strungarului, fu înscris în registrele primăriei, cum era obiceiul pe atunci, cu numele de Masă Ion. Băieții acestuia printre care și Niculae, la fel.

Ideea de a părăsi satul îi încolți lui Niculae de timpuriu. Erau frați mulți, pământul nu mai ajungea. Prudența însă îl îndemnase să păstreze un călcâi în sat câtă vreme ambele picioare nu-i stăteau încă pe un teren sigur în orașul Pașcani unde era ucenic. Copilărise în sat până la doisprezece ani împreună cu frații săi, asupra cărora avusese totdeauna pe vremea aceea o autoritate nu cu mult mai mică decât a tatălui. Desprinderea de țărănime nu se făcu însă dintr-odată, intră întâi la Depoul C.F.R. Pașcani, unde timp de patru ani învăță strungăria, venind acasă o dată pe an, în timpul verii, câteva săptămâni. La douăzeci și patru de ani nu știa încă dacă pavajul orașului era foarte sigur pentru el, când înțelese că înapoi în sat drumurile îi și erau tăiate: frații se însurară și împărțiră între ei partea lui de pământ. Ei ziceau, la modul cel mai ocolit care se putea închipui, că tot n-avea el cum să mai

lucreze pământul și ar fi fost „păcat de Dumnezeu“ să-l vândă și să ia bani pe el: banii se duc și pământul nu se mai întoarce. Nu se discuta: era dreptul său și dacă ridica un deget și zicea nu, pământul îi revenea. Dar ar fi oare un frate mai în cinste ținut, sau un unchi mai iubit de rude decât el dacă ar zice da și l-ar lăsa în grija lor să-l muncească?

A zis da, și a rămas fără pământ. N-a fost însă chiar ruptura totală, căci oricând întorcându-se în sat ar fi putut să se adăpostească liniștit în familie cel puțin o lună de zile pe an dacă viața l-ar fi silit și n-ar fi mai avut ce mânca și unde se duce. Abia după câțiva ani se rupse el cu totul de ai săi, silit fiind, căci locul nașterii îi era acum indicat în toate fișele de poliție ce i se făcură după greva din ‘33, când fu atras de activitatea politică ilegală.

Hotărârea de a duce o activitate politică ilegală o luă într-o seară, într-o cârciumă din mahalaua Giulești (părăsise între timp, de patru ani, depoul Pașcani și venise la Grivița, la *Ateliere*, împreună cu un prieten al său, lăcătuș ca și el). Era o cârciumă ordinară cu scară, cu talaș presărat pe joc, cu potcoavă la intrare și cu clopoțel deasupra pragului, unde intrase furios să facă să înceteze glasul supărător al instinctului care îi șoptea: „Drumul pe care vrei s-o apuci duce la moarte sau la închisoare“. Prima înghițitură de alcool îi făcu greață, și rămase tăcut ore în șir în fața păhăruțului, de care nu se mai atinse. Nu există oare decât alternativa: moartea, sau pierderea libertății? Numai atât era? Cine putea să cunoască dinainte surprizele ce ni le rezervă schimbarea neîncetată a lumii?

Îi veneau în amintire evenimentele din ultimii patru ani, de când părăsise depoul din Pașcani, precum și schimbarea ce se petrecuse cu sine în acest timp. Greva fusese reprimată brutal, conducătorii comuniști și greviștii fruntași arestați, și fusese arestat și prietenul său, sub bănuiala că ar fi fost un agent de legătură trimis de comuniștii din Pașcani la *Ateliere*. Îl bătuseră și îl chinuiseră câteva zile, să spună numele celor care îl trimiseseră. „Bine, dar tu nu știi nimic“, zise Niculae Masă indignat. „Da, dar ei n-au de unde să știe că eu nu știu nimic. Te vor aresta și pe tine, mai bine fugi.“

Niculae Masă nu fugi, fu arestat și suferi aceleași bătăi și i se dădu de asemenea drumul, sub avertismentul „să se astâmpere“. Observă un lucru curios care se petrecu cu sine în aceste zile. Teama și așteptarea arestării și a bătăilor fuseseră mai chinuitoare decât arestarea și bătăile înseși și, odată ieșit de acolo, frica de poliție încetă să-l mai turbure.

Absența fricii îi eliberă brusc gândirea și îl făcu să ia cunoștință de evenimentele în care fusese implicat ca participant anonim: manifestarea conducerii comuniste a grevei, organizarea ei, legăturile cu centrele din provincie, amploarea politică și răsunetul peste hotare al acestor acțiuni. Toți acești conducători erau acum judecați și închiși. Niculae Masă se pomeni gândindu-se la ei seri de-a rândul, înainte de a adormi, cu capul pe pernă și cu privirea deschisă în întunericul micii odăițe închiriate în care locuia.

Deveni tăcut și meditativ și ochiul său se făcu atent și se deschise larg, scrutând oamenii. O întrebare se citea în privirea sa: „Vreau să știu despre ce e vorba! Cei arestați sunt muncitori simpli ca și mine, care nu știu nici ei nimic și s-au pomenit singuri în fruntea noastră fără să fie luminați de nicio idee, sau ei știu ceva care eu nu știu, și ar trebui să știu?“

Privirea sa întâlni o alta ca și a lui, care însă deținea un soi de răspuns: o broșură subțire, strecurată cu grijă în buzunar la garderobă. Se duse în odaia lui, încuie ușa și începu să citească. În broșură se spunea că lumea nu e dată o dată pentru totdeauna așa cum e, că în prezent cei ce stăpânesc marile bunuri și marile mijloace de producere a lor au trebuit, la vremea lor, să lupte pentru a dobândi puterea. Că această putere nu este nici ea dreaptă și că trebuie răsturnată prin toate mijloacele. Lectura aceasta îl turbură. Ceru imediat alta. Înțelegea numai jumătate din ceea ce citea și căuta în broșura următoare ceea ce îi scăpa în celelalte.

Astfel petrecu un an. Cel care îi dădea broșurile dispăru într-o zi, nu mai veni la *Ateliere*, și nimeni nu știu dacă a fost arestat, sau dacă s-a ascuns. Apăru unul nou, mult mai hotărât și îi ceru să îndeplinească o sarcină. Acceptă, turburat însă de instinct: știa ce-l așteaptă. Nu se temea decât de moarte, care îl privea parcă din față, de la zece metri distanță, cu douăsprezece țevi ridicate în aer: la o comandă ce ar fi fost executată cu precizia unui mecanism (știa acest lucru din armată), foc!, n-ar mai fi fost nimic, n-ar mai fi aflat nimic despre nimeni, n-ar mai fi putut avea această bucurie fremătătoare ce îl stăpânea, de a se retrage în odaia lui și a citi despre menirea și rolul istoric al clasei muncitoare din care făcea parte.

Deveni prudent, sentimentul primejdiei îi crescu, dar nu renunță să îndeplinească sarcinile de încercare ce i se trasau și mai ales nu renunță la lectura cărților interzise. În curând se trezi că posedă cunoștințe sistematice de istorie, filosofie și economie politică.

Prin 1935 se hotărî: „Ce mă așteaptă pe mine dacă ocolesc activitatea comunistă? se întrebă. Pot eu, în odaia mea mucedă de trei pe doi, să întemeiez o familie? Și dacă m-aș însura, ce-aș mai putea să fac tot restul vieții? Să smulg din salariul meu zece lei pe săptămână și să-i beau împreună cu alții în această cârciumă murdară? Și pe urmă să îmbătrânesc și să mă uit la copiii mei cum trăiesc roși de dorinți care nu pot fi împlinite și îmbătrâniți ei înșiși de timpuriu poate chiar înainte să mor eu? La ce i-aș putea eu îndemna la altceva decât să creadă în noroc și cum i-aș putea eu împiedica să nu-și scoată șapca în fața slugii patronului și să dorească și ei să ajungă asemenea slugi sau să apuce pe drumul afacerilor murdare, în poliție sau în jandarmerie? Să-l văd pe copilul meu cu ochii sticlind de servilism, îndoindu-și spinarea! Mai bine nu-l fac!“

…Totuși făcu unul, se căsători cu o rihtuitoare din secția 32, care avea și o căsuță cu două odăi rămase de la o mătușă, pe strada c.f.r. 1, cartierul c.f.r. Se pomeniră chiar, că ei doi pot strânge și ceva bani, dacă vor să pună pe jos podea de scânduri și dacă vor să mai construiască o odaie lângă cele două, unde să stea copilul lor când s-o face mare.

Cum aflară însă frații săi că are ceva bani? Și cum le veni lor ideea să-i facă o vizită și să-i dea sfaturi? O adâncă mâhnire îl cuprinse după această vizită. Îl chemau înapoi, îl îndemnau să cumpere pământ. Cum să iei puterea când milioane de oameni visau la micul lor pogon de pământ? Se îmbătă după plecarea lor și îi spuse soției: „Vezi, pentru ei lumea toată e o lume de țărani, orașele niște așezări izolate și în afară de țărani nimic nu mai există. Și asta merge până acolo încât… Eram odată detașat pe un șantier și mâneam la un birt de la marginea orașului. Aveam nouăsprezece ani. Mâneam pe credit eu și un băiat de la mine din sat. Birtașul știa că e angajat sezonier, n-avea nicio grijă de plată, la leafa avea să plătească. La leafa însă s-a întâmplat să fim anunțați că conducerea șantierului mă retrimite la mine la depou, și pe el liber. Aveam banii în mână, trebuia să ne urcăm în camion și să plecăm. Ne-am urcat în camion. Și birtașul? «Dă-l în mă-sa, nu-i plătesc!» zice consăteanul meu. Și nu i-a plătit. Explică-mi, dragă nevastă, această decădere! Beat nu era! Ceva cu birtașul să fi avut, nici vorbă, era un om cumsecade, care ne făcuse credit fără nicio codeală; plăcere de bani la un băiat de nouăsprezece ani? Da, dar nu atât de exagerată încât să-l ducă la astfel de faptă. O curvă pentru care să fi făcut o asemenea potlogărie nu exista și nu putea fi vorba nici de plăcerea pușlamalei că i-a făcut birtașului «figura». Abia acasă mi-am revenit: «Ce

mama dracului a făcut ăla?» m-am întrebat și m-am întors îndărăt și i-am plătit eu birtașului datoria. Putea să reclame la depou, eu trebuia atunci să spun din ce sat era băiatul și ar fi venit jandarmul după el și ar fi fost vai de viața lui. Abia târziu, după ani de zile, am reușit eu să descifrez sensul: el era țăran și birtașul și șantierul unde muncise, nu; orice faptă săvârșită în lumea asta de nețărani nu conta, dă-i în mă-sa, hoția sau pungășia sau alte păcate erau valabile numai dacă erau săvârșite acolo în sat. Din moment ce fapta era săvârșită în afara satului, era ca și când ar fi săvârșit-o în pustiu, ca și când ar fi înșelat un pom sau o groapă sau o buturugă. Așa gândise el! Dovada: la noi în sat era un băiat cinstit, nu săvârșise niciodată și nici n-avea să săvârșească nici mai târziu astfel de ticăloșii… Frații mei, după ce au pus mâna pe pământul meu – adică după ce m-au dus cu vorba să li-l dau lor – au zis (am aflat mai târziu și n-am mâncat trei zile, de trist ce eram): «Mare prost bădia, în loc să-și fi păstrat pământul pe numele lui și nouă să ne fi lăsat doar dreptul să-l muncim și cu banii lui de lucrător să mai fi cumpărat altul, a ajuns la pușcărie!» De ce am ajuns la pușcărie, de ce am renunțat la pământ, dacă mai sunt sau nu pe lume alte drumuri mai bune decât cele țărănești, întrebări zadarnice care nu treceau prin capetele lor orice le-ai face. Singurele mele îndoieli de la ei vin, de la țărani și nu din altă parte. Soluția lor e pământul. Istoria lor e pământul, istoria pământului… În ziua aia, când am aflat ce părere au ei despre mine, îți spun că m-am înfuriat așa de rău că am vrut să le iau pământul pe care li-l dăruisem – nu era mult, două pogoane – dar așa m-am înfuriat, că în noaptea aia nici n-am putut dormi. Eram în sat. A doua zi era să mă mut de-acasă, noroc că a sărit mama și mi-a spus că trebuie să am grijă să nu afle lumea. Cât despre pământ, de ce aveau ei curaj să zică ce-ai auzit? Fiindcă nu mai aveam dreptul să-l pretind, trecuseră prea mulți ani de când se afla în folosința lor și legea li-l atribuia. Vezi, pentru noi revoluția înseamnă și salt istoric. Noi am învățat la școală, și tu și eu – primul lucru pe care l-am învățat – că i-am bătut pe turci. La școala de ucenici aveam un profesor care chiar dacă nu știai lecția, chiar dacă bălmăjeai indiferent ce, dar dacă la sfârșit ridicai glasul și răcneai: «… și i-am bătut pe turci», «Bravo, zicea, treci la loc, ți-am dat nota zece, eu totdeauna am spus că ești un băiat eminent!» Chiar și Eminescu arăta cum un domnitor moșneag stă de vorbă cu Baiazid-fulgerul și îi spune că noi ne apărăm «sărăcia și nevoile și neamul». Ei, asta e, neamul mai înțeleg, într-adevăr l-am apărat o mie de ani, dar de ce sărăcia? De ce nevoile? De ce, în această țară dintre cele mai

bogate din lume, «sărăcia și nevoile»? Eram noi acum patru-cinci sute de ani cel mai sărac popor din Europa? Să presupunem că eram, așa cum am învățat, că năvălirile tătarilor și ale altor barbari au sărăcit și istovit în lupte sângeroase și fără glorie – noi am învățat că cu glorie – un popor de păstori și plugari, așezat la o răspântie de drumuri. Dar pe urmă? Pe urmă ce-a mai fost, după ce n-au mai fost nici tătari și nici turci? S-a întâmplat așa cum se întâmplă cu fata care nu-și dă seama că a ajuns mare și că trebuie să iasă în lume și să se mărite: e frumoasă și bogată, dar nu se uită nimeni la ea. Cel mult vine un cavaler teuton, care te ia și te duce cu carul lui de luptă, într-un război în care te mai bagă și la apă. Iată aspectul dramatic al chestiunii… Se poate face saltul istoric fără țărani? Este extraordinar să vezi cum se lasă ei de greu când aud de revoluție. E vina noastră? A țăranilor? Cine poate să știe? Noi suntem un partid de acțiune. Un comunist care vegetează e orice vrei tu, dar nu comunist. Trebuie să știi însă și în ce sens să acționezi, fiindcă un om de afaceri e și el un om de acțiune. Nu? Ce părere ai?“

Niculae Masă făcuse o pauză și-și aprinsese de la țigarea care era pe sfârșite una nouă. Fuma și soția lui și fumul se ridica vizibil spre tavan, împrăștiindu-se în cercuri ce se dilatau sau se transformau în spirale de-a lungul grinzilor negre.

„Oamenii s-au frământat totdeauna, dragă nevastă, să dea acțiunii sensul care s-o împlinească așa cum se umple vasul când curge apa în el. În ce sens să acționezi? Iată întrebarea. Un aristocrat, un feudal, acționează și el. Își mărește castelul, își renovează mobilierul, lărgește terenurile de vânătoare, supune latifundiile vecine, sau le unește cu ale sale prin căsătorie; în cel mai bun caz dă serbări, are maniere stilate și gust ales, simțuri rafinate și, ai să râzi, fiind viteaz, își varsă cel puțin o dată în viață sângele pentru o prostie. Dacă mergem mai departe cu ideea, observăm cum în cel mai fericit caz un capitalist va eșua dacă se va lansa într-o acțiune în care concurenții săi ar putea să întrevadă posibilitatea de a-l ruina. Așa că pentru ce ar încerca el să fertilizeze o regiune în care bântuie seceta și în care fântânile, rare și la adâncimi de amețești când te uiți în ele – cum ar fi Bărăganul nostru – silesc animalele și oamenii să îndure setea, în timp ce Dunărea curge, cu ape adunate din jumătate Europa, la cincizeci sau o sută de kilometri apropiere? Ce l-ar putea atrage într-un pustiu? Mirajul unor comori ascunse? Mirosul petrolului? Aur, minereuri, zăcăminte rare, dacă sunt. Dacă nu, toți cei ce sunt acolo n-au decât să fugă sau să crape. Un comunist va cere totdeauna să i se spună care sunt condițiile concrete. El are în vedere ideea că

transformările pe care le urmărește trebuie să fie opera conștientă a oamenilor, sau să devină conștienți de ea pe parcurs?

De ce îi vorbise ei atât de mult? Fiindcă era credința lui intimă. Și fiindcă din pricina poliției și a Siguranței reuniunile de partid la care lua parte erau scurte și discuțiile, practic, extrem de reduse. Legile conspirativității nu permiteau discuții nesfârșite, ca la social-democrați. Asta, fără ironie dar și fără nostalgie. Din acest punct de vedere, la ei era mult mai bine…

Spre norocul lui soția sa avea o idee despre soartă. Intrase în joc și se împăcase de la început cu gândul că are un bărbat care nu seamănă cu ceilalți. Cât o fi! Era un bărbat întreg, printre atâția bețivi și fără căpătâi, merita să trăiești pentru el, chiar dacă zi și noapte te puteai aștepta să bată poliția în geam și să intre să-l ridice.

„Nu te mai necăji din pricina lor, îi spuse ea. Nu poți tu să duci pe umeri ce nu ți se cuvine, ești un om! Urmează-ți drumul tău, lasă-i pe alții să-l urmeze pe-al lor și fii liniștit. Dacă vă întâlniți, bine, dacă nu, fiecare o să pătimească după cum îi e scris…“

Să rămâi tăcut după asemenea cuvinte! Să trăiești fericit clipa prezentă, cât ești liber! Să-ți iai femeia în brațe și să-i strângi chipul ei tânăr la piept. Clipa e lungă! Orele nesfârșite!

„Nu te duce! spusese ea totuși în ziua când el o anunță că are o sarcină, pe care comitetul central al partidului i-o încredințase pentru a contribui la organizarea unei manifestații în capitală, care să facă prezentă în conștiința oamenilor că la 7 noiembrie 1917, a avut loc pe lume revoluția proletară. Nu te duce, acum ei, legionarii, sunt tari, au puterea, repetase ea. Un bărbat poate face și o prostie. Să-i înfrunți acum înseamnă să pieri.“ „Nu, răspunsese el, am garda mea, n-or să mă prindă.“

Avusese într-adevăr garda lui. Nu-l prinseseră. De altfel totul fusese pregătit cu grijă. La Obor veneau oameni de toate condițiile, mici negustori, oameni săraci din păturile de jos ale populației, unde putea fi mai bine? Acolo se hotărâse deci să aibă loc manifestația și anume în ziua de duminică, 3 noiembrie, duminica oamenii ies în mare număr în piață. Ceea ce știe totdeauna să facă partidul când face, este să organizeze totul până în cele mai mici amănunte. Spontaneitatea poate costa vieți de oameni.

Întâi s-a adoptat ideea pregătirii unui material propagandistic care urma să fie răspândit în cantitate mare, al doilea s-a hotărât cui trebuia să fie adresat: către toți muncitorii și țăranii care duceau greul acestei vieți, către

toate femeile trudite cărora le mureau copiii în brațe, tineretului care n-avea în față decât perspectiva războiului sau a mizeriei cumplite. Și cine erau vinovații de toate acestea: legionarii, regimul abia venit la putere, cu Antonescu și Sima în cap.

În noaptea de 2 spre 3 noiembrie au fost astfel arborate pe firele electrice de pe străzile Foișor (colț cu Viilor), Vespari, și în fața fabricii „Hermes“ trei steaguri roșii, mari, lungi de câțiva metri, cu secera și ciocanul pe ele, pe care era scris: „Jos trădătorii Antonescu și Horia Sima“. Și: „Trăiască România liberă“.

În Obor a avut loc manifestația. Neașteptată, incredibilă, ea a putut ține destul timp, până ce grupuri compacte de legionari au venit și au împrăștiat-o. Niculae Masă, înconjurat într-adevăr de o gardă de câteva zeci de grivițeni, a vorbit oamenilor care se adunaseră în număr mare. „în țară, le spunea el, au venit nemții, care, ca niște lupi flămânzi, golesc în câteva minute rafturile băcăniilor. Ei trimit mii de colete cu alimente pe zi în Germania. Dacă venirea lor ar avea ca scop pacea și prietenia între popoare, noi am putea să le dăm acestor nemți, în schimbul mașinilor lor la care se pricep, alimentele și petrolul nostru. Dar scopul lor e războiul și intenția lor ascunsă e să ne lege la carul lor. Și sute de mii din ai noștri vor muri pentru interesele lor, fără ca România să fie mai liberă și mai fericită.“

În acest timp au fost desfășurate două mari pancarte pe care se putea citi: „Afară cu nemții din țară“, „Încetați jaful germano-gardist“, „Vrem guvern popular“, „Opriți furtul de alimente, jos impozitele“.

Ce l-a interesat pe om totdeauna? Să fie liber și să aibă cu ce să-și hrănească copiii; dacă trebuie să-ți duci copiii la groapă nu devine totul zadarnic? Ori, viața începuse să devină din ce în ce mai grea.

Niculae Masă nu și-a terminat cuvântul. Vedea bine cu ochii lui că dacă nu se retrage va fi prins de legionari și de poliție, care își făceau drum lovind în dreapta și stânga, spre locul unde el, urcat pe câteva scânduri improvizate, vorbea mulțimii.

Când s-a întors acasă era vesel. Și veselia lui a sporit când a văzut că trec săptămânile și nu se întâmplă nimic. Știa el. Prima arestare îl eliberase de frică. A doua arestare îl făcuse să fie mai prudent. În spatele biroului celui care îl ancheta era un ins care credea atât de mult în veșnicia orânduirii existente, încât se cutremurase: „Măi omule, dacă nu te potolești vei muri, îi spusese, îți dau drumul, te las să te gândești un an. Eu voi fi aici. Dacă într-un an nu-ți vezi de treabă o să te trimit în fața consiliilor militare

care nu iartă și adio lumina soarelui“. Nimic nu-l neliniștise mai mult decât acest avertisment, fiindcă era uman, omul nu-l bătuse, nu-l umilise și îi dăduse drumul imediat.

Câteva luni trăise ca și când ar fi fost bolnav. Până ce uită acest avertisment. Viața lui nu mai avea înțeles dacă nu-și urma drumul ei. Răspunse la chemare și avu un ghinion cum nu se poate mai porcesc. Trebuia să ducă un geamantan cu manifeste la Ploiești, printre petroliști, și la gară scoase o bancnotă verde cu Peleșul pe ea și i-o întinse casierului. Idiotu’ ăsta în loc s-o arunce în sertar începu să se chiorască la ea, apoi ieși și lipsi câteva minute. Când reapăru îi făcu semn să se uite în spate. Se uită. Doi indivizi civili îl apucară fiecare de câte un braț și unul din ei îi spuse: „Vino încoace, nenică, să stăm nițel de vorbă“. Îl duseseră în biroul jandarmeriei gării și îi ceruseră: „Desfă geamantanul!“ „Dar eu i-am dat ăluia cinci sute de lei să-mi dea un bilet, unde sunt banii mei?“ strigase el indignat. „Câte de-alea de cinci sute ai în geamantan?“ rânjise unul din cei doi și el înțelesese. Hârtia lui de cinci sute de lei era falsă și casierul anunțase poliția. Iar ăștia doi credeau că are geamantanul plin. „Desfă, nenică!“ „Nu desfac!“ „Ei, lasă că desfacem noi!“ Și dăduseră peste manifeste. Fluieraseră, dar nu a pagubă. Nu era falsificator, dar ceva grav tot era, hai cu el la Siguranță. La Siguranță dăduse iar peste omul lui. „Ți-am spus, i-a zis acela, să te astâmperi, văd că nu m-ai înțeles bine. Acuma te bag la apă și nu poți să mai scapi decât cu o singură condiție: să-mi spui cine ți-a dat manifestele. Legătura dumitale superioară. Dar și inferioară.“ Nici el nu crezuse că acest Niculae Masă se va astâmpăra, nu părea mirat, nu se înfuriase că avertismentul lui fusese nesocotit. Intra în regula jocului, să dai astfel de avertismente, să le primești, să le nesocotești. Probabil că nici el nu putea altfel, era dintre cei care nu puteau, în timp ce se întâmplase să cunoască și comuniști care nu rezistaseră și spuseseră tot. De retras dintr-o asemenea istorie nu te poți retrage, dacă Masă ăsta ar fi încercat, el, omul Siguranței, tot l-ar fi chemat mai târziu să afle de la el tot ce știa.

Îl bătuseră să spună. Pe atunci însă presa mai însemna ceva, și un ziarist scrisese despre el, divulgând torturile la care fusese supus. Nu știa cum dăduse de el, dar îl cunoscuse la vorbitor. Scăpase cu o condamnare de doi ani.

A patra arestare venise curând după ce ieșise din pușcărie. Nu făcuse nimic, dar tot așa, să dea adrese. Îl ținuseră o zi și o noapte și îi dăduseră drumul. A cincea arestare îl prinsese pe drum, între *Ateliere* și casă, a șasea

îl luase de la cârciumă, dintre prieteni, a șaptea la miezul nopții, din somn. Toate cu același scop: să spună, cu cine s-a întâlnit, cu cine a luat legătura după ce a ieșit din închisoare?

„Eu legătura?“ protesta el de fiecare dată, știind că n-au ce-i face din moment ce nu l-au prins luând asemenea legături, deși le luase și între timp participase chiar la ședințe conspirative…

Poate că l-ar fi prins în cele din urmă și condamnat din nou, dar fu concentrat pe zonă, în regiunea Clujului. După șase luni unitatea sa primi ordin de dislocare. Era o unitate de artilerie. Și deodată se răspândi vestea ca un trăsnet: Hitler și Mussolini ne dictaseră la Viena smulgerea unei părți din Ardeal. Iar ordinul de dislocare nu era un ordin de luptă, ci de retragere. Cum, vom părăsi pământul strămoșesc fără să ne batem? Era adevărat, în spatele Ungariei lui Horthy stătea Hitler, cu toată forța armatei lui de temut. Ei și? Tunurile se retrăgeau pe drumurile mari în timp ce tunarii, disperați, aveau lacrimi în ochi, iar populația le ieșea înainte, ridicând brațele: „Fraților, unde fugiți?“

Secretele cabinetului unde ni se dictase această smulgere ajunsese până jos: „Cedați, ar fi spus omul lui Hitler, Ribbentrop, dacă vreți să rămâneți cu ce mai aveți“. Iar la București Carol al II-lea, rămas singur și cu toate alianțele sfărâmate, se speriase și acceptase dictatul. Ei, cu toate astea, își amintea Niculae Masă, cu câtă sete ar fi luptat trupele! Și cine poate să spună cu ușurință că cel ce preferă lupta are o soartă mai rea decât cel care acceptă înfrângerea fără să tragă un glonț? „Ne întoarcem, fraților, strigau ofițerii, acuma e greu de noi, dar să nu ne pierdem speranța în dreptatea noastră.“ Unii localnici plecau și ei odată cu trupele, chiar atunci, pe loc, băieți tineri, nelegați încă de o familie proprie și de o casă și călcau alături de soldați zeci de kilometri, împărțind hrana cu ei…

Asta se întâmplase de curând, în august. Niculae Masă fu desconcentrat și se întoarse la strungul său. Dar își căută și legătura de partid și i se trasă sarcina să plece în Ardeal. Trebuia organizată lupta împotriva dictatului de la Viena. Dar nici soarta lui nu era mai bună decât a refugiaților ardeleni. Fu arestat înainte de a pleca, dar făcu dovada că în timpul cât lipsise fusese militar. I se dădu drumul. Nu mai plecă în Ardeal.

După organizarea manifestației din Obor, prudent, Niculae Masă se ascunse timp de câteva săptămâni în mai multe locuințe succesive ale prietenilor săi, informându-se în același timp dacă poliția sau Siguranța l-au căutat acasă sau la *Ateliere*. Nu-l căutaseră și atunci se întoarse acasă

spunând la *Ateliere* că fusese pe la țară în Moldova, unde avea o rudă grav bolnavă. Nu-i zise nimeni nimic, își reluă legătura întreruptă și în săptămânile următoare organiză o adunare la Malaxa, unde luară parte aproape o mie de oameni. Mai prudent, dispăru îndată ce muncitorii se adunară, după ce însă stabilise cu rigurozitate programul adunării, împreună cu cei cu care o organizase. Se crease o situație insuportabilă, salariile nu mai ajungeau, în uzină se instalase poliția legionară, teroarea începuse să-și facă simțită gheara până jos, nu numai față de dușmanii legiunii. Furioși, muncitorii strigau, adăpostiți în propria lor masă: „Jos teroarea! Jos poliția legionară!“ încurajat de acest succes, Niculae Masă pătrunse apoi în mijlocul muncitorilor de la „Wolf“, apoi de la „Leonida“, apoi de la „Pirotehnia Armatei“…

Generalul se înfurie și pe raportul prezentat de direcția generală a poliției puse următoarea rezoluție: „Orice manifestație de dezordine va fi reprimată cu armele. Se vor stabili instigatorii și agitatorii. Aceștia să fie condamnați la muncă silnică pe viață. Dacă nu este lege să se facă imediat“. Generalul știe bine care sunt cauzele „manifestațiilor de dezordine“: abuzurile și jafurile legionarilor; totuși el nu pusese niciodată o rezoluție atât de drastică pe vreun raport în care dezmățul legionarilor era scos la lumină fără putință de îndoială. Idila era încă mare! Ei, cum să ceri condamnarea unui legionar, și dacă nu este lege să se facă imediat?

Și deodată Niculae Masă își dădu seama că libertatea sa de până atunci fusese supravegheată, acțiunile sale urmărite îndeaproape și că nu fusese arestat fiindcă se știa că e un comunist din cei importanți și poliția legionară voia, prin el, să prindă și pe alții… Cel puțin așa îi spuseseră legionarii înșiși, în aceeași noapte în care Achim văzuse case arzând și oameni urcați în camioane și duși spre destinul lor tragic; tot așa îl luară și pe el. Trei inși năvăliră în casa sa, trei legionari îmbrăcați în cămăși verzi cu diagonale, care li se vedeau pe sub paltoane și cu căciuli turtite într-o parte. În mâini aveau pistoale cu butoi și lanterne.

– Domnule Niculae Masă, ești arestat, zise unul din ei. Îmbracă-te și urmează-ne.

Cine spune că simțim când ne paște adevărata primejdie? Uneori o simțim prea târziu. „Ia uite, gândise Niculae Masă, în timp ce se îmbrăca, acuma s-a sfârșit cu mine, ăștia or să mă omoare. Nu puteam să fug de acasă să mă ascund? Și într-o pivniță aș fi putut trăi zece ani, dar eram viu și cu speranța în suflet, în timp ce acum eu nu voi mai fi, cu mine s-au

încheiat toate socotelile. Eu zăpada n-am s-o mai calc! Eu soarele printre nori n-o să-l mai văd! Eu ochiul curat al copilului meu n-o să-l mai sărut. Doamne Dumnezeule, ce prostie am făcut! Arestările mele de până acum au fost doar o hărțuială, acum căsuța și nevasta mea vor rămâne pustii!“ Fusese în floarea dintâi a vârstei când se împăcase cu moartea, credința îi dăduse o mândrie sălbatică: nu e liber cu adevărat, gândise el atunci, cel ce se bâțâie prea mult pe această lume să nu-și piardă viața! Nu oricum merită să trăiești. Da, dar iată, acum îi părea rău! Descoperise bucuria de a fi tată, de a avea prieteni, de a lupta și a învinge.

– Trageți-mi, bestiilor, un glonț în cap, strigase el deodată, având presentimentul că înainte de a-l ucide acești oameni vor încerca să-i smulgă întâi secretele și îl vor tortura.

Se repezise asupra unuia și vârându-i gheara în gât începuse să-l dea cu capul de pereți și să-l sugrume. L-ar fi omorât dacă n-ar fi fost lovit în cap cu pistolul de unul din cei doi.

– Chemați ajutoare! ordonase cel sugrumat. Retragerea și trageți în plin dacă iese din casă. Plasați-vă la ferestre. Eu stau la intrare.

Cine poate avea de două ori la rând impulsul de a se nimici pe sine? Dacă s-ar fi tras în el în clipa aceea ar fi murit liniștit. Acuma însă, treaz fiind din beția sinuciderii, cu primul impuls consumat, găsea în sine puterea de a suporta calvarul. „Ce mai contează tortura când știi că oricum vei muri?“ gândise. Și în liniștea care urmase găsise în sine mândria sălbatică de altădată.

– Nu te speria, îi spusese soției. Alții au murit mai tineri. Patruzeci de ani de viață nu e o glumă. Străduiește-te să afli unde m-au omorât și să mă îngropi între oameni.

Ce noroc! Muierea își trăia și ea din plin gândul ei despre soartă. Dar și cu o lumină de speranță.

– Cine știe! Poate scapi! Dar dacă nu scapi fii liniștit. Eu numai cu tine în gând o să trăiesc de-aici înainte. Iar copilul tău n-o să te uite nici el.

Ar fi fost bine acu să intre și să-l ia. Dar, sinistră, tăcerea înconjura casa. Niculae Masă își îmbrățișă soția. Începu să-i sărute chipul ei pe care ajunsese să-l îndrăgească și să-l facă să iubească această lume, apoi deodată se ridică și își îmbrăcă paltonul. Își trase căciula pe cap. Puse mâna pe clanță și ieși.

– Stai că trag, se auzi un strigăt.

– Am stat!

Trei inși năvăliră asupra lui și îi puseră cătușe la mâini. Curând o mașină și o motocicletă cu ataș se opriră în fața casei. Șapte, opt inși se dădură jos din ele și Niculae Masă fu împins în mașină. Șoferul întoarse. Motocicleta viră, întoarse și ea și o luă înainte, întunericul gros domnea asupra cartierului.

La prefectura poliției Niculae Masă fu supus unui interogatoriu neglijent și bestial, în care intenția de a chinui înainte de a ucide era mai vizibilă decât aceea de a smulge de la prizonier dezvăluiri. Poate că își dădeau seama că tortura e zadarnică?

– De ce nu vorbești, domnule Masă? Acuma, pentru voi, comuniștii, totul e pierdut. Nimic nu vă mai poate salva și o să încetați pentru totdeauna să turburați popoarele cu doctrina voastră de atei.

Torturatorii aveau un șef, care doar se uita. Avea însă și el pistol la diagonală. El vorbise.

– Pentru mine tot e o curiozitate, continuă el. Cum poate cineva să fie comunist? Spune dumneata! Să tragi cu gloanțe în chipul lui Cristos! Explică-mi!

– N-am tras niciodată cu gloanțe în chipul lui Cristos, răspunse torturatul. În schimb voi ați tras și trageți în chipul omului.

– A! Și voi n-ați tras! se miră șeful torturatorilor vesel. Domnul Troțky care se plimba într-un tren special de-a lungul și de-a latul Rusiei și îi împușca pe loc pe toți „contrarevoluționarii". Astea sunt cunoscute, domnule Masă!

– Voi sunteți năpârci verzi, și veți fi curățați mult mai devreme decât vă închipuiți, zise Niculae Masă liniștit. Oricum, o să învățați voi direct pe pielea voastră cum poate cineva să fie comunist. Va veni timpul și n-o să vă fac eu acuma, înainte de moarte, declarații de principii. Noi am învins într-o puternică țară, vom învinge și aici și pe întreg pământul.

– Aici e toată chestia, răspunse celălalt. Că lumea n-o să înghită niciodată pilula pe care jidanul vostru de Karl Marx vrea să i-o ofere. Rusia va fi atacată de Adolf Hitler, și se va termina cu toți comuniștii și toată jidănimea de-acolo. Domnule Masă, nu-ți face iluzii! Uite, dă o declarație că renunți la doctrina ta, spune-ne legăturile pe care le ai și îți declar că vei fi liber.

Și îi întinse în față o hârtie și îi oferi un stilou. Însă rânjea. Nici măcar n-avea abilitatea perfidă de a fi înșelător, de a specula momentele grele când un om ar putea arunca, fie și pentru o clipă, o privire de speranță într-un

întuneric care îi stătea în față. Fără să știe el îi ușura celuilalt sufletul de chinul îndoielii care poate trece prin inima condamnatului. Îndoială nu în credința sa, care era viața lui, ci în însăși viața care îl lovea astfel. Indignare. Deznădejde. Sfâșietoare păreri de rău că totul se termina pentru el. Rămase dârz. Încăpuse pe mâna unor asasini, nimic omenesc nu se putea stabili între el și ei, nicio punte, știa, simțea că nu vor avea respect nici pentru moartea lui, darmite pentru credința lui.

Îi apucară zorile. Masă tăcea. I se întâmpla, în timp ce era lovit, să nu mai știe de el și atunci avea înainte conștiința lucidă, când gândea: „Ia uite, moartea e un leșin, o turburare a vederii. Nemernici sunt și vor rămâne toți cei care vor tortura un om pentru credința lui…“

Înainte de moarte însă avu parte de un drum și de clipe în care asasinii săi încercară în ultimele momente să-i smulgă mărturisiri. Mașina în care îl împinseseră nu era o dubă și putu vedea prin geamurile ei că îl duceau în afara orașului. Era clar. Era ultimul său drum. Bine că nu-l mai torturau. La un moment dat mașina încetini.

– Ce este? zise unul din polițiști.

– Pană de motor, răspunse șoferul și se dădu jos.

Numai că pana de motor se potrivise să fie într-un loc pustiu, plin de zăpadă. Iar șoferul sta liniștit, nu se grăbea să repare mașina în pană.

– Dă-te jos, zise același polițist și Niculae Masă coborî.

Se simți apucat de brațe. Merse cu ei cincisprezece-douăzeci de metri, pe poiana albită și imaculată, apoi se opriră. Atunci văzu că făcuseră semicerc în fața lui, vreo cinci inși cu pistoalele scoase.

– Te mai întreb o dată, zise același care comandase tot timpul torturile, care sunt șefii tăi?

Niciun răspuns. Atunci individul îl apucă de brațul drept, ridică pistolul, i-l lipi de tâmplă și trase. Niculae Masă se prăbuși la pământ. Unul din indivizi se apropie și trase și el câteva focuri de pistol în corpul lungit în zăpadă.

Se întoarseră apoi în mașină și șoferul viră și o luă înapoi spre oraș. Pana lui de motor fusese simulată, te întrebai de ce avuseseră nevoie de ea. În drum spre prefectură se opriră la un restaurant, unde mâncară și băură zdravăn.

Zadarnic îl căută apoi soția pe Niculae Masă la prefectură și la toate secțiile de poliție. Curând zăpada îl acoperi și abia la câteva săptămâni de la asasinat ceferiști de-ai săi din capitală, curioși de forma pe care o avea

zăpada într-o poiană la marginea comunei Pantelimon, îl descoperiră și găsiră în buzunarul lui ultimul bon de salariu. Astfel aflară cine era și femeia lui putu să-i împlinească ultima dorință: să fie îngropat printre oameni…

VIII

Ștefan întârzie să se ducă acasă, deși ar fi trebuit să-și dea seama că oamenii, puțini câți mai avuseseră curajul cu câteva ceasuri înainte să mai circule pe străzi sau să mai întârzie prin restaurante, dispăruseră și orașul era cu totul în mâna grupurilor înarmate de legionari, care patrulau aproape peste tot. Era oră târzie… După ce se despărțise de patron și de Niki care plecaseră cu mașina, urcă din nou, ca la prânz, spre Calea Victoriei și o străbătu pe jos, din Splaiul Unirii, până aproape de Președinția Consiliului de Miniștri, unde fu oprit de un ofițer, legitimat și sfătuit să se ducă acasă… Se întoarse și în apropierea restaurantului „Capșa“ fu oprit de un grup de legionari.

– Unde fugi, jidane? zise șeful grupului scoțând pistolul și punându-i-l lui Ștefan sub nas, care îi simți în aceeași clipă țeava rece strivindu-i nările.

– Nu fug… răspunse Ștefan, fără să-și dea seama că nu nega că era jidan.

– Nici n-ai avea unde, reluă individul, a cărui căciulă îi ascundea aproape figura. Ai fugit din cartier și crezi că ai să scapi pe Calea Victoriei? Nu scapă nimeni. În noaptea asta curățăm țara de voi definitiv… Ai nasul coroiat! strigă. Puneți mâna pe el.

Ștefan nu avea nasul coroiat, avea totuși un nas care nu era cârn și care putea să-i pară acestui troglodit că era coroiat. Se băgă un altul care îl salvă, fiindcă în acele clipe fusese prins din nou de o senzație de paralizie a voinței, care însă nu mai trecea, își dădea seama că moartea stătea în fața lui sub înfățișarea unei căciuli trase pe ochi și că nimeni nu-l putea apăra de pistolul care îl putea găuri într-o secundă.

– Actele, zise acela.

Ștefan auzi, dar nu înțelese, nu făcu nicio mișcare și nici nu spuse nimic.

– N-are acte, zise șeful, e clar, duceți-l pe strada asta mai jos și curățați-l.

– N-ai acte, jidane? zise cel de-al doilea, însă cu o voce care în sfârșit îl trezi pe Ștefan.

Era vocea unui om care nu se grăbea să-l omoare până nu-i vedea actele. Ștefan tresări, își veni în fire.

– Nu sunt jidan, zise.

– Actele, ceru cel de-al doilea.

Și Ștefan duse mâna la buzunar și scoase buletinul de identitate de la poliție, se feri să-l arate pe cel de la ziar. Cei doi se traseră sub lumina unui stâlp, se uitară în el fără grabă, apoi i-l înapoiară și se răstiră la el să se ducă acasă, dacă nu vrea ca mă-sa, din Siliștea Gumești, de unde scria în buletinul de identitate că s-a născut, să nu primească știrea că fi-său a murit fiindcă era prost și nu știa ce se petrece în capitală…

„Iată-mă și înjosit în propriii mei ochi, silit să spun ce nu vreau, ca să n-o pățesc“, gândi Ștefan îndepărtându-se. Ocoli marile bulevarde și ajunse acasă fără să mai fie oprit. În timp ce intra, auzi telefonul sunând. Alergă lăsând ușile deschise și ridică receptorul. Dar nu răspunse nimeni. N-avea telefonul demult. (Niki îl ajutase, cu relațiile lui peste tot, să i se instaleze și iată că era chemat de necunoscuți care nu voiau să răspundă.) Cine putea fi? „…Așadar, în noaptea asta, cine e evreu…“ Și rămase înmărmurit. Ridică receptorul și formă numărul lui Niki. Voia să-i povestească ce pățise și ce presupunea că se întâmplă acum în oraș. În clipa aceea își aminti că se înțelesese cu Luchi cu o zi înainte să-i dea un telefon la prânz, să stabilească o oră când să se vadă seara. Uitase. Formă numărul.

– Alo, da, răspunse chiar fata.

– Luchi, n-am putut să-ți telefonez… începu el.

– Ascultă, domnule Paul Ștefan, îl întrerupse ea în clipa următoare șoptindu-i în ureche cu o violență reținută și rece, tu la acest telefon să nu mă mai cauți și de-aici înainte să uiți că m-ai cunoscut. Nu vreau să te mai văd niciodată.

Și închise. Ștefan rămase cu receptorul în mână, năucit. Apoi începu să se plimbe prin odaie, dus pe gânduri. Iată, așadar, fata asta, pe care începuse s-o iubească, rupea cu el… De ce oare? Într-adevăr, o uitase, dar… Hm… Țara arde în foc și unei fete nu-i pasă decât că are ea de primit un telefon… Foarte bine, dacă așa e ea, bine că nu s-au aventurat amândoi mai departe, treaba ei, bine că a pus punct și și-a dat cu această ocazie și arama pe față… Cum e posibil să nu înțelegi că… Dar ea nici n-a ascultat vreo explicație… Dar dacă e vorba de altceva și ăsta e doar un pretext?

Și deodată îi veni în minte micul lor trecut și mintea i se turbură. Se așeză pe pat și vru să întindă mâna spre receptor, să-i telefoneze și să-i explice… Dar nu era clar? Nu-i spusese ea că nu vrea să-l mai vadă niciodată? își retrase mâna și rămase vreme îndelungată nemișcat, stăpânit de o nedumerire amestecată cu un adânc regret: ce păcat, începuse să țină la ea, și iată că o pierdea din pricină că… Într-adevăr, o fi așteptat și într-

adevăr ar fi putut să-i telefoneze… Dar gândul lui nu mai era, în orele acelea, la ea și, vezi, orice ar fi, o femeie nu acceptă asta chiar dacă ai nimeri în infern… „Hm… Nu-mi trebuie o asemenea fată, gândi Ștefan liniștit. Foarte bine, să fie la ea acasă…“

Dar apoi gândul îi reveni la întrebarea dacă nu cumva motivul ruperii era altul și micul lor trecut în loc să se îndepărteze de inima lui, continua s-o țină trează, cu o bătaie mai puternică. Ce s-o fi întâmplat de fapt? Nu cumva s-a decis totuși să se mărite cu doctorul Spurcaciu? Bine, dar atunci ce-o mai interesa că el nu-i mai telefonase? Frumos nu putea să-i spună: „Ștefane, vezi, trebuie să mă mărit, și nu cu tine, așa că păstrează-mi o amintire frumoasă!“ Aiurea! A vorbi frumos nu era genul ei. Ajunsese s-o cunoască oarecum în acest punct… Ce să înțelegi? Fiindcă își dădea seama, istoria cu doctorul Spurcaciu era lichidată, o lichidase într-o zi cu mare pericol pentru el ca s-o piardă… Da, dar dacă acest pericol în realitate nu trecuse încă pentru el?

Se întinse pe pat îmbrăcat, cu paltonul pe el, închise ochii și adormi brusc, asemeni unui om beat care când vine acasă uită să se mai dezbrace și îl prinde somnul unde nimerește… Se trezi după o jumătate de oră și sări în picioare. O dulce senzație de singurătate îl invadă, surâse, senin, și începu să se dezbrace. Da, probabil că acest pericol nu trecuse pentru el.

Și începu să-și amintească… A doua zi de Anul Nou, când se trezise din somn spre seară i se păruse că tot ceea ce se petrecuse în noaptea de Revelion era un vis care acum avea să se spulbere, și bineînțeles nu el va fi acela care se va trezi din el și nu va mai voi să-și amintească, ci fata furioasă, care fusese fată mare și nu mai era din pricina lui… Nici nu îndrăznea să-i telefoneze. Dar ea îl căutase la ziar după Anul Nou și îl invitase la masă. Lumina de pe chipul ei nu se micșorase, deși era mai rece ca în seara Revelionului. Totuși vedea bine cum ochii ei frumoși întârziau asupra lui cu o secundă mai mult ca înainte și cu o sticlire în ei care trăda gândul neexprimat: „Tu ești Ștefan, un băiat care ai intrat în viața mea; ești încă un necunoscut și nu știu ce-o să iasă de aici, dar e un fapt pe care niciunul nu-l poate nega!… Ai putea să-l negi?“ parcă spunea apoi acea privire. Ștefan avea fruntea încrețită. Nu numai că nu putea să nege, dar dorea ca acest mesaj secret din privirile ei să prindă cât mai mult din ființa ei și să nu se mai stingă.

Nu se stingea. Începu să-i povestească… Era la o cotitură a vieții ei și nu știa ce să facă. Ei doi, se înțelegea de la sine, nu se puteau căsători, ea

era mai mare ca el și mai târziu când ea va îmbătrâni, el va fi încă un bărbat în puterea vârstei și o va părăsi, sau și mai rău, n-o va părăsi dar o va înșela făcând din viața ei un iad al cărei sfârșit era fără speranță, fiindcă știe ea, femeile se leagă mai tare decât bărbații și nu-l va putea părăsi ea la timp… Dar ce să facă? Pe cine să ia? Pe doctorul Spurcaciu sau pe Adrian Popescu? Ștefan, căzând în această dilemă, căzuse și într-o cursă, căci în clipa aceea înțelesese că fata asta nu ținuse deloc la el și că noaptea lor de Revelion nu mai avea, dacă avusese, nicio importanță pentru ea, deși nu cu unul dintre cei doi, cu care voia să se mărite, o petrecuse. Era liniștit. Da, a ținut *atunci* la el și pe urmă iată încotro merg gândurile ei și îl lua pe el drept confident și sfătuitor. Sinceritatea și simplitatea cu care ea îl scosese din postura de iubit și îl împinsese în aceea de simplu prieten îl fascinase pe loc, sau mai bine zis îl anesteziase prin șocul violent și neașteptat, fiindcă nu simțise nicio durere, nimic nu se clintise în el, era ca și când n-ar fi cunoscut-o deloc, sau ca și când ea nu i-ar fi făcut declarația aceea care răsturna raporturile dintre ei doi, sau ca și când el ar fi știut totul dinainte și acum nu arăta nicio surpriză.

Se aflau ca și în noaptea Revelionului în odaia ei și era o oră târzie din noapte. Dorința de a se destăinui o apucase pe Luchi brusc și cu mare însuflețire după ce se iubiseră, ca și când dragostea ar fi eliberat-o de orice calcul, determinând-o astfel să dea pe față, cum ai trage o perdea, tot secretul existenței ei de fată aflată, cum spunea ea, „la o răspântie“. N-ar fi putut să spună că nu era în pragul măritișului când totul devenise deodată complicat și chinuitor din pricina unei întâmplări, începuse Luchi. „Stai să vezi. Eu cu doctorul Spurcaciu ne cunoaștem de doi ani, din facultate bineînțeles și nu e așa că e suficient să te uiți numai o dată la el și să zici: iată un bărbat care îți inspiră cea mai mare încredere și în preajma căruia simți cea mai mare siguranță? Tăcerile lui, care nu par, la prima vedere, deloc elocvente, cât de elocvente ți se par apoi după ce deschide gura și vorbește. Cât calm îți inspiră, cât de neroade devin sporăvăielile altora în preajma lui… O forță latentă, care nu se grăbește să se consume trăind ore mărunte, chiar dacă, la această vârstă, el încă n-a întreprins nimic mare. Dar va întreprinde. Un bărbat de viitor, o promisiune certă. Nicio panică pe chipul lui. Niciun semn că ar exista ceva pe lume care să-l dea peste cap. Știi, la vârsta noastră, asta se întâmplă des, nu avem încă echilibrul celor maturi, nu e așa? Se văd mai lesne la noi legăturile slabe ale ființei noastre interioare, isteriile, fanfaronada, marile defecte, pe care vârsta matură doar

le va masca, sau cel mult le va atenua, dar nu le va șterge… Nu o dată mi-a fost dat să văd perfidia cea mai mare la o colegă cu ochii curați ca peruzeaua, stricăciunea până în măduva oaselor la alta cu chipul serafic, destrăbălarea, dezmățul… Și nicio tresărire de neliniște că ăsta e un drum pe care nu trebuie să apuci. Ei și? Ăsta e drumul meu! Vezi-ți de-al tău! Și îți întoarce un spate superb de pisică sălbatică și somnolentă. Are forța ei! Mihai o avea pe cea pură, cum să nu-ți placă un astfel de bărbat? După cum ai avut norocul să afli, ne-am ținut departe unul de altul, ca doi țărani în a căror civilizație veche s-a mai păstrat obiceiul primitiv ca mireasa să fie găsită la nuntă fecioară. Chiar așa și voiam să facem, să sărbătorim într-un singur eveniment, trei, căsătoria, nunta și noaptea nunții, chiar în toamna trecută… Când deodată un bărbat mai puternic și mai misterios apare în viața noastră și să vezi ce se întâmplă. Să-ți povestesc întâi cronologic lucrurile, așa cum au fost trăite de mine, ca să vezi loviturile de teatru și pe urmă să-ți spun și ce s-a petrecut în afara mea, până am aflat, prea târziu, totul, deși mă întreb: aș fi putut evita ceva dacă aș fi fost de la început în cunoștință de cauză? Poate că da. Dar poate că a fost mai bine așa. Într-o zi Mihai nu vine la o întâlnire. Ne înțelesesem însă mai demult că dacă unul din noi întârzie o jumătate de oră la o întâlnire, nicio alarmă, s-a întâmplat ceva și *rendez-vous*-ul se amână automat pentru a doua zi, în același loc și la aceeași oră. Practic însă niciodată nu ni se întâmplase să ratăm o întâlnire. M-am întors totuși liniștită acasă și a doua zi am revenit la *rendez-vous* puțin cam supărată: Mihai avea numărul meu de telefon, ar fi putut fie să mă prevină, fie să-mi telefoneze după, ca să-mi spună ce s-a întâmplat și eventual să ne vedem totuși în acea zi, și anume seara. Aștept eu ce aștept, mă uit la ceas, nimic, nici acum Mihai nu venea. Eram nedumerită. O fi plecat fără veste din București, din cine știe ce pricini și n-o mai fi avut timp să mă anunțe? Probabil! M-am dus la cinema. Seara când mă întorc acasă găsesc o scrisoare. Luchi, știu totul, îmi scria el în esență, nu vreau să te mai văd și n-are rost să mă faci să sufăr și mai mult prin explicațiile pe care ai vrea să mi le dai. La ce bun? Și-așa totul între noi s-a terminat. Încât cruță-mă de postura penibilă în care m-ai pune, silindu-mă să-ți spun toate astea și în față! Să uităm că ne-am cunoscut… Am ridicat din umeri, dar am uitat să-i mai cobor, atât de trăsnită am rămas… Ce era cu el? Ce să cred? Ei, ce puteam crede? Nebun nu era! Cum, Mihai să nu știe ce face și ce spune?! Era clar că ceva se întâmplase și că în urma acelei întâmplări eu eram brutal eliminată. Am citit de mai multe ori scrisoarea și n-am înțeles

nimic. Pe urmă, treptat, un firicel de mânie s-a născut în mine, pe urmă firicelul s-a făcut fluviu. Tremuram de furie, îmi venea să rod firul telefonului pe care el nu-l folosise fiindcă începeam să înțeleg: domnul doctor Spurcaciu renunța la mine, își găsise, desigur, alta, pe-acolo prin spitalul în care abia intrase, și ce mai atâtea explicații și scene sfâșietoare, câteva rânduri și totul s-a terminat… Probabil de aceea se ferise să mă caute la telefon… Bineee! Am rupt scrisoarea în bucățele și am aruncat-o la coș… N-am dormit trei nopți… N-am povestit nimănui nimic și am luptat din răsputeri cu gândul care mă îndemna să mă duc la el la spital și să-l mai văd o dată pe trădător… Să-i spun: așa deci, Mihai?! Și să-l aud cu urechile mele ce zice. E teribilă această dorință care ne împinge să ne umilim și mai mult, după ce am fost odată umiliți… E ca un drog, te îndeamnă să-l mai iai după ce ți-a fost servit… Îl iubeam, asta e! Și îmi spuneam că nu mai vreau nimic de la el, n-o să ajung, bineînțeles, să mă agăț de el, ferească Dumnezeu, dar păstram neatinsă în amintirile mele ființa lui de care mă legasem încetul cu încetul și o scrisoare (care mi se părea, după ce o rupsesem, că nici nu-mi fusese în realitate trimisă) îmi ordona totuși să mă despart de el. Am pornit spre spital și abia pe drum mi-am venit în fire și m-am întors îndărăt. Ei, fir-ar să fie! Când ți se spune foarte limpede un lucru, învață să răspunzi tot așa de limpede, chiar dacă pe urmă dorința de a încurca lucrurile, tărăgănând și provocând scene grele, ca să-ți macini cu celălalt suferința, te va chinui zi și noapte… Mi-a fost mai ușor după ce mi-am înfrânt în felul ăsta impulsul de a-l căuta și vedea, fiindcă îmi dădeam seama că nu dorința naivă și curată de a-l vedea, fiindcă îl iubeam, mă îndemna, ci furia mea… Da, voiam să-i spun, bine, vrei să te desparți, dar te-ai comportat ca un laș, nu ești bărbatul care am crezut, ar fi trebuit să mi-o spui în față și să suporți surpriza și suferința mea până la capăt, până la vindecare, căci dragostea pe care ți-o port tu mi-ai inspirat-o, nu m-am îndrăgostit singură și tu ai stat țeapăn și nu m-ai încurajat cu nimic. Ce să fac eu acuma cu ființa ta de care mă legasem, trebuie, dacă ești cu adevărat bărbat, să mă convingi că eu sunt de vină și că m-am înșelat! Ei, na! Auzi colo! Să-i spun lui toate astea fiindcă nu mă puteam obișnui cu gândul unui eșec!… O să mă obișnuiesc, n-o să am încotro și primul lucru care trebuie făcut este să-l rad pe Mihai din viața mea ca pe-un înșelător și să trag, bineînțeles, concluzia care se impunea, că nu era omul care părea să fie. Dovada, mi-o oferise chiar el: scrisoarea! Un străin! Așa se scrie unei fete cu care ai fost în pragul căsătoriei? Păcat c-o rupsesem… Trebuia păstrată și

recitită ori de câte ori o amintire tandră m-ar fi chinuit… Zilele au început să treacă și noroc că hotărârea mea de a mă căsători cu doctorul Spurcaciu nu fusese anunțată solemn în familia noastră, încât faptul că zilele treceau și eu nu mai spuneam nimic despre asta, arătând în același timp senină (mă străduiam!), sugera ideea că deocamdată măritișul meu se amână până după luarea licenței. Le mormăisem ceva în acest sens. Până atunci mai vedem… Foarte bine s-a purtat cu mine în acele zile Adrian Popescu. Mi-a făcut o vizită, mi-a adus flori… Un băiat delicat și plin de sensibilitate. N-are niciun rost să suferi, parcă îmi spunea el, fără să lase să se înțeleagă că știe ceva; de altfel nici n-ar fi avut de la cine. Nu era de crezut că i-ar fi spus chiar Mihai. Mi-a povestit cu o mină de un vesel scepticism blazat cum îl părăsiseră pe el până atunci trei femei, la un mod destul de ofensator pentru orgoliul său de bărbat. Cu ultima, de pildă, îmi povestea el, se întâmplase așa: îi făcuse la o oră târzie o vizită pe neanunțate, avea cheia de la garsoniera ei, a deschis și a intrat. Primindu-l, femeia s-a arătat indignată: „Cum îți permiți, i-a zis, să vii la ora asta? Dacă mă găseai cu cineva?“ Colosal! M-a pufnit râsul… Și? l-am întrebat. „Ne-am despărțit, mi-a răspuns el, și a adăugat: Ei și?!“ Și era foarte convingător. Nu merită, parcă îmi sugera el, să suferi absolut deloc din pricină că nu te-ai înțeles cu cineva. Fiindcă de ce se despart doi inși? Fiindcă nu se potrivesc, nu se înțeleg. În ultimă instanță. Sigur că, după cum pretinde Freud uneori, în ciuda potrivelii și a înțelegerii un mâl turbure de complexe ne poate chinui și în cele din urmă despărți de cineva căruia n-avem niciun reproș să-i facem, și să ne atragă o ființă căreia îi oferim „mintenaș“ gâtul la picioare să ne pună jugul și pentru plăcerea asta să părăsim o ființă admirabilă cu care cerebral ne potrivim de minune, asta e pe deplin adevărat. Dar vezi, asta e… Cerebral… Mai trebuie și ceva care să nu fie cerebral deloc… Adevărul acesta m-a izbit, te pomenești, mi-am zis, că Mihai e un complexat și de aceea nu a fost el, sub pretextul că viața noastră completă va începe după căsătorie, un bărbat îndrăzneț. *Il n’a pas éprouvé le moindre désir*, cum ar spune o franțuzoaică, cu obiceiul lor de a pune punctul pe i. Și m-am și speriat, te pomenești, mi-am zis, că eu sunt de vină… „N-ai văzut, mi-a spus Adrian mai departe, bărbați superbi și înalți ca brazii aplecându-și supuși grumazul ca să asculte ordinul unei biete muieruști prăpădite? Așa o vedem noi, dar ea nu e deloc prăpădită…“

Sugestia lui era că Mihai era un astfel de ins, că își găsise o astfel de prăpădită și că să-l uit cât mai repede. Într-un fel foarte confuz am început

să-mi dau seama că Adrian era la curent cu despărțirea mea, dar mă întrebam de la cine știe, fiindcă eu nu povestisem nimic nimănui, nici măcar lui Niki, care i-ar fi putut spune… Îmi telefona, mă scotea din casă, mă aștepta la ieșire la facultate, mă distra, dar nu cu anecdote sau cu acel fel superficial, ușor și plăcut, pe care îl au unii bărbați și care, când nu sunt niște nătărăi, sunt foarte seducători… Adrian pur și simplu și fără niciun efort avea un umor irezistibil, care înviora totul în jurul lui și, desigur, în primul rând pe mine… începuse să-mi placă felul cum amesteca el cuvintele, ardelenisme, ca acel „mintenaș“, cu oltenisme, cu expresii din cronici, avut-o el nu știu ce, Varlaam și Iosafam… Dar umorul lui țâșnea și din reacțiile lui neașteptate, din stările lui… Odată, la Capșa, o cerșetoare ne-a pus pe masă un pachet de șervețele de masă, adică vezi, ea nu e cerșetoare, vinde ceva și Adrian i-a dat cinci lei… Dar automat, ce i-o fi venit, a pus mâna și pe pachet și l-a reținut… Cerșetoarea, ce era să mai facă, s-a îndepărtat și Adrian deodată a roșit până după urechi și a dat drumul pachetului. „Acuma, îl aud că zice, o să avem șervețele să ne ștergem cu ele până la sânge.“ M-a pufnit un râs pe care nu mai puteam să mi-l opresc. Râdea și el, dar cam sincopat, lucru care mă făcea pe mine să râd și mai tare. Curând începui să mă gândesc cu un sentiment bizar de sărbătoare la întâlnirile cu el, ba nu, sărbătoare e prea mult zis, cu acel sentiment într-adevăr de sărbătoare, ăsta e totuși cuvântul, pe care îl avem când păstrăm în buzunar un bilet la un spectacol deosebit, și ne gândim cu plăcere la ora și ziua când ne vom îmbrăca cu grijă și ne vom duce în seara respectivă să-l vedem. Fiindcă niciodată spectacolul promis nu era sub așteptări. Dimpotrivă. Pentru mine era fascinant să văd cum străluceau imprevizibil toate fețele spiritului său, schimbându-și însă gama, trăind și nu consumând ceva depozitat anterior. Asta e ceva rar la un intelectual, a cărui gândire cel mai adesea se exprimă cu atâtea rezerve și frâne încât preferi un om simplu, ale cărui judecăți și prejudecăți îl dezvăluie spontan și nu controlat, cum se întâmplă cu unii intelectuali care sunt atât de fini încât îți vine cheful să auzi pe undeva o înjurătură grosolană de mamă… Adrian așa mi se dezvăluia, ca un om simplu, deschis și spontan, și avea un infinit farmec să-l auzi vorbind despre o carte, despre un scriitor sau despre orice eveniment care se asocia în conversația noastră. Ce era însă uimitor și ce mă făcea să mă gândesc că de prietenia lui nu voi putea să mă lipsesc niciodată, orice mi s-ar întâmpla în viață, era faptul că el, cu o grijă și o atenție de om superior, se ferea să mă subjuge, vrând parcă să-mi spună că

îi plăcea de mine numai dacă mă știa absolut liberă. Încântător, nu? Admirabil. De ce nu durează aceste lucruri mult? Dragostea strică totul, dragostea e ceva impur, ceva turbure… Nu există ceva care să scoată mai mult la iveală din ce are omul urât ca dragostea… Într-o zi mă pomenesc cu Adrian la picioarele mele… Eram aici, în această odaie… Că el mă iubește de când m-a văzut, de când ne-am cunoscut, că vrea să mă ceară de nevastă… Și mă uitam cu dezgust la figura lui sluțită de pasiune, la ochii lui puțin exorbitanți și ascultam fără s-o cred declarația care era pentru mine o surpriză totală și incredibilă și care mă și neliniștea, fiindcă vedeam că am căzut într-o istorie din care nu-mi va fi ușor să scap, ăsta nu era ca Mihai, ghiceam din insistența cuvintelor lui că era viclean și că din prima cursă în care căzusem, a prieteniei, nu-mi va fi ușor să scap, dacă nu chiar imposibil și că nu era ultima, îmi va pregăti altele până își va atinge scopul… Fiindcă deja, uitându-mă la el cum sta în genunchi înaintea mea, m-am pomenit gândind: de fapt mă iubește și e un bărbat atât de atractiv, ce rău oi fi găsind eu în faptul că omul spune ce are pe inimă? „Adrian, i-am răspuns, dacă nu redevenim prieteni, nu e nicio speranță pentru tine.“ Deci, dacă reușea, dacă mai putea să fie iarăși ca înainte de această declarație a lui de dragoste, hm! toate punțile nu erau tăiate. În fond era un fel de a-l îndemna să mă cucerească, fiindcă eram departe de așa ceva. Și de ce nu? Dacă mă cucerea și rămânea și ceea ce fusese el ca prieten, ce-și poate, la urma urmei, dori mai mult o fată de la un bărbat, dacă nu se crede o prințesă? „Bine, a zis el foarte palid (nu știu de ce se așternuse pe fața lui albă o paloare de ceară), bine, Luchi!“ Și și-a luat la revedere și a plecat. De ce a plecat? N-am înțeles! Aș fi vrut să rămână. Expresia lui era, plecând, neplăcută, foarte crispată, foarte murdărită parcă, și rămânând singură neliniștea mea a crescut și mai tare. Doamne Sfinte, ce-o fi cu el? I-am spus doar, nici vorbă, că dacă redevenim prieteni apare și speranța unei astfel de apropieri… Nu l-am respins… Ba l-am respins. Asta era! Și m-am înfuriat. Ce-a crezut? Că o să mă aplec asupra lui, să cad în genunchi în aceeași clipă cu el și să-i spun că și eu îl iubesc? Cum, dar nu-l iubesc deloc, e nebun? M-am simțit mizerabil, fiindcă îmi dădeam seama că Adrian avea să-mi retragă prietenia lui, care începuse să fie pentru mine un punct luminos de referință pe această lume în care e atât de greu să găsești ceva care nu cedează la prima ciocnire, la prima neînțelegere. Era clar, în loc să mă cucerească, să mă farmece mai departe, bărbatul ăsta, stăpânit de o vanitate smintită, îmi va retrage totul, fiindcă ceream de la el mai mult… Ori, pe această lume, când

primești ceva, repede trebuie să și dai ceva în schimb, fiindcă altfel nu ți se mai dă nimic. Bănuielile astea ale mele s-au dovedit îndreptățite. Adrian nu mi-a mai dat în săptămâna următoare niciun semn de viață. Ca și Mihai, am luptat cu greu cu tentația de a-l căuta eu, de a-i da un telefon, dar am rezistat… Am rezistat, dar iată cum în câteva luni am pierdut doi bărbați, și nu doi bărbați dintre cei obișnuiți… Ce-am făcut? încotro să-mi mai îndrept privirile? Perspectiva că s-ar putea să fi apucat, cu aceste două eșecuri, pe drumul deocamdată încă nesimțit, dar sigur, al fetelor bătrâne, m-a făcut să mă întorc cu gândul la Mihai. La urma urmei o fi chiar adevărat că și-o fi găsit o „prăpădită“, cum spusese Adrian, și care i-a plăcut mai mult ca mine? m-am întrebat. Ia să verificăm. Gândurile și presupunerile noastre sunt una și realitatea poate fi alta. Iată o gândire liniștită, nu orgolioasă, ca înainte. Ce strică un pas pe care îl faci? E un risc calculat, să ți se confirme că presupunerile tale au fost adevărate. Bine, să se confirme, n-o să-mi cadă coroana… Și m-am dus la el la spital. Mihai a fost atât de surprins de demersul meu, încât minute în șir n-a putut vorbi ca lumea, se bâlbâia, era foarte stingherit… „Mihai, am curmat eu toate acestea pe care nu le înțelegeam în comportarea lui, ce-a fost cu scrisoarea ta? Am dreptul să te întreb: te-ai îndrăgostit de alta, da, sau nu? Dacă da, plec imediat, dacă nu, trebuie, îmi datorezi o explicație.“ „Nu, a zis el hotărât, nu m-am îndrăgostit de alta.“ „Atunci ce te-a apucat? Ce ți s-a întâmplat?“ El s-a posomorât.

„Mie?! zice. Mie nu mi s-a întâmplat nimic. Ție ți s-a întâmplat. Trăiai de mult cu Adrian, în timp ce te pregăteai de nuntă cu mine. Nu găsești că perfidia ta a atins orice margini posibile?“ Noroc că eram foarte liniștită și am putut sesiza cuvintele *de mult*… Trăiam *de mult* cu Adrian… Nu puteam să continui explicațiile acolo în picioare, pe culoarele spitalului. I-am spus că am bănuiala că e victima unei uneltiri și că e absolut necesar să-mi povestească ce s-a petrecut, cine e acel Iago care l-a adus în stare să rupă o legătură care era pe punctul de a deveni fericită. El a răspuns fără ezitare: acel așa-zis Iago e chiar Adrian. „Cum chiar Adrian?“ am strigat eu. „Da, a strigat el, chiar Adrian, mi-a făcut o vizită și mi-a spus totul…“ „Și tu l-ai crezut, fără să vorbești cu mine?“ „Ce să mai vorbesc, v-am văzut împreună pe urmă tot timpul, crezi că după ce ți-am scris scrisoarea aceea n-am venit pe la tine și nu te-am căutat? Și ce-am văzut? V-am văzut pe amândoi veseli și fericiți. Sau vrei să negi? Asta ar fi culmea! a strigat el iar. Și la facultate am dat peste el, fiindcă voiam să am totuși cu tine o explicație, deși nu mai avea niciun rost…“ Auzind toate acestea mi-a fugit sângele din obraji…

„Mihai, i-am spus, această explicație pe care o doreai, o doream și eu… Trebuie s-o avem acum, am să-ți povestesc totul, și am să te rog să-mi povestești și tu. Ni s-a întâmplat o nenorocire. Să ne întâlnim undeva unde vrei tu și să vedem ce mai putem salva.“ „Da, a zis el, bine“, dar tot posomorât… L-am invitat la mine și ne-am revăzut aici în odaie pe la orele opt seara. Ne-am despărțit la patru dimineața, fără să reușesc să-l conving că între mine și Adrian n-a fost niciodată nimic. Era imposibil să-l fac să înțeleagă că Adrian și cu mine am început să ne vedem abia după ce el, Mihai, mi-a trimis scrisoarea sa neghioabă. Ce dracu a putut să-i spună Adrian de l-a putut face să creadă că eu aș fi fost o trădătoare? Și încă cum?! Din ce îmi povestea, imaginea mea în sufletul lui se modifica astfel: adevărata mea legătură fusese Adrian, de care însă voiam să mă debarasez, și să mă mărit cu el, cu Mihai. Foarte greu am reușit să smulg de la el amănunte care confirmau această impresie. Că declarațiile lui Adrian fuseseră *sincere* și *patetice*. *Că nu se putea să nu-l crezi*. Cum să-ți spun? M-am speriat și eu, fiindcă într-adevăr îmi dădeam seama că Adrian putuse fi sincer și patetic, fiindcă mă iubea, numai că, vezi, cum să separi acest cuvânt de minciunea că ar fi trăit *de mult* cu mine? „Mihai, zic, și tu ai stat și ascultat toate astea fără să-l dai imediat afară? Cum ai putut să-l asculți ore întregi (fiindcă ore întregi a durat infama lui dezvăluire) fără să zici nimic, fără să reacționezi? Și mereu îl somam: povestește, ce ți-a putut spune el atâtea ore?“ Dar el se uita la mine cu tăcerea așternută pe chipul lui ca o lespede și vedeam cum e chinuit de îndoială fără putință de scăpare, zdruncinat, cu echilibrul său interior dărâmat… Un bărbat care părea atât de sigur de el și inspira atâta siguranță… Sunt momente în care cuvintele nu mai înseamnă pentru cineva nimic față de imensa inerție a unui sentiment care a pus stăpânire pe noi. Așa arăta Mihai, îi vorbeam, îi povesteam ce s-a întâmplat, îi explicam cum a fost, dus, nimic… „V-am văzut împreună, răspundea el după ce mă asculta vreme îndelungată, când ai fi crezut că înțelegerea își făcea încetul cu încetul loc în mintea lui. Nu o dată, zicea, nu de două ori, ați fost tot timpul împreună. V-am văzut și cum ați intrat în casă, aici, în această odaie. L-ai adus aici!“ „Din vina ta, îi răspundeam. Tu ești de vină. M-ai părăsit. Eram liberă? Cum ai putut să-l crezi? Te-a dus de nas! De fapt ce dovezi ai avut ca să crezi ceea ce ți-a spus?“… „Te iubea! zice. M-am convins!“ „Bun, zic, și ce e cu asta?“ „V-am văzut împreună, zice, și nu o dată sau de două ori.“ „Bine, zic exasperată, bine, Mihai! Nu ești omul care credeam… Să ne despărțim!“ A plecat ros de îndoială dacă

era adevărat sau nu ceea ce îi spusese Adrian, iar eu nu l-am ajutat să-i spulber această îndoială deși mi-ar fi fost atât de ușor s-o fac… Eram fată mare! îl iubeam… Puteam deci să-i dovedesc, hotărându-mă să transform întâlnirea aceea într-o noapte a nunții, că n-am trăit niciodată cu Adrian… Eram însă îndârjită. Fiindcă bineînțeles am avut și eu o revelație: dacă zicea că mă iubește, cum a putut să se îndoiască de mine? Eram eu fata care prin purtările ei să-i justifice o asemenea cădere, la prima cursă pe care un altul, mai abil, i-a întins-o? Aproape că îmi părea bine că Adrian pusese astfel la încercare legătura noastră… Acum au timp amândoi să se gândească la ticăloșia lor și să ia o hotărâre… Am început să ne vedem din nou, bineînțeles eu considerându-i pe amândoi drept străini, până ce voi lua eu însămi o hotărâre. Fiindcă ceea ce a reușit Adrian să facă a fost tocmai acest lucru, să-l îndepărteze adică de mine pe Mihai suficient ca să se apropie el la distanță egală. Eu însă, fără să arăt, tot mai mult țin la Mihai și recunosc că șocul pe care l-a trăit el, văzându-mă împreună cu Adrian, trebuie să fi fost mare… E ușor să judeci pe cineva fără să te pui în situația lui, să pretinzi încredere absolută, în timp ce tu te plimbi cu altul pe străzi și-arăți fericită… Tu ce zici?“

Ștefan scuturase din cap, amețit de această destăinuire. Minute lungi de tăcere se așternuse între ei. Ce să-i răspundă? Ce mai căuta el acolo, în odaia acestei fete, care se arăta sfâșiată de nehotărâre între doi bărbați la care ținea și nu știa pe care să-l aleagă? Se pomenise răspunzând cu un glas răgușit și senin: „Da, cred că ai dreptate, doctoru ăsta Spurcaciu e un băiat foarte de treabă!…“ „Da?! șuierase Luchi în clipa aceea ridicându-se pe jumătate și plasându-se deodată de-a curmezișul patului, așa? Bine! Mâine mă duc la doctorul Spurcaciu și îi spun că mă mărit cu el!“ Ștefan sărise în capul oaselor, ca și când deodată ar fi fost biciuit. „Nu, strigase, nu asta am vrut să spun… Luchi, nici nu m-am gândit!“ „Ba nu, i-a răspuns ea, ai spus-o prea clar, gata, zarurile au fost aruncate, mâine mă duc și-i spun doctorului Spurcaciu că l-am iertat și că mă mărit cu el.“ Și a început să se învârtească și să se răsucească în pat prinsă de o hotărâre încăpățânată și irevocabilă, repetând cu tot mai multă violență aceeași frază, în timp ce Ștefan striga și el nu, nu, nu m-am gândit la asta, nu, ba, ba da, ba da, și mâine mă duc și mă mărit cu doctorul Spurcaciu…

Rămăsese așa, că zarurile fuseseră aruncate. Ștefan plecase cu această convingere, că o pierduse. Și în sinea lui recunoscuse că ea avusese dreptate, într-adevăr se gândise că dintre cei doi doctorul era cel mai bun,

dar se uitase pe sine, care stătea cu ea în pat și uitase că ea îi părăsise pe cei doi în noaptea de Revelion, pentru el, pentru Ștefan… Și el îi dădea sfaturi… „Hotărât că sunt un nătărău, gândise el în aerul rece de afară, care îl trezise din narcoza în care destăinuirea fetei îl aruncase, mi-a întins o cursă și eu am căzut în ea fără măcar să clipesc din ochi… Nu sunt mai breaz ca doctorul Spurcaciu…“

Și simțise brusc o deznădejde care făcea parcă să i se scurgă toate puterile și toată voința: nu se mai putea urni de la poarta ei. Pe urmă își revenise și o uitase, când a treia zi se pomenise cu glasul ei în receptor, la redacție, același glas de atunci, din dimineața aceea însorită și geroasă, când ea îl invitase să-și petreacă Revelionul la ei. „Bună dimineața, Ștefane! Ce faci? Tu nu mă inviți și pe mine după masă la un cinema?“ „Cum să nu!“ răspunsese Ștefan fără să se mai gândească măcar o clipă s-o întrebe ce-a făcut cu doctorul Spurcaciu. Dacă i-a telefonat, era clar că nu făcuse nimic…

Da, dar iată că făcuse, din moment ce acum îi spusese să n-o mai caute și că nu mai vrea să-l vadă niciodată. „Nu e posibil, gândi Ștefan, să nu înțeleagă de ce am uitat să-i telefonez, în realitate nici nu m-a ascultat, e clar că motivul e altul… Bun! Și de ce glasul ei era răzbunător? Ce vină am eu că vrea să se mărite cu doctorul Spurcaciu? N-are decât să se mărite…“

Și cu acest gând readormi fără să știe și uită iar să mai stingă lumina.

IX

Se trezi într-o clipă și se ridică mirat în capul oaselor: geamul era alb, era dimineață. Unde se afla? A, da, era în București și era ziarist, la *Ziua*… Rămase nemișcat minute lungi cu privirea pierdută spre fereastră, spunându-și că până diseară, când trebuia să se ducă să facă ziarul, avea înainte o zi întreagă, cu care putea să facă ce vrea. Ce sentiment sublim, să fii atât de liber… Se dădu jos din pat și deodată rămase încremenit. Care ziar? Ziarul dispăruse, iar el nu mai era nimic, nu mai era ziarist… Ia uite, ce repede ajunseseră să se îndeplinească profețiile lui Paraschiv… Dacă generalul cade, ce va face? Dacă legionarii înving, o să se ducă să se angajeze la un jurnal de-al lor?! „Nu, hotărât, mai bine intru ucenic la Paraschiv, la S.T.B., îmi voi câștiga existența ca sudor autogen, și în scurtă vreme voi ajunge și eu maistru, n-o fi el mai deștept ca mine… Și Luchi? O! Adio, Luchi! Chiar adio, nu mai e nicio speranță… Și dacă totuși!?…

Puse mâna pe telefon.

– …Alo, Niki, noroc, aici e Ștefan, spuse el recunoscând glasul secretarului general al redacției (el îl îndemnase pe Ștefan să-i spună pe nume, nu suporta să i te adresezi nici cu domnule Dumitrescu, nici cu domnule Niki și nici cu domnule Niki Dumitrescu întreg), spune-mi și mie, Niki, ce se mai întâmplă, care e situația?

– Stai liniștit acasă, zise Niki, nu ieși afară.

– Vasăzică nu e bine!

– Nu, dar…

– Adică?

– Ăsta e răspunsul: nu, dar… în orice caz, generalul e la postul lui. E tot ce se știe sigur. Ți-nchipui că n-ar mai putea fi la postul lui dacă n-ar mai avea situația în mână. E o concluzie logică, dar nimeni nu știe dacă concluzia asta poate fi trasă și din realitate.

– De ce?

– Fiindcă și legionarii sunt la posturile lor, zise Niki. Prefectura, de pildă, declară ei la radio (care continuă să fie în mâinile lor), s-a transformat într-un *Alcazar românesc*. De altfel, cică, tot Bucureștiul e plin de *alcazaruri…*

– Astea ce dracu mai sunt?! zise Ștefan.

Ziaristul chicoti:

– Incultule! N-ai văzut filmul *Asediul Alcazarului*, montare gigantică, realizare de un dinamism uluitor a studiourilor spaniole?

– Nu?

– Șaptezeci și cinci de zile de eroică rezistență sub ruinele Alcazarului a cadeților legendarului Moscardo? O pagină de zguduitor sacrificiu din istoria afirmării Spaniei naționaliste?

– Nu, zise Ștefan.

– A rulat la Aro. Nu l-am văzut nici eu, zise Niki, dar asta pentru că mie nu-mi plac filmele de genul ăsta…

– De ce?! se miră Ștefan.

– Fiindcă știu că totul e montat. Mi se pare tâmpit. Doar când apare pe ecran câte-o fată frumoasă, Lilia Silvi, Vivianne Romance… sau un actor ca Harry Baur… Ai văzut *Tragedia imperiala*?

– Nu.

– Du-te să-l vezi… Atunci, hm, cu astfel de actori și actrițe frumoase, da, mă duc și eu, dar la idioțenii din astea, pe care și partea ailaltă le-ar face

tot la fel, adică în favoarea lor, nu mă duc, pentru că știu că adevărul e în altă parte și nu-l poate spune decât cineva neutru, care să fi avut însă posibilitatea să cunoască ambele tabere… în cazul Spaniei, domnul Franco cu cadeții lui au fost ajutați copios de Germania și Italia, în timp ce republicanii, hm… pe Stalin îl interesa mai mult cum să-i elimine pe aceia dintre republicani care erau troțkiști, adevărați sau doar bănuiți sau, nici măcar atât… Perspectiva unei republici roșii spaniole, în care ar fi învins troțkiștii vezi bine, cum putea să-i placă lui Stalin?

– Nu există în București și un cinema care se numește chiar Alcazar? zise Ștefan.

– Ba da, zise Niki. Păi noi știm să botezăm, suntem la curent, avem toate denumirile… Avem simțul actualității… Ha, ha…

– Niki, după câte înțeleg eu, dacă legionarii au anunțat că Bucureștiul e plin de *alcazaruri*, înseamnă că ei sunt atacați, și se apără… înseamnă că generalul a scos armata…

– N-a scos-o, asta e. În orice caz se pare că ei se tem că va fi scoasă, fiindcă presa lor scrie în felul următor cu litere de-o șchioapă: *Prigoana a reînceput!* ăsta e titlul. Și acum să auzi restul, care e foarte semnificativ: „în România legionară, de 48 de ore a izbucnit un conflict între Mișcarea legionară, condusă de domnul comandant Horia Sima, și între iudeo-masoneria din slujba spionajului englez… A doua zi după descinderile poliției legionare la lojile masonice și la locuințele principalilor conducători ai masoneriei, care au dovedit legăturile lor cu Intelligence Service… A doua zi după marile manifestații legionare din toată țara, care au dovedit că… Deci a doua zi nu știu ce, uneltele iudeo-masonice au făcut și au dres… au reușit chiar să intre în guvern, au indus în eroare pe generalul Antonescu, Conducătorul statului…“ Ai înțeles? Generalul e scuzat… A fost indus în eroare… Și textul, nesemnat, se încheie cam așa, că duhul căpitanului plutește peste tot și nu poate fi împrăștiat de nimeni (adică nici de general) și că vor învinge sau vor muri… Prefer a doua alternativă, zise Niki.

– Și eu… răspunse Ștefan. Niki, spune-mi te rog, pot vorbi puțin cu Luchi? Dacă n-o deranjez…

Fratele fetei o strigă să vină la telefon. „Dacă la cei doi curtezani, gândea Niki, Luchi și-a mai adăugat încă unul, și anume pe Ștefan, treaba ei…“

– Cine mă caută? auzi Ștefan vocea ei și apoi, după ce Niki răspunse cine, Ștefan îi auzi iar, ca dintr-o depărtare, vocea ei subțire și melodioasă: Sunt cu mama la bucătărie, am puțină treabă, spune-i…

Apoi deodată vocea veni aproape și posesoarea ei spuse în receptor, parcă cu îngrijorare:

– Ștefane, ce faci?

– Te iubesc, spuse Ștefan.

– Da? Cât!? întrebă ea coborând deodată vocea.

– Mult!

– Cât de mult!?

Răzbătea din vocea ei o uitare de sine totală. Îl iertase, gata, nu mai avea nimic contra lui?

– Luchi, zise el, aș vrea să te văd și să-ți spun cât de mult…

– Vino! răspunse ea. Vino la masă. Da?… Te așteptăm!… La revedere.

Ștefan însă veni cu mult înainte. Ocoli marile bulevarde și centrul orașului, ieși prin Gara de Nord, pe Griviței și străbătu tot bulevardul Banu Manta fără să fie oprit de nimeni, deși întâlni și pe acolo grupuri de legionari înarmați și mașini… Se pitea într-un gang până ce grupul trecea, apoi o lua din loc cu pași repezi.

Luchi însă nu-l iertase deloc, îl privi cu un ochi fix și rece și numai chipul ei plin de o mare lumină îl făcu pe Ștefan să creadă că oricum nu era vorba de o ruptură, ci de o neînțelegere pe care el o va risipi chiar în clipa aceea…

– Să-ți spun ce-a fost ieri, zise el înainte de a intra în hol.

– Nu mă interesează, îl întrerupse fata liniștită și adăugă: ți-am spus, între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm.

– Bine, Luchi, șopti Ștefan și după o clipă de descumpănire se apropie de cuier și își luă paltonul, își puse căciula în cap. Mă inviți la masă și pe urmă mă dai pe ușă afară, mai zise el indignat.

– Dar nu te dă nimeni pe ușă afară și îmi mențin invitația, zise fata. Am vrut să fiu bine înțeleasă, la masă, nu în inima mea te-am invitat… Cum vrei… Vezi că te-așteaptă Niki, mai adăugă ea cu o voce absolut neutră.

– Bine, Luchi, zise Ștefan ferm. N-am înțeles eu bine, scuză-mă.

Și își puse paltonul și căciula la loc în cuier.

Niki, înfundat în fotoliu, cu un trabuc în gură din care pufăia, asculta radio.

– Am vorbit cu patronul la telefon, zise el. E informat, la ora asta armata a atacat cazarma gardienilor publici, care conform ultimatumului dat de general ieri, trebuia să se predea azi la ora douăsprezece. Nu s-a predat, nici măcar n-au vrut să evacueze de bunăvoie clădirea și să se împrăștie fără să li se facă nimic… Acum s-a intrat cu tancurile peste ei…

– Și în rest? zise Ștefan.

– În rest, hm! Ai zice că legionarii au mai multă credință că vor învinge decât forță. Cine amenință, în situația asta, cum fac ei tot timpul la radio, dă de gândit, că îi lipsesc mijloacele de a-și pune în practică amenințarea. Ei, mai adăugă Niki, cum te simți ca șomer?

– Tocmai mă gândeam dimineață la tata; formidabil ce gândire au țăranii, cum pipăie ei parcă evenimentele cu mâna și nu dau doi bani pe ele… Nici n-au trecut bine câteva săptămâni de când el și cu verii lui m-au încolțit într-o cârciumă spunându-mi că legionarii *mei* așa și pe dincolo și că o să ajung să dorm pe sub poduri, ca cerșetorii, că am și ajuns… Nici măcar n-am fost prudent cu banii, m-am apucat să-i cumpăr bunicii tot felul de lucruri de care se putea lipsi, i-am dat și lui tata ceva, le-am plătit mese la toți… După câte pot eu să înțeleg, proprietăreasa mea o să mă dea afară din frumoasa mea garsonieră chiar a doua zi când își va da seama că n-am cu ce să-i plătesc chiria…

– Nu chiar a doua zi, zise Niki.

– Nu chiar a doua zi?

– Nu! A treia zi! Ha, ha, ha…

Niki stinse radioul, care de la amenințări începuse să zbiere cântece care erau și acelea tot amenințări și se sculă din fotoliu: în sufragerie Luchi punea masa. Tot atunci intră în hol colonelul, domnul Dumitrescu, care spuse că de la fereastra lui a văzut fum și flăcări în direcția primăriei.

– Hai în pod să ne uităm, zise Niki.

Într-adevăr de-acolo văzură și ei fum și nu flăcări, și nu dinspre primărie, ci dinspre Șoseaua Bonaparte. Din când în când izbucneau nu prea departe pârâituri de arme automate, care apoi tăceau…

După-masă se lăsă repede întunericul și Ștefan fu sfătuit să nu se aventureze spre casă, să doarmă la ei, de astă dată probabil că nu mai e de glumit. Această așteptare stranie în care generalul ține toată țara se va sfârși în cele din urmă și e extrem de periculos să mai ieși pe stradă. Luchi le aduse cafele și se așezară câteșitrei în hol să le bea pe îndelete. Niki deschise radioul. Cântece. Îl închise. Nici ăștia nu ofereau cheia enigmei:

cine era mai puternic? Cine ținea în mână toate atuurile? Telefonul sună și Niki se duse în birou și răspunse.

– Luchi, zise Ștefan, după ce Niki se depărtă, te rog să mă ierți că n-am putut ieri să-ți telefonez, acum îmi dau seama că aș fi putut foarte bine să bag o fisă într-un aparat, chiar pe stradă și pur și simplu să-ți telefonez. Nu eram un general pe câmpul de luptă, ca să nu pot să fac acest lucru, eram doar un jurnalist pe teren și aveam timp destul, am avut și ulterior, la redacție… Dar, nu că am uitat… Cum să-ți spun… Am uitat și de mine… Știi? Mie mi se întâmplă să uit de mine ceasuri întregi. Ca și când nici n-aș fi eu, ci un altul. Pe urmă mă trezesc ca dintr-o buimăceală și îmi dau seama că viața mea s-a întrerupt, timpul meu a fost mort… Cum ar trăi un făt în burta mamei. Nu face nimic, nu știe nimic, e hrănit de sângele mamei și el doarme… Așa sunt și eu: dorm! Deși mă mișc, umblu pe stradă, străbat bulevarde aglomerate, am o țintă spre care mă îndrept… Când mă trezesc, mă pomenesc cu o surpriză: în timpul acela când am uitat de mine, am uitat și de oamenii care se gândesc la mine și mă așteaptă undeva…

– Spuseși că străbați bulevardele și ai o țintă, zise Luchi. Deci nu ești atât de adormit încât să nu știi ce faci. Ținta aia, de ce n-ar fi faptul că trebuie să dai un telefon?

Ștefan își dădu capul pe spate și izbucni în râs. Așa era! îl prinsese! Și râse din nou, în timp ce fata se uita la el gânditoare, cântărindu-l fără triumf. O expresie de înstrăinare i se așternuse pe chip: hotărât, băiatu-ăsta nu-i plăcea. Iată-l, râdea: pentru el era mai important faptul de a-și trăi descoperirile și surprizele lui decât de a se apropia de ea. Neserios. Un adolescent pe care nu te poți bizui. Dar adolescentul deodată încetă să mai râdă, se ridică de la locul lui și se lăsă alături lângă genunchii ei. Chipul pe care îl ridică spre ea era al unui bărbat grav și patetic, cu trăsăturile transfigurate.

– Luchi, îi șopti el, eu sunt fericit când te văd, ce vrei tu de la mine? Sunt sincer cu tine, îți dezvălui sufletul așa cum e. Nu te uita la mine prea de-aproape, fiindcă atunci am pierdut, și nu numai eu, oricine. Știi, oamenii au acest obicei funest, se holbează de-aproape unii la alții, și se scârbesc unii de alții cumplit… Dacă poți să mă iubești, bine, dacă nu, eu tot fericit sunt că te-am cunoscut, dar nu pune lupa pe mine, că nu arăt frumos…

– Ba da, zise ea deodată îmblânzită, arăți bine și de-aproape și de departe, dar nu mă face să stau lângă telefon și să aștept, dacă așa ne-am înțeles, ține-te de cuvânt, chiar dacă treci prin foc. Când am vorbit cu Niki

și mi-a spus unde ești, m-am întrebat: înainte de apleca, unde îi era gândul? Te înțeleg, tu încă nu te-ai despărțit de țăranca aceea care ți-a lăsat în suflet cine știe ce amintiri, de satul și părinții tăi, dar aici ne-am cunoscut noi doi…

Atunci el strigă:

– Nu e adevărat! La nimeni nu m-am gândit în acele clipe de care vorbești tu, în afară de tine.

Ea tăcu, parcă nu auzise această declarație, care ar fi trebuit să fie pentru ea ceva revelator: o iubea! Efectul ei fii însă catastrofal:

– Cine își trădează așa de repede părinții și satul natal și fata iubită trădează mai departe, șopti ea și se ridică și părăsi holul, fără să-i arunce măcar o privire.

Ștefan rămase buimăcit lângă fotoliul ei. Se ridică și se așeză. „Cu fata asta nu mă înțeleg deloc, gândi el sumbru, și orice-ar fi, în casa ei eu nu mai dorm. Auzi, mi-am trădat părinții și satul natal! Fata iubită treacă-meargă, dar părinții și satul natal… Eu sunt părinții și eu sunt satul natal… Dacă e vorba să nu înțelegi pe cineva, orice-ar face și-ar zice, tot strâmb iese. Uite ce e, Luchi, te bag în p… mă-tii, și eu de tine de-aici înainte nu vreau să mai aud…“

Și se ridică repede, ieși în antreu, se îmbrăcă și fără să-și mai ia la revedere de la Niki (care continua să vorbească la telefon) plecă, își puse capul în piept și nici măcar nu se mai feri, mergea repede și înainte ca un orb prin întuneric, fără să se uite nicăieri. Se pomeni acasă fără să fi pățit nimic. Se duse la baie, dădu drumul la apă și se dezbrăcă. Și în timp ce intra în apa fierbinte: „Cu fata asta trebuie să rup, gândea. În loc să-mi spună dacă mă iubește sau nu, îi arde că Ioana mi-ar fi lăsat cine știe ce amintiri. Ei și dacă mi-a lăsat, ce? Mă privesc pe mine aceste amintiri! Nu trebuie să facă ea aluzii și să se mai și solidarizeze cu Ioana, fiindcă aș fi trădat-o! în loc să-mi spună că… doctorul Spurcaciu… gândul la el… Sau la celălalt… Ce mă vâr eu în toată istoria asta?… Ce perfidă! Vino, zice, să-mi spui cât de mult mă iubești, pentru ca în prag să se uite la mine cu dispreț…“

X

Voia generalul ca reprimarea foștilor lui prieteni să nu se facă înainte ca toată lumea să-și dea seama de importanța istorică a unui asemenea gest, voia cumva ca așteptarea lui să fie elocventă? Adică, priviți la ce fărădelegi

se dedau legionarii! Sau își calcula doar, cu grijă, mișcările? Sunt gesturi care pierd pe toți partenerii în conflict. Se gândea el că ar putea să se prăbușească odată cu legionarii, al căror eșec în guvernare era și al său, ca unul care nu pregătise bine venirea lor la putere și ulterior nu-i mai putuse controla? Alungarea lor acum va crea un vid politic. Ce fel de regim avea el să instaureze, lipsit de unica organizație politică pe care o admisese? Intransigența legionarilor, care nu se bizuia în acele zile pe o forță de luptă reală, dovedea că generalul se temea să lichideze regimul legionar: era propriul lui regim! Așa se face că în cursul nopții de 21–22 ianuarie un cunoscut profesor universitar, ideolog legionar și director al principalului ziar al Gărzii de fier, în fruntea unei delegații, cerea generalului să retragă armata de peste tot și să formeze un guvern legionar pur, cu Horia Sima prim-ministru. Asta însemna capitularea celui care îi adusese la putere. Se întâmpla asta destul de frecvent în istorie ca omul pe care l-ai ridicat să vrea pe urmă și să reușească să se debaraseze în mod cinic de tine. Nu se putea spune că legionarii nu apăsau energic pe balanța de forțe pe care voiau în acele clipe s-o încline în favoarea lor. Întrebarea era: va ceda generalul?

Delegația care venise cu aceste cereri amenințătoare era învestită cu depline puteri de a duce tratative de către șefii legiunii ascunși nu se știe unde și conducătorul ei, acel profesor universitar (care era și rector al Universității) era deosebit de insolent. Alți legionari însă, mai bătrâni, așa-zișii „seniori“, simțind că dacă nu se evită o ciocnire cu armata se va închide definitiv capitolul istoriei și guvernării Gărzii de fier, puseră mâna pe telefoane și, alarmați, se adunară la sediul lor unde după ce căzură de acord că legiunea a încăput pe mâna unor inși care o vor duce la prăbușire dacă nu se va interveni pe lângă generalul Antonescu să nu se rupă toate punțile, formară și ei o delegație, care plecă de îndată la conducătorul statului înarmată cu un apel.

La Președinție colonelul Elefterescu îi primi imediat și îi întrebă ce anume doresc să-i comunice generalului.

– Mai e în cabinetul lui o delegație, zise el.

– Vrem să-i înmânăm un apel urgent și să discutăm cu el posibilitatea de a se evita o ciocnire sângeroasă între armată și legiune, răspunse șeful delegației (care era un general în retragere).

Colonelul intră în cabinetul Conducătorului și se întoarse imediat.

– Poftiți, zise el.

Generalul îi cunoștea pe noii-veniți și se arătă bucuros de prezența lor. Îi invită să spună, fără jenă și cu cea mai mare sinceritate, ce doresc.

– Domnule general, zise șeful „seniorilor“, neamul românesc și pământul strămoșesc este la cea mai grea răspântie la care a fost vreodată.

– Știu, domnilor, zise generalul îndurerat, dar priviți acțiunile mele. Nu fac decât să mă apăr.

– Domnule general, continuă individul, de astă dată scoțând din buzunar o hârtie și citind de pe ea, ne pasc din umbră străinii și cei înstrăinați care încă de la 6 septembrie 1940 țintesc distrugerea neamului și a noului stat național legionar, închegat și construit prin atâtea jertfe. Fiți alături de noi… Noi, cei bătrâni…

Și urmară astfel de fraze sforăitoare de același gen.

– Da, domnilor, zise generalul blând, luând hârtia și punând-o pe birou, dar cum? Stau aici, fără somn, și veghez și aștept ca domnul Horia Sima să vină la mine și să-mi explice: pentru ce toate astea? Dar el nu vine. El îmi trimite, prin acești domni, cuvinte imperative, dictându-mi condițiile lor. Pot eu să accept? Ce-o să facă atunci tara? Ce obraz o să mai aibă conducătorul statului silit să-l repună în funcție pe generalul Petrovicescu la interne și să revină asupra înlocuirii prefectului de poliție? Fiindcă asta mi se cere, asta se înțelege prin guvern legionar pur și să-l dau afară pe generalul Dobre, cel mai bun tehnician al armatei, și pe alții…

– Domnule general, zise atunci profesorul universitar, pentru moment, ca să se poată începe tratativele, conducerea legiunii vă propune retragerea trupelor de pe străzi, după care se vor retrage și legionarii… Și ca o dovadă că suntem de bună-credință, vă oferim ostateci.

– Domnule profesor, ce să fac eu cu ostatecii dumneavoastră? Credeți că generalul Antonescu o să împuște ostateci?

Și cu o blândă indignare *le Conducător* începu să dea din cap cu reproș luând pe toată lumea martoră, că era astfel tratat ca un individ sângeros, capabil de asemenea acte.

– Nu cu ostateci se rezolvă problemele într-un stat, domnule profesor, ci un încredere și lealitate. Dumneavoastră veniți aici la mine și nu ezitați să cereți schimbarea domnului Mareș de la Domenii, deși domnul Mareș e chiar aici de față și vă aude și e prietenul generalului Antonescu. Unde e lealitatea?

– Principiile, domnule general, trebuie să primeze față de prietenii și uzanțe.

– Da, domnule profesor, așa este, dar și prietenia are principiile ei, mai ales când oamenii au aceeași credință. Și mai e încă ceva, care ar trebui să știți și să nu călcați în picioare: domnul Mareș e cunoscut pentru sentimentele lui legionare și naționaliste. Numai Hora Sima și dumneavoastră nu le cunoașteți. Cum vreți să guvernați cu asemenea mentalitate? Nici pentru oamenii care vă simpatizează și sunt alături de dumneavoastră nu aveți cea mai mică considerație? Atunci pentru cine aveți? În schimb, continuă generalul din ce în ce mai blând și mai afectat, îmi cereți să repun în funcție nulități ca fostul ministru de interne, Petrovicescu, care nu execută ordinele conducătorului statului, sau pe Al. Ghika, să organizeze noi crime și acte de teroare asupra cetățenilor. Iată, domnule profesor, cum sunt tratat și răsplătit pentru tot ce am făcut pentru legiune! Spune-i domnului Hora Sima că primesc să stau de vorbă să dăm o soluționare conflictului, să formez chiar un guvern, dar din oameni de răspundere și maturi cum sunt acești domni care au venit acum aici, animați de grijă pentru soarta regimului și pe care dumneavoastră pur și simplu i-ați scos practic din activitatea politică, ignorându-i… Și nu cu copii…

Îndărătnic, universitarul tăcea posomorât. Nu mai era nimic de spus, pozițiile erau clare. Se înclină și ieși împreună cu cel cu care venise.

– Să vă arăt ceva, domnilor, zise după aceea generalul adresându-se „seniorilor' și se îndreptă spre ușă.

Îi duse spre marginea de răsărit a clădirii Consiliului și le arătă cu mâna cazarma gardienilor publici, în spatele Președinției. Se vedeau cu ochiul liber mitraliere îndreptate chiar în coasta palatului.

– Vedeți, domnilor?! exclamă generalul jignit. Uitați-vă și dumneavoastră.

Apoi se reîntoarse în cabinet și generalul începu să discute cu ei ce era de făcut. În ceea ce îl privea, voia și dorea să nu existe în privința aceasta nicio îndoială, să evite ciocnirea și vărsarea de sânge între frați. Dar să plece aceia de-acolo (care îi stăteau în coastă) și să se retragă legionarii din instituțiile statului pe care le ocupaseră. După aceea se va retrage și armata. Seniorii replicară că neîncrederea s-a insinuat și că nimeni nu mai poate fi absolut sigur de intențiile celuilalt. Legionarii rebeli vor răspunde că nu pot părăsi pozițiile fără riscul de a fi ulterior nimiciți.

– Așa este, zise generalul, și eu gândesc la fel când mi se cere să retrag eu primul armata. Să ne retragem simultan și armata, și legionarii, dar ăștia

de-aci din cazarma gardienilor publici să se retragă primii. Pe urmă să vină Horia Sima să stăm de vorbă.

– Domnule general, zise șeful „seniorilor“, vom transmite lui Horia Sima aceste concesii pe care noi le considerăm ca maximum posibile. Și că doriți un guvern legionar cu persoane de răspundere.

– Vă aștept cu răspunsul, domnilor, zise generalul conducându-i spre ușă.

XI

„Seniorii“ trecură fără dificultăți prin cordoanele militare care înconjurau Piața Victoriei și îndată se zăriră cordoanele legionare. Aceștia, fără alte somații, scoaseră revolverele și începură să tragă în ei cu un soi de entuziasm, manifestat și prin răcnete, care fii cât p-aci să-i coste viața pe acești bătrâni sub ochii cărora crescuseră „băieții“, îndrumați chiar de ei, de acești seniori care îi încurajaseră să facă tocmai acest lucru, adică în loc de orice argument să scoată afară pistolul. Șeful făcu deasupra capului un semn disperat cu o batistă albă în mână și împușcăturile încetară.

– Cine sunteți? îi întrebă neprietenos, după ce se apropiară, un individ cu un pistol-mitralieră la umăr și cu căciula neagră, cu vârful turtit.

I se explică: erau o delegație a „familiei legionare general Gh. Cantacuzino-Grănicerul“, cu misiunea de a transmite „Forului superior legionar“ propuneri de conciliere din partea conducătorului statului. Fură lăsați să treacă, după ce fură percheziționați dacă nu aveau arme asupra lor. Sediul legionar din strada Roma, aproape de Președinție, era înțesat de legionari înarmați și postați la toate ferestrele, cu mitraliere și grenade. La intrare fură din nou identificați și percheziționați.

– Cu cine vreți să vorbiți?

– Familia legionară „General Gh. Cantacuzino“ face parte din corpul Răzleți, zise șeful delegației. Vrem să vorbim cu domnul Iasinschi, comandantul nostru.

– Camaradul Iasinschi nu e aici, i se răspunse aproape cu spatele.

– Atunci vrem să-l vedem pe camaradul Horia Sima.

– Nici vorbă!

– Avem un mesaj de transmis din partea generalului Antonescu.

– Oți fi având!

– Unde e camaradul Horia Sima?

– Nu știm!

– Și mă rog, cine e aici comandant?

– Colonelul Zăvoianu! Cu el puteți vorbi. Transmiteți-i lui așa-zisul vostru mesaj.

Intrară și rătăciră mult pe lungile culoare care îți dădeau senzația că te învârtești într-un cerc și legionarul care îi conducea le deschise în cele din urmă o ușă și pătrunseră într-un birou înțesat de legionari, toți înarmați, ca și cei de pe stradă. La o masă, lângă un telefon stătea un om a cărui expresie trăda o intensă nervozitate: el era colonelul Zăvoianu, dar nu purta uniformă. Nu se ridică de pe scaun când „seniorii“ se apropiară de el și spuseră cine sunt.

– Da, și ce doriți, zise el.

Și după ce auzi ce voiau, nici mai mult nici mai puțin decât să vorbească cu șeful legiunii, se uită la ei parcă scos din țâțâni și le spuse că asta nu se poate. Dar că puteau să-i spună lui ce-aveau de spus și le promitea că va transmite mai departe.

– Ce vă amestecați dumneavoastră? strigă el. Legiunea a fost pusă într-o situație în care numai lupta va decide, nu mai putem să suportăm la nesfârșit umilințe și vexațiuni și jigniri… Am fost numit prefect al Poliției Capitalei și fără niciun motiv am fost dat afară ca un simplu golan, pe mine, colonel de carieră…

Și colonelul de carieră continuă, furibund, să înjure și să amenințe în timp ce „seniorii“ se uitau la ceasuri. Era târziu, aproape de miezul nopții, și ăstuia îi ardea că fusese el jignit și nu putea înghiți ofensa făcută. Șeful „seniorilor“ îl întrerupse:

– N-am venit aici să auzim punându-se pe tapet mărunte chestiuni personale, ci am venit fiindcă avem de îndeplinit un mandat: vrem să împiedicăm o vărsare de sânge inutilă și să înlesnim tratative de împăcare între general și legiune.

Ultragiatul colonel își reveni din furia lui și ordonă unui legionar să facă o listă cu numele tuturor membrilor delegației.

– O să cer prin telefon instrucțiuni forului superior legionar dacă puteți sau nu să fiți primiți în această noapte de camaradul Horia Sima.

– Noi insistăm să fim primiți de îndată, zise șeful seniorilor cu o morgă subită.

Era clar că abia în clipa aceea își dădea el seama de importanța demersului lor față de comportarea iresponsabilă a acestui colonel: pesemne

toți cei ca el și poate chiar și șefii din forul superior erau cuprinși de aceeași stare de spirit isterică și numai reci nu erau capetele lor la ora aceea din noapte. Colonelul puse mâna pe telefon și fără să formeze vreun număr spuse că o delegație a familiei seniorilor legionari dorește să vorbească cu șeful Legiunii, închise și ieși din birou, trecând în altă cameră cu lista delegaților în mână. Întârzie minute lungi. În sfârșit se întoarse.

– Domnilor, zise, am primit mandat să tratez cu dumneavoastră și să-mi spuneți mie despre ce e vorba, ce anume propune exact domnul general Antonescu. Trebuie să vă spun că nu puteți vorbi direct cu camaradul Horia Sima sau camaradul Iasinschi. Inutil să insistați.

„Seniorii“, posomorâți, nu păreau că vor să se resemneze.

– Pe ce se bizuie forul superior în acest conflict deschis cu armata? zise șeful regăsindu-și ceva din duritatea fostului soldat. E capabilă, la această oră, legiunea, să preia conducerea statului având armata împotrivă, chiar dacă am presupune că generalul Antonescu ar putea ceda, așa cum dorește forul superior? E cu putință să doriți să luați puterea cu ajutorul nemților? Ar izbucni un război civil și am fi ocupați și desființați ca stat în douăzeci și patru de ore. V-ați pierdut mințile? Numai cu generalul Antonescu putem guverna, cel puțin o anumită perioadă.

– Asta v-a spus domnul general să ne comunicați? rosti colonelul redevenind parcă fumuriu la față de ura care clocea în el. Nu mă interesează părerile dumitale personale, ci ce v-a spus generalul să ne transmiteți. Aveți cuvântul.

Șeful seniorilor avu o ezitare: Să mai spună sau nu? Era clar, colonelul ăsta, pe mâna căruia fuseseră dați, ascundea ceva, știa în orice caz lucruri care îi permiteau, cu aprobarea desigur a marilor șefi, să-i trateze cu dispreț și în orice caz să nu dea doi bani pe misiunea lor. Totuși vorbi, povesti pe scurt cum, îngrijorați, s-au adunat toți membrii „familiei“ Ia sediul lor din strada Doamnei (localul fostei bănci Marmorosch Blank) la care au luat în orice caz parte toți șefii de secție, Mărăști, Răzoare, Porumbacu, Mărășești, le spuse pe toate, ca să arate că în spatele lor se afla toată organizația, care nu putea fi ignorată, deși fusese. Toți s-au arătat surprinși de gravele evenimente care se produseseră și au hotărât în unanimitate această misiune de mediere și împăcare. S-au prezentat la general, care i-a primit cu o extremă bunăvoință și iată rezultatele la care s-a ajuns: până la o întâlnire între Horia Sima și conducătorul statului, armata se va retrage odată cu grupurile de legionari, începând însă cei dintâi legionarii din cazarma

gardienilor publici. Se va forma un guvern legionar, însă cu elemente înțelepte și pregătite, care să garanteze ordinea în stat.

Nici că se puteau spune alte cuvinte colonelului care să-l holbeze mai bine de furie. Parcă luase foc și se agita pe scaun când într-o parte când în alta. Totuși nu zicea nimic, asculta. Șeful seniorilor fu întrerupt de curieri care intrară în odaie și raportară colonelului că grupări de legionari vin cântând spre Președinția Consiliului prin toate bulevardele. Șeful seniorilor, fost general, înțelese cel dintâi ce putea să însemne, la această oră târzie, apropierea acestor grupări de clădirea unde se afla conducătorul statului: Era clar, vor ataca! Sosise pesemne ora înfruntării decisive, hotărâtă de conducerea legiunii. Dacă generalul nu va da ordin să se tragă (și acest ordin putea să nu fie dat, s-a mai întâmplat acest lucru în istorie când factori misterioși au apăsat greu în balanța luptei), atunci forul superior a calculat bine și victoria îi va reveni, dar dacă ordinul va fi dat? Se va pierde totul, fiindcă sângele vărsat va face ruptura iremediabilă și împăcarea imposibilă. În timp ce acum generalul era încă dispus să facă toate concesiile posibile.

– Domnule colonel, zise fostul general, opriți înaintarea acestor coloane. Palatul Președinției și intrările în Piața Victoriei sunt păzite de tunuri și care de luptă. Cunoaștem amândoi psihologia ostașului; atacat, el nu va ezita să se apere: va trage în plin! îmi permiteți să vorbesc cu generalul comandant al trupelor capitalei, să-l rog să nu se tragă în cazul în care coloanele nu atacă? Dar trimiteți imediat curieri să le oprească…

Colonelul ridică receptorul și vorbi din nou cu cineva, fără să formeze vreun număr. Apoi închise. Da, era de acord: legionarii să fie opriți, atât timp cât pot avea loc tratative. Și trimise curieri și îl duse pe șeful seniorilor în altă cameră să trateze la telefon cu comandantul trupelor capitalei, să prevină vreo ciocnire:

– Domnule general, zise comandantul trupelor capitalei, iau act de rugămintea dumneavoastră, însă legionarii trebuie să se oprească la o sută de pași distanță de trupe și să nu atace. Altfel nu pot primi.

– O clipă, rosti șeful seniorilor. Domnule colonel, se adresă el fostului prefect al poliției capitalei, coloanele să se oprească la o sută de pași în fața trupelor, fără a ataca.

– De acord, zise colonelul Zăvoianu.

Și trimise noi curieri. Se reîntoarseră apoi în biroul acestuia și acolo ranchiunosul colonel transmise prin același telefon în ce consta mandatul

delegației. Dispăru din nou în altă cameră și se lăsă așteptat aproape un ceas. Când reapăru, veni și cu răspunsul:

– Domnilor, zise el, generalul Antonescu trebuie să ne dea, prin fapte, și nu vorbe, un semn de bunăvoință. Acesta ar fi următorul, care e și răspunsul nostru la mandatul dumneavoastră: întâi să se retragă armata și apoi se retrage legiunea. După aceea șeful legiunii va veni spre a trata cu domnul general.

– Este ultimul dumneavoastră cuvânt? zise șeful seniorilor. Nu puteți cel puțin să evacuați cazarma gardienilor publici? Asta ar fi din partea dumneavoastră o dovadă că doriți tratative și nu vărsare de sânge. Prezența dumneavoastră chiar în coasta Președinției lezează mult orgoliul generalului. Faceți asta și drumul spre împăcare se va degaja.

Colonelul răspunse că trebuie să ia din nou contact cu forul superior legionar și după altă așteptare veni răspunsul: ceea ce se spusese reprezenta ultimul cuvânt, iar grupul ce ocupa cazarma se va retrage odată cu armata din fața Președinției.

Delegația se întoarse la Președinție și locotenent-colonelul Elefterescu îi introduse din nou la general. Acolo înțeleseră seniorii că demersul lor fusese aproape zadarnic, dacă n-ar fi intervenit să împiedice o ciocnire între coloanele de legionari și trupe: în cabinetul conducătorului statului se afla o delegație trimisă de conducerea legionară nu să trateze, ci pur și simplu să impună generalului un nou guvern, al cărui prim-ministru trebuia să fie Horia Sima. Ceilalți, numai legionari, printre care și cel demis de la interne. De aceea fuseseră ținuți la sediu atâta vreme „seniorii“, ca să se dea timp conducerii legionare să prezinte generalului un ultimatum. Mișcarea coloanelor spre Președinție, exact la acea oră, era menită nu numai să impresioneze, ci pur și simplu să smulgă din mâinile generalului toată puterea.

– Iată, domnilor, la ce duce răbdarea și toleranța mea! Și totuși nu voi da ordin să fie împușcați cei pe care i-am numit copiii mei dragi, și în a căror abnegație am crezut, ca să aflu cu durere, în aceste ceasuri, cât sunt de mici și răzbunători.

Generalul părea sincer mâhnit și înveninat.

Tratativele încetară spre dimineață, în timp ce afară tunurile stăteau gata cu țevile îndreptate implacabil asupra grupărilor de legionari care așteptau și ele la o sută de pași distanță un ordin. Delegația seniorilor se retrase.

A doua zi apărură așa-zisele *alcazaruri*, și legionarii, care stăpâneau strada, deveniră din ce în ce mai amenințători. Scoaterea celor din cazarma gardienilor publici se petrecu fără ca vreunul din legionari să fie ucis, în timp ce un ofițer fu rănit și doi soldați omorâți. Asta pentru că ordinul generalului era mereu același, să se procedeze cu tact și să fie puși imediat în libertate cei „induși în eroare“. Puși în libertate, acești induși în eroare îngroșau rândurile celor de la sediul din strada Roma, de la Prefectura Poliției Capitalei, de la Siguranța generală sau de la sediul legionar din Aleea Vulpache. Debarasat de această prezență supărătoare, generalul ceru știri din capitală și din țară. Vocea sa era calmă și avea aerul să-l întrebe pe șeful său de cabinet: tot nu se potolesc? Ce vor, să pun armata pe ei? O pot face în orice clipă.

– Domnule general, zise locotenent-colonelul Elefterescu, în provincie situația e neschimbată, adică nicăieri legionarii nu sunt urmați în afara unor mici excepții pe care o să vi le raportez detaliat, dar în capitală coloanele de legionari se îngroașă în jurul Președinției. Stau la distanță, e adevărat, dar sunt numeroși și sunt total isterizați. Rog să aveți în vedere că dacă tunurile și tancurile și mitralierele doboară trei sferturi din ei, sfertul care ar rămâne ar pune în mare pericol garda Președinției.

Minute lungi se scurseră înainte ca generalul să dea semne că a auzit și a înțeles ce i s-a raportat.

– Dă-mi-l pe generalul Rușețeanu, zise el ridicându-se în picioare și ieșind în fața biroului spre fereastră.

Și acolo stătu câteva clipe, așteptând legătura. Se uita la cerul plumburiu și ar fi vrut să nu fie el în acel loc, să apese asupra lui atâta răspundere. Nu se îndoia de sine, dar simțea de pe acum vidul politic care se crease în jurul său prin rebeliunea împotriva sa a foștilor prieteni. Ar fi vrut să nu fie singur în aceste clipe grele, când, printr-un singur cuvânt al său, legionarii urmau să dispară de pe scena politică a țării… își jucaseră cartea… În fața unui război care nu era câtuși de puțin terminat… Anglia era mereu în picioare și cât fusese atașat militar la Londra avusese timp să-și dea seama că acest mare popor, ca oricare alt mare popor, nu va putea fi șters de pe hartă și că în ultima vreme o mare enigmă apăruse în relațiile Angliei cu domnul Hitler, care pronunțase un foarte ciudat discurs în Reichstag după căderea Franței. Succesele se înlănțuiesc. Nu urma invazia Angliei? De ce n-a avut loc? Acestor fanatici ai răzbunărilor a căror cămașă verde a îmbrăcat-o, puțin le păsa lor de aceste enigme de care e legată și soarta țării.

Nenorociți, dezmățați, orbi care cred că văd, care renunță să vadă singuri, ferm convinși că lumea merge într-o anumită direcție, când se știe că niciodată în istorie direcția nu e foarte sigură. De ce s-a întors Atila din drum când Roma îi stătea în față pradă sigură? Uite că s-a întors! Mergem alături de Germania, Italia și Japonia, dar în ceea ce îl privește pe domnul Hitler… Hm!“ țările nu sunt ale unui singur om… „România nu e a mea și nici a dumitale, domnule Horia Sima! Poate cineva să scoată România din istorie? Cum?! Pe mine, generalul Antonescu, chiar azi, dar nu o țară…“

Telefonul zbârnâi.

Generalul se răsuci și duse receptorul la ureche.

– La ordinele dumneavoastră, domnule general, auzi în receptor. La aparat Rușețeanu.

– Tratativele au eșuat, zise conducătorul statului cu o voce groasă, confesivă, fără puncte de interogație sau îndoieli. Cunoașteți instituțiile de stat ocupate de rebeli!

– Da, domnule general.

– Trupele s-au odihnit după marșul lor din Pitești?

– Da, domnule general.

– Oamenii au mâncat bine?

– Da, domnule general.

– Represiunea, ordonă *le Conducător* fără nuanțe și rezerve după ce atâta vreme fusese atât de grijuliu cum să se facă și cum să se dreagă cu rebelii. Represiunea energică, domnule general, și vă ordon să puneți mâna pe toți legionarii, de la Horia Sima până la ultimul golan. Îi veți aresta și închide imediat în închisorile militare. Ocupați clădirea Radioului și de îndată puneți să se cânte: *Deșteaptă-te, române* să afle toată lumea că a scăpat de teroare.

– Am înțeles, domnule general!

XII

După plecarea lui Ștefan, Luchi reveni în hol și nici măcar nu se uită să vadă dacă el nu era cumva în birou cu fratele ei, ridică receptorul și formă un număr.

– Alo, Mihai, zise ea, ce faci tu?

– Luchi, tu ești? murmură la celălalt capăt al firului vocea sugrumată a doctorului Spurcaciu.

– Mihai, zise ea, vino pe la mine, că am ceva să-ți spun.

El răspunse printr-o tăcere scurtă.

– Mă gândesc pe unde să viu, se scuză el. Și cu ce! Orașul e plin de legionari și militari, care te opresc…

– Alții au știut pe unde s-o ia și nu i-a oprit nimeni, răspunse ea fără sarcasm, îndemnându-l doar prin acest exemplu să-și ia inima în dinți și să răspundă la chemare.

– Îți spun, Luchi, e imposibil. Ca să ocolesc Piața Victoriei și să cad pe Banu Manta ar trebui să ajung de-aici din Ferentari tocmai prin Piața Domenii și să cobor pe urmă prin Filantropiei. Cu ce? Tocmai de-aici? Că tramvaiele nu merg…

– E cu mult mai aproape prin Cotroceni, pe la Gara de Nord și prin Calea Griviței? se informă ea cu o voce șoptită, blândă și melancolică.

– Ce dracu să caut pe-acolo?! se miră el.

– Bine, Mihai, altfel ce mai faci? Nu-i nimic, zise fata, dar fă-ți totuși timp zilele astea și treci pe la mine.

Și închise. Melancolia din glas îi trecu și în nemișcarea genelor, care uitaseră parcă să se mai închidă, și pe chip lumina i se stinse.

– Ce e cu Ștefan, zise Niki, ieșind din birou, a plecat?

– Da. Eu l-am gonit, zise Luchi, l-am jignit neintenționat și când m-am uitat pe geam din camera mea l-am văzut ieșind furios cu pieptu’ nainte.

Deodată Luchi izbucni în hohote.

– Ai făcut o prostie, zise Niki, dacă pățește ceva?

– Nu pățește, zise ea sigură pe credința ei.

Și avu în glas parcă o dorință ca el să pățească ceva. Și s-ar fi putut chiar spune că regreta că această dorință a ei nu se va împlini.

– Nu trebuia să-l chemi, dacă aveai de gând să te răzbuni pe el de ceva, mai zise Niki. E un băiat plin de calități mari, țin la el, mi-ar părea rău dacă i s-ar întâmpla ceva.

– Care sunt calitățile acelea mari? zise Luchi.

– Va ajunge un foarte mare ziarist. Are toate darurile… Voință, talent și mai ales instincte bune, care îl călăuzesc mai bine decât rațiunea, care la vârsta lui nu e decât o biată ispită.

– A, da, zise ea… Instincte bune… Tocmai instinctele astea o să-l ajute să ajungă acasă fără să se atingă nimeni de el. Tocmai asta voiam să-ți spun, dar nu-mi venea în minte cuvântul *instincte*, mai spuse ea, de astă dată apăsând cu ironie pe ultimul cuvânt.

Și puse din nou mâna pe telefon.

– Alo, Adrian? zise ea apoi… Ia spune, tu cum stai cu instinctele?

– Stau destul de bine, răspunse ziaristul prompt, de la celălalt capăt al firului, și începu să râdă cu râsul său sincopat. De ce mă întrebi?

– Poți să vii la mine?

– Cum să nu!

– Stai departe. Cu ce vii?

– Cum cu ce? *Perpedes apostolorum*…

– Și de legionari nu ți-e frică?

– De cine?! De pretutindenari?! Cum să nu, și nu știu dacă o să ajung la tine, dar o să încerc…

– Și cu ce o să-mi dovedești, dacă n-o să ajungi, că în realitate n-ai stat acasă?!

– Prin faptul că ai asista ulterior la înmormântarea mea.

Luchi nu râse, dar ascultă liniștită, îndepărtând puțin receptorul de ureche, râsul sacadat al celuilalt.

– Și de ce le zice pretutindenari? mai întrebă ea. Asta ce mai e?

– Ei își spun… Am citit în presa lor. Sufletul nostru, zice, pretutindenar…

– Explică-mi!

– Ce să-ți explic? Sufletul lor e pretutindeni, asta vrea să spună.

– …ridicol, aproape că strigă ea.

– Nu e ridicol când sunt morți, spuse el.

– Vezi, dacă vii încoace, să nu ilustrezi cu propria ta persoană propria-ți gândire.

– Ei și? zise el râzând iarăși. Vorba lui Hamlet: Dacă e acum, nu mai e altă dată…

– Nu ești tu la capătul unor atât de negre decepții ca nefericitul prinț, ca să gândești așa, zise Luchi.

– Am sentimentul că acum aș muri mai ușor, decât mai târziu, fără să fiu decepționat de ceva. Nu avem dreptul să ne alegem moartea cea mai ușoară?

– Ba da, Adrian! Vino, te aștept.

Două ore mai târziu el suna la ușa ei. Îi deschise Niki. Arăta îmbujorat și foarte încântat de ceva care îi răscolise întreaga ființă.

– Luchi, zise el în hol, cu o expresie fericită, îmi faci o cafea? Cu năut cât mai puțin?! Pretutindenarii vor deveni curând niciundenari, le spuse el

rămânând în picioare și izbucnind într-un râs care nu se mai termina; și în timp ce se așeza în fotoliu se zbuciuma mai departe în el de încântare. Dinamica alianțelor și a ruperii lor, continuă el, e o chestiune pe care pretutindenarii răsfățați n-o cunosc, ei cred că fără a avea mijloace de a cuceri puterea, cineva care o are se va speria de ei și le-o va ceda. De ce să se sperie? Mai ales când știe ce soartă îl așteaptă din partea lor dacă le cedează? Așa au fost gâtuiți Corneliu Zelinschi și ceilalți, crezând că nimeni nu va avea curajul să se atingă de craniile lor de lemn. S-au atins! Și acum se atinge generalul! Am văzut cum trupele atacă sediul lor din strada Roma și cum se trage cu tunul de-a lungul bulevardelor care duc spre Piața Victoriei… Luchi, zise el chiar implorând, adresându-se fetei cu alt glas, fără năut nu s-ar putea?

– Nu, zise fata fără regret, a amestecat-o mama și e bun amestecată! Nimeni nu bea cafea fără năut…

– Eu beau! zise tânărul ziarist cu aceeași poftă cu care ar fi vorbit un cunoscător de vinuri, despre vinuri. Ia vezi, poate găsești într-o cutie…

Parcă era cerșetor! Ar fi putut, la urma urmei, să bea acasă câtă cafea ar fi vrut, cu sau fără alte ingrediente. Dar Adrian Popescu, deși abia împlinise douăzeci și cinci de ani, avea ticuri de zgârcenie sordidă, ca și când ar fi avut șaptezeci, pe care nu i le cunoșteau decât prietenii apropiați, pentru ceilalți, ca și pentru Luchi, această trăsătură de caracter pretimpurie părând incredibilă. Luchi a râs când Mihai i-a povestit odată tot soiul de istorii despre el, așa cum râdem când cineva spune despre un prieten comun, din gelozie, lucruri neverosimile, spre a-l discredita. Cum să crezi că un băiat atât de spiritual putea să vină la o întâlnire, la restaurant, fără bani în buzunar, chiar în ziua când își încasa leafa? Tocmai de aceea, se putea sugera ideea că și-a uitat portofelul acasă. Plăteau ceilalți. Unii spuneau chiar că, cu chenzina în buzunar, se împrumuta chiar acolo, la casierie, de la alții, cu mici sume pe care nu le mai restituia, spunând: „Cu banii ăștia e o chestie!“ și povestea ceva, foarte spiritual și filosofic, din care rezulta caracterul precar al celor care acordă banilor o importanță exagerată… Dar doctorul Spurcaciu nu putea fi tras pe sfoară de multe ori și într-o zi zise: „Uitați-vă că vine Adrian…“

Erau la bar la Athénée Palace, seara, îi servea un negru insolent și disprețuitor care, românizându-se, își alesese numele de Petrică și doctorul Spurcaciu avea deja în fața lui un șnițel vienez auriu compus din trei bucăți suficient de mari ca să ajungă la trei inși. Niki, care era de față, mâncase

acasă, venise să bea un filtru, Sebi, alt zgârcit, dar de alt gen, mai decent, adică era zgârcit cu alții, nu cu sine, ceruse pentru el și pentru Cora Petrașincu câte o benedictină. „Să vedeți ce-i fac eu acum lui Adrian“, spuse doctorul Spurcaciu cu un aer preocupat. Ei, ce putea să-i facă? se mirase Niki. „O să vedeți“, promisese medicul. Adrian venise, se așezase pe un scaun și cu aer de client care e așteptat și ale cărui gusturi sunt cunoscute îi spuse barmanului negru care într-adevăr îl cunoștea și stătea drept și nemișcat lângă umărul lui: „Domnu Petrică, un tacâm… Și apoi, cu farfuria în față și furculița în aer, spre tava argintie, Mihai, îmi dai voie să iau și eu o bucată?!…“ Doctorul l-a lăsat câteva clipe cu furculița întinsă, apoi deodată, ca un dulău care își apără porția, a tras tava mai spre el continuând să mănânce cu poftă, și i-a răspuns: „Nu pot, că mi-e foame și mie!“

Era pe deasupra mofturos și pretențios când venea în vizite, cu toate că nimeni nu era obligat să țină seama de aceste râzgâieli și izmeneli, că să fie cafeaua fără năut, când cafea neamestecată nu se găsea decât la prețuri, desigur, duble. Luchi avea din amândouă, dar îi servi una cu năut, spunându-i că e naturală…

– Niciodată n-am putut să fac mai mult de o sută de metri pe jos fără să încep să visez, începu el sorbind din ceașcă pe deplin mulțumit de gestul și caimacul cafelei și lăsând țigara să-i ardă înainte pe scrumieră ca un adevărat turc care fumează dintr-o drăcovenie lungă de un metru. Ce să fac eu, m-am întrebat, pe o distanță atât de lungă, dacă la mijlocul drumului, n-o să mai pot visa? Fiindcă aproape ca în somn, fără să-mi dau seama, când visurile mele se rup, automat mă îndrept spre un tramvai, spre un taxi sau spre un autobuz. La rigoare iau și o trăsură. Mișcarea mecanică ține loc mișcării imaginației mele care se retrage în mod misterios…

Luchi se cuibări în fotoliu fascinată. Niki își aprinse și el un trabuc. Totdeauna, cu astfel de lovituri de gong, își făcea apariția Adrian în intimitate, dacă nu avea în față un adversar. Necunoscuții și cei pe care îi simțea că nu țin la el îl inhibau atât de mult încât devenea o victimă ușoară pentru oricine. „Pentru că e un păcătos și un seducător, protestase doctorul Spurcaciu când i se explicase că Adrian avea un farmec neîntâlnit al spiritului când nu sunt străini de față. Îi e frică să nu-i fie scoasă la iveală gândirea paralelă care la el se formează spontan și poate fi surprinsă cu ușurință de oricine nu se lasă sau nu e deloc vrăjit de inteligența lui, atâta cât el în timp ce se confesează și ai zice că e sincer, își prepară o rezervă mintală pe baza căreia ar putea a doua zi să se confeseze altuia exact în sens

contrar, și tot sincer“, mai spusese doctorul impasibil, ca în fața unui fenomen științific nu prea interesant, pe care doar naivii nu-l sesizează, deși unul din naivii aceștia fusese și el, când crezuse, luându-se numai după spusele lui, că între el și Luchi e o dragoste veche.

– Ce-o să fac, mi-am spus, dacă în mod curios, părăsit de visurile mele, n-o să mai pot merge? continuă Adrian. Dacă această gândire mi-ar fi apărut când Luchi mi-a cerut să viu s-o văd, i-aș fi răspuns că distanța mi-e necunoscută, fiindcă mi-era, deși mi s-a întâmplat să străbat prin cartierul meu una dublă, dar, cum am spus, asigurată de tramvaiul din apropiere, care oricând mă putea duce mai departe spre direcția întreruptă de imaginația mea: la o întâlnire cu un prieten pe care îl luam, neanunțat, prin surprindere… Mă fascina și pe mine să-i văd deschizând ușa și ridicând brațele în sus: ce e asta, trăim într-o lume civilizată, avem telefoane, nu totdeauna poți să primești la tine, neavertizat, chiar pe cel mai bun prieten. Parcă pe mine mă interesa ce putea sau nu omul pe care îl sileam să-l deschidă? Prezența mea era mai importantă decât ceea ce făcea el atunci, sau dorea să facă în minutele următoare. Și asta nu pentru că eu mă credeam superior lui, ci pentru că eu veneam la el împins de un sentiment real și intens, în timp ce al lui era în mod sigur convențional sau aranjat dinainte. Nu neg aranjamentele, dar nici nu accept ca ele să alunge ceea ce e spontan… Luchi a vrut să mă vadă, aveam de lucru în clipa aceea, mă simțeam bine acasă, dar am tresărit… Fiindcă eu nu iau numai pe alții prin surprindere, dar mă las eu însumi luat când cineva are o trăire mai puternică decât a mea. M-am îmbrăcat și am plecat… O sută de metri am fost mulțumit că, deși afară e frig, eu sunt maimuța care a inventat tunsul oilor și războiul de țesut, precum și belirea și argăsirea pielii de vită și în felul acesta încotoșmănați în paltoane și încălțați cu bocanci, cu căciulă pe cap, schimbăm ce e rău în bine, fiindcă iarna, un anotimp neliniștitor prin amenințarea cu înghețul, a făcut din noi oameni puternici și învingători, construind sobe și calorifere. Noi avem sobe cu lemne. Nu mă ocup eu, se ocupă mama… Odată mi-a spus: „Adriane, pune și tu mâna pe topor și taie niște lemne, mă ajuți și, ești bărbat, te mai înzdrăvenești și tu“. Aici avea dreptate. Mama e o femeie zdravănă, doctorul Popescu, soțul și tatăl meu legitim „cât a trăit, n-a dus grijă de niciunele“, cum s-ar exprima un mare nuvelist român din secolul trecut, dar moartea lui pretimpurie a zdruncinat-o foarte tare pe mama fiindcă acel bărbat care nu ducea grijă de niciunele trebuia să fie prezent pentru ca mama să se simtă zdravănă. Existența mea,

care i-am luat, ca bărbat în casă, locul, trebuia dovedită, cu alte cuvinte să devin cineva, dacă nu medic ca tata, atunci altceva, care să mă pună în situația ca o dată la cincisprezece zile să viu acasă, să scot toată chenzina din buzunar, să i-o dau și să nu-i mai cer pe urmă niciun leu îndărăt până la cea următoare. Foarte greu! Ai niște prieteni cu care te întâlnești la un bar. Cu ce plătești? Dar m-am ținut de principiul moștenit de la tata și care ilustrează și forța masculului care se duce în pădure și aduce animalul vânat pe gât, dar și unele rămășițe de pe vremea matriarhatului, când mama era stăpână în casă.

Pentru mine, ori mă pui să ridic un munte cu brațele, ori să-i cer mamei un ban după ce i-am dat toată chenzina e tot una, la fel de greu, dacă nu imposibil. Și cum spuneam în paranteză, mă îndeamnă mama să fiu bărbat și în chestiunea tăierii lemnelor… O abatere, o fi fost obosită, sau și-o fi spus că nu strica să știu să tai și lemne, la un caz că aș rămâne fără ea. Și m-am dus în pimniță, așa spune ea, pimniță în loc de pivniță, am pus mâna pe secure și am început să sparg lemne (nu să tai, cum mi-a spus mama, asta e o operațiune prealabilă care se petrece în pădure). Întâi m-au trecut sudori reci de la primele mișcări. Nu știu de ce, n-aveam nevoie de ele. Pe urmă am început să gâfâi. Nici gâfâitul ăsta nu l-am priceput, era la fel de străin de mine ca și transpirația de gheață. Pe urmă mi s-a făcut cald. Mi-am scos haina și dă-i înainte. Cât să fi durat? Vreun ceas. Deodată securea din mâinile mele a nimerit complet aiurea și în mod inexplicabil a trecut cu muchia ei ascuțită la un centimetru de fluierele picioarelor mele. Am aruncat-o și atunci mi-am dat seama că îmi tremură într-un mod foarte independent și mâinile. Am urcat sus și i-am spus mamei că are lemne jos sparte… Și m-am întins în pat fiindcă îmi venea să mor. La fel simte că moare un negru african dacă îi explici ce înseamnă cifrele și îl întrebi cât face doi și cu doi: îl trec sudorile și începe să tremure. Iată deci cum unii din noi, prin intelect, adică prin dezvoltarea lui unilaterală, ajung frați de cruce cu antropofagii… Declanșarea gândirii mele imaginative foarte intense în prima sută de metri de mers și asta e ceva exagerat, ca și oprirea, care mă lasă parcă străin în fața unei lumi ostile și indiferente, în timp ce eu simt nevoia de dragoste și apropiere umană… Ca de obicei, după o sută de metri de mers, deodată gândul meu prinse aripi și își luă zborul… Aerul era rece, eu mă simțeam bine, sentimentul care mă lega de voi pasionant… Visurile mele încep totdeauna de la ideea, sau mai bine zis izvorăsc din sentimentul de beție că n-am decât douăzeci și cinci de ani și că totul este

pentru mine posibil și nimic tabu… Firește, nu chiar totul… Nu pot, asemeni lui Tarzan, să umblu prin copaci și să zbor din creangă în creangă, spre admirația unei englezoaice de care ar urma să mă îndrăgostesc… Lemnele tăiate mamei îndepărtau de mine acest gen de vise, deși odată am dorit foarte tare să sugrum un individ care vindea covrigi calzi înșirați pe un băț și care a început să urle la mine să-i plătesc covrigul din care tocmai mușcasem cu poftă, deși tocmai i-l plătisem. Nu m-a apărat nimeni, eram mic, șaișpe ani, și a trebuit să mă supun, fiindcă zdrahonul, rânjind, mă ținea cu o mână de guler și mă strângea să mă sufoce. Niciun imbecil civilizat care văzuse scena n-a sărit să mă apere. Pe-ăsta l-aș fi omorât cu mâinile mele și niciodată de-atunci n-am putut privi scena cu superioritate și dispreț. Dar nu din pricină că individul era vinovat, ci pentru că prin el, deși gestul lui fusese meschin, avusesem revelația brutei lașe, care atacă pe unul mai slab, fiindcă eram și sunt și acum convins că el știa (rânjetul lui sardonic era o dovadă) că îi plătisem o dată. Ei bine, să mai plătesc o dată! Se potrivea ca la acea oră să port și doliu după tată, eram adică un orfan… Recunosc că dacă aș fi avut portofelul plin cu bani poate că… dar nu, aici nu era vorba de bani… E umilitor să te supui în fața celui mai tare. Toată ființa ta se revoltă. Dorința de a-l ucide e singura care te răcorește. E și asta o revelație, că poți ucide, practic, pentru nimic. Da, dar nimicul ăla… înăuntru, în forul nostru interior, acolo e dezastrul…

– Ai spus că e umilitor să te supui în fața celui mai tare, îl întrerupse Luchi. Tu, de pildă, în fața a ce te-ai supune?

Adrian tăcu.

– În timpuri normale mă supun în fața legilor, până nu mă decid să le schimb, zise el apoi.

Se lăsă o tăcere. Să schimbi legile, iată o gândire uluitoare. Cum ai putea face asta, când tu ești prins în mecanismul celor existente și nu ești nici șef al unui partid și nici membru al unuia care ar proclama schimbarea legilor? Adrian nu mai spunea nimic și astfel misterul vieții lui creștea. Nu se dezvăluia. Nu spunea tot ce gândea și făcea.

– Legi scrise sau nescrise? Că sunt și legi nescrise, tresări în cele din urmă Luchi.

Avea și ea gândul ei.

– A amândurora, răspunse Adrian fără șovăire și fiindcă Luchi avea aerul că nu se gândește la ceva, continuă: Din fericire pentru mine astfel de înjosiri nu s-au repetat și dacă s-ar mai repeta aș reacționa la ele normal,

fiindcă între timp am căpătat față de brutele lașe distanța și disprețul necesar. Odată eram cu o fată la braț, era seara târziu, veneam de la restaurant și traversam Calea Victoriei la Athénée Palace, când într-o ceată de găligani eleganți care ieșiseră probabil la vânătoare, și care staționau pe trotuar, siguri pe ei (erau vreo cinci), aud unul rânjind: „Ei, cum a fost, mă, bine?“ Voia să spună că el știe unde am fost cu fata și ce i-am făcut și hă, hă, hă… Am intrat între ei și l-am pălmuit imediat pe cel care hăhăise. Pe urmă am început să-i înjur și pe ceilalți de mamă, dacă, le-am spus, nici în centrul Bucureștiului un om nu se poate plimba liniștit la braț cu nevasta. „Fir-ați ai dracului de golani cu ștaif, le-am spus. Impotenților! Nu sunteți capabili să cuceriți o femeie de unul singur și vă adunați în grupuri și vă legați de femeile altora. Vă dau pe mâna poliției“. Era colosal să mă fi văzut cum mă rățoiam la ei și îi înjuram. M-am îndepărtat fără să fiu jenat de niciunul, vreau adică să spun că scena cu covrigarul era depășită. Fata râdea. „Ești nebun! mi-a spus, puteau să te bată“. „Depinde, i-am răspuns. Există secrete pe care dacă le pui în practică fără șovăire poți sconta în mod sigur pe o anumită reacție, sau lipsă de reacție, care te face să domini fără riscuri tot felul de situații grele în care ești pus.“ Fii stăpân pe tine însuși și vei stăpâni lumea, a spus Dostoievski, având perfectă dreptate, nu atât că vei stăpâni neapărat întreaga lume, ci oricum, lumea ta proprie, în care trăiești și din care va trebui să-ți smulgi fericirea, prietenul devotat și femeia iubită. De unde ne vine sentimentul de fericire, dacă nu din convingerea că stăpânim lumea, fără să fim neapărat niște dictatori care au pus chiar mâna pe puterea fizică? Dacă ți-ai cucerit maximum de posibilități de a face ce vrei, cu alte cuvinte, de a nu avea dorințe pe care să nu le poți împlini, fără să fii însă asemeni notarului din satul cutare, care la un pahar de țuică spune unui amic, care îl ascultă incredul, că nu vrea să fie ministru, fiindcă e greu să fii ministru, ai tot felul de obligații, atunci poți să-ți spui că ești mai liber decât un tiran care are în mână toată puterea fizică, dar doarme cu coșmaruri să nu fie asasinat. Cu cât urci mai sus, cu atât aerul se rarefiază, viața devine abstractă. Aici, deliciile notarului, care se pilește pașnic, bucurându-se inconștient de contopirea sa cu apusul soarelui, sunt pierdute pentru totdeauna. Totul e să visezi lucruri care par imposibile dar care se pot împlini. După moartea tatei visam, când mă plimbam singur pe străzi, cum să încep să câștig bani, ceea ce la vârsta aceea mi se părea imposibil, și să mă duc pe urmă acasă cu un aer firesc, să-i scot din buzunar și să-i dau mamei. Adică ea să nu știe, bineînțeles, că am început să câștig bani, ci să

mă creadă mai departe student și să-și numere în continuare cincizeci din banii ei rezultați din drămuirea pensiei. Acest vis s-a împlinit în ziua când am încasat prima sumă pentru un articol polemic, publicat în *Universul literar*, care plăcuse mult directorului revistei. I-am arătat întâi mamei revista, pe urmă i-am dat banii, să nu creadă că i-am câștigat cine știe în ce mod. Reacția ei a fost cea din visul meu și m-a făcut fericit, deși visam de mult scena, și ar fi trebuit să se fi tocit: bucurie pe chipul ei încă tânăr, nedumerire, convingere că are un băiat care se va descurca în viață, deși nu poate tăia lemne… A spus chiar și cuvintele pe care eu mi le spusesem din partea ei atâția ani: „Și nu-ți păstrezi și tu o sută de lei pentru tine, site duci cu o colegă la cofetărie?“ Și răspunsul meu: „Nu, mamă, eu n-am nevoie de bani!“ Cum m-a îngrijit pe urmă! Cum gătea! Cum îmi spăla și călca! Astea erau în plus, surprize, nu le visasem… Am dat acest exemplu nu ca să arăt că Freud are dreptate cu complexul său oedipian, dimpotrivă, obsesia mea e tatăl și nu mama, și tatăl în sensul bun, nu că aș fi vrut să-l dobor, cum am auzit că circulă ideea asta prin societățile occidentale, cu tați opresivi care trebuie uciși ca să te eliberezi de complexul patern, din contra, voiam să semăn cu el, să produc aceeași impresie asupra altora cum producea el asupra mea, aceeași admirație când, formulând cu dispreț idei despre puternicii zilei, le prorocea finalul destinului lor, care n-a întârziat să se adeverească, sugerându-mi mie, prin ani, în ce constă adevărata putere și libertate a omului… Rămâne un secret al meu la ce am visat azi, plecând de-acasă… În orice caz e un vis care se repetă cu noi variante, un vis recent și inepuizabil… Nu credeam însă că mă va părăsi când am plecat de-acasă. Credeam că mă voi poticni cu el în pragul lui Luchi când voi suna să-mi deschidă și va trebui să-l întrerup eu. Din Vatra Luminoasă și până în Piața Brătianu nici nu mi-am dat seama cum am mers… Aici însă m-am trezit deodată că sunt departe de casă, că mi-e frig și că dacă aș vrea să mă întorc aș putea să înghեț pe drum și să mor fiindcă nimeni nu mă putea lua și duce în spinare… Ținta spre care mă îndreptam era departe, cum să ajung la ea? Omul golit de visele sale e o biată creatură la îndemâna fiarelor care au același chip cu al său, mi-am spus când un grup de legionari mi-a tăiat drumul în fața blocului Aro. Actele, zice. Și spionul cui sunt? Al jidanilor sau al englezilor? „Sunt ziarist român, le-am răspuns, și locuitor al orașului meu. Dumneata, cu căciula îndoită, ce cauți aici, nu ești din București, cum îți permiți să-mi spui mie, acasă la mine, că sunt spion?“ Mi-au înapoiat actele fără să-mi răspundă, mi-au dat drumul. Frigul mi-a trecut și până în

apropierea Pieței Victoriei am mers cu o plăcere nouă, aceea de a merge fără să te gândești la nimic și fără să te urci în ceva ca să te ducă acolo unde dorești. Ceva nou pentru mine, fascinant. Aici m-am amestecat fără ezitare printre grupurile de legionari care pândeau Piața Victoriei și clădirea Consiliului de Miniștri. Pretutindenarii erau veseli și siguri de reușită. Nu m-a întrebat nimeni nimic și am stat printre ei cam o jumătate de oră. La distanță se vedeau tunurile militarilor păzind intrarea în piață și cuiburi de mitraliere pe acoperișuri. „Și dacă trag?“ îi spun eu unui pretutindenar care n-avea căciulă îndoită, un fel de șef. „He, he! face ăsta. Legionarii nu se tem de moarte!“ „Da, bine, zic, dar eliminarea adversarului prin moarte, chiar dacă lui nu-i e frică de ea, rămâne un fapt la care trebuie să te gândești.“ „Avem, zice, șefii noștri, care se gândesc și care la ora actuală l-au și înlăturat pe general. Avem oamenii noștri în armată!“ „Și tunurile astea care se văd?“ zic. „Va veni ordinul să fie retrase, n-ai nicio grijă, zise ăsta. Ești legionar?“ „Nu, sunt ziarist în misiune, să iau parte la evenimente.“ „De partea cui?“ zice. „A ziarului, zic. *Universul* e ziar care vă simpatizează. Stelian Popescu, patronul, era prieten cu Corneliu Codreanu.“ Tăcea, habar n-avea el de Codreanu la ora aceea, avea alți șefi noi și în viață, al căror ordin îl executa. Și atunci am simțit pentru prima oară că plăcerea acțiunii în viața reală dă o beție la fel de mare ca și visul: pur și simplu am părăsit coloanele de legionari și am luat-o hotărât spre tunuri. Așteptam să se tragă asupra mea din ambele părți, ceea ce s-a și întâmplat, dar numai dinspre cei pe care îi lăsam în urmă. Nici n-am grăbit pasul, nici n-am fugit, și nici nu m-a nimerit vreun glonț, deși le auzeam destul de aproape pe lângă urechi, șuierând… Un ofițer a sărit de la un tun: „Cine sunteți? strigă la mine. Aveți vreo misiune?“ „Da, i-am răspuns, să văd ce se întâmplă și să povestesc publicului: sunt ziarist.“ „Actele, zice. Apoi, după ce se convinsese că era adevărat ce-i spusesem: sunteți ziarist, dar nicăieri nu scrie că nu sunteți legionar!“ „N-am pistol!“ zic. Mă pipăie de sus până joc. „E periculos, zice, pentru dumneavoastră, să vă faceți acum meseria. Avem ordin, chiar acum l-am primit, să începem represiunea.“ „Să trageți în ei?“ zic. „Dacă nu se împrăștie, da! zice. Veniți cu mine.“ Mă duce la baterie și îl aud, spre uluirea mea, că începe să le explice tunarilor ceva. Ei dădeau din cap. Și apoi: „Asupra coloanelor de manifestanți, ochiți, foc“. Una, două, trei secunde și deodată, implacabile, tunurile scuipară literalmente flăcări. Urlete bestiale se auziră din cealaltă tabără, când tăcerea se așternu în urma salvei… „Ochiți, foc!“ strigă iar ofițerul.

Bulevardul Lascăr Catargiu, pe unde venisem eu, se goli de legionari fără ca aceștia să părăsească însă pozițiile, se dădură doar la o parte, intrară prin curți, se îngrămădiră pe sub zidurile caselor. Atunci începură să toace, din toate părțile, mitralierele. Curios însă, nu vedeam niciun mort nicăieri. În schimb, un artilerist căzu ucis lângă tunul său, atins de un glonț care venise, bineînțeles, dinspre legionari, tras pesemne dintr-o pușcă cu bătaie lungă, nu dintr-un pistol. „Foc în plin, cu ghiulele adevărate", strigă atunci ofițerul scos din sărite, de unde înțelesei că până atunci se trăsese cu muniție de manevră. Mitralierele primiră și ele ordinul să bage benzi adevărate și să tragă în plin. Începură să cadă ici-colo, secerați, legionarii și în câteva minute ei goliră toate bulevardele și șoselele care dădeau în Piața Victoriei. „Iată, domnule ziarist, îmi spuse ofițerul, cum acești lași, deși noi n-am vrut să tragem în ei să-i omorâm, ei au tras în noi. Aveți ce scrie." „Da, zic, am văzut cu ochii mei." I-am întins mâna, el s-a recomandat, sublocotenentul cutare și am plecat… Nu m-a mai oprit nimeni, dar am văzut trupe, plutoane înarmate pornind spre strada Romei. Am vrut să mă apropii și atunci mi s-a interzis să trec. Vedeam însă de la distanță cum erau atacate primele case din preajma sediului legionar, de unde pretutindenarii trăgeau asupra militarilor. Soldații aruncau atunci cu grenade și o tăcere elocventă, însoțită de fum și flăcări, se așternea peste casa de unde armata era întâmpinată cu gloanțe. M-am apropiat de un ofițer cu care am repetat același dialog ca și cu artileristul. Era pe punctul să-mi spună că nu mă va împiedica să-l urmez, când sosi un curier: „Domnule căpitan, spuse el, ordin din partea domnului general-șef: întrerupeți atacul spre a evita să fie omorâți soldații în condițiile asaltului pe întuneric. Mâine-dimineață reluați atacul și lichidați sediul legionar". Și îi înmână și ordinul scris, pe care ofițerul îl citi cu o lanternă. Trimise un curier să anunțe încetarea atacului. Iar eu am plecat și am ajuns aici în zece minute. Totul e acum decis, mai spune tânărul ziarist sorbind cafeaua răcită, mâine dimineață, Niki, cred că poți să te duci și să-ți iei în primire secretariatul *Zilei*. Poate nu chiar dimineața, dar după-masă în mod sigur. Pretutindenarii au pierdut partida.

Niki își frecă palmele cu un gest nestăpânit de satisfacție. Adrian ridică spre fată ceașca goală de cafea și spuse cu un glas excedat:

– Știu, zise el, că te agasez, dar…

– Nu, de ce, răspunse fata. Niki, să-ți fac și ție una?

– Fă-mi și mie, zise Niki. Cred că în noaptea asta n-o să pot dormi cu nerăbdare. Adrian, tu nu te mai poți întoarce acasă, dormi cu mine, mai

stăm de vorbă. Formidabil! exclamă Niki, vasăzică generalul s-a decis în sfârșit să alunge de la putere organizația politică cea mai agresivă din istoria României moderne și pe care în mod sigur contau germanii și la rândul lor legionarii se bizuiau pe ei. Ce s-o fi întâmplat?

Adrian dădu din umeri.

– Cred că n-o să murim, zise el, până nu aflăm, fie chiar și în felul în care ne-au amenințat legionarii: avem nevoie, au zis ei, de zece mii de capete. Când am auzit prima oară chestia asta, hm, mi-am frecat ceafa, am simțit că, pardon, capul meu nu mai stă așa bine la locul lui.

– Da, zise Niki, zece mii de bilete câștigătoare nu e o glumă. Și eu mi-am simțit nițel capul dezgărdinat, când am aflat prima oară de intenția asta a lor…

– Întrebarea e acum până unde va merge generalul cu represiunea, îi va urmări doar pe actualii șefi care s-au ridicat contra lui și va păstra *Legiunea*, pe care o va modela după gustul lui și o va domina, sau va lichida definitiv *Garda de fier* și va guverna ca dictator militar?

– La întrebarea asta, zise Niki, o să aflăm răspunsul cel mai târziu poimâine. Fiindcă, probabil, la ora asta decizia e luată, am impresia că generalul a șovăit tocmai pentru că nu-și dădea bine seama până unde să meargă, odată hotărându-se să rupă cu ei: de tot, cu toți, nu numai cu actuala conducere? Dacă n-am fi înclinați să luăm dorințele noastre drept realități, aș zice că experiența conducerii legionare l-a pătat pe general și, ca să se spele în fața opiniei publice, va lichida definitiv *Garda de fier*. Dar putem ști ce surprize ne așteaptă?

XIII

Luchi intră nu numai cu un ibric mare plin cu cafea fierbinte, ci aduse pe o tavă și sandviciuri cu jambon și o sticlă cu vin, pe care Niki o și desfăcu și turnă în pahare. Începură să mănânce înfometați și băură din vinul țărănesc, rămas de la Revelion, golind sticla imediat. Luchi mai aduse una care fu de asemenea repede băută și gazda, tânăra fată, fie că se gândea la ceva și nu observase să mai aducă alta, fie că nu mai voia să aducă, puse mâna pe ibric, turnă în cești și rămase la locul ei în fotoliu.

– Cu cele scrise există teama de judecător și de închisoare dar ce faci cu legile nescrise?! se miră ea. Ce pedeapsă se dă celui care încalcă o lege nescrisă? De pildă cel mai nesuferit individ e mincinosul. El știe bine că

minte și totuși te minte în față cu o nerușinare de îți vine să-l iei la palme… Ei bine, îți vine să-l iei, dar nu-l iei, asta e!

– Minciuna poate fi și ea un delict, când mincinosul se află sus pe scara ierarhiei sociale. Chiar un delict penal, zise Adrian. Dar tu vorbești de minciună ca delict moral, în lupta noastră pentru atingerea unui scop.

Luchi nu confirmă și chiar se feri. Ai fi zis că terenul era mai alunecos pentru ea decât pentru el, ca și când și-ar fi montat intriga aceea care o împiedicase să se mărite și nu Adrian.

– Eu știu, zise ea cu o patimă neașteptată, că adevărul nu e scos totdeauna la iveală de un gest virtuos…

Și se poticni. Scutură din cap ca și când ar fi vrut să alunge o amețeală… Continuă:

– De-aia te-am chemat, să discut chestia asta cu tine… Cum e cu putință?! Și ce să faci cu un asemenea adevăr, scos la iveală într-un asemenea mod?

– Te supui, zise Adrian, adevărul e adevăr, nu poți trece peste el. Sunt momente când nu poate fi scos la iveală decât cu mijloace inadecvate din punct de vedere moral, dar eficiente. Poate singurele în clipa aceea…

Aveau asupra ei, aceste descoperiri, o putere de șoc atât de mare încât fiecare cuvânt pe care îl pronunța era parcă expresia unei uluiri care nu se limpezea? Intuind poate că la mijloc trebuie să fie ceva care se petrecuse între ei doi, și care nu era numit, Niki, discret, stătea întins în fotoliu și din când în când se apleca, lua chibritul și își aprindea în tăcere trabucul deja aprins.

– Și de unde suntem noi siguri, reluă fata, că am scos la iveală un adevăr și din contră, că n-am exploatat credulitatea altora și chiar prostia? Sunt la fel de uluită ca și la zece ani când în clasă un băiat ne-a spus cum doi călători s-au oprit într-o piață să cumpere o găină, care costa douăzeci de lei și cum au scos banii și au plătit-o și atunci negustorul le-a zis: „Mă, oameni buni, voi nu v-ați tocmit, găina costă de fapt cincisprezece lei, na-vă cinci lei înapoi“. Călătorii au luat banii și unul, atunci, zise: „Mă Ilie, bem și câte-o bere?“ „Bem“. Au băut și au plătit trei lei, au băgat fiecare câte un leu în buzunar și au plecat. Pe drum, „Bă, Gheorghe, zise Ilie, găina asta ne-a costat pe fiecare câte nouă lei (din moment ce avem fiecare câte-un leu în buzunar), de două ori nouă fac optsprezece, trei lei berea, douăzeci și unu. Noi am scos douăzeci, de unde dracu a ieșit leul ăsta?!“ De unde știu eu că adevărul tău nu seamănă cu leul ăsta în plus, care are doar aparențele de

adevăr, când în fond e rezultatul unui calcul fals? M-ai uluit, ăsta e adevărul, și sunt încă uluită, dar dacă ții la mine ești obligat să-mi spui adevărul adevărat și nu pe cel stors prin exploatarea naivității și neghiobiei…

– N-am vrut să *storc* niciun adevăr în afară de cel care a ieșit la iveală: ăla e, altul n-am! zise Adrian parcă cu mâhnire.

– Care?

– I-ai spus singură pe nume: e naivitatea și neghiobia. Naivitatea nu e ceva rău, dar dublată de neghiobie, se potențează reciproc și fac să apară adâncimea sentimentului. Te rog să mă ierți, nu e obligatoriu ca un om naiv și neghiob din fire să nu aibă sentimente adânci. Dacă neghiobia domină sentimentele, ei, asta e grav. Această revelație pune în umbră, dacă nu scoate chiar din discuție procedeul folosit, care e doar expresia cazului de forță majoră luat în totalitatea lui.

– Nu văd, zise Luchi, cazul de forță majoră. Admit, deși n-ar trebui să admit, mă revolt când mă gândesc că trebuie să admitem ca în caz de forță majoră să folosim un anumit procedeu. Dar ce se întâmplă când forța majoră nu apare cu claritate? Sau nu apare deloc?

– Uite, Luchi, zise Adrian, forța majoră apare în cazul în care nu mai există niciun alt mijloc de a determina un anumit lucru să se producă. Adică știm cu certitudine că de pe acoperișul acela o să cadă curând o cărămidă într-un loc de trecere, o vedem cum se desprinde, nu ne repezim în clipa aceea ci pur și simplu îmbrâncim pe cei care n-o văd și-i dăm astfel la o parte? îmbrânceala asta e neplăcută, dar era mai plăcut să-ți cadă cărămida în cap?

Aici ar fi trebuit ca ea să dea cărțile pe față și să-i spună că această comparație era nepotrivită cu ceea ce făcuse el. Dar iarăși era adevărat că el i-ar fi putut răspunde că nu întorci o fată din drumul măritișului cu declarații de dragoste, oricât ar fi ele de patetice. Fiindcă unica armă nobilă de care putea dispune Adrian în acele zile tocmai asta era (în orice caz îi reproșa în gând de ce n-o folosise): declarația sinceră de dragoste.

Poziție șubredă: i-o făcuse ulterior, după ce o fermecase săptămâni în șir cu prietenia lui și ea îl respinsese. De ce îl respinsese? Prietenia precede dragostea, apoi o îmbogățește. Nu trebuia să-l respingă, oricum, poziția ei putea părea nu numai șubredă ci și vinovată, prin faptul că nu-și stăpânise repulsia când el îi declarase că o iubește.

– Nu, Adrian, eu continuu să rămân uluită… La ce bun că un om se dovedește capabil de cel mai frumos gest, dar și de cel mai urât? Aici el ar fi trebuit să-l imite pe Ștefan și să se ridice și să plece. Pentru că, de ce îl chemase? Ca să-i spună ea singură că, *la ce bun!* Dar Adrian nu schiță niciun gest. El era înarmat cu puterea gândirii, care o fascina pe fată.

– Nimic mare nu se face fără riscuri, răspunse el. Alții ucid ca să fie fericiți. Eu, ce-am făcut?

Într-adevăr, ce făcuse? Ea avu o expresie ca și când s-ar fi rătăcit între mai multe uși deschise care o loveau. Parcă nu mai putea vorbi.

– Și pe urmă nu e mai bine să simplificăm? zise el în șoaptă, în timp ce ea, ascultându-l mai înainte, nu observase că Niki nu mai era în fotoliul lui, se dusese pe undeva prin bucătărie. Te iubeam și vedeam cum te îndrepți cu pași siguri spre altar să-ți pună părintele pirostriile. Cum să te împiedic?

Ea sări în sus și văzând că Niki nu mai era acolo, îi răspunse cu o voce pătimașă:

– Mă iubeai, mă iubeai, dar iubirea nu trebuie pătată! Și atunci? îl întrebă ea cu frumoșii ei ochi strălucind de viață, cum să trăim săvârșind tot felul de ticăloșii, spune-mi, Adrian…

– Cine zice că trebuie să le săvârșești?! se miră el.

– Tu ai spus!

– Nu, și viața pe care putem să ne-o construim se poate baza pe sinceritate. Ce-am făcut eu reprobabil? I-am spus pretendentului tău că te iubesc. Asta era adevărat. Mârșav ar fi fost dacă spuneam o minciună.

– Dacă aș ști că niciodată nu vei mai amesteca adevărul cu minciuna…

Și era întâia oară când nu numai cuvintele propriu-zise, dar și glasul ei avea pentru el o promisiune în care putea crede și spera, ca s-o poată cuceri. Ea se ridică în picioare ca o prințesă, în timp ce el sări și îi luă mâna să i-o sărute.

– Acum eu trebuie să mă duc! La revedere! Noapte bună.

Și urcă în camera ei. Se dezbrăcă, se culcă și stinse lumina cu regretul că Mihai fusese atât de laș și nu venise. Dar parcă îi părea bine că el avusese curajul acestei lașități, ar fi putut s-o pățească și i-ar fi părut atât de rău că niciodată nu și-ar fi iertat că din pricina ei ar fi murit… Adrian, ca și Ștefan, era mai bine înarmat, în timp ce Mihai e atât de prost, săracul, că ar fi putut să se supere pe ea și să-i trimită scrisoarea aceea, fără să se întrebe dacă n-ar fi fost mai bine, înainte de a se fi așezat să i-o scrie, să-i dea un telefon și să verifice: Luchi, e adevărat că…

Luchi adormi și visă că era vară. Orașul strălucea sub razele soarelui, în timp ce tramvaiele, parcă adormite, abia plecau de prin stații; iar ziua n-avea sfârșit. Pe urmă se făcea că era la ștrand și se repezea în apă cu capul înainte… Se făcea apoi că în altă zi, dar într-una mult mai frumoasă, de început de vară, când primăvara n-a plecat de tot și când seninul cerului și puritatea aerului te fac fericit și știi că ești, dar nu știi de ce, când crezi că viața e o lumină din care nu pierim niciodată, plecase singură la plimbare, cu inima parcă afânată de sentimente amestecate, de milă, de înțelegere și îngăduință, dar și de un dispreț plin de simpatie față de babe, de bătrânii cu falci tremurânde pe care îi întâlnea în cale și care populau și ei, în mod straniu, parcurile, în timp ce, gândea Luchi, moartea îi căuta pe-acasă… Moartea nu există, gândea Luchi, existăm noi, care suntem și într-o zi nu mai suntem… Ei și?

Luchi se trezi cu acest gând în minte și rămase liniștită în întunericul odăii. Deodată începu să plângă. „Și dacă toate comorile ființei noastre le vom da tot așa, primului venit, despre care nu știm decât lucruri spuse de el, când în realitate nici nu-l cunoaștem și asta numai pentru că marele explorator lipsește, sau nu există?… Ce ticăloși ăștia doi, ce m-au silit să fac… E adevărat că mi-au plăcut sentimentele pe care el le-a exprimat în seara aceea când l-am lăsat singur cu Niki, despre țărăncile lui, niciodată n-am auzit un băiat vorbind atât de frumos despre fete… Și faptul că la *Tunelul norvegian* s-a purtat ca un bărbat curat, fiindcă o iubea pe fata aceea a lui din sat… O iubea… Câți nu iubesc și în același timp, la o petrecere, comit, fără să ezite, tot felul de trădări și murdării… Dar m-am grăbit, cu toate că nu am devenit femeie printr-un simplu accident amoros cum ar fi putut să se întâmple și se întâmplă foarte des cu noi, ci un băiat a cărui expresie în clipele acelea era terifiantă… Era fericit ca un îndrăgostit, nu triumfător ca un animal… Ce mai încoace și-ncolo, m-a sedus fără să știe, în timp ce eu descopăr acum că de fapt mi-e străin… El e îndrăgostit sigur, nu de mine, Luchi, pe care nu mă cunoaște, ci probabil de ochii mei. Ei și? Nu pot să-ți placă mult timp niște ochi… Iar ăștelalți doi nici măcar atât, în orice caz, unul m-a cucerit intelectual, dar ca bărbat îmi inspiră o stranie repulsie, iar celălalt m-a cucerit inspirându-și o mare siguranță că sunt ocrotită, ca să descopăr pe urmă că și-a pierdut încrederea în mine la prima uneltire. Numai siguranță nu mai pot simți eu lângă el… Doar dacă devin eu bărbat în locul lui și preiau eu toate inițiativele, cum a făcut mama, subjugându-l astfel pe ofițerul ei pentru totdeauna! Dar cum să pot să fac

așa ceva? Ce știu eu despre viață și despre bărbați? Nimic! Dar e un gând! Aș putea afla dacă m-aș strădui. N-a fost rău că m-am lăsat sedusă de Ștefan. E primul pas… Eu am vrut… O să-mi iau examenele și o să ajung medic… Și atunci văd eu… Nu e nicio nenorocire că la douăzeci și trei de ani nu sunt încă pe drumul măritișului. Și dacă va fi ceva mai târziu? Nu va fi același lucru?“

Și Luchi mai rămase încă minute în șir cu ochii deschiși în întuneric. Nu mai gândi nimic, ca și când amânarea măritișului ei i-ar fi dezvăluit deodată o lume nouă și necunoscută, plină de farmec prin libertatea pe care și-o recăpăta, dar și de primejdii, cărora trebuia, de-aici înainte, să le faci față singură… Ce-o să fie cu ea dacă în cele din urmă tot nu apare bărbatul care să-i placă? Fiindcă trebuie să-l găsească, amânarea nu înseamnă nepăsare. E un răgaz de cunoaștere și nu unul de renunțare. Fiindcă dacă îl găsea, și mâine se mărita cu cel care i-ar fi confirmat ceea ce știa de mică, dar care nu-i confirmase nimeni până atunci: că viața e lumina soarelui, frumusețea pământului. Dar oamenii nu erau…

XIV

Se făcuse ora cinci dimineața și cei doi continuau să stea în hol și să asculte la radio mersul evenimentelor, chiar dacă difuzate numai din punctul de vedere al legionarilor. S-a aflat mai târziu că echipa care era de serviciu în acele zile în fața microfonului era convinsă că transmite ordinele și comunicatele generalului în timp ce afară, la ieșire, firul principal era tăiat și branșat la un altul, de unde transmiteau legionarii și care era singurul care se auzea. Ce se spunea? Că la 20 noiembrie diabolicul Alexandru Rioșanu a dat ordin scris ca un anume Davidescu, individ care l-a ștrangulat cu mâna lui pe comandantul legionar Victor Dragomirescu, să fie pus în libertate! Și-a permis! La 27 noiembrie, același mason satanic Rioșanu dă ordin să fie înlocuită garda de legionari de la Jilava, prin jandarmi. I-auzi! Mai erau înăuntru dușmani ai legiunii, comuniștii de pildă, care trebuiau masacrați și în orice caz era acolo un loc foarte potrivit unde puteau fi uciși cu bâtele și alți dușmani ai legiunii (cu bâtele răzbunarea nu e atât de abstractă cum e cu pistolul) și acest jidănit de Rioșanu avusese îndrăzneala să se atingă de camarazii care păzeau închisoarea și pur și simplu să-i gonească de acolo… La 31 decembrie *se dă* ordin telegrafic (nu mai spuneau cine) să fie luați sub protecție de către jandarmi și poliție foștii politicieni ai trecutelor

regimuri… Prin descinderile în lojile masonice s-au descoperit nu numai niște inocente șorțuri de zidari, compase și echere, ci pur și simplu documente care arătau că mulți demnitari în funcțiune se adunau în loji și puneau la cale ruperea noastră de Axă! Asta era o crimă de o îndrăzneală nemaivăzută. Și mai ce? Că ofițerilor și aviatorilor care erau bănuiți că simpatizează cu legionarii *li se lua* comanda! Iarăși nu se spunea cine comitea asemenea fărădelegi. Că prefecții legionari, printr-o perfidă diversiune, fuseseră convocați la București și opriți, ca să nu se poată întoarce în capitalele lor și luau acolo parte la evenimente. Dar „…vom reteza capetele hidrei demoliberale și vom pedepsi pe toți trădătorii și pe toate uneltele conspirației masonice… Suntem informați că la cazarma gardienilor publici, unde se găsesc câteva sute de legionari, a fost adusă armata, care a tras în plin cu tunurile și mitralierele. Întreaga populație a capitalei nu trebuie să se lase intimidată de ultimele zvârcoliri ale francmasoneriei și slugilor jidovimii…“

– Nu, deloc, zise Adrian, cum să ne lăsăm noi intimidați?!

– Formidabil, exclamă Niki din când în când, ai zice că victoria le stă la îndemână…

– Și dacă le stă!? spuse la un moment dat Adrian.

– Ai dreptate! exclamă și Niki înfiorat. Tot ce știm e că generalul, după cum recunosc și ei, a primit lupta, n-a cedat, dar dacă e învins?

– Să ascultăm, zise Adrian. Nu mă culc până nu văd ce iese.

O voce anunță că la microfon va vorbi acum cutare personalitate legionară…

– Români, începu el cu o voce dramatică, se sinucide nația!…

Adrian începu să râdă zgâlțâindu-se și nu mai termina, încât Niki îi spuse să se oprească fiindcă voia să audă… Adrian însă nu mai voia, ai fi zis că totul pentru el se limpezise: Dacă acest legionar important vorbea de sinucidere, era clar că legionarii erau aceia care se aflau în această postură. Că divizia III, din corpul I de armată din Pitești, a primit ordin să tragă în legionari, spunea personalitatea cu un glas tragic, ca și când nu atât faptul în sine, că generalul nu ceda, ar fi fost un sacrilegiu, ci ordinul său, de a se trage în legionari… Ca și când ar fi trebuit să iasă generalul în stradă și să zică: hai, măi, băieți, fiți cuminți, nu sunteți voi copiii mei, duceți-vă acasă, că o să vă satisfac toate cererile…

– Soldați, striga acela încheind, dați mâna și împreună, cu puteri uriașe, să pornim lupta cea mare, de însănătoșirea neamului românesc, căzut în

robia tâlharilor și a curvelor…

Adrian izbucni din nou în râs și de astă dată și Niki se destinse și râse și el. Când, o voce mistică șopti în aparat:

– Să trăiești căpitane! Gata de moarte, îți vom executa ordinul.

Apoi alt glas anunță că generalii Dragalina și Coroamă se apropie cu unitățile lor de capitală. Și izbucni după această veste un cântec pe care Ștefan îl auzise și pe străzi înainte de atacul Palatului Telefoanelor: „Urlă dușmanii!…“

Niki se uită la ceas. Era aproape șase.

– Ce-o fi? zise el. Ce s-o fi petrecând?

Neliniștea îi stăpânea iarăși.

Deodată fiorosul cântec se opri și se așternu tăcerea.

– A fost ocupată clădirea Radioului, zise după câtva timp Adrian.

– Nu, zise Niki, microfoanele sunt deschise, s-ar fi auzit împușcături. Când l-au asasinat pe Armand Călinescu și au pătruns în sala microfonului principal ca să-și anunțe isprava s-au auzit împușcături. Apropo, știi cine i-a dezarmat pe urmă chiar în clipele când coborau pe scări? Directorul, cu mâinile goale, simulând că are în spate garda militară. A strigat: Atențiune gardă, ochiți! Apoi asasinilor: Sus mâinile! Jos pistoalele! Și indivizii au aruncat pistoalele și s-au predat. Știi ce-au pățit pe urmă…

– Da, știu, au fost duși la locul asasinatului, executați și lăsați acolo să-i vadă populația. I-am văzut și eu.

Niki se uită la ceas:

– Mă duc, zise, să vedem dacă nu găsesc vreun ziar la chioșc. Și se întoarse repede și radios cu un ziar legionar fluturând în mână.

– Fii atent aici, strigă el. Și începu să citească:

Pentru împiedicarea vărsării de sânge pe care noi nu am vrut-o și care n-a servit decât dușmanilor comuni ai României și Axei, cunoscând că politica Germaniei și Italiei cer condițiuni speciale, pe care Mișcarea legionară le recunoaște și având în vedere ca între conducerea statului și Mișcarea legionară au început tratative pentru limpezirea situației, ca să ușuram mersul acestor tratative

ORDON

Ca să se înceteze imediat orice lupta, legionarii vor părăsi de îndată instituțiile publice ocupate și vor reintra în viața normală.

Cer ca acest ordin să se execute fără șovăire și cu cea mai mare strictețe. Vreau ca în cel mai scurt timp țara să-și recapete aspectul normal.

Horia Sima

București, la 23 ianuarie 1941,

orele cinci dimineața.

În același timp la radio izbucni deodată cu o forță impresionantă vechiul cântec:

Deșteaptă-te, române,

Din somnul cel de moarte…

– Niki, zise Adrian întru târziu, Horia Sima a dat acest ordin în libertate sau capturat?

– Nu mi se pare clar, a pomenit de tratative care se duc cu conducerea statului.

Era însă o minciună, tratativele eșuaseră încă din noaptea trecută și în cursul zilei se află, din manifestul dramatic către țară al generalului care în sfârșit apăru în presă, că el nu mai lăsa „copiilor“ lui nimic, le lua totul și tot ce mai zicea că va păstra era „spiritul legionar“. Exact ca la morți! Se plângea de nerecunoștință, zicând că în paginile istoriei și ale omeniei nu credea să se poată înscrie o faptă de o ingratitudine mai mare… A fost silit să scoată armata… Și el care a făcut lovitura de stat de la 6 septembrie fără o picătură de sânge, care a suferit ca nimeni altul chiar și pentru netrebnicii de la Jilava (adică pentru cei care fuseseră masacrați la 26 noiembrie!) a fost silit să lase trupele să tragă în frații noștri… „Români, zicea el, voi pregăti noua așezare politică a statului…“ Era deci clar că se debarasa chiar și de legionarii care nu se ridicaseră contra lui, așa-zișii „seniori“… „Azi, continua el, se toarce sub ochii noștri soarta de veacuri a lumii. Și la împlinirea ei fiecare trebuie să vă simțiți chemarea… Fiindcă eu n-am fost până ieri și nu vreau să fiu nici mâine nici instrument de tiranie, nici punte de anarhie…“

Avusese însă grijă, înainte să facă această declarație de efect, să spună că regimul său se sprijină pe suflul nou care s-a așezat în lume, într-o comunitate cu Germania și Italia. Acolo ce regimuri erau? De tiranie sau de

anarhie? în acele ore însă bucureștenii, chiar dacă își puneau ei această întrebare, nu i-o puneau generalului: astea sunt vorbe, gândeau ei, istoria cu suflul și cu comunitatea. Practic, acest om îi reprimase hotărât tocmai pe aceia care n-aveau nicio ezitare și niciun scrupul să instaureze în țară, cu orice mijloace, cum o dovediseră, acel suflu și acea comuniune…

Vârfurile legionarilor care declanșaseră rebeliunea nu așteptară să pună generalul mâna pe ei: cu ajutorul nemților, care îi adăpostise în acele ore, fugiră din țară.

Și astfel nici acel *aconto* teribil promis comuniștilor de la Jilava nu avu urmări… Legionarii nu puseseră mâna pe puterea deplină ca s-o facă. Și nici în timpul rebeliunii nu avuseseră nici timpul, nici puterea să se răfuiască, în felul lor sângeros, cu cei întemnițați dincolo de celula 20: de mult închisoarea era bine păzită de armată…

Citind manifestul generalului (pe care i-l aduse proprietăreasa, o femeie încă tânără și de o serviabilitate rece, care îți amintea parcă tot timpul că nu va ezita să te dea afară dacă nu-i vei plăti la timp chiria), Ștefan sări în sus, se îmbrăcă în câteva minute și o luă spre stația de tramvai de pe Carol Davila. Da, iată, tramvaiele și începuseră să meargă. Călătorii, nu prea mulți, aveau chipurile vesele, alții se urcau făcând glume, vorbind tare taxatoarei, „avansând înainte“, cum îi îndemna ea, desfăcând apoi ediții speciale de ziare și parcurgând cu grabă și nervozitate manifestul generalului și știrile.

La redacție Ștefan găsi toată lumea adunată în sala mare. Toți erau bucuroși. Nimeni nu comenta nimic. Marile bucurii nu au glas. Toți îl așteptau pe patron.

PARTEA A PATRA

I

Iată cum se dovedea că nu există secrete militare: individul acela care îi spusese lui Achim într-o zi în Obor că pe primăvară așa, el, Achim, va fi concentrat, în ciuda faptului că unitatea sa de *ceferé* în loc de armă avea pentru fiecare soldat sau gradat instruit câte un perforator de bilete, avusese dreptate. Nu chiar în primăvară, dar cu câteva săptămâni înainte de zilele babelor, Achim Moromete primi ordin de chemare.

Stătea cu hârtia în mână și arăta încântat, în timp ce Angela se făcuse palidă. Își șterse nasul cu un deget, gestul lui de la țară care dădea parcă gândirii un impuls:

– Bă, f… în c… pe mă-sa! exclamă el, de unde o fi știut? Că nu era nici general, nici majur, era un simplu civil, ca mine, dar uite că se cam știe, cine zice că nu se află…

– Achime, șopti fata cu alt glas decât al lui, slăbit de o panică bruscă, dacă nu te mai întorci?

Parcă dăduse deodată frigul peste ea, se apropie și, tremurând, se lipi de coasta lui. El n-o luă în seamă.

– De ce, zise, e concentrare, nu e război. Unde vezi tu?

Ea nu răspunse unde vedea, dar din clipa aceea înfățișarea ei se schimbă, chipul își pierdu veselia și nepăsarea, iar ochiul îi rămase deschis asupra bărbatului, cu o expresie întrebătoare pe care nu și-o mai putea ascunde. „Nu mi-a spus nimeni nimic, parcă zicea ea, dar nu știu dacă ai să te mai întorci. Și nimeni pe lume nu mă mai poate liniști până nu aflu: ori că e pace și nimeni nu mai moare în război, ori că ai murit și nu mai am de aici înainte ce să mai aștept de la tine.“

Trebuia să plece în patruzeci și opt de ore. La început Achim se uită și el câteva ceasuri în șir la ea, mirat de schimbare, apoi se supără și îi repetă că n-avea de ce să se sperie, război nu e, unitatea lui e în afară de orice pericol chiar dacă ar fi, linia întâi nu se formează pe căile ferate de transport… Ea se liniști doar în aparență, fiindcă rămase pe chipul ei ce era mai rău, privirea cu care se uita la el, semnul acela de întrebare, frica aceea pe care n-o mai putea alunga nicio judecată, nici chiar faptul că după câteva luni el s-ar fi întors. Cine putea să știe ce semn misterios ascundea o astfel de hârtie, care te smulgea din casa ta și îți poruncea să te duci nu se știe unde?

Spre seară neliniștea ei crescu. Totul parcă se stricase și Achim se posomorî. „Da, da, gândi, are și ea dreptate. Plec, o las singură. Dacă se întâmplă ceva (poți să știi?!), ea cine a fost? A fost nevasta mea, atâta vreme, dar cine s-o creadă?“

A doua zi dimineață se duse cu ea la primărie să se însoare cu ea, dar era prea târziu, li se cereau tot felul de acte și li se dădea un termen de cel puțin două săptămâni. Dar până să afle toate acestea ar fi trebuit ca neliniștea ei să dispară; iată, nu mai rămânea singură, era nevasta lui și în acte și dincolo de moarte. Dar nimic nu se schimbă pe chipul ei și nu avu niciun regret când află că nu se putea căsători cu el atât de repede. N-o interesa câtuși de puțin evenimentul. Chiar se supără.

– Nu-mi arde mie acuma de măritiș, spuse.

Numai la gară, când trenul se apropie, parcă își mai veni în fire. Îl prinse de gât și cu fața aproape de a lui șopti:

– Nu fi supărat pe mine. Îmi trece mie. Să-mi scrii.

– Îți scriu eu, zise Achim, dar vezi ce faci. Să nu te prind că… Ia vezi!

– Nu-mi duce tu grija mea, răspunse fata și deodată se supără: Fii liniștit, îi zise, pe șaua ta n-o să încalece nimeni. Și adăugă: tu să nu încaleci pe-ale altora.

– Gura, fă, că te-aude lumea! Nu ți-e rușine?

Și sări pe scara vagonului. Când trenul se puse în mișcare, ea se mișcă odată cu el și îl petrecu fluturând o batistă, până ce trenul pieri golind peronul în care intrase pufăind apocaliptic.

II

Achim știa că din moment ce ești dat la trenuri, trenuri vezi. Nu lua seama la ele. Le întâlnea în gări, se încrucișa cu ele pe câmpii și prin munți pe unde linia era dublă, unele lungi, nesfârșite, de marfă, dar a dracului marfa, bălțată, îndreptată în sus cu țevi care nu puteau fi acoperite: trenuri antiaeriene. Dar și tunuri cu țeava scurtă și groasă. Și parcă tancurile nu erau și ele o marfă? Unde mama dracului erau duse? îl vezi că merge încolo, spre București, dar parcă poți să spui că aia e destinația?

În apropierea gărilor Achim deschidea ușa și cobora pe ultima scară uitându-se cu o curiozitate lacomă la mulțimea care începea să se miște în valuri, gata să ia trenurile cu asalt din mers. Unii, cei fără bagaje, așa și făceau, cu riscul să-și rupă picioarele, sau să fie chiar tăiați de tren. Lui nu i

se întâmplase să vadă, dar alți șefi de tren povesteau că văzuseră. Parcă oamenii sunt în toată firea lor? Unde s-or fi ducând? Ei, chiar așa, să stai și să te întrebi ce îl face pe un om să plece de-acasă și să ia cu asalt trenurile? Nu numai oameni, bărbați zdraveni, dar și muieri singure, fete, chiar și bătrâni. Și uneori și mame cu copii în brațe. Când nu erau trenuri ce făcuseră? Trăiseră și atunci, dar mai puțin înnebuniți de cum arătau acum, mai liniștiți, fără fețele astea care în îmbulzeală deveneau sălbatice… Da, așa este. Avea dreptate Angela, ceva nu era în regulă, anul trecut peroanele erau liniștite, lume puțină… Ce se întâmplă? Se mută lumea dintr-un loc într-altul? Fuge de undeva?

Într-o zi, în timp ce se plimba agale printre linii în așteptarea orei sale, Achim Moromete se opri lângă o femeie care plângea de furie că fusese îmbrâncită de toți și pierduse trenul și intră cu ea în vorbă.

– Unde te duci?

– Până la fi-mea, la Ploiești, are nuntă mâine, și uite că mă dădură la o parte și n-o să fiu și eu azi la ea să-i dau o mână de ajutor…

Dar deja o speranță licărea în ochii ei uitându-se la acest om în uniformă… Poate știa el ceva… Un alt tren decât cel de la miezul nopții, care nu se anunță oamenilor… Deși avea fată care făcea nuntă, era încă tânără și mai ales nu era grasă, cum li se întâmplă unor mame după ce nasc și pe care nu numai traiul bun le îngrașă, ci și necazurile. „Asta precis că e văduvă, altfel ar fi cu bărbatul după ea“, își spuse Achim și un gând îi veni și îi luci și în ochi și femeia îl citi în aceeași clipă și luci și în privirile ei acceptându-l.

– Și bărbatul când ți-a murit? zise Achim în șoaptă, să nu turbure parcă simplitatea înțelegerii lor.

– Sunt opt ani de când s-a prăpădit, zise ea.

– Ce-a avut?

– Băutura…

– Așa de tânăr?

– Nu era așa tânăr, zise femeia. A căzut într-un șanț și a dat viscolul peste el! Ești om, nu ești de fier. L-am găsit țeapăn… S-a trezit el, dar mult n-a dus-o, că a răcit la plămâni…

– Se purta urât cu tine?

– Nu, nici măcar nu bea din podul de porumb, nu era un bețiv, era un chefliu, bea și el cu alții mai bogați… Dar fie că bea rău, fie că nu ținea, că se cherchelea de i se făceau picioarele mai blegi ca la un olog. „Mă, îi

ziceam, nu mai bea.“ „Nu mai beau!“ zicea el și se ținea o vreme, dar era trist, săracu, mi se făcea milă de el, tot eu îl îndemnam: „Du-te, îi spuneam, dar bea și tu cu măsură…“ „Păi cu măsură beau“, zicea, adică cu sticla aia de măsurat. Ce puteam să-i fac?! Se făcea alt om, îmi plăcea parcă și mie mai mult de el când se întâmpla să nu se întoarcă acasă pe-o singură cărare, era vesel, glumea, cânta, și cânta frumos, te și mirau cum stătea veselia și cântecul în el în celelalte zile, și numai vinul le scotea… Era mai mare ca mine cu douăzeci de ani, adăugă femeia, cu o expresie bruscă de fericire care o întineri și alungă cu totul de pe chipul ei grija și necazul pentru nunta fetei la care avea să întârzie.

– Hai cu mine, zise Achim mereu în șoaptă și se urni din loc fără să se uite să vadă dacă va fi urmat.

Mergea însă încet, parcă ar fi fost dus pe gânduri. Muierea își luă bocceaua și îl urmă. Din pricina acestei boccele pierduse trenul, îi căzuse din mână, adică fusese smulsă și fusese silită să se tragă îndărăt. Achim ar fi putut să facă doi pași, să i-o ridice și să i-o dea, dar se uitase nemișcat la zbuciumul de pe scări și nici măcar nu-i trecuse prin cap să sară și s-o ajute. La început avusese reflexele obișnuite ale omului care nu poate rămâne indiferent când alții suferă, dar pe urmă se gândise că în felul ăsta o să ajungă departe, un fel de hamal al altora, în timp ce el avea alt grad, era șef de tren și descoperise plăcerea de a te uita la chinurile altora și de a rămâne impasibil… Fiindcă, uite… Gările sunt aglomerate și lor le arde să se ducă la nuntă… Au dreptate, o nuntă face fi-ta, dar dacă asta e situația la gară, descurcă-te. Vasăzică asta era, gândi el mai departe, în timp ce muierea mergea chiar lângă coasta lui cu acel mers nesimțit al țărancelor de ai fi zis că tălpile lor nu ating pământul, nunți, botezuri, nașteri, morți, poate vânzări, cumpărări, plecări de tot, sau întoarceri de ani; asta sunt prin urmare pricinile care îi trimit spre trenuri… „Dar de ce așa mulți?!“ se întrebă el rămânând ca într-o visare asupra acestui gând nedezlegat… Și apoi: „Până la Ploiești nu mă prinde nimeni și dacă mă prinde nu sunt funcționar la c.f.r. să mă amendeze. Am și eu interesele mele, nu numai cefereul, dacă nu se întâmplă nimic o să-l servesc și eu cu inima mai ușoară“.

Mergeau de-a lungul unui tren gol, trenul lui, care urma să fie tras în stație și să plece peste aproximativ un ceas. Se opri într-un loc, puse piciorul pe-o scară și urcă. Muierea urcă după el. Trecură prin câteva

coridoare și într-un loc Achim scoase o cheie din buzunar și deschise: era în apropierea coletăriei cușeta lui proprie, de șef de tren.

– Uite, îi spuse el muierii arătându-i banca plușată, stai aici, am să te încui și dacă avem norocul să nu vie vreun control până la Ploiești, ajungi, *bine*, la destinație și pe deasupra fără să te mai înghesui cu alții pe coridoare. Culcă-te și dormi liniștită…

Era un tren militar care în câteva ore se umplu până pe acoperiș de soldați și ofițeri. Se făcuse noapte și cele două locomotive gâfâiau prin văile și prăpăstiile munților, fluierau însă victorioase, ai fi zis că chiuiau, în timp ce fumul le ieșea pe coș în ritmul urcușului. Achim se uită la ceas. În curând va veni Sinaia, și dacă nici de-acolo nu se va urca vreo echipă de controlori, călătoarea lui clandestină nu va mai fi în pericol să fie dată jos, fiindcă până la Ploiești trenul nu mai oprea. Aplecat în afară și ținându-se cu o mână de bara neagră, Achim scruta liniștit lungul peron când trenul opri. Nimeni. Numai soldați.

Când intră în cușetă, neliniștită, muierea îl întrebă din priviri: ceva rău?

– Ai scăpat, zise el, până la Ploiești nu mai oprim… Stau și eu nițel și mă duc să-i controlez pe-ăștia care s-au urcat la Sinaia. Când omul vrea, mai zise el, câte nu se fac… Te duci acum la nuntă… De ce n-am petrece și noi?

– Păi, să petrecem, șopti ea… Și după o tăcere, privindu-l drept în față: de ce să nu petrecem?… O să mă duc și eu cu inima ușoară la nuntă, că am întâlnit un băiat bun… Ai nevastă, copii?

– Am nevastă, zise Achim.

– Mai bine că n-ai copii, pe vremurile astea.

– …Să știi că de băut n-am decât două sticle cu bere, reluă Achim.

– Ne-ajung, răspunse muierea ca și când ar fi fost mai mult decât încântată.

Achim însă nu se grăbi să scoată acele sticle, ci se apropie de ea atât de mult încât, deși îl aștepta, ea se dădu instinctiv înapoi. El însă o prinse și o culcă încet de-a lungul băncii. Muierea ridică bărbia sus… Apoi el o dezveli… Și se repezi asupra ei atât de flămând încât, simțind că bărbatul acesta nu va fi multe minute al ei, se agăță și ea de el și îi ieși repede în întâmpinare. În timp ce el era tăcut, ea avea respirația șuierată de bucuria pe care i-o pricinuia ei, femeie trecută de mult de treizeci și cinci de ani, această întâlnire nesperată și de teama că totul se va sfârși atât de curând… Ceea ce se și întâmplă… Bărbat în putere, dar prea grăbit… Al ei, tatăl fetei

(care avea acum nunta), era așa de blând când se apropia de ea încât totul se dezlega și se descătușa în sufletul ei făcând-o să se simtă atât de ușoară, că îi venea să creadă că ar putea zbura: grijile, teama de ziua de mâine, frica de boli, suferința sărăciei, gândul morții, totul se topea, se îndepărta de patul lor… Simțea că ar fi putut muri fără nicio părere de rău…

– Și în bocceaua asta ce ai? zise Achim vesel, destupând la ușă sticlele cu bere. Ia, îi zise, stai să-ți dau și un pahar…

– Păi ce să am, răspunse muierea, hainele mele bune!

– A, da, sigur… Și ce e bărbatul fetei la Ploiești?

– Lucrează la sonde…

– Bun băiat!

Și Achim duse sticla la gură și o goli pe toată pe nerăsuflate. Apoi se ridică și își luă chipiul.

– Eu trebuie să mă duc, zise… Când ajungi la Ploiești, te dai jos și gata…

Parcă ar fi spus: iată ce simplu e când totul începe bine! Femeia dădu din cap că a înțeles și că la fel gândește și ea și îl urmări ieșind cu o privire mare care nu clipea.

Multe săptămâni după aceea trebuiră să treacă pentru ca Achim să descopere într-o zi ce era cu mulțimile acestea care așteptau trenurile în gări și se repezeau asupra lor ca niște haite. De mult timp se întreba de ce unele trenuri de persoane aveau perdele la ferestre și aceste perdele erau trase. Cine era înăuntru? Până ce într-o gară văzu un ofițer neamț dând perdeaua la o parte, trăgând geamul și scoțând capul afară. De atunci începu să fie atent la numărul acestor trenuri. Tăcut, le căuta cu privirea sa, care părea, din pricina lăcomiei, uluită, deși era senină ca o oglindă și când le descoperea trase pe vreo linie de așteptare, se oprea alături și cu fața spre ele se desfăcea la pantaloni și urina abundent. Nici el nu înțelegea de ce îl apuca tocmai atunci și când observă coincidența, se stăpâni. „Care era direcția acestor trenuri mute înțesate cu nemți muți? Unde se deplasau? Și în ce scop?“ se întreba și rămânea nemișcat minute întregi cu aceste întrebări deasupra capului. Dar curiozitatea lui era să descopere și nu să afle. Încât nu întreba pe nimeni, pe vreun șef sau camarad ceferist în concentrare ca și el. Întrebările fără răspuns nu-l stinghereau… Le vine lor rândul, răspunsul, chiar dacă ar trebui să treacă mulți ani. Și într-o dimineață se trezi din somn în legănatul vagonului și gândi: „Uite de ce a

apărut atâta lume pe peroane, lume îmbulzită… Nu fuge nimeni de nicăieri, e aceeași lume, dar nu mai au aceleași trenuri… li s-a împuținat numărul, ca să-i ducă pe-ăștia… Domnule, ce de trupe, ce de mulțime de soldați, de săptămâni de zile tot trec… Unde mama dracului se duc?“

III

La ora aceea nimeni nu știa, în România, să răspundă la această întrebare și nici cei care erau deplasați astfel, nici măcar ofițerii superiori. Nu e absurdă afirmația acelora dintre ei care mai târziu, fiind puși sub acuzare, au răspuns că „n-am știut nimic“, deși era evident absurd să crezi că alții, care afirmau același lucru și care se aflau chiar acolo alături de omul care punea în mișcare aceste mase uriașe de oameni înarmați, nu știau nimic. Pe vremuri patriarhale, descrise de Tolstoi, întrebarea cine îi împingea pe oameni de la apus spre răsărit își păstra toată forța ei de sugestie mai ales în fața unui astfel de artist care nu putea să admită în intimitatea marelui său spirit ideea că un singur om, Napoleon, putea fi cauza unui eveniment atât de copleșitor și cu consecințe atât de mari pentru o mulțime de țări, cum a fost invazia pe care împăratul francez a condus-o împotriva Rusiei. În zilele noastre însă, în fața documentelor uluitoare care au fost capturate și puse sub ochii istoricului, îndoiala nu mai e posibilă și misterul sfâșiat: da, un singur om a gândit totul dinainte, a păstrat mai mult sau mai puțin secretă gândirea lui și cei care au aflat-o din timp n-au crezut în ea, și și-a pus-o în aplicare cu o consecvență care a provocat nenorocirea unei întregi civilizații și atât de mult a marcat istoria popoarelor europene încât unele din ele țin și astăzi, drept sărbătoare a lor națională, ziua când au pus mâna pe arme (sau au întors armele printr-o mișcare insurecțională) și s-au eliberat de tirania acestui om, a regimului său și a acelor mișcări interne care se aliaseră cu el. O astfel de amintire, o astfel de amprentă de care nu ne putem dezice arată că istoria nu e o zeiță fără pată în fața căreia să ne închinăm cu smerenie, din moment ce și-a ales ca erou un singur om și i-a dat o astfel de putere încât să miște mari popoare unele împotriva altora și să-l favorizeze în așa măsură încât, așa cum ne dezvăluie documentele, să-l ferească de toate atentatele (care au fost puse la cale împotriva lui aproape tot timpul), să-l ajute să-i prindă și să-i ucidă pe atentatori, să zdrobească mișcări de revoltă și să tortureze partizani care se ridicau împotriva lui în țările căzute sub robie. Numele acestui om, pe care

noi, europenii, ca să putem trăi cu totul liberi ar trebui să-l uităm, este Adolf Hitler.

În istorie un gest poate fi făcut și de către un om care nu s-a născut să-l facă? Noi vedem că e gestul lui care nu e expresia niciunei cauze și urmările pe care le provoacă nu sunt câtuși de puțin expresia, fie și îndepărtată, a unui țel ascuns al istoriei. Căci ultimul război a fost o cădere a umanității, țelul nu se vede nici azi, când el demult s-a consumat. Și asta pentru că firea, caracterul unei personalități nu se poate modela pe evenimentul istoric într-atât încât să semene cu o etichetă pe o sticlă, care arată doar denumirea conținutului sticlei, dar care n-are nicio legătură cu ceea ce e înăuntru. Indignat de excesul istoricilor care prea explicau totul numai prin gesturile și cuvintele lui Napoleon, Tolstoi era îndreptățit să afirme că viața de roi a omenirii se conduce după legi cărora li se supun populații și șefi în mod egal. Noi însă am descoperit în secolul nostru ceva nou și nu prin primul, ci prin al doilea război mondial, că roiul poate fi dus într-o văgăună și asta nu prin voința lui colectivă, ci a unuia singur sau a câtorva. Istoricul de mai târziu, care se afla în Germania în ajunul atacului asupra Poloniei și care studiase de mulți ani firea și obiceiurile poporului german, avea să scrie că populația Berlinului era departe de a fi entuziasmată de comunicatul pe care avea să-l citească a doua zi în zori și din care afla că fără să fi fost întrebată era târâtă fără putință de întoarcere pe drumul războiului… Cine era acest om care hotăra astfel soarta unui popor?

Ornitologii români au descoperit în Delta Dunării o pasăre cu penaj roșu și cu comportament bizar: vulpea îi mânca în fiecare an ouăle și îi punea, în lipsa ei, pietre în cuib, pe care ea, apoi, le clocea toată vara fără să simtă că sunt pietre. Ca să salveze specia, ornitologii au gonit vulpea. Atunci pasărea, spre uluirea acestor specialiști care o supravegheau de departe cu binoclurile, a început să țipe cuprinsă de o stranie isterie și și-a spart ouăle cu ciocul, bătând din aripi și dansând demențial. Ce era cu ea? Ce instinct obscur o împingea astfel spre dispariție? De ce voia ea să nu-și mai supraviețuiască? Cine putea să știe? Natura voia s-o elimine și nimeni nu putea interveni ca această poruncă a ei să nu se înfăptuiască…

În viața poporului german, Hitler, încă de la început, semăna cu această pasăre, dar numai prin sfârșitul ei și nu prin poziția în mijlocul speciilor. Căci Hitler era ca o pasăre ucigașă, foarte dotată și vicleană, având geniul marilor cuceritori și reprezentând o mare primejdie pentru toți semenii

săi… Trebuia să piară; cu toate acestea poporul german a dorit, și majoritatea militarilor lui cu mintea rece au încercat de nenumărate ori să-i forțeze voința și să-l ferească și pe el și pe ei de prăpastia spre care se îndrepta. Putem noi să spunem astăzi că înclinațiile războinice ale poporului german și-au găsit un exponent în acest personaj satanic? De ce trebuia să se sinucidă poporul german, care de altfel i-a supraviețuit, și nu s-a sinucis singur, ca atâția alții? Mai degrabă putem spune că acest om și-a găsit în sânul poporului german elemente pe care le-a selecționat și cu ajutorul cărora a pus stăpânire pe alții și nu i-a lăsat din mâini până nu i-a dus la înfrângerea totală, după ce i-a biciuit mai întâi să obțină strălucitoare victorii și să comită nesfârșite crime. Franța prăbușită a făcut să apară în fruntea ei doi oameni, un trădător, mareșalul Pétain, și un salvator, care a făcut pe atunci un gest doar simbolic, căci armată nu mai avea: a vorbit de la Radio, de pe teritoriul britanic și a spus francezilor că Franța continuă lupta. Acesta era generalul de Gaulle. Cehoslovacia, puternic înarmată și dispunând de fortificații greu de trecut la granița ei cu Germania, se prăbușește în fața lui Hitler, cuprinsă de o panică irațională, fără să tragă un glonț. Din sânul ei nu s-a găsit un om care să-și dea seama că lupta avea mai mult sens decât capitularea. Asta înseamnă că poporul ceh și slovac n-ar fi luptat până la sacrificiu, dacă ar fi fost mobilizat și ar fi primit ordinul s-o facă? De altfel atunci nu numai în Cehoslovacia nu s-a găsit un astfel de om, ci nicăieri în Europa. În acele zile, așa cum s-a dovedit mai târziu, agresorul era vulnerabil la granița sa din vest. Totuși nimeni nu l-a deranjat acolo: nu s-a găsit niciun om în sferele de conducere franceze care să dea ordin armatelor să-l atace cu energie pe Hitler și să pătrundă fără șovăire pe teritoriul său. Putem de aici să tragem concluzia că armata franceză nu și-ar fi făcut datoria și nu s-ar fi luptat eroic dacă acest om ar fi existat, ca să explicăm de ce n-a existat el realmente? În Anglia acest om exista, a venit la putere, gonindu-l pe acel Chamberlain, neputincios, înainte ca țara sa să rămână fără soldați, îl chema Winston Churchill. El i-a declarat imediat lui Hitler război nemilos, pe viață și pe moarte, și a fost în deplin consens cu poporul său, care gustase totuși mai înainte, sub un alt om, lipsit de clarviziune și hotărâre, din rușinea umilinței de a se fi bucurat o clipă că războiul a putut fi îndepărtat din lume prin nedemne și zadarnice concesii…

IV

Suntem azi în posesia unor date care ne arată că asemenea acelei păsări stranii Hitler și-a schimbat singur soarta spre sinucidere, ca și când faptul că totul era prea logic și totul mergea prea exact spre victoria dorită de el l-ar fi neliniștit. Și totuși, după căderea Franței, nu venise și căderea Angliei… Dar acest semn în loc să-l împingă spre o concluzie firească și anume mobilizarea tuturor forțelor în vederea invaziei, gândurile sale războinice se întoarseră în altă parte. Ce se întâmplase?

Nu cu mulți ani înainte un om stătea singur într-un birou în fața unei planșe și proiecta ceva. Nu-i era ușor să facă ceea ce dorea, sau mai bine zis ceea ce i se comandase, fiindcă asupra lui apăsa o mare răspundere: obiectul de proiectat era un mic avion cu un singur loc, cu o mitralieră care trebuia să tragă prin raza elicei, și să fie mai rapidă și cu bătaie mai lungă decât a adversarului. De unde știm cât de rapidă și cât de lungă e bătaia adversarului? Alte servicii au avut misiunea să afle și au aflat. Iată: Această jucărie trebuie să intre fără întârziere în dotarea aviației țării (RAF), trebuiesc apoi recrutați vreo două mii de băieți cu vederea și reflexele bune, vârâți în ele și antrenați. Dar de ce? Războiul abia s-a terminat, marii lui mutilați se văd încă pe străzi, toată lumea vorbește de pace. A apărut chiar în lume o mișcare numită *pacifistă*, condusă de intelectuali și scriitori mari, care au scris și descris războiul cu toate ororile lui. Nu trebuie să se mai repete. Nu trebuie să mai aibă loc. Și această mișcare e atât de simpatizată încât în țara de dincolo de canal, în Franța, a apărut în starea de spirit a oamenilor, și firește a soldaților, un fel de frenezie a păcii, în orice caz o mare relaxare, o mare euforie.

Yes Sir! O să încercăm să-i trezim pe acești oameni la realitate, dacă bineînțeles o să reușim. Fiindcă îi avem întâi pe-ai noștri, care gândesc la fel cu vecinii. Dar cel mai bine ne-am face datoria dacă am construi cât mai repede o mie din aceste jucării. De ce? Vă voi explica, *Sir!* Să nu uităm că Marea Britanie, care a fost atâtea sute de ani stăpână peste mări, acum nu mai este. Cum, dar nu e posibil. Flota noastră maritimă este încă cea mai puternică! *Yes*, flota în sine continuă să fie cea mai puternică, dar ea nu mai poate apăra Marea Britanie dacă deasupra ei apare un roi de avioane încărcate cu bombe și începe să i le arunce în cap: o scufundă! Și după aceea nimic nu mai poate opri flota inamică, intactă, să se apropie de coastele noastre și să ne invadeze. Da, așa este și atunci ce este de făcut? Păi iată, tocmai această mică jucărie cu un băiețaș în ea se poate urca sus, poate veni cu botul din toate direcțiile posibile și doborî bombardierele.

Înainte însă să ajungă la ele, va trebui să dea o luptă cu jucăriile adversarului cu care își va trimite el bombardierele, să le păzească. *Yes Sir*, am putea spune că de rezultatul ciocnirii acesteia la care nimeni nu se gândește în prezent (în afară de omologul dumitale neamț, care de mult a făcut să iasă din biroul lui aceleași planuri pe care vi le cerem noi acum), depinde soarta unui imperiu și a actualei așezări în lume. Asupra noastră apasă o mare răspundere, nu numai aceea de a ne apăra pe noi, dar și pe alții… Apucați-vă deci de lucru și cuvântul urgență să vă obsedeze seara înainte de a adormi. *Yes Sir!*

Și din această obsesie, în timp ce omul politic căsca gura neputincios la tartorul de pe continent, a apărut micul avion de vânătoare de a cărui însemnătate numai puțini își dădeau seama. Tot atunci oameni cu salarii mici, ingineri modești, dar inspirați în orele lor de lucru, au descoperit că bombardierele inamicului pot fi văzute pe un ecran care s-ar forma pe principiul radiolocației, adică al înapoierii undelor radio îndată ce ar întâlni un obstacol și anume cu mult înainte ca bombardierele să se apropie de coastă, aproape chiar de la decolare și întâmpinate pregătiți, în timp ce populația nu mai putea fi nici ea luată prin surprindere. Bizar! Se vedeau țărmurile Franței pe acest ecran, așa cum sunt ele desenate în cărțile de geografie. Și puncte mici, care se deplasau perceptibil, vasele mai mari care alunecau în realitate pe suprafața oceanului. *Yes Sir*, construiți din astea multe de jur-împrejurul Marii Britanii! Și mijloacele necesare de a dirija pilotul de jos, de lângă această minune a tehnicii și de a-l preveni când este atacat și dimpotrivă, de a-i arăta ținta, când trebuie la rândul lui să atace. Și toate aceste descoperiri să rămână strict secrete.

La 30 iunie 1940 generalul Jodl scria că victoria decisivă asupra Angliei nu mai era decât chestie de timp. Hitler trimise la vatră 40 de divizii de infanterie și motorizate. După căderea Franței marele tartor nu mai proiecta pentru moment nicio cucerire care să-i țină toată armata mobilizată. Dar Anglia? A, Anglia? gândeau generalii. Anglia va fi cucerită cu aviația și marina. La 17 iulie, cu două zile înainte de discursul de pace al lui Hitler, pe care îl auzise Niki în Reichstag, înaltul comandament german trimise 13 divizii de elită pe coasta Mării Mânecii, care trebuiau primele să invadeze insula. Forțe blindate în valoare de 6 divizii, întărite de 3 divizii monitorizate și 2 aeropurtate, ar fi urmat primului val. Planul era minuțios întocmit și operațiunea aceasta purta denumirea de *Otarie*, scopul ei era un *Todesstos*, adică o lovitură de grație, dată unui inamic deja paralizat de

aviație și aflat în pragul unei prăbușiri economice. Dar atunci ce rost mai avea, două zile mai târziu, discursul de pace al lui Hitler? Nu era el hotărât să pună în mișcare operațiunea *Otarie*? Nu, dacă Anglia capitula, ar fi vrut ca această operațiune să nu aibă loc, au declarat generalii lui după război. Anglia însă nu se lăsa amețită de discursul înșelătorului și atunci Hitler ordonă acțiunea prealabilă operațiunii *Otarie*, adică distrugerea aviației de apărare a insulei. Operațiunea căpătă denumirea de *Adlerangriffe*, „Atacul Vulturului“, și începu la 15 august. De realizarea ei depindea succesul celeilalte. Miza era decisivă și șeful aviației germane, Goering, nu se îndoia că va pune el singur Anglia în genunchi și că o invazie va deveni inutilă. Și avea și de ce să fie atât de îngâmfat. Trei mari flote aeriene îi stăteau la dispoziție, cu comandanți buni și piloți neîntrecuți. Flota a II-a sub comanda feldmareșalului Kesselring putea ataca din Olanda și nordul Franței, a III-a comandată de alt feldmareșal, Sperle, tot din nordul Franței, și a V-a, sub comanda generalului Stumpff, se afla în Danemarca și Norvegia. Împreună, aceste flote numărau aproape 1000 de avioane de vânătoare și tot atâtea bombardiere, dintre care pe deasupra câteva sute care bombardau urlând în picaj și îngrozind populațiile chiar în adăposturile unde se ascundeau. Contra acestei forțe aeriene pe atunci înfricoșătoare ca număr, aviația engleză (RAF-ul) reușise să fabrice pentru apărarea insulei aproape 800 de avioane de vânătoare. Nu era puțin, dar în comparație cu inamicul, era totuși insuficient. În luptă egală, gândea probabil Goering, crezând desigur în același timp că această ipoteză e exagerată, insularii rămân fără apărare, în timp ce lui îi mai rămân câteva sute. Și atunci nimic nu va mai putea opri bombardierele germane să distrugă marina engleză și să deschidă drum capitulării sau invaziei.

V

O ființă umană suportă presiunea întregului univers. Ar trebui s-o apuce spaima și să se sinucidă. O superbă nepăsare se citește însă în ochii oamenilor în fața dezastrelor și dacă se întâmplă ca unul din ei să-și piardă această nepăsare, tatăl bate totuși cu energie singur cuiele în sicriul fiicei lui care s-a sinucis. Omul e făcut să domine universul și îl și domină, chiar dacă fizic este pentru moment complicat pentru el să părăsească planeta pe care s-a născut. De altfel nici nu e prea clar de ce ar trebui să facă acest

lucru, când cerul negru de catran de dincolo de atmosfera noastră nu promite nimic bun.

Și cu toate astea oamenii nu sunt sănătoși la cap, sau în orice caz, așa cum îi domină în anumite epoci istorice microbii și virusurile, tot așa îi apucă pe unii din ei din când în când pe o anumită suprafață a globului ranchiuna nedomolită împotriva altor popoare, dorința de răzbunare pentru umiliri vechi, obsesia că locul lor în lume nu e cel care li s-ar cuveni, sentimente și obsesii care la un moment dat devin paroxistice și pe care unul din ei, cel mai puțin sănătos la cap, dar dotat cu însușiri, cum ar fi darul de a vorbi în fața mulțimilor și a le vrăji prin verbul lor, unite cu dorința de putere și dominație, le amplifică monstruos și îi face pe toți complici ai tuturor evenimentelor care survin, chiar dacă nu toți sunt de acord să participe și nici nu participă la ele. Într-o lume pașnică sminteala unei națiuni provoacă o furtună în întreaga lume. Ideile, armele automate și motoarele au fost instrumente pe care Hitler a pus mâna și și-a înarmat compatrioții săi să cucerească dominația asupra lumii. Cu ideile a subminat state întregi, asupra cărora trupele au năvălit apoi fără să tragă un glonț, cu armele automate și motoarele au învins pe cei care n-au fost fascinați de idei. Frumoase motoare! Admirabile avioane! La 15 august 1940 Goering, comandatul Luftwaffei, era atât de convins că nimeni nu mai are altele la fel încât și pe el și pe Hitler îi apucase un fel de milă de Anglia, un soi de sinceră părere de rău că sunt siliți să continue războiul când el s-ar putea termina așa de ușor printr-o simplă capitulare. Iată Franța! A semnat documentul și gata, a încheiat socoteala.

O bănuială însă exista și bătălia cu Anglia începu printr-o cursă. Goering dădu ordin să fie atacată marina engleză din Marea Mânecii și porturile din sud. Nu așa trebuia să înceapă invazia, dar aceste atacuri îi vor sili pe englezi să-și aducă pe cer aviația de vânătoare, să-și apere marina și atunci va începe în realitate lupta decisivă. Dar englezii se eschivară și nu trimiseră în ajutorul marinei decât o parte din avioane, drept care patru contratorpiloare și optsprezece nave comerciale fură trimise la fund. În schimb Luftwaffe pierdu, spre enervarea lui Goering și a lui Hitler, aproape 300 de avioane și peste 100 atinse. Iar inamicul, după mărturiile piloților care se întoarseră, numai o sută și ceva. Asta se datora desigur acelei invenții care făcea să se vadă cerul luptei pe un ecran și piloții să fie dirijați de jos. Dar cum să accepți că un asemenea fleac avea o importanță prea mare, din moment ce calitatea și numărul sunt de partea ta? Se dădu ordin

să fie bombardate aceste stațiuni, fără să se insiste însă în mod deosebit. Toate astea se petrecură înainte de 15 august.

Marea bătălie aeriană începu de fapt în această zi. Pe ecranele radar de pe coasta engleză începură să apară și să înainteze inexorabil spre cerul insular atâtea avioane încât ai fi zis că acele puncte mici și negre erau în realitate o invazie de muște sau de lăcuste pe care în mod bizar radarul le înregistra. Fără să-și piardă cumpătul, comandanții RAF-ului le luară însă drept ceea ce erau, și nu muște sau păsări migratoare, și le numărară: bombardiere, aproximativ 800, avioane de vânătoare peste 1000. Acest fantastic atac venea din direcții diferite, dar și acele ecrane erau dispuse în diferite locuri ale coastelor și șefii RAFului utilizară din plin acest avantaj pe care inamicul îl subapreciase, faptul de a putea elabora de jos și din timp, cu ajutorul radarului, tactica de apărare. Dinspre Scandinavia, de pildă, se apropia o flotă de circa 100 de bombardiere, escortată de un număr de trei ori mai mic de avioane de însoțire. Era evident că inamicul socotea nordul insulei fără apărare și de aceea numărul avioanelor de însoțire era așa de mic. Și ar fi fost, dacă această flotă n-ar fi fost „văzută“ din timp. Se trimiseră împotriva ei și pe neașteptate șapte escadrile din acele mici avioane iuți cu câte un băiat în ele și pe care constructorii le botezară Hurricane și Spitfire și această a V-a flotă aeriană a lui Goering fu nimicită. Istoricul spune că din această lovitură flota a V-a scandinavă nu și-a mai revenit niciodată.

În sud aviația germană atacă cu grosul ei încercând să pătrundă spre Londra și chiar reuși să atingă 4 uzine de aviație și câteva terenuri. Pierdură însă aproape o sută de aparate, în timp ce adversarul, jumătate mai puțin. Pentru început, nu era prea bine. Adolf Galand, un vestit pilot de vânătoare german, a declarat mai târziu: faptul că în timpul luptelor piloții englezi erau conduși de la sol grație unui nou procedeu și care îi făcea să audă ordinele, dirijând în mod abil și exact Spitfirerurile și Hurricanele asupra formațiilor germane, pentru ei, piloții germani, a fost o surpriză din cele mai amare. Piloții germani nu întârziară să raporteze șefilor lor că în aceste condiții lupta era inegală și că în curând Luftwaffe se va afla în situația de a nu mai dispune de niciun avion în timp ce RAF-ul va deveni stăpân absolut în aer și orașele Reichului german amenințate cu distrugerea. Goering, care la 15 august declarase că e îndoielnic că există un interes să se continue atacurile împotriva stațiilor radar, pentru că dintre toate cele atacate până atunci niciuna n-a fost împiedicată să funcționeze, înțelese că comisese o

gravă eroare, fiindcă pierderile nu încetau. Trebuia distrus acest sistem de apărare, peste tot unde era instalat, în sud ca și în nord, și mai ales dibuit și nimicit centrul acestui sistem nervos, *Ground control*-ul, cum îl numeau agenții în mesajele lor. Să te afli sus pe cer și să auzi neîncetat în urechi sporovăiala inamicului care își dirija piloții contra ta din unghiuri pe care tu nu le vedeai din carlingă nu era numai o surpriză dintre cele mai amare, ci amenințarea inevitabilă cu doborârea, distrugerea avionului pe care îl pilotezi și prăbușirea în mare, sau în cel mai fericit caz, în mâinile dușmanului. Ca vechi aviator încercat, Goering înțelese că dacă el însuși și-ar fi condus flota aeriană în luptă și ar fi simțit aceeași nesiguranță ca și piloții săi care ascultau cum inamicul îi pândește pe undeva cu mijloace tehnice superioare și le prepara, prin ordine misterioase, prăbușirea, ar fi încetat imediat lupta și ar fi luat măsuri urgente de contracarare. În primul rând, lovite aceste centre de control de la sol. Nu era tolerabil ca ele să mai existe. În al doilea, Luftwaffe nu mai putea întârzia să fie dotată cu această noutate în materie de război aerian, și după cât se părea, nu numai aerian. Asta însă era treaba birourilor de cercetări științifice. Dar nu era acum timp de așteptat, birourile acestea cer totdeauna timp.

Și Goering lovi. Pe 24 august, după ce cu o săptămână mai înainte își retrăsese Stukas-urile sale prea lente și pe care piloții de vânătoare englezi le doborau ca pe niște rațe greoaie, cum povestește istoricul (dar care totuși înspăimântaseră pe polonezi și francezi, pe care îi biruiseră), bombardară, în jurul Londrei, *Ground control*-ul și alte stații din sud. Lovitură paralizantă, decisivă, întrucât Luftwaffe era superior numeric. Din această zi și până la 6 septembrie, stând în castelul său de la Karinhall (nume dat în amintirea primei lui soții pe care o chema Karin, de origine scandinavă), Goering conduse zilnic lupta pentru distrugerea RAF-ului englez, trimițând contra lui în fiecare zi câte o mie de avioane de bombardament și de luptă. Cât de viteaz poți să fii când în fiecare zi trebuie să te ridici pe cer de nenumărate ori și să înfrunți un inamic ale cărui atacuri în valuri succesive nu mai încetau și împotriva căruia stațiunile de jos nu te mai puteau ghida ca înainte, primind lovituri grele? RAF-ul era în primejdie. În două săptămâni pierdu peste patru sute de avioane de vânătoare și peste două sute din acei minunați băieți care le conduceau, dintre care o sută morți și restul schilodiți pentru totdeauna. Și nimeni nu știa atunci în Anglia că inamicul pierduse mai puțin cu două sute și că rezervele sale erau mai mari.

De la Homer știm încă de mult că mânia și vanitatea luptătorilor fac parte din destinul marilor înfruntări. Deterministii pot fi ispitiți să înglobeze aceste sentimente în fatalitatea istorică, în cursul ei care se decide prin multiple mijloace, cărora nu trebuie să le acordăm o valoare în sine: dacă nu se manifestau mânia și vanitatea cutărui luptător, atunci altceva s-ar fi întâmplat și istoria și-ar fi atins țelul cu alte mijloace. Să fie adevărat?! De ce n-am crede că istoria este manifestarea paroxistă a sentimentelor oamenilor și mai puțin a condițiilor lor de existență socială? Fiindcă cu greu ne putem închipui cum ar fi scăpat Anglia de un dezastru dacă furia și vanitatea lui Goering și Hitler n-ar fi silit aviația germană să înceteze lupta de zi cu aviația de vânătoare engleză și, schimbându-și obiectivul, să înceapă atacuri ucigașe de noapte împotriva Londrei și a altor orașe engleze, distrugând case și omorând mii de oameni lipsiți de orice apărare. Ce se întâmplase?

În noaptea de 23 august, dintr-o greșeală, câțiva piloți germani, care primiseră ordinul să bombardeze uzine de aviație engleze și rezervoare de petrol din preajma Londrei, aruncară bombele asupra centrului capitalei britanice. Fură uciși civili, adică oameni care, după concepția clasică a războiului, nu luau parte la lupte și deci erau nevinovați, ca și când cei care luau parte ar fi fost vinovați. Englezii se înfuriară. Aceste sentimente de care militarii nu țin seama când își privesc hărțile lor și decid atacuri și ucideri de pe pământ și din cer declanșară reacții decisive, tot de furie, care determinară schimbări tactice și strategice. În ciuda situației lor dezastruoase, în noaptea următoare RAF-ul, cu 80 de avioane și sub protecția norilor, drept represalii, bombardară Berlinul. Capitala Reichului era apărată de baterii antiaeriene, adică de un număr atât de mare de tunuri încât în clipa când primele bombe căzură asupra orașului se dezlănțui în apărare o canonadă înspăimântătoare. În noapte se vedeau flăcările nu atât ale bombelor, cât ale gurilor de tun și ale exploziilor în stratul de nori. Pământul se cutremura. Gemurile caselor plesneau, o atmosferă de sinistru pentru prima oară trăită de berlinezi plutea deasupra marelui oraș. În loc să le dea un sentiment de siguranță această dezlănțuire de foc îi îngrozi mai degrabă pe berlinezi decât pe piloții de sus, protejați de stratul de nori, și le strecură îndoiala în suflet: ce însemna asta? Anglia nu era învinsă? Acest groaznic atac era deci posibil, deși Hitler și Goering îi asiguraseră că victoria și pacea sunt o chestiune de zile?

Dimineața găsiră manifeste aruncate de sus în care li se spunea că „războiul început de Hitler va continua și va dura atât cât va dura Hitler“. Și ca o dovadă, RAF-ul englez reveni cu forțe sporite în nopțile următoare, de 28 și 29 august, și așa cum își notă istoricul în jurnalul său, și care se afla la fața locului, „pentru prima dată omorî germani în capitala Reichului“. Și atunci șefii germani comiseră eroarea și își ieșiră din pepeni. Întâi presa începu să urle: *Pirați ai aerului englezi atacă în mod laș Berlinul!* Ca și când cei germani erau niște blânzi heruvimi și nu bombe, ci flori, ar fi aruncat în capul englezilor. Oricum, trăsnetul proiectilelor, dădea parcă de înțeles presa lui Goebbels, se auzea numai aici, în timp ce dincolo, deasupra insulei, britanicii nu auzeau nimic care să-i sperie… O să-i învățăm noi minte!

Și Hitler simți că trebuia să-și liniștească concetățenii și să le recâștige adeziunea totală. La 4 septembrie el le ținu un discurs plin de umor și de sarcasm la adresa lui Churchill (pe care îl numi Krampfhenne, adică bătrână găină nervoasă) și la adresa poporului său, pe care îl ironiză declarând că acolo la ei în țară englezii sunt curioși și nu încetează să se întrebe: „De ce nu vine el? (adică el, Hitler). Calm, calm, le spuse Hitler în hohotele ascultătorilor, vine, vine… Actualmente, continuă el, domnul Churchill își face demonstrația noii lui șmecherii, raidul de noapte. Domnul Churchill execută aceste raiduri nu pentru că aceste raiduri ar fi formidabil de eficace, ci pentru că aviația sa nu poate să zboare ziua pe deasupra Germaniei… În timp ce avioanele germane zboară pe deasupra solului englez în fiecare zi… În toate dățile când un pilot englez vede o lumină el aruncă o bombă asupra cartierelor rezidențiale, asupra fermelor și satelor… Timp de trei luni n-am ripostat pentru că am crezut că această nebunie o să înceteze (nebunia era deci a englezilor că își apărau viața și cumințenia era de partea lui Hitler, care avea deja în sertar planurile de invazie și exterminare a insularilor!). Domnul Churchill a luat asta drept un semn de slăbiciune. Acum noi răspundem noapte de noapte. Atunci când aviația engleză va arunca 2 sau 3 sau 4 mii kilograme de bombe, noi o să aruncăm asupra lor într-o noapte 150, 200, 300 sau 400 000 de kilograme…“

Strigăte isterice îl întrerupseră. „Vom rade orașele lor, urlă Hitler. O să punem capăt performanțelor acestor pirați ai aerului, cu ajutorul lui Dumnezeu.“ Așadar Hitler simțise nevoia să-i sară Dumnezeu în ajutor, îl credea deci de partea lui. Așa se face că acțiunile noastre pot fi inspirate de diavol și credința noastră să fie în Dumnezeu. Nu o dată Hitler avea să ne

ofere probe ale acestei dualități a conștiinței lui malefice. „Va veni ora, și-a încheiat el discursul, când unul din noi se va prăbuși și aceasta nu va fi Germania național-socialistă.“ Atât mai lipsea, să le sugereze, în această privință, vreo îndoială. În acel moment, notează iarăși istoricul, „fetele în delir își păstrară suficient controlul pentru a-și întretăia strigătele lor sălbatice de bucurie cu un cor de: Niciodată! Niciodată“.

Astfel luă naștere în spiritul lui Hitler și al lui Goering fatala hotărâre de a renunța la lupta directă împotriva RAF-ului și a arunca Luftwaffe să efectueze grele bombardamente de noapte asupra Londrei, spre a o rade. Nerăbdători de victorie, uitaseră că RAF-ul nu era încă nimicit și nu bănuiau că în acele zile putea fi: îi enervaseră câteva nopți de bombardament asupra Berlinului, în realitate neînsemnate față de miza care era în joc. De-o vanitate smintită, nu putuseră suporta gândul că ar fi vulnerabili și că înfrângerea Angliei nu era iminentă. Nu era iminentă?! O să le arătăm noi că e, nu-i vom invada, nu va fi nevoie, o să-i distrugem la sol, transformând totul în ruine.

Și se ținură de cuvânt, transformară Londra și alte orașe în ruine, numai că în acest timp vânătoarea RAF-ului câștigă puțin timp, își trase sufletul, admirabilele uzine de avioane, superioare inamicului, acoperiră rapid grelele pierderi suferite, în timp ce noi băieți bine antrenați și odihniți le luară în primire. Toată Anglia suporta cu stoicism loviturile, în timp ce bravii șefi ai RAF-ului își pansau dureroasele răni și se pregăteau de luptă. Era adevărat că acest lucru se făcea cu prețul a numeroase centrale electrice distruse, uzine de gaz fără de care, în iarna care venea, nu se putea trăi, nimicite, depozite de alimente incendiate, kilometri de docuri în flăcări. Mii de oameni asfixiați în adăposturile lor.

La 15 septembrie Hitler și Goering se hotărâră să dea, de astă dată ziua, asaltul decisiv, menit să pună în sfârșit capăt rezistenței engleze. Era o zi de duminică. Un prim val de 200 de bombardiere, însoțite de 600 de avioane de vânătoare, porniră spre prânz asupra Londrei. Numai că era prea târziu. Nu numai că RAF-ul refăcut cu Hurricanele și Spitfirerurile lui era la postul lui și le pândeau, dar și mica și nespectaculoasa invenție, care făcea să apară pe un ecran aparatele inamicului, era și ea refăcută și „văzuse“ cele două sute de bombardiere și 600 de avioane de însoțire chiar în clipa când se ridicaseră de pe aerodromurile lor. Piloții se urcară în micile lor aparate, traseră geamul etanș pe deasupra capului și își puseră telefoanele la ureche. „Decolați!“ sună ordinul. Și Hurricanele și Spitfirerurile se înfipseră în aer

și dirijate de jos se năpustiră asupra valului atacator. Interceptați rapid în unghiurile lor cele mai nefavorabile, piloții germani erau secerați de focul hotărât al inamicului lor, se prăbușeau sau făceau cale întoarsă. Bombardierele își aruncară încărcătura în mare și cele care scăpară făcură și ele cale întoarsă. Dar un nou val și mai numeros apăru. Fu la fel întâmpinat. De ambele părți se exagerară apoi victoriile și pierderile, fapt e însă că omenirea nu știu în acea zi că în sferele înalte ale conducerii hitleriste se prăbușea o speranță și un plan totuși minuțios întocmit, că Anglia va fi îngenuncheată prin bombardamente, sau va fi invadată după ce îi va fi nimicită, pe cer, aviația. Două zile după această luptă, Hitler renunță pentru moment la planul *Otarie*, adică la invazie. Nu renunță însă la bombardamentele de noapte care aduseră englezilor în tot timpul acelei toamne și al iernii care urmă suferințe inumane. Dar ei se ținură bine și continuară să-și întărească aviația, principalul lor scut, aflat în mâna a câtorva mii de băieți.

Din acele zile datează acele cuvinte ale lui Churchill, care dăduseră de gândit și strecuraseră o îndoială în preocupările lui Antonescu prin enigma pe care o conțineau: tocmai la acești băieți care salvaseră Anglia se refereau; „niciodată, spusese primul-ministru britanic, în domeniul conflictelor umane atât de mulți oameni n-au datorat atât de mult la atât de puțini dintre ei“. Nimeni nu știa nimic. Toată lumea credea că în primăvară invazia va avea loc.

În Europa însă se petrecu ceva surprinzător, un lucru grav pe care Hitler îl decise tot în urma unui fapt asemănător cu bombardarea Berlinului de către RAF, gest fără importanță militară, dar cu consecințele enorme pe care le-am văzut. Din istorie suntem cel mai adesea fascinați tocmai de astfel de gesturi. Istoria marilor mase umane, văzută de sus și supusă unor legi misterioase, care atrag în vârtejul lor pe șefi, simple paiațe care au iluzia că decid ceva, nu face obiectul acelor pagini de istorie care vor mai fi descrise în cartea de față. Paiața aceea interesează cel mai mult, fiindcă ea ne-a acaparat sau paralizat voința și acționează în numele nostru și cu toate că dorința generală a fost să scăpăm cât mai repede de ea, cum a fost cazul cu Hitler, faptele au arătat că acest lucru n-a fost posibil decât cu prețul a nesfârșite suferințe și dezastre umane. N-o să spună nimeni că aceste suferințe și dezastre umane au modificat cu o iotă mersul într-adevăr implacabil al istoriei. Dacă acest mers are un sens, și aparține istoriei, în

schimb suferința e a noastră și ne aparține numai nouă; istoria n-are ce face cu ea. Cine ne-o provoacă?

VI

Dacă necesitatea istorică ar fi cerut ca Anglia să piară, ar fi pierit, și cauzele acestei pieiri ar fi fost profunde și misterioase și n-ar fi putut fi salvată de o mână de băieți cum s-a întâmplat de astă dată, chiar dacă Hitler și Goering ar fi comis niște erori tactice și strategice mai grosolane… Dar exterminarea populației, care ar fi urmat, ar fi intrat și ea în sânul necesității istorice? Suferințele? Tragediile fără nume? Umilirea omului, ca specie? Cine, în istorie, are nevoie să ne umilească? Și totuși un cortegiu nesfârșit de fărădelegi le era rezervat insularilor dacă planul *Otarie* ar fi reușit.

În ziua de 9 septembrie 1940 șeful armatei germane, mareșalul Brauchitsch, lăsă istoriei un document precis și rece, semnat de mâna lui, și care poate fi contemplat în liniște de posteritate. E greu să crezi că e vorba de oameni, și nu de animale, de câini, în orice caz de vite care trebuiau, toate cele care erau în stare de sănătate și ca vârstă între anii cutare și cutare, scoase din țară și băgate în țarcuri. Nicio iluzie nu ți-e permisă citind: „populația engleză de sex masculin și validă, între șaptesprezece și patruzeci și cinci de ani, va fi expediată pe continent și internată“. Această hârtie însă nu rămase literă moartă, acum ar crede generațiile mai tinere care abia se nășteau pe acele timpuri, și care în zilele noastre au aflat că în Polonia, de pildă, nu se luaseră astfel de măsuri barbare, în orice caz nu atât de barbare, deși polonezii se bucurau de mai puțină stimă din partea cuceritorilor, decât englezii. Tocmai de aceea. Sensul acestei măsuri era de a extirpa dintre insulari pe toți luptătorii de care le-ar fi fost frică și după ce ultimul dintre ei ar fi depus armele. Fură trimise ordine intendentului general al O.K.W., armatelor a IX-a și XVI-a, care se și aflau în dispozitiv de invazie în nordul Franței.

În timpurile moderne învingătorul nu vine numai cu armatele sale și îți ocupă teritoriul. El nu se mulțumește, cum spune poetul, să-ți ia pâinea din vatră, fructele de pe crăci și de pe araci, stupii de albine din grădină și să-și pună nara la izvoarele pământului tău și să le soarbă din adâncuri bogățiile… El aduce cu sine, în spatele frontului, arhive în care fiecare om al țării tale a devenit o simplă fișă în dreptul căreia e scris ce trebuie să i se întâmple; liste minuțios întocmite de persoane care trebuiesc imediat

arestate și executate; liste de persoane care trebuiesc executate ceva mai târziu; liste de persoane care trebuiesc spânzurate abia după aceea; teroarea trebuie să vină în valuri, în urma fiecărui val o pauză și impresia liniștitoare că totul s-a terminat. Și tot astfel până ce vor deveni simple abstracțiuni ale neantului oamenii tăi politici de frunte, oamenii care sunt mândria națiunii tale, oamenii de cultură vestiți, scriitori și artiști. Totul e calculat dinainte, în cancelarii și birouri cu ferestre mari, în timp ce lumina zilei bate în geamuri, lumina fizică, simbol al frumuseții vieții pe pământ. Iar într-un furgon special sunt aduse, pentru restul populației căzută în robie și a cărei elită nu va mai exista, cartelele, și ele imprimate din timp, pe baza cărora totul se va raționaliza și ți se va permite să primești doar atât cât să nu mori, deși această grijă e ultima pe care cuceritorul ar putea-o avea față de tine, chiar dacă s-ar auzi voci care ar spune că acești sclavi, ca să poată munci pentru el, au nevoie de hrană. N-are nicio importanță, sclavii ăștia se înmulțesc și-așa prea mult, e plin pământul de ei, o să avem suficienți sclavi, ăștia sunt dintre cei periculoși, lăsați-i să moară de foame.

Instrucțiunile lui Brauchitsch purtau titlul: *Ordine privind organizarea, și funcționarea guvernământului militar în Anglia.* Se constitui un *Stat-major militar economic pentru Anglia.* Jefuirea insulei, care ar fi urmat, nu se putea face desigur fără un stat-major economic, trebuia ordine, cuceritorul nu era Attila, Genghis-Han sau Tamerlan, care, după victorie, își lăsau hoardele să prade și să ucidă în voie. Întâi marile prăzi, marile valori, tablourile, trebuiau duse lui Goering, care era mare amator, în al doilea, uciderile, dacă nu se făceau după listă, puteau să scape, deghizându-se în grosul populației, luptători îndrăzneți, generali și piloți care puteau organiza răscoale sângeroase. Vechii cuceritori, pentru a fi siguri, nimiceau totul, dintr-odată, în câteva zile și nopți de groază, ei însă, Hitler și Goering, erau siliți, pentru a nu speria restul lumii încă necucerite, să facă asta în etape. Temuta R.S.H.A. și SS, sub ordinele lui Himmler și Heydrich, trebuiau să elaboreze ele valurile de teroare, iar doctorul Franz Six să le pună în practică. Vedeți, era „doctor“, un intelectual, nu o brută oarecare, fost decan al Facultății Economice a Universității din Berlin intrat în S.D., unde se specializase în chestiuni „științifice“. Care? Ce fel de chestiuni? Englezii ar fi putut-o afla înaintea rușilor, dacă soarta și prevederea șefilor lor nu i-ar fi ferit: deportări, masacre. Atât de inexplicabilă era credința tuturor în Germania că Anglia e o pradă ușoară, încât la 17 septembrie 1940, deci după ce Hitler se convinsese că insula e bine păzită de aviatorii ei și

cucerirea ei deocamdată imposibilă, Heydrich îl numi oficial pe profesorul Franz Six în noul său post în Anglia și după ce îi spuse care era sarcina sa, adăugă: „Desemnez Londra drept sediu al cartierului dumitale general… și te autorizez să stabilești mici *Einsatzgruppen* în alte părți ale Marii Britanii, pe măsură ce necesitatea se va face simțită în acest sens“. Ce erau aceste „mici“ grupe? Din ce erau compuse și ce trebuiau să facă? Din ucigași în uniformă. Sarcina lor, să răspândească teroarea. De fapt acest ordin Heydrich îl și împlinise în ce privește organizarea. Încă din august avea deja pregătite astfel de grupe care trebuiau să opereze începând din cartierele generale din Londra, Bristol, Birmingham, Liverpool, Manchester, Edimburg și Glasgow.

Pare curioasă azi opinia unui autor englez, care a scris o carte despre operațiunea *Otarie* și care spunea că englezii se hotărâseră, în caz de invazie și dacă toate metodele de apărare convențională ar fi eșuat, să fie atacate capetele de pod cu iperită pulverizată cu ajutorul avioanelor zburând la altitudine joasă. Era, zice el naiv, o hotărâre penibilă, luată nu fără o adâncă dezbatere de conștiință și care, pe atunci și chiar ulterior, a fost ținută secretă. Mai aproape de realități a rămas totuși Churchill, care a ghicit natura barbară a expansiunii hitleriste. Nici el nu știa ce-avea să se întâmple, dar, zice el, era sigur de un lucru: „Masacrul ar fi fost, de o parte și de alta, înspăimântător și gigantic. N-ar fi fost nici milă, nici cruțare. Ei ar fi folosit teroarea și noi eram pregătiți la orice“.

Dar un lucru pe care cineva este împins să-l comită, îl comite, dacă e blestemat. Oprit, împiedicat, lovit peste bot, câtă vreme nu e distrus, el nu renunță. Ori, la acea oră, Anglia doar scăpase, dar nu învinsese. Vocația de asasini a cuceritorilor trebuia să se împlinească în altă parte.

VII

Ora care venea trebuia să cadă ca un trăsnet. Asupra cui? Planul era de asemeni dinainte întocmit, se numea *Barbarossa* și avea sarcina să extermine Rusia Sovietică printr-un război fulger asemănător celor care puseseră la pământ Polonia și Franța. Data atacului, luna mai. Trepidând de nerăbdare să-l pună în practică, Hitler zise: „Când *Barbarossa* se va pune în mișcare lumea își va ține răsuflarea“. Înainte de asta însă se întâmplă ceva: un alt plan, numit *Marița*, trebuia pus în prealabil și rapid în mișcare ca să fie cucerită Grecia, unde italienii se făcuseră de râs, și în plus prezența

englezilor acolo, care își puteau crea o bază de bombardament, putea stingheri *Barbarossa*. O armată uriașă de aproape 700 000 de oameni fu adusă și masată la noi în România, acele trenuri cu trupe pe care avea să le vadă în februarie Achim Moromete trecând necontenit spre sud… Treceau în Bulgaria, care, asemeni nouă, acceptase la 8 februarie 1941 ca această masă formidabilă de oameni înarmați până în dinți să treacă pe teritoriul ei și printr-un nou Dunkerque, de astă dată neșovăitor, englezii să fie nimiciți și aruncați în mare.

În ziua de 27 martie 1941 Hitler se sculă ca de obicei la sfârșitul dimineții. Dormea singur în apartamentul său din Cancelaria Reichului, când nu venea de la Obersalzberg Eva Braun, firește, chemată de el. De când se sinucisese cu mulți ani în urmă nepoata sa Geli Raubal, de care Hitler se îndrăgostise (și o scrisoare a sa pătimașă pe care ulterior el o recuperase dovedea că marele tartor o chinuia pe această fată cu insistențele lui de a fi biciuit, lucru pe care ea se pare că nu-l putea face, pentru masochist fiind necesară o femeie care să aibă și ea acest gust straniu), Hitler nu mai putea suporta gândul de a-și lega viața de o femeie. Pe Eva Braun o lăsa acolo la Obersalzberg luni întregi…

Hitler se așeză la masă și își luă micul dejun. Puținele ore libere pe care și le permitea în timpul zilei, când nu se întâlnea cu șefi ai partidului la dejun, sau la ei, mai rar, la reuniuni prilejuite de diverse aniversări, căsătorie, nașteri, lui Hitler îi plăcea să stea de vorbă cu aghiotanții săi, cu medicul, cu fotograful și foarte adesea cu secretarele lui și cu bucătăreasa. Mânca puțin, dar adesea i se întâmpla, și i se întâmplă și astăzi, să ceară frișcă, multă frișcă, un castron întreg, pe care îl mâncă tot, cu mici bucăți de ciocolată, îi plăceau dulceața și frișca așa cum altora le place alcoolul. Ființă inofensivă, în intimitatea arderilor ei biologice. Nebunia era la cap… Nu alcool, nu vinuri bune, cum a băut un urmaș al lui Genghis-Han, până a murit, fără a mai putea cuceri Europa până la Atlantic. Nici măcar tutun… și, mai ales, nu femei. Până la Geli Raubal, a avut însă și el destule admiratoare. „Am cunoscut și eu mai demult, spunea el adesea cu melancolie, femei minunate!“ Una îl iubea foarte tare, îl primea la ea în salon și îi spunea „micul meu lup“. Dar după sinuciderea lui Geli, Hitler a fost atât de zdruncinat încât se pare că nu și-a mai revenit niciodată. Psihiatrii contemporani au emis ipoteza că dorința masochistului de a fi biciuit de iubita sa și apoi acțiunea ca atare poate produce în conștiința femeii un astfel de șoc încât amintirea scenei devine pentru ea insuportabilă

și gândul sinuciderii, ca o eliberare de un sentiment acut de vinovăție, e violent și irezistibil. Să fi fost motivul pentru care se omorâse această Geli Raubal, care avea aspirații modeste, să ajungă cântăreață de operă?…

Apoi Hitler trecu în birou. Martin Borman îl aștepta și îi aduse o veste stupefiantă: în cursul nopții trecute, la Belgrad avusese loc o mișcare populară, la care luase parte și armata și chiar și aviația. Iugoslavii îl dăduseră jos pe prințul regent Paul și, înspăimântat, moștenitorul tronului, Petre II, fugise și el pentru ca a doua zi să se vadă proclamat rege. Sensul acestei mișcări era antigerman. Mulțimea scuipase pe mașina ministrului german…

– Mulțimea? Ne-a scuipat?! tresări Hitler, ca un animal de pradă abia zgândărit. Cum așa?

– Da, *mein Führer*, zise Martin Bormann liniștit.

– Sârbii sunt împotriva noastră?!

– Da, *mein Führer!*

– Împotriva mea?! se auzi glasul lui Hitler asemeni unui bolborosit înăbușit și îndepărtat de tunet.

Și ridică fruntea, și privirea lui de un albastru straniu, amestecat cu violet și care fascina pe toți cei cart i-o întâlneau, înțepeni și se făcu metalică.

– Sârbii?! continuă el. Au călcat în picioare angajamentele semnate de mine și de Paul, din care Iugoslavia se alegea cu Salonicul?!

– Da, *mein Führer!* Acesta e sensul loviturii de stat și al entuziasmului popular la care s-a asociat și armata, cu toate că chiar în cursul dimineții generalul Simovici, noul prim-ministru, ne-a propus să semnăm imediat un act de neagresiune: bucuria că au putut să dea jos pe prințul Paul și guvernul lui Dragisha Cvetovic, care au semnat alaltăieri la Viena pactul de colaborare cu Reich-ul.

– Cheamă-i imediat pe Goering, Goebbels, Ribbentrop și pe șefii de stat-major la cancelarie, zise Hitler sumbru, și se ridică și începu să se plimbe făcând înconjurul încăperii.

Se plimba calm. Numai fruntea ridicată spre plafon și privirea imobilă arătau că un lucru amenințător începea să pună stăpânire pe el.

– Domnilor, începu el cu o voce spartă, când cancelaria se umplu de șefi ai partidului și ai armatei, iugoslavii își bat joc de noi, iugoslavii pur și simplu, populația Belgradului… Dar nu numai populația smintită, ci și armata și aviația ei… S-au revoltat, au dat jos regentul și guvernul care ne

erau de alaltăieri aliați și ne propun, în locul tratatelor în urma cărora Iugoslavia s-ar fi ales cu Salonicul, un pact de neagresiune. Un general, deci un reprezentat al armatei, ne-a trimis acest mesaj.

Hitler se opri și izbucni într-un râs sardonic. Fălcile i se descleștară și i se făcură mari; semăna în acele clipe cu o vrăjitoare cu mustăți și al cărei chicotit diavolesc ar fi fost dus într-o reverberație până în adâncurile întunecate ale pădurii.

– Mie, zise el sarcastic, să mi se propună un pact de neagresiune! De către cine? De către Iugoslavia? Ha, ha, ha… Lucrul ăsta am putut să-l facem cu Rusia, până terminăm preparativele pentru *Barbarossa*, dar Iugoslavia o voi nimici imediat, mult mai repede decât mi-ar trebui să semnez cu ea un pact, oricare ar fi el, fiindcă nu-i voi ierta pe sârbi pentru batjocura pe care au îndrăznit să mi-o arunce în obraji… Domnilor, reluă el, am fost batjocoriți… Pentru întâia oară în istoria celui de-al treilea Reich o națiune a îndrăznit să ne înfrunte cu nerușinare după ce guvernul ei legal ales a semnat cu noi un pact de colaborare, călcând în picioare acest pact, cu toate că trupele noastre au înconjurat deja această țară.

Deodată Hitler începu să urle și să gesticuleze fără frână:

– Anglia a sedus și a luat mințile acestui popor prin prezența ei în Mediterana și în Grecia. Această lovitură de stat pune în pericol operațiunea *Marița* și, mai mult, *Barbarossa.* Sunt hotărât să distrug Iugoslavia pe plan militar și național fără să aștept de la noul ei guvern eventuale proteste de loialitate. Nu vor avea loc în acest sens nici convorbiri diplomatice, nici prezentarea unui ultimatul. Iugoslavia va fi strivită cu o asprime nemiloasă… O să învăț eu minte pe oricine să mai asculte cântecul de sirenă al domnului Churchill, va fi o lecție cu atât mai crudă, cu cât e mai necesară…

Urletele deveniseră țipete, gesturile și mersul se acceleraseră și Hitler dansa demențial asemeni acelei păsări sinucigașe cu penaj roșu din Delta Dunării. Militarii ar fi vrut să-i atragă atenția că această operațiune împotriva Iugoslaviei era neprevăzută și ar putea întârzia totul, *Marița* și *Barbarossa,* și că un aranjament de neutralitate și neagresiune era, pe plan militar, mult mai prudent. Mai târziu, după ce *Barbarossa* avea să se termine cu bine, era destul timp și pentru pedepsirea Iugoslaviei. Dar Hitler nu dădea niciun semn că mai era în stare să asculte pe cineva. Vociferările lui se făceau din ce în ce mai înalte și din ce în ce mai mult glasul îi pierea. Furtuna îndepărtată pe care o presimțise Bormann la început era acum

dezlănțuită. Deodată Hitler se aruncă la pământ și în prada unei furii fără margini apucă în dinți colțul grosului covor care se întindea în mijlocul Cancelariei și începu să-l roadă și să tragă de el în toate părțile. Asistența încremenise și pe chipurile tuturor se așternu o mare neliniște. Nu era prima oară când luau parte la o astfel de scenă, dar asta era dintre cele mai rele de când îl cunoșteau pe *Führer*-ul lor. Dar ce însemnau ele? Un om, în delir, sparge și distruge tot ce întâlnește în cale. Dar ce poate un om întâlni în cale? Propria-i casă și cel mult cartierul în care poate alerga bezmetic cu un cuțit în mână. Este repede prins și vârât de brațe omenești, ca și ale lui, într-o dubă care a fost între timp chemată. Dar dacă înlocuim cartierul cu un continent și individul comandă armate puternice? Cuvintele și hotărârile lui devin acte istorice. Prin delirul său istoria se exprimă, ea însăși în delir… Așa gândeau, înfiorați, toți cei de față simțind cum voința lor se înmoaie și gândirea lor cedează încă o dată în fața deciziilor acestui om bizar, fără identitate, aproape abstract prin lipsa lui totală de rațiune și de omenie… Toți erau cu el prin aderență la ideile lui de expansiune pe suprafața pământului și prin teamă de gesturile lui ucigașe care îi puteau costa viața… Da, erau cu el, dar încotro îi ducea, spre ce abisuri?!

Hitler se ridică și începu, deodată tăcut, să treacă de la unul la altul și să se uite în adâncul ochilor fiecăruia. Râdea cineva?! Nu râdea nimeni, chiar dacă s-ar fi trezit brusc în intimitatea locuinței proprii și și-ar fi amintit: această teribilă scenă nu putea stârni râsul.

– Goering, ordonă Hitler răgușit, dar acum calm, vei distruge imediat Belgradul printr-un atac de bombardiere grele, prin asalturi succesive, operând de pe bazele aeriene din Ungaria. Generalii Keitel și Jodl, chiar din acest moment veți pregăti un plan de atac al trupelor terestre, iar domnul Ribbentrop va informa Ungaria, Bulgaria, România și Italia de viitoarea împărțire între ele a teritoriului iugoslav. Nu va mai rămâne din această țară decât Croația, care va deveni un stat aliat al Reichului. Italia va dori probabil coasta adriatică, Ungaria, Banatul, Bulgaria, Macedonia. Nu știu ce va dori România. (România n-a dorit nimic!). Iată, reluă Hitler rânjind, cel puțin un război care o să bucure pe mulți… în ceea ce privește *Barbarossa*, se adresă el militarilor, lui Brauchitsch și lui Halder, care îl ascultau împietriți, operațiunea va întârzia patru săptămâni…

Sigur, amânarea cu o lună a unui plan minuțios întocmit implica mari primejdii. Ei și? Ce gust ar mai avea victoriile dacă toate ar fi câștigate conform planului și operând cu prudență maximă? Doar dacă mobilul lor ar

fi o cauză dreaptă. Când cucerești însă, un fapt imprevizibil e un prilej să-ți dea, înfruntându-l împotriva tuturor calculelor, măsura puterii. Delirul furibund, cu toate că sinucigaș, al lui Hitler, auzind că o țară balcanică îndrăznise să-l înfrunte, trebuie să fi fost expresia cea mai intensă de fericire pe care o încercase el vreodată. Fiindcă ceea ce urmă nu cunoscu limite de barbarie și răzbunare.

Într-adevăr, bombardierele lui Goering se abătură asupra Belgradului lipsit de apărare și aruncară asupra lui timp de trei zile și trei nopți la rând bombe incendiare și explozive de mare calibru. Orașul fu distrus și ars din temelii și muriră sub dărâmăturile calcinate aproape douăzeci de mii de oameni. Printre ei, desigur, se aflau, poate rătăciți, și cei care îndrăzniseră să scuipe pe mașina ministrului german. Hitler se bucura. Armata iugoslavă fu strivită în zece zile și 28 de divizii se predară la Sarajevo încercuite de masa uriașă a blindatelor inamicului. În planul de atac pe care îl întocmiseră Keitel și Jodl, operațiunea fu numită de către Hitler *Operațiunea pedeapsa*, de unde reiese că furia care alimentase scena care avusese loc în Cancelaria Reichului la 27 martie nu se mai putea potoli în spiritul marelui tartor decât executându-se întocmai și cu cea mai mare rigoare ordinele pe care le dăduse el atunci. Și într-adevăr, ele fură executate și în spiritul și în litera lor și Iugoslavia încetă să mai existe. (Veni apoi rândul Greciei și a doua oară englezii fură aruncați în mare, dar, ca și la Dunkerque, ei reușiră să-și retragă aproape toți oamenii cu ajutorul vaselor.)

VIII

Ștefan avea în fața lui articolul patronului despre căderea Iugoslaviei, pe care nedumerit îl citea a doua oară. Era seară, era singur în redacție și dacă n-ar fi fost așa de târziu și patronul s-ar fi aflat la ziar s-ar fi dus la el să-i pună câteva întrebări. După rebeliunea din ianuarie își câștigase acest drept; recunoscător că îi salvase viața, marele ziarist îi promisese că îl va trimite în primăvară la Paris și în plus îl făcuse confidentul său prealabil în unele probleme despre care avea intenția să scrie. „Ștefane, îi spuse ieri, ce zici de căderea Iugoslaviei?“ „O nenorocire, răspunse Ștefan. Ni s-ar fi putut întâmpla și nouă.“ „Nu-i așa?! exclamase marele ziarist. Și ai văzut cum și în acest caz Anglia e vinovată?“ „Da, răspunse Ștefan, e clar că sârbii au crezut că englezii vor înainta din Grecia și îi vor ajuta.“ „Doamne Dumnezeule, exclamase patronul, cum se pot înșela unii așa de tare!“

Dar gândul lui Ștefan în acele clipe era la Luchi și nu auzise bine ce zisese patronul. Și iată, avea acum în față articolul. Se intitula „Enigma iugoslavă“ și marele ziarist punea, pentru publicul românesc, întrebări stăruitoare, pentru ce Iugoslavia s-a azvârlit în această tragică aventură? Ce speranțe, fiindcă temeri nu existau, și-a făcut? Ce obiective de mărire au sedus-o ca să părăsească cea mai sigură situație, cea mai avantajoasă, ca să se azvârle în necunoscutul unui război?… Dacă Beck și Smigly Ridz au distrus Polonia, se poate spune că generalul Simovici a sfărâmat pentru vecii vecilor statul sârbilor, al croaților și al slovenilor. Stai în fața dezastrului și te întrebi: cum a fost posibilă o asemenea eclipsă în conștiința unor oameni care erau datori să fie treji și lucizi?

– Alo, patroane, e prea târziu să mă reped până la dumneavoastră? Aici Paul Ștefan.

– Dar ce s-a întâmplat? întrebă marele ziarist cu glasul său zbierat.

– În legătură cu articolul despre Iugoslavia.

– Ce, a fost cenzurat? răcni patronul, încât Ștefan trebui să îndepărteze receptorul de ureche.

– Nu, eu aveam ceva să vă întreb.

– Spune la telefon, zise patronul agasat și grăbit. Dă-i drumul, sunt obosit, vreau să mă culc.

– V-aș sugera să-l amânați și mâine vă spun…

– Dar ce este? auzi Ștefan întrebarea acum neliniștită a marelui ziarist. Ți-au spus ceva de la cenzură? Vorbește!

– Nu, patroane, eu aș vrea să vă spun ceva… Mi se pare că împotrivirea, chiar dezastruoasă, a sârbilor, e sublimă; prietenia cu forța cu cineva care vrea să-și aducă trupele în țara ta, prin faptul că tu îți dai acordul, asta înseamnă că ești cu adevărat prieten cu el. Ori, dumneavoastră sugerați opiniei publice că noi am făcut bine ce-am făcut. Ori, opinia noastră publică știe că nemții ne-au smuls jumătate din Ardeal și l-au dat ungurilor și că prezența lor la noi nu e dorită. Așteptăm vânturi istorice mai favorabile, dar să nu ne lăudăm cu prudența și realismul nostru și să facem o enigmă din revolta altora, care are în ea ceva măreț, tragic…

O lungă tăcere se așternu între cei doi. Marele ziarist nu spunea nimic, deși Ștefan se oprise de mult.

– Se înțelege din articolul meu ceea ce îmi reproșezi tu? zise el în cele din urmă.

– Da, patroane.

– Vino cu articolul la mine. Îți trimit mașina.

Ștefan mai întârzie puțin, trimise sus la tipografie ultimele telegrame de presă, apoi coborî și în câteva minute mașina sosi și îl duse pe strada general Berthelot, unde locuia patronul. Îl găsi sus în birou, unde marele ziarist avea și un mic bar, acolo unde după atacul legionarilor asupra casei sale, Ștefan băuse cu el un pahar de coniac. De câte ori își amintea de scena aceea pe Ștefan îl apuca râsul: cum își întâmpinase patronul socrii care îl trădaseră arătându-le agresorilor locul unde se făcea intrarea firului telefonic în casă… cu groaznice înjurături și încă alte cuvinte colorate și torențiale, în timp ce cei doi stăteau ca niște mameluci în ușă și ascultau…

– Ștefane, zise patronul după ce își reciti atent articolul, eu îl acuz pe generalul Simovici că s-a jucat cu soarta țării lui. Nimeni n-are dreptul să facă asta. Vânturile istoriei, cum ai spus tu, vin și trec tocmai de aceea o națiune trebuie să-și păstreze ființa intactă; dacă vrea ca în momentul istoric favorabil, care va veni, să poată fi prezentă. Noi nu ne resemnăm cu pierderea a ceea ce ni s-a luat din Ardeal și la momentul oportun le vom cere nemților să revină asupra dictatului.

– Asta e o speranță, zise Ștefan, ori în istorie trebuie forță. Ori forța noastră e controlată acum de ei. Cum am putea să-i determinăm vreodată, atâta timp cât vor sta pe teritoriul nostru, să revină asupra dictatului?

– Nu vor sta un secol pe teritoriul nostru, zise marele ziarist domol. Scopul lor e să distrugă imperiul britanic, de aceea au avut nevoie să vie la noi, să-i poată ataca în Mediterana și pe urmă în Orientul Mijlociu. Restul nu contează. Și vor distruge acest imperiu cu tot regretul nostru. Nu vezi? Generalul, în fond, e un admirator al Angliei, și totuși, soarta l-a ales să treacă tocmai de partea puterilor Axei, dușmanele Angliei. Nu facem ce ne-ar plăcea, ci ceea ce este necesar. În ce mă privește consider Anglia vinovată că la puterea ei de seducție asupra altor popoare, putere cu care se poate mândri, nu a adăugat și o putere militară care să fie capabilă nu numai să se apere pe sine, dar și pe alții. Acum tăvălugul german se va rostogoli asupra Greciei. Să-i vedem pe englezi ce vor face? O să fie iarăși aruncați în mare.

– Vă îndreptați de la subiect, zise Ștefan cu îndrăzneala cuceritoare a vârstei sale.

Era plin de farmec. Zâmbea. Marele ziarist își mușcă vârful mustății, dus pe gânduri.

– Deci, tu crezi că noi, românii, la ora actuală, îi admirăm pe sârbi? Și că articolul meu ar contrazice acest sentiment?

– Da, patroane!

– Și ce admiri? Că ai rămas fără țară? Nu înțeleg, cu toate că sunt mai bătrân decât tine…

– Nu trebuiesc compătimiți că n-au acceptat o alianță care li se oferea cu sila, zise Ștefan. Și nu trebuie să ne lăudăm că noi am făcut-o, chiar dacă datorită acestui lucru continuăm să existăm. Gândiți-vă, ei nu pierdeau nimic, cum am pierdut noi, și totuși n-au acceptat. Eu îi admir și nu cred că sunt o excepție. Poziția dumneavoastră coincide cu a celor care nu mai au nimic de opus în fața forței brutale și e nedumerit că alții se opun. Nedumerirea aceasta nu e de dumneavoastră. Sunteți mai presus de ea. Dumneavoastră trebuie să rămâneți o conștiință tragică a realităților noastre.

– Nimeni n-are dreptul, zise marele ziarist ridicându-se de la birou, să se joace cu destinul unei națiuni numai pentru că această națiune are un moment de rătăcire și se revoltă împotriva cursului implacabil al istoriei. De ce îi spun rătăcire? Pentru că inerția ideilor îi poate face pe unii să creadă cu atâta tărie în ceva, încât să-i antreneze și pe alții. Dar ăștia toți constituie expresia voinței tuturor numai pentru câteva clipe. Ori, pe un conducător trebuie să-l intereseze voința tuturor pe întinderi mari de timp istoric.

– Dar s-a întâmplat ca Simovici să nu mai poată face nimic, patroane. Învinuirea dumneavoastră e nedreaptă. El nu putea să le spună nemților poftiți, sunt lucruri care nu se pot face, cu toate că alții din afară cred acest lucru. Eu cred că nu trebuie să publicați articolul și vă rog să fiți convins că n-aș dori să avem soarta sârbilor.

– Bine, zise marele ziarist, nu-l public. Ai dreptate, Iugoslavia a pierit, dar nu trebuie s-o învinuim că… Cu toate că… în sfârșit, o să mai discutăm…

Și se despărțiră.

A doua zi însă, Niki, cu articolul patronului în față, îi făcu lui Ștefan reproșuri. Ce însemna asta? Nu credea că abuzează de favorurile pe care patronul i le acordase? De ce îl turbura? Era prost? Voia ca marele ziarist să nu-l mai trimită la Paris? Sau, și mai rău, să-l dea afară? Nimeni, niciodată, n-a îndrăznit să-i pună în discuție un articol. Știe el ce spune.

Și hotărât, Niki începu să scrie pe colțul paginii dactilografiate semnele necesare culegerii, corpul de literă și distanța în ghiferți și îl trimise în tipografie.

– Mie mi-a spus să nu-l tipărim, zise Ștefan. Așa mi-a spus! Dacă s-a răzgândit…

– Patronul când scrie un articol e atât de încăpățânat încât, chiar dacă greșește, el tot îl publică.

Ștefan dădu din umeri, parcă ar fi zis: de ce mai întrebi pe cineva dacă nu ții seama de părerea lui? O adâncă nedumerire i se așternu apoi pe chip și care era cu mult decât o dezamăgire din amor propriu contrariat. Arăta în clipele acelea asemeni unui copil al cărui tată a săvârșit un lucru de neînțeles. A venit acasă beat și a bătut-o pe mama, el care nu săvârșise niciodată asemenea lucruri.

– Nu-mi dau seama de ce, dar nu din încăpățânare îl publică, zise Ștefan întru târziu. Și se uită la Niki cu o privire ca și când l-ar fi văzut pentru întâia oară și adaugă: aici nu e vorba de cutare articol despre cutare problemă, ci de prăbușirea unei țări, care nu trebuie arătată cu degetul și zis: uite ce pățesc cei care nu se aranjează cu cel mai tare! Nu știu, aș vrea să cred că e vorba de încăpățânare, dar l-am văzut aseară nu prea sigur de el… Nu arăta deloc supărat că un băiat de douăzeci de ani își permite să-i dea sfaturi, și încă în ce chestiune. Vorbea blând, foarte potolit și îngândurat. Nu sunt atât de prost să cred că mi-a dat dreptate fiindcă el n-ar fi văzut și singur mai înainte fondul problemei. Ba l-a văzut, dar a sperat poate că va trece neobservat și că articolul lui va influența opinia în sensul dorit de el. Dar de ce să dorească el așa ceva?! Asta nu înțeleg…

– Poate că n-a dorit, zise Niki dând drumul la material.

– Nu e el omul care să facă un lucru pe care nu-l dorește.

– Așa este, zise Niki. Dar n-are rost să-ți spargi capul cu enigme care mai devreme sau mai târziu se vor lumina de la sine. Oricum nu le poți forța prematur. Nu trebuie să uiți că actualele frontiere ale României sunt garantate de Germania. Garanțiile astea, hm, probabil că patronul le consideră esențiale pentru soarta noastră, într-un moment când se prăbușesc atâtea state în jurul nostru. O fi speriat…

– Speriat?! tresări Ștefan.

– Da, speriat.

– De ce?!

– Fiindcă în istorie s-au văzut multe. Ori, noi tocmai trăim aceste „multe“, suntem în plină fierbere a istoriei și ție, băiat tânăr, fierberea asta poate să-ți pară că nu te atinge (deși în timpul legionarilor arătai destul de neliniștit), dar pe alții îi poate pur și simplu îngrozi; e ca un coșmar din care

încerci să te trezești, cum spunea un scriitor irlandez imposibil… Istoria e pasionantă după ce faptele care o compun au trecut… Dar acuma când faptele sunt *prezent* și când ele mătură popoare întregi, poți să slăbești în tăria ta de viețuitoare până mai ieri liberă, la perspectiva deloc absurdă că cel mai mic gest greșit calculat te poate duce la sclavie. Și atunci îți înnobilezi calculul realist prin cuvinte ca *aliat*, ba chiar ajungi, și aici e cazul în discuție, să te prefaci că nu înțelegi rezistența altora, deși această rezistență e o reacție nobilă a unui om care nu acceptă compromisurile cu cuceritorul.

– Mă faci să simt un fior de gheață prin șira spinării, zise Ștefan.

– Te fac. Asta am și vrut.

Ștefan se ridică. Venise întâmplător la redacție, la prânz avea întâlnire cu Luchi. Se uită la ceas: era chiar timpul să plece.

IX

După ce fusese dat afară din casă de Luchi în felul acela atât de jignitor, Ștefan nu se mai gândise la ea. Era nedumerit cum o ființă cu un astfel de chip cum era al ei putea să aibă astfel de cap, adică să țâșnească din el lucruri atât de urâte și absurde: întâi îl invitase la masă și el se dusese străbătând un București stăpânit de oameni înarmați care îl puteau curăța luându-l, de pildă, cum se și întâmplase, drept evreu; apoi cum îl întâmpinase chiar din prag: între noi totul s-a terminat, n-are rost să mai discutăm. Vasăzică îl chemase acasă ca să-l umilească. Pe urmă îl făcuse trădător al propriului sat de unde plecase, al părinților și al fetei iubite. Și că cine trădează o dată trădează apoi mereu. Și părăsise holul ca o zeiță a răzbunării care a pedepsit pe muritorul nedemn cu care petrecuse clipe de iubire transformându-l în câine. Plecând cu capul în piept și clocotind de furie, Ștefan se simțise multe clipe chiar un câine în care cineva a dat cu piciorul fără ca măcar câinele să fi fost vinovat de ceva. Apoi încercase s-o înjure și se răcorise astfel, spunându-și că bineînțeles clipele frumoase pe care le trăise cu ea vor fi rase din amintirea lui, nu fiindcă n-ar fi fost adevărate, ci pentru că jignirea pe care ea i-o adusese era atât de mare încât le punea în umbră.

Ștefan o uită pe Luchi, prins mai ales de bucuria pe care i-o făcuse patronul anunțându-l că în primăvară îl va trimite la Paris și, mai mult decât atât, de faptul că aproape zilnic patronul îl chema în somptuosul birou și îl

ținea acolo ore întregi, ca pe copilul lui, dându-i uneori să citească chiar pe loc articolul pe care tocmai îl scrisese și discutându-l împreună. Când, într-o dimineață, se trezi gândind, înainte de a deschide ochii: „Luchi nu mai poate să-l convingă pe doctorul Spurcaciu că între ea și Adrian n-a fost nimic fiindcă nu mai e fată mare și doctorul, culcându-se prima oară cu ea, ca soț, își va vedea confirmate astfel toate bănuielile. Ori, Luchi știe asta, prin urmare nu se va mai mărita cu el decât dacă îi va mărturisi că eu sunt cel pe care l-a iubit… Dar el o va crede? Nu, fiindcă abia dacă o cred eu, care am fost totuși eroul adevărat al nopții ei de Revelion. Luchi știe și acest lucru. Înseamnă că se va mărita cu Adrian Popescu! Izmenitu ăla! Sunt curios să știu dacă e adevărat“.

Și se trezi de tot și deschise ochii. „Bun, și ce mă interesează pe mine toată istoria asta? Mă interesează, fiindcă pe ăsta nu-l iubește deloc, cu toate că moare după el ca prietenă. Da, o face să simtă că viața e o sărbătoare, dar când el i-a căzut în genunchi și i-a spus că o iubește chipul lui i s-a părut murdar, urâțit. Asta se numește, pentru ceea ce avem noi mai intim și mai adânc, repulsie. Atunci de unde p… mă-sii venea sentimentul de sărbătoare când se plimba cu el? Ca și când, exclamă Ștefan dând din umeri, aș putea afla și de ce în noaptea de Revelion a scris pentru mine parafraze după cuvintele *Infernului* lui Dante. Înseamnă că fata asta e chinuită! Ea mi-a dat tot, și mie îmi arde de jigniri.“ Puse mâna pe telefon și o chemă.

– Luchi, ce faci tu de nu mai dai un semn de viață? îi spuse auzindu-i glasul în receptor.

– Ștefane, strigă ea, ce e cu tine?

– Eu sunt cel cu inima neapărată, poate trezi oricui dorința de a lovi în ea, ca în fasole, răspunse el în timp ce simțea că acea inimă bătea să-i spargă pieptul.

– Da, crezi?! zise ea fără să se mire prea tare. Să-ți spun un secret…

Dar nu i-l spuse la telefon, ci la Șosea, unde se întâlniră și porniră la plimbare.

Era în februarie și orașul era plin de o zăpadă care se topea, în aer bătea un vânt cu adieri de primăvară. Cerul era însă înnorat. Luchi purta pe cap o căciulă de vulpe, pe care, zise ea, o făcuse chiar ea, cu mâinile ei. Îl întrebă pe Ștefan, ținând-o de mână, dacă îi plăcea.

– S-o văd, zise Ștefan, care se hotărâse să fie indiferent până n-avea să-i explice motivul pentru care se purtase cu el atât de grosolan, dacă exista un astfel de motiv…

– Nu-mi dau seama, zise, pune-o pe cap. Așa, pare o pearcă!

– Ce e o pearcă? zise ea.

– Așa, ceva purtat și cam rupt… Se spune despre o pălărie…

– Nu-i adevărat, strigă ea indignată și cu multe precauții o puse pe cap și și-o legă sub bărbie cu un șiret.

Se uită la el și Ștefan, în timp ce gândea înfiorat: „e o zână a zăpezilor“, mormăi:

– Hm, merge!

Porniră spre șosea cu pași iuți, ca și când ar fi avut o țintă, așa cum merg totdeauna tinerii care în realitate nu au descoperit încă gustul plimbării, dar au picioare care se pun iute în mișcare, ținta existând în ei înșiși, pe ea o urmăresc și drumul pe care merg nu e decât un decor care nu se răsfrânge în viața lor afectivă, cum se întâmplă cu cei mai în vârstă.

– Ei, zise Ștefan, înainte să-mi explici de ce te-ai purtat cu mine așa cum te-ai purtat ultima oară când ne-am văzut la tine, în timpul rebeliunii, spune-mi la ce secret te refereai adineauri când ți-am dat telefon…

– Ai spus, zise ea, că tu ești cel cu inima neapărată, care poate trezi oricui dorința s-o lovească. Era o sugestie că și eu am făcut-o și că nu sunt în stare să mă deosebesc de alții, dau și eu în tine ca orice neghiob. Hm! Știi un lucru! Toți credem că avem inima neapărată și învinuim pe alții că dau în noi. Deosebirea, cred eu, între un om și altul constă în tărie, fiindcă fiecare e lovit… Renunță la teoria ta, fiindcă nu ești ce-ai zis… Mai interesantă mi s-a părut declarația ta de data trecută, că ți se întâmplă să uiți de tine ceasuri întregi ca și când n-ai mai fi tu, ci un altul. Și că pe urmă te trezești ca dintr-o buimăceală și îți dai seama că viața ta s-a întrerupt, timpul tău a fost mort. Asta îmi place, e o stare de perplexitate care poate duce la una de extaz, e o mare bucurie de a trăi, și mie mi se întâmplă, dar vezi, nu uit totuși că trebuie să dau un telefon… Mă trezesc la timp…

– Formidabil cum îți stă ție în cap ca o obsesie faptul că n-am putut într-o zi să-ți dau telefon la ora cuvenită, zise Ștefan.

– Pentru că ora aceea era neobișnuită pentru mine, zise Luchi. N-o să afli niciodată de ce ai pierdut acest drept.

– Bun, zise Ștefan, și de-aia m-ai chemat la tine acasă, ca să mă poți umili? De ce?

– Învață să nu te lași umilit, zise ea pe gânduri.

Nu voia să spună. Merseră multă vreme în tăcere tot așa, fără să-și dea seama că merg iute. În același timp simțeau că adevărata lor țintă spre care

încercau să se îndrepte, adică ființa celuilalt, se îndepărta…

– Bine, Luchi, văd că nu ești sinceră cu mine și nu ești dispusă să-ți ceri iertare și să-mi promiți că n-ai să mai faci, zise Ștefan într-un târziu.

Ea nu răspunse. Trecuseră de Piața Aviatorilor și traversară continuându-și drumul lor cu țintă exterioară inexistentă.

– Totuși, de ce ai făcut-o? insistă el mai mult curios decât ulcerat, acum când își dădea seama că ea nu va fi sinceră cu el și nu-și va cere iertare.

O accepta cu acest șobolan mort în suflet. Spera că nu se vor înmulți. Curios însă rămăsese. Ea surâse:

– De ce am făcut-o?!

– Da, de ce?!

– Așa, ca să simți că ai iubită!

El rămase mut, trăsnit în cap. Cuvintele ei, dacă erau adevărate, dezvăluiau o obsesie: persoana lui. Dar erau adevărate? Puteau fi? Dar asta mai însemna și că, dat fiind această credință a ei că numai în felul acesta, sau în orice caz nu numai în felul acela obișnuit, cu sărutări și declarații patetice de iubire, putea fi întreținută o dragoste și făcut să simtă un bărbat că are o iubită, că îi va mai face astfel de surprize și în viitor. Cum să-și ceară, deci, iertare, când ea se purtase astfel ca să-l stimuleze s-o iubească și mai mult? Ștefan își dădu capul pe spate și râse nestăpânit și îndelung. Era sucită fata asta? N-o crezu nici de astă dată…

X

Ea însă parcă era conștientă că distanța care nu se micșora deloc între ei, deși se vedeau acum aproape zilnic, era din vina ei, fiindcă începu să-i arate constant, clipă de clipă, un chip de pe care nu se ștergea o expresie intensă de bucurie și o privire care se lăsa prinsă într-a lui într-un abandon blând și fără cuvinte. Căuta parcă protecție, ca în urma unei mari decizii, când opțiunea fiind făcută, încep să ne neliniștească riscurile de a ne fi epuizat astfel toate rezervele de a manevra.

Fiindcă fără să le-o spună, în luna cât trecuse când Ștefan n-o mai căutase, Luchi renunțase în sinea ei la cei doi, care, simțea ea, nu se grăbeau deloc s-o recucerească. Nu le spusese deci nimic, sperând totuși ca într-un viitor nu prea îndepărtat miracolul să se producă (și de ce nu s-ar produce în bine, când se produsese în rău, în sufletul celor doi?) și unul din ei să facă un gest orbitor, o declarație copleșitoare și care să-i dezvăluie ei un suflet în

care să se poată plimba ca printr-o grădină a raiului. Astfel credea, deși Adrian continua să nu-i mai spună nimic nou care s-o facă să uite că o murdărise cu intriga lui. Pe măsură ce zilele treceau, gândul că Adrian, cu tot farmecul inteligenței lui neobișnuite, are un suflet de intrigant creștea în inima ei și începea chiar să-i macine convingerea că acest farmec era real. Îi trecea prin cap gândul că numai ei i se părea astfel, în timp ce alții îl luau pe Adrian peste picior. Mihai de pildă! Și atunci începea să se gândească și la Mihai și doctorul Spurcaciu își pierdea și el din puternicul contur pe care îl avusese totdeauna în sufletul ei: un om slab și pe deasupra neinspirat, cu toate aparențele solidității spiritului său reflexiv. Reflexiv și solid la ce? Să te întoarcă pe dos, o intrigă, chiar dacă ingenios ticluită și pe urmă să persiști în îndoială, ce siguranță mai putea oferi un asemenea bărbat cu care te-ai căsători? Cine spune că istoria nu s-ar repeta? Fiindcă nerozii îi atrag pe intriganți ca magnetul.

Sufletul omului însă e un laborator de făcut minuni! Nu trebuie, deci, să-i spui cuiva că te-a decepționat mortal, ci să ai răbdare și să aștepți. Nu e ușor, dar cine spune că lupta pentru fericire e o joacă? Bărbatul trebuie cunoscut fără să te miri de ceea ce descoperi și când dai de unul care e cel mai puțin rău decât ceilalți, îl iai, nu mai stai pe gânduri… Iată, gândise ea despărțindu-se de Ștefan după ce el o căutase, dintre cei trei, Adrian, Mihai și Ștefan, băiatu ăsta de la țară pare mai bun decât cei doi… Oare! Să vedem! În orice caz caracterul lui nu e format încă, poate fi influențat… Nu se mai aștepta ca el s-o caute, dar uite că a căutat-o, înseamnă că ține la ea și a fost în stare să treacă peste purtarea ei într-adevăr trufașă.

Mergea aproape de el în îndelungi plimbări, ținându-l de braț și tăcând cu afecțiune și încredere. Nu era el primul ei bărbat? Ei și ce dacă o plăcea numai pentru ochii ei, fără s-o cunoască? El se lăsa condus pe lângă toate vitrinele, prin tot orașul. Tăcând ea, instinctiv tăcea și el. Și de la o zi la alta ținta spre care mergeau se apropia și se uitau amândoi la ea, fascinați, și brațul lui îl strângea pe-al ei și ea îi răspundea strângându-l pe-al lui. Într-o zi ea veni la întâlnire cu frumosul ei chip acoperit de o mare neliniște, parcă de o spaimă, se uită la el și spusese că a luat o notă foarte proastă la un examen foarte greu. Și nu-l mai slăbea din ochi, ca pe fratele ei, ca pe soțul ei… Se aflau lângă cinematograful Scala și oamenii se apropiau și treceau pe lângă ei ocolind acest cuplu încremenit în mâhnirea neagră a fetei și îngrijorarea și dragostea cu care o privea băiatul. Deodată el îi luă capul în palme și îi sărută de trei ori buzele ei întredeschise și palide și îi spuse:

– Te iubesc, nu fi disperată, am să te ajut cu manualul în mână să înveți și să-ți treci examenul.

Ceea ce și făcu. În fiecare zi stătea cu ea câteva ore în odaia ei și o asculta. Învăța bine, prezența lui o stimula și încrederea îi reveni cu totul. Ieșeau apoi împreună ca înainte și nu se știe ce vânt începu să bată asupra ei că într-o zi începu să-i cânte, ținându-l de braț și ferindu-și puțin fața să n-o vadă trecătorii. Dar nu prea mult. Era un val nestăvilit al inimii ei sau era puterea în sine a cântecului care îl tulbura pe Ștefan? Cum să știe? Și se întorcea acasă cu vraja în suflet, cu lamentațiile iubirii și ale speranței din cântecele ei populându-i odaia și împiedicându-l să adoarmă. O punea a doua zi să mai cânte cutare cântec. Și ea începea îndată, cu același glas, același timbru melancolic și încărcat de aceeași nostalgie sfâșietoare. Căci din astea îi plăceau lui Ștefan, din cele văitate, deși ea îi cânta și altele… Urmele iubirii defuncte, trandafirii veștejiți în glastră, vremea care a trecut și cum l-a uitat de mult… Frunze însângerate spulberă vântul în pădure, se plimbă amanții înstrăinați în care s-a cuibărit despărțirea, de moarte e atins sufletul lor.. Macii de pe coline ard ca dragostea ei, geaba bate ploaia grea, macii nu mi-i poți stingea… Le alegea dintre cele al căror sentiment era purificat prin poezie și printr-un patetism detașat. Astea erau cele mai rele, fiindcă se insinuau cu suferința inițială a celui care le făcuse… îndrăgostitul, care stă de vorbă cu păsările, cu iarba câmpului, cu dealurile rele care în drum spre fata iubită fac să cadă potcoavele calului… Altul voia pur și simplu să-i facă dar fetei un peisaj nepieritor care îi umpluse inima…

Și să vezi cum saltă
Peștele în baltă
Dimineața
Când se lasă ceața…

Luchi călca rar prin lapoviță și parcă nu vedea pe unde mergea. Dar nici Ștefan. Intrau apoi în restaurantul „Modern“ de pe Sărindar, unde cânta orchestra lui Grigoraș Dinicu și cereau țuici și borșuri de miel cu cap pe care le sorbeau rebegiți și flămânzi, cu ardei iute… Ținta pe care o urmăreau era aproape și totuși distanța care îi separa persista, ca un zid invizibil. Niciunul, nici celălalt nu mai doreau să facă dragoste. Nu prea convins, el încercase o dată, dar ea îl oprise spunându-i: nu, nu! Adică nu

deloc, fără să-i spună de ce și nici ce viitor putea să aibă iubirea lor acum castă.

XI

Se potrivea atât de bine acest sentiment cu primăvara care sosea și cu soarele care începea să inunde orașul! Luchi devenise sfioasă și sărutările lor erau diafane. Se îmbrăca cu rochii până la gât și când se așezau pe o bancă în vreun parc își trăgea cu grijă stofa peste genunchi. Cântecul ei încetă, dar Ștefan simțea în schimb că sentimentele ei aveau un contur mai mare și mai intim, dacă nu chiar aproape frățesc. Îi spunea: „Ce te pasionează pe tine atât de mult ziarul?“ și îl privea insistent: „Ești sigur, parcă adăuga, că amorul tău se bucură de reciprocitate?“ Nici ea nu știa să exprime exact acest gând, dar era nedumerită: mai putea iubi pe cineva în afară de ea? Nu el, ci așa în general, dacă un sentiment poate fi împărțit, dacă unul din ele nu e trădat… Sau: „Ștefane, tu cât ai de gând să porți costumul ăsta? Pune-ți bani deoparte și fă-ți un costum pe care să-l ai pentru situații deosebite“. Și intră cu el într-un magazin, îi spuse ce stofă i-ar plăcea ei, Ștefan o cumpără și îl duse apoi la croitorul familiei lor, care îi făcea colonelului și lui Niki de atâția ani costumele… „Domnule Georges, zise ea adresându-se croitorului, fă cunoștință cu logodnicul meu, domnul Paul Ștefan, jurnalist… Ai grijă, servește-l ca pe Niki…“ „Da, domnișoară, nu-mi va fi greu, domnul e înalt și e proporționat, costumul o să-i cadă perfect…“ Afară, Ștefan se uită la ea: „Ai spus logodnic ca să nu creadă croitorul că…“ „Bineînțeles“, răspunsese ea nelăsându-l să termine fraza. „Eu m-am bucurat ca și când aș fi“, reluase Ștefan. „Da, bineînțeles, repetase ea cu o sinceritate pătimașă, ești nu logodnicul, ci soțul meu încă din noaptea de Revelion… Sau ai uitat?“

Așa era! Totuși… însă Ștefan nu insistă să adâncească aceste clipe. Fiindcă nu se dă drumul la astfel de cuvinte fără să mărturisești și de ce nu spui nimic de punerea lor în practică. Cu doctorul Spurcaciu fusese pe punctul de a o face. Luchi îl privea cu niște ochi fără umbre, dar care îl vedeau pe el, îl luau în focarul lor total și lipsa umbrelor îi dezvăluia parcă tot sufletul, care nu era decât dragoste, dar nu o dragoste ca o boală, din care urma, ceva mai târziu, să se scoale, sau ca o greșeală pe care cu amar avea s-o descopere, tot așa, mai târziu… „Tu ești eu însumi! îi șoptise ea deodată, și ce-o să pătimesc eu, o să pătimești și tu. Primești?“ „Primesc“,

răspunse el fără să se gândească, turburat de un fior care îl ameţise brusc ca şi când s-ar fi uitat într-o fântână adâncă.

După această declaraţie se văzuseră tot regulat dar mai rar, de două ori pe săptămână şi nu acasă la ea, ci numai în oraş, şi toate acestea din iniţiativa ei, ca şi când şi-ar fi dat seama că i-a sucit capul şi ar fi vrut să-i lase timp să reflecteze. El nu reflectă însă: era foarte liniştit şi decis. Gândul la ea îi umplea inima de o bucurie covârşitoare.

XII

De la redacţie, Ştefan urcă pe Belvedere şi ieşi în Calea Victoriei unde avea întâlnire cu Luchi chiar la colţ. Ea nu sosise încă şi Ştefan traversă şi cumpără de la un chioşc o revistă literară care îi plăcea. O deschise, se întoarse la locul *rendez-vous*-ului şi începu s-o răsfoiască. Se gândea dacă va veni vreodată ziua când va scrie şi el la această faimoasă revistă, ştiind că el nu era decât ziarist, dar că se trezea nu o dată, citind nuvelele şi povestirile care se publicau aici, cu gândul pironit asupra unei intenţii nebuloase: dacă n-ar putea şi el să scrie ceva din închipuire… Dar cum să scrii din închipuire?!…

– La ce te gândeşti? auzi el alături un glas plin de ironie şi ridică privirea şi o văzu pe Luchi scrutându-l batjocoritor şi parcă agresiv…

Ştefan nu zise nimic, dar porni alături de ea tot dus pe gânduri. Pe urmă se mai înveseli.

– Gazda mea din Pălămida, zise el, avea un bărbat de o gelozie feroce. La masă (luam masa cu ei şi cu băiatul lor, un puşti cam obraznic cu mine, dar simpatic, de la el am învăţat multe despre oraş), femeia, altfel frumoasă, avea câteodată câte o expresie mai visătoare, se gândea şi ea cine ştie la ce, şi într-o zi bărbată-său, cu cuţitul în mână, deodată se face spre ea scos din sărite şi zice: „La ce te gândeşti?“ „Au!“ a făcut ea văzând cuţitul în mâna ăluia, care, şi el, dându-şi seama de gestul impulsiv şi involuntar, şi-a lăsat braţul în jos… Aşa şi tu!

Ea, auzindu-l, avu o clipă de stăpânire, apoi când înţelese izbucni într-un râs înalt şi nestăpânit, căruia îi dădu drumul fără să-i pese că se uita lumea la ei (mai ales că ea îi şoptea nu o dată sever, când el se lipea de ea prea strâns: „Se uită lumea la noi!“; acum se lipi ea de el şi îl apucă de gât şi îl sărută pe tâmplă lipindu-şi obrazul de-al lui).

– Vezi, eu am crezut că numai Adrian mă poate face să mă simt atât de bine cu un prieten, zise ea luând înapoi cu o mână ceea ce îi dăduse cu cealaltă.

Îi spunea adesea astfel de răutăți chiar în toiul unei veselii care o făcea răpitoare. Ștefan îi zise:

– N-o să mă atragi pe mine în dialoguri în care să călcăm amândoi pe muchie de cuțit. Îl bag în mă-sa pe acest Adrian și pun pariu că e un cretin, în ciuda faptului că ție îți place așa de mult.

– E prietenul meu, zise ea cu gravitate și își luă aerul adecvat, de prietenă care n-are încotro, dar trebuie să declare acest lucru ca să nu existe echivocuri.

Urmărea însă tocmai astfel să creeze unul? Fu rândul lui Ștefan să râdă cu gura până la urechi. Ea însă se simți cu adevărat jignită și înteți pașii, părăsindu-l. Ștefan se luă după ea și îi ceru scuze:

– Luchi, pentru o prostie? Ce e asta? E prietenul tău, ei și, de ce vrei să mi-l bagi mie pe gât? Nu-ți dai seama? Crezi că mă flatează că mă compari ce el?

– Ești îngâmfat, zise ea, și mă întreb de ce? Situația ta atârnă de un fir de păr, nu văd de ce ai fi atât de sigur de tine și te-ai crede superior lui Adrian Popescu, ziarist cunoscut, nu ca tine, căruia nu i-a văzut nimeni semnătura.

Asta era adevărat și Ștefan, atins, tăcu. Insistase pe lângă patron de câteva ori să-i dea voie să scrie ceva. Reportajul său despre rebeliune fusese oprit chiar de marele ziarist, fără să-i explice mai mult decât: „E bun, dar e inoportun“. „În ce sens, patroane!?“ „În toate sensurile.“ Totuși, într-o zi îi dăduse voie: „Du-te și tu prin oraș și caută ceva vesel pentru cititorii noștri. Ai un condei cu predispoziții spre lucruri sumbre, prea grave pentru vârsta ta. Ia-o mai încet“. „Bine“, gândise Ștefan și începuse să colinde orașul în căutarea a ceva vesel și într-o zi îi prezentă lui Niki un reportaj. Niki îl citi și se strâmbă, deși în priviri îi sticlea o lumină jucăușă. „Amuzant“, zise el și îi dădu literă să-l trimită la tipar, dar îl trimise și patronului în șpalt. Ce scria în el? Că pe câmpul din dosul Gării de Est două șatre de țigani s-au bătut ieri ca chiorii pentru o femeie și zece mii de lei. Banciu Iancu Ciuraru, bulibașa uneia din șatre, povestea Ștefan pe larg, pusese de mai multă vreme ochii pe Viana, nevasta lui Ion Ștefan, zis Carolea, bulibașa celeilalte șatre. Lui Carolea ăsta îi plăceau banii mai mult decât femeile și a căzut la învoială cu Banciu. În schimbul Vianei el primea pe Lisaveta, nevasta

acestuia, plus zece mii de lei. Și târgul s-a făcut. Lisaveta însă, descoperi curând Carolea, era cam bătrână și pe lângă asta îl trăsni gândul că o cumpărase pe Viana lui cu treizeci și cinci de mii. Atunci cum s-o primească el pe Lisaveta numai pentru zece mii? Și atunci într-o noapte tăbărî cu ai lui asupra șatrei lui Banciu, îl prădă și începură să se taie cu cuțitele… Patronul era nervos citind toate acestea. Ștefan aștepta în fotoliu… „Ce e cu Niki, zise el, cum poate să te lase să publici un reportaj despre asemenea gunoaie?“ „Mi-ați cerut ceva vesel!“ zise Ștefan cu o vagă ironie, pe care cei tineri nu și-o pot reprima, când îi prind pe cei mari la înghesuială. „O să te duci la Paris și o să scrii la întoarcere un reportaj despre ce ai văzut, indiferent dacă va fi ceva vesel sau ceva sumbru.“ Și cu un gest îl dăduse afară din birou.

– Ei, continuă Luchi fără cruțare, nu răspunzi?

Ștefan nu răspundea. Intrară la „Modern“, restaurantul lor preferat, și începură să mănânce în tăcere. Dar ei, îi declară ea, nu-i convenea să fie văzută la masă cu un băiat care nu știa să-și ascundă jignirea și îl rugă să povestească ceva, ce mai era nou despre război, fiindcă ea nu citea niciodată ziarele, avea grijă Niki să-i spună când era ceva important.

– Hai, scuză-mă, lasă prostiile, spuse ea cu un glas așa cum i-l știa el, când și chipul îi înota în lumină și uită ceea ce îi auzise înainte urechile. Am să-ți dau o veste formidabilă, continuă ea. Să te pregătești… Costumul tău e gata?

– Da, trebuie să mă duc să-l scot, n-am bani, răspunse el. Că nu mi-ai spus că mă costă tot atât de mult cât și stofa, aștept chenzina de întâi mai.

– E perfect, zise ea. Evenimentul de care o să-ți vorbesc are loc pe la mijlocul lunii mai, așa că ai timp…

El nu se arătă curios să afle, nu mai era supărat, ci contrariat. Ar fi vrut să-i povestească despre nedumerirea lui în legătură cu poziția patronului față de căderea Iugoslaviei, dar se vedea că gândurile ei erau acum în altă parte și nu l-ar fi ascultat cu interes… Nu gândurile, ci stările ei erau cele care o dominau: acum de pildă gândul la acel eveniment declanșase în sufletul ei o astfel de încântare încât Ștefan uită și de contrarierea sa și o îndemnă:

– Ei, spune, despre ce e vorba?

– Prințesa Ileana Ghica se mărită cu prințul Nicolae Sturdza și fac nunta pe la jumătatea lui mai cu o mulțime imensă de invitați, zise Luchi. Eu am fost colegă de liceu cu o prietenă a miresei și m-a invitat și pe mine. Eu am

refuzat: „Dragă, nu pot veni fără logodnicul meu, îmi pare rău“. „Da vino cu el, e foarte simplu.“ „Neinvitat?“ „Ba invitat, cum îl cheamă? Va primi o invitație.“

Și Luchi scoase din poșetă un carton alb cu stemă aurie pe el și i-l dădu lui Ștefan să-l citească. El se uită țintă la ea și îi spuse, în timp ce gândea cu o vagă tristețe că fata asta e păcat de ea că nu înțelege că mult mai important era pentru amândoi să fi fost aproape unul de altul pentru ca sufletele lor să se poată uni și să fie fericiți, decât să se bucure că a fost invitată la nunta prințesei cutare cu prințul cutare:

– Țările se prăbușesc și altora le arde de nuntă! zise el.

Dar curios lucru, ea rămase aceeași, ca și când nici nu l-ar fi auzit, și cu un gest tandru îi întinse mâna să i-o sărute.

– Am dat la o croitoreasă o rochie care o să iasă ceva cu totul deosebit, zise ea. Am găsit un material de o albeață imaculată… Ai să vezi! Am găsit și un model ceva *exquis*… Hai acuma să mergem la un cinema, vreau să văd *Un cântec pentru tine* cu Tino Rossi. Îți place Tino Rossi? L-ai văzut în *Neapole sub sărutul focului?* Cântă atât de frumos încât vocea lui pare neverosimilă…

– Păi și e! zise Ștefan uitând de sine, parcă ar fi scopit…

XIII

După căderea legionarilor, Paraschiv Moromete se îmbătă trei zile la rând. Întâi pentru că un astfel de eveniment el îl prezisese, ceea ce însemna că era un mare om, al doilea pentru că se împlinise și prezicerea lui în ceea ce îl privea pe Ștefan: cădea și el, cu banii lui, cu cearșafurile lui albe, cu camera lui cu parchet pe jos și baie alături.

– Ei, ce-o să facă acum? Unde o să doarmă? Ce-o să mănânce?! se stropși el la țiganca de nevastă-sa cu care bea împreună în cârciumă și ea se uita la el cu o admirație în sfârșit fără rezerve.

Paraschiv trase din țigare cu dinții rânjiți încât i se văzură până în fund măselele ca niște mici pietre de moară, o apucă pe muiere de gât și o zgâlțâi:

– Eu la mine nu-l primesc, i-am spus, pe sub podurile Chiogârlii o să doarmă cu vagabonzii! I-am spus sau nu i-am spus?

– I-ai spus, mă Paraschive, da nu trebuie să te bucuri de răul altuia, că te vede Dumnezeu. E și el băiat mic, tu ești mare, n-a știut nici el ce face, a

crezut că legionarii ăștia or să rămână și a luat și el o slujbă la ei, cum au făcut mulți. Crezi că a fost singur?

– Da nu i-am spus? În loc să-și bage mințile în cap și să vină la mine la atelier, că mai avea timp, m-a luat pe mine peste picior, că așa și pe dincolo, că știe el dinainte ce-o să spun eu, parcă ar fi fost el marele șmecher. Poftim șmecher! Acum facă ce-o ști, că eu n-am ce să-i mai fac.

– Poate că n-o să aibă nevoie de tine, mă Paraschive, tu nu te gândești? E băiat cu carte, găsește el undeva unde să intre.

Țiganca nu credea însă nici ea în ce spunea. Își privea bărbatul supusă, cu un surâs de viclenie moale și gata oricând de a fi transformată în rugăminte, amestec pe care îl moștenea de la rasa ei obscură care a trebuit, ca să nu piară, să treacă repede de la mânuirea cuțitului la cuvântul misterios și plângăreț.

– Tu ești supărat pe el că te-a lăsat să plătești în ziua aia dinainte de Crăciun, când veni tat-său pe la el, dar ce-ai fi vrut să facă, nu te-ai legat tu de el? De ce te-ai legat, mă, Paraschive?!

Paraschiv se uită la ea stupefiat. Ce era asta? Tot nu înțelegea că îi vrusese binele?

– Cum de ce m-am legat? bolborosi el furios. De-aia și-a cheltuit bâtă-sa toate mamudelele, să-l țină la școală patru ani, ca el să-și pună ca un derbedeu cămașa verde și pistolul la șold și să-și bată joc de noi cu banii și hainele lui?

– De ce, mă Paraschive? De unde știi tu? se miră țiganca cu glasul ei dulceag, dar acum sincer; ar fi vrut cu adevărat să știe de unde i se năzărise bărbatului ei toată chestia asta? Eu nu l-am văzut cu nicio cămașă și niciun pistol. De ce vorbești așa?

– Le avea acasă, mârâi Paraschiv.

– Le-ai văzut tu?

– Nu le-am văzut, dar de unde atâția bani? se stropși Paraschiv scos din sărite. Tu nu te gândești? Cine să-i dea lui atâția bani, un mucos? Așa de mic? Ăsta în sat uita de unde vine și râdea ca un prost… Bătea marginile satului cu un ciomag în mână și se dau câinii la el cum se dau după un neghiob… Câinii simt ei când trece un nătărău pe lângă garduri…

– De ce vorbești așa urât de el, mă Paraschive? se supără în sfârșit țiganca. Sunteți rude și am băgat de seamă că ții la taică-său, când te-am cunoscut eu numai de el vorbeai, Parizianu în sus, Parizianu în jos… Nu e frumos, mă Paraschive… Din contra, eu zic să mergem chiar mâine pe la el

și dacă e așa cum zici tu, să-l luăm la noi și să-l ajutăm… N-avem de unde, dar din ce putem… Așa fac oamenii… Dacă n-am face așa, ar fi vai de capul nostru, am muri toți, mă Paraschive, și ne-am mânca unii pe alții ca câinii…

Paraschiv parcă ar fi primit un pumn în piept. Multe clipe se holbă la muierea lui. Pe urmă lăsă ochii și capul în jos, umilit de propria-i ură pe care nici nici el nu și-o înțelegea. Bău un pahar cu vin, dar parcă nici vinul nu mai avea gust. Scoase portofelul și plăti.

– Nu trebuie să te superi, mă Paraschive, îi spuse țiganca acasă. M-ai înjura tot tu dacă nu te-aș ține de rău.

Paraschiv însă nu-i răspunse și se culcă și adormi de îndată cu dinții rânjiți, ca și când ar fi murit. Muierea îl zgâlțâi:

– Nu dormi așa, mă Paraschive, că mi-e frică, se văită ea.

El se trezi, mormăi în neștire și readormi cu o înfățișare mai omenească. Femeia suflă în lampă.

A doua zi după masă se aflau amândoi în fața clădirii cu două etaje de pe Romniceanu, unde știau că stă Ștefan. Sunară. Nu răspunse nimeni.

– Vezi? șopti Paraschiv. Nu mai stă aici.

– Mai sună, mă, Paraschive.

Paraschiv sună din nou. Și deodată Ștefan deschise geamul și apăru cu bustul în afară.

– Cine e? strigă el.

Deși îi auzise glasul, Paraschiv nu-i răspunse. Vedea că e Ștefan, cu un halat frumos pe el, vesel, în orice caz departe de a fi în situația de a dormi pe sub podurile de pe Chiogârlii, ba chiar avusese în glas ceva batjocoritor, fiindcă fără îndoială văzuse și el cine e la ușă… Era lucrul care îl rănea pe Paraschiv cel mai cumplit, să fie luat la vale, să i se scuipe în cap, după ce o copilărie întreagă taică-său îl luase în derâdere și îi otrăvise astfel acele zile ale vieții care altora le rămân în amintire ca luminoase. În glasul lui Ștefan simțise aceeași ironie mușcătoare care îi ulcerase în sat inima. Adică văd cine e și îmi bat joc…

– Care ești bă, repetă Ștefan într-adevăr batjocoritor, fiindcă văzuse de la bun început cine era, Paraschiv nu se înșelase. Tu ești, nene? Ei, ce cauți aici? zise el sarcastic. Ei, ai venit să vezi dacă mai dorm aici, sau am și ajuns pe Chiogârlii?! Ia cară-te! Să-i spui tu lu’ tata că sunt legionar, ca ăla să creadă cine știe ce și să-i strici sărbătorile de Crăciun, făcându-l să înghită cu noduri săracele lui sarmale? Cum ai putut să-mi faci una ca asta?

Dacă mi-o spuneai numai mie puțin îmi păsa, dar să-i spui lui tata? De ce? Ce ți-am făcut eu ție? Ce-ai avut cu mine?… Nici tu nu știi, dar asta nu înseamnă că te iert, hai, pleacă și vezi-ți de treabă și nu mai duce de-aici înainte grija altora, vezi-ți de ale tale și o să fii mai fericit… Păcătosule! Ești mai mare ca mine și mi-ești rudă, dar ai pierdut dreptul să te mai respect și să te mai consider ruda mea. Ești un străin! Vezi-ți de drum și să nu mai aud de tine!

Și închise geamul și o tăcere se lăsă în acel loc care avea de o parte vile elegante și de alta un deal cu creasta tocmai sus, de unde se vedea panorama orașului.

Paralizați, cei doi, ca două mogâldețe, continuau să stea mai departe în fața ușii ca și când ar fi refuzat să creadă că ceea ce le auziseră urechile era adevărat și așteptau ca Ștefan să reapară la geam și cu un glas bun să le spună: „Am glumit, stați că vin acuma să vă deschid și o să mergem pe urmă, ca la început, la restaurant și să mâncăm și să bem“. Dar fereastra, ca și ușa dinaintea lor continuau să rămână închise. Nici ei nu-și dădură seama de clipa când se deciseră să se urnească din loc și să plece.

– Vezi, mă Paraschive?! îndrăzni țiganca întru târziu.

Paraschiv însă nu părea sau nu voia să arate că fusese cine știe ce lovit. Călca rar, cu călcătura lui de odinioară, de la țară, când mergea pe câmp, și care nu i se modificase, și un rânjet îi apăruse în colțul gurii. Chipul lui era totuși mai senin, puțin resemnat, dar nu lipsit de o ironie cam țeapănă în priviri, ironie suverană la adresa tuturor și o mulțumire de sine pe care nu i-o turbura nimeni. Nu era el bucureștean? Nu era el maistru sudor autogen? Putea cineva să-i ia carnetul din buzunar? Nu strângea el bani să-și facă o casă, să le arate el ălora din Siliștea că… Nu băuse nimic. Numai băutura îl făcea să simtă o pornire neînfrânată de răzbunare față de toți care… Acum nu mai avea nimic cu Ștefan, își dăduse seama că greșise, băiatul nu fusese legionar, dar totuși, ce meserie avea el la bază? Ce meserie de care să nu-ți fie frică de nimeni? încât, după un timp, spuse totuși, deși de astă dată fără ranchiună:

– Da, bine, o să mai vedem noi!

Și câteva luni mai târziu, triumfător, îi arătă muierii o hârtie pe care tocmai o primise dimineața de la direcție. Adică, iată ce înseamnă să fii ceea ce era el, chit că nu avea atâția bani ca alții și stătea deocamdată într-o mică odăiță, cu pământ pe jos. Ce era?! Un ordin de concentrare militar, dar nu de dus acolo la unitate și să-ți păstrezi slujba ca Nilă, ci ordin de

concentrare pe loc, acolo unde îți faci meseria… Și leafa îți merge mai departe!

Țiganca îl privi din nou cu o admirație fără reținere…

XIV

Într-adevăr Nilă primise ordin de concentrare și își pierduse slujba lui de portar, la Bloc Algiu, de pe strada Cheia Roseti, în ciuda credinței lui că acolo, în regimentul 5 Dorobanți din Giurgiu, cineva știa că are nevastă și copil mic și îl ocolea când îi venea rândul să i se treacă numele pe hârtia aceea cu o bară roșie de-a curmezișul. Totuși, îl scutiseră destule luni, era ceva, nu-l luaseră ca pe alții din toamnă, pe el îl luase în primăvară, în mai…

Era așa de frumos afară când primi ordinul! Nilă surâse și chipul i se lumină, ca și când ar fi primit o știre care îl atingea tocmai în adâncul secret al inimii. „Ie-te ai naibii!“ murmură el și se dădu jos de pe scaunul lui de portar și ieși de după bara aceea de lemn în spatele căreia stătea și unde primea toate scrisorile și ziarele, pe care apoi le vâra pe sub ușile domnilor locatari sau le repartiza prin cutiile fiecăruia, care aveau. Mergea cu capul în jos, cu aerul său împovărat, dar cu o mare lumină pe chip și mereu surâzând. Intră în bufetul Scala, de vizavi, unde îl cunoștea pe barman de multă vreme și ceru un șpriț.

– Ce e, Nilă, zise acela, ai primit scrisoare de la nevastă?

– Da, hî, făcu Nilă ca de-o mare minune.

Și rămase pe gânduri în fața tejghelei, dar nu gânduri triste, însă insondabile.

– Nu bei, ce faci? zise barmanul.

Nilă nu tresări, dar se uită parcă ar fi spus: da, eu l-am cerut, acuma trebuie să-l beau, cu toate că nu văd de ce atât eu, cât și alți oameni fac totdeauna figura asta în anumite momente ale vieții lor. Îl bău și se șterse la gură cu un gest țărănesc.

– Mai dă-mi, mă, unul, zise el mereu îngândurat.

– Da’ ce e hârtia aia din mână? Că văd că nu e scrisoare, zise barmanul. Nu cumva ai primit ordin de concentrare?

– Ba am primit, zise Nilă somnolent. Și adăugă cu surâsul accentuat: îl așteptam din toamnă. A venit abia acum.

Ca și când l-ar fi ros un regret. Și umerii i se frânseră, brusc copleșit. Și în clipa aceea fruntea lui groasă se încreți cu aceeași nedumerire ca odinioară pe izlaz când Toderici îi alerga spre gară, care, zicea el, era atacată de inamic și trebuia apărată. Care inamic? De ce să atace el gara? Iată, de-atunci făcuse armata adevărată, se liberase, muncise cu spinarea la Bloc Algiu, blocul se terminase, Algiu îl oprise portar, se însurase, avea și-un copil și iată că acel inamic nu-l slăbea și iată cum din pricina lui trebuia să-și strice tot rostul și să se ducă… Acum, pesemne, era de-adevăratelea, nu va trece mult și îl va avea pe acel inamic în față și va trebui să tragă cu pușca în el…

Nilă se dădu jos de pe scaunul din fața tejghelei, își împinse mai spre ceafa șapca lui pe care scria *portar*, se frânse înainte vârându-și mâinile în buzunarele pantalonilor și vru să-i facă barmanului, cu care era prieten, o destăinuire. Dar avu un gest: nu folosea la nimic. Gata! Când trebuie să pleci, fii bun plecat și nu-ți mai răci gura de pomană cu vorbe, că de schimbat tot nu mai poți să schimbi nimic cu ele.

Plăti.

– Nilă, zise barmanul, dacă ai ceva, să-ți păstrezi ceva, ai toată încrederea. Când te întorci, găsești totul la mine.

– Nu, zise Nilă, că o să vorbesc cu domnul Algiu, să-i dea muierii mele tot ce era în odaie. Le duce acolo la ea la țară. O să-i scriu să vină în lipsa mea. Dacă vrei s-o ajuți, mă Jenică!

– Cum să nu, zise Jenică inimos. Se poate?

– O să-i fie greu să ia cu ea patul de fier, și masa aia, mai bine le-aș vinde, dar n-am cui, reluă Nilă.

– Găsim noi! zise Jenică. Până vine muierea ta încoa, eu am găsit. Scrie-i să vină la mine și o duc și la gară! Și nu mai sta așa pe gânduri, că nu e nimic. Război nu e, o să te întorci, vino la mine că îți găsesc eu de lucru… Am relații!

Nilă se dezdoi, făcu un gest care însemna că acum trebuie să plece și asemeni unui țăran care nu spune niciodată la revedere vecinului său fiindcă îl vede prin curte de dimineața până seara, Nilă îi întoarse prietenului său spatele și ieși din bufet.

Arăta totuși mai vioi. Traversă, reintră în bloc și luă ascensorul. Se opri la un etaj și se îndreptă spre un anumit apartament, unde, în timp ce sună, își scoase capela din cap. Îi deschise chiar el, domnul Algiu, proprietarul,

care îl privi o clipă întrebător, dar în clipa următoare înțelese că portarul său avea ceva să-i spună și îl pofti înăuntru în biroul său.

– Ce s-a întâmplat, Nilă?

Nilă îi spuse.

– Nilă, zise domnul Algiu luând deodată pe loc o hotărâre neașteptată. În mod normal pierzi postul, dar eu țin așa de mult la tine că după ce termini cu concentrările, te primesc îndărăt, îl dau afară pe cel care o să-l angajez în locul tău și te primesc iar pe tine. Suntem oameni!

Da, numai că domnul Algiu spusese „concentrările“, și nu „concentrarea“, adică n-avea cum să-l reprimească odată, el să fie concentrat din nou, pe urmă iar desconcentrat și așa mai departe. După ce se vor termina toate acestea, adică după război, cu alte cuvinte, Nilă putea să conteze că domnul Algiu îl va reangaja. Era bine și asta!

– Și acuma tu vrei salariul? Bine, poftim! Cu lucrurile ce faci?… Vine muierea… Foarte bine, uite ceva pentru muiere și copil… Să ieșim noi cu bine din războiul ăsta, că n-o să ne pară rău că am suferit…

Și domnul Algiu, înalt, subțire, drept, încă tânăr, îl conduse pe portar ținându-l de braț, îi spuse la revedere și concentrare ușoară, apoi închise ușa în urma lui cu un gest hotărât și cu o secundă poate mai curând decât ar fi trebuit pentru ca omul cu aer împovărat care ieșise afară din casa lui să nu-l uite imediat…

XV

Nilă plecă tocmai când Achim venea într-o permisie de două săptămâni, nu-l găsi pe strada Cheia Roseti. Îi știa însă adresa veche a regimentului și Achim îi trimise o scrisoare în care spunea: „Bă, Nilă, Angela mi-a scris din primele săptămâni după ce am luat trenul în primire. E însărcinată și acum în permisia asta mă însor cu ea și îmi pare rău că nu ești și tu de față să bei un pahar la nunta mea“… Fiindcă avea de gând să facă tot acum și nunta, deși nuntă cu mireasa cu burta mare nu se prea obișnuiește… Dar lui nu-i pasă! Pe vremurile astea nu știi niciodată dacă dintr-o concentrare te mai întorci și de ce să riște el să-i rămână nevasta cu un copil de poale și fără pensie la care ar avea dreptul ca văduvă de război… Și în afară de asta, chiar așa, n-a fost muierea lui? De ce s-o țină nemăritată, ce, parcă o să găsească una mai bună ca ea? Unde să găsească?!

Achim nu-i scria lui Nilă chiar toate acestea, dar le gândea și i le spunea Angelei și cu glas tare, ca s-o flateze. Fata îl asculta cu privirea mereu mărită. Neliniștea de acum trei luni nu se micșorase în sufletul ei decât atât cât să poată trăi, și în adâncul privirii ei tinere exista pentru ea speranță; război, asta înseamnă, oricât ai vrea să nu recunoști, moarte, în ciuda faptului că acum suntem în viață, că bărbatul ți-e vesel și îi scrie fratelui că tu ești însărcinată: toți pot muri și cu ei tu cu copil cu tot, chiar nenăscut… Uitându-se la ea Achim se întreba, dar n-o întreba, de unde știa ea că în lume s-a întins aripa morții? Asta putea s-o știe el, care atâtea luni îi văzuse acestei morți armele trecând neîncetat spre sud, apoi în ultimele săptămâni întorcându-se îndărăt și urcând spre nord, tren după tren, tun după tun, tanc după tanc, zi și noapte, încât înainte de a adormi, prin nu știu ce taină, visul arăta ceea ce nu vedea cu ochiul, o nemaivăzută armată alergând cu viteza roților de tren spre o direcție misterioasă, spre un punct de oprire de unde avea să se repeadă o haită uriașă de lupi asupra altor țări și să treacă peste ele omorând și dând foc… Achim știa și el de la taică-său de ce era în stare neamțul. Povestind, flăcările războiului trecut, pe care Moromete le văzuse aievea, reînviau în ochii lui cu toată groaza clipei, și când el spunea de pildă cu o admirație înspăimântată: domnule, neamțul trăgea cu o ghiulea după un om! (asta vrând să spună că spre deosebire de noi el avea atâtea ghiulele încât putea să-și permită acest lux), Achim vedea și el cu ochii închipuirii un biet om fugind apucat de groază peste câmp și o ghiulea neagră zburând după el să-l omoare… Dar de unde știa Angela? Hotărât, tot de la taică-său, adică nu, că taică-său era prea tânăr pe atunci, pesemne de la bunicu-său…

– Spune-i acolo că nici eu n-am de unde găsi unul mai bun ca tine, zise Angela râzând într-adevăr flatată de cuvintele lui și îl cuprinse o clipă cu privirea ei în care dorința de viață și știința despre moarte îi dădeau o lucire stranie și intensă. Și că ne pare rău că s-a întâmplat așa, să nu fie și el de față la nunta noastră.

– I-auzi, zise Achim, aplecându-se asupra hârtiei cu trudă și parcă scrijelind-o… Angela ține la tine, bă Nilă, așa e ea, adăugă el oprindu-se din scris și cu o înfățișare elocventă, adică sunt unii altfel, ea e așa cum o vezi, bună de nevastă, ține la bărbat și la rudele lui… Da nu-i nimic, n-o să stai în concentrare o viață, vii tu acasă, bă Nilă, și atunci…

Și Achim chicoti și făcu cu mâna semn la gură, de dare a paharului pe gât… Pe care, zece zile mai târziu, îl dădu cu adevărat și nu o dată, la

căsătoria și nunta sa. Se înțelesese cu socrii ca sărbătoarea să aibă loc la ei și anume în curte, era mai frumos și puteau întinde o masă mare.

Cât de mare? O făcu, din scânduri negeluite de brad, chiar lemetristul Gică Urâtu, tatăl Angelei, ajutat de taică-său, bătrânul Moroianu (bunicul copiilor după tată, cei dinspre partea mamei nu se mai aflau în viață) și de un vecin, cel dinspre strada Lânăriei, cu care familia Moroianu se afla în bune relații, fiindcă așa îl chema după tată pe lemetrist, porecla de Urâtu fiind căpătată încă din copilărie într-adevăr din cauza urâțeniei lui, care nu dispăruse cu anii, ci dimpotrivă parcă se accentuase. Copiii îi dăduseră această poreclă, dar nu din repulsie, ci din cea mai mare simpatie, fiindcă Gică, neștiind cât e de urât, era și el vesel ca orice copil și pe chipul său, această veselie, amestecată cu urâțenia, îl făcea „ciudat", stârnind hohotele de râs ale tuturor și incitându-i pe maturi să pună mâna pe capul lui și să pipăie acea față inocentă și într-un mod atât de neașteptat atrăgătoare. Așa a rămas și mai târziu, și când taică-său, Moroianu, l-a dat la uzinele *Lemetru* (taică-său era zugrav, dar îi venise ideea, nu se știe de ce, să-l facă pe băiat strungar), Gică a cucerit de îndată simpatia maistrului și spre deosebire de ceilalți ucenici cărora li se aplicau foarte des corecții corporale, el se bucura numai de priviri blânde. Toată lumea care trecea pe lângă el simțea totdeauna dorința irezistibilă să-i pună mâna pe cap. Iată cum și urâțenia e o armă care te poate ajuta în dura luptă pentru existență, dacă sufletul rămâne neatins de ceea ce într-adevăr e urât pe această lume. Desigur, băiatul avea minte vioaie, altfel totul s-ar fi răsturnat în viața lui, și ajunse cu bine muncitor calificat. Mai ciudat era că nu semăna cu nimeni, nici din partea mamei, nici a tatălui și nici a bunicilor, spre deosebire de cei doi frați ai săi mai mari, care prea semănau, te și supăra să vezi aidoma copia înaintașului pe chipul fiului și nepotului. Viața nu mai avea parcă niciun haz. Angela semăna cu maică-sa, o frumusețe la vremea ei, simțise și ea, ca fată, când îl cunoscuse pe Gică, dorința să-i pună mâna pe cap, și când Gică o ceruse de nevastă pe fată o apucase un râs de o mare nepăsare, adică, parcă spunea, de ce nu?! Acum îmbătrânise după patru nașteri și în plină tinerețe se pomenise cu un astm pulmonar care o chinuia totdeauna când era umezeală, dar și când nu era, iarna în special, dar și verile în anumite zile. Ca zestre, primise o căsuță cu două odăi și cu o curte mică într-o fundătură pe lângă podul Cărămidari, care da chiar în Lemetru. Cu anii și după moartea socrilor, Gică reușise din leafa lui să dărâme complet această cocioabă și să ridice în locul ei o adevărată casă cu ciment la intrare și cu trepte, mai înaltă, cu trei odăi

în loc de două, cu bucătărie de vară în curte și antenă de radio pe acoperiș. Nu merse însă până acolo încât să-și ia și un câine pe care să-l pună pe sârmă și să-l apere de hoți; acești câini nesuferiți care latră în București ca la țară… De care dracului hoți să te apere un asemenea dulău sălbăticit în lanț? Ce să-i fure? Boii de la bicicletă? Pielea găinii? într-adevăr, poate groșteiul pe care îl creșteau din primăvară lângă bucătăria de vară și cele câteva păsări, găini și curci!… Dar nu i le fura nimeni niciodată, ca și când hoții știau și ei că nu se face să-i prazi casa unui astfel de om pe care toată lumea îl vorbește de bine.

La biserica din Cărămidari, Achim și Angela, cu toate aceste rude și neamuri, la care se adăugară Paraschiv cu țiganca lui și Ștefan, care fu invitat și el, stătură la coadă, ca să se cunune: părintele programase pentru duminica aceea trei nunți și prima întârziase și le încurcase și pe celelalte. Dar nimeni nu era supărat.

Biserica și curtea erau pline de lume, fete și băieți care asistau la spectacolul cununiei altora cu privirile sticlind de curiozitate: așa se petreceau lucrurile? Astfel deci erau înlăturate obstacolele din calea dorințelor, toate, în fața tatei și a mamei, a rudelor și vecinilor, a tuturor babelor și cotoroanțelor din cartier care îți pândeau pașii de după garduri și mai ales a lui Dumnezeu?… Deci Dumnezeu a lăsat asta, dar nu oricând, ci numai după ce ți se vor pune pirostriile pe cap, ți se va da să guști din vin, ți se va vârî verigheta în deget, verigheta ta pentru ea și a ei pentru tine, cu numele scris înăuntru, și după ce vei da ocol de trei ori mesei în timp ce preotul va cânta *Isaia dănțuiește*… Nimeni nu știa că burta acestei mirese frumoase și surâzătoare de fericire și nevinovăție era de mult umflată, n-avusese răbdare să aștepte toate acestea la timpul lor: rochia înfoiată ascundea totul…

Paraschiv, la masă, arăta, nu se știe de ce, bosumflat. Ăsta avea întotdeauna ceva cu cineva, dar acum se vedea că știe și el că nu poate să dea pe față motivul, era nuntă și tăcea resemnat. Se gândea oare că el nu făcuse nuntă cu țiganca lui, ca să nu cheltuiască banii de loc de casă? Sau poate se gândea că uite ce fată frumoasă a luat Achim, și el, Paraschiv, pe cine? Semăna, muierea lui, în urâțenie, cu socru-mic, cu Gică, tatăl miresei… dar și la fire, nu numai la chip, ca și acela ea nu credea despre ea că e urâtă și pesemne în felul ăsta îl cucerise pe Paraschiv, cu această fire a ei domoală și cu vorba ei, numai miere, prin care doar foarte rar răzbătea și viclenia rasei ei… încolo toată lumea ardea de nerăbdare să petreacă. Se

aduseră țuici cu măsline, brânză proaspătă cu firișoare de ceapă, și coșuri mari cu franzele albe și moi… Măslinele, făcuse rost de ele Achim, nu prea se mai găseau coloniale și delicatese la îndemâna fiecăruia, războiul începuse să taie și să nimicească drumurile prin care ele veneau, să le acapareze de la sursă… încă se mai găseau… depozite vechi… cunoștințe… între negustori. Țuica era bună și privirile începură să le licărească în cap… Le era și foame, dar și sărbătoarea le umplea inimile și nu uitau să ureze mirelui și miresei numai fericire în această viață… și să-și facă o casă a lor așa cum și-au făcut și părinții… și copii la fel, mari și sănătoși… și să dea Dumnezeu pace în lume și să-i ferească de război… Paraschiv se înmuiase și el și se uita zâmbind la Gică Urâtu care sta în picioare ca la țară, în spatele fiecăruia, când umplea ceștile cu țuică. Țiganca prinse momentul și îi șopti ceva la ureche. Paraschiv își întinse și mai mult buzele lui împletite: era de acord…

– Mă, Ștefane, zise ea, nu e așa că nu mai ești supărat pe Paraschiv? El din grija ta a spus vorbele alea, Ștefane, să nu faci vreo prostie, nu altceva.

– Nene, strigă atunci Ștefan cu ceașca în sus și izbucnind în hohote (care nu supărară pe nimeni fiindcă toți abia așteptau să găsească motiv să râdă și ei), n-am ajuns pe Chiogârlii și restul nu mai are nicio importanță! Hai noroc!

Achim trona în capul mesei cu gâtul lui înainte, Angela cu cununa de mireasă pe frunte își ajuta mama și tatăl să servească.

Când în curte intră un individ balaoacheș cu o armonică în mână. Se apropie de masă ducând un deget la frunte și scoase de îndată țipete înalte de pe clapele albe și negre. Începu să cânte cu un antren formidabil și abia atunci pe chipurile tuturor apăru o expresie parcă uluită: păi da, așa este, e nuntă și cine-a mai pomenit nuntă fără lăutari? I se dădu individului un pahar. Acesta refuză. Fără să spună ceva, dar se înțelegea: de băut beau nuntașii, lăutarul, cât cântă, trebuie să fie treaz. Și își încetini mișcarea degetelor pe clape și începu să-i zică din gură. Povestea… Nu avea glas, dar avea muzică în el, povestea lui se cânta în tonurile ei tragice sau grotești, sentimentale nevoie mare, lăudând femeia, care, decepționată, se duce la mânăstire…

Ași vrea să merg la mănăstire
Ași vrea să mă călugăresc!
Spune-mi măicuța mea cea bună

Spune-mi de vreai să mă primești!

Așa începu el și ar fi fost cum nu se poate mai nepotrivit pentru alții, din altă lume, dar nu pentru ei, avizi de ficțiuni grosolane și totale, puternic îngroșate. Mireasa avu un surâs, ea n-avea de ce să se ducă la mânăstire, avea un mire acolo lângă ea, care o și fecundase. Gică Urâtu, tat-său, surâse și el, curios: ia să vedem, o primește sau n-o primește… Mama își păstra o înfățișare impenetrabilă, asemeni tuturor bolnavilor care s-au aranjat cu suferința lor și sunt pregătiți pentru ce e mai rău, nu mai sunt atenți la ceea ce li se întâmplă altora… În sfârșit Paraschiv arăta și el vesel: rânjea!… Starețа răspundea că la mânăstire nu e ușor de trăit, trebuie să trudești și pe urmă din moment ce ai fost mireasă odată, drumul ăsta ți-e închis. Fosta mireasă răspunde că nu vrea să știe nimic de cel ce i-a fost mire și blesteamă acele clipe când l-a cunoscut… Nu blestema, copilă dragă, zice starețа care ia de îndată partea mirelui, spunând, nu se știe de ce, că cel ce a iubit-o pe ea va fi primit de Dumnezeu. Rigorile călugăriei nu sunt însă de netrecut și dezamăgitei i se va da un halat negru și este primită în rândul maicilor… S-a tras astfel poarta peste viața ei?

E cu putință? O femeie tânără, în floarea vieții și atât de frumoasă? Da, din partea ei, da! Dar, într-o zi…

De cântece răsună valea
În zorii mândrei dimineți
Și la portița din poiana
Descalică un călăreț…

Clapele se opriră, balaoacheșul tăcu și el și reteză astfel povestea în mijlocul ei. Dar se înțelegea; cine putea să fie acel călăreț? Era clar! Fostul mire, cine altul? Rămânea-va mai departe fosta mireasă la mânăstire sau se va arunca în față pe cal și se va lăsa dusă în zbor spre păcatele și amăgirile acestei lumi, care din nenorocire sunt atât de strâns legate de fericire?… Balaoacheșul ceru un pahar de sifon, îl bău și nu continuă acest cântec, începu unul clănțuit, lăutăresc, țigănesc… Românii îl uitară, începură să rupă păsările fripte de pe masă și să mănânce… Tinerei mirese îi trosneau fălcile ca și la ceilalți, iar Achim ai fi zis că în curând un os i se va opri în gât și va da ortul popii la nunta lui, ca în povestea cutare de Anton Pann…

Se turnă vin. Lui Paraschiv i se aprinseră ochii. Vin? Ce fel de vin? Vin roșu de buturugă, curat și cu poama lui, nu de la cârciumă, stricat și dres… Ia să vedem! Da, minunat, toate chipurile înfloriră urând și bând și aici pe mireasă o podidi, nu se știe de ce, plânsul. Achim se holbă; se uită la ea încremenit și în tăcerea care se lăsă, el izbucni:

– Cum? Tu? Plângi, mă?!! Și avu o mișcare de răstignire și își lovi genunchii cu palmele. La nunta mea! A mea, mă?! A lui Achim Moromete, din Siliștea?! A!…

Ea scoase un țipăt înalt și se aruncă asupra lui ca într-o nenorocire când ne abandonăm în brațele celor mai tari. El o primi și rămase mai departe stupefiat, dar și mândru. Ei?! Mai era al doilea ca el? Caută, să vedem dacă găsești… Mireasa își reveni. Nimeni nu vedea în adâncul ochilor ei, ascunsă, neliniștea care fusese copleșită, dar nu alungată. Țipătul ei însă fusese de fericire. Nu tuturor fetelor le este dat să trăiască astfel de clipe. Ea făcea parte dintre cele care știau că o viață poate fi și stearpă, în așteptarea unui bărbat care să-ți placă. Și ca să nu rămâi fată mare iai ce găsești. Dar mai poți scoate la acea nuntă un astfel de strigăt?

Parcă în cinstea ei un ins se ridică de la masă, trase după el aproape cu sila o muiere, pesemne nevasta lui, fiindcă se supuse fără crâcnire, și începu să joace. Ștefan se uită la el cu dușmănie și îl înjură în gând. Încă de la început, acest om se agățase de el. Păstra niște rămășițe de politețe când vorbea, dar începuse să ciocnească prea des paharul, și totdeauna i-l căuta pe-al lui Ștefan. Îi spunea „domnule ziarist“ și se scuza agresiv că i se adresează, dar când trebuia să spună ce avea de spus se poticnea… Nu avea nimic de spus, dar Ștefan își cunoștea omul. Era dintre cei care îl urau pe el, dintre cei care îl fluierau în sat pe câmp și îl înjurau… Ăsta se abținea, dar cât timp? întrebă cine era. Un prieten al tatălui Angelei, de la Lemetru, i se răspunse.

Ștefan se pomeni în picioare, cu paharul în mână: se bea și se spuneau din nou mirelui și miresei urări, în timp ce balaoacheșul cânta:

Ce știi tu ce-i dragostea
Poftim de întreabă-mă pe mine
Vedea-te-aș de gât cu ea
Să pot să râd și eu de tine.

Toată lumea râdea. Numai individul care pusese ochii pe Ștefan îi da înainte chinuind pământul și muierea din brațele lui, fără urmă de zâmbet, roșu la față și cu gâtul șiroind de sudoare… Ha! ha! ha!… doar aceste icnete telurice îi ieșeau din gât; privirea îi era turbure, oarbă, în timp ce burta mușchiuloasă i se zbuciuma și călcâiele izbeau pământul cu patimă… Pe urmă reveni la masă cu un semn de întrebare pe chipul lui parcă desfigurat. A, da! își aminti și se ridică și se duse la Ștefan, și îi puse mâna grea pe umeri.

– Domnu ziarist, începu el, vă rog să mă scuzați, să trăiți, să nu credeți că dacă noi ăștia muncitorii de la Lemetru, cu Gică, cel mai bun… Nu, nu, nu, stați, oricine poată să spună, întrebați dacă cineva poate să fie mai bun prieten decât Gică Urâtu și Pavel Vasile… Eu sunt Pavel Vasile! Cel mai bun strungar din secția 4! Domnu ziarist!!!

Ștefan nu-l mai putea suporta, se ridică de la masă, se duse la mireasă, îi sărută mâna și îi spuse:

– Tâmpitu ăla se leagă de mine, plec, Angela, nu te supăra, n-are rost să vă stric petrecerea, dacă mai stau îi dau cu o sticlă în cap.

Ea își încolăci un braț pe după gâtul lui, îl sărută pe tâmplă și strigă spre tatăl ei să-i aducă un scaun.

– Stai lângă mine și lasă-l în pace, zise mireasa.

Dar „teluricul“ (cum îl botezase Ștefan în gând) sesiză mișcarea, se apropie și se scuză cu o umilință încărcată de noi amenințări.

– Domnule ziarist, eu, dacă v-am supărat cu ceva, îmi cer iertare… Soția mea… îmi dați voie să faceți cunoștință… Gică Urâtu poate să jure… Să trăiți, domnule ziarist, ura, nu vă supărați…

– Du-te și-ți vezi de treabă, zise Ștefan aproape tremurând de furie. Du-te lângă muierea dumitale și nu te mai lega de alții… Du-te și joacă mai departe!

– Nea Pavele, îi zise mireasa, vin’ să-ți spun ceva.

Teluricul se supuse și își plecă grumazul lângă buzele ei. Mireasa îi șușoti ceva. El dădu din cap și plecă nu fără o înfățișare cam ofensată și într-adevăr făcu ceea ce îl îndemnase Ștefan, își trase iar muierea de pe bancă și începu să se zbuciume în fața ei icnind și izbind pământul cu călcâiele. Nu se potoli însă până nu-l goni pe Ștefan de-acolo, fiindcă după un timp iar se legă de el. Își cerea mereu și într-un mod exasperant scuze, nu se știe pentru ce, și, ce era mai curios, nimeni nu găsea că purtarea lui ar fi fost necuviincioasă. Jucau, beau, chiuiau (fiindcă la un moment dat

nevasta teluricului începuse să chiuie) și nimeni nu lua în seamă că acolo, lângă mireasă, se ducea din când în când acest Pavel, prieten al socrului, și îi spunea băiatului ăla, îmbrăcat în haine așa de bune, cine știe ce…

Dar Ștefan plecă. Și află mai târziu că nu era adevărat că celorlalți nu le păsase de purtarea teluricului, toți se supăraseră foarte rău pe el și puțin lipsise să nu-l invite să plece de la nuntă… Dar încolo totul se terminase cu bine, petrecerea durase până spre miezul nopții, nimeni nu se îmbătase și acel Pavel avusese buna-cuviință să plece și el curând după plecarea lui Ștefan…

Acasă Achim își luă mireasa în brațe.

– Ți-am spus eu, mă, că… aproape că răcni el la ea. Tu ce credeai, că… Păi cu cine vorbești tu aicea?

Și avea înfățișarea că nimic nu era pe lume mai elocvent decât aceste strigăte ale lui: nu le scotea oricine! Mireasa îl înlănțui.

XVI

Nunta lui Achim spori însă, în sufletul lui Ștefan, în ciuda „teluricului“, sentimentul de sărbătoare care îl stăpânea de când Luchi îl numise logodnicul ei. „Să vii, îi spuse ea în acele zile, să asiști la îmbrăcarea mea cu noua rochie imaculată pe care mi-am comandat-o în cinstea prințesei Ileana; plecăm pe urmă împreună la «garden-party»-ul la care suntem invitați.“

Asta era chiar a doua zi. Costumul lui Ștefan era gata de mult, îl îmbrăcase la nunta lui Achim, Luchi era deja coafată la orele patru după-amiază când Ștefan sună la ușa ei. Arăta de nerecunoscut… *Le choix est infini depui les boucles folles retombant mollement sur le cou, jusqu'aux cheveux complètement relevés et moulant exactement la forme de la tête*, scriau ziarele mondene care continuau să apară în limba franceză ca și când nimic nu s-ar fi întâmplat în acest timp în Franța și cu limba ei… *La nouvelle coiffure Dauphin qui est une liaison entre l'ancienne coiffure „tombante“ et la coiffure „en hauteur“… Technique savante conduite par un goût très sûr… cest le moyen d'un artfait pour lafemme curieuse des choses qui lafont belle… Marlène Dietrich vient d'adopter la coiffure Dauphin*…

Și Luchi o adoptase. Bogatul ei păr castaniu era tăiat și ridicat în sus între creștet și ceafa. I se vedea gâtul, îi ieșea în relief nasul, tot profilul

turburător. Ștefan simțea că noua ei coafură o înstrăina cu totul de el.

– De ce ți-ai tăiat părul!? exclamă el cu un adânc regret.

Dar ea nu-l luă în seamă. Scoase, cu o expresie de mare încântare, din dulap, noua ei rochie și o trase pe cap cu grijă, atentă la oglindă și nu la el. Fremăta de plăcere.

Rochia era lungă și bogată, din material alb brocat, brodată cu fir auriu în ovale duble, croită în stil „princesse“, plecând de sub sâni ca și când acolo ar fi talia; foarte decoltată, se ținea în două bretele subțiri pe care erau cusute mărgele aurii, care se încrucișau pe spatele gol la nivelul taliei. Peste umeri Luchi își puse o pelerină scurtă din același material, nebrodat însă, în falduri mari; iar mânecile erau foarte largi. Pentru gât fata avea un guler de vizon tot alb, iar în picioare purta pantofi argintii, stil oriental, bătuți în ștrasuri. Era răpitoare, dar pentru Ștefan, îndepărtată de el ca o nălucă. El o avea în minte pe Luchi în paltonul ei obișnuit și cu căciula de vulpe pe care și-o cususe singură, din acele zile pe care le petrecuseră iarna împreună și îi cântase lui pe străzi, cu glasul ei șoptit și chipul vârât parcă sub privirea lui s-o audă el, dar nu și alții. Acum pentru cine se îmbrăcase așa? Cui voia să placă? Fiindcă Luchi nu dădea prin nimic de înțeles că se gătise astfel și pentru el.

La ora șase fără un sfert după-amiază se urcară într-un taxi și Luchi dădu adresa, strada Polonă. Nu intrară într-un palat, cum crezuse Ștefan, ci într-o casă cu un singur etaj, deschisă la parter invitaților. Avea o grădină atât de frumoasă, încât Ștefan rămase, fără să-și dea seama, câteva clipe uluit. Era plină de lume, care călca pe o iarbă verde și deasă cum nu mai văzuse Ștefan nicăieri, deși pământ și iarbă pe el văzuse în sat până se săturase… nu era ca ăsta… cu iarbă atât de verde, atât de deasă și atât de egală… un covor viu… Arbori seculari se înălțau pe margine, iar între ei, acoperind zidurile înalte, trandafiri înfloriți…

Luchi nu cunoștea pe nimeni în afară de prietena ei care îi și ieși înainte și o conduse pe ea și pe Ștefan în grupul în care se vedea mireasa, prințesa Ileana Ghica, acum Sturdza. Prințesa era cam urâtă, cu nasul mare pe care voalul ca un turban turcesc de pe cap nu-l putea ascunde, iar prințul Sturdza cam bătrân. Alături de ei stăteau nașii, doamna și domnul Brătianu, doamna Barbu Ghidionescu, născută și ea Ghica, și alte rubedenii… Timid, Ștefan, recunoscând chipul omului politic, se opri la distanță și se înclină ușor. Mireasa surâse ascultând felicitările pe care Luchi le rosti, apoi se retraseră lăsând locul altora, care soseau neîncetat. Ștefan avea o întrebare în priviri:

Bine! Și acum ce va fi? Nimic, îi răspunse Luchi tot din priviri, stăm și ne uităm… și vorbim! Prietena ei le șoptea cine sunt cei care umpleau acum grădina, pe câți îi cunoștea și ea, desigur puțini, în timp ce chelnerii înmănușați se apropiau și de grupul lor cu tăvi încărcate cu băuturi, vin, șampanie în cupe, cocteiluri, gustări, mici tartine cu icre negre care la grupul următor dispăreau repede. Încetul cu încetul Ștefan se obișnui cu grădina aceasta care cu niciun chip nu putea fi bănuită din stradă și își dădu seama după felul cum se făceau și desfăceau grupurile că puțini erau cei care cunoșteau mulți dintre ceilalți, și destui ca el, Luchi și prietena ei, care nu cunoșteau pe nimeni… Șampania dezlegă limbile, conversația murmurată se transformă în râsete și exclamații vesele… Lui Ștefan îi venea parcă să bată din picioare, îndurase statul pe loc o jumătate de ceas și îi spuse fetei să se miște, să schimbe locul. Îl schimbară. La grupul lor veni și stârni o mare surpriză o cunoștință comună a celor două fete, pe care o chema Mariana Bogdan, figură veselă și inteligentă, coafată sever, nu atât de la ultima modă ca Luchi, dar ca și ea cu o blană de vizon în jurul gâtului. Avea un strălucitor râs cu toată gura. Ce era cu ea acolo? Fuseseră colege de liceu, era fiica unui consilier la Curtea de apel, ce ajunsese? Cum, nu știau? Se logodise cu prințul Alexandru Sturdza și îi făcu logodnicului un semn să se apropie. Prințul se apropie, dar nu singur, ci cu un prieten al său, un domn a cărui privire luci când o văzu pe Luchi. O cunoștea? Nu, dar îi plăcea. „Așadar iată pentru ce își făcuse Luchi imaculata ei rochie și își tăiase din frumusețea de păr!“ gândi Ștefan cu o gelozie deprimată.

Astfel se îngroșau și făceau cunoștință grupurile. Iată acolo o domnișoară cu o figură plină de viață, senină și odihnitoare ca un cer după o ploaie. Cine era? *Mademoiselle* Prodan, n-o cunoașteți?! Să mergem să vă fac eu prezentările… Dar persoana care a apărut acum și care a stârnit o vie mișcare în grupul miresei? Este arhiducesa Ileana, tot Ileana o chema și pe ea, figură fără atracție, inexpresivă, deși nu urâtă. În schimb într-un grup din apropiere atrăgea atenția o figură de astă dată stranie, coafată înalt, cu bucle negre strânse savant, lăsând liberă o frunte mare, ușor redusă la tâmple, cu sprâncene naturale foarte arcuite, ochii negri, încărcați de puritatea tinereții și misterul de nepătruns al feminității, nasul mic, ușor ascuțit, dar care lăsa liberă întreaga expresie a unui chip de o rasă deosebită, ai fi zis un amestec între o veche domniță și o bucureșteancă dintr-o primă generație. Gura mică, buze pline, buza de jos mai mică în lățime dar mai mare în carnația ei de vișină, nu râde și nici nu surâde, ci se lasă contemplată cu o nepăsare

plină de o adâncă melancolie. Ștefan întrebă cine o fi, dar i se răspunse că n-o cunoșteau. Era Anna Kolda, un nume care avea să stârnească furtuni de pasiuni în lumea ei… Ca și domnișoara Durma, de o frumusețe populară, nefardată, nesulemenită, sprâncene nearanjate, păr frumos, bine stăpânit, nasul și gura mari, dar armonioase ca la statui… Doamna Victoria de Casa Rójas, chip rar în țara ei, blond… Contele de Casa Rójas era trimisul extraordinar și plenipotențiar al Spaniei la București… Doamna Nina Bova Scoppa, tot din lumea diplomatică… Doamna Titi Vasiliu-Bolnavu (soțul ei era un vestit filantrop care avea să moară curând ca și când numele său ar fi fost predestinat, dar lăsând în urmă mulți orfani ajutați, care aveau să verse lacrimi după el), *mademoiselle* Zizica Negroponte, fiica doamnei și domnului Georges Negroponte, născută Scanavy, foarte interesantă figură de liceană, chip prelung, cu părul lins în față și strâns într-un coc abia vizibil la ceafa, ceea ce dădea trăsăturilor ei atât de tinerești farmecul maturității feminine. Avea fruntea înaltă, care se oprea brusc (pieptănătura linsă atenua această bruschețe), sprâncenele aproape de ochi, nearcuite, ca două linii drepte, nasul de la rădăcină lung și armonios, între nas și buza superioară (de asemenea dreaptă și fără nicio arcuire) spațiul era mare, ceea ce dădea chipului o franchețe cuceritoare. Numai buza de jos, plină și de astă dată bogat arcuită, amintea că tânăra nu mai avea șaptesprezece ani, ci douăzeci. Era îmbrăcată simplu, cu o bluză albă cu mânecă scurtă și stătea cuminte cu părinții ei, lăsând parcă impresia că se ținea de poala maică-sii, expresie de timiditate sau de atenție încordată când uităm ce ne fac mâinile și în ce poziție ne e corpul… Nimeni nu știa, în afară de oamenii palatului, că așa copilă cum era, Zizica Negroponte era prietenă cu tânărul rege… Domnișoara Boxshall însă, fata domnului și doamnei Boxshall, născută prințesă Știrbei, nu avea această șansă, iar domnișoara Hélène Prodan, fata procurorului de la Curtea de casație, și ruda ei, domnișoara Crăciunescu, fată bună, rău îmbrăcată, însă cu o expresie de sinceritate pe chip, singura bogăție, cu atât mai puțin… Ștefan se înclină apoi înaintea signorei Squartini, soția consulului general al Italiei la Constanța, splendidă femeie-pisică… înaintea domnișoarei Galaction-Țuculescu, înaintea doamnei Lucreția Racoviță, fată urâtă, neagră, cu nasul borcănat… Gura îi era frumoasă, dar se pierdea pe un chip în care urâțenia, ca și frumusețea, e un suflu inexplicabil, ochii la fel, frumoși, dar umbriți de o frunte mică, amenințată să fie acoperită de părul negru și des și prea bogat al capului… înaintea doamnei Sanda Negroponte, născută Tătărescu…

– *Et voilà, mademoiselle Droaga et le sous lieutenant Dinu, mon ami*, exclamă prințul Alexandru Sturdza părăsind grupul și apucând-o pe *mademoiselle* Droagă și logodnicul ei de braț…

Domnișoara Droagă avea un chip concentrat de intelectuală și era îmbrăcată foarte îndrăzneț, lucru care contrasta, dar nu nefavorabil, cu expresia feței…

…Căpitanul și doamna Smeu, supranumită mama veselă, auzi Ștefan șușotindu-se și se uită; femeia să fi avut treizeci de ani, arătând de douăzeci și cinci… Avea trei copii care o întineriseră, figura extrem de atrăgătoare, părul cu cărare, tăiat la spate, taior sobru, dar chipul ca o lună care ar străluci în plină zi. Și iat-o pe mondena și extravaganta Mariella Lotti, cu minunatul ei chip de madonă modernă, cu sprâncenele trase ca un fir subțire, ochii puri cu gene făcute, gura sfântă dată cu ruj, capul îmbrobodit cu ceva alb… Doamna Blanche Borell, păr ondulat ca într-un vis, domnișoara Emilia Kozachievici, marea actriță, doamna Rosetti, născută Lahovary…

Timp de multe minute Ștefan își încordă atenția să audă și să-și dea seama ce își spuneau toți acești oameni când râdeau, când arătau uimiți, încântați sau când expresiile chipurilor lor deveneau sarcastice. La început își spuse că nimic neobișnuit… Despre cunoștințe comune, despre afaceri sau aluzii la afaceri, despre întâmplări cunoscute numai de ei (și asta le stârnea cel mai adesea râsul)… totuși o pânză sau parcă un zid de vată se punea între urechea lui și cuvintele lor. Erau aceleași cuvinte, dar ele reflectau o viață care îi scăpa, lumea lor de bucureșteni, legați prin fire invizibile și prin timpul pe care îl trăiseră împreună, chiar dacă ei înșiși nu se cunoșteau toți unii pe alții… le era de-ajuns un cuvânt, un nume și legătura se făcea imediat…

Ștefan renunță și simți că în realitate el nici n-a plecat din sat, sau mai bine zis el n-o cunoștea aici decât pe Luchi; dădu pe gât mai multe cupe de șampanie și îi șopti fetei la ureche că o iubește. Ea, amețită ca și el de murmurul care se ințețise din această grădină, îi zâmbi și îi strânse mâna…

Pe urmă continuă să evoce cu Mariana, viitoarea prințesă Sturdza, amintiri din liceu. Își promiseră să-și telefoneze și să se vadă. Ștefan era încântat că individul căruia îi strălucea privirea văzând-o pe Luchi părăsise grupul lor după ce încercase, fără succes, să-i facă fetei curte. Mai încercară și alții, dar Luchi, rămânând veselă, se ferea cu acea abilitate înnăscută a

tuturor fetelor, care bucurându-se în sinea lor că plac, se feresc, atunci când țin la cineva, să nu-l facă pe acela să sufere chiar în mod serios…

Fie că suntem bogați sau săraci, puternici pe această lume sau umili pe scara ierarhiilor, toți simțim însă (și asta ne face egali) că singurul lucru care ne poate face fericiți este contopirea cu ora miraculoasă a tinereții. Cine are chipuri frumoase? Cui îi strălucesc ochii? Pe fața cui pulsația inimii face să iradieze irezistibil dorința de fericire, zborul fantastic al gândului, îndrăzneala, insolența, atacul direct…

Nu-i păsa lui Ștefan că erau prințese sau fete din lumea mare, își apropia chipul de al lor și le vrăjea cum făcuse cu Luchi de Anul Nou când ea îl învățase să danseze, păstrând din instinct decența și dând impresia, văzut de la distanță, că reîntâlnea cunoștințe vechi, persoane cu care avea amintiri comune, ehe, băiat umblat… Nu stătea nicio clipă cu o doamnă a cărei privire aluneca rece într-o parte, sau cu vreo domnișoară pe al cărei chip orgoliul era mai puternic decât dorința de a plăcea. Făcea pe ziaristul rutinat. La noi la *Ziua…* Să vedeți, într-o zi… Patronul a început să urle… Dar cea mai senzațională istorie care se poate povesti… în timpul rebeliunii… la etaj… A văzut totul din timp și… Stimată doamnă, stimularea energiilor noastre nu se poate face dacă generațiile mai tinere nu cunosc victoriile dumneavoastră, cum ați început, cum ați ajuns să stăpâniți una dintre cele mai mari uzine din țară… Putem începe o serie de reportaje cu acest subiect, vă dați seama ce succes ar avea…

Era ascultat fiindcă avea chip atrăgător, spontan și plin de viață. Ștefan nu avea încă mască. Luchi îi aruncă din ochii ei frumoși scântei de încântare, mulțumire și dragoste… „Placi, foarte bine, parcă îi spunea ea, nu mi-e frică, aș fi fost dezamăgită dacă s-ar fi împiedicat lumea de tine ca de-un băț, de altfel am știut eu de la început că ești un șmecher…“

– Acum du-te după un taxi, zise ea după două ore, e timpul să plecăm…

Într-adevăr, se vedeau grupuri care părăseau fără grabă, dar hotărât, frumoasa grădină; soarele asfințise. Ștefan nu trebui să caute taxi, se găseau chiar în fața casei, așteptând. Își luară la revedere de la toți cei pe care îi cunoscuseră și plecară. Acasă Luchi îl invită pe Ștefan înăuntru, dar nu-l ținu decât câteva minute, ca să-i dea, de astă dată, un sărut mai puțin diafan decât în ultima vreme, dar nu mai mult. Arăta fericită și voia să rămână singură…

Afară Ștefan simți un acut sentiment de singurătate, după ce două ore se simțise înconjurat de atâta lume. Nu-i rămăsese nimic… Un sărut al lui

Luchi era tot ce păstra acum la urmă. N-ar fi putut să spună că toți acei oameni nu erau prietenoși și comunicativi și conversația și glumele lor lipsite de consistență (nici nu prea e timp de conversație consistentă, cine ar insista ar deveni plicticos), dar amintirea brațului încolăcit al Angelei pe după gâtul său și sărutul ei pe tâmplă îl tulburase mai mult, deși nici pe Angela n-o văzuse decât de două-trei ori. Dacă n-ar fi fost teluricul, ar fi stat și el până la sfârșit și ar fi petrecut zdravăn… „Aia e, însă, că la astfel de petreceri apare câte-un astfel de individ și îți strică tot cheful. În timp ce dincoace, nu!“

Și senzația de singurătate i se evaporă și își aminti expresia fericită a iubitei lui. Ei îi plăcuse mult… îi plăcea și lui…

PARTEA A CINCEA

I

O lună mai târziu, în zorii zilei de duminică 22 iunie, se petrecu unul din cele mai senzaționale evenimente din istoria tuturor războaielor: Rusia, imensa Rusie sovietică, fu atacată de Hitler cu mii de blindate și peste trei milioane de oameni! Stalin, la Kremlin, refuză să creadă. Lumea, așa cum promisese Hitler, privea cu răsuflarea tăiată.

Două săptămâni îi trebuiră lui Stalin de gândire, până să i se audă glasul la radio – unde îi numi pe compatrioți frații și surorile lui și le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei!"

Și totuși încă cu cincisprezece ani mai înainte Hitler scrisese negru pe alb: „Noi, național-socialiștii, ne întoarcem la punctul în care țara noastră s-a oprit acum șase sute de ani. Noi punem capăt perpetuei împingeri a Germaniei spre sudul și vestul Europei pentru a ne întoarce privirile spre spațiile din est… Astăzi, când vorbim de noi teritorii europene, la Rusia și la statele vasale de la frontierele ei trebuie să ne gândim mai întâi. Destinul însuși ne arată drumul de urmat: Colosalul imperiu de Est este copt pentru dezagregare. Sfârșitul dominației evreiești în Rusia va marca în același timp sfârșitul Rusiei ca națiune".

E ceva echivoc în acest text, pronunțat nu în vreun discurs obscur din tinerețea marelui tartor, sau cu prilejul cine știe cărei înflăcărări demagogice, în fața unei mulțimi fanatizate, ci în *Mein Kampf*, care atâta vreme cât reprezenta gândirea și țelurile unui politician ca oricare altul putea fi ignorat, dar după ce individul a ajuns la putere și prin cucerirea Poloniei a și demonstrat că nu și-a uitat cu o iotă programul limpede expus? E drept că nu și l-a respectat în litera lui, ci a început întocmai ca predecesorii săi, prin cuceriri în vest. O umbră de îndoială însă putea fi zărită în maniera nu întru totul brutală și barbară cu care fuseseră înfăptuite aceste cuceriri. Franța era, cel puțin la început, crutată de o ocupație totală, la Dunkerque un ordin bizar al lui Hitler oprește „panzerele" lui Guderian și Reinhardt de a înainta, dând răgaz corpului expediționar englez să scape de la o catastrofa totală. În schimb în Polonia Hitler institui teroarea.

Nu-i spusese nimic acest lucru lui Stalin? Nu, ce-i păsa lui de teroarea introdusă de Hitler în țările cucerite. Dimpotrivă, îl pusese pe Molotov să-l felicite de fiecare dată când îngenunchea o nouă țară, lucru care nu era

obligatoriu stipulat în pactul de neagresiune pe care îl încheiase cu el. Din sinceră admirație veneau aceste felicitări. Un om de stânga, șeful partidului laburist englez, Sir Stafford Kripps, fu trimis la Moscova să-l pună în gardă pe Stalin asupra pericolului pe care îl prezentau cuceririle germane pentru Rusia. Stalin îl primi ceremonios și rece și îl ascultă. Apoi îi dădu ordin ministrului său de externe, Molotov, să informeze ambasada germană asupra conținutului convorbirii și curând documentul urgent și ultrasecret ajunse în mâinile lui Ribbentrop. „Guvernul britanic este convins că Germania vrea să-și impună hegemonia ei în Europa, zicea Kripps; acest lucru e primejdios pentru Uniunea Sovietică, ca și pentru Marea Britanie. În consecință, aceste două țări sunt datoare să adopte o politică comună de apărare contra Germaniei și să tindă la restabilirea echilibrului european al puterilor."

Auzi! Echilibru! Păi acest echilibru exista, nu mai erau decât două puteri în Europa, dacă nu chiar în lume și între ele era o deplină înțelegere, atât pe plan politic, cât și pe plan economic: Rusia dădea Germaniei cereale și alte materii prime și Germania dădea Rusiei mașini-unelte și echipamente industriale. Marea Britanie? În curând nu va mai exista! Și nu poate el, Stalin, s-o mai salveze. Când a vrut s-o facă a fost întâmpinat cu neîncredere. Nu s-a înțeles Anglia cu Germania la München?! Să culeagă acum Anglia roadele acestei înțelegeri. Firește, nu putuse să-i dea lui Kripps chiar acest răspuns, dar îi dăduse în schimb unul care exprima în mod acoperit și rece ranchiuna lui profundă și satisfăcută împotriva acestor trufași englezi care dominau atâtea popoare de atâta vreme și care prin München nu făcuseră altceva decât să-i dea mână liberă lui Hitler să atace Rusia.

Dar iată că planurile lor fuseseră date peste cap și Hitler, în loc să atace ca un câine asmuțit Uniunea Sovietică, ajunsese la o înțelegere cu ea. „Consider că pericolul unei hegemonii exercitate de o oarecare țară din Europa e inexistent, îi spusese el lui Kripps cu o voită orbire, și mai inexistent încă pericolul unei absorbții a Europei de către Germania. Observ de foarte aproape politica germană și întrețin relații foarte strânse cu mai mulți oameni de stat germani. La niciunul din ei n-am descoperit dorința de a absorbi o țară europeană. Nu cred nici că succesele militare germane constituie o amenințare pentru Uniunea Sovietică, nu mai puțin pentru înțelegerea prietenească cu Reich-ul."

Chiar că nu credea! Cât despre absorbția unor țări din Europa, de ce să le zici așa? Astea sunt „cuceriri militare“, firești de când lumea și cât va fi lumea, și de aceea îl însărcinase pe Molotov, de fiecare dată, să felicite Germania și s-o asigure de „înțelegerea guvernului sovietic în ceea ce privește măsurile defensive la care se vedea constrânsă și cărora le dorea un succes deplin“. Asta s-a întâmplat la 9 aprilie 1940, când fusese invadată Norvegia. La 17 iunie, în ziua când Franța era îngenuncheată, Molotov felicită din nou Germania cu ocazia „splendidului succes al Wehrmachtului“…

Și iată-l acum, acest Wehrmacht, cu toată puterea celor peste trei milioane de soldați pe care îi încorpora, cu încă o sută de mii de români care li se alăturaseră, ca să se răzbune pentru umilința de anul trecut, cu toată forța blindatelor și a aviației acestei nemaipomenite armate și cu experiența atâtor cuceriri, atacând Rusia. Copleșit de cumplita înșelăciune, Stalin căzu într-o adâncă stare de prostrație. Toată lumea, agenții lui Churchill, propriii lui agenți știuseră dinainte și el nu-i crezuse. Nu-i crezuse din neîncredere. Crezuse că vor să-l manevreze, pe el, pe Stalin, care dovedise, și încă cum, că nu putea fi manevrat. Fără să dea vreun ordin, se uita pierdut peste maldărul de rapoarte, pe care le înțelegea din frânturi că sunt rele, anunțau că venise rândul Rusiei să înfrunte unul din cele mai mari pericole din istoria ei și că Rusia nu era pregătită ideologic, poporul rus credea în proletarul german, că șefii săi crezuseră în Hitler, la îndemnul lui, al lui Stalin, și că dacă nu se luau măsuri hotărâtoare, totul se putea termina ca într-un coșmar. Istoria, adesea, este un coșmar care poate dura secole. Dar ce măsuri să iei? Armata, desigur, a trecut pe picior de război. Dar a fost lovită fără veste. Acest avantaj al perfidului inamic nu va putea fi anihilat multă vreme și grele pierderi va suferi până când va înceta să fie străpunsă, încercuită, nimicită în sectoare vitale cu dispariția în prizonierat a sute de mii de soldați ruși… În starea de buimăceală în care se afla, Stalin dădu un ordin ca o sută de divizii, adică un milion de oameni din întreaga armată, să fie plasați în spatele Moscovei ca rezervă strategică și se retrase în casa sa de la țară să-și scrie mesajul către popor, căci, fără îndoială, acest popor care crezuse în el, pe care îl făcuse să creadă că toate excesele și represiunile lui, ale lui Stalin, nu erau ale lui, ci ale aparatului, ale G.P.U.-ului, Incavedeului, aștepta acum explicații: cum de se încrezuse în Germania și în Hitler? Ce se întâmplase? A nu răspunde la această întrebare însemna, acum când poporul era amenințat în ființa lui, să riști un

mare pericol. Dar ce să-i spui? Și cum să i te adresezi ca să-i câștigi nu rațiunea, care acum e neputincioasă, ci inima, sufletul, singurele care pot face să nască spiritul de sacrificiu? După ce l-au supus la atâtea spaime, prin nesfârșite epurări, arestări și execuții? Câți or fi pierit dintre ei? Câți zac și acum prin închisori? Trebuie să le dea drumul, cel puțin unora dintre ei…

Stalin era singur, stătea la fereastră nemișcat și se uita afară. Ce bine ar fi fost să fi trăit acum Nadejdea! I-ar fi dat un gând, i-ar fi încălzit sufletul înghețat și ar fi putut să-și conceapă și scrie mesajul. Dar Nadejdea nu mai era de mulți ani, iar copiii pe care i-i făcuse îi erau străini, n-avusese timp de ei, nu-i plăcea cum cresc… Mereu cu această dorință năvalnică și inconștientă de a fi liberi, de a se forma anarhic, pentru o anarhie care dacă ar cuprinde masele uriașe ale lumii, lumea ar trebui să sucombe… Hm! Asta e consecința dezvoltării neîngrădite a personalității umane! întâi personalitatea înflorește, apoi nu mai crede în nimic, apoi se dezagregă… Ce e o personalitate? Câteva calități și o imensă trufie, din care se naște disprețul pentru ceilalți. El, Stalin, era, într-o anumită măsură, creația acestor personalități care crezuseră că el nu era nimic și că pot să-l împingă afară… îi împinsese el și bine le făcuse! Hm! Printr-un consens general oamenii ar putea fi fericiți! Ce consens? Să muncească toți, să primească fiecare aceeași retribuție, să poarte aceleași haine, să se urce în același autobuz… Dar ei nu vor! Nici cei proști!!!… Și suportă toți disprețul celor trufași, care stârnește ura, mai ales a celor umili. De ce acești oameni cu personalitate, sau mai bine zis de ce personalitatea lor nu stârnește decât invidie și ură? E adevărat că un om umil, față de altul mai umil ca el, se poartă ca și când ar fi regele Angliei, dar personalitatea, dacă e superioară masei amorfe, n-ar trebui să… Au oamenii nevoie de ele? A făcut bine că le-a stârpit, aceste personalități, fără diferențiere între cele adevărate și cele false. Există cele adevărate? Ce-a făcut Troțki, o *adevărată* personalitate? A ucis, de-a lungul și de-a latul frontului pe care umbla, fără judecată, sumar, în numele revoluției. Hm! Hm! Hm! Când a primit la rândul lui undeva în Mexic un târnăcop în cap, a primit ce-a meritat. Ce e, prin urmare, această faimoasă personalitate? Nadejdea începuse și ea să aibă personalitate. Până atunci își iubise bărbatul, îi făcuse copii… până și-a dat seama că e soția lui și că nu mai e o simplă femeie care n-are niciun rol de jucat. Ce rol?… Șușoteli, vizite, intrigi… Și ce i-a ieșit de-aici? O zi fatală…

Stalin își aminti de acea zi deodată cu o forță a memoriei care îl ținu în picioare ceasuri întregi (mulți ani mai târziu, după moartea lui, fiica sa, Svedana, care avea să fugă din marea ei patrie, avea să-și amintească și ea de această zi și să vorbească despre ea…).

II

Nadejdea îl acuzase cu o privire scânteietoare, care exprima un sentiment necunoscut la ea și neașteptat, de îndoială și împotrivire, că e însetat de putere. Cine îi șoptise ei aceste cuvinte? Că din mintea ei, așa deodată, nu putuseră ieși. Înseamnă că discutase cu alții și ascultase și își însușise această idee… Liniștit, Stalin stătea ca și acum în picioare la aceeași fereastră și se uita afară în timp ce Nadejdea Alilueva stătea jos într-un scaun-fotoliu, cu mâinile încleștate de brațele lui. Era limpede că i se întâmplase de curând ceva de îi aruncase acea acuzație. Ce anume? Va spune singură. Dar trebuia să-i explice, să-i scoată ideea aceasta din cap, să nu lase să planeze între ei o neînțelegere.

– Un om asupra căruia apasă o mare răspundere, începuse el, folosește din când în când puterea cu care e învestit. Nimic mai normal… în ceea ce mă privește, cu timpul, mi-am dat seama că am rămas singur în fața Rusiei și a istoriei, și am fost silit să-mi descopăr această răspundere… Zinoviev, un fanfaron stupid, Kamenev, fără voința necesară conducerii, Buharin, intelectual din familia lui Troțki, îngâmfat, fără strălucirea aceluia, dar la fel de vanitos, victimă ușoară a oricărui politician mai abil. Cum și cui să las Rusia? Ai spus o prostie, Nadejdea, puterea nu mă interesează! Dar cum să conduci Rusia fără puterea necesară? Dacă mi-ar plăcea puterea pentru mine, ai vedea în jurul meu și al actelor mele toate însemnele ei, aș locui într-un palat măreț, aș călători ca Troțki în timpul războiului civil într-un vagon luxos, voința mea ar căpăta forme spectaculoase… Ori eu, vezi acest costum, îl port de doi ani de zile, l-am dat de două ori la întors…

Stalin, ca orice bărbat care trăia cu o femeie foarte tânără, găsea o oarecare plăcere să-și inițieze soția în secretele gândirii sale mature. Bineînțeles, nu și în ceea ce gândea el cu adevărat. Puțini intuiau (și numai ghidați de instinct) că puterea acestui om stă ascunsă în straturi succesive de tăcere, o tăcere mai adâncă decât alta. O poveste populară spune că pentru a-l răpune pe zmeu trebuia pătruns întâi într-o pădure, că în pădure trebuia ucis un vultur, că acest vultur avea în gușa lui trei viermi, care trebuiau

striviți. Dar cum să pătrunzi spre puterea secretă a acestui om care lăsa iluzia că e un om obișnuit, punându-i totodată pe alții în față și dându-le iluzia, până nu-i ucidea prin aparatul represiv pe care-l crease, că ei sunt cei mari? Odată, un general venise la el în timpul marilor lupte cu opoziția și avusese prostia să se creadă atât de liber și de puternic încât, scoțându-și puțin sabia din teacă, îi spusese lui Stalin: „Ce faceți voi aici? Să știi că dacă mai aud ceva, îți tai urechile!“ Stalin îl lăsase mai departe să creadă că e un brav ostaș mai mare decât el în virtuțile sale militare și revoluționare în timp ce el, Stalin, un georgian ca mulți alții, cine putea fi?… Dar nu-l uitase și într-o zi bravul ostaș fu ridicat din pat fără să i se spună de ce și împușcat. Dar tot așa făcuse și cu cei mari, și Troțki, la început, liniștit și trufaș, îl numise „cea mai eminentă mediocritate a partidului“, pentru ca ulterior, înfrânt în Comitetul Central, să țipe prins de isterie: „Imbecilitate, prostie, nebunie“. Poate doar ultimul cuvânt să fi conținut un grăunte de adevăr, în măsura în care perseverența diabolică, stăpânirea de sine inumană, cruzimea țin de o stare anormală a spiritului. Dar în rest, Stalin imbecil, prost, de ce? Că citise mai puține cărți decât adversarul său? Puterea nu stă în cărți, dovadă că lui, „generalisimului“ Troțki, nu-i folosise la nimic în lupta sa cu Stalin faptul că era mai citit decât el și știa și limbi străine. Fusese doborât și după el, ceilalți. Asta nu putea s-o facă un prost. Chiar în acel moment final de prăbușire Troțki tot nu credea că Stalin era sufletul complotului. Îl credea manevrat de Zinoviev și Kamenev! Și, lucru și mai comic, așa credeau și Zinoviev și Kamenev! că îl manevrau ei pe Stalin… Troțki a scăpat cel puțin încă un număr de ani cu viață, până avea să fie ucis cu un târnăcop acolo în Mexic, unde se refugiase, omor pus la cale de către un pictor (și să mai spună cineva că oamenii de artă nu sunt niște ființe serafice). Ceilalți doi, Zinoviev și Kamenev, și apoi și Buharin, la fel de îngâmfat ca și aceștia, au fost împușcați ceva mai curând. Nimeni nu-l văzuse însă pe Stalin vreodată prins de plăcerea lăudăroșeniei și a pălăvrăgelii, cu toate că unele indicații asupra felului de a-ți extermina adversarii îi scăpaseră: „Să prepari lovitura minuțios și s-o aplici la momentul potrivit, după aceea să te duci să te culci, iată una dintre marile plăceri!“ Discuțiile dificile îi plăceau de asemenea.

Stalin vorbea cu soția lui în limba osetă. Alilueva era fiica unui activist din regiunile muntoase ale Osetiei și se exprima greu în rusește, deși înțelegea și citea bine în această limbă.

– Ce-ai avut cu prietenii mei de i-ai arestat? De ce? Am bănuiala că numai pentru că îmi sunt prieteni, spusese ea deodată totul, posomorâtă ca un cer întunecat.

– Au venit să caute sprijin la tine, confirmase Stalin, ca și cum eu mi-aș fi cruțat propriul fiu și nu l-aș fi trimis în Georgia să se facă cizmar…

Asta era adevărat. Era vorba de băiatul pe care i-l făcuse prima lui soție, georgiana Svanidze, un nătărău care căzuse la examene.

– Dar erau prietenii mei, strigase tânăra femeie.

– Prietenii… murmurase atunci Stalin visător, ca pentru el însuși… Da, da, da…

Nimeni nu-i cunoștea această visare amestecată cu o stranie melancolie. Dar oare când ne despărțim pentru totdeauna de cineva, putem să nu fim triști? „Nikolai Ivanovici, ți-aduci aminte?! făcea Stalin cu un glas aproape duios. Când am fost amândoi în Siberia… Da, da, da…“ Și Nikolai Ivanovici asculta răpit glasul care îi evoca zile frumoase și de mult uitate, împinse în lături de orori fără nume, ticăloșii săvârșite de-o parte și de alta, albi și roșii… Cum să nu te gândești că în cutare zile când bătea un soare aspru și orbitor peste Irkuțk tu te strecurai cu unul Koba în uzina cutare cu un teanc de manifeste împachetate cu grijă sub braț să fie distribuite clandestin proletarilor locali?… „Da, da, da…“, murmura Stalin cu un glas înăbușit și apoi după alte lungi minute de evocări Nikolai Ivanovici pleca simțind în spate aripi de entuziasm… Stalin îl știa, iată, zilele acelea el nu le uitase, un mare om… Și Nikolai Ivanovici se așeza la masă plesnind de optimism și începea să-i povestească soției cum decursese întâlnirea… Nu termina bine, că auzeau bătăi violente în ușă. Nikolai Ivanovici deschidea și era imediat, din prag chiar, luat și dus și nimeni nu mai auzea apoi nimic, niciodată, de el. Împușcat, mort în lagărele de muncă forțată, răpus de o lovitură dată de un gardian dezlănțuit? Pronunțând cuvântul „prieteni“, Stalin devenise melancolic și visător…

– Da, da, da… Prietenia, continuase el deodată inspirat cu un gest în aer ca și când ar fi scris în fața ochilor săi pentru tânăra femeie un cifru fatal și misterios, prietenia, repetase metodic și gutural, e o formă egoistă de a întoarce spatele sarcinilor revoluției… Nimeni nu trebuie, cel puțin pentru moment, să aibă alt prieten decât Rusia și altă pasiune decât înflorirea ei.

– De ce nu spui asta deschis? Ai fi aplaudat și poate, cine știe, aprobat, răspunsese Nadejdea Alilueva cu o strălucire fanatică în priviri.

Ai fi zis că credința ei în acest om revenea cu o putere sporită; în realitate era ura și îndârjirea și voința ei de a-i ține piept, de a lupta împotriva lui…

Era tânără de tot, în timp ce el trecuse de cincizeci de ani, dar arăta bine, părul și mustața îi erau negre și statura dreaptă, neatinsă de urmele anilor.

– Lumea s-ar speria, reluase Stalin. Și ceea ce poate face omul din frică, nu face din curaj.

– Ți-e frică de frica lor?

– Nu e corect zis. Dacă din revolta lor ar ieși o Rusie mai bună, aș lăsa prieteniile să se înfiripe, legăturile de la unul la altul să se țeasă ca o pânză de păianjen din care s-ar naște repede conspirația, și m-aș sinucide dinainte foarte simplu, să nu fiu înjunghiat chiar ca un miel, sau și mai rău, să delectez mulțimea într-un proces în care aș fi una dintre marile vedete ale istoriei Rusiei, înainte de a fi executat… Plăcerea asta o să i-o las lui Buharin… O să dau chiar ordin lui Vâșinski să-i permită să țină în apărarea sa un discurs în care să analizeze dialectic cauzele prăbușirii lui, discurs care să fie pe urmă întors pe toate fețele de toți marxiștii „adevărați“ și de toți troțkiștii din lume, ca să-i descifreze bruma de demnitate care i se va permite să transpară printre rânduri…

Ce straniu sunau toate acestea în limba osetă. Ca și cum ceva ar fi jignit-o, Alilueva începuse să vorbească rusește și ceea ce spunea ea în cuvinte stâlcite, stângace, suna și mai neliniștitor.

– Așa este, aproape că strigase ea cu buzele strânse. Așa vei face. Prin urmare astea ar fi condițiile care s-ar cere – și pe care nu le vei îndeplini silit, fără plăcere – pentru ca să se nască cea mai bună dintre Rusii. Asta ar fi deci Rusia lui Lenin, al cărui continuator te declari cu o modestă mândrie.

– Asta ar fi Rusia, dar nu a lui Lenin. N-ar fi corect să afirm asta față de tine. Lenin, dacă ar fi trăit, ar fi dat frâu liber unei Rusii în care geniul său ar fi înotat, ca să zic așa, ca peștele în apă. Rând pe rând, mica-burghezie și anarhia ar fi înflorit și ar fi ridicat capul. În orice caz *Nep*-ul ar fi continuat, țărănimea și-ar fi scos ici-colo armele de sub stogurile de fân… în timp ce forța geniului său ar fi ținut în echilibru aceste tendințe care ar fi amenințat permanent marea noastră Uniune. Nu fără riscuri și chiar fără pierderi. Nu uita că datorită lui am pierdut Finlanda, Basarabia, Țările Baltice și, la urma urmei, Polonia. Și dacă nu interveneam eu și Sergo pierdeam și Georgia, patria mea natală…

O ironie dură strălucise în privirea lui Stalin. Cum să fi pierdut el tocmai patria care îl născuse? îl înfruntase atunci pe Lenin, și Sergo Ordjonikidze știa că jucase totul pe Georgia. Era adevărat că simțise că Lenin nu mai ține bine în mână frânele puterii și că el, Stalin, le luase pe cele subterane în propriile lui mâini, aparatul partidului, cu zecile lui de mii de activiști care i se supuneau, dar tot atât de adevărat era că marile figuri populare ale războiului civil, cocoțate în vârful statului, îl puteau ușor strivi… Armata roșie era în mâinile lui Troțki, marile orașe în mâinile lui Zinoviev, Kamenev și alții… Dar dacă el era un ins foarte prudent asta nu însemna că putea totdeauna să-și înăbușe furia care punea stăpânire pe el cu atâta violență încât uita de orice calcul și risca totul, cum făcuse și în conflictul lui cu Troțki la Țarițîn… Nimeni nu putea să-i garanteze că tactica sa de gherilă împotriva armatei din sud a lui Denikin se va dovedi cea salvatoare… Reușise să-l convingă pe Lenin să-i dea conducerea luptei, liber față de ordinele „generalisimului“ Troțki, și împreună cu prietenii săi, Voroșilov și Budionnîi, opriseră și apoi zdrobiseră pe Denikin. Și dacă n-ar fi reușit? Și dacă Lenin ar fi fost silit să-i ordone apoi lui Troțki să preia conducerea generală a luptelor? El, Stalin, ar fi fost azi, cel mult, pe undeva stăpân prin Kirghizia, și ar fi murit, poate, ca Volodarski, împușcat pe la spate de un fanatic socialist-revoluționar. Dar iată că și atunci și la înfruntarea ulterioară cu Lenin în chestiunea tendințelor autonomiste ale lui Budu Mdivani, furia sa se dovedise inspirată. Deznodământul primei sale mari ciocniri cu Troțki n-ar fi fost același dacă și-ar fi înăbușit această furie și nici al celei de-a doua dacă s-ar fi speriat de amenințările Nadejdei Konstantinova și nu i-ar fi adresat înjurătura brutală pe care o merita în dubla ei calitate, de veche activistă a partidului și de soție a lui Lenin, când intrase în biroul lui ca o zeiță a revoluției cu o sprânceană albă și una neagră și îl amenințase că îl va pune în discuția Biroului politic. Da, așa era, pericolul fusese mare, ei și? O înjurase! Fiindcă pregătise totul cu grijă și era stăpânit de o furie fără margini… Era într-o zi, prin martie ‘23, când se plimba la braț cu Sergo prin curtea Kremlinului vorbind amândoi în georgiană… „Vezi tu, Sergo, i-a zis Stalin cu șoapta lui aspră, noi avem în Georgia 30% minorități naționale, armeni, musulmani, oseți. În Tiflis nu sunt decât 25% georgieni. Frumoasă capitală, a? Și tu știi ce mi-a spus Makaradze? Că ce i-ar plăcea lui mai mult ar fi să-i expulzeze pe toți armenii din Tiflis. Budu Mdivani pretinde că osetii sunt sălbatici, ființe inferioare și că nu merită să-i bagi în seamă… Trebuie terminat cu ăștia: „Și

cine, deci, o să se ducă să facă ordine în țara noastră?“ l-a întrebat Sergo. „Un georgian, natural. Tu, de pildă!“ „Și dacă mă vor întreba în ce va consta prin urmare independența Georgiei, dacă îi belim pe șefii lor?“ „N-ai citit constituția Uniunii! i-a răspuns Stalin cu reproș. Fiecare membru al Uniunii are dreptul să se separe prin plebiscit de federația republicilor sovietice. Asta nu e independență?“ Și amândoi izbucniseră în râs, foarte veseli. Sergo s-a dus în Georgia și s-a pus pe treabă. Conducerea cu tendințe autonomiste a Georgiei a fost brutal exclusă din partid și aleasă alta. Lenin, pentru întâia oară, fusese ignorat. Cu toate că grav bolnav, el asculta cu grijă cel mai mic zgomot care se producea în mecanismul partidului. „Ce se petrece în Georgia?“ îl întrebă el pe Stalin. Stalin îi dădu știri false. Lenin nu admitea, orice-ar fi fost, măsuri aspre împotriva vechilor comuniști. Și deodată bomba explodă. Budu Mdivani și ai săi veniră la Lenin cu traista în spate și se plânseră. „O să vă apăr“, le spuse Lenin indignat și cu toată energia lui de vechi conspirator se hotărî să-l atace pe Stalin în cursul Congresului al XI-lea care trebuia să se reunească. Ceru să vină la el Troțki. „Trebuie terminat cu acest Stalin“, zise el. Se hotărî să-l trimită pe Kamenev în Georgia să restabilească situația. Kamenev, care se angajase deja cu Zinoviev și Stalin într-un complot contra lui Troțki, tremura când se prezentă în fața „generalisimului“ să primească ordine. Troțki îl iertă și îl trimise să execute ordinul șefului. De la Troțki, Kamenev alergă la Stalin. „Trebuie să ne băgăm în pământ“, bolborosi el. Stalin însă nu părea neliniștit și n-avea nicidecum intenția să se bage în pământ. Știa el mai multe decât alții asupra sănătății lui Lenin? „Du-te la Tiflis, zise el, și pe urmă o să mai vedem…“ Kamenev plecă și naționaliștii georgieni, cu Budu Mdivani în cap, se văzură, spre marea lor uimire, oficial dezavuați și condamnați de partid, în loc să fie reabilitați cum suna ordinul lui Lenin, pe care Kamenev îl avea totuși în buzunar. Dar nu-l citise acest ordin. Ce se întâmplase? Cu câteva ore înaintea deschiderii congresului, Kamenev primise o telegramă cifrată de la Stalin: „Lenin a avut un al doilea atac“. Kamenev înțelesese imediat. Stalin era salvat. Când *Pravda* publică discursul lui Kamenev din Georgia, Stalin, precaut, tipări câteva zeci de exemplare în care apăru versiunea care apăra pe georgieni, aceea a lui Lenin (grosul tirajului însă reda dezavuarea rostită de Kamenev). În cazul în care șeful și-ar fi recăpătat cunoștința și ar fi cerut știri asupra afacerii caucaziene, Stalin i-ar fi prezentat exemplarele falsificate… Dar de astă dată Lenin nu se restabili. Al XI-lea Congres avu loc în absența sa și adoptă

moțiunea lui Stalin privind chestiunea naționalităților. Iar Budu Mdivani, bineînțeles, nu fu uitat. Era omul care făcuse pe Stalin să petreacă cele mai rele zile din viața sa de până atunci… Fu trimis ca delegat comercial în Persia; odată acolo, acest idealist nepriceput în afaceri se pomeni compromis într-o istorie complicată de deturnare de fonduri, apoi oficial „demascat“, exclus din partid și trimis în Siberia… Nu s-a mai auzit de el…

– …Și cine știe, continuase Stalin, dacă Lenin ar fi trăit, ajungând prea departe cu o Rusie care ar fi început să fiarbă ca un vulcan, geniul lui și chiar puterea noastră unită, ar mai fi fost pe urmă în stare s-o potolească? Dezmembrarea, cu simptomul georgian pe care îl cunoști, ar fi fost cel mai mic dintre ele… O Rusie potolită și democratică, cum ne-o doresc străinii, ar fi pierdut toate ieșirile la mare, ar fi pierdut Ucraina și toate republicile din sud și ar fi dat mari poeți și scriitori care ar fi stârnit admirația lumii întregi prin strigătele lor disperate, atât de adevărate și hm! da, da, da, atât de pline de măiestrie artistică… Nu uita, Nadejdea, că marii noștri neliniștiți, Tolstoi, Dostoievski, Cehov și chiar Gorki al nostru, nu s-au revoltat că Rusia se întinde din Caucaz și până în Suedia și de la Marea Baltică până la Vladivostok, continuă Stalin cu ironia sa necruțătoare. Blândul Cehov nu știu să fi protestat contra lipsei de independență a Poloniei, iar lucidul ucrainean Gogol, care a scris în rusește, nu ne spune nimic că ar fi dorit măcar cât de cât o Ucraină ruptă de Rusia…

– Cu alte cuvinte, dacă Lenin ar fi trăit, te-ai fi ridicat împotriva lui? îl întrebase Alilueva fascinată parcă de ceea ce i se dezvăluia.

În realitate se simțea fascinată de propria ei voință de a face ca gândirea secretă a acestui om să fie în cele din urmă cunoscută de întreaga Rusie și puterea lui, încă incipientă, distrusă.

– Nu sunt ghicitor să știu ce-aș fi făcut dacă ar fi trăit Lenin, răspunse Stalin cu acea mândrie a gândirii sale voit didactice care începea să fie cunoscută și care simula modestia simplă a unui dialectician care știa că numai analiza unei realități date cu surprizele ei, care nu pot fi bănuite, îl poate duce la concluzii cât decât juste. Considerațiile mele de mai înainte se bazează pe ceea ce știm deja din activitatea lui Lenin, dar nu putem să știm sută la sută ce-am fi făcut noi în raport cu acțiunile lui Lenin, de asemeni imprevizibile. Singura întrebare care s-ar pune ar fi în legătură cu timpul necesar victoriei socialismului în Rusia și cu caracterul ei dublu, în relațiile cu restul lumii. Ca stat, am avea și avem anumite interese și ca primă țară a socialismului, alte interese, care nu s-ar armoniza totdeauna unele cu altele,

neputând renunța însă nici la unele, nici la altele. Am sprijinit greva generală din Anglia, dar nu ca stat, ci ca sindicaliști. N-a ieșit nimic, le-am spus și lui Mac Donald și celorlalți: o să vedeți voi puterea când o să vă vedeți ceafa.

– N-ai bănuiala că puterea poate să nu intereseze pe cineva?

– Puterea ca mijloc e inevitabilă, răspunsese Stalin cu o voce guturală. Cine nu înțelege asta va merge în urma carului învingătorului. Ați luat puterea, dar sunteți ca niște căței care scheaună orbi căutând sursa existenței. Ce-ați crezut că faceți intrând într-un partid dintr-o țară care ține în echilibru întreaga lume? Rusia e o realitate brutală, nu o lume de experiențe pentru niște nihiliști smintiți sau idealiști dezechilibrați.

– O, n-o să mă faci să cred că suntem blestemați, și că trebuie să încetăm să mai fim oameni pentru ca să se împlinească un blestem… Ce valoare mai are acest echilibru al lumii, de care vorbești, dacă el se întemeiază pe torturarea și uciderea fraților și surorilor noastre? Fiindcă familia, după tine, este și ea un inamic al revoluției și al Rusiei, mai periculos decât prietenia între oameni, pentru că e un nucleu unde gândurile libere nu se mai pot ascunde… Vei face ca soțul să se îndoiască de nevinovăția soției arestate și înjosite?

– Mă crezi mai puternic decât sunt, răspunsese Stalin cu aceeași modestie didactică în glasul său gutural și explicativ. Să luăm un exemplu: Tovarășul Prostovițianov, care este cel mai puternic om din raionul K. și care permite ca în piața orașului horticultorii să-i facă chipul lui imbecil entuziast din flori și să fie zilnic îngrijite și udate de un om plătit din sudoarea tuturor, crezi că de la mine a învățat el să se poarte așa? Ce pot să-i fac eu ăstuia? Nimic! Mai mult, continuase Stalin plimbându-se la fel de didactic ca și când s-ar fi aflat într-o clasă de copii, practic eu nu am niciun mijloc să-l împiedic să se poarte acolo ca un mic Dumnezeu. Aici, în fața mea și în congrese, toți au o înfățișare acceptabilă, dar acolo se lasă zeificați… Ce fel de ordine să dau? Un ordin dat pe față trebuie să fie expresia unei legi a societății noastre. Un astfel de ordin ar însemna că este expresia unei anomalii. Ori, care ar fi anomalia? Mă vezi pe mine că trăiesc ca un zeu? Casa noastră e modestă…

„O casă ascunsă ca un cuib de gangsteri, gândise Alilueva liniștită în timp ce Stalin continua să se plimbe… În casa asta ferestrele sunt mici, nu pătrunde prin ele o rază de soare, când în realitate, o casă înaltă și frumoasă, un palat demn de puterea poporului și care să aparțină poporului și în care

să locuiască totdeauna cei aleși de el să fie conducători, ar plăcea tuturor… Țarii au locuit în Kremlin, americanii au construit pentru președintele lor Casa Albă… Tu ți-ai făcut o vizuină ca să fii mai bine păzit…

– Și într-o zi un dușman al revoluției ne dezvăluie la o anchetă că tovarășul Prostovițianov e de mult înhăitat cu troțkiștii, și este arestat… Te întreb: ce îndoieli pot să aibă în privința asta nevasta și copiii lui?… Firește, continuase Stalin contemplând parcă cu înțelegere drama familiei Prostovițianov, tatăl rămâne tată, soțul soț, dar credința în cauza lui Lenin trebuie să rămână neștirbită…

– Bine, zisese Alilueva, ai reușit să faci din troțkism o crimă politică și de stat, ca și cum de mult s-ar fi dovedit că Troțki e un dușman al Rusiei și al revoluției și troțkismul o ideologie contrarevoluționară. În lupta ta pentru putere s-a putut înțelege că trebuie să recurgi la o astfel de excomunicare, deși Lenin a făcut revoluția cu ei, cu Troțki, cu Zinoviev și Kamenev, în ciuda faptului că cei doi din urmă s-au comportat ca niște trădători în ajunul insurecției. Ei și? Trebuie să știi să treci peste ceea ce au în ei oamenii șovăitori și să le înțelegi căderile.

– Hm! făcuse Stalin. Ai uitat că Troțki, despre care Lenin știa ce portret îi făcuse acest menșevic într-o scrisoare…

– …Pe care tu ai găsit-o în vechile arhive țariste și ai avut grijă s-o publici la momentul potrivit, îl întrerupse Alilueva sarcastic.

Dar și Stalin rânjise sarcastic auzind această precizare. Se cumpănise când pe un picior, când pe celălalt, ca și când nu i-ar fi fost la îndemână că fusese întrerupt. Rânjetul însă arătă, dimpotrivă, că amintirea găsirii și apoi a folosirii acelei scrisori îi făcea o plăcere adâncă, una dintre cele mai mari. Avea și de ce. Troțki a numit publicarea acestei scrisori „cea mai mare perfidie a istoriei mondiale“. El o scrisese demult, prin 1913, din Viena, lui Ceidze, un menșevic foarte detestat de bolșevici, membru al Dumei, și fusese subtilizată de poliție. Se pare că Lenin știa de existența ei, dar nu-i acorda nicio importanță. Stalin însă, după moartea lui Lenin, i-a acordat-o. Efectul publicării ei a fost dezastruos pentru Troțki. Iată cuprinsul pasajului privitor la Lenin: „…Lenin este un exploatator de meserie a tot ceea ce e înapoiat în mișcarea muncitorească rusă. Grație unor fonduri bănești de proveniență îndoielnică, el a creat un organ de presă și și-a însușit titlul unei foi cunoscute. Apoi, de îndată ce ziarul său a devenit mai puternic, el și-a făcut din el o pârghie în folosul intrigilor sale și al sectarismului său fără scrupule. Tot edificiul leninismului este clădit pe minciună și falsificare. El

poartă în el însuși germenele pernicios al propriei sale dezintegrări…“ Curând după apariția acestei scrisori în *Pravda*, lui Troțki i s-a luat conducerea Comisariatului de război și el a cedat-o fără să se opună. S-a opus mai târziu, prea târziu, când nu mai avea în mâini niciun instrument pe care să-l folosească, ca să-și zdrobească dușmanii, în timp ce Stalin avea de mult pregătite toate bateriile…

– …Ai uitat, așadar, Nadejdea, reluase Stalin, că Troțki a fost de părere că Lenin trebuie să se prezinte la procesul pe care Kerenski i-l pregătise? Îl crezi atât de inocent pe acest vulpoi? Ar fi dorit în secret ca Lenin să fie arestat și lichidat… Numai că Lenin nu s-a prezentat la niciun proces și bine a făcut. Dar iată unde duce teoria trecerii peste ceea ce au oamenii în ei șovăitor și decăzut. E o întâmplare că Lenin a fost inspirat și n-a căzut în cursă, dar dacă, din întâmplare, n-ar fi fost inspirat? Nu e un procedeu corect! O lepădătură rămâne, în timp ce tu îl ierți, un dușman periculos. Și dacă ar fi vorba de bietele noastre persoane și de ambițiile noastre de putere, ai avea dreptate, ar fi mai bine să murim toți decât să ne petrecem viața în intrigi și înșelăciuni pe care ni le-am pregătit unii altora. Soarta însă ne-a urcat pe un val uriaș al istoriei și cine nu înțelege ce forțe sunt în joc, mai bine să piară. Troțki a avut un destin glorios și un sfârșit blând… Robespierre l-ar fi ghilotinat… Noi i-am dat drumul să părăsească Rusia, pe care n-a înțeles-o… Asta nu înseamnă că vom îngădui ca troțkismul să aibă același destin. De aceea i-am distrus și îi vom distruge pe troțkiști peste tot unde îi vom descoperi, și pe ei și pe simpatizanții lor. Nu putem proceda altfel. Să nu uiți, la o țară ca Rusia nu sunt permise decât evenimentele lungi… Pasul ei e mare, mișcările ei trebuie să fie lente… Uriașul trebuie să respire rar și regulat, gâfâiala lui ar produce în lume turburări care i-ar fi fatale. Troțki era un isteric care tocmai asta ar fi vrut, să facă din Rusia o trambulină…

– De aceea l-ai înșelat tu în privința datei înmormântării lui Lenin, ca să nu fie de față, să stea mai departe în Caucaz, la soare, în timp ce Lenin murea în iarna Moscovei, zisese Alilueva, care în tot timpul în care Stalin vorbise nu se gândise decât cum să-i spună aceste cuvinte al căror adevăr o scârbea. Ca să poți tu să-ți ții ridicolul tău jurământ te-ai pretat la o astfel de înșelăciune de mic intrigant…

– Ridicol jurământul meu? De ce ridicol!? tresărise Stalin, și deodată corpul lui înțepenise, se făcuse rigid.

Alilueva încă nu se obișnuise cu gândul că acest om pe care îl primea în patul ei și căruia îi făcuse și copii nu mai era de mult bărbatul ei, ci conducătorul Rusiei și că asemeni vechilor țari o putea ucide într-o astfel de clipă în care ura ei pentru el țâșnise împreună cu disprețul… Stalin disprețuit?

O înjurătură grosolană pe care Stalin o rostise în clipa următoare la adresa ei sparse această clipă încărcată de o primejdie de moarte pentru tânăra femeie. Ochii ei însă continuau să ardă, și nu-l slăbeau… Îl ascultase, dar ca toate femeile nu-l auzise și nu-l înțelesese. O chinuia un singur gând de câtva timp… Că acest om, care îi arestase cea mai bună prietenă, nevinovată, voia nu să conducă Rusia, ci s-o stăpânească, nu să-i conducă pe oameni așa cum sunt, spre un țel, ci să-i modifice ca să-i supună voinței lui… Asta o revolta până în adâncul sufletului… Nici țarii cei mai crunți și mai barbari, gândea ea în clipa aceea, nu-și propuseseră astfel de scopuri, poporul avea o credință în Dumnezeu, care era și a țarului și în care el nu se amesteca… Rusia nu mai avea sufletul din acele secole, se prăbușise sub loviturile revoluției și acum își căuta unul nou… Trebuia lăsată să și-l găsească… Dar iată că venise acest om sumbru, care voia s-o împiedice să se salveze… Fiindcă de ce ar mai trăi un popor fără suflet? se întreba Alilueva. Cât ar mai putea, cu sufletul mort, să-și supraviețuiască lui însuși pe acest pământ? Și această primejdie îndepărtată, dar fatală, n-o vedea acest orb, care vorbea de soarta Rusiei și își justifica represiunile, care sunt un atentat tocmai la sufletul acestui popor, prin pericolele imediate care ne-ar pândi și care sunt reale, dar nu implacabile…

– Eu înțeleg că iubești Rusia, zisese ea potolindu-și vocea, ca orice femeie care a depășit măsura înfruntându-și bărbatul și își pleacă astfel fruntea. Dar adu-ți aminte ce a vrut tatăl tău să te facă, preot, și ce-ai ajuns, revoluționar și conducător al Rusiei. De ce nu te-ai supus autorității tatălui? Fiindcă ai simțit o chemare. Poți să-ți imaginezi dacă ai lăsa Rusia în pace ce chemare și-ar urma și ce destin ar avea în lume găsind și urmând această chemare care nu poate fi încă numită, dar care ar fi sublimă? Străinii au spus despre noi că suntem singurul popor din lume care are graniță cu Dumnezeu. Ei bine, am distrus această graniță, nu ne-a plăcut, cu cine avem noi acum alta?

– Prin urmare să renunțăm la revoluție și să lăsăm Rusia în mâinile nepmanilor și chiaburilor? răspunsese Stalin, rezumând ceea ce tânăra femeie în realitate nici nu afirmase. Am lăsat-o… Lenin a încercat asta,

conchise Stalin revenind metodic în glasul său gutural. Ei, ce chemare ai citit tu în stele în acei ani că răsare la orizontul Rusiei?

– Ai spus singur că evenimentele ei sunt lungi… Era prea timpuriu ca să descifrăm ceva…

– Bun, și ce moștenire să lăsăm urmașilor? O grădină imensă, plină de bălării și ici-colo și câteva flori rătăcite și înăbușite?… Nu, Nadejdea, n-ar fi corect din partea noastră să ne lăsăm în voia soartei, în timp ce partidul lui Lenin s-ar dizolva în masă și am fi măturați de pe scena istoriei de un mic partid agrar și pravoslavnic, care ar readuce capitalismul în Rusia, cu tot cortegiul lui de fărădelegi. Avem credința în partidul lui Lenin și ea ne ajunge pentru multă vreme. Partidul e chemarea noastră, și tocmai de aceea jurământul meu e un adevărat decalog care încă nu e înțeles bine… Dar nu ne-am numi comuniști dacă n-am avea răbdare și n-am lupta până la cea din urmă picătură de sânge ca să ne facem înțelese idealurile noastre.

Stalin tăcuse, îi trecuse furia. Se uita cu pipa în gură pe fereastră, visător, dar nu drept prin ea, ci dintr-un colț, pieziș, pufăind calm și atotputernic, ca și când ar fi contemplat de-acolo Rusia pe care n-o vedea decât cu ochiul minții, pe ale cărei drumuri nu ieșea decât foarte rar și atunci ca s-o părăsească repede și să se urce pe un vapor bine păzit, înțesat cu garda sa de georgieni credincioși – ale cărei pământuri le călcase destul în exilurile sale, cu piciorul, când paznicul țarului se purtase cu el mai blând decât se purta el acuma cu cei care nu înțelegeau să se supună voinței lui… Ce voiau să facă, în fond, cu această voință proprie? Să facă pe prințișorii prin republicile sau raioanele lor? Ce vină are el, Stalin, că din adâncurile lui, poporul scotea la iveală astfel de oameni? Poporul însă nu e nici el vinovat… El nu e niciodată vinovat…

Trebuiesc trimiși, succesiv, toți acești escroci care profită de naivitatea lui, undeva prin ținuturile înghețate și aruncați în ocean… La strâmtoarea Bering. Până când adevărații reprezentanți ai poporului, cei buni și cei devotați, vor primeni întreg partidul și vor fi toți strânși în jurul lui, al lui Stalin, ca o singură voință și ca un singur om și vor realiza idealurile întregii umanități, aici în Rusia întâi și apoi și în restul lumii. Cum să nu te apuce furia când tu vrei să fii cel mai drept și poți fi cel mai drept, iar prietenii te vorbesc de rău pe la colțuri și îi fac vizite soției tale și șușotesc că Iosif se crede țarul Rusiei și chicotesc ca și când asta ar fi ceva de râs, ca un Djugașvili oarecare din Georgia să ajungă să se compare cu Ivan I sau Pavel al II-lea? Ce nămol a răscolit revoluția noastră? Nimeni nu mai crede

în nimic? Vă credeți toți țari și totodată râdeți de cel care l-a doborât pe țar… Și în acest timp, biata femeie a Rusiei n-are cu ce încălzi iarna și trudește cu copiii ei mici (în timp ce bărbatul beat zace după cuptor) să scoată turbă din pământul Rusiei, să nu piară înghețată de ger… Iar alături, în Siberia, marile păduri se consumă singure ca în era terțiară… în timp ce marii aventurieri ai lumii au și cucerit un continent pe care l-au numit „lumea nouă“ și care a și devenit, pentru toți oropsiții, un vis… America, America… Până și Dostoievski credea că pentru Mitia Karamazov numai America e pământul făgăduinței în care sufletul său bântuit de pasiuni se poate vindeca. Așa este… Acolo nimeni nu și-a învelit vreodată casa cu pământ… care apoi când plouă începe să curgă pe la streșini… Să vezi pe fereastră cum plouă și curge cu noroi… Numai la noi, în Rusia, a fost și încă este cu putință acest lucru… În timp ce Zinoviev… Buharin… Kamenev… Troțki…

Stalin ieșise din visare și murmurase o înjurătură. Cineva însă îl privea cu niște ochi rotunzi, ieșiți din orbite.

– Nadejdea, murmurase el, n-ai plecat? Și se apropiase de soția lui și avusese un gest de tandrețe abia schițat.

– Nu, n-am plecat, răspunsese ea îndărătnică.

– Bine, nu-i nimic, stai. O să dau ordin ca prietena ta să fie eliberată…

– De unde ai tu dreptul să dai ordin unor oameni să închidă pe alți oameni și apoi tot tu să le dai ordine să fie eliberați?…

– O să pun o vorbă bună, rectificase Stalin…

– Și dacă altcineva ar putea să pună o vorbă bună să fii arestat tu și să se discute apoi dacă să ți se dea drumul sau să fii trimis în ținuturile înghețate?

Stalin trăsese gânditor din pipă. Asta era un mod tipic femeiesc de a discuta. Cine a spus că vreodată speța umană a fost condusă de femei?… Cum? „Aș fi curios să citesc un studiu bun despre această chestiune“, reflectase el.

– Cineva a murit lângă mine și eu nu mi-am dat seama, strigase Alilueva. Ăsta era bărbatul meu! Tu! Erai un om brav, un adevărat bărbat! Te suiai pe trenuri și jefuiai visteriile țariste, ca să predai apoi toți banii, până la copeică, partidului. Viața ta nu conta. Din vagonul din care aruncai sacii pe traverse, te aruncai tu însuți în urma lor și erai atât de agil încât trenul trecea peste tine mai lent decât repeziciunea cu care te aruncai tu dedesubt prin scândura groasă. Aruncă un câine, care are reflexele mai rapide ca ale omului, printr-o astfel de gaură… Va muri în aceeași

secundă… Iosif însă era ghidat de o credință care făcea din ființa lui ceva supranatural… Un tâmpit a luat odată acești bani și i-a pitit într-o sobă, iar alt tâmpit a venit în urma lui și a aprins focul… A venit însă Iosif Koba Djugașvili, a văzut ce se întâmplă cu cei doi idioți, ce-au făcut și a vârât mâna în flăcări până la umăr și a scos de-acolo sacul cu banii încă intacți…

– Da, da, da, făcuse Stalin cu vocea sa groasă, cu accent puternic georgian, ca să aibă Troțki ce cheltui în străinătate, în Elveția și chiar în America… Lenin, cu marele său geniu, a înțeles cine era Koba și ce făcea el pentru partid și la Tamerfors i-a arătat multă prietenie ca un adevărat revoluționar…

– În timp ce pe ceilalți nu i-ai iertat niciodată că te-au disprețuit, deși îți puneai viața în pericol ca să le faci rost de bani… Crezi că nu-ți cunosc ranchiunele? Când m-am îndrăgostit de tine nu le aveai…

– Au avut ei grijă să mă facă să înțeleg că trebuie să le am. Nu le-am avut… Dar am reținut că doreau să le am, ca să mă poată disprețui. Dacă măcar pe Lenin l-ar fi cruțat de intrigile și invidia lor… Trebuie să știi, mă gândesc totdeauna la Lenin când îi pedepsesc. În numele lui Lenin iau hotărârile pe care le iau, oricât ar fi ele de necruțătoare. Fiindcă îmi spun: Și dacă ar fi Lenin, ce-ar face acești ticăloși? Același lucru. N-ar fi corect, Nadejdea, să nu fii de părerea mea.

Alilueva ieșise. Era posomorâtă, dar frumosul ei chip tânăr era mai îmblânzit. Dacă el își corecta greșelile, totul nu era pierdut. Spusese că va da ordin ca prietena sa să fie eliberată. În pragul micului ei apartament din aripa stângă a clădirii o văzuse pe fetița ei:

– Ce e, Svetlana? Ce s-a întâmplat? Ce aștepți tu aici?

Răspunsul însă nu veni și mama înțelesese din expresia îngrijorată a fetiței că e cineva înăuntru.

Era soția fratelui ei, care când o văzuse își împreunase mâinile ca în fața Fecioarei și cuprinsă de o disperare nemărginită, care n-avea parcă scăpare nici în moarte, începuse să-i spună că bărbatul ei a fost arestat și nu știe nimic despre el… E mort, trăiește, e torturat să spună ce nu știe, pentru ca alții să fie ridicați?… Alilueva se întorsese și intrase în odaia unde stătuse mai înainte cu soțul ei.

– De ce, zisese ea, cu ură nestăvilită, l-ai arestat pe fratele meu?…

Stalin tăcea.

– N-am să te cred acum că o să dai drumul la cineva nici măcar ca să fie înmormântat… Ce ți-a făcut fratele meu?

„Ar trebui să-i spun, gândise Stalin, că oamenii aceia trebuie să aibă sentimentul că nimeni nu e cruțat, nici măcar cumnatul lui Stalin, dacă e un dușman al poporului… în felul ăsta vor lucra fără bănuieli că într-o zi s-ar putea să fie toți lichidați. Vor fi toți credincioși.“

– Fratele tău ar trebui, Nadejdea, să-și țină gura, zisese Stalin. Cât o să-l rabd? Nu-i pot opri pe oamenii aceia să-și facă datoria, într-o zi s-ar putea să vie chiar peste mine și să-mi ia un interogatoriu. Ce pot să fac?

Era parcă rugăminte în glasul lui Stalin, avea o voce de o stranie blândețe. Tânăra femeie îl privea cu toată puterea sufletului adunată în ochii ei orbiți de ură:

– Vasăzică în timp ce îmi promiți eliberarea prietenei nu-mi spui nimic de arestarea fratelui meu…

– Nici eu n-am știut, răspunse Stalin. Îmi dau seama că cineva pe-acolo a întrecut măsura.

Se înțelegea însă din glasul lui că știuse. Nu prea se grăbea, acum că aflase, să dea imediat un ordin care să-l pună în libertate pe cel nevinovat.

– Așa este, murmurase Alilueva foarte palidă. Te porți ca și când într-o zi s-ar putea să vină peste tine și să te ia și pe tine. Tu știi însă că asta n-o să se întâmple, deși îi îndemni să creadă… O să-i lichidezi pe toți la timp! O să-i lichidezi, sunt sigură. Și ca să poți face asta nu trebuie să le trezești bănuielile și atunci le dai pe mână pe cumnatul tău… Acum înțeleg… Fii blestemat…

Stalin tuși și își drese glasul. Îl prinsese, lucru care i se întâmpla rar în viață. El tăcea și se dădea chiar bătut într-o discuție, dar nu lăsa să-i scape ceea ce gândea cu adevărat. Nici acum nu lăsase, dar femeia, în atmosfera creată, ghicise. O înjurătură groaznică se auzise apoi în clipa următoare bolborosind din gâtul lui.

– Ieși afară, rostise cu vocea groasă, clătinându-se când pe un picior, când pe celălalt. Ieși afară! Mâine ai să pleci în Osetia, să-i înveți pe copii abecedarul. Te întorci în mijlocul poporului. Acolo să-ți petreci restul zilelor, dacă cu mine n-ai vrut să stai… *Iot voi mati…* Și Stalin o înjură din nou, cu sete, în timp ce soția lui ieșea alergând și tremurând…

După plecarea ei o înjurase din nou cu o furie cumplită. Alilueva fugea prin micul spațiu al curții care despărțea apartamentul ei de odăile soțului. O fugă îngrozită, lipsită de cârmă: nu nimeri ușa apartamentului, se rătăci până dădu cu mâna de clanță…

Stalin se dusese la telefon și ridicase receptorul. Voia să și dea ordinele necesare în ce o privea pe Nadejdea. Nu tolera să aibă pe nimeni lângă el care să-l tulbure în acest fel inadmisibil… Se răzgândise însă. Voia să mai reflecteze. Formase un număr.

– *Sdrasti*, Viaceslav Mihailovici, zisese el cu afecțiunea sa neliniștitoare, care te putea trimite și în ținuturile înghețate, dar te putea și ridica în vârfurile ierarhiei sociale. Vino cu Kliment Efremovici și cu Kaganovici.

Și închisese, începuse să se plimbe cu pipa în mână, reflectând. Îi era sete și nu-i plăcea niciodată să bea singur. Nadejdea detesta băutura și iată că trebuia să-i cheme pe alții, fie pe Molotov cu Voroșilov, fie pe Kaganovici cu Budionnâi… Ca să mănânce și să bea zdravăn…

Se scurseseră câteva minute. Stalin deodată se oprise din mers. Din odaia soției lui se auzise ceva, un zgomot ciudat. Ieșise repede și intrase în apartamentul ei. Alilueva zăcea pe pat cu tâmpla sfărâmată… Un pistol îi căzuse din mâna care îl arăta totuși pe podea cu un gest prăbușit… Se împușcase fără greș în timp ce dincolo o așteptau cumnata ei și fetița mică, Svetlana…

Stalin tresări cu putere și se smulse de la fereastră. În mod straniu aceste amintiri îi aduseseră odată cu ele în întreaga ființă și vechea lui liniște și forță. Săraca Nadejdea, vrusese ea să se măsoare cu el… Dar nu era ea de vină, ci ticăloșii care îi intrau în casă și șușoteau împotriva lui… Și-au primit toți pedeapsa meritată… Da, se întoarseră gândurile lui la prezent, trebuie spus poporului că pactul de neagresiune ne-a adus un răgaz pentru propria noastră pregătire, că dușmanul e înarmat până în dinți și ne-a luat prin surprindere, că în curând aceste avantaje vor fi lichidate… Dar cum, cum trebuie spus? „În fond poporul m-a înțeles, trebuie să-i vorbesc deschis: o mare primejdie pândește patria noastră.“

Și, inspirat, Stalin se așeză la birou și începu să scrie… îi numi pe compatrioți frații și surorile lui și le spuse: „Vouă mă adresez, prietenii mei“. Și o puternică emoție îl strangulă. Nu era așa? Nu erau ei prietenii lui, nu le închinase el lor viața? Nu-l ascultaseră ei, în ciuda suferințelor fără număr, a foametei și a deportărilor, timp de cincisprezece ani?! Nu construiseră ei, sub conducerea lui, timp de trei cincinale, o nouă Rusie?!…

III

După-amiaza zilei de 22 iunie, fiind duminică, Ștefan se înțelesese cu Luchi s-o petreacă împreună. Ștefan, în ziua de 21, fusese de serviciu dimineața și nu știa nimic când se trezi a doua zi, că Rusia fusese atacată și că generalul pronunțase faimoasele lui cuvinte: „Vă ordon treceți Prutul“. Dar, ca majoritatea oamenilor, Ștefan nu se miră prea mult când află. Acest atac, ca și intrarea noastră în război, plutea de multă vreme în aer. Mulți gândeau că acest război se va termina, ca și toate celelalte duse de Hitler, în câteva săptămâni sau luni; uriașul cu picioare de lut se va prăbuși și la loviturile tancurilor germane va izbucni acolo o răscoală. Toți simțeau însă că acest act ne va aduce mari nenorociri și trăiau în mod acut sentimentul dezastrului… Napoleon, își spuneau alții, a fost înfrânt în Rusia, la fel va păți și Hitler, care nu e un Napoleon, cum nu e o cioară vultur…

Marile nelegiuri ale tuturor timpurilor se comit din pricina inerției mediului în care ne credem în siguranță și care se schimbă numai cu mijloace mari… Ei bine, aceste mijloace, furtunile sociale, revoluțiile, răscoalele, apar provocate de cauze misterioase, poți chinui un popor fără ca el să se ridice și, dimpotrivă, în plină pace, libertate și bunăstare, marea de oameni începe să se agite și să dea naștere unui uragan. Ce se va întâmpla? Am navigat, de bine, de rău, până acum, printre stânci ascuțite, fără să ne lovim mortal dar iată, acum am intrat în foc… Acest general e și el orbit de credința lui Hitler, căruia i-a deschis drum în țară, că victoria va urma curând acestui atac fulger și că armele noastre se vor întoarce în țară triumfătoare… Ce va fi? Ce va ieși din această lume încleștată?

Așteptând-o pe Luchi, Ștefan se plimba în sus și în jos în fața intrării Parcului Carol. Venise mai devreme. Trecură multe minute până ce văzu lumea care intra și ieșea și ce striga o țigancă de-i asurzea urechile. Se apropie și se uită. Avea parcă cinci rânduri de fuste și era lăiață. Stătea jos ca o cloșcă și trăgea dintr-o pipă mare de bulibașă, înconjurată de broșuri care reprezentau un ins cu mustața pe oală, încins cu un șorț plin de sânge și o bardă în mână, rânjind bestial. Țiganca răcnea:

– Luați romanul lui Stalin, bea otravă în loc de vin…

Ștefan cumpără și el o broșură, pe care o răsfoi câteva minute. Apoi o aruncă la coș: nu era nimic în ea, în afară de o falsă biografie, incredibilă, din care reieșea că Stalin îi omorâse pe toți bolșevicii și că dacă mai scăpase vreunul îi va veni și aceluia rândul. Luchi apăru liniștită, cu un surâs de triumf pe buze, straniu în această zi, ca și când ea ar fi știut ce-o să fie și avea pe chip această siguranță de sine…

Femeile însă au astfel de expresii din motive cu totul deosebite decât ceea ce putem crede noi și care n-au nicio legătură cu evenimentul din afară. În mod ciudat trecerea timpului nu confirmase în sufletul ei alegerea făcută. Îi plăcea Ștefan și străbătuse cu el toată iarna străzile înzăpezite ale Bucureștiului, agățată de brațul lui și cântându-i, subjugată de o pornire de tandrețe nestăvilită. Dar chiar prin absența lor cei doi, Adrian și Mihai, se ridicau din ce în ce mai mult în gândul ei, ca și când trecerea timpului le-ar fi șters din ce în ce mai mult păcatele și pe zi ce trece îi slăbeau dorința de a-și lega viitorul de acest băiat de la țară care o iubea cu tot sufletul lui. Dar ce era în realitate acest suflet? Parcă nu avea chip și formă, era ca o flacără, dar din ce ardea? Cu adevărat consistente la el erau doar instinctele, în special cel de adaptare, în niciun an devenise bucureștean și fremăta să se instaleze în oraș cât mai trainic, ajunsese ziarist la un mare cotidian (i se promisese chiar că va fi trimis la Paris) și acum voia să se însoare după ce o cucerise pe ea, pe Luchi, sora colegului de la ziar, primul om în casa căruia fusese primit și așezat la masă. Ce să facă ea cu el? Nici nu știe că trăiește. E un băiat minunat, dar orb, pe care numai norocul îl poate ocroti… Și dacă n-are noroc? în timp ce doctorul Spurcaciu (să nu ne mai gândim că a fost și el orbit odată de o gelozie devastatoare și a putut să-i scrie scrisoarea aceea) era un om pe care dacă îl pândeai să-și păstreze neștirbită încrederea în tine, dacă îl ajutai să se ferească de uneltitori perfizi, câtă siguranță îți inspira el în schimb! Gândirea lui, bine ținută în frâu, era sub aparența tăcerii, veșnic prezentă. Iar ca chirurg (Luchi se interesase) doctorul Spurcaciu era de pe acuma mâna dreaptă a profesorului său, care îl luase la el în spital îndată ce ieșise de pe băncile facultății și operau împreună… în acest timp și Adrian câștiga, în fața fetei, un teren din ce în ce mai curat… Urâta faptă, deși nu se ștergea, își pierdea din mărime și așa se face că Luchi începu să se întâlnească mai rar cu Ștefan și în acest timp să-i vadă, rând pe rând, pe cei doi, ca odinioară.

Se simțea fericită cu acești trei bărbați care îi încântau sufletul fiecare cu secretul său, pe care ea, fără să se mai străduiască, neliniștită, să li-l descifreze, ca altădată, li-l contempla răpită ca în fața unui horoscop viu, în care știa că și viața ei e amestecată: nu din altă parte, ci dintre acești trei își va alege bărbatul. Tocmai de aceea îl și adusese pe Ștefan la egalitate cu cei doi, și totul se redusese între ei doar la sărutări serafice.

În schimb Ștefan considera liniștit căsătoria sa cu Luchi iminentă. Era adevărat că această iminență putea să însemne și câteva luni. După ce îl

numise logodnicul ei, Luchi nu mai făcuse apoi nicio aluzie la această declarație. Dar nici n-o infirmase. Fetele au socotelile lor, nu trebuie să le turburi cu nimic, chiar dacă limpezimea acestor socoteli poate să dureze și un an.

– Luchi, ce zici? o întâmpină Ștefan crezând că se gândea și parcă știa mai multe decât el despre evenimentul care avusese loc. Ce zice Niki?

– Ce să zică? Stă tot timpul lângă aparatul de radio și ascultă.

Și fata se strâmbă, parcă fratele ei ar fi făcut un lucru derizoriu.

– Ca și când, adăugă ea, ai putea afla mai multe de la radio. Nu află mai multe decât știe toată lumea: suntem în război! O să fie rău de voi bărbații și de noi, că multe o să rămânem nemăritate, dacă nu se termină repede.

– Ai dreptate, zise, dacă nu se termină repede, cine știe ce ne așteaptă…

Intrară în parc și se amestecară cu perechile care se plimbau pe alei. Se auzeau strigăte de copii. Soarele inunda aleea principală cu lumina lui bogată de iunie.

– Abia aștept să ne căsătorim, Luchi, zise Ștefan deodată ca și când o bănuială bruscă i-ar fi umbrit sufletul: ar fi vrut să fie a lui și nu înțelegea pe de o parte vraja cu care ea îl învăluia tot timpul și în același timp de ce da ea tot mai mult înapoi… O, îi șopti el la ureche cu un glas fierbinte, dacă ai ști cât de mult te iubesc și ce dor mi-e dor de tine? Te iubesc atât de mult încât simt un chin că n-am cum să ți-o dovedesc… Mă faci să mă perpelesc, am slăbit, am început să nu mai mănânc, mă gândesc tot timpul la tine…

Ea izbucni într-un râs înalt de fericire auzindu-i cuvintele pline de patimă. El avea în glas atâta foc cât nu aveau cei doi împreună și când râdea se gândea și la ei că nu se pricep să-i spună astfel de cuvinte. Erau întortocheați, refulați, pânditori, orgolioși… într-o bună zi o să-i spună da acestui băiat, și adio întâlniri minunate cu Adrian, al cărui spirit era pentru ea o continuă delectare, și adio tăcerii încărcate de gânduri comune cu Mihai… Dar asta nu va fi curând… S-ar putea chiar să nu fie deloc… Cine poate să știe?

– Cum, Ștefane, să te însori tu atât de tânăr?! exclamă ea. Căsătoria e un jug!

– Ei, exclamă el, jugul ăsta, îl vreau… Cu tine va fi cel mai ușor dintre toate.

– Ești tu atât de sigur?! îl întrebă ea uimită, cu un aer visător…

Parcă se uita în ea însăși și încerca să-și dea seama: putea fi adevărat? Știa băiatu ăsta mai multe decât ea? O putea face el să rămână ca și acum

liberă, în timp ce s-ar lega de el printr-o căsătorie? Cine poate să știe ce iese dintr-un bărbat după ce a pus stăpânire pe tine?! Dar din femeie? Cât sunt liberi, oamenii sunt minunați, când încep să trăiască sub același acoperiș, ajung să fie stăpâniți de demoni. Câte nu auzise și citise? Părinții ei făceau o neverosimilă excepție… Dar nu și rudele și cunoscuții… Cum să afle ce putea ieși din sufletul acestui băiat precoce de la țară când el era ca un lăstar ale cărui proporții viitoare nu se puteau ghici? Dacă iese din el un strâmb și la trup și la suflet, în ciuda atrăgătoarei aparențe? Nu, hotărât, foarte bine făcuse ea totul, și faptul că devenise femeie cu el, un băiat curat care știa să respecte un sentiment și foarte bine că apoi continuase să-l cucerească în timp ce lăsa ca în sufletul ei să aibă loc un recul…

– Dacă sunt de ceva sigur, atunci sunt sigur că noi doi vom fi fericiți, zise Ștefan. Dar ia spune, zise el deodată, tu îl mai vezi pe doctorul Spurcaciu? Nu te întreb de ismenitu ăla de Adrian, știu că îți provoacă repulsie, dar doctorul, doctorul…

– Bineînțeles că îl văd, doar știi că ne-am împăcat, altfel nu-l invitam la Revelion… Dar nu cu el am petrecut Revelionul, adăugă ea, cu o sticlire pedepsitoare în priviri, și frumosul ei chip scăldat în strania lui lumină interioară se făcu rece. Ștefan se posomori.

– Da, așa este, rosti și el dur și neînduplecat, totuși îl mai vezi!

– Ar trebui să nu-l mai văd? De ce? zise și ea în același fel.

Ai fi zis că nu înțelegea cu niciun chip de ce n-ar mai avea ea dreptul să-și vadă un prieten.

– Ești nebun, adăugă ea, la ce îți zboară gândul?

Trebuia înăbușită în fașă gelozia lui care îl făcea să-și aroge niște drepturi. Acum ori niciodată. Dar el nu cedă, rămase posomorât și repetă:

– Așadar îl vezi, și eu credeam că nu-l mai vezi.

– Ștefane, încetează sau plec, șopti ea întristată.

Și această tristețe amână presiunea pe care pentru întâia oară o făcea el asupra ei, dar n-o nimici. Îi sugera cu putere că acele întâlniri nu se asemănau cu ale lor, ceea ce era și adevărat, ascunzând, cel puțin pentru moment, triplul ei joc.

– Bine, Luchi, zise el și chipul lui deschis i se închise ca și când un nor trecuse peste el și i-l lăsase umbrit. La urma urmei tu ești liberă să faci ce vrei, am uitat…

Credea că o s-o impresioneze. Ea izbucni în râsul ei înalt și lumina din privirea ei se aprinse de dragoste pentru el:

– Cum e cu jugu ăla!? exclamă ea. Văd că deodată vrei să-l pui pe gâtul meu și tu… tu să rămâi liber ca pasărea cerului… Nu se poate, Ștefane! Ești dominat de idei rudimentare. N-ai încredere în iubita ta!

– Ba am, zise el, dar nu pot să te văd stând de vorbă cu altul.

– Dacă ai, zise ea atunci ca și când ar fi rostit o sentință, atunci lasă-mă liberă. Ai încredere. Nu voi face nimic din ceea ce nu va trebui să fac.

– Bine, răspunse Ștefan, dar tot umbrit. Bine, Luchi.

Ea îi surâse și își lipi, din mers, fruntea de-a lui. Îi șopti:

– Acum putem merge la un cinema?

– Mergem, răspunse Ștefan mai senin.

Și făcură cale întoarsă și ieșiră din parc.

IV

A doua zi Ștefan fu chemat de patron. Pe culoar, înainte de a intra în birou, Ștefan se întreba plin de încredere: „Ce-o fi având cu mine? Probabil că vrea să-mi spună că mă trimite în sfârșit la Paris“.

– Ai văzut, băiete, încotro ne-a împins soarta? îl întâmpină marele ziarist îndată ce intră.

– Da, patroane!

– Am intrat în joc. Adu-ți aminte că te-am angajat să scrii și nu să dai titluri la telegrame și să paginezi ziarul. Pentru asta avem bătrâni al căror elan e pe stinse și oameni care și-au pierdut condeiul, pe care nu-i putem azvârli în stradă. Ai făcut armata?

– Nu, patroane.

– Vei îmbrăca o uniformă de corespondent de război, o să-ți fac rost de acte de la Marele Stat-Major și o să pleci pe front. Vei fi ochiul ziarului printre oamenii care luptă. Ne vei trimite reportaje care, fără să trădeze secrete militare, vor descrie luptele care se dau și victoriile care vor acoperi de glorie armata noastră. Ai dreptul să refuzi dacă ești un laș, dar atunci vei pleca de la ziarul meu. Ești liber să alegi. Mâine îmi dai răspunsul.

Ștefan nu avea de ales, brusc, gândul de a intra în război îi dădu o exaltare care nu-l mai părăsi din clipa aceea dar ghicise în glasul și chiar în cuvintele patronului o neîncredere. De unde venea?

– Bine, patroane, mâine vă dau răspunsul, zise cu răceală, dacă nu cumva până mâine n-o să mă dați afară.

– M-ai înțeles greșit, explică marele ziarist. Dacă ai fi făcut armata te-aș fi mobilizat pe loc și n-ai fi avut de ales decât între misiunea de corespondent de război, sau linia întâia. Așa, ai dreptul să refuzi.

– Am văzut, zise Ștefan, și dumneavoastră aveți dreptul să mă dați afară.

– Nu, am datoria să angajez pe altul care să fie trimis în misiune.

– Mâine vă dau răspunsul, repetă Ștefan, posomorât, și se ridică și ieși.

Nici el nu știa de ce nu-i spusese pe loc patronului că bineînțeles că nu se putea decât să-și urmeze și el soarta: ziarist era, acolo unde îl trimitea ziarul se ducea. Se întoarse în birou și îi dădu lui Niki un telefon.

– Niki, îi zise, ce-o fi având patronul cu mine?

Și îi povesti scena.

– Eu știu?! zise Niki. Bine că nu te-a dat afară pentru răgazul de o zi pe care l-ai cerut.

– Tocmai de aceea l-am cerut, să văd dacă mă dă afară. Adică nu, să văd dacă are sau n-are ceva cu mine. Fiindcă dacă are, plecarea mea pe front nu e decât un răgaz: mă dă afară când mă întorc.

– Și ai vrea să te dea acuma?

– Bineînțeles! Nu sunt laș, mă duc pe front, dar nu pentru un ziar care mă așteaptă pe urmă să mă dea afară.

Niki zise la celălalt capăt al firului:

– Ascultă, Ștefane, patronul e tiranic, dar nu e capricios. Te-ai învățat să te iubească și acum o întorsătură mai dură a cuvintelor lui ți-a dat de înțeles că această iubire a mai scăzut. De ce, nu știm, dar de dat afară, n-ai nicio teamă, n-o să te dea. Condiția e însă ca reportajele tale de pe front să fie bune. Așa că nu aștepta până mâine, du-te la el în birou și spune-i că totul e în regulă. L-ai jignit, nu-ți dai seama?

– Bine, Niki, așa o să fac. Viu diseară la redacție să stăm de vorbă. Nici tu n-ai fost pe front, dar poate mă înveți ceva, știi mai multe.

– De ce diseară, vino acuma la noi, la prânz.

Peste două ore suna la ușa lor. Îi deschise Luchi, care îl întâmpină cu o privire care nu clipea și care se uita la el și îl vedea cu adevărat și gândea că el există: era privirea care îi plăcea lui cel mai mult, îi amintea totdeauna de seara Revelionului, tot așa se uitase și atunci la el.

– Am auzit, zise ea, ce faci tu, unde te trimite? De ce tocmai pe tine?

– Nu știu, Luchi, dar trebuie să mă duc.

– Îmi dau seama. Dar de ce tocmai pe tine? repetă ea în hol.

El se așeză în fotoliu.

– Toți o să plecăm dacă războiul durează, zise Niki, așa că ori acum ori ceva mai târziu, nu mai contează. Ai fost la patron să-i spui?

– Am fost. „E în regulă, mi-a zis, pregătește-te, poimâine pleci!“

– Și ce ți-a mai spus?

– Că voi fi atașat unei divizii care are ca obiectiv cucerirea Odessei. Asta a aflat-o și el chiar atunci de la Marele Stat-Major, a vorbit cu cineva de-acolo la telefon. Că deocamdată sarcinile de presă stabilite de general se mărginesc aici: Odessa… după aia mă întorc la ziar.

– O să te întorci curând, zise Niki.

Se lăsă o tăcere. Cine putea să știe dacă va fi curând și dacă el, personal, Ștefan, va mai fi în viață la cucerirea Odessei?

– Ca să poți scrie ceva, zise Ștefan, trebuie să te duci în față, acolo unde se dau luptele…

– Așa este, confirmă Niki. Mi-ai spus la telefon, reluă el, că eu știu mai multe. De unde?! Tot ce pot să te sfătuiesc e să nu pornești chiar totdeauna cu ei la asalt. La ce-ar folosi? Important e să urmărești mișcarea frontului de la comandamentul diviziei și să afli și de sus și de jos cum se obține o victorie. Dacă îți dai seama că nu poți prinde secretul unei victorii decât dacă te duci chiar acolo unde se dau luptele, atunci te duci. Riscurile meseriei. Tot ce ți-e permis e ca în timpul unei înfrângeri să nu eziți să părăsești liniile de luptă. Pentru ziar n-ar fi interesant ce-ai trăi dacă ai sta acolo și te-ai expune. Ți-nchipui că numai victoriile ne interesează, nu și înfrângerile. Gustul lor îl păstrezi numai pentru tine, dacă ești curios. Ce-ți spun eu însă sunt pure speculații, acolo ne așteaptă pe toți surpriza ceea mare; ori scapi, ori te cureți, asta e tot ce putem presupune.

Se așezară la masă și tăcerea se așternu. Da, iată, războiul începuse și unul dintre ei era chemat să se ducă acolo, să scrie pentru ziar și chiar să moară. Dintre ei doi, Luchi era cea mai încrezătoare. Își mânca liniștită supa și nu înceta să se uite la Ștefan cu privirea ei din seara Revelionului, insistentă, larg deschisă, conștientă, dăruindu-se gândului care era pentru el: „Nu se poate să mori, parcă îi spunea ea, te cunosc eu pe tine, ești bine înzestrat, instinctele tale te-au călăuzit bine până aici, o să te descurci și acolo și eu, Luchi, o să am iar prilejul să mă uit la tine cu ochii ăștia. Fii liniștit și încrezător!“

Ștefan însă nu era stăpânit de nicio temere. Fata ghicise bine. Era ferm încredințat că va trece prin foc și va scăpa. Un singur lucru însă îl îngrijora și de aceea arăta atât de tăcut: dacă nu va reuși să descopere secretul unei

victorii și nu va avea ce să scrie? Chiar dacă va scăpa, ce se va alege cu el? Va fi, fără îndoială, dat afară de patron…

V

Ștefan nu plecă chiar poimâine, ci două săptămâni mai târziu. Ca să-și păstreze garsoniera ceru un avans mare și își plăti chiria pe mai multe luni rugând-o pe proprietăreasă să i-o păstreze mai departe dacă eventual mai întârzie o lună, o să-i plătească la întoarcere, însă nu-i spuse unde se ducea…

Ștefan nu găsi loc să stea jos în trenul special care mergea spre linia frontului, un tren cu trupe, dar nu simți nicio oboseală să stea la fereastră și să se uite afară. Culoarul era înțesat de soldați. Unul din ei îi ceru o țigare. Ștefan nu fuma.

– Mare noroc, zise soldatul și adăugă: domnule elev, de ce nu vă duceți dumneavoastră în vagonul ofițerilor? Acolo aveți loc destul, puteți să stați pe-o bancă.

– Unde e vagonul ăsta?

– L-am văzut eu când ne-am urcat. E înapoi. Are și perdeluțe la geam, mai spuse soldatul fără ironie.

Ștefan își luă valiza. Într-adevăr ultimul vagon era plin numai de ofițeri și găsi cu ușurință un loc. Deschise ușa cupeului, dădu bună ziua și se așeză.

– De ce nu saluți, elev? îl întâmpină unul din ofițeri.

– Nu sunt elev, zise Ștefan.

– Dar ce ești?

– Sunt corespondent de război.

Urmă o tăcere. Ștefan vru să spună că merge și el pe front, dar își aminti la timp că nu trebuia să știe nimeni unde se duce până nu ajungea chiar acolo, în sectorul diviziei de infanterie, la care era atașat. Ofițerul însă știa că tot trenul mergea spre front și îl întrebă dacă se ducea și el chiar pe front sau pe undeva prin spate…

Era genul de ironie cazonă de la care niciun ofițer superior cum era acesta (era colonel) nu se putea abține. Ștefan se înroși, dar răspunse foarte înțepat:

– Fiecare cu misiunea lui. Eu n-o să vă întreb dacă sunteți ofițer de artilerie sau de manutanță.

– Bravo, mă băiete, zise colonelul cu un vag surâs, se vede că nu ești un prost și probabil ești de la un ziar mare. De la care?… Aha, continuă el după ce Ștefan îi răspunse, bun ziar, acolo e mare și tare banditu-ăla de Grigore Patriciu…

– De ce bandit? zise Ștefan indignat. Credeți dumneavoastră, reluă el, că domnul general Antonescu ar permite ca opinia publică să fie informată și îndrumată de un bandit, mai ales acum, când țara e în război?

– Mă, da al dracu mai ești, zise un căpitan care stătea alături. Și îl bătu zdravăn pe Ștefan pe spinare. Vă apărați între voi, dar să știi că are dreptate domnul colonel: Patriciu ăsta e un bandit de presă cum nu s-a văzut, toată lumea știe…

– Da, zise Ștefan cu ironie, etajul și șantajul, asta e tot ce știți.

– Și chiar te duci pe front, mă? zise un maior. Poți să ne spui, că nu e niciun secret.

– Nu pot să vă spun, zise Ștefan iritat de aceste tutuieli, dar nu mai adăugă nimic, simțind, din instinct, că nu-i putea împiedica cu niciun chip să se poarte cu el ca și când le-ar fi fost ordonanță.

Tăcu, foarte jignit, și nu le mai răspunse la întrebări. Colonelul însă îl îmbună.

– Nu te supăra, domnule corespondent, avem copii cât dumneata, așa suntem noi, militarii. Când o să faci armata (fiindcă e sigur că n-ai făcut-o, câți ani ai?)… Destui?! Mă tem că nu, atunci o să ne cunoști și o să vezi că știm și noi ce e un eveniment politic și cultural, nu numai militar. Sper să intri la școala de ofițeri, ai studii universitare, presupun…

Și sporovăiala colonelului continuă. Se simțea acum obligat să-l protejeze pe Ștefan de ceilalți și în același timp să arate că corpul ofițeresc nu e compus, cum crede lumea, din niște inși așa cum i-a descris un scriitor mincinos, numit Brăescu. Nu neagă nimeni că armata nu mai are pe ici, pe colo, și ofițeri demodați, cum îi arată acest Brăescu, el însuși maior, dar timpurile s-au schimbat…

– Nu mă îndoiesc, domnule colonel, admise Ștefan.

– Păi vezi?! exclamă colonelul încântat de sine. Să nu faci greșeala să scrii pe urmă despre noi cu astfel de prejudecăți.

– Nici nu mi s-ar publica, domnule colonel…

– Știu, dar nici să nu te gândești…

Ofițerii scoaseră din geamantane pui fripți și sticle cu vin. Îi dădură și lui Ștefan care pur și simplu uitase să-și cumpere. Mâncau vârtos, cu

nădejde.

– I-am apucat pe acești eroi ai lui Brăescu, reluă colonelul cu gura plină. În nuvelele lui poți să râzi liniștit de ei, nu pățești nimic, în realitate însă am luat de la unul o noapte de carceră. Stăteam pe câmp în jurul unei bombe și vine în inspecție un maior și începe să ne explice: Știm noi ce era aceea? „O bombă, domnule maior“, zice unul din noi. „Toate se numesc bombe, ne răspunde el, dar fiecare are o denumire după numele calibrului dar și al inventatorului, sau pe care l-a dat inventatorul. Nemții au acum un tun mare care se numește Dicke Bertha. Cine o fi Bertha asta nu știm, dar vedem că are nume de muiere. A cui muiere? A inventatorului? O fi numele fi-sii, sau al soacră-sii. Elevi, bomba la care vă uitați acum se numește șrapnel! De ce? Ei, ia să vedem, care știe. Nu știți, e un ofițer englez care a inventat-o, el s-a gândit cum să-i facă focosul, ce încărcătură a dracului să-i pună înăuntru și pe ce rază să distrugă, și numele lui este Schrapnel. De-aici vine și numele bombei, șrapnel, ăsta era numele lui, așa îl chema, Schrapnel, nici Ionescu nici Pizdescu!“ Aici m-a pufnit râsul… „De ce râzi, elev? O noapte de carceră! Să stai acolo și să râzi singur“, a zis maiorul și a și plecat. Credeam că o să ne spună care sunt caracteristicile bombei, dar am impresia că nu le știa nici el. Știa doar că așa îl chema pe inventator, Schrapnel și nu Ionescu sau Pizdescu. Tipi de-ăștia a descris maiorul în nuvelele lui. Avea și el ceva dreptate, mai spuse colonelul.

Între timp geamurile cupeului se înroșiseră de apusul soarelui, în curând se lăsă seara. Trenul alerga neîncetat, ore întregi, fără opriri dese, iar atunci când se oprea, nu întârzia mult. „Câți dintre acești ofițeri se vor mai întoarce la casele lor?“ se întreba Ștefan, treaz, în timp ce tovarășii lui de drum începuseră să cânte. Aveau voci puternice, răgușite, pline de elan…

Azi-noapte la Prut, războiul a început,
Românii trec dincolo iar
Să ia înapoi, prin arme și scut
Moșia pierdută astă-vară…

Acest *astă-vară* era pur și simplu urlat, te înfiora… Pe urmă din nou începură să sporovăiască, apoi adormiră aproape toți odată… Colonelul sforăia, și abia astfel răzbătea din viața lui subconștientă puțină neliniște; se trezi la un moment dat brusc ca și când ar fi avut un coșmar și îl întrebă pe Ștefan:

– …Cum?… Ce?… Unde suntem?!
– În tren, domnule colonel, mergem spre front.
– A, da…

VI

Ștefan crezuse că frontul e un necontenit iureș și că de la tren va nimeri direct în linia de luptă a diviziei A. Îi trebuiră câteva zile, după ce rătăci printre unități din spatele frontului care staționau îndelung înainte de a fi pe deplin pregătite să intre în foc, trecând de la un punct de comandă la altul, legitimându-se mereu, dormind împreună cu soldații din serviciile auxiliare, bucătari, transporturi… Abia a treia zi, noaptea, auzi nu atât de departe ca până atunci, bubuit de tunuri… De astă dată se cutremura pământul. Ieși dintr-un tren sanitar, unde făcuse cunoștință cu medicul-șef și se culcase într-o cușetă și începu să se uite. Undeva în stânga cerul se aprindea incendiat la buza orizontului întunecat, de explozii care țâșneau parcă din pământ ca niște limbi uriașe de foc.
– În direcția aceea e Nistru, zise medicul-șef, care se uita și el. Formidabil cum trag nemții-ăștia, i-am văzut chiar de la începutul ostilităților, chiar din prima zi, când am cules primii răniți. Stăteau călare pe tunuri, în chiloți și trăgeau de simțeai că o să fii smuls de la pământ și aruncat în aer… Ei râdeau! Pentru ei războiul parcă era o mare distracție… Să vedem! mai spuse medicul, curios de deznodământ, nici sceptic nici entuziast. În viteza cu care înaintăm s-ar zice că n-o să țină mult! Fapt e că în beția asta războinică, oamenii mor. Rușii se retrag, să vedem cât. Nu duc lipsă de spațiu…
Generalul, comandantul diviziei A de infanterie, care îl primi într-o dimineață la postul său de comandă pe Ștefan, era un om încă tânăr, promovat în ianuarie de către Antonescu, fost colonel chiar în divizia pe care o comandase acesta înainte de a deveni conducătorul statului, acea divizie din Pitești cu care îi reprimase pe legionari. Un ofițer capabil. Era un om tăcut, cu un aer îngândurat și cu mișcări puține.
– Domnule general, zise Ștefan, în timp ce acesta îi înapoia actele, cunosc obiectivul diviziei pe care o comandați și misiunea mea e să povestesc opiniei publice prin ziarul care m-a trimis victoria pe care o veți obține cucerind orașul Odessa. Bineînțeles că îmi dau seama că în

corespondențele mele nu trebuie să trădez mișcările unității, dar trebuie să descriu luptele și viața ofițerilor și soldaților în încleștarea în care au intrat.

– N-o să-ți fie ușor, zise generalul.

Și nu mai adăugă nimic, cu gândurile parcă prizoniere. Ștefan zise:

– Domnule general, vă rog să mă ajutați.

Comandantul se uită țintă la el, câteva clipe, apoi privirea i se deturnă. Da, îi spuse, desigur că o să-l ajute, să treacă pe la el ori de câte ori o să aibă nevoie… O lumină de simpatie licări în privirea lui pentru acest băiat asupra căruia căzuse o astfel de sarcină deloc obișnuită sau ușoară. Cum să-l ajute?!

– Va trebui, când vom ataca, să te duci să vezi, zise el. Dar cine îți garantează că nu vei muri?

– Nimeni, domnule general. Dar mă voi duce.

Generalul tăcu vreme îndelungată. Apoi îi spuse că pentru început vor merge împreună, o să-l anunțe el, câteva zile să stea pe la statul-major, să cunoască deocamdată spatele frontului, care nu e lipsit nici el de riscuri și când va veni momentul, o să-l cheme și o să ia parte la lupte.

Ștefan ieși din casa țărănească unde își avea generalul punctul de comandă și se duse să-l caute pe un ofițer care îl înscrise într-un registru uriaș; putea, de-aici înainte, să ia masa ca orice soldat al diviziei și să doarmă unde ar fi vrut, „acolo unde te îndeamnă meseria dumitale să te duci“, cum îi spuse ofițerul de mobilizare, care îi dădu și un ordin special de trecere… Și până atunci mâncase și dormise ici-colo, dar nu avusese asupra lui această hârtie.

Încrezător în comandantul diviziei, pe care îl chema Radu Rușețeanu, Ștefan mergea, uimit, în spatele frontului, străbătând sat după sat: ai fi zis, după felul cum se purtau oamenii, că ei duc războiul, deși până la ei nu ajungeau decât zgomotele lui, nu și gloanțele și obuzele; râdeau, adesea chefuiau, seara târziu, împreună cu basarabencele, niște fete care aduceau damigeana cu vin în odaia ofițerilor cu transporturile și rămâneau acolo, în timp ce părinții se retrăgeau. Ăștia de la transporturi o duceau cel mai bine. Erau atât de drăguțe basarabencele și atât de generoase. Ștefan se pomeni cu una lângă umărul lui, dar el nu avea chef de petreceri pe front, nu-l părăsea gândul că zilele treceau și patronul aștepta de la corespondentul său un reportaj senzațional despre victoriile armatei române asupra inamicului, reportaj care nu venea. Era adevărat că despre lumea aceasta din spatele frontului se putea scrie… Dimineața săreau în sus și fiecare alerga acolo

unde avea răspunderea, la muniții, la aprovizionare cu alimente, la arhive, la trenul sanitar… Camioanele începeau să duduie, caii să tropăie înhămați la căruțe, majurii să strige și să înjure: bă, facu-vă și dregu-vă, voi sunteți în război sau la mama acasă? Vă împușc, bolșevicilor! Denumirea aceasta se dădea cu ușurință la cel mai neînsemnat gest de șovăială sau nesupunere, care nu avea ca mobil interior chiar șovăiala sau nesupunerea, ci dificultatea de a porni un transport de alimente, din pricină că artileria pierduse caii în urma unei lupte și tunurile aveau prioritate, trebuiau trase și luau cai de unde îi găseau. Până să se primească rapoartele necesare, mâncarea trebuia gătită și mai ales dusă acolo, pe linia întâia, unde soldatul, cu frigurile în priviri, flămând și însetat, o aștepta. Ștefan mergea în toate părțile, de dimineață până seara, obsedat: unde era întâmplarea? Unde era victoria? Ce să scrie? Nu stătea mult într-o tranșee, că venea un ordin de înaintare și această înaintare se făcea parcă într-un vid: inamicul se retrăgea.

Ștefan fu chemat într-o zi de un curier al generalului Rușețeanu, care îi spuse că armatele române au ajuns la Nistru și că după rapoartele primite, de astă dată inamicul rezista. Chiar în clipele acelea aveau loc lupte.

– Noi ar trebui acum, după ce o să-i scoatem din Basarabia, să ne oprim la Nistru, zise generalul Rușețeanu uitându-se la băiatul din fața lui cu o privire fumurie, plină de îngrijorări pe care niciodată un copil nu le înțelege deși le aude. Războiul nostru s-ar termina mâine (fiindcă sunt sigur că mâine vom cuceri Nistrul) și ne-am întoarce acasă. Dar carul lui Marte nu se va opri și nici domnul general Antonescu, cu toate că marile noastre lupte din istorie în care am ieșit învingători au fost lupte de apărare a căminelor noastre și nu de cucerire a vetrelor altora. De-aia și existăm! Contaminați, vrem să luăm parte la cuceriri, măi băiete! N-ar fi rău! Aș vrea și eu să intrăm în conștiința altor popoare ca învingători și în cărțile lor de istorie copiii să citească: Și în anul cutare țara noastră fu invadată de cotropitorii români, care o ținură sub puterea lor o mie de ani. Pe urmă să citească istoria eliberării lor de sub jugul românilor, eliberare pe care s-o sărbătorească pe urmă în fiecare an, să fie adică sărbătoarea lor națională, în care nu se lucrează și au loc manifestații populare. Dar, măi Ștefane, nu asta e soarta noastră, cu toate că Mahomed al II-lea a mâncat bătaie pe pământurile Moldovei. Vin de la o întâlnire cu conducătorul statului: Odessa e obiectivul nostru, dar armatele române au primit ordin să continue războiul „până la victoria finală“. Și dacă această victorie finală nu vine? E genul de întrebare pe care un popor ca al nostru e totdeauna obligat să și-o

pună. Până la urmă Ștefan cel Mare s-a împăcat cu turcii, după ce i-a respins de pe pământurile Moldovei. N-am fost turciți, iată victoria noastră, dar nici n-am avut nesăbuința de a dori să cucerim Constantinopolul. Acum o avem! Vrem să cucerim Moscova!

Generalul tăcu, cu o expresie înstrăinată. Chipul lui era liniștit, dar crispat, o crispare din interior, care nu trecea.

– Hai să mâncăm ceva, zise el și deschise ușa și chemă ordonanța. Spune-i domnului colonel Pândele că îl aștept la masă și adu și pentru domnul corespondent o porție, zise el.

Intră în încăpere șeful statului-major al diviziei, colonelul Pândele, cu o hartă în mână.

– Domnule general, zise el fără să-i acorde lui Ștefan cea mai mică atenție, ca și când acesta n-ar fi existat, nemții ne comunică o schimbare a orei atacului, în loc de șase, patru dimineața.

– Transmite ordinul comandanților de regimente, zise generalul. Ne-a sosit din urmă regimentul de artilerie?

– Încă nu!

– Păi ce facem? Dacă nu sosește până la ora atacului, cu ce cucerim malurile Nistrului?

– Ni s-a raportat că au fost loviți de artileria inamică și că ce așteptăm noi sunt întăriri. De-aici întârzierea.

– Nu pot ataca fără pregătire de artilerie, zise generalul posomorât. Ce știu eu ce am în fața mea?

– Fiți fără grijă, domnule general, zise șeful de stat-major cu dispreț pentru cineva pe care nu-l numea. În centrul corpului nostru de armată atacă divizia a doua, noi suntem în flancul drept. Ei au artilerie și dacă forțează malurile Nistrului, inamicul din fața noastră n-o să riște să rămână izolat și încercuit, se vor retrage la primul nostru atac, chiar fără pregătire de artilerie.

Generalul tăcea, doar pe jumătate convins, dar cum n-avea încotro, își prelungi tăcerea. Se uitară pe hartă și studiară pozițiile, întru târziu își ridicară capetele: li se adusese mâncarea, ciorbă de carne de vită în gamele și arpacaș cu prune și carne.

– Ștefane, zise generalul, a sosit momentul să vezi ceva. Ai auzit?

– Da, domnule general, am înțeles, mâine-dimineață la patru…

– Unde să-l trimitem noi pe băiatu-ăsta? zise generalul. El nici măcar nu e instruit. Atenție, Ștefane, culcat!

Ștefan, nedumerit, rămase în picioare.

– Îl vezi? reluă generalul. N-ai făcut premilitara?

– Nu!

– Trebuie să te culci fulgerător când auzi în aer șuieratul unei bombe, sau țăcănitul unei mitraliere. Glonțul nu-l auzi decât ca să-ți dai seama că nu te-a lovit… Nu-i nimic, o să vâri singur capul în pământ când o să-ți dai seama că moartea zboară prin aer… Sper să scapi din focul unde o să te bag, mai zise generalul și începu să mănânce.

VII

Îl luă apoi cu el în mașină și îl lăsă într-o tranșee la postul de comandă al unei companii, fără să-i mai spună nimic; îi spuse însă ceva căpitanului acelei companii, îi dădu un ordin scurt, apoi se îndepărtă.

Această companie nu mai avea vecini în dreapta pe nimeni. Aici era flancul drept al diviziei, după care urma câmpie întinsă. Comandantul, căpitanul Băcăoanu, era ofițer de rezervă, profesor de meserie. Era un ins care i se păru lui Ștefan în vârstă, așa cum li se pare totdeauna tinerilor că un om de treizeci și cinci de ani arată deja ca un bătrân. Foarte neprietenos, important, distant, rece. Că, zise el adresându-i-se lui Ștefan, unde îi era arma? Și ce uniformă era asta, nici elev nici soldat? Dezagreabil. Văzuse doar că băiatul venise cu generalul comandant al diviziei, care îi dăduse ordin să aibă grijă de el în timpul atacului, să nu-l expună; să-l lase să vadă, dar să-l țină la postul său de comandă. Era corespondent de război. „Da? părea să-i spună acest ofițer lui Ștefan uitându-se la el cu privirea micșorată, corespondent de război? Atunci în tranșee, domnule corespondent de război.“ Și îi și dădu lui Ștefan acest ordin.

Ștefan o luă înainte și după câteva sute de metri dădu de-o tranșee. Sări în ea. Un tânăr ofițer, frumos ca o domnișoară, se uită la el mut, neînțelegând și îl legitimă.

– Aha! înțelese el în cele din urmă.

Și adăugă că are și el un prieten ziarist, de la „Universul“, cutare, dacă Ștefan îl cunoștea… Nu, zise Ștefan. Acest sublocotenent era ofițer activ, mai simpatic decât rezervistul comandant de companie, îl chema Rotărescu. Petrecură toată după-amiaza împreună și se împrieteniră, erau de vârste apropiate. Sublocotenentul îl duse pe Ștefan de-a lungul tranșeei plutonului său și stătură de vorbă cu soldații și sergenții comandanți de grupe. Acești

sergenți îi cereau lui Ștefan știri din țară: ei, cum era? Ce se întâmpla acolo în spate? Știe lumea ce repede înaintau ei? Știe, răspunse Ștefan. Dar de răniți are cineva grijă? Are!

Seara, după ce li se aduse masa, Ștefan adormi buștean alături de tânărul ofițer și nu se trezi decât sub un răpăit năprasnic de mitraliere care trăgeau și din depărtare și de aproape. Gloanțele îi șuierau pe deasupra capului. Era singur în tranșeea postului de comandă a plutonului, ofițerul dispăruse. Dar apăru și îi spuse lui Ștefan că sub această acoperire a plutonului de mitraliere, vor porni curând la atac. Și adăugă:

– Te cheamă domnul căpitan la postul de comandă al companiei.

Ștefan se ridică și o luă la fugă într-acolo. De astă dată comandantul companiei, dar tot îngâmfat, se arătă mai binevoitor.

– Uită-te înainte, zise el, se vede cu ochiul liber o colină și un gorgan. Acolo e linia inamică. În spatele ei e Nistrul. Atacăm! Dacă învingem, aruncăm inamicul în apă. La focul nostru ne-a răspuns prin foc slab, îi dăm peste cap. Hai cu mine printre ostași, dacă vrei să vezi ce-o să se întâmple…

Nu s-ar fi putut spune că acest ofițer rezervist nu sfida gloanțele care e drept că le țiuiau sus deasupra capetelor, dar oricum, gândea Ștefan, unul rătăcit, tras mai razant, ar fi putut să-l curețe. La ora patru compania țâșni la atac însoțită de comandantul ei. Ștefan sări alături de el. Gâfâia „Ah, Doamne, gândi el deodată, acum s-ar putea să mor“ și gândul acesta era atât de nou și de proaspăt încât îl ului și îl înspăimântă. Cum adică, să moară, să nu mai fie? Și deodată văzu, fără să înțeleagă, cum înaintea lui ici-colo soldații cădeau, unii secerați și alții aruncându-se și căutând zadarnic adăpost pe întinderea plată a câmpiei. Instinctiv se aruncă și el la pământ și abia atunci își dădu seama că din față venea un foc nimicitor și neîntrerupt. Căpitanul se culcase și el câțiva pași mai încolo. Tragerea încetă.

– La atac, îl auzi Ștefan urlând, salt înainte!

Și curieri alergară spre plutoane să transmită acest ordin. Compania, răspândită în trăgători reluă atacul, dar deodată mitralierele inamicului începură din nou să toace năprasnic și soldații se aruncară iarăși la pământ.

– Salt înainte! strigă căpitanul după ce focul se opri.

Dar ordinul nu mai fu executat. Spumegând de furie căpitanul începu să înjure sălbatic și să amenințe. Zadarnic. Nu înțelegea că focul inamicului era nimicitor și că la încă unul sau două salturi compania sa și chiar el însuși aveau să fie secerați. Se trăgea din gorgan, unde era bine ascuns un

puternic cuib de mitraliere. Căpitanul răcni iar, de astă dată la telefon, agitat, mânios:

– Companie, salt înainte!

Și se ridică și o luă el singur la fugă pentru ca în acest fel soldații să-l urmeze. Îl urmară, dar fură din nou întâmpinați de mitralierele inamicului și căpitanul primi un snop de gloanțe în burtă. La pământ, soldații îi auziră horcăielile murind și înjurând brancardierii care nu veneau să-l ridice. Încet, ca râmele, luptătorii începură să se retragă târându-se, lăsând pe câmp jumătate din ei morți sau răniți. Brancardierii erau la datorie, dar nu putură să care în spatele frontului decât rănitii, atât de mulți erau. La ultimul salt, Ștefan nu mai sărise, dar fu rănit la întoarcere: nu știa să se târască și un glonț îi desfăcu mușchii omoplatului. Abia în tranșee, inundat de sângele abundent, își dădu seama că era rănit; nu simțise nimic și nu simțea nici acum nici cea mai mică durere.

– Nu e grav, spuse un sanitar, încă puțin mai jos și atunci ar fi fost de rău.

– Nu vreau să plec, zise Ștefan, pansează-mă, mi-e bine, vreau să văd sfârșitul luptei.

– Bine, zise sanitarul și îi turnă rivanol pe rană și îi făcu un pansament. Dacă nu faci febră te vindeci repede, dar dacă faci, înapoi la trenul sanitar. Nu e de glumă.

Comanda companiei o luă un ofițer scund și energic care raportă imediat regimentului că în față inamicul era puternic organizat, că avuseseră pierderi grele și că era necesară intervenția artileriei. I se răspunse că artileria încă nu e în dispozitiv, dar că ordinul de cucerire a poziției inamice se suspendă.

Așteptară două zile până ce auziră în sfârșit bubuitul artileriei, care trase până la căderea nopții. Obuzele fluierau pe deasupra lor și explodau în pozițiile din față ridicând trâmbe de pământ înalte cât salcâmii. În ziua următoare atacul fu reluat, dar inamicul pierise peste noapte, găsiră tranșeele goale și uitându-se cu binoclul comandantului, Ștefan îl văzu pe acest inamic dincolo de malurile Nistrului, care ardeau: erau case de pescari incendiate de tirul artileriei, care își lungise tragerea.

Ștefan se întoarse însuflețit la postul de comandă al diviziei, îi și venise în minte titlul primului său reportaj: „Flăcări pe malurile Nistrului“… Și îl și scrise, deși simțea că are febră. I-l dădu generalului Rușețeanu să-l citească.

– Datoria căpitanului Băcăoanu nu era să moară și să-și omoare jumătate din companie, ci să raporteze, după primul asalt, că inamicul e superior, zise generalul nemulțumit. Dumneata faci din el un erou, dar nu e.

Ștefan, descumpănit, se uita cu o privire descoperită la general și nu mai știa ce să spună. Într-adevăr, așa era, avusese și el sentimentul că atacul nu mai trebuia, după primul asalt, continuat. Cine erau atunci eroii acestei victorii? îl întrebă pe general.

– Artileria, zise generalul și dacă inamicul nu s-ar fi retras, atunci ar fi fost și compania lui Băcăoanu, pentru că ar fi trebuit apoi să atace și să cucerească poziția inamică cu orice pierderi: n-am mai fi avut încotro, fiindcă dacă nu ataci, te atacă el și tot ești pierdut. Dar, mai spuse generalul, îmi dau seama că așa trebuie să-ți scrii reportajele, altfel n-ar apărea…

– Îmi permiteți să mă duc la artilerie? zise Ștefan.

– Du-te. Dar du-te mai întâi și vezi ce e cu rana ta. Nu arăți prea bine.

Dar Ștefan nu se duse decât după câteva zile pe care le pierdu în căutarea artileriei: se mișca uite și i se spunea că ba e în sectorul cutare, ba cutare. Trecerea Nistrului pe pontoane se făcu destul de repede, după dueluri de artilerie și mitraliere de la un mal la altul, apoi divizia începu să înainteze în spațiul fără sfârșit care se întindea înaintea ei: niciun obstacol. Apoi, deodată, ca și în fața Nistrului armatele luară contact. Începu săpatul tranșeelor.

Ștefan nu-și mai simțea umărul, i se părea că se vindecă, dar dormea puțin și își dădea seama că febra nu numai că nu-i scade, dar parcă chiar îi dădea un fel de beție nefirească. Se duse la medicul-șef pe care îl cunoștea și îi ceru să vadă ce e acolo la umărul lui, se vindecă sau ce se întâmplă? Acesta îi desfăcu pansamentul și când văzu ce era, întoarse capul scârbit.

– Ce să fie, infecție, zise.

Și luă rana în mână și apăsă deodată în ea. Puroiul țâșni. Umărul lui Ștefan se umplu de sânge amestecat cu coptură.

– De-aia nu te mai durea, zise medicul, dar de-aia aveai și febră. Ce aștepți de nu te întorci acasă?

– Nu pot, zise Ștefan, asta mi-e misiunea.

– Ai să iei sulfamidă, poftim, zise doctorul dându-i o cutie, din două în două ore, cu multă apă. Dacă le luai de la început, acum erai pe vindecate.

VIII

Ștefan se vindecă și găsi și regimentul de artilerie pe care îl căuta, dar nu trecu mult și suferi un șoc din care, fără ca el să-și dea seama, nu mai ieși, cu toate că mânca, dormea și înainta luând parte la atacuri ca și în ziua când compania aceea fusese înjumătățită. Îi plăceau tunurile, bubuitul lor de aproape îl fascina și nu se mai sătura să stea printre tunari și să se uite la ei cum reglează tirul, cum bagă ghiulele în dispozitivul lor și cum apoi lovitura pornea și zgomotul te făcea să-ți simți, ca într-un leșin, mațele. Îi spuseseră de la început să țină gura deschisă să nu i se spargă timpanele. Mânca împreună cu ei, glumeau, erau doar flăcăi de la țară pe care el îi cunoștea.

Și într-o zi inamicul reperă poziția unei baterii în mers și începu să tragă în ea. Ștefan sări de pe afetul unui tun și o luă la fugă să se adăpostească. Sări într-un șanț. La al doilea tir sări în aer tunul din față, ca o jucărie, la al treilea o bombă căzu lângă un artilerist pe care îl împroșcă în aer bucățele. Ca într-o vedenie Ștefan îi văzu capul și picioarele zburând în evantai deasupra craterului pe care îl făcuse bomba. Și în clipa următoare ceva îl izbi cu violență. Se uită și văzu o bucată de carne din acel artilerist încă vie, palpitând de viața pe care o mai avea încă în ea, pe umărul său stâng. Scoase un strigăt și zvâcni din umăr s-o arunce jos, dar carnea nu căzu, și zvâcni încă o dată și încă o dată cuprins de oroare că această frântură de om se lipise de cămașa lui și nu mai voia să cadă. Zvâcni iarăși și în sfârșit bucata de carne se dezlipi. Se ridică din șanț. Bateria era distrusă, inamicul nu mai trăgea. Tunarii, loviți în plin, jumătate din ei fuseseră omorâți. Mațele erau amestecate cu țărână și metal, sângele se înnegrea supt de pământ. Doi tunari zăceau liniștiți pe afeturi, ai fi zis că scăpaseră, dar unul nu mai avea cap, iar celălalt avea burta spintecată. Ștefan rătăcea de colo până colo, căutând pe cei care erau vii și el nu știa că umărul lui continua, aproape din secundă în secundă, să zvâcnească mereu, în timp ce chipul i se strâmba în direcția umărului, odată cu zvâcnitura. Ofițerul, comandantul bateriei, zăcea și el mort, fără față, nu mai avea în locul ei decât creierul despicat.

Nemaiștiind ce face, Ștefan o luă la fugă înapoi spre satul din care abia ieșise bateria și din care altele urmau să iasă. Făcu semn, proptit în drum, primei pe care o întâlni. Umărul îi zvâcnea și gura lui făcea o grimasă; povesti ofițerului ce pățise prima baterie și-i spuse să nu iasă din sat, inamicul i-a reperat și îi așteaptă.

– Bine, zise ofițerul și făcu semn în urmă celorlalte tunuri să oprească.

Și, calm, începu să se urce într-un salcâm înalt, dar nu fără trudă și gâfâind. Ajuns spre vârf se opri și își duse binoclul la ochi.

– Da, cred că i-am văzut, spuse el într-un târziu.

Și se dădu jos, rupse o filă din carnet și trimise printr-un tunar regimentului care venea în urmă, un raport de cele întâmplate.

Stârnind nori de praf o mașină cu colonelul comandant își făcu apariția după vreun ceas. Se dădu jos și ceru amănunte.

– Și tu, zise el adresându-i-se lui Ștefan, cum ai scăpat?

Ce întrebare tâmpită! A scăpat pur și simplu. Cum putuse să scape decât din întâmplare?

– Am fugit într-un șanț, zise Ștefan.

– Și de ce-ți zvâcnește umărul? mai zise colonelul.

Și abia atunci Ștefan își dădu seama că umărul său, independent de voința lui, din trei în trei secunde, țâșnea în sus, ca și când ar fi urmat să arunce, cu oroare, ceva de pe el.

Înnoptară în acel sat și a doua zi Ștefan luă parte la bătălia de artilerie care începu și care ținu ore în șir. Inamicul riposta, dar reperele lui nu mai erau sigure: colonelul își ascunsese bine bateriile prin tot felul de văgăuni și funduri de grădini ale satului. Spre prânz o formație de avioane trecu pe deasupra lor și pieri spre inamic. Se auziră bubuiturile înăbușite ale bombardamentului. A doua zi regimentul primi ordin de înaintare. Inamicul se retrăsese…

În toamnă Odessa căzu. Tancurile spărseseră apărarea, spărtură prin care divizia de infanterie a generalului Rușețeanu, împreună cu altele, intrară și cuceriră orașul.

După nimicirea acelei baterii elanul lui Ștefan și dorința lui de a lua parte la lupte slăbi. Umărul continua să-i zvâcnească. Nu mai părăsi punctul de comandă al diviziei. Se informa de-acolo de victoriile de pe câmpul de luptă și își scria reportajele pe baza acestor relatări pe care i le făceau diverși ofițeri și chiar generalul însuși.

Ștefan se miră de înfățișarea orașului Odessa, clădit, la bază, din pietre uriașe. Hoinări prin el câteva săptămâni scriindu-și liniștit, serile, reportajele. Noaptea circulația era interzisă.

În acele zile cunoscu un coleg de presă de la ziarul *Tempo*, un tip sarcastic, negricios, mititel, cu mers bizar, parcă ar fi avut galoși în picioare, care îl felicită pe Ștefan sufocându-se de râs și bătându-l pe spinare:

– Bravo, măi băiete, îi spuse, ai biruit, iată-te și cuceritor al Odessei, în viața ta n-ai visat să ajungi învingător pe aceste meleaguri… Transmite-i lui Niky salutări…

Avea în sarcasmul lui ceva frățesc și protector, ca un tată, deși nu trecuse nici el de treizeci de ani.

– Dă-mi să-ți citesc reportajele, ceru el după ce intrară într-o cârciumă și se așezară la o masă. Dă-mi, dă-mi! insistă el văzând că Ștefan șovăia.

Mare minune, crezându-i ofițeri, chelnerul le puse pe masă o sticlă de vin roșu, pe care cei doi o plătiră cu lei. De fapt nu era cârciumă, ci cafenea și te-ai fi așteptat să fie plină de soldați români și germani, dar nu era, se aflau împrăștiați pe la mese doar câțiva civili îndrăzneți și suspecți, care beau ceai.

– Ștefane, eu te cunosc din auzite, știm toți istoria atacului locuinței lui Patriciu și cum l-ai salvat tu de la o moarte sigură, dar habar n-aveam că știi să și scrii atât de bine, îi spuse tipul de la *Tempo* uitându-se la el cu invidie sinceră. Dacă ai lucra la noi și ai veni la mine cu un reportaj ca ăsta știi că ai pății-o!

– De ce? se miră Ștefan.

– Pentru că eu nu suport să scrie cineva mai bine ca mine și ți-aș lua materialul, l-aș mai schimba pe ici pe colo și l-aș iscăli eu…

Și negriciosul începu să râdă rozându-și parcă zăbala de isprava pe care ar face-o și de bucuria pe care ar simți-o! Ce plăcut ar fi! Mare minune!

– N-ai pomenit nicăieri cuvântul „bolșevic“ și nici „războiul sfânt“. Ești bolșevic? îl întrebă acela deodată cu un patetism straniu.

Ștefan rămase cu răsuflarea tăiată. Individul de la *Tempo* nu mai glumea.

– Ce v-a venit?! zise Ștefan.

– De unde *știi*? reluă celălalt. Astea sunt lucruri care ori *se știu*, ori, printr-o mare intuiție, se ghicesc. N-o să-mi spui, mai zise celălalt total incredul, că mergi pe bâjbâite.

Ștefan avu o clipă tentația de a spori misterul asupra gândirii sale. Dar renunță.

– Nu știu nimic, zise, îmi urmez gândul meu și nimic mai mult. Nu i-am auzit pe soldați spunând asemenea cuvinte și nu le-am spus nici eu. E foarte limpede pentru mine.

– Îi cunoști pe soldați?

– Cum să nu! Sunt băieți de la mine din sat.

– Asta ar fi o explicație majoră, conveni negriciosul. Eu nu-i cunosc…

Avea regretul că acest handicap nu era ușor de învins. Îl chema Titus Diaconescu și era șeful paginei a doua intitulată „Popasuri’ de la ziarul său. Pagină literară, culturală. Ce căuta el pe front?

– Cum să nu vă cunosc, zise Ștefan. Ați scris un articol dur contra lui Léon Daudet și a ziarului *Action française*. Patronul meu a scos urlete de furie și numai că n-a pus mâna pe telefon să ceară să vă aresteze. Dar n-a pus mâna. Vă înjura grosolan. Știți, el se compară cu Léon Daudet… Se mira cum v-a dat drumul cenzura. Cum v-a dat drumul?!

– Puțin îi pasă cenzurii de Léon Daudet și *Action française*, spuse Titus Diaconescu cu satisfacție că lucrurile stăteau astfel. Mai degrabă cred că în spatele cenzurii stă generalul. A fost atașat militar în Englitera. Îl interesează altceva… Antibolșevismul… Pe Léon Daudet îl lasă pe mâna noastră… He, he, he, hi, hi, hi… Generalul nu e prea nuanțat, trebuie să știm să profităm.

Să profităm cum? Și contra cui? Contra generalului, firește, răspunse Titus Diaconescu când se revăzură și când Ștefan, nedumerit, îi puse această întrebare. Se împrietenіră și rătăciră ceasuri întregi pe străzile orașului cucerit. Individul de la *Tempo* i-o declară fără ocol:

– Măi băiete, știu că n-o să te duci să mă spui la Siguranță, eu sunt comunist și sunt contra acestui război pe care îl vom pierde și o s-o pățim ani îndelungați, ca orice țară învinsă. Să nu crezi că toată lumea a capitulat în această aventură. Partidul Comunist, mic la număr, dar puternic în credința lui, a lansat un manifest către țară, către poporul român, muncitori, țărani, soldați, bărbați și femei, tineri și bătrâni, în care se spune că bandiții fasciști germani au aruncat poporul german în război contra Rusiei și au atras în acest atac mișelesc și alte popoare subjugate, în ciuda tratatului de neagresiune și amiciție încheiat între cele două țări. Manifestul, recunosc, e puțin abstract. El ne cheamă să luptăm, acum când neamul e în plină glorie, pentru alungarea lui de pe pământul României. Dar asta e ideea. Aici va trebui, până la urmă, să ajungem și ideea, prematură, e totuși dreaptă. Ei spun că suntem aliați, dar cum să fim, măi băiete?! Cine a uitat Mărăști, Mărășești și Oituz? Cine a uitat suferințele noastre?

Ștefan era atât de uluit că un om putea gândi astfel, tocmai în aceste ore de glorie războinică, încât nu zise nimic multe zile. Curajul acestui om era o enigmă, Dacă îl prindeau, se termina cu el. Știa acest lucru? În mod logic chiar și numai articolul său contra lui Léon Daudet (deosebit de virulent, era adevărat) și ar fi trebuit să-l trimită la pușcărie. Se pare însă că totuși,

curajul este, până la o anumită limită, mai eficient în timpuri grele, decât frica, decât lașitatea care cedează total în fața vicisitudinilor. Ștefan regreta doar că prietenia lor, în urma acestor declarații se opri locului, temătoare. Poate că la București, își spuse, ea va spori. Cine era de fapt acest om? Trebuia să afle și ce gândesc alții despre el.

În acele zile își termină ultimul reportaj și se duse la sediul comandamentului militar să-și ia la revedere de la generalul Rușețeanu; misiunea sa se încheiase, ultimele reportaje le avea în buzunar, nu le mai expediase prin poștă, avea să se întoarcă singur cu ele. Generalul îl primi ca de obicei binevoitor, cu o privire de simpatie protectoare pentru acest băiat care trecuse prin foc ca să-și facă meseria și scăpase…

– Pot să scriu și despre dumneavoastră? zise Ștefan.

– Dacă ți se aprobă, scrie. Dar cu o condiție: să nu faci din mine un erou. Eroi sunt numai cei care mor pe linia întâia. Noi n-avem voie să fim eroi, noi trebuie să conducem luptele și să avem grijă ca luptătorului să-i vie mâncarea și muniția la timp.

– Vă opriți aici, domnule general?

– Da, până la noi ordine, bineînțeles. Acum trebuie să mă ocup de oraș, să nu moară lumea de foame… Să meargă apa, lumina, piețele…

– Vă urez succes, domnule general.

– Și eu ție, Ștefane.

Apoi Ștefan se duse la gară să ia un tren spre București, dacă exista, dacă linia ferată, acolo unde fusese distrusă de obuze, fusese reparată. Da, i se spuse de către un ceferist, totul fusese restabilit… Apoi Ștefan își aminti că uitase să-i ceară generalului un document militar ca să poată circula pe c.f.r. și după câteva ore se întoarse la comandament. De departe însă văzu cordoane de jandarmi, care nu-i dădură voie să treacă.

– Dar ce este? zise Ștefan, sunt așteptat de domnul general Rușețeanu…

Jandarmul îi răspunse scurt că accesul e interzis și îi ordonă să circule. Dar Ștefan nu se lăsă și căută un ofițer. Se legitimă și spuse ce vrea.

– Clădirea comandamentului militar, cu domnul general Rușețeanu și alți ofițeri a sărit în aer, acum două ore, zise ofițerul de jandarmi palid. N-a scăpat nimeni viu.

Privirea lui Ștefan se mări.

– Doamne Dumnezeule! murmură el. Cine a făcut asta?

– Cine putea s-o facă? Civilii de aici, ciolovecii! Fiindcă militari nu mai sunt, s-au retras toți după ce orașul a fost cucerit.

Ștefan simți cum i se pune o piatră pe inimă, dintre cele care nu trec, una grea și statornică, fiindcă vine din lipsa de înțeles și a ceea ce se întâmplă, și a noastră înșine: te legi de un om și apoi acest om moare; el e de neînlocuit, ca și clipele petrecute împreună, care nu pot fi schimbate cu altele. Da, e război, dar… Și simțind că sufletul îi rătăcește fără busolă, Ștefan își aduse aminte de Luchi… Un gând ca o flacără salvatoare, care îi arse sufletul de speranță. „Da, Luchi, iubita mea, Doamne Dumnezeule, cum de te-am uitat și nu ți-am trimis nicio scrisoare? Ce s-o fi întâmplat cu mine?… Da, știu, m-a apucat războiul, am uitat totul în urma mea…"

Și Ștefan, fără să se mai sinchisească de faptul că n-are o „foaie de drum" pentru ca să poată lua trenul, se urcă în primul care trase la peron și pe vagoanele căruia citi: Odessa-București. Nu putu însă cu niciun chip să pătrundă înăuntru, era înțesat de soldați care plecau în permisie, nici măcar nu se putea deschide ușa. Ștefan se gândi să aștepte altul, dar cine îi spunea că următorul n-o să fie la fel? Rămase împreună cu doi soldați, pe scări. Se așezară pe ele ținându-se doi de câte-o bară și cel din centru, care era Ștefan, de brațele lor. Trebuiră însă să schimbe poziția fiindcă umărul lui Ștefan, care zvâcnea, stârni nedumerirea soldatului.

– De ce, zise el, faci așa? Să nu mă dai jos când oi adormi… Ștefan povesti. Schimbară locurile, în așa fel încât brațul stâng, cu umărul care nu voia să uite ceea ce se așezase la un moment dat pe el, să fie încleștat de bară.

IX

– Numai de n-ar da o ploaie peste noi, zise soldatul din mijloc după ce trenul ieși din gară și luă viteză.

Ștefan își trase sacul soldățesc pe care îl ținea pe după mâna încleștată de bara vagonului și care însemna singurul său bagaj și scoase din el o pâine. Îi întrebă pe cei doi dacă vor și ei.

– Avem și noi, răspunse același soldat din mijloc, care era mai vioi decât celălalt, un băiat voinic, cu gâtul gros, fălci puternice și aproape pătrate. Și am și mâncat, mai zise el, la plecare.

Pe lângă pâine, Ștefan primise și o bucată de salam. Începu să mănânce flămând și nu fu atent că în depărtare linia ferată ocolea un deal. Fusese gata să fie aruncat de pe scară dacă vecinul său voinic nu l-ar fi ținut bine de braț.

– Ce faci, frati-meu, îi zise, bagă de seamă, scăpași de glonț ca să cazi din tren?

Și începu să râdă ca și când ceva vesel ar fi urmat dacă Ștefan ar fi fost azvârlit jos. Dar nu fu azvârlit niciunul, fie că nicio curbă nu le mai ieși în cale, fie că, în primejdie cum erau, ființa lor găsise în ea însăși, uitate, mlădierile și agilitatea de odinioară, când trăiau goi prin păduri și nu numai că se făcură una cu scara, cu mișcările trenului, dar și adormiră toți trei când noaptea veni și păcănitul roților începu să le bată, la nesfârșit, în urechi. Nu existau opriri. Trenul alerga în noaptea neagră, peste o câmpie mută și pustie. Și nu se treziră din somn decât spre miezul nopții când ajunși la graniță fură dați jos și schimbară trenul: liniile nu mai erau bune, cele rusești erau mai late, roțile nu se mai potriveau.

Ștefan își aminti că în armată există și ofițeri și că ar putea găsi un loc în vagonul lor, cum făcuse când plecase din București. Nu se poate să nu călătorească spre țară și ofițeri. Numai că trenul care trase curând la peron fu luat cu asalt înainte de a se opri și o înghesuială sălbatică se produse. Și ofițerii nu călătoreau cu această cursă. Ștefan pierdu și acum lupta pentru pătrunderea înăuntru, rămase tot pe scară, cu avantajul că ușa vagonului fusese blocată deschisă, putea încerca să intre în ceasurile care aveau să vină și pe măsură ce trenul pătrundea în interiorul țării și soldații aveau să coboare pe la stațiile lor. Dar nu cobora nimeni, ca și când toți se duceau la București. Ștefan era acum singur pe scări și se zgribuli de frig. Noaptea de octombrie era răcoroasă. Se încleștă iar de bara vagonului, își strânse centura peste veston și adormi din nou. Trenul oprea acum des, prin somn i se părea că minutele pe care le făcea prin stații erau ore îndelungate, auzea strigăte, tropăituri pe scări, de bocanci care urcau și coborau. Unii îl loveau în coaste cu violență, de unde înțelese că la fiecare stație coborau unii, dar se urcau alții, cu aceeași voință nestăvilită de a pătrunde înăuntru. Gândea că desigur înăuntru trebuie să se fi făcut loc și că el ar fi putut cu un minut înainte de oprirea trenului să le-o ia înainte celor de jos, dar amorțit de o stranie voluptate de a se opune instinctelor lui de apărare își spuse că e mai bine acolo, că stătea perfect și că era așa de bine să-ți zboare vântul pe la urechi… Era bine, era foarte bine… se simțea minunat…

Se trezi în Gara de Nord într-o hărmălaie de glasuri. Iată Bucureștiul. Sări jos, țeapăn de ședere și de frig, și o luă, prin mulțime, spre ieșire. O luă pe jos, de pe Griviței, pe Banu Manta…

Luchi se pomeni la ușă, la acel ceas al dimineții, cu un individ îmbrăcat militar și cu fața plină de funingine, care o privea în tăcere și nu zicea nimic.

– Ștefane, strigă ea uluită, tu ești! Intră înăuntru!… De ce ești, de sus până jos, plin de fum? De unde vii?

Ștefan trecu pragul.

– Am mers pe scări, viu de la Odessa, zise. Îmi dai voie să stau? mai zise el așezându-se pe patul ei.

Ceva nu era însă în regulă în glasul lui, gândea fata uitându-se la el, și ea mută acum. Avea, vorbind, greutatea unui om care ar fi fugit. Dar el nu fugise.

– Ce e cu tine, îi zise, liniștește-te. De ce dai din umăr?

Ea era foarte liniștită și se așeză lângă el; înțelesese: din pricina ei glasul lui era atât de alterat; da, era el, băiatul care o iubea, venise din război și trăsese direct la casa ei… Bine, să așteptăm, să-i treacă emoția… și să înceteze și cu zvâcnitul acela al umărului. Mai rău era că și gura lui făcea în același timp o ușoară grimasă în aceeași secundă cu zvâcnitul umărului. Dar nu era mai bine, înainte de orice, să intre în baie?

– Ești obosit, zise ea, te cred și eu, pe scări… De ce n-ai așteptat să iei alt tren în care să poți intra înăuntru?

– N-am mai putut, șopti el. Și adăugă uitându-se la ea ca la o apariție de vis: Luchi, îi zise, tu ești! Mi s-a făcut deodată atât de dor de tine încât n-am mai putut să aștept… Luchi! Luchi!

– Da, eu sunt, zise ea prinsă în sfârșit de aceeași emoție care îi alteră și ei glasul, dar mai bine mi-ai fi scris și mie din când în când, să știu ce e cu tine. Dacă n-ar fi fost reportajele pe care le trimiteai ziarului aș fi crezut în cele din urmă că ai murit… În primele săptămâni nici ziarul n-a știut nimic de tine și cu Niki am citit speriată primele liste de morți sau dispăruți care s-au publicat în presă.

Ea își trase adânc răsuflarea, parcă deznădăjduită că are de-a face cu un băiat care zice c-o iubește și chiar se vede c-o iubește și în același timp o uită cu desăvârșire timp de mai bine de patru luni. Ce să înțeleagă? Dar nu era acum momentul să dezlege această enigmă.

Îi pregăti baia. Îi dădu o pijama de-a tatălui ei, care deși largă, se potrivea la înălțime. Dar el refuză, spuse că o să se ducă acasă să se schimbe, nu acum, acum voia să mai stea cu ea. Dar iată vocea lui se liniștise și totuși gestul acela cu umărul nu înceta.

– Da, murmură ea pe gânduri după ce el îi povesti clipele de groază pe care le trăise când bateria aceea fusese nimicită, ai avut un șoc din care nu ți-ai revenit. Cât e de-atunci?

– Mai mult de o lună.

– Ai scăpat ieftin. Prin spitale avem șocați la care aici s-a deranjat ceva, zise fata arătându-și capul. Muți, surzi, cu glaucomuri puternice (asta e o boală a tensiunii ochiului), chiar cu paralizii inexplicabile, fiindcă fizic n-au nimic. Știi, suntem și noi trimiși prin spitale, studenții din toate specialitățile, să ne ocupăm de răniți… Zvâcnitura aceea trebuie tratată. Unele șocuri trec ca prin minune, însă altele sunt persistente. Tu mai simți, psihic, groaza din clipa aceea? Când ai văzut că bucata aceea de carne nu cade?

– Nu.

– Asta e bine. O să te duc mâine la noi la spital, să te vadă profesorul. Altceva nu mai ai?

El surâse:

– Nu, Luchi.

– Îți stă bine neras și netuns. Lasă-ți barbă. Dar ești aprins la față și văd că nu-ți trece.

Și fata se duse în baie și se întoarse cu un borcan de cremă, începu să-i ungă chipul și să-l maseze ușor. Avea o expresie concentrată, parcă nu-l vedea, deși era atât de aproape de el. Mâna dibace. Îi dădu și pe gură, avea buzele arse. Și pe urechi…

– Ți-am citit reportajele, zise ea, sunt bune, dar cam convenționale, pe ici, pe colo… Istoria asta cu războiul sfânt… O pomenești prea des…

El îi apucă mâna care îl mângâia.

– Ce istorie? în niciunul din reportajele mele, în niciun loc, n-ai să găsești spunându-se ceva despre războiul sfânt.

– Și totuși… dar mai bine să ți le dau să le citești singur, acasă. Du-te și te schimbă și întoarce-te pe la prânz când vine Niki. Nu mânca în oraș.

Și îi dădu ziarele.

X

Ștefan plecă, dar nu avu răbdare să ajungă până acasă și după ce se îndepărtă de casa fetei desfăcu ziarele și începu să le citească. Se răzimă de un stâlp și le citi pe toate într-un ceas. Aproape că nu-și mai recunoștea

textul, chestia cu războiul sfânt era o glumă față de rest: propoziții bombastice, expresii mistice, despre cruce și neam, martiri și racle, mormintele strămoșilor, istorie și veșnicie… Era limbajul legionarilor, care totuși supraviețuise, deși legionarii fuseseră curățați, limbaj căruia războiul îi insuflase o puternică viață. Cine i l-o fi strecurat în reportajele sale, sub semnătura sa, la care ținea cum ține o fată mare la fecioria ei? De altfel articolele celorlalți ziariști care semnau pagina întâia, afară de cele ale patronului, erau scrise în același spirit. Înseamnă că nu patronul dăduse ordin, ci acești colegi ai lui mai în vârstă, în mâna cărora ajunseseră reportajele. Dar Niki?! Cum de fusese de acord cu o astfel de infamie? Ștefan răsfoi restul… Telegramele, toate, anunțau cu titluri mari pe pagina întâia și ultima: „Dezastrul armatei bolșevice“. „Formidabilele victorii ale armatei germane în est.“ „Sute de mii de prizonieri capturați și imense cantități de material de război…“

Ștefan își duse brusc mâna la ochi și izbucni în hohote. Nimic nu mai era reparabil, i se întâmplase ceva în viață și credința că era o ființă umană, care se putea afirma liber, era zdruncinată… îl murdăriseră, iată, avusese dreptate Paraschiv… Plânsul îi venea în valuri, se sufoca și își luă seama, se uitau trecătorii la el. Se străduise să descrie războiul așa cum era el, o domnie a morții, nu era altceva și în locul frazelor sale cu care dorise să emoționeze pe cititori, așa cum făcuse cu primul său articol despre prietena lui din Alexandria, care murise de tuberculoză, articol care aprinsese în conștiința lui certitudinea vocației, fuseseră puse alte fraze care erau departe de a fi doar „convenționale pe ici, pe colo“, cum se exprimase Luchi. Ce mai era de făcut? Asta era, că nu mai era nimic de făcut. Să plece de la ziar? Unde? Celelalte nu erau la fel? Cel puțin aici exista un patron care își păstrase neatinse și stilul și gândirea liberă și singurul lui angajament pe care și-l afirma era cel de a-l susține pe general până la capăt… Asta era altceva… Era credința lui… Dar el, Ștefan, ce credință mai avea?

Aruncă toate ziarele în primul coș de hârtii pe care îl întâlni și își continuă drumul spre casă. Ajunse în cartier, trecu pe la frizeria din colț, se tunse și se rase uitând ceea ce îi spusese Luchi, că îi stătea bine așa cum arăta, sună, proprietăreasa îi deschise și îi dădu cheile, spunându-i că se bucura că se întorsese sănătos. Se schimbă, își puse cu plăcere o cravată albă cu picățele, se pieptănă și ieși. În toate acestea, Luchi era singurul lucru sigur pe această lume. Ca să n-o piardă, va trebui să rămână la ziar. Unde ar putea lucra ca ea să nu-l părăsească, ea care va fi curând doctoriță?

Nu putea fi el orice, să ajungă adică din lumea presei în atelierele unde dorea Paraschiv să-l aibă. O să-l întrebe pe Niki ce s-a întâmplat. La urma urmei ceva s-a întâmplat, asta era sigur, nu era exclus ca reportajele sale să fi căzut pe mâna cine știe cărui Cancea care în lipsa lui Niki, din invidie, i le-a mutilat în felul acela… Asta era, Niki o fi fost și el pe front și patronul ocupat, n-o fi avut timp să-i citească reportajele și le-o fi trimis la tipar, masacrându-le, Băjenaru sau altul… Iată, asta era adevărat, prea ușor ajunsese el cineva în lumea presei, pentru ca veteranii ei să nu profite de ușoara dar inexplicabila dizgrație în care căzuse în ochii patronului și să nu-i facă figura.

Se simțea acum din nou bine, parcă plutea. Frumos era orașul scăldat în acest soare blând de octombrie și frumoase erau și femeile și fetele îmbrăcate încă în rochiile lor de vară! O lumină vie dădea un contur puternic prăvăliilor de pe Grivița, iar aerul amplifica vocile și șoaptele, într-o armonie de sunete și culori intense care îl făcură pe Ștefan să uite cu totul istoria sa cu reportajele. Da, îi făcuseră figura? Mai penibil era că Luchi putuse crede că astfel era scrisul lui; dar o să-i explice… O să-i dea să le citească pe ultimele…

Luchi îi deschise din nou și când îl văzu cum arată îi spuse:

– Te-ai tuns și te-ai ras! Eram sigură.

El râse și o întrebă dacă Niki a venit.

– Da, te-așteaptă, zise fata cu un glas semnificativ, care parcă adăuga: dacă crezi că te-așteaptă ceva bun, vezi, convinge-te singur.

Dar el nu înțelese. Se duse drept în biroul aceluia.

– Noroc, zise Niki cu un entuziasm controlat. Bine-ai venit! Cum te simți?

– Bine, zise Ștefan, și se așeză în fotoliu fără să mai aștepte să fie invitat și atacă din primele clipe: Niki, rosti el imperativ, cine și-a bătut joc de mine și a făcut din reportajele mele, care descriau dramele războiului, o gargariseală abjectă pentru care nu merita să mă duc în linia întâia, să risc să fiu omorât, ci se puteau scrie direct din redacție? Ai fost plecat?

Niki se uita la el, dar parcă pe deasupra capului lui Ștefan. Nu-i răspunse imediat. O lungă tăcere se așternu între ei. Luchi, curioasă, venise și ea și se așezase în celălalt fotoliu.

– Spune-mi, Niki, ai fost plecat? repetă Ștefan neliniștit de expresia de înstrăinare care se accentua pe chipul ziaristului. N-ai fost? Spune-mi ce s-a întâmplat!

– Chiar nu știi nimic? zise Niki deodată uimit.
– De unde să știu?
– N-ai citit, pe front, ziarele?
– Nu.
– Citește ziarele, zise Niki.
– Le-am citit.
– Și n-ai înțeles?
– Nu.
– Eu, zise Niki hotărât, eu ți-am rescris reportajele. Au fost, toate, respinse de cenzură. Patronul s-a înfuriat și a fost pe punctul de a te rechema din misiune, ca să te dea afară. „Unde se trezește, a urlat la mine, ia legătura cu Marele Stat-Major să-l anunțe pe generalul Rușețeanu că ăsta nu mai e corespondentul nostru de război." Mi-a trebuit multă patimă să-l conving că totul se poate aranja și… s-a aranjat! Ștefane, strigă Niki, generalul e acela care a dat ordin cum să se scrie despre război. Ne-a chemat iar pe toți și ne-a spus. N-ai citit în ce limbaj sunt scrise articolele normative? Tu ce-ai crezut, că poți face excepție? Crezi că e războiul tău, să scrii cum vrei tu despre el? E războiul întregii țări, generalul a mobilizat totul ca să-l susțină, a pus stăpânire pe toate conștiințele și cine nu se supune, afară, sau va fi mobilizat și trimis pe linia întâia! Asta e, și e bine să te gândești dacă îți place sau nu că te-am salvat, sau ai de gând să pleci din presă și să te dai la fund, să te întorci îndărăt la țară de unde ai venit…
Ștefan se făcuse palid.
– Dar patronul… murmură el.
– Ce e cu patronul?!
– El scrie la fel ca înainte.
– Și tu ești patron?! se înfurie Niki.
Da, iată așadar ce se întâmplase, generalul și nu nenorocitul de Cancea îi mutilase scrisul, ca să-i facă lui o figură, din invidie. Generalul, el însuși, imprimase presei acest stil de un mesianism găunos și legionaroid… Doamne Dumnezeule, ce era de făcut? „Dacă n-ar fi Luchi, m-aș duce, cu sufletul ușurat, în atelierele lui Paraschiv, sau mai bine înapoi la țară, până o muri acest general… N-o trăi cât lumea! Nu sunt de patruzeci de ani ca să nu pot să aștept."
Luchi îl prinse pe Ștefan în luminile ochilor ei: „Ei, parcă îl întreba, și acum ce-ai de gând? Curaj! Voi fi alături de tine orice-ai face!" Dar Ștefan parcă nu-și mai putea descleșta fălcile. Cum să se întoarcă înapoi la țară? Și

Luchi? Cum o putea părăsi? își reveni și cu o voce abia auzită, răgușită de deprimare, zise:

– Și ultimele reportaje pe care le-am adus…

– Ultimele reportaje pe care le-ai adus? strigă Niki. Zi că nu le-ai mai adus, îi spui patronului că ești șocat și că trebuie să te internezi într-un spital. Ceea ce e și adevărat, mi-a povestit Luchi și văd și eu cu ochii mei.

– Niki, reluă Ștefan, pot să rămân la ziar ca secretar de redacție?

– Pentru multă vreme, da, ai scris, patronul nu mai are nimic cu tine. Dar dacă o să-ți ceară într-o zi să pleci iar pe front, sau să scrii un normativ, atunci nu mai e nimic de făcut, trebuie să te decizi. Așa e acum presa. Rămâi în ea? Pleci? Singur și numai pe răspunderea ta poți lua o hotărâre. Însă, cum ți-am spus, poți fi multă vreme liniștit. Acum e rândul altora, poate al meu…

XI

Trecură la masă. Niki arăta mai departe înstrăinat. Un fel de răceală necruțătoare se instalase în ființa lui. Într-un timp uluitor de scurt, nici cinci luni, personalitatea lui fusese parcă ucisă. Inteligența lui, care nu strălucise niciodată, dar pe care îți făcea plăcere s-o simți totuși prezentă sub înfățișarea lui bonomă, ai fi zis că murise și locul ei fusese luat de un singur gând, pe care el și-l însușise și nu mai putea avea altul: supunere! Sub amenințare, el alesese. Și ce era rău, încetase orice luptă, adică nu păstrase în conștiința sa niciun teritoriu de rezervă, unde măcar acasă, în intimitate, sau în fața unui prieten, să se refugieze. Iată-l, acum tăcea, ca și când i-ar fi purtat lui Ștefan pică pentru binele pe care i-l făcuse. În zadar încercă Ștefan să-l învioreze, să-l facă să-i spună ce noutăți au mai auzit la *radio ascultare*. Și dacă într-adevăr succesele nemților sunt adevărate și nu cumva rușii se retrag ca pe vremea războiului cu Napoleon, ca să-i atragă în imensitatea spațiului lor și să-i poată abia după aceea nimici total…

– Istoria nu se repetă, zise Niki aproape brutal. Nu intrăm în iarnă și Rusia va fi învinsă. Din contră, englezii confirmă pierderile catastrofale ale rușilor, în oameni și material de război, nu e vorba de nicio retragere. Ar fi ceva dacă s-ar retrage, am putea presupune o strategie generală bazată pe experiența războiului cu Napoleon, dar Kutuzov știa să-și ferească soldații, în timp ce acum, Stalin a fost luat prin surprindere și cad prizoniere armate întregi…

Ștefan îl asculta și în mod bizar îi venea să râdă. Da, iată, se tâmpise Niki, parcă era și el șocat, deși pe lângă urechile lui nu șuierase niciun glonț. Vorbea ca un papagal…

– Niki, dar unde e faimoasa prăbușire a regimului bolșevic, ca urmare a atacului german? Războiul continuă totuși și niciun rus nu s-a răsculat.

– Mai e timp, zise Niki. Și vezi, adăugă el amenințător, ți-o spun o singură dată: fii atent ce vorbești și cu cine.

– Da ce dracu e cu tine, nici de vorbit între noi nu mai putem vorbi?

– Fii foarte atent, se mulțumi Niki să repete și se sculă de la masă și își luă la revedere.

Zise că avea o întâlnire.

Luchi se uită la Ștefan cu o privire care confirma spusele fratelui ei.

– Da, Ștefane, zise ea, așa este, fii atent ce vorbești. Ai să vezi pe zidurile orașului afișe pe care scrie:

Cine limba lungă are
Cinci ani va săpa la sare.

„Da, parcă îi răspunse și el din priviri, dar asta nu înseamnă să renunți în tine însuți să gândești. Să te ferești, dar nu să te supui în sinea ta, cum văd că s-a întâmplat cu Niki.“

– Vasăzică abia a trecut un an și puterea i-a și luat generalului mințile, zise Ștefan.

– De ce? zise Luchi.

– Cum poți să guvernezi amenințând în felul ăsta oamenii? Chiar și o dictatură are nevoie de sprijinul populației. Altfel la prima ocazie care se va ivi, dictatorul va fi spânzurat de un stâlp de mulțimea înfuriată. Ne-a scăpat de legionari, da, l-am aprobat, am avut chiar încredere că va exercita o dictatură înțeleaptă; primul meu articol datorită căruia am fost angajat, dar pe care patronul nu l-a publicat, se intitula: *Dacă ar ști generalul.* Cu alte cuvinte așteptam de la el să-i reprime pe legionari. Și acum? Le preia metodele?

– Da, Ștefane, zise Luchi. Trăim timpuri grele. Bine că te-ai întors relativ sănătos.

– Asta e adevărat, zise el.

Dar era mereu vesel. Aceste revelații, după ce îl zdruncinaseră, nu mai aveau acum nicio putere asupra spiritului său. Faptul că întreaga populație

era amenințată cu ocna parcă ușura povara vinii sale de a rămâne angajat într-o presă care nu mai era a opiniei publice, ci a unui singur om, care își impunea gândirea lui obtuză, și voința lui brutală asupra ei. Parcă singură presa se supunea? Zeul războiului silea și pe muncitor să fabrice gloanțe și obuze, pe intelectual să îmbrace uniforma de ofițer de rezervă și să părăsească liceele și școlile, pe țăran să trimită în foc pe cei mai buni fii ai săi. Iar generalul era instrumentul orb care agrava zelos nenorocirea generală.

Ștefan, singur cu iubita lui, nu mai avea niciun alt gând sau sentiment, afară de bătaia inimii pentru ea. Totul trecea în urmă; imaginile acelor băieți care mureau lângă el în tranșee, cu un singur gest, brațul țâșnind fulgerător să apere prea târziu ochii, sau un singur geamăt, în care se auzea numele mamei sau al soției, zilele nesfârșite în care înaintau prin ploaie și arșiță și nopțile cu cer înstelat când nu era săgetat de gloanțe trasoare sau luminat de rachete orbitoare, verzi și roșii, semnale de atac, de prezență, sau de înaintare… Și Rușețeanu, acest general îngândurat care se purtase bine cu el, și care își găsise moartea împreună cu statul său major, tocmai când misiunea sa se încheiase…

O senzație copleșitoare de fericire îl stăpânea. Își simțea inima grea, ca și când ar fi fost nenorocit… Avea inima plină, parcă da pe deasupra… Se ridicaseră și trecuseră în hol. Luchi ieșise și curând se întoarse cu cafele. Puse ușor ceștile negre pe măsuță. Ștefan îi îmbrățișă picioarele și îi strânse genunchii de obraji. Îl îmbătă mirosul rochiei, proaspăt, curat, parcă parfumat cu ceva fără nume, poate chiar mirosul bumbacului verde din care fusese făcută, reînviat sub arsura fierului de călcat… Ea îi puse mâna pe cap, dar nu-l mângâie; avu doar un gest de împingere pe care îl explică în aceeași clipă:

– S-ar zice că mă iubești…

El nici n-o auzi. Îi sărută cu patimă genunchii acoperiți, murmurând:

– Luchi, te iubesc atât de mult încât nici nu mă mai gândesc la tine, așa cum câteodată nici nu ne mai gândim că există soare pe cer, știm că e și că el e viața noastră.

– Și dacă și eu nu m-aș gândi la tine și aș zice că ești soarele meu? Cine s-ar mai gândi? Ce-am face, Ștefane? Cum ai putut tu, patru luni de zile, să nu-mi scrii un rând? Trebuie să-mi explici. Cred că ești conștient că am nevoie de o explicație din partea ta.

El se reașeză. Izbucni în râs: nu-i păsa! N-avea nicio explicație de dat.

– Crezi că e firesc să nu te gândești nicio clipă la ființa pe care zici c-o iubești, atât de mult timp? reluă fata cu privirea sticlind nu de dorința de a avea o revelație care să-i infirme logica ei neclintită, ci pur și simplu de a ști cum era cu putință faptul. Imaginea cu soarele, adăugă ea, șchioapătă ca orice imagine, nu ne e indiferent, de pildă, când ne trezim dimineața, dacă el este sau nu pe cer. Îl căutăm aproape tot timpul. *Nu-l uităm*, cum pretinzi tu, când nu e el, sunt norii, care ne plouă, sau zăpada care ne ninge. Caută altceva!

Ștefan se posomorî: ce-avea cu el fata asta? O iubea, se simțea fericit, ce voia de la el? Cum să-i explice, dacă nici el nu știa? Știa ființa lui, care trăise în tot timpul acesta când o uitase pe ea, pe Luchi, în apropierea morții, dar nu știa mintea lui. Nu putea să scoată un cuvânt despre ceea ce văzuse acolo. Să-i spună că tremurase la primul atac și că la al doilea tremurul nu încetase? Că de atâta spaimă începuse să dorească să-l lovească un glonț? Și că abia după ce apăruse această stranie dorință începuse să semene cu soldații și ofițerii? Să râdă sub bătaia mitralierelor? Să înjure? Să fie, adică, gata să moară cu râsul pe buze sau scoțând o crâncenă înjurătură? Să asculte bubuitul artileriei dezlănțuite, care îl făcea să se chircească și să se țină cu mâinile de burtă, cum ai asculta tunetul norilor sub o ucigătoare furtună, care te putea nimici și amesteca cu pământul? Că era prea mult pentru ființa lui, să se obișnuiască cu moartea, să învețe, adică, să trăiască cu ea, ceea ce însemna să tragă la sorți cu cei care după un asalt n-aveau să se mai ridice de la pământ și în același timp bătaia înfricoșată a inimii lui să n-o uite pe ea, fata iubită?

– Trebuie multă vreme, zise el, până începi să redevii normal, acolo unde moartea seceră în jurul tău sub lumina soarelui și sub cerul frumos și senin. Trebuie să recunosc că acești băieți de la țară, poate și pentru că au făcut armata, mi-erau superiori. „Aici se moare, măi frate, îmi spuneau. Du-te la postul de comandă al regimentului, stai cu domn' maior. Aici nu e de tine!“ Stăteam! Cum puteam să plec? Și nu trecea mult și îmi vâram capul în pământ, în tranșee, prins de groază. Se trăgea în mine, îmi dădeam seama că cineva vrea să mă omoare și scormoneam ca o cârtiță în peretele moale al tranșeei, să scap… Scăpăm… Dar cât timp? mă întrebam… O lună și ceva am avut febră, un glonte mi-a smuls mușchii omoplatului; când ai febră nu mai ești normal…

– Bun, reluă fata cu o voce șoptită, implacabilă, pe urmă febra ți-a trecut și te-ai obișnuit și cu moartea, din moment ce ai putut gândi liniștit și scrie

reportajele tale. Alături de ele, poate chiar în același plic, puteai să-mi trimiți câteva rânduri: „Dragă Luchi, mă gândesc la tine, mi-e dor de tine, abia aștept să te revăd. Războiul e greu. Iartă-mă că nu pot să-ți scriu mai mult“. Dar aia e că tu nu te gândeai la mine, că ție nu ți-era dor, că nu mureai de nerăbdare să mă revezi! Mă întreb de ce?! se miră ea.

Nu era nimic catastrofic în mirarea ei, dar era mai rău: se mira, nu înțelegea. Catastrofa putea fi de pildă dacă ar fi înțeles: nu fusese prezentă în ființa lui, deci n-o iubea. Nu era însă asta. Știa că există iubirea. Dar ce fel de iubire? Și sufletul ei nu avea destulă putere să poată răspunde în locul lui la această întrebare.

O lungă tăcere se așternu între ei. El arătă turburat, fericirea care îi inundase până atunci chipul se umbrise. Zvâcnetul umărului său devenise parcă mai violent, ca și grimasa care îi trăgea colțul gurii însoțind instantaneu spasmul umărului… El nu auzi că soneria zbârnâise și nu înțelese de ce fata se ridicase. Apoi auzi voci în antreu „sărut mâinile, te deranjez?“ „Nu, deloc, intră Mihai.“

XII

Și numitul Mihai pătrunse în hol. Era doctorul Spurcaciu. Ștefan îl văzu și citi pe chipul acestuia imensa uimire care îl stăpânea pe el însuși: ce căuta ăsta aici? Aceeași întrebare se citea în privirea albită a doctorului Spurcaciu, care luă loc foarte decis în fotoliu și deodată rosti:

– Ia ascultă, mă, ce cauți tu la logodnica mea? Te-am mai văzut o dată, la Revelion, dansând cu ea și hlizindu-te ca un tâmpit, fără să-ți dai seama că ea nu avea pentru tine decât dispreț. Ce tot îi dai târcoale? Profiți de faptul că noi suntem oameni civilizați și te primim în mijlocul nostru și nu-ți zicem ieși afară, ca tu să tot revii și să te dai la fetele noastre crezând că ești tot la țară, să le chemi la gard? Ei bine, cu tine eu n-o să mai fiu chiar așa de civilizat și nu numai că n-o să te poftesc politicos să închizi ușa pe dinafară, ci chiar o să-ți zic: ieși afară! Ieși imediat…

Ștefan nu se mișcă. Uluită, fata se uita la doctorul Spurcaciu fascinată de imprevizibil. Ce era cu el? Ce zisese? Cine îi dădea dreptul?! Așadar continua s-o iubească tot atât de mult ca odinioară, se credea tot atât de apropiat de ea ca la început încât se arunca acum în luptă ca un disperat, cu ultimele mijloace?!

– Mihai, strigă ea.

Doctorul Spurcaciu însă era surd. Stăpân pe sine, în prada unei voințe aproape halucinante de a-și strivi adversarul, nu-l slăbea pe Ștefan din priviri, cu care îl paralizase atât de total încât ai fi zis că acesta nici măcar nu mai răsufla.

– Ai o mutră de parcă ai vrea să-i spui lui Luchi că te miri de ceea ce ți se întâmplă, continuă el. Miră-te! Miră-te și de unde te cunosc. Nu de la Luchi. Vă cunosc pe toți din facultate, *les culs terreux*, nu știți decât să rânjiți cu dinții voștri lați, plini de mămăligă, și să trageți sfori. Vă luați examenele vânzând perechi de boi ca să compromiteți toate profesiunile nobile: medicina, arhitectura, învățământul. De fiecare dată când orașele înfloresc, dați năvală, le luați cu asalt, căutați drumurile de intrare cele mai potrivite și atacați direct în familiile noastre și toată civilizația cetății se degradează: suntem din nou aduși la barbarie și din nou trebuie s-o luăm de la cap. Intelectualmente sunteți incapabili, aveți limba groasă și până vă emancipați vă trebuiesc două-trei generații. În ce mă privește, vă detest. Voi nu sunteți adevărații țărani, care au dat atâtea valori, adevărații țărani nu arată așa ca tine, încolțit și incapabil să mai scoți un cuvânt așa cum arăți tu în clipa de față, un adevărat țăran s-ar fi ridicat imediat și, demn, ar fi părăsit imediat scena. Ce mai aștepți? Afară!

Dar nu numai Ștefan nu mai putea scoate un cuvânt, ci și Luchi. Ăsta era doctorul Spurcaciu, liniștitul ei prieten? Liniștit arăta și acum, dar fondul ieșirii lui era, fără îndoială, isteroid. Ridica vocea. Poruncea în casa ei. Se lega acum de înfățișarea fizică a lui Ștefan, formulând epitete medicale jignitoare, apoi trecu la zoologie… Era plin de vervă și avea o precizie logică în exprimare uimitoare pentru un om sub starea în care se afla el în acele clipe, îl făcea pe Ștefan batracian, bărzoi stupid, găină plouată, repetent la examene, parvenit nerușinat (i-a citit idioatele lui reportaje, s-a șters pe urmă undeva cu ele), legionar deghizat, schelet rânjind (cum face acum!) bun de pus în fața studenților și studiat ca exemplu de acromegalie și distrofie a tuturor membrelor și organelor de la nas și labele picioarelor, până la cele intime… Câine otânjit, prins cu botul în oala cu lapte, potaie flocăită în lupta pentru un os aruncat cu dispreț de stăpânul lui, marele șantajist al presei… La așa stăpân, așa câine…

– Mihai, strigă Luchi din nou. Ce e cu tine?!

Și glasul ei i se păru lui Ștefan plin de tandrețe. Și deodată buimăceala îi pieri și înțelese: în lipsa lui, Luchi îl părăsise. Altfel cum și-ar fi permis doctorul Spurcaciu să-i vorbească astfel, dacă între ei doi nu s-ar fi luat

hotărâri decisive? Răceala ei de mai înainte, întrebările insistente, neînțelegerea cu care îi întâmpinase sosirea… Brusc, sări în picioare. Fata îi aruncă o privire îngrozită:

– Ștefan, nu sări la bătaie, strigă ea.

Dar el nu vrusese să sară la bătaie, ci să plece. Totul era pierdut. Să nu sară la bătaie! Îi fusese deci frică lui Luchi să nu fie lovit omul pe care ea îl iubea, de către el, Ștefan, care îi era străin…

„Luchi, Luchi, gândea el fugind (credea doar că fuge, fără să-și dea seama că mersul său era rar și aproape împleticit). Niciodată, Luchi, n-o să te mai iubească cineva ca mine!… Adio!… Totul s-a sfârșit!…“

Și merse în neștire ore întregi rătăcind pe străzi, cu sufletul gol, în orașul inundat de lumina blândă a soarelui de octombrie.

În urma lui, Luchi, revenindu-și, îi spuse doctorului Spurcaciu:

– Am uitat că ești un om nesigur. Inspiri siguranță, dar în realitate nu e nimic sigur în tine. Nu știu de ce nu mi-a ajuns experiența la care ne-a supus de amândoi Adrian și am încercat să mă apropii iar de tine. M-ai făcut să plătesc cu această scenă prietenia reală pe care ți-o purtam. Eu am greșit că am acceptat să mă întâlnesc cu amândoi, când cu unul, când cu altul. Nu m-ai lăsat să aleg… Nu știu ce-o să mai fie, dar la tine renunț. Nu-mi pare rău.

– Îl iubești? Știu că nu-l iubești, zise doctorul Spurcaciu aproape indignat.

Frumoșii ei ochi sticliră:

– Pleacă, îi zise.

Și nu era în glasul ei nicio simpatie pentru el.

Brusc împovărat, tânărul se încovoie. Grumazul i se frânse. Amuți… Când își ridică din nou privirea, văzu că era singur, fata nu mai era acolo. Plecă și el ca și Ștefan și ieși pe străzi cu mersul nesigur, dar cu o înfățișare îndârjită. Se vedea că starea în care îl aruncase întâlnirea cu rivalul său nu-i trecea și că era de lungă durată…

Orașul continuă să strălucească sub lumina soarelui de toamnă…

Sfârșitul volumului I